UNIWERSYTET KARDYNAŁA
STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE

Wydział Prawa Kanonicznego

Instytut Prawa Kanonicznego

Ks. Mateusz Wójcik

REALIZACJA OBOWIĄZKÓW I PRAW BISKUPA DIECEZJALNEGO W POWSTAWANIU UCHWAŁ IV SYNODU DIECEZJI TARNOWSKIEJ

Praca doktorska napisana pod kierunkiem
ks. dr. hab. Dariusza Borka, prof. UKSW
i ks. prof. dr. hab. Tomasza Rozkruta

Warszawa 2026

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW 8

WSTĘP 12

ROZDZIAŁ I:
BISKUP DIECEZJALNY. ZNACZENIE URZĘDU ORAZ OBOWIĄZKI I PRAWA Z NIEGO WYNIKAJĄCE 24

1. Znaczenie słowa „biskup" – zwłaszcza w początkach chrześcijaństwa 24

2. Biskup diecezjalny w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. 27

3. Biskup diecezjalny wg *Vaticanum secundum*, a szczególnie w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. 37

3.1. Sakra biskupia i przynależność do Kolegium Biskupów 46

3.2. Kanoniczne objęcie diecezji i wygaśniecie urzędu 47

4. *Munus regendi* biskupa diecezjalnego wraz z szerokim zakresem różnorodnych obowiązków pasterskich 49

4.1. Władza biskupa diecezjalnego – szczególnie synod diecezjalny 55

4.2. Władza wykonawcza biskupa 58

4.3. Władza sądownicza 61

4.4. Troska o duchownych i innych wiernych 69

4.5. Wizytacja kanoniczna 72

4.6. Biskup diecezjalny w odniesieniu do Synodu Biskupów 73

5. *Munus docendi* biskupa diecezjalnego 75

5.1. Biskup diecezjalny a przepowiadanie 80

5.1.1. Biskup diecezjalny a głoszenie homilii 81

5.1.2. Biskup diecezjalny a listy pasterskie 81
5.1.3. Biskup diecezjalny a rekolekcje i misje parafialne 82
5.1.4. Biskup diecezjalny a środki społecznej komunikacji 84
5.2. Biskup diecezjalny a katechizacja 88
5.2.1. Biskup pierwszym katechetą i organizatorem katechezy w diecezji 90
5.2.2. Biskup diecezjalny a ustawodawstwo katechetyczne 92
5.2.3. Biskup diecezjalny a organy wspomagającego w dziele katechizacji 94
5.3. Biskup diecezjalny koordynatorem *munus docendi* 95
6. *Munus sanctificandi* biskupa diecezjalnego 96
6.1. Biskup diecezjalny moderatorem liturgii 98
6.2. Biskup diecezjalny głównym szafarzem sakramentów 100
6.3. Inne zadania biskupa diecezjalnego w posłudze uświęcania 102
6.4. Współpracownicy biskupa diecezjalnego w dziele uświęcania i dążenie wszystkich wiernych do świętości 104
Podsumowanie 106

ROZDZIAŁ II:
***MUNUS DOCENDI* I *MUNUS REGENDI* BISKUPA W STATUTACH IV SYNODU DIECEZJI TARNOWSKIEJ (Z UWZGLĘDNIENIEM TROSKI O POWOŁANIA KAPŁAŃSKIE I ODNIESIENIEM DO DÓBR DOCZESNYCH KOŚCIOŁA)** 110

1. Biskup a kaznodziejstwo 110
2. Biskup a katecheza 114
2.1. Biskup a katechizowani 116
2.2. Źródła katechezy 118
3. Biskup a środki społecznego przekazu 120
3.1. Środki i pomoce audiowizualne 121
3.2. Biskup a wychowanie do korzystania ze środków społecznego przekazu 122
4. Biskup a działalność misyjna Kościoła 123
5. Biskup wobec ateizmu, laicyzacji i obojętności religijnej 127
6. Biskup a ekumenizm 129

7. Obraz biskupa według synodu ... 132
8. Biskup a synod ... 135
9. Biskup a kuria diecezjalna ... 136
10. Biskup a Sąd Biskupi ... 138
11. Biskup a diecezjalna rada kapłańska, kapituła katedralna, kolegium konsultorów i rada duszpasterska ... 139
12. Biskup a parafia ... 144
13. Biskup a dekanat ... 150
14. Biskup a wicedziekan i notariusz dekanalny ... 154
15. Biskup a duchowieństwo diecezjalne ... 155
16. Biskup a sprawy bytowe kapłanów ... 162
17. Biskup a przygotowanie do kapłaństwa ... 163
17.1. Biskup a przełożeni, profesorowie i alumni seminarium duchownego ... 165
17.2. Biskup a formacja duchowa ... 169
17.3. Biskup a formacja intelektualna ... 172
17.4. Biskup a formacja pastoralna ... 174
17.5. Biskup a utrzymanie Seminarium Duchownego ... 175
18. Biskup a dar Bożego powołania ... 176
19. Biskup a pracownicy parafialni i kościelni ... 178
20. Biskup a dobra doczesne ... 181
20.1. Majątek kościelny i udział wiernych w zarządzaniu sprawami gospodarczymi parafii ... 183
20.2. Składki i ofiary ... 184
20.3. Gospodarstwo i inwentarz probostwa ... 185
20.4. Zabezpieczenie i przekazywanie majątku parafialnego ... 186
20.5. Zmiany w majątku parafialnym ... 186
20.6. Fundacje i pobożne zapisy ... 187
Podsumowanie ... 188

ROZDZIAŁ III:
BISKUP I JEGO *MUNUS SANCTIFICANDI* ORAZ POZOSTAŁE OBSZARY JEGO TROSKI PASTERSKIEJ W STATUTACH IV SYNODU DIECEZJI TARNOWSKIEJ 196

1. Biskup a chrzest 199
1.1. Rodzice 199
1.2. Duszpasterze 200
2. Biskup a bierzmowanie 202
2.1. Kandydaci 202
2.2. Wspólnota parafialna 203
2.3. Duszpasterze 203
3. Biskup a Eucharystia 205
3.1. Sprawowanie 205
3.2. Uczestnictwo 207
3.3. Kult 209
4. Biskup a pokuta 212
4.1. Wychowanie do Pokuty 213
4.2. Sprawowanie Sakramentu Pokuty 214
5. Biskup a namaszczenie chorych 216
6. Biskup a kapłaństwo 219
7. Biskup a małżeństwo 220
7.1. Przygotowanie 221
7.2. Sprawowanie 222
8. Biskup a Rok Liturgiczny 223
9. Biskup a modlitwa Kościoła 227
10. Biskup a pogrzeb chrześcijański 228
10.1. Obrzędy pogrzebowe 229
10.2. Cmentarz 230
11. Biskup a liturgiczna służba ołtarza 231
11.1. Ministranci 231
11.2. Lektorzy 232
11.3. Duszpasterze 233

12. Biskup a śpiew i muzyka sakralna ... 234
12.1. Religijna kultura muzyczna ... 235
12.2. Instrumenty muzyczne ... 236
13. Biskup a budownictwo sakralne oraz ochrona zabytków kościelnych ... 237
14. Biskup a sanktuaria ... 240
15. Biskup a Instytuty Życia Konsekrowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego ... 242
15.1. Działalność apostolska ... 243
15.2. Zakony a więź z diecezją ... 247
15.3. Biskup a troska o powołania zakonne ... 249
16. Biskup a uczestnictwo świeckich w zbawczej misji Kościoła ... 250
16.1. Biskup a świeccy w diecezji ... 251
16.2. Biskup a świeccy w parafii ... 252
16.3. Biskup a świeccy w rodzinie ... 254
16.4. Biskup a świeccy w środowisku zawodowym ... 257
16.5. Biskup a świeccy w życiu narodowym ... 259
17. Biskup a duszpasterstwo małżeństw i rodzin ... 260
17.1. Biskup a przygotowanie do małżeństwa ... 261
17.2. Biskup a duszpasterstwo młodych małżeństw ... 263
17.3. Biskup a duszpasterstwo starszych małżeństw ... 264
17.4. Biskup a duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach ... 265
17.5. Odpowiedzialne rodzicielstwo i poradnictwo rodzinne ... 266
17.6. Wychowanie w rodzinie ... 267
17.7. Struktura duszpasterstwa rodzin ... 268
18. Biskup a duszpasterstwo młodzieży ... 269
18.1. Duszpasterstwo masowe ... 270
18.2. Duszpasterstwo grup społecznych i zawodowych ... 271
18.3. Duszpasterstwo grup apostolskich ... 272
18.4. Organizacja duszpasterstwa młodzieży ... 274
19. Biskup a duszpasterstwo grup zawodowych ... 275
19.1. Chrześcijanin w pracy zawodowej ... 275
19.2. Duszpasterze grup zawodowych ... 276

20. Biskup a duszpasterstwo dobroczynności ... 277
20.1. Duszpasterstwo chorych ... 279
20.2. Duszpasterstwo ludzi starszych wiekiem ... 280
20.3. Duszpasterstwo ludzi samotnych ... 281
20.4. Duszpasterstwo więźniów ... 281
20.5. Duszpasterstwo głuchoniemych, niewidomych i upośledzonych umysłowo ... 282
20.5.1. Głuchoniemi ... 282
20.5.2. Niewidomi ... 284
20.5.3. Upośledzeni umysłowo ... 284
20.6. Duszpasterstwo trzeźwościowe ... 285
20.7. Duszpasterstwo turystyczne, wczasowe i zdrojowe ... 286
Podsumowanie ... 287

ZAKOŃCZENIE ... 295

BIBLIOGRAFIA ... 302

APPENDIX: STRUKTURA IV SYNODU DIECEZJI TARNOWSKIEJ ... 353

STRESZCZENIE ... 356

SUMMARY ... 359

WYKAZ SKRÓTÓW

AA	CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 837-864. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o apostolstwie świeckich „Apostolicam actuositatem"*, 18.11.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 377-401.
AAS	„Acta Apostolicae Sedis", Roma 1909-.
ADT	Archiwum Diecezji Tarnowskiej.
AG	CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 947-990. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes divinitus"*, 7.12.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 433-471.
AS	CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi *Apostolorum Successores*, 22.02.2004, Città del Vaticano 2004. Tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Dyrektorium „Apostolorum Successores" o pasterskiej posłudze biskupów*, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. KACPRZYK, M. SITARZ, Lublin 2006, s. 517-711.
ASS	„Acta Sanctae Sedis", Roma 1865-1908.
bp	biskup
can.	canon
cc.	canones
CD	CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 673-701. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus"*, 28.10.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 236-258.

CIC/1917 Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussus diges tus, Benedici Papae XV actoritatae promulgatus, AAS 9/II (1917), s. 2-593.

CT IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica de catechesi nostro tempore tradenda *Catechesi tradendae*, 16.10.1979, AAS 71 (1979), s. 1277-1340. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Catechesi tradendae – Przekazywanie katechezy: adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, konsult. i koment. M. ZIĘBA, Warszawa 2008.

DC PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii *Dignitas connubii*, 25.01.2005, „Communicationes" 37 (2005), s. 11-92.

dn. dnia

DoK PAPIESKA RADA DS. KRZEWIENIA NOWEJ EWANGELIZACJI, *Dyrektorium o katechizacji*, 23.03.2020, Kielce 2020.

DV CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Divina Revelatione *Dei Verbum*, 18.09.1965, AAS 58 (1966), s. 817-835. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum"*, 18.09.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 350-361.

Dz *Dzieje Apostolskie*, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, *wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione*, Poznań 2002, s. 1266-1295.

EI KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów „Ecclesiae imago"*, 22.02.1973, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, zebr. i przetł. E. Sztafrowski, t. 6, z. 1, Warszawa 1975.

Flp *List do Filipian*, w: Pismo *Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*. *Wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione*, Poznań 2002, s. 1355-1358.

kan. kanon/kanony

KDK CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius tempori *Gaudium et spes*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025-1120. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, 7.12.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 526-606.

KL CONCILIUM VATICANUM II, Constistutio *Sacrasanctum Concilium* de sacra liturgia, 4.12.1963, AAS 56 (1964), s. 97-138. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium"*, 4.12.1963, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 48-78.

kol. kolumna

KPK/1983 Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317. Tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.

KUL Katolicki Uniwersytet Lubelski

LG CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 5-67. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium"*, 21.11.1964, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104-166.

LSO Liturgiczna Służba Ołtarza

MIDI FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur, 15.08.2015, AAS 107 (2015) 9, s. 958-967. Tekst polski: FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus" reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, 15.08.2015, Tarnów 2015.

Mt *Ewangelia według św. Mateusza*, w: Pismo *Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, *wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione*, Poznań 2002, s. 1146-1179.

n. numer/numery

1 P	*Pierwszy List św. Piotra Apostoła*, w: Pismo *Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, *wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione*, Poznań 2002, s. 1403-1406.
PDV	IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, AAS 84 (1992), s. 657-804. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis" Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, 25.03.1992, Wrocław 1992.
PG	IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis de episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis*, 16.10.2003, AAS 96 (2004) 12, s. 825-924. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis" o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, 16.10.2003, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. KACPRZAK, M. SITARZ, Lublin 2006, s. 310-400.
PO	CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 991-1024. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis"*, 7.12.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 478-508.
por.	porównaj
red.	redakcja
s.	strona
SDT	Synod Diecezji Tarnowskiej
stat.	statut/statuty
św.	święty
t.	tom
UKSW	Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
UR	CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de oecumenismo *Unitatis redintegratio*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 90-112. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio"*, 21.11.1964, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 193-208.
z.	zeszyt
zob.	zobacz

WSTĘP

„Wtedy przywołał do siebie dwunastu swoich uczniów i udzielił im władzy nad duchami nieczystymi, aby je wypędzali i leczyli wszystkie choroby i wszelkie słabości […]. Tych to Dwunastu wysłał Jezus, dając im następujące wskazania: «Nie idźcie do pogan i nie wstępujcie do żadnego miasta samarytańskiego! Idźcie raczej do owiec, które poginęły z domu Izraela. Idźcie i głoście: *Bliskie już jest królestwo niebieskie*»”[1].

Powyższe słowa z Ewangelii wg św. Mateusza opisują pokrótce wydarzenie, które zmieniło i wciąż zmienia historię człowieka i świata. Tak zaczął rodzić się Kościół, „ukonstytuowany i uporządkowany na tym świecie jako społeczność” (KPK/1983, kan. 204 § 2), który założył Jezus Chrystus, a którego pierwszymi członkami byli apostołowie. Takie również były początki episkopatu, wszak apostołowie byli pierwszymi biskupami.

Kościół od samego początku biegu swojego istnienia wywierał przeogromny wpływ na losy ludzkości. Poprzez głoszenie orędzia Ewangelii oraz udzielanie sakramentów świętych zmieniał otaczającą go rzeczywistość. Ale jak wskazywał św. Ignacy Antiocheński: „Nie czyńcie nic bez biskupa”, co można streścić w słynnych słowach wspomnianego biskupa-męczennika: „Gdzie biskup, tam Kościół”[2].

---

[1] Mt 10,1.5-7. Wszystkie cytaty z Pisma Świętego za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione*, Poznań 2002, s. 1155.

[2] Ignacy Antiocheński, *List do Kościoła w Filadelfii* VII, 1-2, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, tłum. A. Świderkówna, wst. i oprac. M. Starowieyski, Sandomierz – Kraków 1988, s. 166. Por. *List do Kościoła w Efezie* IV-VI, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór*…, dz. cyt., s. 134-135; *List do Kościoła w Magnezji* I-VII, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór*…, dz. cyt., s. 143-146; *List do Kościoła w Tralleis* VII, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór*…, dz. cyt., s. 153; *List do Kościoła w Smyrnie* VIII, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór*…, dz. cyt., s. 173.

Dzieje Kościoła były i są zatem nierozerwalnie związane z episkopatem w ogólności, a także szczególnie z urzędem biskupa diecezjalnego. Kształtowanie się tego urzędu ma swoją długą i bogatą historię, a Kościół na przestrzeni wszystkich wieków zawsze miał tę świadomość i żywe przekonanie, że biskup jest następcą apostołów.

Biskupowi diecezjalnemu jako pasterzowi własnemu została powierzona troska o konkretny Kościół partykularny, czyli daną i określoną grupę wiernych (*christifideles*), zarówno duchownych (*clerici*), jak i świeckich (*laici*). Aby mógł sprawnie nią kierować, został wyposażony w odpowiednie ku temu narzędzia. Biskup diecezjalny ma nad swoim ludem władzę pasterską. Jest to władza rządzenia (*munus regendi*), która *per analogiam* do cywilnego porządku prawnego jest potrójna, tj. obejmuje władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (zob. KPK/1983, kan. 391 § 1). Trzeba jednak pamiętać, że w Kościele z ustanowienia Bożego (*ex divina institutione*) obowiązuje zasada jedności władzy i nie narusza tej zasady wyróżnienie trzech rodzajów władzy przynależącej osobie biskupa diecezjalnego.

Gdy uważnie przyjrzymy się urzędowi biskupa diecezjalnego, zauważymy, że jego władza, a co za tym idzie związane z nią obowiązki i prawa, są naprawdę duże i rozległe. Dotykają wielu obszarów, np. jest nim budowanie jedności w Kościele partykularnym, na co zwrócił uwagę papież Leon XIV[3]. Ponieważ w wielu wypadkach nie jest możliwe, aby biskup diecezjalny wypełniał swoje zadania osobiście, z tego względu może dzielić się wspomnianą władzą z innymi, którzy będą ją wykonywali w jego imieniu. Tak jest np. w odniesieniu do władzy sądowniczej. Jednak jeden obszar jest zarezerwowany tylko i wyłącznie dla biskupa diecezjalnego – władza ustawodawcza – czyli stanowienie ustaw, prawodawstwo.

[3] „Biskup jest przede wszystkim widzialną zasadą jedności w Kościele partykularnym, który został mu powierzony. Jego zadaniem jest troska o to, aby wspólnota ta budowała się w komunii wszystkich jej członków między sobą oraz z Kościołem powszechnym, doceniając wkład różnorodnych darów i posług dla wspólnego wzrostu i szerzenia Ewangelii. W tej posłudze, jak i w całej swojej misji biskup może liczyć na szczególną łaskę Bożą, udzieloną mu w święceniach biskupich. Ona wspiera go jako nauczyciela wiary oraz jako tego, który uświęca i prowadzi duchowo; ożywia jego oddanie królestwu Bożemu, wiecznemu zbawieniu ludzi, przemianie historii mocą Ewangelii". LEON XIV, *Przemówienie z okazji Jubileuszu Biskupów*, 25.06.2025, „L'Osservatore Romano" 7-8 (2025), s. 43.

Szczególną formą stanowienia przez biskupa diecezjalnego ustaw jest synod diecezjalny. Historia Kościoła poprzez liczne świadectwa jednoznacznie uczy nas, że synody diecezjalne były i są bardzo ważną częścią życia Kościoła partykularnego i zawsze były świadectwem jego dynamicznego rozwoju[4]. Nadto synody ukazują, jak wielką władzę w Kościele partykularnym ma biskup, czego bardzo dobrym obrazem jest przykład biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza i zwołany oraz przeprowadzony przez niego IV Synod Diecezji Tarnowskiej w latach 1982-1986[5]. Stąd też

[4] „Dla organizacji synodu diecezjalnego ma podstawowe znacznie fakt, że jest on całkowicie podporządkowany władzy biskupa diecezjalnego, do którego w związku z tym należy pełna regulacja związana z jego zapowiedzią, przygotowaniem, zwołaniem, przebiegiem i zakończeniem. Rzeczywistość ta jest wiernym odzwierciedleniem tej pozycji eklezjalnej biskupa diecezjalnego, jaką posiada on z nadania Chrystusa jako następca Apostołów". J. DUDZIAK, *Synod diecezjalny (organizacja i zadania)*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. 40.

[5] Biskup Jerzy Ablewicz był synem Aleksandra i Emilii z domu Ekiert. Urodził się 1 listopada 1919 roku w Krośnie. Do szkoły podstawowej i gimnazjum uczęszczał w mieście rodzinnym. Studia teologiczne rozpoczął po zdaniu matury w 1937 roku, w Seminarium Duchownym w Przemyślu, a od 1943 roku kontynuował je w Brzozowie-Anatolówce i w Brzozówce. Święcenia kapłańskie przyjął 5 marca 1943 roku w Brzozowie z rąk biskupa Franciszka Bardy. Po święceniach objął wikariat w Trzcieńcu, następnie w Przeworsku. W 1946 roku został proboszczem w parafii Pnikut, ale po trzech miesiącach proboszczowania został skierowany na studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 27 czerwca 1949 roku uzyskał doktorat z filozofii na podstawie pracy: *Tomistyczna metafizyka dobra*. Po wakacjach w 1949 roku został prefektem w Seminarium Duchownym w Przemyślu, a w 1957 roku wicerektorem. Równocześnie wykładał filozofię w tym seminarium. Był promotorem wiary w procesie informacyjnym sługi Bożego księdza Jana Balickiego oraz sędzią w podobnym procesie sługi Bożego księdza Bronisława Markiewicza. Dnia 26 lutego 1962 roku papież Jan XXIII mianował go biskupem diecezjalnym w Tarnowie. Sakrę biskupią przyjął 20 maja w katedrze przemyskiej. Konsekratorami byli: arcybiskup Eugeniusz Baziak, biskup Franciszek Barda i biskup Karol Pękala. 26 maja 1962 roku rozpoczął rządy diecezją, a w następnym dniu odbył ingres do katedry tarnowskiej. Jako biskup tarnowski utworzył 130 nowych parafii, sporo rektoratów. Mimo przeszkód czynionych ze strony władz państwowych w czasie jego pasterzowania podjęto budowę kilkuset kościołów, domów katechetycznych, plebanii. Dzięki jego staraniom powstał Dom Księży Emerytów w Zbylitowskiej Górze. W Konferencji Episkopatu Polski był członkiem Komisji Duszpasterskiej, Komisji do spraw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Komisji do spraw Budowy Kościołów. Uczestniczył w pierwszej i ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II. Wprowadzał w diecezji jego reformy, zwłaszcza liturgiczne. Sam wygłaszał dużo homilii, kazań, przemówień. W 1981 roku głosił rekolekcje wielkopostne w Watykanie. Z okazji srebrnego jubileuszu jego biskupstwa papież Jan Paweł II podczas swojej wizyty w Tarnowie w 1987 roku podniósł go do godności arcybiskupiej. Zmarł 31 marca 1990 roku w rezydencji biskupów tarnowskich po długotrwałej chorobie nowotworowej. Spoczywa w podziemiach bazyliki katedralnej w Tarnowie. Zob. A. NOWAK, *Jerzy Karol Ablewicz (1919-1990)*, w: *Świadek Wierny*, red. J. STALA, Tarnów 2000, s. 9-11. Mimo że biskup tarnowski Jerzy Ablewicz decyzją Jana Pawła II w roku 1987 został obdarzony godnością arcybiskupa, w pracy zasadniczo przedstawiany jest jako bp Jerzy Ablewicz, gdyż w czasie prac zwołanego przez siebie synodu diecezjalnego nie był jeszcze arcybiskupem.

przedmiotem niniejszej rozprawy będzie ukazanie szerokich obowiązków i kompetencji wynikających z urzędu biskupa diecezjalnego na przykładzie ustawodawstwa wspomnianego synodu diecezjalnego.

Należy wspomnieć, że pierwsze trzy synody tarnowskie odbyły się w przepisanych prawnie odstępach czasu w 1928[6], 1938[7] (niestety na skutek wybuchu II wojny światowej nie wszedł on w życie) i 1948 r.[8] A zatem trzeci synod diecezjalny wraz ze swoimi statutami obowiązywał nieprzerwanie przez 33 lata, aż do roku 1986, jak również w czasie prac przygotowawczych związanych z IV Synodem.

Trzeba wyraźnie podkreślić, że III Synod merytorycznie był już wtedy w ogromnej części nieaktualny. Następowała bowiem nowa epoka w życiu Kościoła powszechnego, wprowadzona przez Sobór Watykański II i przez promulgowanie w 1983 r. nowego Kodeksu prawa kanonicznego. Można powiedzieć, że nowa posoborowa rzeczywistość Kościoła tarnowskiego domagała się odpowiedniego ustawodawstwa diecezjalnego.

Pierwszym oficjalnym pismem zapowiadającym przeprowadzenie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej był list biskupa Jerzego Ablewicza,

---

6 „In the 27th year of Bp. Leon Wałęga's office in the Diocese of Tarnów, he held the first diocesan synod in the history of the Diocese". R. KANTOR, *The Synod of Bishop Leon Wałęga. Preparation and Proceedings*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 13 (2020) nr 2, s. 312. Na wspomnianym synodzie uchwalono łącznie 275 statutów, ponadto dołączono do nich 19 dodatków, zwłaszcza szczegółowych instrukcji, dotyczących różnych kwestii duszpasterskich lub administracyjnych. Statuty synodalne zaczęły obowiązywać od 1 stycznia 1929 roku. Por. B. KUMOR, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*, Kraków 1985, s. 369. Zob. także: *I Synod Diecezji Tarnowskiej. 1928*, Tarnów 1928, s. 39.

7 Por. R. KANTOR, *Zapomniany Synod z 1938 roku. Przebieg i treść statutów II Synodu Diecezji Tarnowskiej*, „Roczniki Nauk Prawnych" 27 (2017) nr 2, s. 147-148; TENŻE (red.), *Dziedzictwo kulturowe i religijne diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, t. 2: *Synody diecezji tarnowskiej w dwudziestoleciu międzywojennym*, Tarnów 2021, s. 179-180; TENŻE, *Synod w przededniu wojny. II Synod Diecezji tarnowskiej – historia i rekonstrukcja statutów*, Tarnów 2016, s. 13-15

8 Na III Synodzie uchwalono 277 statutów, z czego 101 poświęcono zagadnieniom dotyczącym karności kościelnej. Dołączono do niego osiem instrukcji synodalnych. Choć sytuacja społeczno-polityczna w Polsce bardzo się zmieniła, wspominany synod w dużym stopniu powielał wcześniejsze synodalne postanowienia i nie znalazło się w nim zbyt wiele nowych rozwiązań. Zob. *III Synod Diecezji Tarnowskiej. 1948*, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 6-7 (1957), s. 328-408. W kontekście przywołania poprzednich synodów tarnowskich warto podkreślić, że Wojciech Góralski zauważył, iż w ciągu 50 lat od daty wejścia w życie kodeksu z 1917 roku odbyło się w Polsce 25 synodów diecezjalnych. Większość biskupów – bo aż czternastu – zdołała odprawić tylko po jednym synodzie, czterech (kielecki, łódzki, chełmiński i warszawski) – po dwa, a tylko w Tarnowie odbyły się trzy synody. Por. W. GÓRALSKI, *Wprowadzenie do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Lublin 1991, s. 223.

skierowany do wiernych z dnia 11 lutego 1982 roku. Został on odczytany w II niedzielę Wielkiego Postu tegoż roku. Równocześnie biskup poinformował w nim, że prace przygotowawcze zostały już rozpoczęte[9]. Pasterz diecezji przedstawił także wiernym motywy przemawiające za zwołaniem synodu. Do najważniejszych zostały zaliczone:

1. konieczność dostosowania prawa diecezjalnego do ustawodawstwa Soboru Watykańskiego II;

2. pogłębienie świadomości religijnej;

3. odnowa życia religijnego wiernych diecezji[10].

Jak zaznaczono wyżej, niewątpliwie głównym motywem była konieczność recepcji w Diecezji Tarnowskiej postanowień *Vaticanum secundum*. Sobór, który rozpoczął się dokładnie 20 lat wcześniej, odnowił rzeczywistość Kościoła na całym świecie, wprowadzając w jego życie wiele niezbędnych i koniecznych zmian oraz przeobrażeń, których domagała się ówczesna rzeczywistość[11]. Ponieważ Kościół partykularny winien jak najdoskonalej odzwierciedlać Kościół powszechny, a każda diecezja winna

[9] J. ABLEWICZ, *List Biskupa Tarnowskiego zapowiadający czwarty Synod Diecezji Tarnowskiej*, 11.02.1982, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 5-8 (1982), s. 98-101.

[10] We wspomnianym liście czytamy m.in.: „Każda Diecezja posiada swoją historię i tradycję, swój wypracowany w ciągu wieków dorobek duchowy i materialny, a przy tym własne bolączki, braki i potrzeby duszpasterskie. Dlatego każda Diecezja stoi wobec konieczności ciągłego porównania i konfrontacji swojego obecnego stanu, czyli obrazu, z obrazem Kościoła powszechnego. Dlatego Diecezja stoi wobec konieczności dostosowania prawa powszechnego Kościoła do diecezjalnych warunków i potrzeb. Stąd w Kościele obok prawa powszechnego istnieje prawo diecezjalne. Gdzie i kiedy dokonuje się ta konieczna konfrontacja Diecezji z Kościołem powszechnym? Gdzie i kiedy powstaje prawo diecezjalne jako dopełnienie prawa powszechnego Kościoła? Przede wszystkim ma to miejsce na Synodach diecezjalnych, które odbywają się w Kościele katolickim od pierwszych wieków jego istnienia. W ten sposób przez Synody diecezjalne urzeczywistnia się w przedziwny sposób «jedność w wielości», będąca znamieniem Kościoła". J. ABLEWICZ, *List Biskupa Tarnowskiego zapowiadający czwarty Synod*…, dz. cyt., s. 99. Zob. R. KANTOR, *The Synods of the Diocese of Tarnów as a tool for the renewal of the particular Church*, „The Person and the Challenges" 7 (2017) nr 2, s. 191-193.

[11] „Drugiemu Soborowi Watykańskiemu nadaje się rozmaite nazwy. Sobór dialogu, sobór eklezjologiczny. Wydaje się, że bardzo stosowną dla Drugiego Soboru Watykańskiego jest nazwa soboru odpowiedzialności. Rozbudzonej odpowiedzialności. Drugi Sobór Watykański rozbudził w nas odpowiedzialność za Kościół, a w nim za diecezję i parafię". J. ABLEWICZ, *Duch soborowej odpowiedzialności za Kościół powszechny, diecezję i parafię* (Konferencja na zakończenie rekolekcji kapłańskich, Tuchów), 6.09.1967, w: TENŻE, *Kazania i przemówienia do kapłanów*, red. A. KOKOSZKA, Tarnów 2023, s. 250-251.

być ukształtowana na obraz Kościoła powszechnego[12], Diecezja Tarnowska podjęła prace nad synodem w celu dostosowania postanowień Soboru do warunków lokalnych. Takie działanie było koniecznością ze względu na zmieniający się sposób życia i funkcjonowania każdej diecezji (nie tylko tarnowskiej), która charakteryzuje się specyficznymi uwarunkowaniami nie tylko religijnymi, ale również społecznymi, kulturowymi i gospodarczymi[13].

Ważnym motywem zwołania synodu miało być również pogłębienie świadomości i tożsamości diecezjalnej. W tym celu należało zadać sobie dwa fundamentalne pytania: czym jest diecezja aktualnie i czym winna być w przyszłości. Należało zwrócić uwagę na to, jak w ciągu ostatnich 200 lat istnienia diecezji urzeczywistniała ona przymioty Kościoła powszechnego, tj. jedność, świętość, powszechność i apostolskość[14]. Z tego też powodu wszystkie komisje i zespoły synodalne miały za zadanie zgłębić nie tylko kwestie teologiczne, ale również historyczne, gdyż – jak zaznaczono – bez historii nie ma synodu[15]. W pracach przygotowawczych sięgnięto do diecezjalnego dziedzictwa zawartego w trzech dotychczasowych synodach, jaki również do doświadczeń synodalnych innych diecezji polskich[16].

Każda ze wspomnianych okoliczności przemawiających za zwołaniem IV Synodu Diecezji Tarnowskiej stworzyła jego charakterystyczny, prawno-duszpasterski rys, spełniający funkcję historycznego drogowskazu. Tym drogowskazem miało być nade wszystko słowo: wypowiedzi synodalne, określające wszelkie zobowiązania, które miały stać się późniejszym prawem diecezjalnym, ogłoszonym uroczyście przez biskupa diecezjalnego[17].

---

[12] Pasterz Diecezji podkreślił: „W Diecezji, jakby w zwierciadle, odbija się Kościół powszechny, który ustanowił Chrystus dla całego świata, dla wszystkich ludzi wszystkich czasów". J. ABLEWICZ, *List Biskupa Tarnowskiego zapowiadający czwarty Synod*…, dz. cyt., s. 98.

[13] *Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji plenarnej IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie*, 14.06.1983, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, red. P. GAJDA, A. KMIECIK, A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Tarnów 1990, s. 12.

[14] *Kongregacja Rejonowa poświęcona Synodowi, odbywana w Nowym Sączu 2 czerwca 1982*, ADT, SDT/VIII, teczka II/2, s. 2-3.

[15] TAMŻE, s. 7.

[16] Por. M. ZAJĄC, *Aktualność przesłania IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, w: *Zobowiązani do wiary: po dwudziestu latach na drodze wyznaczonej przez Jana Pawła II (Tarnów, 9-10 VI 1978)*, red. J. STALA, J. KRÓLIKOWSKI, Tarnów 2008, s. 316.

[17] Zob. B. OLEJNIK, *Analiza historyczno-prawna struktury i organizacji IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w trzydziestolecie zakończenia: Ad imaginem Ecclesiae universalis*, Tarnów 2016, s. 47-48.

Synod zaczął obowiązywać na terenie diecezji tarnowskiej od 8 września 1986 r. na mocy dekretu biskupa diecezjalnego[18]. Statuty synodalne ukazały się kilkakrotnie drukiem. Jak zaznaczył bp Ablewicz: „Statuty tego Synodu były drogowskazem dla duchowieństwa i całego Ludu Bożego diecezji tarnowskiej na progu trzeciego wieku jej istnienia"[19].

Choć nie było to w żaden sposób zamierzone, synod – co mocno wybrzmiewa w jego statutach – pokazał jak wielką władzę posiada biskup diecezjalny, który jest nie tylko jej pasterzem, ale i rządcą. Jak to już wyrażono wyżej, w rękach jednego człowieka skupia się praktycznie cała władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza. To oczywiste, że wiele osób było zaangażowanych w prace synodalne[20]. Ponieważ jednak jedynym ustawodawcą na synodzie jest biskup diecezjalny, we wszystkim tym, o czym będzie mowa w II i III rozdziale, należy widzieć autorstwo bpa Ablewicza[21].

---

[18] J. ABLEWICZ, *Dekret o zamknięciu IV Synodu Diecezja Tarnowskiej i zatwierdzeniu jego uchwał*, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, dz. cyt., s. 39.

[19] TAMŻE.

[20] Piotr Kroczek słusznie podkreślił, że skład członków każdego synodu wskazuje, że jedną z jego funkcji – poza główną, czyli „pomocą biskupowi diecezjalnemu" – jest integrowanie wiernych diecezji poprzez łączenie ich we wspólnej pracy na rzecz dobra Kościoła partykularnego. Zob. P. KROCZEK, *Czy prawo kanoniczne integruje wiernych?*, „Studia Socialia Cracoviensia" 6 (2014) nr 1, s. 104.

[21] „Nowy kodeks prawa kanonicznego, zgodnie z boską konstytucją Kościoła, podtrzymał zdecydowanie normę, iż na synodzie jest jedynym ustawodawcą Biskup Diecezjalny. Uczestnicy synodalni mają głos doradczy, konsultacyjny. On też nadaje synodowi zasadniczy kierunek, od niego jest synod w pełni zależny. Biskup Jerzy Ablewicz spełniał tę rolę wobec IV Synodu tarnowskiego nie tylko w myśl wymogów prawa kanonicznego, ale w poczuciu głębokiej odpowiedzialności pastoralnej za diecezję. Synodem bez reszty żył. Synodem tym był równie zawsze uradowany co i zatroskany. Spełniał nie tylko prawem podyktowane czynności (przewodniczenie, dekrety, decyzje itp.), ale był zawsze i wszędzie obecny tam, gdzie odbywały się znaczniejsze dyskusje synodalne, nie uchylał się od rozstrzygania spraw trudnych i delikatnych, znosił cierpliwie wszelkie kontrowersje, nawet te bardzo zacięte, dbał zawsze o wierne odzwierciedlenie na synodzie rzeczywistości Kościoła powszechnego, ale też pochylał się z pietyzmem nad każdą wartością tradycji i kultury, określającą specyfikę diecezji; czuwał pieczołowicie do końca nad szatą słowną synodu. […] Synod ten weźmie niewątpliwie w historię bardzo wyraźne znamię osobowości tarnowskiego Pasterza". J. DUDZIAK, *Pasterska posługa biskupów tarnowskich w synodach diecezjalnych. Z dziejów Tarnowskich synodów*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 10 (1986), s. 88. Jak zauważył Piotr Gajda, przewodniczący kolegium redakcyjnego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej: „Trzeba lojalnie stwierdzić, że to on [biskup J. Ablewicz] był duszą i ostatecznym autorem Synodu. Biorąc bardzo czynny udział w posiedzeniach i spotykając się z redaktorami poszczególnych dokumentów – zwłaszcza w końcowej fazie Synodu z przewodniczącym i członkami Kolegium Redakcyjnego – nadawał zdecydowanie kierunek pracom synodalnym i rozstrzygał zarówno wątpliwości, jak i kontrowersje, tak podczas bardzo żywych dyskusji, jak i w czasie ustalenia ostatecznej redakcji statutów synodalnych". P. GAJDA,

Pośród powodów wybrania takiego tematu rozprawy naukowej z jednej strony znajduje się pragnienie zwrócenia uwagi na wielkiego pasterza diecezji tarnowskiej, jakim bezsprzecznie był bp Jerzy Ablewicz, a o którym nie napisano żadnej rozprawy doktorskiej z punktu widzenia prawa kanonicznego. Jest to bez wątpienia ważny wymiar nie tylko eklezjalno-prawny prowadzonych badań naukowych, ale także i społeczny, gdyż w diecezji tarnowskiej w tamtym czasie życie religijne, w szczególności wyznanie rzymskokatolickie, było bardzo ważnym elementem życia całego społeczeństwa. Stąd też rola biskupa diecezjalnego miała duże znaczenie tak dla życia Kościoła, jak i dla lokalnej społeczności.

Z drugiej strony IV Synod Diecezji Tarnowskiej, choć był przedsięwzięciem historycznym niewątpliwie wyjątkowym, również nie doczekał się pozycji, która odnosiłaby się do niego w sposób całościowy, a tych, które traktują jedynie jakiś obszar IV Synodu, jest zaledwie kilka[22]. W ten sposób rysuje się problem badawczy prezentowanej rozprawy, który przedstawia się jako oryginalne rozwiązanie stanowiące ukazanie dostosowania prawa powszechnego Kościoła do wybranych obszarów prawa partykularnego wypracowanego na synodzie diecezjalnym. Jest to, jak wskazano wcześniej, przedmiot prezentowanej rozprawy. Ponadto jest to badanie tym bardziej oryginalne, że analizowane ustawodawstwo partykularne powstało równolegle do wchodzącego w życie nowego prawa Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. W ten sposób zostanie ukazane kształtowanie obrazu prawnego diecezji na wzór Kościoła Powszechnego zgodnie z nauką Soboru Watykańskiego II w wyznaczonym przedmiocie badań. A zatem niniejsza dysertacja winna stanowić znaczące uzupełnienie wskazanej luki badawczej i w ten sposób będzie także swoistym *novum* w polskiej kanonistyce.

Troska arcybiskupa Jerzego Ablewicza o zorganizowanie i przeprowadzenie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986), w: *Świadek Wierny*, dz. cyt., s. 231.

[22] Zob. R. Bobek, *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w świetle ustawodawstwa IV Synodu Diecezji Tarnowskiej. Studium historyczno-prawne*. Praca licencjacka napisana na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie, pod kierunkiem ks. dra hab. Roberta Kantora, Tarnów 2018; P. Zając, *„Ad imaginem Ecclesiae universalis". Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986).* Praca doktorska napisana na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem ks. dra hab. Marka Saja, Warszawa 2004.

Warto także wspomnieć, że IV Synod Diecezji Tarnowskiej został promulgowany na niemal dokładnie 4 lata przed śmiercią biskupa Ablewicza, czyli aż po 24 latach jego zarządzania diecezją. A zatem można powiedzieć, że statuty synodalne stanowią swoiste *résumé* jego pasterskiej, ale i prawnej oraz ustawodawczej myśli. To wszystko sprawia, że prowadzone badania stają się jeszcze bardziej interesujące.

Wybrany temat zostanie zrealizowany w trzech obszernych rozdziałach. Punktem wyjścia podjętych badań jest ogólne ukazanie kształtowania się urzędu biskupa diecezjalnego na przestrzeni wieków, a także pokazanie jego władzy pasterskiej oraz przedstawienie szerokich uprawnień i obowiązków wynikających z podjęcia urzędu biskupa diecezjalnego. To wszystko znajduje się w pierwszym rozdziale pracy, który jest szeroki i rozbudowany. Niemiej jednak należy podkreślić jego wartość i ciekawość zarazem – mianowicie chodzi nie tylko o odpowiednie tło dla pozostałych rozdziałów, ale – co warto także zaznaczyć – o fakt, iż w polskiej literaturze kanonicznej nie ma współczesnej monografii na temat urzędu biskupa diecezjalnego. Ten dłuższy rozdział ma charakter rozdziału wprowadzającego i ważnego z merytorycznego punktu widzenia.

Przeprowadzona w rozdziale I analiza będzie prowadzić do ukazania i analizy praktycznych aspektów związanych z urzędem biskupa. Struktura tego rozdziału, niewątpliwie o charakterze wprowadzającym, przedstawia urząd biskupa w ogólności, niemniej jednak rozdział ten został tak zredagowany, że poruszane w nim tematy są nadal bardzo aktualne i nie dotyczą tylko rządów pasterskich bpa Jerzego Ablewicza. Niemniej jednak rozdział ten pozwoli lepiej zrozumieć powstanie i postanowienia uchwał IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w aspekcie realizowanych obowiązków i praw biskupa diecezjalnego. Ponieważ problematyka rozdziału I posiada bardzo bogatą literaturę, stąd też wiele informacji zostanie także zapisanych w rozbudowanych przypisach, które stanowić będą uzupełnienie zasadniczej treści rozprawy. Taki sposób prezentacji i realizacji obranej problematyki badawczej realizowany będzie także w rozdziałach sukcesywnych.

W II rozdziale zostanie przedstawione i przeanalizowane, w jaki sposób ma się realizować *munus docendi* i *munis regendii* biskupa diecezjalnego na

przykładzie postanowień IV Synodu. W kontekście *munus docendi* znajdzie się odniesienie do kaznodziejstwa, katechezy, środków społecznego przekazu, działalności misyjnej Kościoła, ateizmu i laicyzacji, a także ekumenizmu.

Z kolei w *munus regendi* wpisuje się relacja biskupa diecezjalnego z kurią diecezjalną, sądem biskupim, a także organami kolegialnymi, takimi jak: diecezjalna rada kapłańska, kapituła katedralna, kolegium konsultorów i rada duszpasterska. Nadto zostanie przeanalizowane odniesienie biskupa do parafii, dekanatu oraz duchowieństwa diecezjalnego. Wreszcie zostanie przedstawiona troska biskupa o powołania kapłańskie, a także kwestie związane z dobrami doczesnymi.

W uprawnienia i obowiązki biskupa diecezjalnego wpisuje się mocno *munus sanctificandi*, który zostanie omówiony w III rozdziale dysertacji. Przedstawione i przeanalizowane zostaną wskazania ustawodawcy diecezjalnego w zakresie sakramentów świętych, roku liturgicznego, modlitwy Kościoła, pogrzebu chrześcijańskiego, liturgicznej służby ołtarza, śpiewu i muzyki kościelnej, budownictwa sakralnego oraz sanktuariów. Nadto zostaną przeanalizowane statuty dotyczące Instytutów Życia Konsekrowanego oraz odniesienie pasterza diecezji do wiernych świeckich. Wspomniany rozdział zawiera także szereg różnorodnych form pasterskiej troski biskupa diecezjalnego. Została ona wyrażona poprzez liczne wskazania dotyczące konkretnych odniesień duszpasterstwa, takich jak: duszpasterstwo małżeństw i rodzin, duszpasterstwo młodych małżeństw, duszpasterstwo starszych małżeństw, duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach, duszpasterstwo młodzieży, duszpasterstwo grup społecznych i zawodowych, duszpasterstwo grup apostolskich, duszpasterstwo grup zawodowych, duszpasterstwo dobroczynności.

Podstawą źródłową przedmiotu niniejszej rozprawy są wszystkie statuty IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, które zostały podpisane i promulgowane przez biskupa Ablewicza. Każdy z nich został poddany analizie. W tym miejscu należy dopowiedzieć, że ze względu na to, iż IV Synod Diecezji Tarnowskiej został podzielony na trzy Księgi, które zawierają nieproporcjonalną ilość statutów – „Przepowiadanie" (stat. 1-108), „Uświęcanie" (109-314) oraz „Wspólnota i posługiwanie" (stat. 315-749),

z tego też powodu ich badanie zostało zawarte w dwóch obszernych rozdziałach.

Bardzo ważne są dokumenty prawa powszechnego obowiązujące zarówno przed Soborem Watykańskim II, jak i po nim. I tak, najważniejszym z nich jest Kodeks prawa kanonicznego z roku 1983, gdyż zawiera aktualnie obowiązujące normy dotyczące uprawnień i obowiązków biskupa diecezjalnego. W celu ukazania kształtowania się urzędu biskupa na przestrzeni dziejów należało także sięgnąć do Kodeksu prawa kanonicznego z roku 1917, tym bardziej że IV Synod Diecezji Tarnowskiej rozpoczął się pod rządami tegoż kodeksu. Poza tymi dwoma dokumentami prawnymi jako źródło posłużą także liczne dokumenty Soboru Watykańskiego II oraz okołosoborowe nauczanie Kościoła, głoszone zarówno przed tym wydarzeniem, jakim był tarnowski posoborowy synod diecezjalny, jak i po jego zakończeniu. W tym miejscu należy wspomnieć zwłaszcza takie dokumenty jak: Instrukcja Kongregacji Biskupów o pasterskiej posłudze biskupów *Ecclesiae imago* z 22 lutego 1973 r., Posynodalna adhortacja apostolska o biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata *Pastores Gregis* Jana Pawła II z 16 października 2003 r. oraz Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores* z 2004 r.

Ponieważ niniejsza praca odnosi się do zagadnień, które w dużym stopniu dotyczą Kościoła partykularnego, dlatego jednym ze źródeł analizowanych będzie pismo urzędowe diecezji tarnowskiej „Currenda", wydawane od roku 1865. Przywołane zostaną także publikacje rodzimych autorów, jak: Robert Kantor, Marek Kluz, Wiesław Lechowicz, Paweł Lewandowski, Tomasz Rozkrut, Marian Zając czy Antoni Żurek.

Wskazane powyżej źródła zostaną wzbogacone o literaturę, przede wszystkim o uznane powszechnie komentarze prawa kanonicznego: J. Krukowski, *Część I: Hierarchiczny ustrój Kościoła. Tytuł I: Kościoły partykularne i władze w nich ustanowione*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Dyduch, W. Góralski, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, Poznań 2005; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła Katolickiego.*

Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego (*Ediciones Universidad de Navarra*), red. P. Majer, wyd. 2, Kraków 2023; *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Cordien, T.J. Green, New York 2000; RENKEN J.A., *Particular Churches and the Authority Established in Them: Commentary on Canons 368-430*, Ottawa 2011; J.A. Coriden, T.J. Green, D.E. Heintschel, *The Code of Canon Law: a text and commentary*, New York 1985. W prezentowanej rozprawie znajdą się także odwołania między innymi do takich kanonistów, jak: Franciszek Bączkowicz, Jan Dyduch, Wojciech Góralski, Janusz Gręźlikowski, Zbigniew Janczewski, Józef Krukowski, Piotr Majer, Marian Pastuszko, Tadeusz Pawluk, Mirosław Sitarz, Remigiusz Sobański, Edward Sztafrowski, Józef Wroceński.

W niniejszej dysertacji starano się jednak zwracać przede wszystkim uwagę na pozycje wydane w ostatnim czasie, aby tym samym podkreślić i uwypuklić aktualność poruszanych problemów oraz wydobyć jak „najświeższe" wyniki badań.

W pisaniu pracy nie ograniczano się tylko do źródeł i opracowań *stricte* kanonistycznych, ale poczyniono szereg odniesień i nawiązań do teologii, zwłaszcza dogmatycznej i pastoralnej, a także liturgiki.

Obok dość pokaźniej bibliografii w języku polskim sięgano także do pozycji wydanych w językach obcych, zwłaszcza w języku niemieckim i angielskim. Tym samym ogólne spojrzenie na poruszane zagadnienia nabiera uniwersalnego spojrzenia i komentarza.

Podając dosłowne cytaty niektórych tekstów, a także przekładów autorów, starano się nie ingerować w ich oryginalną formę i brzmienie.

W pisaniu pracy zastosowano głównie metodę analityczną z wykorzystaniem metody porównawczej i opisowej. Praca w sposób syntetyczny przedstawia problem (zagadnienie) konkretnych obowiązków i uprawnień biskupa diecezjalnego zarówno dotyczących kwestii teoretycznych związanych z poszczególnymi zadaniami biskupa, jak i przede wszystkim ich praktycznego zastosowania w odniesieniu do pasterzowania, czyli kierowania powierzonym biskupowi Kościołem partykularnym.

ROZDZIAŁ I

Biskup diecezjalny. Znaczenie urzędu oraz obowiązki i prawa z niego wynikające

Biskup diecezjalny odgrywa kluczową rolę w strukturze Kościoła katolickiego, pełniąc funkcję głowy diecezji oraz pasterza lokalnej wspólnoty wiernych. Jego zadania obejmują zarówno duchową opiekę nad wiernymi, jak i zarządzanie sprawami administracyjnymi diecezji. Biskup diecezjalny jest odpowiedzialny za sakramenty, nauczanie doktryny oraz koordynowanie działań duszpasterskich, a także za promowanie jedności i współpracy wśród kapłanów i wiernych. Jego działalność jest ściśle związana z nauczaniem Kościoła oraz z lokalnymi tradycjami i kulturą. Współczesny biskup diecezjalny stoi przed wyzwaniami związanymi z rozwijającym się społeczeństwem, co wymaga od niego elastyczności i otwartości na nowe formy ewangelizacji. Rola biskupa diecezjalnego jest zatem nie tylko duchowa, ale także społeczna i kulturowa, co czyni ją niezwykle istotną w kontekście współczesnego Kościoła.

1. Znaczenie słowa „biskup" – zwłaszcza w początkach chrześcijaństwa

Używane w naszym języku powszechnie i na co dzień słowo „biskup" pochodzi bezpośrednio z języka czeskiego, które w tym języku brzmi

analogicznie, z pisownią włącznie. Z kolei język czeski zapożyczył ten termin z języka niemieckiego Bischof[1], które w jeszcze starszej formie brzmiało biscof[2] i było używane w języku staro-wysoko-niemieckim („Althochdeutsche Sprache")[3]. Niemcy zwykłym swoim trybem odrzucili nagłos *episcopus* wywodzący się z języka łacińskiego i oznaczający nadzorcę, przełożonego (zwłaszcza duchownego)[4]. I wreszcie dochodzimy do filologicznej konstatacji z której wynika, że omawiane przez nas słowo pochodzi ze starogreckiego słowa ἐπίσκοπος, które miało kilka znaczeń: obserwator, dostrzegacz, wysłaniec, idący na zwiady, dozorca, zawiadowca, opiekun, dozorca gminy i wreszcie biskup[5].

Należy zauważyć, że samo pojęcie słowa „biskup" podlegało w dziejach Kościoła rozwojowi. W tekstach Nowego Testamentu nazwy *episcopos* używano na oznaczenie konkretnego faktu posłannictwa w Kościele, czy też osoby pełniącej posłannictwo w realizacji misji Kościoła w świecie. Słowo to odnoszono nie tylko do samego Jezusa Chrystusa, ale także do apostołów lub ich pomocników[6].

Pierwszy etap stabilizacji pojęcia *episcopos*, związanego z kolegialną władzą zarządzania Kościołem zakończył się na początku II wieku[7]. Finalnie

---

1 Zob. J. PIPREK, J. IPPOLDT, *Wielki słownik polsko-niemiecki*, t. I, Warszawa 1997, s. 78.

2 Zob. A. BRÜCKNER, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 27.

3 Język staro-wysoko-niemiecki wyodrębnił się z grupy języków zachodniogermańskich ok. 500 r. na terenie obecnej południowej i środkowej RFN. Zob. A. SZULC, *Historia języka niemieckiego*, Warszawa 1991, s. 86.

4 Zob. *Słownik łacińsko-polski*, t. II, red. M. PLEZI, Warszawa 2007, s. 23.

5 Zob. Z. WĘCLEWSKI, *Słownik grecko-polski*, Warszawa 1869, s. 277.

6 Zob. 1 P 5,2; Dz 20,28; Flp 1,1; 1 P 2,5; Tt 1,7-9. Zob. także: S. BIEBERSTEIN, *Weder „Bischof" noch „Vollmacht": Episkopen in Neuen Testament*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 20.

7 Św. Ignacy Antiocheński nauczał: „Należy zatem, byście postępowali zgodnie z myślą biskupa, co też czynicie. […] Niechaj nikt w sprawach dotyczących Kościoła nie robi niczego bez biskupa. Uważajcie za ważną tylko taką Eucharystię, która sprawowana jest pod przewodnictwem biskupa lub tego, komu on zleci. Gdzie pojawi się biskup, tam niech będzie wspólnota tak, jak tam, gdzie jest Chrystus Jezus, tam jest i Kościół powszechny. Nie wolno bez biskupa ani chrzcić, ani sprawować agapy, lecz to, co on zatwierdzi, to dla Boga będzie miłe. W ten sposób wszystko, co czynicie, będzie pewne i ważne […]. Dobrze jest Boga i biskupa poważać. Ten, co czci biskupa, uczczony jest przez Boga". M. STAROWIEYSKI, *Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach*, Kraków 2010, s. 113-114. Zob. także: IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Trallan*, w: *Liturgia Godzin*, t. IV: *Okres Zwykły. Tygodnie XVIII-XXXIV*, Poznań 1988, s. 273; TENŻE, *List do Filadelfian*, w: *Liturgia Godzin*, t. IV, dz. cyt., s. 280.

postanowiono, że nazwa biskup będzie zastrzeżona dla starszych gminy, będących następcami apostołów w urzędzie pasterskim. Z kolei w drugiej połowie II w. ustalono zasadę, że sukcesja apostolska realizuje się w osobie lub urzędzie monarchicznego biskupa lokalnego[8], będącego ośrodkiem jedności konkretnego Kościoła, a nawet rękojmią jego istnienia, a to dzięki strzeżeniu przez niego depozytu wiary, sprawowaniu pod jego kierownictwem Eucharystii oraz zarządzaniu Kościołem lokalnym.

Z kolei od połowy III wieku godność i rola biskupa w Kościele uzyskały ogólnokościelny wymiar. Biskup będąc pasterzem własnego Kościoła lokalnego dzielił swą władzę biskupią z innymi pasterzami, tworząc z nimi organiczną wspólnotę, która z racji posiadania święceń kapłańskich w najwyższym stopniu jest źródłem szerszej odpowiedzialności niż tylko na poziomie lokalnym[9].

W pierwszych wiekach Kościoła wytworzyła się też praktyka polegająca na wyborze kandydata na biskupa przez duchownych i wiernych świeckich danej gminy chrześcijańskiej. Wybór wymagał potwierdzenia przez głównego biskupa prowincji lub sąsiednich biskupów. Konsekracji dokonywał także metropolita[10].

Następnie na Soborze Trydenckim była toczona dyskusja, która odnosiła się do tego, w jaki sposób biskup otrzymuje jurysdykcję, tzn. bezpośrednio od Boga, czy za pośrednictwem papieża. Jednak nie rozstrzygnięto wówczas tej kwestii. Sobór stwierdził natomiast boskie pochodzenie hierarchii w Kościele

---

8 Stanisław Nagy zaznaczył, że „episkopat monarchiczny powstał w wyniku naturalnych procesów ewolucyjnych jako produkt scalenia się dwóch tendencji nurtujących społeczność chrześcijańską: tendencji oddolnej, usiłującej wzmocnić w Kościołach lokalny pierwiastek władzy przez jej centralizację, i tendencji odgórnej, zmierzającej do wyposażenia ośrodków terenowych w nadrzędne prerogatywy apostolskie". S. NAGY, *Hierarchia kościelna w ostatnim okresie życia św. Pawła*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne" 13 (1966) nr 2, s. 34. Więcej na temat powstania episkopatu monarchicznego zob. G. SCHÖLLGEN, *Zur Entstehung des Bischofsamtes und die Entwicklung seiner Vollmacht*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 44-46.

9 Zob. J. KRUKOWSKI, *Biskup*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. SITARZ, Lublin 2019, kol. 293-294.

10 „Es steht außer Zweifel, daß hinsichtlich der Bischöfe von Anfang an eine Wahl durch das Volk und den Klerus praktiziert wurde. So variabel die Formen waren, auf eine bloße Akklamation läßt sich die Rolle des Volkes insgesamt nicht reduzieren". P. STOCKMEIER, *Die Wahl des Bischofs durch Klerus und Volk in der frühen Kirches*, „Concilium: Internationale Zeitschrift für Theologie" 16 (1980) nr 8/9, s. 466; G. HARTMANN, *Der Bischof. Seine Wahl und Ernennung. Geschichte und Aktualität*, Graz 1990, s. 15-18.

oraz że w jej skład w porządku święceń wchodzą biskup, kapłan i diakon, a w porządku jurysdykcji papież i episkopat[11].

2. Biskup diecezjalny w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r.

Pomijając bogatą ewolucję znaczenia urzędu biskupiego na przestrzeni lat (nie jest to przedmiotem naszej pracy) od razu przechodzimy do XX wieku, a dokładnie do roku 1917, kiedy to został promulgowany Kodeks prawa kanonicznego[12]. Był on bardzo ważnym w Kościele katolickim całościowym zbiorem prawa powszechnego. Obowiązywał przez ponad sześćdziesiąt lat, do czasu kiedy w roku 1983 został zastąpiony kodeksem promulgowanym przez papieża Jana Pawła II. Dla wyraźniejszego ukazania pewnych elementów w definicji urzędu biskupiego warto odwołać się do postanowień Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r., nazywanego także Kodeksem Pio-Benedyktyńskim, od imion dwóch papieży, którzy są jego twórcami – Piusa X i Benedykta XV[13]. Jest to o tyle ważne i istotne, gdyż abp Ablewicz został mianowany biskupem diecezjalnym po rządami Kodeksu z 1917 r.[14], zaledwie 5 miesięcy przed

---

[11] Zob. J. KRUKOWSKI, *Biskup*, dz. cyt., kol. 295. Na siódmej sesji soborowej w dekrecie reformacyjnym zawierającym 15 rozdziałów przyjęto niezwykle ważne i znaczące dla przyszłości Kościoła i jego reformy przepisy określające kwalifikacje osób przyjmujących święcenia biskupie. Nadto zabroniono łączenia biskupstw, tak iż jeden biskup sprawowałby władzę w więcej niż jednym biskupstwie, a także łączenia urzędów kościelnych. Przypomniano także biskupom obowiązek wizytacji diecezji. Regulacją prawną objęto również prawa kapituł po śmierci biskupa oraz ogłoszono przepisy o udzielaniu święceń. Zob. J. GRĘŹLIKOWSKI, *Czym był dla Kościoła Sobór Trydencki (1545-1563)? (refleksje w 440-tą rocznicę od zakończenia obrad)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 46 (2003) nr 3-4, s. 194. Dodajmy jeszcze, że „Trient sah im Bischof den Hirten, also den Jurisditkionsträger". K. UNTERBURGER, *Die bischöfliche Vollmacht im Mittelalter und in der Neuzeit*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 80-81.

[12] Zob. Z. JANCZEWSKI, J. DOHNALIK, I. KILANOWSKI (red.), *Kodeks Pio-Benedyktyński. Między tradycją a rozwojem*, Warszawa 2017, s. 9.

[13] Tą kwestią w sposób jasny i klarowny zajął się pokrótce m.in. Józef Wroceński. Zob. J. WROCEŃSKI, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 3-4, s. 121-124.

[14] Przypomnijmy, że Arcybiskup przyjął sakrę 20 maja 1962 r. w katedrze tarnowskiej, a kanoniczne objęcie diecezji miało miejsce 6 dni później. Natomiast *Vaticanum secundum* zaczął się dokładnie 11 października 1962 r. w bazylice św. Piotra w Rzymie. Na temat zwołania Soboru Watykańskiego II zob. J. WALKUSZ, *Drugi sobór watykański: próba*

rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II, do którego nauczania nieraz będziemy się odwoływać, a które to magisterium soborowe stanowiło bardzo ważny fundament posługi biskupiej arcybiskupa Jerzego Ablewicza.

Otóż zgodnie z postanowieniami poprzedniego Kodeksu, urząd biskupa diecezjalnego, który był nazywany biskupem rezydencjalnym[15], miał bardziej jurydyczny, niż pasterski charakter, choć równocześnie Kodeks wyraźnie stanowił, że biskupi są następcami apostołów (*Apostolorum Successores*) i z ustanowienia Bożego (*ex divina institutione*) są przełożonymi poszczególnych Kościołów, którymi rządzą z władzą zwyczajną (*potestate ordinaria regunt*)[16].

Wyraźnie podkreślono kto mógł zostać wybrany[17] na biskupa rezydencjalnego oraz wskazano okoliczności i warunki takiego wyboru[18].

---

kontekstualnej interpretacji historycznej, „Colloquia Theologica Ottoniana" 1 (2013), s. 17-39, a zwłaszcza s. 24-28.

15 Poprzedni Kodeks wyraźnie akcentował obowiązek rezydencji: „Etiamsi Episcopi Coadiutorem habeant, tenentur lege personalis in dioecesi residentiae" (CIC/1917, can. 338 § 1). Więcej na ten temat zob.: CIC/1917, can. 338 § 2. Dodajmy jeszcze, że biskupi rezydencjalni, podlegli metropolitom w Kościele Łacińskim, od VIII w. nazywani są sufraganami (nie mylić z popularną nazwą biskupów pomocniczych), a w Kościele Wschodnim „Episcopi Conprovinciales". Zob. M. ŻUROWSKI, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. 1, Warszawa 1979, s. 124.

16 Zob. CIC/1917, can. 329 § 1.

17 „Od wieków nominacje biskupów należały w Kościele do spraw szczególnie ważnych, a jednocześnie delikatnych". C. MIGLIORE, *Rola Kościoła partykularnego w procedurze mianowania biskupów przez papieża*, „Annales Canonici" 8 (2012), s. 23. Zob. także: A. LANDERSDORFER, *Die Bestellung der Bischöfe in der Geschichte der katholischen Kirche*, „Münchener Theologische Zeitschrift" 41 (1990) nr 3, s. 289-290.

18 W tym miejscu warto przypomnieć, że papież Benedykt XV (zm. 22.01.1922 r.), nadał episkopatom różnych krajów prawo wskazywania kandydatów na biskupów (rekomendacja). I tak w myśl dekretu Kongregacji Konsystorialnej *Circa Proponendos ad episcopale ministerium pro dioecesibus ritus latini in Polonia* z 20.08.1921 r. biskupi w Polsce mieli w sposób określony w dekrecie, co 3 lata ustalać listę kandydatów. „Quolibet triennio, sub initium Quadragesimae, incipiendo ab anno 1922, omnes et singuli residentiales Episcopi Poloniae, iuxta modum infra statutum, Metropolitano seniori, qui Praeses erit conventus, sacerdotum nomina indicabunt, quos dignos episcopali ministerio existimabunt". SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Circa Proponendos ad episcopale ministerium pro dioecesibus ritus latini in Polonia*, 20.08.1921, AAS 13 (1921), s. 430. Poza tym, Stolica Apostolska zasięgała zwykle informacji u władz państwowych danego kraju odnośnie do tego, czy nie miały one zastrzeżeń wobec kandydata. I tak zgodnie z postanowieniem art. XI Konkordatu z 1925 r.: „Wybór Arcybiskupów i Biskupów należy do Stolicy Apostolskiej. Jego Świątobliwość zgadza się zwracać się do Prezydenta Rzeczypospolitej przed mianowaniem Arcybiskupów i Biskupów diecezjalnych, koadjutorów «cum iure successionis» oraz Biskupa polowego, aby upewnić się, że Prezydent nie ma do podniesienia przeciw temu wyborowi względów natury politycznej". *Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzecząpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia*

Kandydat na biskupa, nawet jeśli był wybrany, prezentowany lub wyznaczony przez władzę świecką musiał uzyskać od papieża nadanie tytułu, tzn. otrzymać od niego urząd biskupi[19]. Powierzanie urzędu biskupiego lub instytuowanie następowało na mocy pisma papieskiego w formie bulli lub *breve*. Papież zaś na konsystorzu ogłaszał, czyli prekonizował (*praeconizatio*) nowego biskupa. Dopiero wtedy stawał się biskupem wyznaczonej diecezji, choć przed kanonicznym nadaniem tytułu, składał jeszcze wyznanie wiary (*fidei professione*) i przysięgę na wierność Stolicy Apostolskiej (*iusiurandum fidelitatis erga Sanctam Sedem*) zgodnie z formułą przez nią nadaną[20].

---

10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.), Dz.U. 1925 nr 72, poz. 501. Natomiast w okresie mianowania J. Ablewicza na Biskupa Tarnowskiego, obowiązywał *Dekret o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych*, w którym w art. IV było zaznaczone, że „Mianowanie na stanowiska arcybiskupów, biskupów diecezjalnych, koadiutorów z prawem następstwa, proboszczów i administratorów parafii wymaga uprzedniego upewnienia się, czy przeciw osobom, które mają być mianowane na te stanowiska, nie zachodzą uzasadnione zastrzeżenia właściwego organu państwowego". *Dekret z dn. 31.12.1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych*, Dz.U. 1957 nr 1, poz. 6. Wracając do postanowień prawodawcy kościelnego, kandydat na biskupa musiał pochodzić z prawego małżeństwa (*legitimo matrimonio*), liczyć co najmniej 30 lat życia i 5 lat kapłaństwa, odznaczać się dobrymi obyczajami (*bonis moribus*), pobożnością (*pietate*), gorliwością w pracy duszpasterskiej (*animarum zelo*), roztropnością (*prudentia*). Poza tym, winien posiadać tytuł naukowy z teologii lub prawa kanonicznego bądź też biegłość w tych dyscyplinach (zob. CIC/1917, can. 331 § 1, 1°-5°). Nadania urzędu dokonywał papież na konsystorzu. Nominacja biskupia dla wakującej diecezji następowała zawsze przez papieską prowizję kanoniczną nawet wtedy, gdy na mocy przywileju Stolicy Apostolskiej kandydata wybrało bezwzględną większością głosów jakieś kolegium (kapituła), czy ktoś go prezentował (patronat) lub mianował (zob. CIC/1917, can. 329 § 2-3). Nominat musiał złożyć wyznanie wiary i przysięgę wierności Stolicy Apostolskiej. Następnie w ciągu 3 miesięcy miał przyjąć konsekrację, a w ciągu 4 objąć diecezję, okazując przy tym kapitule pismo papieskie. Konsekracji biskupiej dokonywał papież lub jego delegat. Zob. W. WÓJCIK, *Biskup – w prawie kanonicznym*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. GRYGLEWICZ, R. ŁUKASZYK, Z. SUŁKOWSKI, Lublin 1976, kol. 597.

[19] Analogicznie było w przypadku konsekracji. Papież rzadko sam konsekrował biskupów, dlatego też prawie zawsze pozostawiał prekonizowanemu swobodny wybór konsekratora. Jednakże ten ostatni nie mógł konsekrować bez uprzedniego mandatu papieskiego, nawet pod sankcją ekskomuniki zastrzeżonej papieżowi *specialissimo modo*. Karze tej podlegają *ipso facto* biskup konsekrator i konsekrowany, choćby działali pod wpływem ciężkiej bojaźni. W praktyce, o ile chodzi o udzielenie konsekracji w Rzymie, biskup nominat wybierał sobie konsekratora z biskupów kardynałów suburbikarnych, względnie kardynała wikarego Rzymu. Gdyby wyżej wymienieni odmówili, wówczas nominat zwracał się do któregoś z patriarchów rezydujących w Rzymie, naturalnie obrządku łacińskiego; a gdyby tych ostatnich w Rzymie wówczas nie było, wtedy biskup nominat zwracał się do innego biskupa, oczywiście pozostającego w łączności ze Stolicą Święta. Należy jednak pamiętać, że nominat musiał wybrać swego metropolitę, jeżeli w tym czasie przebywał w Rzymie. Natomiast, gdy chodzi o konsekrację poza Rzymem nominat otrzymywał zwykle od papieża prawo wyboru konsekratora spośród biskupów pozostających w jedności z Rzymem. Zob. W. SZAFRAŃSKI, *Święcenia w prawie kanonicznym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 2 (1959) nr 3-4, s. 280.

[20] Zob. CIC/1917, can. 332 § 1-2.

Biskup nominat miał obowiązek przyjąć sakrę biskupią w ciągu trzech miesięcy od odebrania pisma papieskiego, chyba że zachodziła prawna przeszkoda. Natomiast w przeciągu czterech miesięcy powinien udać się do swojej diecezji i objąć ją w posiadanie. Objęcie diecezji w przypadku biskupa rezydencjalnego dokonywało się w taki sposób, że osobiście lub przez zastępcę okazywał pismo papieskie kapitule katedralnej w samej diecezji, w obecności sekretarza kapituły lub kanclerza kurii biskupiej, który sporządzał protokół. Przed kanonicznym objęciem diecezji biskup nie mógł ingerować w jej zarządzanie, nawet w sposób pośredni przez inne osoby[21].

Biskup na mocy swego urzędu miał pełnię władzy święceń i pełnię władzy jurysdykcji, zarówno w zakresie wewnętrznym, jak i zewnętrznym dla rządzenia powierzoną diecezją pod zwierzchnictwem Biskupa Rzymskiego (*sub auctoritate Romani Pontificis*)[22]. Biskupi byli uważani za zwyczajnych i bezpośrednich pasterzy w powierzonych sobie diecezjach. Biskup rezydencjalny w swojej diecezji miał prawo, ale i obowiązek rządzenia w sprawach duchowych i doczesnych. Posiadał władzę ustawodawczą, sądowniczą i wykonawczą (*potestate legislativa, iudiciaria, coactiva*)[23].

Władzę ustawodawczą biskup wykonywał na synodzie diecezjalnym[24] lub poza nim. Był też zwyczajnym sędzią pierwszej instancji w swojej

---

[21] Zob. CIC/1917, can. 333, 334 § 2. Jeżeli prekonizowany na biskupstwo zaniedbał przyjęcia sakry biskupiej w przeciągu trzech miesięcy, tracił dochody na rzecz majątku przeznaczonego na utrzymanie kościoła katedralnego, a jeśli jej nie przyjął w następnych trzech miesiącach, tracił z mocy prawa biskupstwo (zob. CIC/1917, can. 2398). Z kolei samowolne objęcie diecezji przed otrzymaniem pisma apostolskiego oraz okazaniem go zgodnie z prawem, z mocy prawa (*ipso iure*) czyniło nominata niezdatnym do urzędu i to nawet jeśli już był wybrany, prezentowany lub zamianowany (zob. CIC/1917, can. 2394). Więcej na temat nominacji na biskupa zgodnie z wymogami Kodeksu z 1917 r. zob. J. WROCEŃSKI, *Nominacje biskupów w świetle prawa kanonicznego i praktyki dyplomatycznej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 40 (1997) nr 1-2, s. 81-84.

[22] W tym kontekście F. Bączkowicz, autor słynnego, uzupełnianego przez innych księży misjonarzy i używanego w Polsce przez lata podręcznika prawa kanonicznego, nazwał biskupów „Prałatami ojca świętego". Zob. F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOGA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 501.

[23] Zob. CIC/1917, can. 335 § 1.

[24] Walenty Wójcik zauważył, że twórcy zbioru ustaw kościelnych – Kodeksu z 1917 r. chcieli, podobnie jak ojcowie soboru trydenckiego, ożywić instytucję synodu diecezjalnego. Z tego też powodu skodyfikowali i zreformowali prawo o synodach. Umieścili je w księdze II w tytule VIII: o władzy biskupiej i o tych, którzy w niej uczestniczą, w rozdziale III – po biskupach koadiutorach i biskupach pomocniczych. Uznano to za podkreślenie znaczenia synodu w zarządzie diecezją. Na czoło norm o synodzie diecezjalnym wysunęli kodyfikatorzy w kan. 356 § 1 obowiązek zwoływania synodów przynajmniej raz na 10 lat.

diecezji, a władzę sądowniczą mógł wykonywać nie tylko osobiście (*iudiciariam potestatem exercere potest ipse per se*), ale też poprzez innych (*per alios*)[25]. Natomiast gdy idzie o władzę wykonawczą, biskup mógł ustanawiać niższe urzędy[26] i je obsadzać, dokonywać ich zmian, a także czuwać nad administracją majątku kościelnego[27].

Biskup rezydencjalny miał także obowiązek nakłaniania wiernych do przestrzegania przepisów kościelnych, czuwania aby nie wkradały się nadużycia, zwłaszcza do sprawowania sakramentów i sakramentaliów, czci

---

Komentatorzy wyjaśniali, że ten obowiązek odnosił się także do jednostek terytorialnych prawnie zrównanych z diecezją. Ogólnie zaznaczono w kodeksie, że celem synodu było obradowanie nad sprawami dotyczącymi partykularnych konieczności lub pożytków duchowieństwa i wiernych diecezji. W. WÓJCIK, *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 29 (1986) nr 1-2, s. 107. Zdaniem Tomasza Rozkruta, można powiedzieć, że kodyfikacja z 1917 r. zbiera całą tradycję kanoniczną na temat synodu diecezjalnego. W ten sposób po raz pierwszy w historii w historii Kościoła mamy do czynienia z jednolitym ogólnokościelnym obrazem tej instytucji. Zob. T. ROZKRUT, *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 16 (1998), s. 113. Należy także dodać, że jedynym prawodawcą na synodzie diecezjalnym był biskup, który winien osobiście podpisać wydane na nim statuty. Pozostali uczestnicy synodu posiadali jedynie głos doradczy. Uchwały synodu wchodziły w życie z chwilą ich promulgacji, chyba że biskup zadecydował inaczej. Zob. K. ROGALA, *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w Kościele (refleksja kanoniczno-pastoralna)*, „Warszawskie Studia Pastoralne" 4 (2015) 29, s. 157.

[25] Zob. CIC/1917, can. 1572 § 1. „Quilibet Episcopus debet pro suo territorio officialem constituere cum potestate ordinaria iudicandi. Quae potestas iudicandi eundem ambitum habet ac potestas Episcopi iudicialis, salvis restrictionibus a Codice factis (cfr. can. 1946 § 2, 1947, 1954) et reservationibus ad Episcopo forse constitutis (can. 1573 § 2). Agitur de potestate ordinaria vicaria". Zob. H. JONE, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici. Tomus tertius*, Paderborn 1955, s. 31. Władzę sądowniczą biskupi piastują niezmiennie od początku Kościoła; sposób jednak jej wykonywania na przestrzeni wieków ulegał różnym zmianom i przeobrażeniom. Początkowo władzę sądowniczą w Kościele biskupi wykonywali osobiście. Potem część jurysdykcji biskupiej, jaką była władza sądownicza, wypełniali archidiakoni, którzy posiadali także znaczną władzę administracyjną. Z czasem jednak funkcję sądowniczą przejął oficjał, dzisiaj nazywany wikariuszem sądowym. Zob. J. GRĘŹLIKOWSKI, *Sądownictwo diecezji włocławskiej: historia i teraźniejszość: na tle rozwoju sądownictwa kościelnego w Polsce*, „Ius Matrimoniale" 9 (2004) nr 15, s. 152. Zgodnie z can. 1573 § 1 CIC/1917 każdy biskup zobowiązany był ustanowić w swojej diecezji oficjała ze zwyczajną władzą sądzenia, różnego od wikariusza generalnego, chyba że niewielki obszar diecezji lub jej mała liczba spraw przemawiały za tym, aby urząd ten powierzyć samemu wikariuszowi generalnemu. W sytuacji, gdy biskup diecezjalny nie mógł znaleźć osoby godnej powierzenia urzędu oficjała, winien sam rozstrzygnąć sprawę lub przewodniczyć trybunałowi kolegialnemu. Poza tym biskup zawsze mógł wyznaczyć na oficjała kapłana spoza własnej diecezji. Zob. R. WIERZCHANOWSKI, *Urząd oficjała w świetle norm Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego i prawa partykularnego w diecezji tarnowskiej. Studium historyczno-prawne*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1945-1983*, red. R. KANTOR, Kraków 2019, s. 61-62. Więcej na ten temat władzy sądowniczej biskupa będzie w dalszej części niniejszego opracowania.

[26] Zob. CIC/1917, can. 333 § 1-2.

[27] Zob. CIC/1917, can. 1409nn.

Boga i świętych. Nadto do jego obowiązków należało głoszenie słowa Bożego, udzielanie odpustów, wykonywanie zapisów na cele pobożne, troska o czystość wiary i obyczajów wśród duchownych i wiernych, oraz głoszenie Ewangelii i nauczanie katechetyczne. Biskup rezydencjalny nie mógł natomiast dyspensować od ustaw powszechnych, nawet w pojedynczym przypadku, chyba że taką władzę przyznała mu Stolica Apostolska wyraźnie lub domyślnie, lub też zwrócenie się do niej było utrudnione, a chodziło o sprawy, w których zwykła dyspensować[28].

Do zwyczajnych obowiązków biskupa należy zaliczyć obowiązek rezydencji (*residentiae*)[29]. Biskup był zobligowany do stałego przebywania w granicach swojej diecezji, nawet gdy miał biskupa koadiutora. Prawo rezydencji wymagało przebywania w granicach diecezji i zasadniczo w mieście, gdzie znajduje się katedra co wynika ze sformułowań prawnych[30].

Kodeks wyraźnie stanowił, kiedy biskup mógł przebywać poza diecezją:

1. Z powodu nawiedzenia progów (grobów) apostołów (*visitationis Sacrorum Liminum*);

2. Udziału w soborze powszechnym lub synodzie plenarnym i prowincjalnym;

---

[28] Zob. CIC/1917, can. 336 § 1-2.

[29] Zob. CIC/1917, can. 338 § 1. Zob. M. WIECZOREK, *Obowiązek rezydencji biskupa diecezjalnego w aktualnym prawodawstwie Kościoła*, „Veritati et Caritati" 6 (2016), s. 113.

[30] O obowiązku rezydencji wspominano już na Soborze Nicejskim (325). „Z powodu wielkiego zamieszania i rozruchów, które miały miejsce, postanawia się bezwarunkowo skończyć ze zwyczajem, który wbrew kanonowi ustalił się w niektórych stronach, to znaczy zakazuje się biskupom, prezbiterom i diakonom przechodzić z jednego miasta do drugiego. Gdyby ktoś się na to odważył po tym postanowieniu świętego i wielkiego soboru i postąpił według tego zwyczaju, przejście zostanie uznane za nieważne i będzie zmuszony powrócić do Kościoła, dla którego został wyświęcony na biskupa, prezbitera lub diakona". Zob. SOBÓR NICEJSKI I, kan. XV, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 1: *(325-787) Nicea, Konstantynopol, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II. Tekst grecki, łaciński, polski*, oprac. A. BARON, H. PIETRAS, Kraków 2002, s. 41. Z czasem jednak należało formułować bardziej restrykcyjne przepisy w tym zakresie, a było to związane z tym, że biskupi zaczęli sprawować równocześnie funkcje państwowe i wybierali się często w długie podróże do stolicy cesarstwa. Świadczą o tym przepisy Synodu w Sardyce (ok. 343) i Nowele Justyniana (zm. 14.11.565). Późniejsze prawodawstwo papieskie również wymaga przestrzegania obowiązku rezydencji, np. papież Gelazy (zm. 19.11.496), Grzegorz Wielki (zm. 12.03.604). Podobnie w wiekach średnich przypominają ten obowiązek Synod Toletański VII (646), Synod we Frankfurcie (749), Synod Plenarny Niemiec (742), Sobór Laterański III (1179), a przede wszystkim Sobór Trydencki (1545-1563). M. ŻUROWSKI, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. 2, Warszawa 1979, s. 190.

3. Spełnienia urzędu świeckiego (*civilis officii*), np. członka senatu lub sejmu, o ile taki urząd był prawnie przyłączony do powierzonego Kościoła.

Poza wspomnianymi przypadkami, biskup mógł dla słusznej przyczyny (*aequa de causa*) oddalić się ze swej diecezji na dwa lub najwyżej trzy miesiące, mogło to być ciągle (*continuos*) lub z przerwami (*intermissos*), jednak pod warunkiem, że z powodu jego nieobecności nie będzie szkody dla diecezji[31]. Natomiast jeżeli biskup chciał przebywać poza diecezją dłużej, musiał mieć pozwolenie samego papieża[32].

Prawodawca kościelny zaznaczył także, iż poza przypadkiem poważnej i pilnej sprawy (*gravi et urgenti causa*), biskup rezydencjalny nie mógł przebywać poza katedrą w czasie adwentu, wielkiego postu, świąt Bożego Narodzenia, Zmartwychwstania Pańskiego, Zesłania Ducha Świętego i Bożego Ciała[33]. Jeżeli biskup przebywałby bezprawnie poza diecezją ponad 6 miesięcy, metropolita winien zgłosić to do Stolicy Apostolskiej[34].

Kolejnym ważnym obowiązkiem biskupa rezydencjalnego było sprawowanie Mszy św. za lud sobie powierzony[35]. Biskup winien to czynić we wszystkie niedziele i święta nakazane, a także w święta zniesione (*festis suppressis*)[36], które obowiązywały z prawa partykularnego[37]. Biskup winien

---

31 Zob. CIC/1917, can. 338 § 1-2.

32 F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOGA, *Prawo kanoniczne*…, dz. cyt., s. 501.

33 Zob. CIC/1917, can. 338 § 3.

34 Zob. CIC/1917, can. 338 § 4.

35 Zob. CIC/1917, can. 339 § 1.

36 Świętami zniesionymi były: poniedziałek i wtorek po niedzieli wielkanocnej i po niedzieli Zielonych Świąt, dzień Znalezienia Krzyża św., Święto Matki Boskiej Gromnicznej, Zwiastowania NMP, Narodzenia NMP, św. Michała Archanioła, Narodzenia św. Jana Chrzciciela, świętych Apostołów: Andrzeja, Jakuba, Jana, Tomasza, Filipa i Jakuba, Bartłomieja, Mateusza, Szymona i Judy, Macieja, uroczystość św. Szczepana pierwszego męczennika, św. Młodzianków, św. Wawrzyńca męczennika, św. Sylwestra papieża, św. Anny, matki NMP i dzień patrona miejscowego św. Józefa (w Polsce 19 marca). Zob. F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOGA, *Prawo kanoniczne*…, dz. cyt., s. 513.

37 W tym miejscu warto przeczytać odpowiedź Kongregacji dla Wykonywania i Interpretacji Soboru Trydenckiego, której udzieliła ona arcybiskupowi Toledo 19.07.1930 r. na temat odprawiania Mszy św. za lud. (SACRA CONGREGATIO PRO EXECUTIONE ET INTERPRETATIONE CONCILI TRIDENTI, *Toletana et Alliarum. Missae pro populo*, 19.07.1930, AAS 22 [1930], s. 521-523). *Sacra Congregatio pro Executione et Interpretatione Concilii Tridentini* zwana była w skrócie Kongregacją Soboru (*Sacra Congregatio Concilii*). Nazwa ta funkcjonowała do chwili wydania konstytucji *Regimini Ecclesiae uniwersae* z 15 sierpnia 1967 r. w czasie pontyfikatu Pawła VI (1963-1978), która zmieniła ją na Kongregację do spraw Duchowieństwa (*Sacra Congregatio pro Clericis*). Szerzej na temat historii i kompetencji

w te dni odprawić mszę św. za wiernych osobiście (*per se ipse*), a gdyby to było prawnie utrudnione (*legitime impediatur*), wówczas przez zastępcę. Natomiast gdyby i to było niemożliwe, to powinien sprawować mszę św. osobiście lub przez zastępcę w innym najbliższym dniu[38].

Do zadań biskupa należało również udzielanie sakramentu święceń. Zgodnie bowiem z dyspozycją kan. 951 biskup konsekrowany był zwyczajnym szafarzem, który otrzymał władzę udzielania święceń na skutek ważnie udzielonej konsekracji. W myśl wspomnianego kanonu zwyczajnym szafarzem ważnie udzielającym święceń był każdy biskup konsekrowany, a więc i biskup heretyk, schizmatyk, odstępca, zdegradowany, względnie obłożony cenzurą, czyli karą kościelną. Wystarczyło, że miał należytą intencję udzielenia święceń, a także użył istotnej materii i formy[39]. Jurysdykcja biskupia w zakresie święceń była terytorialna, zatem mogła być wykonywana tylko wobec własnych poddanych. Jeżeli natomiast biskup nie mógł święcić swego poddanego, powinien mu wydać upoważnienie do obcego biskupa, czyli tak zwane *litterae dimissoriae*[40].

Do obowiązków biskupa rezydencjalnego należało także nawiedzenie progów apostolskich (*visitatio liminum apostolorum*)[41]. Obejmowało ono:

---

tej kongregacji zob. E. SZTAFROWSKI, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1981, s. 120-131.

38 Zob. CIC/1917, can. 339 § 4.

39 Zob. W. SZAFRAŃSKI, *Święcenia w prawie*…, dz. cyt., s. 271.

40 Zob. TAMŻE, s. 289.

41 Pielgrzymki do Rzymu rozwinęły się od IV w. razem z kultem męczenników. Należy uznać je za bardzo ważny czynnik jednoczący chrześcijan wokół biskupa Rzymu. W IV i V w. pielgrzymki miały wielkie znaczenie ekumeniczne, wskazywały na Rzym jako na centrum całego chrześcijaństwa. W miarę zanikania świetności Rzymu jako miasta i centrum życia politycznego, Rzym zaczynał odgrywać rolę w sferze życia duchowego i religijnego. W następnych wiekach (VI-VIII) pielgrzymki do Rzymu rozwijały kult św. Piotra na Zachodzie Europy. Zob. W. MYSZOR, *Ad limina Apostolorum: podróże i pielgrzymki do Rzymu w starożytnym Kościele*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 16 (1983), s. 96. Jak zauważa John P. Beal: „The rationale for the ad limina visits was that since the pope could not personally visit provinces, the provinces would personally visit the pope". Zob. J.P. BEAL, *The Apostolic Visitation of a Diocese: A Canonico-Historical Investigation*, „The Jurist" 49 (1989) nr 2, s. 377. Więcej na temat samej historii *Ad limina* zob. M.T. BÖRNER, *Die ad limina-Berichte der Bischöfe des Königreiches Bayern. Untersuchung und kritische Betrachtung der Quellengattung*, München 2009, s. 46-48. We wspomnianej pozycji znajdziemy informację, że ostatnim znaczącym zarządzeniem odnośnie do *ad limina* był list papieża Paschalisa II (z. 21.01.1118 r.). Niestety w późniejszym okresie praktyka pielgrzymek do progów apostołów straciła nieco na znaczeniu. Sytuacja zmieniła się po Soborze w Trydencie. „Erst infolge dieses Konzils wurde sie normiert. Papst Sixtus V. promulgierte am 20. Dezember 1585 die Konstitution Romanus Pontifex. Sie entstand im Rahmen einer weitreichenden

1. Sprawozdanie o stanie diecezji, tzn. biskup winien co pięć lat złożyć papieżowi sprawozdanie ze stanu diecezji wg. formularza podanego przez Stolicę Apostolską;

2. Uczczenie grobów św. apostołów Piotra i Pawła;

3. Przedstawienie się papieżowi[42].

Każdy biskup rezydencjalny miał co roku wizytować swoją diecezję, albo przynajmniej jej część, natomiast raz na pięć lat powinien zwizytować całą[43]. Jej

---

Kurienreform. Von nun an hatten alle Patriarchen, Primaten, Erzbischöfe, Bischöfe und Kardinäle aller Diözesen, selbst die außerhalb Italiens beziehungsweise Europas gelegenen, innerhalb festgelegter Zeiten die Gräber der Apostel Petrus und Paulus zu besuchen. Die Dauer des Turnus richtete sich nach der Entfernung des Bischofssitzes zu Rom: Für die italienischen Bischöfe und der zu Rom näher gelegenen Mittelmeerinseln galt ein dreijähriger, für Deutschland, Frankreich, Spanien, Belgien, Böhmen, Ungarn, England, Irland, das Baltikum und den restlichen Mittelmeerinseln ein vierjähriger, für die Bischöfe der verbleibenden europäischen Diözesen, Afrikas, der europäischen und afrikanischen Inseln im Atlantik ein fünfjähriger und ein zehnjähriger Turnus für Asien, Amerika und der übrigen Welt". Zob. TAMŻE, s. 47-48.

[42] Zob. CIC/1917, can. 340 § 1; 341 § 1. Zob. także: T. DŁUGOSZ, *Biskupia „visitatio liminum": instrukcje kongregacji odnośnie do relacyj biskupich: (dokończenie)*, „Collectanea Theologica" 14 (1933) nr 3-4, s. 276.

[43] Warto zauważyć, że biskupi rezydencjalni, mimo ograniczania zakresu ich władzy nad zakonnikami, posiadali prawo wizytowania klasztorów, zwłaszcza żeńskich i tych na prawach diecezjalnych. Jak zauważa Bożena Szewczul, Kodeks z 1917 r., systematyzując wcześniej obowiązujące normy w tej dziedzinie, ukazał szeroki zakres kompetencji biskupa diecezjalnego podczas wizytacji domów zakonnych i klasztorów znajdujących się w obrębie jego diecezji. Co 5 lat dokonywał wizytacji nie tylko klasztorów niezależnych i domów zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich na prawie diecezjalnym, ale również klasztorów mniszek podlegających bezpośrednio Stolicy Apostolskiej oraz podległych zakonnikom regularnym, gdyby przełożony zakonny nie wizytował tych klasztorów od pięciu lat. Nadto biskup wizytował kongregacje kleryckie na prawie papieskim, nawet wyjęte, w sprawach dotyczących kościoła, zakrystii, kaplicy publicznej i konfesjonału. Nie mógł jednak zmieniać konstytucji i badać spraw gospodarczych wspólnoty klasztornej ani ingerować w jej zarząd wewnętrzny. Tylko w instytutach laickich mógł sprawdzić, czy karność jest zgodna z konstytucjami, czy przypadkiem nie wykracza się przeciwko klauzurze, czy panuje zdrowa nauka i dobre obyczaje, czy przystępuje się w sposób należyty do sakramentów. W sytuacji, gdy przełożeni nie reagowali na wykryte nadużycia, zadanie to należało do biskupa. Również w ważnych sprawach niecierpiących zwłoki biskup mógł podjąć decyzję, a następnie wysłać dekret do Stolicy Apostolskiej. Zob. B. SZEWCZUL, *Obowiązek przeprowadzania wizytacji kanonicznej w instytutach zakonnych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 57 (2014) nr 3, s. 28-29. Uprawnienia do wizytowania miejscach i prac apostolskich prowadzonych przez zakonników i zakonnice lepiej niż kan. 512 § 2 Kodeksu z 1917 r., sprezycował papież Paweł VI w motu proprio *De Ecclesiae sanctae*: „Ordinarius loci ius habet visitandi Religiosorum quoque exemptorum ecclesias et oratoria etiam semipublica si ad haec ordinarie fideles accedant, relate ad observantiam legum generalium et decretorum episcopalium de cultu divino. Quod si forte abusus in hac re deprehenderit, frustra Superiore religioso monito, propria auctoritate ipse per se providere potest". Zob. PAULUS VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *De Ecclesiae sanctae*, 6.08.1966, AAS 58 (1966), s. 773. Remigiusz Sobański zauważył, że biskup diecezjalny miał wyłączną władzę odnośnie do wykonywania obowiązków urzędu proboszczowskiego. I w tej materii proboszcz zakonny podlegał ordynariuszowi analogicznie do proboszcza spośród duchowieństwa diecezjalnego i to nawet wówczas, gdy

celem było zachowanie zdrowej i prawowiernej nauki (*sanam et orthodoxam doctrinam conservandam*), ochrona dobrych obyczajów (*bonos mores tuendos*), popieranie pokoju (*pacem*), niewinności (*innocentiam*), pobożności (*pietatem*) i karności (*disciplinam*) wśród ludu i duchowieństwa oraz pokierowanie innymi sprawami według okoliczności dla dobra religii (*ad bonum religionis*). Obowiązek ten miał spełnić osobiście, a w przypadku uzasadnionej przeszkody, czynił to przez wikariusza generalnego lub przez innego duchownego. Natomiast gdyby biskup znacznie zaniedbywał wizytacje, to wówczas metropolita musiał o tym powiadomić Stolicę Apostolską, a w sytuacji stwierdzenia przez nią dostatecznych powodów odbyć wizytację kanoniczną.

Biskup powinien odbywać wizytację pasterską z należytą starannością (*cum diligentia*), po ojcowsku (*paterna forma*) i bez zbędnych zwyczajów (*sine inutilibus tamen moris*). Ani biskup ani nikt z jego otoczenia nie mógł żądać, czy też przyjmować jakichkolwiek podarunków z okazji wizytacji[44].

Kodeks z 1917 r. akcentował także precedencję, a także przywileje i uprawnienia biskupa rezydencjalnego. Otóż zgodnie z postanowieniem kanonu 347 biskup w swojej diecezji miał pierwszeństwo przed patriarchami, egzarchami, metropolitami, arcybiskupami i biskupami, z wyjątkiem kardynałów, legatów papieskich i własnego metropolity. Po objęciu diecezji biskup rezydencjalny miał prawo:

---

dotyczący wykonywał swój urząd w domu lub miejscu, gdzie mają swoją siedzibę wyżsi przełożeni zakonni. To prawo i obowiązek nadzoru biskupa zawiera w sobie prawo i obowiązek wymagania tego, aby duszpasterstwo było prowadzone według ustaw powszechnych i diecezjalnych. W tym też celu biskup mógł posłużyć się radami, wskazówkami, nakazami, a także upomnieniem i karą. Stąd biskup ma prawo przeprowadzania wizytacji osób, miejsc i rzeczy. Tak więc podlegało wizytacji i nadzorowi biskupa: zachowanie rezydencji przez proboszcza zakonnego według can. 465 CIC/1917, odprawianie Mszy św. za parafian (kan. 466), głoszenie słowa Bożego według kan. 1332, 1344-1346 § 1, a także prawa diecezjalnego, katechizacja dzieci i młodzieży po myśli kan. 1330, 1333 i prawa diecezjalnego, sprawowanie sakramentów (kan. 467), troska o chorych (kan. 468), odprawianie mszy fundacyjnych. Poza tym biskupowi diecezjalnemu podlegały nadzorowi i wizytacji miejsca kultu Bożego i przedmioty przeznaczone do kultu, a więc: kościół, ołtarze, tabernakulum, chrzcielnica, ambona, konfesjonały, zakrystia, dzwony, oleje św., archiwum parafialne, księgi metrykalne, cmentarz przeznaczony do grzebania wiernych. Remigiusz Sobański zaznaczył, że miejsca i rzeczy podległe wizytacji biskupa w kościołach parafialnych inkorporowanych do domu zakonnego zostały już dawno wyliczone w konstytucji *Firmandia* Benedykta XIV z 06.11.1744 r., której normy według can. 6 n. 6 CIC są *implicite* zawarte w Kodeksie z 1917 r. Zob. R. SOBAŃSKI, *Powierzanie parafii zakonnikowi według motu proprio „Ecclesiae Sanctae"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 11 (1968) nr 1-2, s. 64.

[44] Zob. CIC/1917, can. 343 § 1,3 i can. 346.

1. pobierać dochody stołu biskupiego;

2. udzielania odpustu 100 dni w miejscach podległych swojej jurysdykcji;

3. używania tronu z baldachimem we wszystkich kościołach swojej diecezji[45].

Jak wynika z powyższego, poprzedni Kodeks wyraźnie podkreślał instytucjonalno-jurydyczny element w pojęciu urzędu biskupiego. Choć wzmiankowano i o tym, że biskup rezydencjalny był pasterzem w swojej diecezji, to jednak postrzegano go przede wszystkim jako rządzącego, który czuwa nad wieloma konkretnie wskazanymi i wyznaczonymi zadaniami przez prawodawcę powszechnego.

3. Biskup diecezjalny wg *Vaticanum secundum*, a szczególnie w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.

Dokładnie 45 lat po promulgacji Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego rozpoczął się Sobór Watykański II – 21 sobór powszechny, obradujący w bazylice

[45] Zob. CIC/1917, can. 347, 349 § 1-2. Zgodnie z can. 349 biskup rezydencjalny od chwili otrzymania urzędowej wiadomości o kanonicznej prowizji na biskupstwo miał przywileje podane w różnych tytułach Kodeksu, a także przywileje kardynałów (choć naturalnie z pewnymi ograniczeniami) podane w can. 239 § 1. Należały do nich: 1) możliwość wybrania dla siebie i dla swoich domowników spowiednika; 2) możliwość głoszenia Słowa Bożego wszędzie (*ubique*), przynajmniej za domniemanym pozwoleniem miejscowego ordynariusza; 3) możliwość odprawiania lub pozwolenia na odprawienie w swojej obecności jednej Mszy św. w Wielki Czwartek, a trzech Mszy św. w Boże Narodzenie, byleby nie był zobowiązany celebrować w katedrze; 4) możliwość przystosowania się do przepisanych przez Kościół formuł, poświęcania różańców, koronek, krzyżyków, medalików, figurek i szkaplerzy, nadając tym samym na nie wszelkie odpusty, jakie Stolica Apostolska zwykła nadawać; 5) możliwość zaprowadzania w kościołach i kaplicach, nawet prywatnych oraz w domach pobożnych (*loca pia*) stacji Drogi Krzyżowej z wszystkimi odpustami; biskup mógł również dla wiernych, którzy z powodu słabości lub innej słusznej przyczyny nie mogą odprawiać Drogi Krzyżowej, poświęcać krzyżyki, nadając przez to na nie odpusty Drogi Krzyżowej; 6) możliwość odprawiania Mszy św. na ołtarzu przenośnym (*ara portatilis*), nie tylko we własnym mieszkaniu, lecz gdziekolwiek przebywa oraz pozwolenie na odprawienie w swej obecności drugiej Mszy św.; 7) możliwość celebrowania na morzu (przy zachowaniu odpowiednich środków ostrożności); 8) możliwość odprawiania Mszy św. według własnego kalendarza we wszystkich kościołach i kaplicach; 9) możliwość codziennego korzystania z ołtarza uprzywilejowanego osobistego; 10) możliwość zyskiwania samemu oraz przez jego domowników we własnej kaplicy odpustów, do których zyskania jest przepisane nawiedzenie kościoła lub kaplicy publicznej w miejscu pobytu; 11) możliwość udzielania wszędzie trzykrotnym znakiem krzyża błogosławieństwa wiernym; w Rzymie jednak tylko w kościołach (z wyjątkiem bazylik patriarchalnych), pobożnych zakładach i na zebraniach wiernych. Tych przywilejów biskup nie mógł delegować innym duchownym, nawet *per modum actus*; nie przysługują one wikariuszowi generalnemu.

św. Piotra w Watykanie, w latach 1962-1965[46]. Podejmując wielkie dzieło odnowy Kościoła, a także metod i sposobów realizacji jego misji w świecie współczesnym, Sobór ten dokonał odnowy licznych instytucji prawnych, w tym także urzędu biskupa[47]. Doktryna Soboru Watykańskiego II została

[46] Walenty Wójcik zauważył: „Pobieżne nawet zestawienia wskazują, że Sobór Watykański II tak pod względem organizacji, jak i procedury wyrasta z tradycji soborów poprzednich. Równocześnie jest on jednak czymś nowym nie tylko pod względem ilości uczestników, zakresu reprezentowanych terytoriów kościelnych i przedmiotu obrad, ale także można stwierdzić szereg nowości w budowie i funkcjonowaniu machiny soborowej. Jest to wynikiem dążności do wykorzystania doświadczeń historii, metod nowoczesnej pracy zespołowej i zdobyczy techniki oraz chęci dopasowania się w duchu ewangelicznym do wymagań chwili". W. WÓJCIK, *Zagadnienia organizacyjne i proceduralne podczas I sesji soboru watykańskiego II*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 5 (1962) nr 3-4, s. 79.

[47] „One of the principal characteristics of the Second Vatican Council's ecclesiology is its emphasis on diocesan bishops. Vatican II – through its teaching on the college of bishops, episcopal consecration, and hierarchical communion – affirms the central role that bishops hold in the constitution of the Church". F. HANSEN, *Papal Legates and the Jurisdiction of Diocesan Bishops*, „The Jurist. Studies in Church Law and Ministry" 78 (2022), s. 477. Z kolei Susan K. Wood pisze wprost, że biskup ma istotne znaczenie dla definicji Kościoła. „In Roman Catholic ecclesiology a bishop standing in apostolic succession is essential to the definition of a church, whether that be the definition of the smallest entity that can be considered a church within Roman Catholicism, the particular church administratively identified as a diocese, or in the mutual recognition of churches within ecumenical relations". S.K. WOOD, *Continuity and Development in Roman Catholic Ecclesiologys*, „Theology Faculty Research and Publications" 5 (2011), s. 2-3. Na temat pozycji prawnej biskupa w Kościele szeroko traktują np.: Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, zwłaszcza n. 18-29 (zob. CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21.11.1964 [dalej: LG], AAS 57 [1965], s. 5-67. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium"*, 21.11.1964, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104-166) oraz dekret *Christus Dominus*, zwłaszcza n. 4-21 (zob. CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, 28.10.1965 [dalej: CD], AAS 58 [1966], s. 673-701. Tekst polski: TENŻE, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus"*, 28.10.1965, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 236-258). Należy zauważyć, że w okresie Soboru urząd biskupa znalazł się w samym centrum zainteresowania i dyskusji. W związku z tym ukazały się trzy dokumenty w następującej kolejności: 1) motu proprio papieża Pawła VI *Pastorale munus* z dn. 30.11.1963 r. (AAS 56 [1964], s. 5-12); 2) Instrukcja Kongregacji Doktryny Wiary o małżeństwach mieszanych *Matrimonii sacramentum* z dn. 18.03.1966 r. (AAS 58 [1966], s. 235-239); i 3) motu proprio Pawła VI *De Episcoporum muneribus* z dnia 15.06.1966 r. (AAS 58 [1966], s. 467-472). We wspomnianym *Pastorale munus* zawarto aż 40 nowych uprawnień wynikających z władzy zwyczajnej biskupa. W tych 40 uprawnieniach, oznaczonych kolejną numeracją cyfr arabskich, zawarta jest różnorodna materia prawna, którą można by ująć w 17 punktów czy grup, opartych na wspólnym mianowniku: 1) Uprawnienie 1 o prolongacie reskryptów papieskich. 2) Uprawnienia 2-10 dotyczące celebrowania Mszy św. 3) Uprawnienia 11 i 12 odnośnie do Mszy fundacyjnych. 4) Uprawnienie 13 tyczące się sakramentu bierzmowania. 5) Uprawnienie 14 dotyczące rozgrzeszenia z cenzur kościelnych. 6) Uprawnienia 15-18 odnośnie do sakramentu kapłaństwa. 7) Uprawnienia 19-23 odnośnie do sakramentu małżeństwa. 8) Uprawnienia 24 i 25 dotyczące obowiązku chóru w kapitułach. 9) Uprawnienie 26 odnośnie do brewiarza. 10) Uprawnienie 27 tyczące się konsekracji ołtarza przenośnego. 11) Uprawnienie 28 odnośnie do prania palek, korporałów, puryfikaterzy. 12) Uprawnienie 29 odnośnie do przywilejów zakonnych. 13) Uprawnienie 30 tyczące się erekcji Drogi Krzyżowej. 14) Uprawnienie 31 dotyczące przyjmowania do seminarium

następnie przetransformowana przez papieży posoborowych na język prawa kanonicznego[48]. Owocem tego jest wymowne określenie urzędu biskupa,

młodzieńców nieprawego pochodzenia. 15) Uprawnienie 32 odnośnie do alienacji majątku kościelnego. 16) Uprawnienia 33-39 tyczące się życia zakonnego. 17) Uprawnienie 40 odnośnie do indeksu. Nadto *Pastorale munus zawiera* 8 nowych przywilejów łączących się z urzędem biskupa: 1) Verbum Dei ubique terrarum praedicandi, nisi loci Ordinarius expresse renuerit. 2) Confessiones fidelium, etiam religiosarum, ubique terrarum audiendi, nisi loci Ordinarius expresse renuerit. 3) Fideles quoslibet ubique absolvendi ab omnibus peccatis reservatis, excepto tamen peccato falsae delationis, qua sacerdos innocens accusatur de crimine sollicitationis apud iudices ecclesiasticos. 4) Fideles quoslibet ubique absolvendi in actu sacramentalis confessionis ab omnibus censuris, etiam reservatis, exceptis tam en: a) censuris ab homine; b) censuris specjalissimo modo Apostolicae Sedi reservatis; c) censuris quae sunt adnexae revelationi secreti Sancti Officii: d) excommunicatione qua plectuntur sacerdotes omnesque cum illis matrim onium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes et actu simul conviventes. Hac facultate Episcopi residentiales pro suis subditis uti possunt etiam pio foro externo. 5) Sanctissimam Eucharistiam in suo oratorio domestico asservandi, dummodo legum liturgicarum praescripta rite serventur. 6) Missam celebrandi iusta de causa qualibet diei hora, et Communionem etiam vespere distribuendi, servatis de cetero servandis. 7) Benedicendi unique solo signo crucis, cum omnibus indulgentiis a Sancta Sede concedi solitis, rosaria aliasque coronas precatorias, cruces, numismata, scapularia a Sede Apostolica probata eaque imponendi sine onere inscriptionis. 8. Sub unica benedictione erigendi, in ecclesiis et oratoriis etiam privatis aliisque piis locis, stationes Viae Crucis cum omnibus indulgentiis, quae huiusmodi pium exercitium peragentibus inpertitae sunt. Zob. PAULUS VI, Motu proprio *Pastorale munus*, 30.11.1963, AAS 56 (1964), s. 11-12. Więcej na temat samego *Pastorale munus* zob.: S. SOŁTYSZEWSKI, *Uprawnienia i przywileje biskupów w świetle Motu Proprio Pawła VI „Pastorale Munus"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 8 (1965) nr 3-4, s. 153-187. Zob. także: E. SZTAFROWSKI, *Uprawnienia biskupów w sprawach małżeńskich w świetle Motu Proprio „Pastorale Munus" i „De Esiscoporum Muneribus" oraz Instrukcji „Matrimonii Sacramentum"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 10 (1967) nr 3-4, s. 253-273.

[48] „Sobór Watykański II, z którego organami pozostawała w ścisłym kontakcie Papieska Komisja do Rewizji KPK, wywierał w sposób decydujący swoje piętno na kształtującym się nowym porządku Kościoła". W. GÓRALSKI, *Inicjatywa papieża Jana XXIII dotycząca reformy prawa kanonicznego na tle Soboru Watykańskiego II*, w: *Sobór Watykański II: inspiracje i wpływ na Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, red. K. BURCZAK, Lublin 2006, s. 36. „Soborowa refleksja nad ponownym odczytaniem istoty Kościoła oraz jego obecności i zadań w świecie współczesnym stanowiła ważny impuls do studiów nad kształtem nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego. Jak bowiem z jednej strony nie można sobie wyobrazić życia społeczności kościelnej bez prawa kanonicznego, tak z drugiej strony byłoby nieprozumieniem twierdzić, że raz wydane prawo nie może już podlegać zmianie". A. MIZIŃSKI, *Wpływ nauki Soboru Watykańskiego II na przepisy kościelnego prawa karnego w KPK z 1983 r.*, w: *Sobór Watykański II: inspiracje*…, dz. cyt., s. 61. Soborowe *aggiornamento* nie tylko dało Kościołowi bogaty skarbiec nauki i bodziec do działania, ale też wytyczyło i ukształtowało nowe prawo, dziedzictwo obowiązków, przepisów i zadań. Uświadomiło również, iż w prawodawczą działalność Kościoła wpisane jest jego posłannictwo. Odnowione w duchu soborowym prawo kanoniczne wskazało na ścisły jego związek z teologią. To właśnie Sobór stanowił wiodący czynnik inspiracji do dzieła odnowy i kodyfikacji prawa, wskazując, że to teologia kształtuje prawo i dostarcza mu podstaw prejurydycznych – niezmiennych danych w zakresie społecznego, hierarchicznego i sakramentalnego ustroju Kościoła. Dostarcza mu także i celu ponadjurydycznego, jakim jest zbawienie dusz – *salus animarum*, co zostało wpisane także w soborowe *aggiornamento* i urzeczywistniło się w normach kodeksowych. Wreszcie, odnowa prawa w perspektywie *aggiornamento* stała się okolicznością stymulującą aktualizację prawa kanonicznego pod kątem potrzeb duszpasterskich. Kościół bowiem ze względu na duszpasterstwo, którego wymagania

które znajduje się w kan. 375 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II (do którego wiele razy będą odniesienia w niniejszej pracy), a które idąc za *Lumen gentium* n. 20 stwierdza, że biskupi „są z ustanowienia Bożego następcami Apostołów, przez Ducha Świętego, który został im dany”[49].

Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że rozumienie urzędu biskupa zmieniło nauczanie wspomnianego Soboru Watykańskiego II[50], gdzie Kościół został nazwany Ludem Bożym[51], którego częścią jest diecezja. Można zatem zauważyć, że już sama zmiana pojęciowa określającego biskupa, którego trosce została powierzona diecezja, z „biskup rezydencjalny” na „biskup diecezjalny”, podkreśla pasterski charakter tego urzędu[52]. Tym samym od

ciągle się zmieniają, powinien znajdować się w sytuacji nieustannego stawania się historycznego, powinien być w stanie ciągłej rewizji i reformy swojej dyscypliny. Prowadzone przez wiele lat prace kodyfikacyjne nad nowym prawem, uwzględniając soborowe *aggiornamento*, podjęły trud duszpasterskiego ocenienia norm prawnych i sprawiły, że prawo to stało się dla duszpasterstwa środkiem działania uwzględniającym zmieniające się warunki życia Kościoła. Zob. J. GRĘŹLIKOWSKI, *Odnowa prawa kanonicznego w perspektywie aggiornamento*, w: *Sobór Watykański II: inspiracje*…, dz. cyt., s. 60. Abstrahując od tego wszystkiego, co zostało wskazane powyżej, dodajmy także jeszcze, iż w okresie trwania *Vaticanum secundum* Klaus Mörsdorf, przypomniał że: „Bereits 1917 hat Pietro Gasparri von der Möglichkeit eines Codex repetitae praelectionis gesprochen, offenbar aus der Erkenntnis, daß der wesentlich von ihm gestaltete CIC gewisse Mängel und Lücken aufweist, die eines Tages eine Uberprüfung erforderlich machen werden”. K. MÖRSDORF, *Grundfragen einer Reform des kanonischen Rechtes*, „Münchener Theologische Zeitschrift” 15 (1964) nr 1, s. 1.

[49] „Episcopi, qui ex divina institutione in Apostolorum locum succedunt per Spiritum Sanctum qui datus est eis, in Ecclesia Pastores constituuntur, ut sint et ipsi doctrinae magistri, sacri cultus sacerdotes et gubernationis ministri”. *Codex Iuris Canonici Auctoritate Ioannis Pauli PP. II Promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 5-348, can. 375. Tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego z przekładem polskim zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski. Stan prawny na dzień 14 marca 2022 r.* [dalej: KPK/1983], Poznań 2022, kan. 375. Zob. LG, n. 20.

[50] Wincenty Granat zwrócił uwagę na to, że w okresie Soboru powstała obfita literatura dotycząca prymatu i władzy biskupów, a rozpatrywała ona problem zarówno w aspekcie historycznym, jak i ściśle teologiczno-spekulatywnym. Zob. W. GRANAT, *Konstytucja dogmatyczna: „Lumen gentium” Soboru Watykańskiego II*, „Collectanea Theologica” 36 (1966), s. 68-69. Sobór Watykański II wiele miejsca poświecił pozycji biskupów. Od strony doktrynalnej uczynił to w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, w rozdziale III, zatytułowanym: *O hierarchicznej strukturze Kościoła, a w szczególności o Episkopacie* (LG, n. 18-29). Poza tym jeden z dekretów soborowych został w całości poświęcony pasterskiej posłudze biskupów w Kościele – chodzi o Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*. To właśnie w tym dokumencie, dokładnie w jego ostatnim numerze, ojcowie Soboru zamieścili zarządzenie, ażeby przy rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego sformułowano odpowiednie przepisy według założeń ustalonych w niniejszym dekrecie. Zob. CD, n. 44,1.

[51] Por. LG, n. 8-9.

[52] „Das Konzil sieht die Bischöfe „an die Stelle der Apostel nachgerückt, gleichsam als Hirten der Kirche (LG, n. 20,3)”. G. BAUSENHART, *Das Bischofsamt. Intentionen, Impulse und Weichenstellungen des Konzils*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 94.

Soboru Watykańskiego II to nie obowiązek rezydencji wynikający z pełnionych obowiązków, ale służba diecezji, tj. kierowanie ku zbawieniu określonej części Ludu Bożego, jest tym elementem identyfikującym i wyróżniającym biskupa diecezjalnego spośród innych biskupów. Biskupstwo jest w swej najgłębszej istocie służbą sprawowaną wewnątrz Kościoła, której celem jest udostępnianie zbawczej tajemnicy Chrystusa[53].

Kanon 376 KPK stanowi, że biskupi mogą być diecezjalni (*dioecesani*) i tytularni (*titulares*)[54]. Biskupem diecezjalnym jest biskup, którego trosce

---

[53] LG, n. 20: „Biskupi zatem wraz ze swymi pomocnikami, prezbiterami i diakonami, objęli posługiwanie we wspólnocie, stając w zastępstwie Boga na czele trzody, której są pasterzami, jako nauczyciele, jako kapłani świętego kultu, jako posługujący przez kierowanie. Jak nieprzerwanie trwa funkcja (*munus*) powierzona przez Pana indywidualnie Piotrowi, pierwszemu spośród Apostołów, z zadaniem przekazywania jej jego następcom, tak nieprzerwanie trwa misja Apostołów pasterzowania Kościołowi, która ma być zawsze sprawowana przez uświęcony stan biskupi". Z kolei LG, n. 24 stanowi: „Urząd zaś ten, który Pan powierzył pasterzom ludu swego, jest prawdziwą służbą, wymownie nazwaną w Piśmie świętym «diakonią» czyli posługiwaniem". Choć abp Ablewicz został biskupem prawie 2,5 roku przed wydaniem LG, to już samo jego zawołanie biskupie – *Lavare pedes* – świadczy o tym, jak pojmował swój urząd biskupi i jak bardzo było to zbieżne z duchem Soboru, który dopiero miał nadejść. W liście pasterskim na dzień ingresu do katedry tarnowskiej pasterz diecezji napisał: „Źródłem radości jesteście dla mnie wszyscy Umiłowani Diecezjanie, którzy za przykładem Chrystusa gotowi jesteście w życzliwej posłudze drugim nogi umywać. Oto mój program a raczej pragnienie mojego serca. Dlatego moim hasłem biskupim są słowa z Chrystusa Pana z Wieczernika: *Lavare Pedes* – «Umywać nogi»". J. ABLEWICZ, *„Lavare pedes". List pasterski na dzień do katedry tarnowskiej*, Tarnów, 27.05.1962, w: TENŻE, *Kościołowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1989*, red. A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Katowice 1991, s. 15.

[54] Zob. E. SZTAFROWSKI, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985, s. 77-79. Gdy idzie o biskupów tytularnych, to można wskazać następujące grupy: 1) Biskupi koadiutorzy (zob. kan. 403 §3). 2) Biskupi pomocniczy (zwyczajni i ze specjalnymi uprawnieniami) (zob. kan. 403 §1-2). 3) Biskupi zajmujący różne stanowiska w Kurii Rzymskiej (wraz z papieskimi legatami). 4) Biskupi emeryci (zob. kan. 402 § 1 i 411). W ramach ukazania pełniejszego obrazu należy zaznaczyć, że termin „biskup tytularny" (*episcopus titularis*) oznaczał przez długi okres przede wszystkim tych biskupów, którzy pełnili przez pewien czas funkcję pełnoprawnych pasterzy diecezji, ale ze względu na różne zawirowania, gł. polityczne, zmuszeni zostali opuścić swoje siedziby i znaleźli się w obcych diecezjach. Ponieważ żywiono nadzieję odzyskania utraconych diecezji, stąd często po śmierci wspomnianych biskupów święcono dla tych diecezji innych, który stawali się już biskupami tytularnym *sensu stricto*. Ale z tak pojętą nazwą „biskup tytularny" łączono również inną – „biskup *in partibus infidelium*", co znajdowało swoje uzasadnienie w tym, że terytoria na których leżały wspomniane diecezje były rzeczywiście w rękach niewiernych (głównie muzułmanów). Gdy z kolei mieszkające na tych ziemiach narody zaczęły w XIX w odzyskiwać wolność, zmieniona sytuacja podyktowała modyfikację terminologii. Stąd Kongregacja Rozkrzewiania Wiary, zniosła określenie biskupi *in partibus injidelium*, pozostawiając nazwę „biskupi tytularni". Z czasem poszerzono termin „biskup tytularny" i zaczęto donosić go do wszystkich, którzy nie pełnią funkcji pasterzy diecezji. Zob. E. SZTAFROWSKI, *Biskupi koadiutorzy i pomocniczy*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 22 (1979) nr 3-4, s. 58. Więcej na temat biskupa tytularnego zob. W. GÓRALSKI, *Biskup tytularny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, dz. cyt., kol. 614-615; zob. także: J. WROCEŃSKI, *Biskupi*

powierzona została jakaś diecezja[55]. W mowie potocznej przyjęło się nazywać biskupa diecezjalnego „ordynariuszem". Ma to służyć podkreśleniu jego rangi, czy też odróżnieniu go od pozostałych biskupów w danej diecezji (pomocniczych czy emerytów). Tymczasem pojęcie „ordynariusz" jest znacznie szersze i wskazuje w prawie kanonicznym na każdą władzę kościelną, która na mocy sprawowanego urzędu posiada zwyczajną władzę wykonawczą (własną i zastępczą) w autonomicznej jednostce jurysdykcyjnej[56].

Zgodnie z dyspozycją kan. 134 § 1, przez słowo „ordynariusz" rozumiani są w prawie, oprócz Biskupa Rzymskiego, biskupi diecezjalni oraz inni, którzy nawet tylko czasowo, są przełożonymi Kościoła partykularnego lub wspólnoty do niego przyrównanej, zgodnie z przepisem kan. 368, a także ci, którzy w nich posiadają ogólną wykonawczą władzę zwyczajną, mianowicie wikariusze generalni i biskupi. Nadto dla własnych członków ordynariuszami są wyżsi przełożeni kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim, którzy posiadają przynajmniej zwyczajną władzę wykonawczą. Tytułu ordynariusz i ordynariusz miejsca są używane jako środek techniczny, aby nie trzeba było powtarzać całej listy urzędów, które mogą dokonywać aktów władzy wykonawczej, przewidzianej w różnych normach KPK, a także w celu rozróżnienia ich kompetencji[57].

Zgodnie z dyspozycją kan. 381 § 2, jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie

---

tytularni w prawie Kościoła łacińskiego, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 64 (2021) nr 1, s. 83-114, a zwłaszcza rozdział I tego artykułu – *Geneza instytucji biskupa tytularnego*, s. 85-89.

55 J.A. RENKEN, *Particular Churches and Their Groupings (cc. 368-572)*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. BEAL, J.A. CORDIEN, T.J. GREEN, New York 2000, s. 512-513. W Dekrecie *Christus Dominus* została podana swoista definicja diecezji jako *Populi Dei portio*: „Diecezja jest częścią Ludu Bożego powierzoną pasterskiej pieczy biskupa współpracującego z prezbiterium, aby trwając przy swoim pasterzu, zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię stanowiła Kościół partykularny, w którym prawdziwie jest obecny i działa jeden święty, katolicki i apostolski Kościół Chrystusa" (CD, n. 11).

56 D. CENALMOR, J. MIRAS, *Prawo kanoniczne*, Warszawa 2022, s. 216.

57 Na przykład gdy KPK mówi, że przypada ordynariuszowi miejsca władza dyspensowania od ustawy diecezjalnej lub od pewnych przeszkód małżeńskich, należy rozumieć, że mogą to czynić wszyscy, którzy zwierają się w tym tytule, ale nie ci, którzy otrzymują tylko tytuł ordynariusza. Zob. D. CENALMOR, J. MIRAS, *Prawo*…, dz. cyt., s. 216-217.

ci, którzy stoją na czele następujących Kościołów partykularnych[58]: prałatury terytorialnej, opactwa terytorialnego, wikariatu apostolskiego, prefektury apostolskiej oraz administratury apostolskiej erygowanej na stałe[59]. Należy

[58] W odniesieniu do terminu „diecezjalny" oraz – co również często się nam pojawia – „partykularny", warto podkreślić, że Kościół Chrystusa, który w Symbolu Apostolskim wyznajemy jako: jeden, święty, katolicki i apostolski, to Kościół, który można nazwać powszechną wspólnotą uczniów Jezusa Chrystusa uobecniającą się i działającą pośród różnych osób, grup, czasów i miejsc. Wśród tych wielu konkretnych form zbawczej obecności jedynego Kościoła Chrystusa, począwszy od czasów apostolskich, istnieją rzeczywistości, które same w sobie są Kościołami, ponieważ mimo ich partykularności uobecnia się w nich Kościół powszechny z wszystkimi swoimi istotnymi elementami Są one ukształtowane „na obraz Kościoła powszechnego" (*ad imaginem Ecclesiae universalis*) i każdy z nich stanowi „cząstkę Ludu Bożego, powierzoną pasterskiej trosce biskupa i współpracujących z nim kapłanów" (*Populi Dei portio, quae Episcopo cum cooperatione presbyterii pascenda concreditur*). Zob. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litterae ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio *Communionis notio (koinonia)*, 28.05.1992, AAS 85 (1993), s. 838-850. I analogicznie jak pojęcia związane z Kościołem uniwersalnym, płynna jest soborowa terminologia dotycząca Kościoła partykularnego. W tekstach soborowych pojawiają się: „Kościół lokalny", „partykularny", „*ecclesia peculiaris*". Pojęcia te mają znaczenie nie tylko terytorialno-administracyjne, ale również charyzmatyczne i instytucjonalne. Żaden z dokumentów nie zawiera wyjaśnienia zakresu pojęcia Kościoła partykularnego, zaś terminologia używana jest zamiennie. Można odnieść wrażenie, iż zarówno Kościoły partykularne, jak i patriarchalne mieszczą się w kategorii „Kościoła lokalnego". *Ecclesia particularis* pojawia się raz jako Kościoły bliżej nieokreślone, innym na oznaczenie wspólnot, na czele których stoją biskupi (zob. LG, n. 23). Najczęściej jednak na określenie diecezji, zarówno w Kościele łacińskim, jak i Kościołach wschodnich. Patriarchaty, arcybiskupstwa większe i metropolie też nazywane są Kościołami partykularnymi. Zob. CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de ecclesiis orientalibus catholicis *Orientalium Ecclesiarum*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), S. 76-89. Tekst polski: TENŻE, *Dekret o katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum"*, 21.11.1964, s. 80, 81-82, 83, n. 10, 17, 23, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 180, 182, 184, n. 10, 17, 23. *Ecclesiae locales* (też w liczbie pojedynczej) to diecezje, mniejsze jednostki oraz Kościoły na terenach misyjnych. Papież Jan XXIII, uprzedzając Sobór, określał diecezję Kościołem partykularnym, w którym ukazuje się Kościół powszechny, z biskupem jako fundamentem jedności. W przemówieniach papieża Pawła VI Kościół lokalny oznacza diecezję, ale również Kościół danego kraju. Po Soborze poszukiwano instancji pośrednich między Kościołami lokalnymi, a powszechnym, kierowanym przez Stolicę Apostolską. Wydaje się, że dopiero prace nad Kodeksem Prawa Kanonicznego, spowodowały uściślenie terminologii. W teologii zaznaczył się pogląd H. de Lubaca, który partykularnym nazywa Kościół biskupi (diecezję), zaś większe zespoły diecezji (region, naród lub kraj) Kościołem lokalnym. Kościół partykularny nie jest determinowany przez topografię ani czynnik ludzki, ale przez tajemnicę wiary, ma więc charakter teologiczny. Grupy Kościołów są natomiast kształtowane przez warunki, kulturę, podziały polityczne. Kościół partykularny (diecezja) jest zawsze uniwersalistyczny i dośrodkowy; nie bierze się z podziału Kościoła powszechnego, ale z koncentracji Kościoła przejawiającego własną zdolność urzeczywistniania siebie. Zob. K. DREWS, *Posługa biskupa we współczesnym świecie*, „Studia Gdańskie" 25 (2009), s. 39. Zob. także: R. SOBAŃSKI, *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 5 (1972), s. 257. Dodajmy jeszcze, że znaczącym osiągnięciem Kodeksu Jana Pawła II jest ujednolicenie terminologii używanej na oznaczenie Kościoła manifestującego się na określonym terytorium, a także ustalenie relacji zachodzącej między Kościołami partykularnymi a Kościołem powszechnym, na podstawie wspominanego przez nas Soboru Watykańskiego II.

[59] Kanon 368 KPK/1983 stanowi: „Ecclesiae particulares, in quibus una et unica Ecclesia catholica exsistit, sunt imprimis dioeceses, quibus nisi aliud constet, assimilantur

dodać, że z biskupem diecezjalnym zrównani są również: ordynariusz wojskowy[60], ordynariusz ordynariatu personalnego dla anglikanów

praelatura territorialis et abbatia territorialis, vicariatus apostolicus et praefectura apostolica necnon administratio apostolica stabiliter erecta". Jak zauważa Józef Krukowski, w zacytowanym kanonie ustawodawca określił pozycję Kościołów partykularnych, których podstawową strukturą są w Kościele powszechnym diecezje oraz inne struktury Kościelne zrównane z diecezją. Ustawodawca posługuje się dwoma terminami „Kościół partykularny" oraz „jeden i jedyny Kościół katolicki"; korzystając z terminologii Soboru Watykańskiego II, dokonuje jej doprecyzowania. Na oznaczenie Kościoła rozważanego w całości Sobór użył bowiem różnych przymiotników: „katolicki" (LG, n. 8), „powszechny" (LG, n. 48; CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus*, 7.12.1965 [dalej: AG], AAS 58 [1966], s. 947-990, n. 1. Tekst polski: TENŻE, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes divinitus"*, 7.12.1965, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 433-471, n. 1; TENŻE, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius tempori *Gaudium et spes*, 7.12.1965 [dalej: KDK], AAS 58 [1966], s. 1025-1120, n. 45. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes"*, 7.12.1965, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 526-606, n. 45), a jeszcze innym razem „cały" (LG, n. 11; CD, n. 2, 4, 55). A na oznaczenie Kościoła, manifestującego się w określonym miejscu, raz użył przymiotnika „lokalny" (TENŻE, Decretum de oecumenismo *Unitatis redintegratio*, 21.11.1964 [dalej: UR], AAS 57 [1965], s. 90-112, n. 14. Tekst polski: TENŻE, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio"*, 21.11.1964, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 193-208, n. 14; LG, n. 23; AG, n. 27), a innym razem – „partykularny" (LG, n. 23; CD, n. 11), przy czym terminy te raz oznaczają „diecezję", innym razem – „parafię" (CD, n. 30; TENŻE, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965 [dalej: AA], AAS 58 [1966], s. 837-864, n. 30. Tekst polski: TENŻE, *Dekret o apostolstwie świeckich „Apostolicam actuositatem"*, 18.11.1965, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 377-401, n. 30), a jeszcze innym razem – grupę Kościołów mających identyczne dziedzictwo kulturowe. W *Evangelii nuntiandii* czytamy: „Kościół w rzeczywistości zupełnie wciela się w poszczególne Kościoły partykularne, które znów składają się z takiej czy innej cząstki rodzaju ludzkiego, posługują się takim czy innym językiem; które dziedziczą określoną kulturę, swoisty sposób odczuwania, pamięć odrębnej przeszłości i związane są silnie z tym wszystkim. Właśnie otwarcie na bogactwa Kościoła partykularnego odpowiada szczególnej wrażliwości współczesnego człowieka. Wszakże strzeżmy się myśli, że Kościół powszechny jest jakąś sumą, albo, jeśli wolno powiedzieć, federacyjnym związkiem, mniej lub więcej «zróżnicowanym» Kościołów partykularnych, które co do swej natury różniłyby się między sobą. Według woli Pana sam Kościół powszechny w swym powołaniu i misji, skoro zapuszcza korzenie na terenach o różnych warunkach kulturowych, społecznych i ustrojowych, przybiera w każdej części globu inny wygląd zewnętrzny i odmienne rysy. Stąd to Kościół partykularny, który dobrowolnie odłączałby się od Kościoła powszechnego, straciłby swoją więź z Bożym planem i stawałby się uboższy w swym kościelnym charakterze". PAWEŁ VI, *Evangelii nuntiandi. Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym*, 8.12.1975, Wrocław 2001, n. 62. Tekst oryginalny: TENŻE, Adhortatio apostolica de evangelizatione in mundo huius temporis *Evangelii nuntiandi*, 8.12.1975, AAS 68 (1976), s. 5-76, n. 62. Szerzej na temat pojęcia Kościołów partykularnych zob. J. KRUKOWSKI, *Część I: Hierarchiczny ustrój Kościoła. Tytuł I: Kościoły partykularne i władze w nich ustanowione*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. DYDUCH, W. GÓRALSKI, E. GÓRECKI, J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Poznań 2005, s. 216-222. A jeszcze więcej na ten temat zob. J.A. RENKEN, *Particular Churches and the Authority Established in Them: Commentary on Canons 368-430*, Ottawa 2011, s. 13-28.

[60] „Ordinariatui militari, ut proprius, praeficitur Ordinarius dignitate episcopali pro norma insignitus, qui omnibus gaudet iuribus Episcoporum dioecesanorum eorundemque obligationibus tenetur, nisi aliud ex rei natura vel statutis particularibus

przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim[61] oraz administrator apostolski Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya[62]. Wszyscy wymieni są naturalnie równocześnie ordynariuszami miejsca.

constet". IOANNES PAULUS II, Constitutio apostolica qua nova canonica ordinatio pro spírituali militum curae datur *Spirituali militum curae*, 21.04.1986, AAS 78 (1986), s. 483, 481-486. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja apostolska „Spirituali militum curae"*, 21.04.1986, „L'Osservatore Romano" 4 (1986), s. 32.

61 Konstytucja *Anglicanorum Coetibus* stanowi: I. § 3. „Quisque Ordinariatus ipso iure iuridica personalitate fruitur publica; profecto iuridice dioecesi aequatur". BENEDICTUS XVI, Constitutio apostolica qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis conduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt *Anglicanorum Coetibus*, 4.11.2009, AAS 101 (2009) 12, s. 987. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja apostolska „Anglicanorum coetibus" o ustanowieniu Ordynariatów Personalnych dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem Katolickim*, 4.11.2009, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, t. 2, red. M. SITARZ, A. ROMANKO, U. WASILEWICZ, P. ZAJĄC, Lublin 2013, s. 66. A także: „IV. Personalis Ordinariatus pastorali ministerio Ordinarii a Summo Pontifice electi committitur". BENEDICTUS XVI, Constitutio *Anglicanorum Coetibus*, dz. cyt., s. 987. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja apostolska „Anglicanorum coetibus"*…, dz. cyt., s. 66. „V. Ordinarii potestas est: a. ordinaria: quae cum officio cohaeret a Romano Pontifice commisso, sive quod ad forum internum sive quod ad forum externum attinet. b. vicaria: quae Romani Pontificis nomine exercetur. c. personalis: quae cunctos in eos qui ad Ordinariatum pertinent exercetur. Potestas una cum Ordinario loci coniunctim exercetur, in casibus a Normis Complementaribus praevisis". BENEDICTUS XVI, Constitutio *Anglicanorum Coetibus*, dz. cyt., s. 988. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja apostolska „Anglicanorum coetibus"*…, dz. cyt., s. 68. Na chwilę obecną Kongregacja Nauki Wiary erygowała trzy ordynariaty personalne dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim: Ordynariat Personalny Najświętszej Maryi Panny z Walsingham na terytorium Konferencji Biskupów Anglii i Wali, Ordynariat Personalny Katedry św. Piotra na terytorium Konferencji Biskupów Stanów Zjednoczonych oraz Ordynariat Personalny Najświętszej Maryi Panny Krzyża Południa na terytorium Konferencji Biskupów Australii. Zob. P. ZAJĄC, *Pozycja prawna ordynariatów personalnych dla anglikanów powracających do pełnej jedności z Kościołem katolickim*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego" 8 (2013) nr 10, s. 122.

62 CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum de administratione apostolica personali „Sancti Ioannis Mariae Vianney" condenda*, 18.01.2002, AAS 94 (2002), s. 305-308. Tekst polski: TENŻE, *Dyrektorium o ustanowieniu Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya*, 18.01.2002, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór*…, t. 2, dz. cyt., s. 558-563, art. XI. Jest to jedyna katolicka personalna administratura apostolska na świecie, znajduje się w Brazylii na terenie diecezji Campos. W dekrecie Kongregacji ds. Biskupów czytamy m.in.: „IV. Administratio Apostolica personalis «Sancti Ioannis Mariae Vianney» pastorali curae Administratoris Apostolici committitur, sui veluti Ordinarii proprii, quem Romanus Pontifex ad iuris communis normas nominat. V. Potestas est: personalis, ita ut in personas exerceri possit quae Administrationis Apostolicae sunt participes; ordinaria, sive in foro externo sive interno; cumulativa, cum dioecesani Episcopi Camposini in Brasilia potestate, quandoquidem homines qui ad Administrationem Apostolicam pertinent sunt eodem tempore fideles Ecclesiae particularis Camposinae". TAMŻE, s. 306.

3.1. Sakra biskupia i przynależność do Kolegium Biskupów

Pełnoprawny biskup diecezjalny posiada zawsze sakrę biskupią[63]. Jeżeli nie miałby jej w chwili nominacji, powinien ją przyjąć przed kanonicznym objęciem diecezji i to – jeżeli nie ma prawnej przeszkody (*legitimo impedimento*) – w ciągu trzech miesięcy od otrzymania pisma apostolskiego[64]. Dzięki sakrze biskupiej, która ma charakter sakramentalny, biskup otrzymuje pełnię kapłaństwa, aby uwieczniać dzieło Chrystusa wiekuistego Pasterza. Sakra jest ostatecznym źródłem pasterskiego posłannictwa biskupów obejmującego funkcję nauczania, uświęcania i rządzenia. Przez przyjęcie sakry biskupiej, stanowiącej najwyższy stopień sakramentu święceń, wyświęcony staje się członkiem Kolegium Biskupów i z tej racji uczestniczy w sukcesji, która przysługuje temu Kolegium jako następcy Kolegium Apostołów[65].

---

[63] Zob. E. SZTAFROWSKI, *Podręcznik prawa*…, dz. cyt. s. 84. Natomiast ci, którzy z biskupem diecezjalnym są tylko zrównani, najczęściej nie posiadają sakry.

[64] Zob. KPK/1983, kan. 379.

[65] W Konstytucji *Lumen gentium* zostało podkreślone, że członkiem Kolegium biskupiego zostaje się na mocy sakramentalnej konsekracji (*sacramentalis consecrationis*) i hierarchicznej wspólnoty z Głową Kolegium oraz jego członkami (LG, n. 22). Jest to wielce symptomatyczne, że wśród szerzej omówionych organów w Kodeksie z 1983 r. na pierwszym miejscu pojawia się wspomniane „kolegium biskupów" (*collegium episcoporum*), które składa się w swej strukturze z biskupa rzymskiego jako głowy kolegium oraz biskupów jako pozostałych członków. Mówiąc wprost: kolegium bez głowy nie istnieje i nie może być podmiotem władzy. Aby dana osoba mogła stać się członkiem ciała – kolegium biskupiego – powinna przyjąć sakrę biskupią (KPK/1983, kan. 336) oraz winna zachować hierarchiczną wspólnotę z głową i pozostałymi członkami kolegium. Oba te elementy muszą wystąpić jednocześnie. Właściwą drogą inkorporacji członka do kolegium biskupiego jest konsekracja sakramentalna, natomiast wspólnota hierarchiczna jest wymogiem wewnętrznym dla uzyskania pełnej skuteczności sakramentu. Prawodawca kodeksowy wskazuje na źródło władzy przysługującej kolegium biskupów, tzn. w kolegium tym „trwa nieprzerwanie ciało apostolskie razem ze swoją głową" (*cum Collegii capite et membris, et in quo corpus apostolicum continuo perseverat*. KPK/1983, kan. 336). Konieczna jest więc głowa do zaistnienia kolegium jako podmiotu władzy. Konsens ze strony głowy jest aktem koniecznym dla realizacji przez kolegium swojej władzy, pełnej i najwyższej. Kolegium nie posiada natomiast władzy bez papieża jako głowy. Z kolei papież posiada władzę pełną i najwyższą nad Kościołem, którą może sprawować zarówno jednoosobowo, jak i kolegialnie. Jemu też przysługuje kompetencja swobodnego określenia konkretnych sposobów sprawowania wspólnej władzy przez kolegium biskupów (KPK/1983, kan. 337 § 3). Uroczyste wykonywanie przez kolegium władzy nad całym Kościołem może nastąpić jedynie z inicjatywy papieża. Może się to dokonać na soborze powszechnym (sposób zwyczajny) albo poza soborem, czyli gdy biskupi działają w swoich diecezjach na całym świecie, a papież wezwie ich do kolegialnego działania lub zaaprobuje wspólne działanie przebywających oddzielnie biskupów – jest to nadzwyczajna kolegialna działalność biskupów. Na członka kolegium biskupiego Sobór Watykański II nakłada obowiązek „takiej troski o cały Kościół, która choć nie jest sprawowana aktem jurysdykcji, w poważnym stopniu przyczynia się wszakże do pożytku Kościoła powszechnego" (LG 23). Stwierdzenie

Biskup, któremu został powierzony konkretny Kościół partykularny, może wykonywać swój pasterski urząd tylko w stosunku do tej cząstki Ludu Bożego i nie ma władzy rządzenia innymi Kościołami, czy też Kościołem powszechnym. Nie zwalnia go to jednak z obowiązku troszczenia się razem z innymi biskupami o cały Kościół[66].

Dodajmy, że od wspólnoty hierarchicznej należy odróżnić misje kanoniczną, którą stanowi akt determinacji prawnej przekazujący przyjmującemu sakrę biskupią upoważnienie do efektywnego wykonywania zadań pasterskich na mocy urzędu, w określonych granicach względem Kościoła partykularnego. Misja kanoniczna może być udzielona biskupowi diecezjalnemu na mocy prawowitych zwyczajów, o ile nie odwoła ich najwyższa władza Kościoła, lub na mocy praw przez tę władzę ogłoszonych lub uznanych, jak i również bezpośrednio poprzez nadanie urzędu przez Biskupa Rzymu[67].

3.2. Kanonicze objęcie diecezji i wygaśniecie urzędu

Analogicznie do Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego, obecny Kodeks również wyraźnie podkreśla, że przed kanonicznym objęciem diecezji promowany nie może ingerować (*ingerere nequit*) w wykonywanie powierzonego sobie urzędu[68]. Może jedynie wykonywać urzędy, które już posiadał w chwili

to zakłada, że biskup jest pasterzem ludu sobie powierzonego, ponieważ na soborze biskup jest świadkiem wiary swojego Kościoła. Gdy powraca do swojego Kościoła, jest wobec niego świadkiem wiary całego Kościoła. Zob. K. DULLAK, *Najwyższa władza w Kościele a organy wspomagające*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie" 16 (2011), s. 53. Wojciech Góralski zauważa, że „zjawisko kolegialności w Kościele, szczególny owoc Soboru Watykańskiego II, można niewątpliwie uznać za jeden z bardziej znaczących znaków czasu". W. GÓRALSKI, *Struktury kolegialne w Kościele*, „Studia Teologii Dogmatycznej" 5 (2019), s. 37. W tym kontekście warto przeczytać rozdział II pt. *Zarys kolegialności efektywnej i afektywnej* w artykule: M. KOŁODZIEJ, *Kolegialne działanie biskupów w aspekcie efektywnym i afektywnym*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 31 (2021) nr 34, s. 99-101.

66 Zob. LG, n. 23. G. Bier także podkreślił, że „Als Glieder des Bischofskollegiums haben die Bischöfe von Rechtswegen die weitreichendsten Möglichkeiten, um für die Universalkirchezu sorgen und auf ihre Leitung Einfluss zu nehmen". G. BIER, *Die Sorge des Diözesanbischofs für die Universalkirches*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 333.

67 Zob. P. LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym*, Tarnów 2015, s. 20-21.

68 Zob. KPK/1983, kan. 382 § l.

promocji na daną diecezję, z zachowaniem przepisu kan. 409 § 2[69]. W sytuacji, gdy nominat nie posiada sakry biskupiej, objęcie diecezji w kanoniczne posiadanie powinno zostać spełnione w terminie do czterech miesięcy od otrzymania pisma apostolskiego lub w ciągu dwóch miesięcy od jego otrzymania, jeżeli promowany ma już święceń biskupie.

Biskup kanonicznie obejmuje diecezję, gdy osobiście lub przez swojego pełnomocnika przedstawi pismo apostolskie kolegium konsultorów, w obecności kanclerza kurii. Natomiast w diecezjach nowo erygowanych wystarczające jest podanie do wiadomości pisma apostolskiego wiernym i duchowieństwu, którzy są zgromadzeni w kościele katedralnym. Zaleca się bardzo (*valde commendatur*), aby kanoniczne objęcie diecezji zostało złączone z czynnością liturgiczną w kościele katedralnym, w obecności duchowieństwa i ludu[70].

Konstatując więc, biskup diecezjalny przejmuje odpowiedzialność za konkretny Kościół partykularny, gdy zostają wypełnione trzy wymogi prawne: konsekracja biskupia, misja kanoniczna oraz kanoniczne objęcie diecezji.

Zgodnie z kan. 416 władza biskupa diecezjalnego wygasa z powodu zaistnienia następujących przyczyn: śmierci (*morte*), zrzeczenia (*renuntiatione*) przyjętego przez papieża; przeniesienia i pozbawienia (*translatione ac privatione*) po uprzednim powiadomieniu biskupa. Natomiast zgodnie z dyspozycją kan. 401 § 1-2, biskup diecezjalny winien złożyć rezygnację z pełnionego urzędu po ukończeniu 75 roku życia, lub gdy z powodu choroby albo jakiejś innej poważnej przyczyny (*gravem causam*) nie może wypełniać swoich zadań we właściwy sposób[71].

---

[69] Nieraz się przecież zdarza, że promowany na urząd biskupa diecezjalnego był wcześniej biskupem pomocniczym i posiadał uprawnienia wikariusza generalnego bądź biskupiego.

[70] Zob. KPK/1983, kan. 382 § 2-4.

[71] Zob. A. KUKULSKI, *Przyczyny rezygnacji z urzędu biskupa diecezjalnego*, „Kościół i Prawo" 5[18] (2016) nr 2, s. 84-85. Wśród programów odnowy Kościoła już za Piusa XII pojawiała się sugestia, aby biskupi wraz z ukończeniem 75. roku życia przechodzili w stan spoczynku. Problem granicy wieku i nakazanego prawem zrzeczenia się urzędu biskupiego pojawił się wśród propozycji i wniosków zgłaszanych przewodniczącemu Wstępnej Komisji Przygotowawczej Soboru. Domagano się zniesienia nieusuwalności biskupów, ograniczenia ich urzędów do określonej liczby lat, np. do 20; nakazanie prawem rezygnacji z powodu choroby lub podeszłego wieku, którego granicę proponowano ustalić na 70. lub 75. rok życia. Zob. R. SOBAŃSKI, *Rezygnacja biskupa z urzędu z powodu podeszłego wieku w dyskusji soborowej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 22 (1989), s. 325. Niecały rok po zakończeniu Soboru Paweł VI wydał przepisy wykonawcze m.in. do dekretu *Christus Dominus*. W nawiązaniu do n. 21 dekretu Paweł VI postanowił: „By można było wykonać przepis nr 21 dekretu *Christus Dominus*, usilnie prosi się wszystkich Biskupów i tych, którzy

4. *Munus regendi* biskupa diecezjalnego wraz z szerokim zakresem różnorodnych obowiązków pasterskich

W potocznym rozumieniu niejednokrotnie jest tak, że słowo „biskup" niejako odruchowo kojarzy się z władzą, a biskup diecezjalny tym bardziej. Ale czym jest władza biskupa?

Otóż, zgodnie ze wskazaniami zawartymi w *Lumen gentium*, powierzonym sobie Kościołem partykularnym biskup diecezjalny kieruje radami (*consiliis*), zachętami (*suasionibus*) i dawaniem przykładu (*exemplis*), ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy (*verum auctoritate et sacra potestate*)[72].

Z kolei według kan. 381 § 1 władza biskupa diecezjalnego sprawowana osobiście, jest własna, zwyczajna i bezpośrednia, ograniczona jedynie sprawami, które na mocy prawa lub dekretu papieża zarezerwowane są najwyższej lub innej władzy kościelnej. Biskupowi diecezjalnemu w powierzonej mu diecezji przysługuje zatem wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia (*omnis competit potestas ordinaria, propria et immediata*), która jest wymagana do jego pasterskiego urzędu, jednak – jak już wspomniano wcześniej – z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa lub dekretu papieża są zarezerwowane najwyższej lub innej władzy

są z nimi zrównani w prawie, ażeby zaraz po przekroczeniu 75. roku życia złożyli dobrowolnie zrzeczenie z urzędu kompetentnej władzy, która wyda w tej sprawie decyzję, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności poszczególnych wypadków. Biskup, którego zrzeczenie się urzędu zostanie przyjęte, będzie mógł zatrzymać – jeśliby sobie tego życzył – jakieś miejsce zamieszkania w dotychczasowej diecezji. Sama też diecezja winna się zatroszczyć o odpowiednie i godne dla niego utrzymanie. Do Konferencji Biskupów danego terytorium należy określenie ogólnej normy, zgodnie z którą poszczególne diecezje czyniłyby zadość temu obowiązkowi". PAULUS VI, Litterae apostolicae *De Ecclesiae sanctae*, dz. cyt., s. 763. Tekst polski za: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, zebr. i przetł. E. SZTAFROWSKI, t. 1, z. 1, Warszawa 1968, s. 47. Zob. M. SITARZ, *Pozycja prawna biskupów polskich rezygnujących z urzędu*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 17 (2007) nr 20, s. 92. Poza wypadkami, o których mowa wyżej, warto przeczytać *Możliwość odwołania biskupa z urzędu na mocy motu proprio Come una madre amorevole*, który stanowi rozdział III monografii: P. MAJER, *Kanoniczna odpowiedzialność biskupa w związku z czynami podległych mu duchownych. Przestępstwa seksualne wobec małoletnich*, Kraków 2023, s. 125-165.

72 Zob. LG, n. 27. „In den Teilkirchen, am meistens in Diözesen, ordentliche, eigenständige und unmittelbare haben die Bischöfe. Die Vollmacht des Diözesanbischof bezieht sich auf die Gesetzgebung, Verwaltung und Rechtsprechung. Der Diözesanbischof leitet die Teilkirche nicht als Stellvertreter des Papstes aber als «Stellvertreter und gesandter Christi» und übt die ihm eigene Vollmacht im Namen Christi aus". K. BURCZAK, *Zasada jedności władzy w Kościele*, „Teologiczne Studia Siedleckie" 8 (2011), s. 63.

kościelnej[73]. Tak pojmowana władza jest rękojmią przechowania depozytu wiary (*fidei depositum*) i budowania wspólnoty Kościoła[74].

Wyjaśnijmy, że władza osobista oznacza władzę, którą biskup otrzymuje od Chrystusa w momencie konsekracji, zatem jest ona zakotwiczona w jego osobie. Wykonywanie tej władzy przysługuje biskupowi diecezjalnemu na mocy urzędu. Władza własna natomiast wyklucza władzę zastępczą i jest sprawowana przez biskupa diecezjalnego w imieniu własnym, nie zaś w imieniu jakiegokolwiek innego podmiotu ludzkiego. Z kolei władza zwyczajna wyklucza władzę delegowaną przez papieża, jest sprawowana przez biskupa diecezjalnego na mocy powierzonego mu urzędu pasterskiego i przysługuje mu habitualnie na sposób stały względem powierzonej jego trosce porcji Ludu Bożego (*Populi Dei portio)*. Zaś władza bezpośrednia oznacza, że biskup diecezjalny może ją sprawować bez koniecznych pośredników; nie stanowi to jednak przeszkody, żeby posługiwał się współpracownikami[75].

---

[73] Zob. S. PFANNKUCHE, *Die Legaldefinition der Bischöfe und Diözesanbischöfe und deren Vollmachten sowie deren Verhältnis zur päpstlichen Vollmacht*, w: *Papst und Bischofskollegium als Träger höchster Leitungsvollmacht*, „Kirchen- und Staatskirchenrecht" 12 (2011), s. 169.

[74] Józef Krzywda zauważa: „Tak więc, jeśli wszyscy biskupi posiadają na mocy otrzymanej w konsekracji pełnię kapłaństwa, która daje im wszelkie władze konieczne do pełnienia misji apostolskiej, to biskup diecezjalny, któremu powierzono w zarząd diecezję, otrzymuje nadto szczególny zakres władzy, który go predysponuje do pełnienia rządów w diecezji w charakterze pierwszego, głównego pasterza". J. KRZYWDA, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostolstwo wiernych" zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. MAJER, Kraków 2003, s. 9.

[75] Zob. J. KRUKOWSKI, *Biskupi*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga I. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. TENŻE, Poznań 2005, s. 240-241. Na temat władzy biskupa zob. także: J. PRZYBYSŁAWSKA, *Władza biskupa diecezjalnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i Prawo" 6 (2017), s. 84-86, a zwłaszcza rozdział III: *Kodeks prawa kanonicznego o władzy biskupa diecezjalnego*, s. 87-89. Kodeks prawa kanonicznego kościelną władzę rządzenia ze względu na sposób aktualizacji dzieli na zwyczajną (*ordinaria*) i delegowaną (*delegata*). Pierwsza jest związana z urzędem, natomiast druga dotyczy sytuacji, gdy została udzielona osobie nie za pośrednictwem urzędu i zawsze jest wykonywana w imieniu kościelnego autorytetu delegującego. Z kolei ze względu na charakter urzędu, z którym jest związana, władza zwyczajna dzieli się na własną (*propria*) i zastępczą (*vicaria*). Gdy posiadany urząd uprawnia autorytet kościelny do wykonywania władzy we własnym imieniu, jest ona własna, dotyczy to np. analizowanego w tej pracy urzędu biskupa diecezjalnego. Natomiast jeżeli władza jest związana z urzędem wykonywanym w imieniu innego autorytetu kościelnego, jest ona zastępcza. Dotyczy to np. wikariusza generalnego lub biskupiego. Zob. K. KAMIŃSKI, *Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-*

Na mocy Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores*[76] Kongregacji ds. Biskupów postanowiono, że biskup diecezjalny w sprawowaniu swojej posługi zobligowany jest do kierowania się następującymi podstawowymi zasadami: trynitarną, prawdy, komunii, współpracy, uznania kompetencji, właściwej osoby na właściwym miejscu, sprawiedliwości i praworządność[77]. Zasady te pozostają aktualne niezależnie

prawne, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 33 (2020), s. 105. Więcej na temat władzy w Kościele w ogólności, co naturalnie w dużym stopniu odnosi się do biskupa diecezjalnego, traktują np. artykuły: M. ŻUROWSKI, *Podstawy władzy kościelnej z punktu widzenia teologiczno-kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 5 (1962) nr 3-4, s. 139-159; TENŻE, *Posoborowe pojęcie władzy zwyczajnej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 14 (1971) nr 3-4, s. 7-11. Natomiast w książce pt. *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim* Marian Żurowski napisał m.in.: „Nie wolno zapominać, że władza kościelna w zasadniczej swej strukturze nie jest z tego świata. Nie rezygnuje jednak z tego wszystkiego, co daje prawo naturalne każdej społeczności. Kościół składa się bowiem z ludzi, a jego dzieło zasadnicze przez nich ma być spełnione. Misja otrzymana od Chrystusa jest realizowana choć w porządku zbawienia, ale przez ludzi. Kościół ma więc władzę używania swych kompetencji w ramach organizacji ludzkiej z równoczesnym zjednoczeniem z tym wszystkim, co mu przysługuje z prawa Bożego pozytywnego na mocy «aktu fundacyjnego», jeśli tak wolno powiedzieć. Nie ma więc sensu przeciwstawianie tych, co posiadają władzę, pozostałym członkom ludu Bożego, którzy jej nie mają. Byłoby to uzasadnione, gdyby sprawujący władzę byli spoza społeczności. Tymczasem w Kościele ci, co posiadają najwyższą władzę, są członkami ludu Bożego i sprawują tę władzę pozostając nadal w Kościele […]. Władza poza tym ma sens jedynie wtedy, gdy może spełnić swą funkcję wobec członków ludu Bożego, we wspólnocie wspólnot jaką jest Kościół. Zupełnie pozbawione wszelkich podstaw jest wyżej wspomniane przeciwstawienie zwłaszcza, gdy się rozważy dzieło, które ma być dokonane i służebny sposób jego realizacji zgodnie z intencją Chrystusa". TENŻE, *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984, s. 25. Zob. także: IOANNES PAULUS II, *Homilia ob initium ministerii Summi catholicae Ecclesiae Pastoris habita*, 22.10.1978, AAS 70 [1978], s. 945. Tekst polski za: Z *homilii świętego Jana Pawła II, papieża, wygłoszonej w dniu inauguracji pontyfikatu (22 października 1978 r.)*, w: *Liturgia Godzin. Teksty własne o świętych – Dodatek*, t. IV, Poznań 2022, s. 418-420.

[76] CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi *Apostolorum Successores*, 22.02.2004 [dalej: AS], Città del Vaticano 2004. Tekst polski: TENŻE, *Dyrektorium „Apostolorum Successores" o pasterskiej posłudze biskupów*, 22.02.2004, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. KACPRZYK, M. SITARZ, Lublin 2006, s. 517-711. Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores*, które zostało wydane przez watykańską Kongregację ds. Biskupów, stanowi przełożenie doktrynalnych treści adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Pastores gregis* na język zadań praktycznych, tj. ukazanie biskupów jako robotników w winnicy Pańskiej. Dokument obfituje w rozliczne, mądre i twórcze sugestie dotyczące działalności pastoralnej i kierowania Kościołem partykularnym przez biskupa. Stanowi swego rodzaju wzorcowy punkt odniesienia. Można powiedzieć, że gdyby jego postanowienia były bardziej ochoczo wcielane w życie, Kościół stałby się znacznie piękniejszą Oblubienicą Jezusa Chrystusa. Zob. M. SKIERKOWSKI, *Refleksie o posłudze biskupiej*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 29 (2011), s. 447-448.

[77] 1) Zasada trynitarna: „Biskup nie może zapomnieć, że został postawiony, aby kierować Kościołem Bożym w imieniu Ojca, którego obraz uobecnia; w imieniu Jezusa Chrystusa Jego Syna, przez którego został ustanowiony nauczycielem, kapłanem i pasterzem; w imieniu Ducha Świętego, który daje życie Kościołowi" (AS, n. 56). 2) Zasada prawdy: „Jako nauczyciel i autentyczny doktor wiary, biskup czyni z prawdy objawionej centrum

od okoliczności, miejsca i czasu oraz są znakiem pasterskiej troski biskupa diecezjalnego o powierzony jego pieczy Kościół partykularny[78], a także o Kościół powszechny[79], za który jest współodpowiedzialny jako członek Kolegium Biskupów z papieżem na czele.

Biskup jako zastępca i legat Chrystusa (*vicarius et legatus Christi*), ma święte prawo i obowiązek stanowienia praw (*leges ferendi*), sprawowania sądów (*iudicium faciendi*) i kierowania wszystkim, co należy do dziedziny

---

swego pasterskiego działania oraz pierwsze kryterium, według którego ocenia opinie i propozycje pojawiające się zarówno we wspólnocie chrześcijańskiej, jak i w społeczeństwie świeckim, a zarazem światłem prawdy rozświetla drogę wspólnoty ludzkiej, dając jej nadzieję i poczucie pewności" (AS, n. 57). 3) Zasada komunii: „W sprawowaniu urzędu pasterskiego biskup postrzega siebie i postępuje jako widzialna zasada i fundament jedności swojej diecezji, ale zawsze duszą i działaniem ukierunkowany jest na jedność całego Kościoła katolickiego. Będzie on wspierał jedność wiary, miłości i dyscypliny tak, aby diecezja czuła się żywą częścią całego Ludu Bożego" (AS, n. 58). 4) Zasada współpracy: „Eklezjologia komunii zobowiązuje biskupa do wspierania wszystkich członków ludu chrześcijańskiego w uczestniczeniu w jedynej misji Kościoła; wszyscy bowiem chrześcijanie, tak pojedynczo, jak i zrzeszeni pomiędzy sobą, mają prawo i obowiązek współpracować" (AS, n. 59). 5) Zasada uznania kompetencji: „Tego, co inni mogą dobrze wykonać, biskup zwykle nie zatrzymuje w swoich rękach; co więcej, w postawie szacunku wobec słusznych kompetencji innych, przydzieli współpracownikom odpowiednią władzę i będzie popierał słuszne inicjatywy tak poszczególnych osób, jak i stowarzyszeń" (AS, n. 60). 6) Zasada właściwej osoby na właściwym miejscu: „Przy rozdzielaniu urzędów w obrębie swej diecezji biskup winien kierować się jedynie kryteriami o charakterze nadprzyrodzonym i wyłącznie dobrem duszpasterskim Kościoła partykularnego. Dlatego niech ma on na względzie przede wszystkim dobro dusz, szanując godność osób i używa ich zdolności w sposób najbardziej właściwy i użyteczny w służbie wspólnoty, wyznaczając zawsze właściwą osobę na właściwe miejsce" (AS, n. 61). 7) Zasada sprawiedliwości i praworządności: „W kierowaniu diecezją biskup będzie posłuszny zasadzie sprawiedliwości i praworządności, wiedząc, że poszanowanie praw wszystkich osób w Kościele wymaga od każdego, włączając jego samego, poddania się prawu kanonicznemu. Wierni mają bowiem prawo być prowadzeni z zachowaniem podstawowych praw osoby ludzkiej, praw dotyczących wiernych oraz dyscypliny Kościoła, w trosce o dobro wspólne oraz dobro poszczególnych ochrzczonych. […] Biskup będzie unikał kierowania diecezją według wizji i planów osobistych dotyczących rzeczywistości kościelnej" (AS, n. 62).

78 Wymiar uniwersalny Kościoła katolickiego zostaje dopełniony wymiarem partykularnym. Proces zespalania ludzkości z wszystkimi jej dobrami pozostawia nienaruszoną jej wieloraką rozmaitość. Kościół katolicki stanowi „zgromadzenie rozmaitych ludów", składa się z rozmaitych stanów, istnieje rozmaitość wśród jego członków, wyrażająca się w rozmaitości tych funkcji, sposobów życia. Wymiar partykularny, niosący ze sobą wielość i rozmaitość, razem z wymiarem uniwersalnym specyfikują charakter jedności Kościoła katolickiego. Jest to jedność złożona z wielości, zachowujących wszelkie zróżnicowania i odrębności właściwe pierwiastkowi ludzkiemu, o ile tylko nie są złe. Zob. S. NAPIERAŁA, *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985, s. 21. Zob. także: J. KRUKOWSKI, *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. TENŻE, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 26; L. SIWECKI, *Relationship between the Universal Church and the Local Churches*, „Roczniki Teologiczne" 65 (2018) 2, s. 103.

79 Zob. G.H. TAVARD, *The Task of a Bishop in His Diocese. Christus Dominus 11-21*, „The Jurist. Studies in Church Law and Ministry" 68 (2008), s. 381.

kultu i apostolatu (*omnia quae ad cultus apostolatusque*)[80]. Inaczej mówiąc, władza biskupa to suma pełnomocnictw, w jakie Kościół został wyposażony dla spełniania swojej misji[81].

Urząd pasterski biskupa obejmuje posługę nauczania, uświęcania i rządzenia[82]. Wymienione trzy funkcje, które są zarazem zadaniami każdego biskupa, mogą być wykonywane tylko w hierarchicznej wspólnocie z Głową Kolegium Biskupów i jego członkami[83].

Biskup diecezjalny w powierzonym mu Kościele sprawuje swoją władzę pod zwierzchnictwem papieża[84] (*sub auctoritate Summi Pontificis*), jednak nie czyni tego w imieniu Biskupa Rzymskiego, jako władzy zwierzchniej, ale „w imieniu Pana" (*in nomine Domini*) na mocy powierzonego mu urzędu[85]. A zatem jego władza nie ma charakteru władzy delegowanej, lecz jest złączona z urzędem pasterskim. Ze względu na zasady ustrojowe, w Kościele nie ma wprawdzie Monteskiuszowskiego[86] podziału trzech władz między różne

---

80 LG, n. 27.

81 Zob. J. WROCEŃSKI, *Aspekt prawny posługi przełożonego zakonnego i jego odpowiedzialność w prowadzeniu wspólnoty*, „Sympozjum" 22 (2018) nr 2[35], zwłaszcza rozdział I: *Pojęcie władzy w Kościele*, s. 229.

82 W adhortacji *Pastores gregis* czytamy: „Władza biskupa, jaśniejąca światłem Dobrego Pasterza i ukształtowana według Jego wzoru, jest prawdziwą władzą (*vera potestas*)". JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis" o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, 16.10.2003 [dalej: PG], w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła*…, dz. cyt., s. 310-400, n. 43. Tekst oryginalny: TENŻE, Adhortatio apostolica postsynodalis de episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis*, 16.10.2003, AAS 96 (2004) 12, s. 825-924, n. 43.

83 Kan. 375 § 2 stanowi: „Episcopi ipsa consecratione episcopali recipiunt cum munere sanctificandi munera quoque docendi et regendi, quae tamen natura sua nonnisi in hierarchica communione cum Collegii capite et membris exercere possunt".

84 „Papal authority is supreme, full and universal, and thereby differentiated from that of the diocesan bishop; it extends to faith, moral and church governance, and entails a primacy not simply of honor but real legislative, administrative, and judical jurisdiction". T.J. GREEN, *The Pastoral Governance Role of the Diocesan Bishop: Foundations, Scope and Limitations*, „The Jurist" 49 (1989) nr 2, s. 493. W tym kontekście: „Der Primat des Papstes in der Nachfolge des heiligen Petrus und das Verständnis der Bischöfe als Nachfolger der Apostel sind die beiden Grundpfeiler des Verfassungsrechts der Kirche. Die richtige Beschreibung des Verhältnisses von Papst und Bischöfen zueinander gehört zu den zentralen Grundanliegen im kirchlichen Verfassungsrecht". S. KLAPPERT, *Das Verhältnis des Papstes zu den Diözesanbischöfen nach dem Codex Iuris Canonici von 1983* (Kanonistische Studien und Texte 63), Berlin 2014, s. 15.

85 CD, n. 11.

86 Monteskiusz (zm.10.02.1755 r.) zaproponował zasadę, która zakłada podział władzy na: 1) Władzę ustawodawczą, stanowioną przez parlament za pomocą ustaw, które tworzą prawo. 2) Władzę wykonawczą, będącą w rękach króla, monarchy, prezydenta lub rządu, który wprowadza prawo w życie. 3) Władzę sądowniczą, sprawowaną przez sądy

podmioty – cała władza skupiona jest w podmiocie sprawującym urząd podstawowy, czyli w przypadku diecezji w biskupie diecezjalnym – ale można mówić o rozróżnieniu funkcjonalnym owych trzech władz, tak iż wiadomo, kiedy biskup pełni funkcję ustawodawczą, wykonawczą lub sądowniczą. Istotnie władzę biskupa diecezjalnego należy rozumieć zgodnie z postanowieniem Kodeksu jako władzę ustawodawczą[87], wykonawczą[88] i sądowniczą[89].

---

i trybunały wydające wyroki na podstawie obowiązującego prawa. Wszystkie trzy rodzaje władzy powinny być równorzędne, niezależne od siebie i jednocześnie nawzajem się kontrolować. Organy państwa nie powinny łączyć wykonywanych przez siebie funkcji. Ponadto żadna władza nie powinna posiadać przewagi nad innymi. Zob. A. DANA, *Istota podziału i równowagi władz w polskim konstytucjonalizmie*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne" 6 (2009), s. 60.

87 Dobrze będzie zwrócić uwagę na to, że jurysprudencja, również jurysprudencja kanoniczna, zna kilka sposobów tworzenia prawa, czyli sposobów powoływania do istnienia normy prawnej. Należą do nich chociażby: 1) recepcja prawa utworzonego egzogenicznie, czyli poza wspólnotą, która je przyjmuje. 2) legalizacja zwyczaju obowiązującego we wspólnocie. 3) umowa między podmiotami. 4) autentyczna interpretacja prawa 5) stanowienie prawa. Ostatni z wymienionych sposobów tworzenia prawa, czyli jego stanowienie, stanowi procedurę, która we współczesnych państwach, jak i w Kościele, jest najbardziej rozpowszechniona. Polega na dokonaniu czynności konwencjonalnej przez kompetentnego ustawodawcę, czyli prawodawczy organ, żądającego, aby normy prawne o określonej treści były przez adresatów prawa realizowane. Zob. P. KROCZEK, *Modele stanowienia prawa w Kościele i ich konsekwencje dla wykładni prawa*, w*: Servabo legem tuam in toto corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. A. ZAKRĘTA, A. SOSNOWSKI, Kraków 2013, s. 307. Zob. także: P. KROCZEK, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2017, s. 174-175. I w tym kontekście Piotr Kroczek zauważa, że model wykonawczy (obok koncyliacyjnego i synodalnego), jest najbardziej rozpowszechnionym w praktyce stanowienia prawa w Kościele. Polega on na wydaniu decyzji prawodawczych przez kompetentny, jednoosobowy organ prawodawczy. Jest on jednoosobowo odpowiedzialny za ustanowione akty normatywne. Tym samym stanowiąc ustawę, prawodawca działa w osobie Chrystusa (*in persona Christi*). Otóż w diecezji zadanie prawodawcy wykonawczego pełni właśnie omawiany przez nas biskup diecezjalny, w ramach przysługującej mu władzy własnej, zwyczajnej i bezpośredniej i ma on kompetencje stanowienia prawa dla określonej części Ludu Bożego powierzonego swojej pieczy. Zob. TENŻE, *Modele stanowienia prawa w Kościele*…, dz. cyt., *s.* 310.

88 Zadaniem władzy wykonawczej jest troska o wprowadzenie w życie przepisów ustawy oraz czuwanie nad przebiegiem wprowadzania w życie tychże przepisów za pomocą właściwych środków administracyjnych i odpowiedniej organizacji urzędów. Marian Żurowski podkreślił, że chociaż mamy w tym wypadku użyty termin technicznoprawny z prawa świeckiego, to jednak trzeba zauważyć, że kościelna władza wykonawcza bynajmniej nie pokrywa się z władzą wykonawczą stosowaną w systemach prawa państwowego. Kościelna władza wykonawcza pozostaje bowiem władzą pasterską w swoim zakresie i w tychże granicach władzą kierowania wszystkim, co się odnosi do życia danej wspólnoty Ludu Bożego *potestas omnia moderandi*. Zob. M. ŻUROWSKI, *Problem władzy wykonawczej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 1-2, s. 48.

89 Zob. D. DRYJA, *Urząd i władza biskupa diecezjalnego*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 29 (2019) nr 32, s. 38-40.

Władzę ustawodawczą biskup diecezjalny wykonuje osobiście[90], władzę wykonawczą osobiście albo przez wikariusza generalnego lub biskupiego, natomiast władzę sądowniczą osobiście, bądź przez wikariusza sądowego.

Należy wyraźnie podkreślić, że biskup diecezjalny zawsze pozostaje podmiotem całej władzy, tzn. tej, którą Chrystus przekazał apostołom, czyli jednej, świętej, sprawowanej w Jego imieniu. A zatem biskup diecezjalny jest zasadą i fundamentem jedności w powierzonym sobie Kościele partykularnym, jak również węzłem hierarchicznej wspólnoty z Kościołem powszechnym. Jest szafarzem, który uobecnia i uwiecznia misję Chrystusa w Kościele, przyjmuje działanie samego Chrystusa Nauczyciela, Pasterza i Kapłana, zastępując Jego osobę[91].

Słowo „władza" moglibyśmy też zastąpić słowem „obowiązek" lub „zadanie". Bowiem wszystkie dziedziny, którymi zajmuje się biskup, a które wynikają z jego władzy, są tak naprawdę równocześnie jego zwyczajnymi obowiązkami i zadaniami.

4.1. Władza ustawodawcza biskupa ze szczególnym uwzględnieniem synodu diecezjalnego

Ustawodawstwo jest nieodłączną funkcją urzędu biskupiego[92]. Owszem, w swoim Kościele partykularnym biskup spełnia przede wszystkim zadania dobrego ojca i troskliwego pasterza, ale korzysta też z przysługującej mu

[90] W tym miejscu należy zaznaczyć, że Kodeks zabrania biskupowi diecezjalnemu delegowania swojej władzy ustawodawczej, dlatego winien on ją sprawować sam – „Potestatem legislativam exercet ipse Episcopus" (kan. 391 § 2). Zob. KPK/1983, kan. 135 § 2. Trzeba także dodać, że w sytuacji uchwalenia aktu normatywnego przez synod diecezjalny, jedynym prawodawcą również pozostaje biskup diecezjalny – „Unus in synodo dioecesana legislator est Episcopus dioecesanus" (kan. 466). Szerzej na ten temat zob. M. WIJLENS, *For You I am a Bishop. With You I am a Christian*, „The Jurist" 56 (1996), s. 68-91.

[91] Zob. J WROCEŃSKI, *Obowiązki pasterskie*…, dz. cyt., s. 122-123.

[92] „One of the aspects of authority of the diocesan bishop is to exercise legislative power through the issuing normative acts – legislative decrees and executory decrees governing the legal provisions of the Laws". M. SITARZ, *Requirement of Preserve the Technical – Juridical Rigour in the Exercise of Legislative Power in the Church. Selected Items*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 7 (2014), s. 120. W tym kontekście zob. T.P. BROGLIO, *The bishop as legislator*, „Proceedings of the Eightieth Annual Convention. Canon Law Society of America" 80 (2018), s. 74. Zob. także: P. KRÄMER, *Die Vollmachten des Diözesanbischofs nach dem CIC/1983*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 120-121.

władzy ustawodawczej, jeżeli tego domaga się dobro wspólnoty diecezjalnej[93]. Wszak już samo ogłoszenie ustawy jest aktem władzy[94]. Władza ustawodawcza jest nieodzowną częścią i istotnym elementem kościelnej władzy rządzenia. Jest też oczywiste, że kościelny porządek prawny, który nierozłącznie związany z życiem Kościoła jako społeczności zorganizowanej, zakłada istnienie w tymże Kościele władzy ustawodawczej. O tym fakcie przypomina stara i powszechnie znana zasada, że „Ubi societas ibi ius"[95]. Dlatego też biskup diecezjalny ma prawo stanowienia ustaw[96]. Poprzez swoje ustawy biskup diecezjalny może osiągnąć rozmaite cele. Nade wszystko, mając za punkt wyjścia pojęcie sprawiedliwości, realizuje w diecezji dobro wspólne, bez którego życie wspólnoty kościelnej nie miałoby większego znaczenia i wręcz pozbawione zostałoby sensu. Ustawa bowiem strzeże porządku w Kościele jako społeczności zorganizowanej. Ustawa chroni również tożsamość Kościoła i to zarówno powszechnego, jak i partykularnego, a to dlatego, że Kościół partykularny stanowi odzwierciedlenie całego Kościoła. Krótko mówiąc, prawo partykularne i prawo powszechne dotyczą tej samej rzeczywistości, jaką jest Kościół Chrystusowy[97].

---

93 Osoba fizyczna lub moralna posiadająca władzę ustawodawczą, sprawuje ją z powodu ważnego miejsca zajmowanego w społeczności. W oparciu o wchodzącą w skład struktury społeczności relację między ustawodawcą i osobami podległymi ustawie, ustawodawca wydaje ustawy dla realizacji dobra wspólnego. W analizowanym przypadku tym dobrem jest diecezja. Zob. R. SOBAŃSKI, *Wprowadzenie do zagadnienia roli prawa w Kościele*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 18 (1975) nr 1-2, s. 7.

94 Zob. R. SOBAŃSKI, *Prawo w prawie kościelnym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 1-2, s. 16.

95 Nie wiadomo do końca, kto jest autorem tej słynnej maksymy. Niektórzy uważają, prawdopodobnie myląc się, że Cyceron (zm. 07.12.43 przed Chr.), Ulpian (zm. 223), a nawet Hugo Grocjusz (zm. 28.08.1645). Zob. S. HECKE, *Kanonisches Recht. Zur Rechtsbildung und Rechtsstruktur des römisch-katholischen Kirchenrechts*, Bielefeld 2017, s. 33.

96 Zob. M. SITARZ, *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 23 (2013) nr 36, s. 89.

97 Zob. T. PAWLUK, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 1-2, s. 34-35. Tadeusz Pawluk zauważył, że „Ustawa kościelna jest także swoistym przekazem wiary, a także wezwaniem do życia godnego i świętego. Mobilizuje do współdziałania z łaską, przyczynia się do poznania prawdy objawionej oraz ułatwia wiernym dążenie do uświęcenia i zbawienia. Ustawa kościelna ma za zadanie takie uregulowanie życia we wspólnocie wiernych, aby wszyscy mogli jak najbardziej owocnie korzystać z posiadanych przez Kościół dóbr duchowych, a tym samym doskonalić się i osiągnąć osobisty cel, zgodnie z powołaniem. Jeżeli zatem ustawie kościelnej przypisuje się tak wielkie funkcje, to zrozumiałym jest, aby

Władzę ustawodawczą biskup diecezjalny jako przełożony Kościoła partykularnego może wykonywać na synodzie diecezjalnym lub poza synodem[98]. Synod jest uroczystym sposobem sprawowania władzy prawodawczej przez biskupa diecezjalnego. Kodeks Jana Pawła II w kan. 466 przypomina, że jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym jest biskup diecezjalny, inni członkowie synodu posiadają tylko głos doradczy[99]. On sam podpisuje deklaracje i dekrety synodalne, które jedynie jego autorytetem mogą być promulgowane i mają być tak sformułowane, aby z nich wynikało, że biskup diecezjalny jest ich autorem[100]. A zatem władzę legislacyjną na

ustawodawstwo Kościołów partykularnych, jakimi są diecezje, a którymi kieruje biskup diecezjalny, było dojrzałe, zarówno merytorycznie, jak i formalnie oraz rozwijało się na miarę swoich zadań". Zob. TAMŻE, s. 35. Remigiusz Sobański dodaje, że „Adresatem ustawodawstwa kościelnego jest człowiek wyposażony przez chrzest w dar wiary – człowiek, który doznał łaski „nowego początku". Wyznacznikiem ustaw kościelnych jest antropologia teologiczna […]. Wymogi ustawy kościelnej wynikają ostatecznie z obietnicy Ewangelii i są jej podporządkowane". R. SOBAŃSKI, *Prawo w prawie*…, dz. cyt., s. 14. Zob. także: S. IHLI, *Der Diözesanbischof als Gesetzgeber*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 258-259.

98 Kodeks prawa kanonicznego nakazuje odbywać synod diecezjalny wówczas, gdy zdaniem biskupa diecezjalnego i w opinii rady kapłańskiej przemawiają za tym okoliczności. W przypadku powierzenia biskupowi troski o kilka diecezji lub w przypadku, gdy drugą diecezją kieruje jako administrator apostolski, może on zwołać tylko jeden synod dla wszystkich powierzonych sobie Kościołów partykularnych. Zwołanie synodu diecezjalnego należy do biskupa diecezjalnego, nie może tego uczynić tymczasowy rządca diecezji. Również do biskupa diecezjalnego należy przewodniczenie synodowi. Wolno mu natomiast delegować wikariusza generalnego lub wikariusza biskupiego, ale tylko na poszczególne sesje zgromadzenia synodalnego. Zob. J. GRĘŹLIKOWSKI, *Instytucja synodu diecezjalnego w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II*, „Studia Włocławskie" 4 (2001), s. 110. Zob. także: R. KANTOR, *The Importance of the Diocesan Synod to the Particular Church*, „The Person and the Challenges" 9 (2019) nr 2, s. 234.

99 Zob. W. GÓRALSKI, *Instytucja synodu w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 31 (1988) nr 3-4, s. 41. W tym kontekście Jan Dyduch wspomina, że dobro diecezji jest dobrem wspólnym Ludu Bożego w diecezji, dlatego ważne jest to, aby w działalność synodu zaangażowała się możliwie jak największa wspólnota wiernych diecezji, stawiając sobie za cel odnowę życia religijno-moralnego. W takiej optyce synod jawi się jako akcja duszpasterska, której podmiot i przedmiot stanowi cała wspólnota Ludu Bożego diecezji. Zob. J. DYDUCH, *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 40 (1997) nr 3-4, s. 27.

100 Zob. T. ROZKRUT, *Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (1999) nr 1-2, s. 154. „The issuance and publication of the synod decrees are legislative acts of the diocesan bishop. Since he is the sole legislator, it is appropriate that he alone sign the decrees and authorize their publication. With this promulgation of synodal legislation, the diocesan bishop may either establish a specific suspensive period (*vacatio legis*) before it takes effect or allow the general norm of one month from the promulgation date to be the effective date". B.A. CUSACK, *The internal ordering of particular churches (cc. 460-572)*, w: *New Commentary*…, dz. cyt., s. 621. Zob. R. KANTOR, *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym: kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. TENŻE, Kraków 2015, s. 84-85.

synodzie wykonuje biskup osobiście i nikt nie może go w tym zastąpić[101]. Władzę legislacyjną biskup diecezjalny może wykonywać także poza synodem, tym bardziej, że ustawodawstwo synodalne, ze względu na swój nadzwyczajny charakter i nieczęsto zwoływane synody diecezjalne, nie zawsze zaradza wszystkim i aktualnym potrzebom ustawodawczym diecezji. Są sytuacje, że pozasynodalne ustawodawstwo biskupie jest wręcz koniecznością[102].

Należy przypomnieć, że biskup diecezjalny zarówno na synodzie diecezjalnym, jak i poza nim może wydawać ustawy, dekrety ogólne, będące ustawą *sensu stricto* oraz nadawać czy zatwierdzać statuty. Biskup będąc ustawodawcą diecezjalnym powinien chronić również zwyczaje prawne istniejące w diecezji. Zwyczaje prawne, podobnie jak i ustawy, integrują społeczność oraz uwydatniają jej tożsamość. Szczególną opieką należy otoczyć zwyczaje zgodne z prawem i powstałe obok prawa, a także stuletnie i niepamiętne[103].

4.2. Władza wykonawcza biskupa

Urząd biskupa diecezjalnego pociąga za sobą wielką odpowiedzialność oraz ogrom zadań. Truizmem było by powiedzieć, że biskup diecezjalny ma wiele zajęć. Czymś oczywistym jest, że fizycznie sam nie jest w stanie wykonywać wszystkich swoich zadań osobiście. Dlatego też sprawowanie swojej władzy wykonawczej biskup może zlecać innym osobom. Z tego też względu

[101] Tomasz Rozkrut zauważa, że to, iż biskup diecezjalny jest jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym, nie jest niczym nowym, bowiem Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. tylko potwierdza ustawodawstwo poprzednie oraz tradycję kanoniczną zawartą w poprzednim Kodeksie (CIC 1917, can. 362). Zob. T. ROZKRUT, *Synod diecezjalny w Kościele*, Tarnów 2002, s. 86-87. Kodeks Pio-Benedyktyński we wspomnianym kanonie stanowił: „Unicus est in Synodo legislator Episcopus". W kontekście poprzedniego ustawodawstwa Jan Dudziak zwraca uwagę, że rola biskupa diecezjalnego na synodzie była decydująca nie tylko z punktu widzenia formalno-prawnego, ale także z każdego innego. To biskup nadawał synodowi właściwy wydźwięk pod względem jakości oraz ilości rozpatrywanych spraw. To biskup stwarzał synodowi warsztat pracy i zapewniał mu odpowiednie zainteresowanie oraz rozmodlenie diecezji, jak również zapewniał synodowi oprawę liturgiczną. Zob. J. DUDZIAK, *Synod diecezjalny i jego rola w Kościele partykularnym*, „Currenda. Pismo urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 5-8 (1982), s. 115-117.

[102] Zob. J. ADAMCZYK, *Biskup diecezjalny jako ustawodawca*, „Annales Canonici" 4 (2008), s. 125-126.

[103] Zob. TAMŻE, s. 126. Zob. także: AS, n. 67.

prawodawca kościelny wprost obliguje biskupa do ustanowienia wikariusza generalnego[104]. Jednakże ilekroć domaga się tego sprawny zarząd diecezją, biskup diecezjalny może też mianować jednego lub kilku wikariuszy biskupich, którzy by w określonej części diecezji lub w oznaczonym zakresie spraw, albo w odniesieniu do wiernych jakiegoś obrządku, względnie do pewnej grupy osób, posiadali taką samą władzę zwyczajną, jaka na mocy prawa powszechnego przysługuje wikariuszowi generalnemu[105].

Potrzeba podkreślenia pozycji biskupów pomocniczych[106] w strukturze Kościoła partykularnego, a także troska o sprawny zarząd diecezją przyczyniły się do tego, że urząd wikariusza biskupiego obok wikariusza generalnego, znalazł swoje stałe miejsce w obowiązującym kodeksie. Zgodnie z dyspozycją kan. 406 biskup diecezjalny winien mianować biskupa pomocniczego wikariuszem generalnym lub przynajmniej wikariuszem biskupim. Wikariusze generalni i wikariusze biskupi partycypują we władzy biskupa diecezjalnego w kierowaniu diecezją[107]. Nie może więc zaistnieć taka sytuacja, w której biskup pomocniczy pozostawałby

---

[104] Zob. KPK/1983, kan. 475 § 1. Natomiast w § 2. Czytamy: „Należy przyjąć jako ogólną regułę, że ustanawia się jednego wikariusza generalnego, chyba że co innego zaleca wielkość diecezji, liczba mieszkańców lub inne racje duszpasterskie".

[105] Zob. KPK/1983, kan. 476. Natomiast stosownie do kan. 31 KPK/1983, wikariusz biskupi może więc wydawać ogólne dekrety wykonawcze, które określają stosowanie i zachowanie prawa. Dodajmy, że urząd wikariusz biskupiego istnieje od niedawna. Jego genezy należy szukać w Soborze Watykańskim II. Ojcom soborowym chodziło o uczynienie z kurii diecezjalnej bardziej skutecznego narzędzia pastoralnego. Źródeł normatywnych urzędu wikariusza biskupiego należy szukać w dekrecie *Christus Dominus*, motu proprio *Ecclesiae Sanctae* oraz Kodeksie prawa kanonicznego. Zob. R. KANTOR, *Pomocnicza funkcja wikariusza biskupiego do spraw instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego w pasterskiej posłudze biskupa*, w: *Życie konsekrowane znakiem wiarygodności Kościoła*, red. A. DUDEK, R. KANTOR, Kraków 2016, s. 193. Więcej na temat historii powstania urzędu wikariusza biskupiego jest w rozdziale I wspomnianego opracowania: *Geneza urzędu wikariusza biskupiego i jego ujęcie kodeksowe*, s. 193-202. Szczególnie trzeba wyróżnić dekret *Christus Dominus*. Dekret ten wielokrotnie i w różnym kontekście wspomina bowiem o urzędzie wikariusza biskupiego, wskazując przy tym na różnorodne sytuacje i potrzeby kościoła lokalnego, którym można zaradzić poprzez powołanie owego urzędu. W celu uprawnienia wykonywania zbawczej posługi dla wiernych, zwłaszcza odmiennego obrządku, poleca się w Dekrecie, aby biskupi zatroszczyli się o ich potrzeby duchowe: czy to poprzez kapłanów i parafie tego samego obrządku, czy poprzez wikariusza biskupiego, który jest wyposażony w odpowiednią godność, a nawet – jeśli zajdzie taka potrzeba – w godność biskupią. Zob. CD, n. 23.

[106] Edward Sztafrowski podkreśla, że pasterz diecezji daje wspaniały przykład współpracy, gdy chętnie przyjmuje współudział, jaki wnoszą biskupi pomocniczy. Zob. E. SZTAFROWSKI, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977, s. 27.

[107] Zob. K. ORZESZYNA, *Władza wikariusza biskupiego według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 12 (2002) nr 2, s. 139.

bez jednego z tych urzędów. Mało tego, biskup diecezjalny winien powierzyć jeden z tych urzędów biskupowi pomocniczemu na stałe, czyli bezterminowo (*ad infinitum*), a nie na określoną kadencję. Nominacja na czas określony w przypadku biskupa pomocniczego byłaby *contra legem*[108].

Wikariuszem generalnym czy biskupim może być również prezbiter, tj. kapłan nie mający sakry biskupiej. Jednak w takiej sytuacji biskup może go mianować wikariuszem generalnym na stałe, natomiast wikariuszem biskupim tylko na czas określony, z uwzględnieniem potrzeb diecezji, czyli na określoną kadencję lub przejściowo na czas trwania danej potrzeby[109].

Odnośnie do natury urzędu wikariusza biskupiego trzeba wspomnieć, że posiada on wiele cech wspólnych z urzędem wikariusza generalnego. Oba te urzędy cieszą się bowiem władzą zwyczajną zastępczą, którą znamionuje charakter reprezentatywny i podporządkowany z natury swojej biskupowi diecezjalnemu. W wielu też aspektach pokrywa się zakres władzy wikariusza generalnego i wikariusza biskupiego. Relacje, które zachodzą między tymi urzędami posiadają zatem doniosłe znaczenie w aspekcie prawnym. Między wikariuszem generalnym, a wikariuszem biskupim nie może być jakiejkolwiek zależności i podporządkowania. Wikariusz biskupi nie jest wikariuszem wikariusza generalnego. Wikariusz biskupi nie jest także ustanowiony po to, aby zastępował wikariusza generalnego lub pomniejszał jego władzę. Obaj wikariusze, choć pod innym aspektem, są wikariuszami biskupa diecezjalnego. Wikariusz generalny, będąc ustanowionym dla całej diecezji, do wszystkich osób i ogółu spraw, jest kompetentny także w tym sektorze, który dotyczy uprawnień wikariusza biskupiego. Obaj wikariusze mogą bowiem podejmować prawomocne decyzje w zakresie posiadanych kompetencji i są one uważane za decyzje samego biskupa. Należy wyraźnie zaznaczyć, że oba stanowiska, wikariusza generalnego i wikariusza biskupiego, są zależne i podlegają autorytetowi biskupa diecezjalnego, który

[108] Zob. J. KRUKOWSKI, *Kuria Diecezjalna*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II*…, dz. cyt., s. 355

[109] Zob. TAMŻE.

winien konsultować się z nim w ważniejszych sprawach, zwłaszcza o charakterze pastoralnym[110].

Należy dodać jeszcze, że władza wykonawcza biskupa diecezjalnego nie wyczerpuje się w stanowieniu aktów administracyjnych, ale obejmuje również podejmowanie różnorodnych inicjatyw o charakterze organizacyjnym oraz koordynowanie współpracy wszystkich podległych mu organów władzy kościelnej[111].

4.3. Władza sądownicza

Choć urząd biskupa diecezjalnego wielu osobom kojarzy się z ewangelicznym obrazem dobrego pasterza, to jednak na mocy prawa Bożego każdy biskup diecezjalny jest również sędzią dla powierzonej mu części ludu Bożego, co w ostatnich latach znacząco oraz praktycznie zostało przypomniane przez reformę procesową papieża Franciszka z roku 2015 oraz przez jego praktyczne magisterium[112].

Sobór Watykański II, zgodnie z Pismem Świętym i Tradycją potwierdził, że biskup ma święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia praw dla swych poddanych, sprawowania sądów i kierowania wszystkim, co należy do dziedziny kultu oraz apostolatu[113]. Stąd biskup diecezjalny posiada w swoim Kościele partykularnym pełną władzę sądowniczą. Papież Franciszek w *Mitis Iudex Dominus Iesus* przypomniał, że wynika ona z władzy kluczy (*potestatem clavium*), którą Pan Jezus powierzył apostołowi Piotrowi oraz jego następcom, w celu wypełniania w Kościele dzieł sprawiedliwości i prawdy.

Papież zaznaczył, że ta najwyższa i powszechna władza (*suprema et universalis potestas*) związywania i rozwiązywania tu na ziemi potwierdza,

---

[110] Zob. M. STASIAK, *Urząd wikariusza biskupiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 21 (1978), nr 1-2, s. 104-105.

[111] Zob. J. KRUKOWSKI, *Prawo administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011, s. 156-157. Warto zobaczyć także: T.J. GREEN, *Contemporary Challenges to Episcopal Governance: Reflections on the 2004 Directory on the Ministry of Bishops and Other Pertinent Texts*, „The Jurist" 68 (2008) nr 2, s. 418-459.

[112] Zob. T. ROZKRUT, *Biskup – Pastor i Iudex (w relacji do dynamicznych wyzwań stawianych przez papieża Franciszka)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 37 (2018) nr 1-2, s. 247.

[113] Zob. LG, n. 27.

umacnia i broni władzę pasterzy Kościołów partykularnych, na mocy której mają oni święte prawo oraz obowiązek wobec Pana (*coram Domino*) sądzenia swoich poddanych (wiernych) (*in suos subditos iudicium faciendi*)[114].

Przypominając, że Jezus jest nie tylko Sędzią, ale także Pasterzem, papież Franciszek z całą pewnością chce zaznaczyć, że sądownictwo kościelne również wino być włączone w duszpasterską aktywność Kościoła. Stąd między działalnością ewangelizacyjną Kościoła, a jego prawodawstwem nie może być napięcia i niespójności, wręcz przeciwnie winna zawsze panować harmonia i zgoda, która sprawi, że troska o zbawienie dusz (*salus animarum*) będzie w Kościele zawsze najwyższym prawem (*salus animarum in Ecclesia suprema semper lex esse debet*)[115].

Nie ulega więc wątpliwości, że biskup diecezjalny ma nie tylko prawo, ale także obowiązek, wynikający z prawa Bożego, sądzenia swoich wiernych[116]. Z tego też względu biskup diecezjalny jest nazywany *iudex natus* we własnej diecezji, a to oznacza, że nie może nigdy zrzec się odpowiedzialności za prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości

---

[114] Zob. FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur, 15.08.2015, AAS 107 (2015) 9, s. 958. Tekst polski: TENŻE, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus" reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, 15.08.2015 [dalej: MIDI], Tarnów 2015, s. 7. Bernd Dennemarck zauważa: „Bei der Nennung der grundlegenden Reformkriterien hebt der Papst im Blick auf den (Diözesan) Bischof dessen Funktion als Richter hervor". B. DENNEMARCK, *Der Diözesanbischof als „milder Richter"? Anmerkungen zum Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, „Kirchen- und Staatskirchenrecht" 23 (2016), s. 273.

[115] Zob. P. MALECHA, *Odpowiedzialność biskupa diecezjalnego w procesie sądowym małżeńskim po ogłoszeniu motu proprio „Mitis Iudex" papieża Franciszka*, „Ius Matrimoniale" 27 (2016) nr 3, s. 6-7. Tomasz Rozkrut już na długo przed ogłoszeniem MIDI zauważył, że bardzo istotną i specyficzną cechą wymiaru sprawiedliwości w Kościele, często poruszaną w literaturze kanonistycznej, jest tzw. *aequitas canonica*, która sprawia, że kościelny wymiar sprawiedliwości nie może się opierać tylko na rygoryzmie i surowości prawa (*summum ius summa iniuria*). Podstawą rozstrzygnięć sądowych jest sprawiedliwość i prawda obiektywna, jednakże sędziom kościelnym muszą być znane takie pojęcia, jak miłość, miłosierdzie, przebaczenie, łagodność, zbawienie dusz (*salus animarum*). Zob. T. ROZKRUT, *Sądownicza funkcja Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 18 (1999) nr 2, s. 267.

[116] Już przed ogłoszeniem MIDI były prefekt Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, kard. Raymond Leo Burke przypomniał: „To every Diocesan Bishop is entrusted, therefore, the pastoral mission which includes the «right-duty» to judge from which they cannot exempt themselves without failing in the mission confided to them by Christ on behalf of the faithful entrusted to their pastoral care". Zob. R.L. BURKE, *The Service of the Apostolic Signatura in the Church and the Ministry of Justice of the Diocesan Bishop*, „The Jurist" 74 (2014), s. 7.

we własnej diecezji, ponieważ jest w niej sędzią na mocy prawa Bożego[117]. Trzeba także dodać, że wspomniana reforma Franciszka nadała biskupowi diecezjalnemu nowych i bardzo poważnych obowiązków, a także związanej z tym odpowiedzialności[118].

Tomasz Rozkrut słusznie zauważa, że „Mitis Iudex Dominus Iesus" konkretnymi dyspozycjami sprawia, że przed biskupem diecezjalnym powstało nowe, szczególne, osobiste pole odpowiedzialności, gdyż jest on

[117] Na biskupa diecezjalnego jako *iudex natus* wskazuje prawodawca powszechny w kan. 1419 § 1. To samo znajduje się w art. 22 § 1 Instrukcji *Dignitas connubii* (PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii *Dignitas connubii*, 25.01.2005 [dalej: DC], „Communicationes" 37 [2005], s. 11-92) i w *Mitis Iudex Dominus Iesus* (nowy kan. 1673, § 1). Papież Franciszek zmienił w MIDI polecenie zawarte w § 2 art. 22 DC, zgodnie z którym uważano za właściwe, aby sam biskup diecezjalny, jeżeli nie wymagałyby tego specjalne przyczyny, osobiście nie sprawował władzy sądowej (zob. MIDI, s. 6-7). Dawny prefekt Trybunału Sygnatury Apostolskiej kard. Burke nazywa funkcję sądowniczą istotną częścią zadania duszpasterskiego biskupa. „Ad ogni Vescovo diocesano, pertanto, è affidata la missione pastorale, che comprende detto «diritto-dovere», da cui essi non possono esimersi, senza venir meno alla missione loro affidata da Cristo nei confronti della comunità dei fedeli. E tale funzione giudiziale forma parte essenziale del compito pastorale del Vescovo diocesano". R.L. BURKE, *Il Vescovo come moderatore del tribunale*, „Ius Ecclesiae" 23 (2001), s. 14.

[118] Grzegorz Leszczyński zauważa, że zasada jednego sędziego w procesie skróconym w osobie biskupa diecezjalnego może też budzić pewną wątpliwość. A dotyczy ona przygotowania merytorycznego biskupa diecezjalnego do wydania wyroku, zwłaszcza gdy biskup nie jest po studiach z prawa kanonicznego i nie ma praktyki sądowej. Jednak jest to wątpliwość dość łatwa do obalenia. W procesie skróconym biskup diecezjalny występuję w jego ostatnim etapie, czyli etapie wyrokowania. Samo zaś przygotowanie sprawy i zebranie dowodów leży w kompetencji instruktora, a wydanie opinii przedstawianej biskupowi należy do występującego w procesie asesora. Zatem decyzja podejmowana przez biskupa diecezji opiera się *de facto* na tym, w jaki sposób zostaną przygotowane akta i jaką opinię do ewentualnej nieważności wyroku przedstawi mu asesor. A zatem niezwykle istotna w tym względzie jest właściwa współpraca między biskupem a osobami przygotowującymi proces. Ważne jest także zaufanie, którym biskup diecezjalny winien darzyć wikariusza sądowego i tych, których mianuje do przeprowadzenia postępowania przygotowawczego w procesie skróconym. Zob. G. LESZCZYŃSKI, *Reforma procesu małżeńskiego w świetle motu proprio Ojca Świętego Franciszka „Mitis Iudex Dominus Iesus"*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 26 (2017) nr 4, s. 141-142. Tomasz Rozkrut zauważył jednak, że Kongregacja Edukacji Katolickiej 3 maja 2018 r. opublikowała specjalną instrukcję na temat nauczania prawa kanonicznego, w której wymieniając osoby bezpośrednio lub pośrednio zaangażowane w sprawy sądownictwa kościelnego, na pierwszym miejscu wskazuje właśnie biskupa diecezjalnego i dodaje: „dla którego kan. 378, § 1, n. 5 wymaga «doktoratu lub przynajmniej licencjatu z Pisma Świętego, teologii lub prawa kanonicznego, uzyskanego w instytucie studiów wyższych, zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską, lub prawdziwej biegłości w tych dyscyplinach». A zatem wykonywanie urzędu sędziego w *processus brevior* wymaga od biskupa diecezjalnego rzeczywistej znajomości materialnego prawa małżeńskiego oraz procesowego". Zob. T. ROZKRUT, *Biskup – Pastor*…, dz. cyt., s. 255. W tym kontekście zob. także: T. PAWLAK, *Badanie przedprocesowe czyli duszpasterskie, w świetle motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus"*, „Ius Matrimoniale" 28 (2017) nr 4, zwłaszcza punkt 1: *Obowiązki biskupa diecezjalnego względem osób doświadczonych rozpadem małżeństwa sakramentalnego*, s. 46-50.

teraz odpowiedzialnym nie tylko za stworzenie w powierzonym Kościele partykularnym kompetentnych struktur sądowych oraz za ich sprawne działanie, ale jego posługa w analizowanym aspekcie władzy ma być znacznie dynamiczniejsza. Nowością jest to, że tylko i wyłącznie w jego kompetencji pozostaje mianowanie osób świeckich na urząd sędziego kościelnego (zob. kan. 1673 § 3) oraz ewentualne powoływanie trybunałów jednoosobowych (zob. kan. 1673 § 4); ponadto ma on stworzyć nowe oraz kompetentne duszpasterskie struktury przedprocesowe. Natomiast sam będąc sędzią winien być przykładem oraz stałym punktem odniesienia dla funkcjonowania sądownictwa w powierzonym mu Kościele partykularnym. W związku z tym biskup diecezjalny będzie teraz postrzegany nie tylko jako *pastor bonus* ale jednocześnie jako *iustus iudex*. Wydaje się ponadto, że ten konkretny aspekt posługi biskupa będzie dodatkowo weryfikowany przez różne osoby, w szczególności należałoby tutaj wymienić adwokatów kościelnych, z których fachowej pomocy pragnie korzystać coraz więcej osób[119]. Nadto należy pamiętać, że biskup diecezjalny został *de facto* zobligowany do tego, aby pogłębiał swoją wiedzę w zakresie materialnego prawa małżeńskiego i formalnego prawa procesowego. A zatem mówiąc wprost, musi posiadać jasną i konkretną wiedzę, praktycznie przydatną przede wszystkim do wyrokowania[120].

Jak już zostało wspomniane, władzę sądowniczą biskup diecezjalny wykonuje osobiście, bądź przez wikariusza sądowego[121] i sędziów[122], których

---

[119] Zob. T. ROZKRUT, *Właściwe zastosowanie „procesu biskupiego" w orzeczeniu nieważności małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne" 64 (2021) nr 1, s. 151.

[120] Zob. TAMŻE.

[121] Prawodawca posługuje się zamiennie terminami „wikariusz sądowy" oraz „oficjał", co znalazło swój wyraz w kan. 1420 § 1. Każda z tych nazw ukazuje pewien aspekt tego urzędu. I tak wyrażenie „wikariusz sądowy" wskazuje na relację osoby sprawującej omawiany urząd do biskupa diecezjalnego. Krótko mówiąc, oficjał jest wikariuszem biskupa diecezjalnego, do którego zadań należy rozpatrywanie wszystkich spraw sądowych w imieniu tegoż biskupa. Natomiast wyrażenie: „oficjał" wskazuje na relację osoby pełniącej ten urząd do trybunału, gdyż jest on bezpośrednim przełożonym wszystkich pracowników sądu. Wikariusz sądowy jest jednym z urzędników szeroko pojętej kurii diecezjalnej i stosownie do kan. 469 należy do tych instytucji i osób, które świadczą biskupowi pomoc – w tym konkretnym przypadku – w wykonywaniu władzy sądowniczej. Ogólne wyobrażenie na temat natury urzędu oficjała, jak i zakresu jego władzy otrzymujemy już na podstawie samego umiejscowienia odnoszących się do niego norm. Przepisy dotyczące tej materii zostały zamieszczone w Księdze VII Kodeksu z 1983 r., zatytułowanej *De processibus*. A dokonując bardziej precyzyjnego ich umiejscowienia – w jej pierwszej części pt. *De iudiciis*

zakres kompetencji określony jest przez prawo (zob. KPK/1983, kan. 391 § 2, 1420 § 1-2, 1421 § 1).

I tak wikariusz sądowy, który uczestniczy w sądowniczej władzy biskupa, tworzy z nim jeden trybunał, co oznacza, że posiada tę samą władzę, którą ma biskup[123]. Wyrok wydany przez wikariusza sądowego w imieniu biskupa jest wydany tak, jakby uczynił to sam biskup. Mimo hierarchicznej podległości wynikającej z ustrojowych zasad eklezjologicznych (podległość hierarchiczna wikariusza sądowego biskupowi diecezjalnemu dotyczy struktury, dyscypliny i działania sądu; to biskup mianuje i odwołuje samego oficjała, wiceoficjałów[124], sędziów i pozostałych pracowników trybunału, a także podejmuje odpowiednie akty administracyjne dotyczące struktury i funkcjonowania sądu),

in genere, w rozdziale *De tribunali primae instantiae*, w artykule *De iudice*. Już w oparciu tylko o te informacje możemy wnioskować, że oficjał jest sędzią kościelnym, czyli osobą piastującą publiczny urząd, z którym związana jest kościelna jurysdykcja do rozpatrywania i rozstrzygania spraw sądowych, zgodnie z przepisami prawa. Ustanawiany jest on do sądzenia wszystkich spraw – spornych, karnych oraz małżeńskich – w procesach sądowych pierwszej instancji. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na to, iż normy dotyczące urzędu oficjała zamieszczone zostały wśród przepisów o trybunale pierwszej instancji. Jest to przemyślany przez prawodawcę zabieg, ponieważ trybunał pierwszej instancji stanowi model dla wszystkich sądów kościelnych, gdy idzie o ich wewnętrzną strukturę i urzędy. Zob. W. WĄSIK, *Urząd i zadania wikariusza sądowego*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 8 (2009), s. 203-204.

[122] KPK/1983, kan. 1421 § 1-2. Zdaniem Andrzeja Dzięgi: „Sędzia kościelny jest to osoba duchowna, wyjątkowo osoba świecka, ale zawsze nienaruszonej sławy i fachowo przygotowana, powołana decyzją biskupa diecezjalnego do przyjmowania, wyjaśniania i rozstrzygania sporów między wiernym i w sposób zgodny z przepisami prawa procesowego". A. DZIĘGA, *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Warszawa 1994, s. 19. Według Tadeusza Pieronka sędzia „jest to osoba urzędowa, obdarzona kościelną jurysdykcją do rozpatrywania i rozstrzygania sporów, zgodnie z przepisami prawa". T. PIERONEK, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, Warszawa 1970, s. 89. Natomiast według Tadeusza Pawluka sędzia kościelny „jest rzecznikiem prawa kościelnego, pojętego teologicznie, a nie tylko formalnie". T. PAWLUK, *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973, s. 41.

[123] P. WIRTH, *Gerichtsverfassung und Gerichtsordnung*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, red. J. LISTL, H. SCHMITZ, Regensburg 1999, s. 1168.

[124] Oficjał i wiceoficjał stanowią jeden urząd. Dlatego oficjał i wiceoficjał mogą się wzajemnie zastępować. Jeśli jednak w sądzie jest więcej spraw do rozpatrzenia, jak najbardziej wypada, aby oficjał podzielił je między siebie i wiceoficjała. M. PASTUSZKO, *Oficjał i wiceoficjał w procesie o nieważność małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 21 (1978) nr 1-2, s. 293.

wikariusz sądowy w rozpoznawaniu spraw i ich osądzaniu cieszy się pełną niezależnością, której nie można kwestionować czy ograniczać[125].

Analogicznie sędzia kościelny z tego względu, że jest powołany przez biskupa diecezjalnego stanowi z nim jeden trybunał, dlatego też powołujący go nie stoi nad nim, czyli nie jest instancją nadrzędną, apelacyjną wobec orzeczeń tego sędziego. W związku z tym sędzia nie ma obowiązku konsultować z biskupem diecezjalnym swoich decyzji, a tym bardziej nie może zaistnieć sytuacja, w której biskup nakazywał by sędziemu podjęcie pewnych decyzji. Tym samym oprócz prawodawcy nikt nie może wpływać na sędziego w realizowanym przez niego wymiarze sprawiedliwości[126].

Konsekwencją zasady niezawisłości sędziego jest zadanie samodzielnego rozstrzygania przez niego kwestii dotyczących wykładni obowiązujących przepisów oraz nieskrępowana ocena wartości i wiarygodności przeprowadzonych dowodów. Sędzia powinien być wolny od wpływów innych osób w całym przebiegu procesu[127]. Sędzia rozstrzygając sprawę występuje w procesie na mocy władzy zwyczajnej i podobnie jak biskup diecezjalny działa w imieniu samego Jezusa Chrystusa i tylko w Jego imieniu. Nie wyrokuje w imieniu biskupa diecezjalnego, który go powołał, ani w imieniu lokalnej w spólnoty kościelnej której służy[128]. Orzeczenie sędziego jest po prostu aktem władzy kościelnej, która jest też władzą przepowiadania,

[125] Zob. P. MAJER, *Czy biskup diecezjalny może wpływać na decyzje swego sądu? Refleksje na kanwie wypowiedzi papieża Franciszka do Trybunału Roty Rzymskiej z 29 stycznia 2021 r.*, „Roczniki Nauk Prawnych" 31 (2021) nr 2, s. 191.

[126] Sędzia kościelny nie tylko administruje wymiarem sprawiedliwości w Kościele, ale sam musi być sługą tej sprawiedliwości oraz jej gwarantem. Dlatego deontologiczna zasada sprawiedliwości wymaga od sędziego także i tego, aby zachował prawdziwą bezstronność w prowadzonym postępowaniu. Zob. U. NOWICKA, *„Pro veritate et iustitia": deontologia sędziego kościelnego w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Ius Matrimoniale" 17 (2012) nr 23, s. 89.

[127] Zob. A. CZAJA, *Sędzia w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństw*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie*…, dz. cyt., s. 37.

[128] Zob. S. PIKUS, *Sędzia kościelny w świetle zadań i uprawnień procesowych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 45 (2022) nr 3-4, s. 277.

uświęcania i pasterzowania[129]. Wg Remigiusza Sobańskiego sędzia jest wręcz podmiotem władzy[130].

Właściwy wymiar sprawiedliwości jest uzależniony od tego, w jakim stopniu sprawowany jest przez sędziego, który winien być obdarzony dużym wyczuciem sprawiedliwości i prawości. Dlatego sędzia kościelny powinien charakteryzować się zdolnością odnajdywania sprawiedliwego prawa, do czego nie wystarcza sama znajomość norm ani też umiejętność stosowania technik prawnych. Potrzeba ciągłego udoskonalania przez sędziego zasad etycznych, rozwijania kultury osobistej i tego wszystkiego, co ma wpływ na ludzkie sumienie[131].

Poza ustanowieniem oficjała i sędziów diecezjalnych, w każdej diecezji biskup powinien powołać również rzecznika sprawiedliwości (*promotor iustitiae*)[132], obrońcę węzła (*defensor vinculi*)[133] i notariusza (notarius)[134]. A zatem co do zasady biskup diecezjalny jest zobligowany do utworzenia sądu diecezjalnego[135]. I należy zaznaczyć, że Kongregacja ds. Biskupów[136]

---

[129] Zob. R. SOBAŃSKI, *Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale" 3 (1998) nr 9, s. 51.

[130] Zob. R. SOBAŃSKI, *Uwagi o tożsamości sędziego kościelnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 45 (2002) nr 3-4, s. 5.

[131] Zob. R. KANTOR, *Zasada sprawiedliwości w posłudze sędziego kościelnego*, „Studia Socialia Cracoviensia" 7 (2012) nr 2, s. 72. Więcej na temat samego sędziego kościelnego zob. np. P. GRICEWICZ, *Zadania sędziego kościelnego w sprawach o nieważność małżeństwa*, „Roczniki Nauk Prawnych" 8 (1998), zwłaszcza s. 164-170.

[132] „Ad causas contentiosas, in quibus bonum publicum in discrimen vocari potest, et ad causas poenales constituatur in dioecesi promotor iustitiae, qui officio tenetur providendi bono publico" (KPK/1983, kan. 1430).

[133] „Ad causas, in quibus agitur de nullitate sacrae ordinationis aut de nullitate vel solutione matrimonii, constituatur in dioecesi defensor vinculi, qui officio tenetur proponendi et exponendi omnia quae rationabiliter adduci possint adversus nullitatem vel solutionem" (KPK/1983, kan. 1432).

[134] „Cuilibet processui intersit notarius, adeo ut nulla habeantur acta, si non fuerint ab eo subscripta. […] Acta, quae notarii conficiunt, publicam fidem faciunt" (KPK/1983, kan. 1437§ 1-2).

[135] Władza sądownicza ma nie tylko zabezpieczać sprawiedliwość w Kościele, ale także chronić inne wartości, takie jak: prawda obiektywna, zbawienie wszystkich ludzi i dobro całego Kościoła, miłość, miłosierdzie, łagodność, przebaczenie, zasada słuszności kanonicznej. Zob. R. SZTYCHMILER, *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Olsztyn 2000, s. 23.

[136] Obecnie – po promulgacji przez papieża Franciszka konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium* – Dykasteria ds. Biskupów (*Dicasterium pro Episcopis*). Więcej na temat motywów, celów i założeń współczesnej reformy centralnej instytucji Kościoła – Kurii Rzymskiej zob. T. ROZKRUT, *Centralne instytucje wymiaru sprawiedliwości Kościoła według*

poleca biskupowi diecezjalnemu szczególną troskę o to, aby działania sądu diecezjalnego miały przebieg zgodny z zasadami administracji sądowej[137]. W przedmiocie sądownictwa kościelnego biskup diecezjalny realizuje władzę sądowniczą oraz wykonawczą w odniesieniu do swojego trybunału[138].

Z faktu, że Kościół ma swoje prawo, swoje sądy i jest obecny w kulturze prawnej, wynika, że winien – jako „lumen gentium" – świecić przykładem realizacji prawa[139]. To zadanie z całą pewnością należy również do biskupa diecezjalnego, który, jak wspomniano, jest pierwszym sędzią w swoim kościele partykularnym. Tym bardziej, że w obecnych czasach (czasach Internetu i mediów), gdzie informacje przekazywane są bardzo szybko i powszechnie, świadomość prawna i pragnienie sprawiedliwości są znacznie większe niż dawniej i dlatego coraz więcej osób udaje się do sądów biskupich, gł. w sprawach dotyczących stwierdzenia nieważności małżeństwa, ale oczywiście nie tylko w tych. Stąd też, chyba bardziej niż kiedykolwiek, biskup winien dbać o swój trybunał i o to, aby pracowały w nim naprawdę kompetentne osoby, działające zgodnie z przepisami prawa (tak Bożego naturalnego i pozytywnego, jak i kanonicznego, materialnego i procesowego) i kierowali się prawym sumieniem. Wymaga to także osobistego zainteresowania się biskupa sprawami, które dzieją się w trybunale. Wreszcie, gdy tylko zajdzie taka potrzeba, biskup winien sam rozstrzygać pewne sprawy, zgodnie z normami ustanowionymi przez papieża Franciszka w jego reformie procesowej z 2015 roku.

---

konstytucji apostolskiej papieża Franciszka „Praedicate Evangelium", „Annales Canonici" 18 (2022) nr 2, s. 58-59.

137 AS, n. 68.

138 Zob. P. LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące sądownictwa kościelnego w przedmiocie procesów małżeńskich według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku i instrukcji procesowej „Dignitas connubii"*, w: *Kościół lokalny*…, dz. cyt., s. 116. Więcej na temat władzy sądowniczej zob. R. KANTOR, *Rola sądów kościelnych w realizacji sprawiedliwości*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie*…, dz. cyt., zwłaszcza rozdział II pt. *Struktura sądownictwa kościelnego w kodeksie Jana Pawła II*, s. 20-25.

139 Zob. R. SOBAŃSKI, *Prawda jako entelechia procesu o nieważność małżeństwa w świetle przemówień Piusa XII do Roty Rzymskiej*, „Ius Matrimoniale" 13 (2008) nr 19, s. 35.

4.4. Troska o duchownych i innych wiernych

Odpowiedzialność za Lud Boży stawia przed biskupem diecezjalnym wiele trudnych problemów do rozwiązania, mających wymiar ludzki, społeczny czy prawny. W ich rozwiązywaniu powinien korzystać z rad kompetentnych osób i wysłuchać opinii różnych organów doradczych. Szczególną współpracę winien biskup nawiązać z prezbiterami[140]. Między nim a prezbiterium istnieje *communio sacramentalis*, zapodmiotowana we wspólnym uczestnictwie w jedynym kapłaństwie Chrystusa. Ta więź sakramentalna sprawia, że kapłani są najbliższymi współpracownikami w jego pasterskiej posłudze[141]. Do takiej współpracy winien biskup przygotować kandydatów do kapłaństwa w czasie ich pobytu w seminarium. Formacja seminaryjna kandydatów do kapłaństwa stanowi dla niego sprawę pierwszorzędnej wagi. Zresztą nie bez kozery mówi się, że seminarium to „serce diecezji i źrenica oka biskupa"[142].

Dodajemy, że kan. 384 obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego nakłada na biskupa diecezjalnego, (który w przypadku duchownych diecezjalnych jest równocześnie ordynariuszem inkardynacji), obowiązek szczególnej troski o podległych mu duchownych[143]. Troska ta ma charakter

---

[140] Prawodawca zobowiązuje biskupa diecezjalnego do szczególnej troski o prezbiterów i wskazuje różne sposoby jej okazywania. Biskup powinien zabezpieczyć prawa prezbiterów oraz troszczyć się, by należycie wypełniali swoje obowiązki. Zob. R. KANTOR, *Biskup jako inspirator i koordynator poczynań duszpasterskich w diecezji. Wybrane wskazania pastoralne biskupa tarnowskiego w latach 1998-2011*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne" 12 (2013) nr 1[22], s. 66.

[141] Zob. J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze pasterskiej w świetle Instrukcji „Apostolorum Successores"*, „Annales Canonici" 4 (2008), s. 102. Były prefekt Kongregacji ds. Duchowieństwa kard. Mauro Piacenza napisał: „Naśladując miłość Ojca, biskup jest powołany do okazywania szczególnego wyczulenia i gorliwej troski wobec swoich prezbiterów, do najprawdziwszego czuwania, aby każdy kapłan czuł się postawiony na swoim miejscu, ważny i doceniany uczestnik jednej rodziny kapłańskiej, dla której biskup jest ojcem". M. PIACENZA, *Chrystus tożsamością kapłana*, tłum. W. Kapcia, Kraków 2011, s. 121.

[142] Zob. J. NOWAK, *Seminarium duchowne – serce diecezji i źrenica biskupiego oka*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 31 (2012), s. 166.

[143] Dyspozycja prawodawcy kodeksowego, Jana Pawła II, ściśle koresponduje ze słowami Franciszka skierowanymi do nowo konsekrowanych biskupów Petera Wellsa i Miguela Guixota: „Niezwykle ważnym zadaniem biskupa jest miłość i troska o kapłanów […]. Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz. Pierwszym bliźnim! Jeśli nie miłujesz swojego pierwszego bliźniego, nie będziesz w stanie kochać innych. Macie być bliscy prezbiterom, diakonom, pomocnikom w waszej posłudze […]". FRANCISZEK, *Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz*, „Gość Niedzielny" 93 (2016), nr 13, s. 5.

wielopłaszczyznowy. Biskup powinien bowiem: wysłuchiwać kapłanów jako swoich pomocników i doradców; stać na straży przysługujących im uprawnień; troszczyć się o to, aby mogli wypełniać właściwie spoczywające na nich obowiązki; troszczyć się, aby mieli do dyspozycji odpowiednie pomoce oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego, a także intelektualnego. Biskup ma im zapewnić formację permanentną, za którą jest osobiście odpowiedzialny. Jego troska ma również dotyczyć zabezpieczenia duchownym godziwego utrzymania oraz opieki socjalnej[144]. Mając bowiem na uwadze fakt, iż ustawodawca kodeksowy uposażył biskupa diecezjalnego w szerokie kompetencje dla dobrego i sprawnego zarządu majątkiem kościelnym[145] (KPK/1983, kan. 1276 § 1), zaś jednym z głównych celów dóbr materialnych Kościoła jest zapewnienie godziwego utrzymania duchownych, uznać należy, że biskup diecezjalny posiada odpowiednie i wystarczające narzędzia pozwalające sprostać obowiązkowi troski o godziwe utrzymanie duchownych[146].

Niestety, ale nie możemy tego pominąć, do obowiązków biskupa, w odniesieniu do podległych mu duchownych, należy także czuwanie nad ich dyscypliną[147]. W obliczu niezwykłe przykrych i bolesnych wydarzeń,

---

144 Zob. D. WALENCIAK, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 38 (2005) nr 2, s. 367. Więcej o odpowiedzialności biskupa diecezjalnego w odniesieniu do utrzymania podległych mu duchownych zob. P. LEWANDOWSKI, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*, Lublin 2019, s. 109-117.

145 Ponieważ biskupowi diecezjalnemu przysługuje „wszelka władza" w Kościele partykularnym, dotyczy ona także zarządzania majątkiem kościelnym. Z tego też względu biskup diecezjalny powinien być uważany za głównego zarządcę majątkiem kościelnym w swoim kościele partykularnym, z zastrzeżeniem, że wykonuje ją zawsze pod władzą Biskupa Rzymu. Zob. L. ADAMOWICZ, *Władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego*, w: *Biskup pasterz diecezji*…, dz. cyt., s. 125. Zob. T. SCHÜLLER, *Der Diözesanbischof und das Kirchenvermögen*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 216. Dodajmy także, że zasadniczo biskup diecezjalny (a także inni ordynariusze), wykonując prawo nadzoru, może: – dokonać wizytacji i inspekcji; – przeglądać sprawozdania finansowe i żądać ich przedstawienia; – ustanawiać normy dotyczące administracji dobrami. Wykonywanie nadzoru przez biskupa wyraża się w aktach kościelnej władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Zob. A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016, s. 188.

146 Zob. P. LEWANDOWSKI, *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, „Kościół i Prawo" 5[18] (2016) nr 1, s. 62.

147 „Another aspect of the bishop's responsibility for his presbytery is the obligation to watch over the discipline of the clergy". P. MAJER, *The bishop's responsibility for his presbyterate in the context of sexual offences committed by priests*, „The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul

spowodowanych przestępstwami, których dopuścili się niektórzy prezbiterzy i diakoni, zwłaszcza w kontekście *delicta graviora contra minores*, to zadanie należy jeszcze bardziej podkreślić[148]. Równocześnie z drugiej strony biskup diecezjalny powinien otoczyć swoja pasterską opieką ofiary nadużyć takich duchownych[149].

Do współpracowników biskupa należą także stali diakoni, którzy są prawdziwym darem Bożym w głoszeniu Ewangelii. W posłudze pasterskiej biskupa znaczącą pomoc winny stanowić również instytuty życia konsekrowanego[150].

II" 12 (2022) nr 1, s. 281.Warto dodać, że: „Der Bischof als oberster Verwalter und Richter in seinem Bistum (vgl. c. 381) trägt die Verantwortung dafür, dass rechtswidriges Verhalten seiner Mitarbeiter, darunter des Generalvikars, beendet und der dadurch bewirkte Schaden ausgeglichen wird. Es ist seine Amtsaufgabe, die Persönlichkeitsrechte von Personen zu schützen, die durch sein und seiner Mitarbeiter Handeln verletzt worden sind". K. LÜDICKE, *Der Bischof und das neue Strafrecht*, „Zeitschrift für Kanonisches Recht" 1 (2022), s. 17. Zob. także: P. PLATEN, *Der Diözesanbischof und das Disziplinar- und Strafrecht*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 234-235.

148 „A sign and requirement of the bishop's responsibility in cases regarding offences committed by clerics, is to react appropriately to a notification of a suspected offence having been committed. In the case of offences, the judgement of which is reserved for the Congregation of the Doctrine of the Faith, the bishop should launch a preliminary inquiry and notify the Congregation about its result". P. MAJER, *The bishop's responsibility*… dz. cyt., s. 283. Zob. również: D. BOREK, *Uprawnienia i obowiązki ordynariusza w początkowej fazie wymiaru kar (kann. 1341-1342)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 50 (2007) nr 3-4, s. 256; M. SAJ, *Obowiązki i uprawnienia ordynariusza podczas dochodzenia wstępnego w procesie karnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 32 (2022) nr 35, s. 150-152; P. MAJER, *Kanoniczna odpowiedzialność*…, dz. cyt., s. 110. Wspominana już w naszej pracy pozycja Piotra Majera szeroko traktuje także o odpowiedzialności biskupa diecezjalnego w obliczu podejrzenia popełnienia przestępstwa przez podległego mu duchownego. Zob. TAMŻE, s. 107-124.

149 „Bishops have pastoral responsibilities to the victims of clerical sexual abuse apart from responsibilities that arise from any other source. The bishop is a pastor who must show concern for all the Christian faithful who are committed to his care. He is to extend his apostolic spirit especially to those who may not be able to benefit from ordinary means of pastoral care". R. SHEWMAN, *The diocesan bishop and the pastoral care of victims of child sexual abuse by clergy*, Washington 1995, s. 28.

150 Mimo tego, iż instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego cieszą się wielkim uznaniem Kościoła, to jednak w wielu przypadkach zależą od biskupa. A to oznacza, że przełożeni przed podjęciem pewnych ściśle określonych i wyraźnie wyliczonych w prawie powszechnym decyzji muszą się zwrócić do biskupa diecezjalnego czy to o wyrażenie przez niego zgody, czy o konsultacje. Zob. J. KAŁOWSKI, *Biskup diecezjalny a autonomia instytutów życia konsekrowanego*, w: *Biskup pasterz diecezji*…, dz. cyt., s. 75. Zob. także: L. JARRELL, *The Roles of the Religious Institute and the Diocesan Bishop When the Institute is Facing the Reality of Decline*, „Proceedings of the Eightieth Annual Convention. Canon Law Society of America" 80 (2018), s. 178-179. Zadania biskupa diecezjalnego w kontekście zakonów można streścić następująco: „The role of the hierarchy is to recognize and guide consecrated life". B. MACLELLAN, *The Role of the Diocesan Bishop as Religious Institutes Come to Completion*, Quebec City 2019, s. 10.

Wśród jego współpracowników nie może zabraknąć również wiernych świeckich, których apostolstwa nie da się niczym zastąpić. Biskupi są promotorami i opiekunami ich działalności apostolskiej zarówno indywidualnej jak i zrzeszonej.

Biskup kieruje i jest odpowiedzialny za całokształt duszpasterstw w diecezji. Szczególnej jego trosce pasterskiej powierzone są niektóre grupy wiernych i pewne dziedziny duszpasterstwa. Jest odpowiedzialny za duszpasterstwo małżeństw i rodzin, zwłaszcza za jego zorganizowanie i powołanie odpowiednich struktur zajmujących się rodziną[151]. Z tym duszpasterstwem wiąże się troska o młodzież, zwłaszcza o studentów. Należy angażować świeckich w różne formy duszpasterstwa, aby doprowadzić ich do dojrzałego wyznawania wiary i uczynić współodpowiedzialnymi za rozwój różnych kierunków duszpasterstwa. Biskup swoją pasterską troską winien także objąć poszczególne grupy zawodowe i ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, np. emigrantów, tułaczy, bezdomnych, cierpiących, chorych, niepełnosprawnych itp.[152].

4.5. Wizytacja kanoniczna

Kodeks prawa kanonicznego stanowi, że biskup diecezjalny obowiązany jest wizytować swoją diecezję każdego roku i to w taki sposób, by przynajmniej raz na pięć lat zwizytował ją całą. Obowiązek ten ma wypełniać osobiście, a w wypadku uzasadnionej przeszkody, przez kogoś innego[153].

Poprzez ten zapis prawodawca kościelny realizuje odnośne postanowienia „Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele"

---

[151] Zob. AS, n. 203. Ponieważ biskupowi diecezjalnemu, który jest następcą apostołów, pierwszym nauczycielem, kapłanem i pasterzem, powierzona została troska o konkretną diecezję, a większość członków tego Ludu realizuje swoje chrześcijaństwo na drodze życia małżeńskiego i rodzinnego, to biskup ma obowiązek i prawo nieść zbawienie tej kategorii wiernych, pełniąc wobec nich swoje zadania. Wymaga to od biskupa nieustannego brania na siebie odpowiedzialności za małżeństwo i rodzinę, które w dzisiejszych czasach znajdują się pod wpływem rozległych, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych oraz narażone są na liczne niebezpieczeństwa i kryzysy. Zob. J. ADAMCZYK, *Biskup diecezjalny a sakrament i rodzina w „Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum Successores"*, „Ateneum Kapłańskie" 148 (2007) nr 1, s. 117.

[152] Zob. J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze pasterskiej*…, dz., cyt., s. 102.

[153] KPK/1983, kan. 396 § 1.

Soboru Watykańskiego II, podkreślając jednocześnie, że jest to doniosły obowiązek każdego biskupa diecezjalnego, który „jest posłany w imię Chrystusa, aby troszczyć się o powierzoną mu część Ludu Bożego”[154]. A zatem wizytacje pasterskie biskupa są ważnym narzędziem pogłębienia współpracy z wiernymi i zamanifestowania troski o różne formy duszpasterstwa[155].

Wizytacja kanoniczna parafii stanowi jedną z form realizacji urzędu biskupiego. Zauważmy, że wizytacje kanoniczne parafii, zgodnie z przekazywaną od wieków tradycją, potwierdzoną przez sobory powszechne oraz liczne dokumenty kościelne, stanowiły jeden z istotnych elementów posługiwania pasterskiego biskupa. W wizytacji kanonicznej parafii ważna jest współpraca biskupa i innych duszpasterzy, w szczególności proboszczów. Wizytacja biskupa będzie bowiem skuteczna wówczas, jeśli stanie się ona czynnością duszpasterską w parafii, czynnością wspólną, w której bierze udział biskup wizytujący, duszpasterze pracujący w parafii, zakonnicy i zakonnice tam mieszkający[156], i oczywiście wierni świeccy[157].

4.6. Biskup diecezjalny w odniesieniu do Synodu Biskupów

Według nauki Ojców soborowych stan biskupi wraz z Biskupem Rzymskim, stanowi podmiot najwyższej i pełnej władzy nad całym Kościołem, która może być wykonywana tylko za jego zgodą. Sprawując swój urząd na mocy sakramentalnej konsekracji oraz przez swoją hierarchiczną wspólnotę z papieżem, biskupi pomagają każdemu papieżowi szczególnie podczas Sydonu Biskupów (*Synodus Episcoporum)*, reprezentując wówczas cały

---

154 PG, n 43.

155 E. WISZOWATY, *Pastoralny wymiar kanonicznych wizytacji parafii na przykładzie Archidiecezji Warmińskiej*, „Studia Elbląskie” 13 (2012), s. 193.

156 W tych instytutach, które niedawno powstały, rozwijają się i pozostają na prawie diecezjalnym, a więc są pod szczególną opieką biskupa diecezjalnego, wizytacje przeprowadzają biskupi tych diecezji, na terenie których znajdują się domy danego instytutu. Biskup diecezjalny w rozumieniu KPK/1983, kan. 134 § 3 może to prawo delegować także na innych, zwłaszcza wikariuszy do spraw zakonnych. Zob. B. SZEWCZUL, *Obowiązek przeprowadzania wizytacji*…, dz. cyt., s. 37.

157 Zob. J. DYDUCH, *Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 44 (2001) nr 1-2, s. 21.

episkopat katolicki[158]. Synod Biskupów jest bowiem ważną instytucją Kościoła posoborowego, można powiedzieć, że jest znakiem jego żywotności oraz dynamiczności, a przede wszystkim zatroskania o dobro wspólne, tak wewnątrz samego Kościoła, jak również jako wyraz instytucjonalny jego aktywności względem współczesnego społeczeństwa[159]. Poprzez tę instytucję biskupi, którzy pochodzą z różnych krajów całego świata, mają skutecznie pomagać papieżowi w kierowaniu Kościołem powszechnym.

Instytucja ta ma charakter centralny, składa się z przedstawicieli całego Kolegium Biskupów. Synod Biskupów jest instytucją stałą, z tym że swoje zadania wypełnia periodycznie. Jego nadrzędnym zadaniem jest służenie radą Biskupowi Rzymu oraz dostarczanie mu informacji o sytuacji religijnej w Kościele[160].

---

[158] Synod Biskupów jest instytucją doradczą w Kościele katolickim, powołaną do życia 15 września 1965 r. przez Pawła VI. Zob. PAULUS VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Apostolica sollicitudo* Synodus Episcoporum pro universa Ecclesia constituitur, 15.09.1965, AAS 57 (1965), s. 775-780. Wspomniany dokument papieski wskazuje, że ogólnymi zadaniami Synodu są: a) podtrzymywanie ścisłej więzi (*artam coniunctionem*) i żywej współpracy (*adiutricem operam*) między Papieżem a Biskupami całego świata; b) troszczenie się, ażeby posiadano bezpośrednią i prawdziwą znajomość spraw i okoliczności rzeczy dotyczących wewnętrznego życia Kościoła (*vitam internam Ecclesiae*) i jego działalności w dzisiejszym świecie; c) doprowadzanie do łatwiejszego uzgodnienia opinii przynajmniej co do istotnych punktów nauki i co do sposobu postępowania w życiu Kościoła (*in vita Ecclesiae*). Zob. TAMŻE, s. 776-777. Ze wstępu *Apostolica sollicitudo* wynika, że są dwa głównie motywy, które wpłynęły na decyzję ustanowienia Synodu Biskupów. Pierwszym jest troska apostolska Pawła VI o dobro Kościoła w bardzo trudnych zadaniach Pasterza Powszechnego, zwłaszcza w czasach współczesnych. Tę troskę akcentują wyraźnie pierwsze słowa (*Apostolica sollicitudo*) i wstęp *motu proprio*. Drugi powód to wyrażone na Soborze życzenie biskupów, aby ze strony zgromadzenia czy rady biskupów otrzymywał papież bardziej skuteczną pomoc według sposobu i przepisów określonych przez samego papieża. Zob. S. SOŁTYSZEWSKI, *Synod Biskupów*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 4 (1966) nr 3-4, s. 288-289. Zob. także: T. ROZKRUT, *Synod Biskupów instytucją promującą synodalność w wymiarze powszechnym*, „Annales Canonici" 20 (2024) nr 1, zwłaszcza punkt: *Ustanowienie instytucji Synodu Biskupów i jej obraz prawny*, s. 97-101.

[159] Zob. T. ROZKRUT, *Synody biskupów papieża Benedykta XVI*, „Prawo Kanoniczne" 56 (2013) nr 3, s. 83. „Synody Biskupów trzeba postrzegać także jako reakcję na zagrożenia chrześcijańskiej wiary i moralności". H. SZMULEWICZ, *Ks. Tomasz Rozkrut, Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym (studium historyczno-prawne), Biblos, Tarnów 2010, ss. 294*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 34 (2015) nr 2, s. 160.

[160] Zob. J. DYDUCH, *Synod Biskupów wyrazem troski o Kościół powszechny*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 3-4, s. 111. Ogólnie rzecz ujmując, problematyka poruszona na dotychczasowych Synodach Biskupów była różnorodna. Dotyczy ona zagadnień tak powszechnych, jak problem zachowania i rozwoju wiary we współczesnym świecie oraz związanych z tą tematyką zagadnień odnoszących się do ewangelizacji, katechizacji i sprawiedliwości społecznej, jak również spraw bardziej szczegółowych, np. relacje między Stolicą Apostolską a Konferencjami Biskupów. Zob. T. ROZKRUT, *Znaczenie Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, „Roczniki Nauk Prawnych" 21 (2011) nr 1, s. 233. TENŻE, *Znaczenie instytucji Synodu Biskupów dla*

Należy dodać, że Synod Biskupów, który jest instytucją z prawa kościelnego, aktualnie jest pojmowany jako najbardziej znacząca instytucja kościelna dla wyrażenia kolegialności w sensie szerokim. Wynika to – między innymi – z jego elementów analogicznych do Soboru powszechnego, a są nimi obecność papieża w pracach zgromadzenia oraz w sensie teologicznym reprezentantów episkopatu, którzy w pracach zebrania Synodu Biskupów wyrażają się poprzez swój głos doradczy. Na Synodzie Biskupim mamy do czynienia z rzeczywistą kolegialnością[161].

Chociaż synod ten z natury swojej, z zasady nie został powołany dla sprawowania najwyższej władzy w Kościele, to w pewnym stopniu w niej partycypuje, a mianowicie wtedy, gdy zostanie mu to przyznane przez głowę Kolegium[162].

Odnoszącą się do działalności Synodu Biskupów warto przytoczyć następującą myśl Jana Pawła II: „Wiadomo już dziś z doświadczenia, że każde Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, wyrażające w pewnym sensie episkopat, ukazuje w szczególny sposób ducha komunii, który jednoczy biskupów z Biskupem Rzymu i pomiędzy sobą, pozwalając wyrazić pod natchnieniem Ducha Świętego pogłębiony sąd eklezjalny w odniesieniu do różnych problemów, które nękają życie Kościoła […] Przez ten nowy organizm można było skuteczniej wyrazić poczucie kolegialności i troskę wszystkich biskupów o dobro całego Kościoła”[163].

5. *Munus docendi* biskupa diecezjalnego

Pan Jezus po swoim zmartwychwstaniu zwrócił się do apostołów następującymi słowami: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28,19; por. Mk 16,15).

współczesnego Kościoła, „Sympozjum” 42 (2022) nr 1, s. 36; J. BORUCKI, *Synod biskupów wyrazem kolegialnej troski o Kościół*, „Studia Włocławskie” 24 (2022), s. 450-451.

161 Zob. T. ROZKRUT, *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów 2010, s. 252.

162 Zob. J. KRZYWDA, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, Kraków 2008, s. 269.

163 PG, n. 58.

Podstawowym i najważniejszym obowiązkiem Kościoła jest nauczanie i głoszenie Ewangelii. Prawodawca kodeksowy[164] przypomina, że zachowanie i strzeżenie depozytu wiary zostało przez Chrystusa powierzone Kościołowi, który dzięki asystencji Ducha Świętego ma strzec prawdy objawionej, głębiej w nią wnikać, wiernie ją głosić i wykładać. Ma także obowiązek (*officium*) i wrodzone prawo (*ius nativum*) przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom, niezależnie od jakiejkolwiek władzy ludzkiej, z zastosowaniem także właściwych sobie środków społecznego przekazu[165]. Zatem biskupi jako następcy apostołów są szczególnie zobligowani do wypełniania tego zadania[166]. Najważniejszym więc obowiązkiem biskupa diecezjalnego, który jest pasterzem powierzonej mu cząstki Ludu Bożego, jest posługa nauczania.

Dokumenty soborowe nazywają biskupa nauczycielem w Kościele i zwiastunem wiary, mającym obowiązek troski o szerzenie Ewangelii. Głoszenie Ewangelii jest warunkiem *sine qua non* posługi biskupiej. Trzeba powiedzieć jasno, że głoszenie Ewangelii wyróżnia się wśród głównych obowiązków biskupów, którzy są zwiastunami wiary oraz autentycznymi, czyli upoważnionymi przez Chrystusa nauczycielami, którzy powierzonemu sobie ludowi głoszą prawdy wiary, aby w nie wierzył i w życiu je

---

[164] Wojciech Góralski zauważa, że podstawą odnowy prawa kodeksowego w dziedzinie, o której mowa, są dokumenty Soboru Watykańskiego II. W szczególności należy tu wymienić: Konstytucję dogmatyczną o Kościele *Lumen gentium*, Konstytucję o liturgii świętej *Sacrosanctum concillium*, Konstytucję duszpasterską o Kościele *Gaudium et spes*, Deklarację o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli *Inter mirifica*, Deklarację o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*. Ponadto innymi źródłami są np. motu proprio *Pastorlae munus* czy instrukcja *Inter oecumenici*. Zob. W. GÓRALSKI, *Projekt księgi III „De Ecclesiae munere docendi" nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Kościół i Prawo" 1 (1981), s. 220.

[165] KPK/1983, kan. 747 § 1. Zob. CIC/1917, kan. 1322. Kościół został także wyposażony w dar nieomylności w sprawach wiary i moralności. Nieomylnością w nauczaniu na mocy swego urzędu cieszy się Biskup Rzymski i Kolegium Biskupów, kiedy w sposób definitywny głoszą naukę, którą należy wyznawać w sprawach wiary i moralności. Zob. kan. 749 § 1-2; LG, n. 25.

[166] „Ut autem Evangelium integrum et vivum iugiter in Ecclesia servaretur, Apostoli Successores reliquerunt Episcopos, ipsis «suum ipsorum locum magisterii tradentes»". CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Divina Revelatione *Dei Verbum*, 18.09.1965 [dalej: DV], AAS 58 (1966), s. 817-835, n. 7. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum"*, 18.09.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 350-363, n. 7.

stosował. Cała działalność biskupa musi sprowadzać się do głoszenia Ewangelii, ukierunkowanego na pomoc Ludowi Bożemu w osiągnięciu posłuszeństwa w wierze słowu Bożemu i na przyjęcie w pełni nauczania Chrystusa[167].

Biskup będąc członkiem kolegium biskupiego winien brać udział w ewangelizowaniu wszystkich narodów, jednak przede wszystkim troszczyć się o to, aby na terenie jego diecezji była podawana wiernym całość doktryny chrześcijańskiej[168], bo każdy biskup, chociaż winien poczuwać się do odpowiedzialności za cały Kościół, swoją pasterską posługę realizuje przede wszystkim na gruncie powierzonego mu przez papieża Kościoła partykularnego[169].

Biskup jest w diecezji nauczycielem wiary przyprowadzającym do Chrystusa nowych uczniów[170]. Celem tej misji jest odpowiedzialne i autentyczne przekazywanie wspólnocie wierzących słowa Bożego oraz dóbr mesjańskich. Podejmowanie ewangelizacyjnego wysiłku biskupa w diecezji winno być naśladowaniem Jezusa Chrystusa – Dobrego Pasterza, a także powinno być związane z działalnością całej diecezjalnej wspólnoty wiary oraz ze źródłem jej ustawicznego wzrostu[171].

---

[167] Zob. ECCLESIA CATHOLICA. SYNODUS EPISCOPORUM. COETUS GENERALIS ORDINARIUS, *Episcopus minister Evangelii Iesu Christi propter spem mundi. Instrumentum laboris*, Romae 2001, n. 101. Natomiast zarys wspominanego dokumentu, wydany w języku polskim w 2008 r., zob.: SEKRETARIAT GENERALNY SYNODU BISKUPÓW, *Słowo Boże w życiu i misji Kościoła: instrumentum laboris*, Watykan 2008, n. 52. Na centralne znaczenie głoszenia Ewangelii we współczesnym świecie wskazał papież Paweł VI w adhortacji *Evangelii nuntiandi*. Zob. PAULUS VI, Adhortatio *Evangelii Nuntiandi*, dz. cyt. Tekst polski: TENŻE, *Evangelii nuntiandi. Adhortacja*…, dz. cyt.

[168] Zob. LG, n. 7, 23, 25, 27, 32; AS, n. 12.

[169] Zob. J. KRUKOWSKI, *Prawo administracyjne*…, dz. cyt., s. 154. W tym kontekście papież Franciszek nauczał, że Kościół partykularny jako konkretny przejaw jednego Kościoła w danym miejscu na świecie, pod przewodnictwem biskupa, jest podmiotem ewangelizacji (*soggetto dell'evangelizzazione*). Jako taki „jest czymś więcej niż organiczną i hierarchiczną instytucją, ponieważ jest przede wszystkim ludem zmierzającym do Boga […], przekraczającym wszelki, choć konieczny instytucjonalny wyraz". FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium". O głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, 24.11.2013, Częstochowa 2014, n. 111. Tekst oryginalny: TENŻE, Adhortatio apostolica de Evangelio Nuntiando nostra aetate *Evangelii gaudium*, 24.11.2013, AAS 105 (2013) 12, s. 1019-1137, n. 111.

[170] „Biskup jest przede wszystkim nauczycielem i stróżem wiary" (Celestiono Miligiore, cyt. za: W. Lesner, *Nauczyciel i stróż wiary*, https://www.gosc.pl/doc/1185842.Nauczyciel-i-stroz-wiary, dostęp: 8.10.2025).

[171] Zob. K. DREWS, *Posługa biskupa*…, dz. cyt., s. 41.

Munus docendi (zadanie nauczania) biskupa diecezjalnego zakłada obowiązek osobistego i systematycznego głoszenia Ewangelii, jako zasadnicze spośród wszystkich zadań biskupich (*quod inter praecipua Episcoporum munera eminet*)[172].

Analogicznie stanowi prawodawca, stwierdzając, że „biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając" (kan. 386 § 1). A zatem głównym tematem nauczania jest wszystko to, w co należy wierzyć i co powinno się czynić, aby osiągnąć zbawienie[173]. Nadto nauczaniem objęte winny być również treści dotyczące godności i wolności osoby ludzkiej, a także rodziny oraz roli i obowiązków ochrzczonych żyjących w społeczeństwie, jak i organizowania przez nich swojego życia zgodnie z Bożym porządkiem. Do zadań biskupa należy również pouczanie wiernych o ich moralności[174].

W sytuacji gdy prawa osoby ludzkiej lub zbawienie dusz domagają się tego, zadaniem biskupa jest wyrażenie swojej oceny zgodnie z nauką Kościoła (*iuxta doctrinam Ecclesiae*), w kontekście do konkretnych sytuacji życia ludzkiego: zwłaszcza w tym co dotyczy wartości osoby ludzkiej (*aestimanda sit persona humana*), jedności i trwałości rodziny (*familia eiusque unitas et stabilitas*), prokreacji i wychowania dzieci (*prolisque procreatio et educat*), społeczności świeckiej z jej prawami i zadaniami (*civile consortium cum suis legibus et professionibus*), pracy i wypoczynku (*labor et otia*), wiedzy i wynalazków technicznych (*artes et technica inventa*), nędzy i nadmiaru dóbr (*paupertas et opum affluentia*)[175].

Zadaniem biskupa jest także przedstawić zasady rozwiązywania najbardziej doniosłych zagadnień dotyczących posiadania (*possessione*),

---

[172] Zob. CD n. 12. Papież Franciszek naucza: „Głoście Słowo przy każdej okazji, w porę i nie w porę. Napominajcie, gańcie, nawołujcie z wszelką wielkodusznością i doktryną, kontynuujcie studia". FRANCISZEK, *Bliskość biskupa wobec Boga, współbraci, kapłanów i ludu Bożego. Homilia podczas Mszy św. ze święceniami biskupimi*, 17.11.2021, „L'Osservatore Romano" 11 (2021), s. 16. Tekst oryginalny: TENŻE, *Sancta Missa in Ordinatione Episcoporum*, 17.11.2021, AAS 113 (2021) 11, s. 1105.

[173] Zob. KPK/1983, kan. 768 § 1.

[174] Zob. KPK/1983, kan. 747 § 2.

[175] CD, n. 12.

wzrostu i należytego podziału dóbr materialnych (*incremento ac recta distributione*), pokoju i wojny (*de pace et bello* – co w kontekście, w którym się znajdujemy tj. wojny za naszą wschodnią granicą, ale i w różnych miejscach na świecie, jest szczególnie ważnie i istotne) oraz braterskiego współżycia wszystkich narodów (*fraterna omnium populorum conversatione*)[176]. Biskup ma również za zadanie ogłaszać swojemu ludowi wskazania przekazane przez Stolicę Apostolską[177]. Naturalnie biskup winien być w ścisłej łączności Kościołem oraz jego Głowa i Kolegium[178].

Biskup diecezjalny powinien tak dostosować swój przekaz, aby był zrozumiały i przyjęty przez wierzących[179]. Winien też być świadomy wyzwań, jakie niesie współczesny świat oraz mieć odwagę stawić im czoło[180]. Najważniejszym wyzwaniem apostolskiej misji biskupa jest wprowadzenie swego ludu w serce tajemnicy wiary, gdzie może się on spotkać z żywą osobą Chrystusa, który jest niezmiennym źródłem i stałym punktem odniesienia dla całego doświadczenia chrześcijańskiego.

Przepowiadanie biskupa powinno być również ukierunkowane na ewangelizację kultury i inkulturację tak, aby Ewangelia kształtowała serca ludzi i obyczaje narodów[181]. Odnosząc się do stylu przepowiadania pasterza, Kongregacja wskazuje trzy cechy: „z autorytetem", „z mocą, bez ustępstw oportunistycznie motywowanych tym, co po ludzku stosowne", oraz

---

176 Zob. TAMŻE.

177 Zob. K. KRAUZ, *Munus docendi biskupa diecezjalnego w prawodawstwie posoborowym*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej" 27 (2020), s. 141.

178 Richard Barrett stwierdza wprost: „Should a bishop cease to be in communion with pope and college (i.e. through heresy, schism, or apostasy) he would cease to share in the *munus docendi* conferred at legitimate episcopal ordination, for only bishops who are in hierarchical communion with the college and the head are authentic teachers of the faith, therefore meriting the religious sub-mission of the Christian faithful". R.J. BARRETT, *The Bishop as Ordinary Teacher of the Faith*, „Monitor Ecclesiasticus" 117 (1992), s. 238-239.

179 Zob. M. OZOROWSKI, *Tożsamość i posługa biskupa w nauczaniu bł. Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 29 (2011), s. 64.

180 „The real challenge for each bishop and for the entire Church is to proclaim the gospel in such a way that it takes the challenges of the different cultural contexts into account". P. DE MEY, *The Bishop's Participation in the Threefold Munera: Comparing the Appeal to the Pattern of the Tria Munera at Vatican II and in the Ecumenical Dialogues*, „The Jurist" 69 (2009), s. 41.

181 Zob. PG, n. 27. „Evangelizatio civilis cultus et inculturatio Evangelii ad novam pertinent evangelizationem et ideo constituunt proprium episcopalis muneris officium". PG, n. 30.

„w sposób atrakcyjny, jako doktryna, która zanim jest przepowiadana, została najpierw wprowadzona w życie”[182].

W kanonicznym ujęciu kościelne posługiwanie Ewangelii dotyczyłoby zwłaszcza dwóch przestrzeni: przepowiadania i katechezy. Wprawdzie orędzie Dobrej Nowiny w różnorodny sposób może dotrzeć do człowieka, jednakże te dwa sposoby: przepowiadanie i katecheza, zajmują centralną i uprzywilejowaną pozycję w Kościele[183].

5.1. Biskup diecezjalny a przepowiadanie

Prawo przewiduje różne formy przepowiadania (*praedicare*), które biskup powinien objąć swoją osobistą troską. Normy księgi III (*de ecclesiae munere docendi*) Kodeksu Jana Pawła, które są wyraźnie inspirowane nauczaniem soborowym, na pierwszym miejscu stawiają homilię[184], jako najważniejszą formę przepowiadania, o czym ustawodawca mówi w kan. 386 § 1.

Biskup powinien dbać o to, aby wykładać prawdę katolicką integralnie, językiem łatwym i dostosowanym do możliwości wszystkich słuchających, odnosząc się – za wyjątkiem pewnych szczególnych racji duszpasterskich – do tekstów liturgicznych bieżącego dnia[185], a ustalając roczny plan powinien go

---

[182] AS, n. 121.

[183] Zob. A. DOMASZK, *Zdolność wiernych świeckich do przepowiadania Słowa Bożego*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 20 (2004), s. 111.

[184] W Instrukcji o należytym wykonywaniu Konstytucji o liturgii świętej *Inter oecumenici*, wydanej przez Kongregację Obrzędów, czytamy: „Przez homilię, mającą za punkt wyjścia tekst święty, należy rozumieć wyjaśnienie jakiegoś szczegółu z czytań Pisma św. lub innego tekstu, który się wybrało z *Ordinarium* albo z *Proprium* we Mszy danego dnia, uwzględniając jednak celebrowane misterium i szczególne potrzeby słuchaczy”. ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja o należytym wykonywaniu Konstytucji o liturgii świętej „Inter oecumenici”*, 26.09.1964, w: *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, red. E. SZCZOT, D. KWIATKOWSKI, W. LECH, Lublin 2019, s. 61. Tekst oryginalny: SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio ad exsecutionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam *Inter oecumenici*, 26.09.1964, AAS 56 (1964), s. 890.

[185] „Należy pilnie zwracać uwagę na to, żeby tematem homilii była tajemnica zbawienia. W ciągu roku liturgicznego należy w niej, na podstawie czytań biblijnych i tekstów liturgicznych, objaśniać tajemnice wiary i normy życia chrześcijańskiego; komentować teksty *Ordinarium* i części własnych Mszy, lub innego rytu Kościoła. Oczywiste jest, że wszystkie interpretacje Pisma Świętego powinny prowadzić do Chrystusa, jako centrum całej zbawczej ekonomii; należy to jednak czynić z uwzględnieniem specyficznego kontekstu celebracji Eucharystycznej. Głoszący homilię ma rzucać światło Chrystusa na wydarzenia życia. Nie powinien jednak pozbawiać słowa Bożego jego autentycznego, rzeczywistego znaczenia, poruszając na przykład wyłącznie kwestie polityczne lub świeckie tematy, albo ulegając inspiracji pojęć zapożyczonych z powszechnych w naszej

tak ułożyć, aby wyłożyć wszystkie prawdy katolickie. Biskup powinien stale poznawać mentalność, zwyczaje oraz wszystkie inne okoliczności życia ludzi, do których słowo Boże jest kierowane, tak aby przez własne rozeznanie wskazywać prezbiterom i diakonom właściwa formę przepowiadania[186].

5.1.1. Biskup diecezjalny a głoszenie homilii

Jeżeli tylko biskup przewodniczy Mszy św., liturgii słowa Bożego bądź innym celebracjom liturgicznym, winien sam wygłaszać homilię. Wykonuje to siedząc na katedrze lub stojąc przy ambonie z założoną mitrą na głowę i trzymając pastorał, chyba że uzna za słuszne, aby to czynić inaczej[187]. Należy zaznaczyć, że homilii nigdy nie można pominąć podczas Mszy świętych z udziałem ludu w niedziele i święta nakazane, a gdy jest odpowiednia liczba wiernych, bardzo zaleca się, aby głosić homilię także w Mszach św. odprawianych w ciągu tygodnia, zwłaszcza w okresie adwentu i wielkiego postu, albo z racji jakiegoś święta lub wydarzenia żałobnego[188]. Homilia jest obowiązkowa podczas Mszy św., w czasie której zawierany jest sakrament małżeństwa[189], a także zgodnie z przepisami – podczas innych mszy świętych rytualnych[190].

5.1.2. Biskup diecezjalny a listy pasterskie

Kolejną formą przepowiadania są listy pasterskie i przesłania skierowane do całej wspólnoty, wydawane z okazji szczególnych wydarzeń w diecezji. Za ich

---

epoce ruchów pseudoreligijnych". KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Instrukcja „Redemptionis sacramentum". O zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii*, Kraków 2004, n 67. Tekst oryginalny: TENŻE, Instructio de quibusdam observandis et vitandis circa sanctissimam Eucharistiam *Redemptionis sacramentum*, 25.03.2024, AAS 96 (2004) 9, s. 549-601, n. 67.

186 Zob. M. OROŃ, *Biskup głosicielem Słowa i nauczycielem wiary w myśl kan. 386 KPK/83*, „Kortowski Przegląd Prawniczy" 1 (2015), s. 66.

187 Zob. M. STASZAK, *Biskup – moderator, pierwszy liturg i promotor liturgii w diecezji w świetle ksiąg liturgicznych i nauczania Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Lublin 2010, s. 38.

188 Zob. KPK/1983, kan. 767 § 2-3.

189 Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. KOMISJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1996, nr 57; W. TUROWSKI, *Homilia ślubna głoszeniem nowego życia w Chrystusie*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 33 (2015), s. 297.

190 AS, n. 125.

pomocą biskup powinien przekazywać doktrynę Kościoła[191]. Listy należy odczytywać we wszystkich kościołach, kaplicach i oratoriach, a także rozpowszechniać jak najszerzej wśród wiernych jako teksty drukowane, a także – co charakterystyczne dla współczesnych czasów – w Internecie (np. na stronie diecezjalnej).

Zaleca się, aby listy były krótkie, a za to częściej się pojawiały. Ważne jest to, żeby biskup zabierał głos zawsze wtedy, gdy wymaga tego pożytek Kościoła partykularnego. Można powiedzieć, że listy pasterskie stanowią swego rodzaju dialog między biskupem i powierzoną mu częścią ludu Bożego. Gdy idzie o redagowanie listów pasterskich, to biskup ma prawo zwrócić się z prośbą o pomoc do Rady Kapłańskiej, a także do Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, aby przedstawiła propozycje tematów, które zasługują na szczególną uwagę, które należy podjąć lub też zarzuty, które powinny zostać obalone, lub wskazać problemy występujące w diecezji, w stosunku do których potrzebna jest autorytatywna wypowiedź biskupa. Listy przygotowane i odczytane w kościołach całej diecezji, stanowią odpowiedź na bieżące potrzeby i problemy, które winny zostać przedstawione i wyjaśnione wiernym[192].

5.1.3. Biskup diecezjalny a rekolekcje i misje parafialne

Trzecią formą przepowiadania słowa, w której odpowiedzialność biskupa również jest obligatoryjna, są rekolekcje i misje parafialne[193]. Kodeks prawa

---

[191] List pasterski był i nadal jest jedną z ważnych form komunikowania się z wiernymi w Kościele. Wprawdzie dziś obserwujemy zmniejszenie znaczenia listu jako środka komunikowania, a to ze względu na rozwój innych form komunikacji interpersonalnej. Niemiej jednak w posłudze biskupów list nadal pozostaje istotną formą przekazu orędzia Ewangelii i różnych informacji duszpasterskich wiernym w Kościołach lokalnych. Zob. M. TRAGARZ, *Listy pasterskie w posłudze słowa biskupa Jerzego Ablewicza*, „Polonia Sacra" 20 (2016) nr 3[44], s. 157.

[192] Zob. M. OROŃ, *Biskup głosicielem Słowa*…, dz. cyt., s. 67.

[193] Chociaż normy kanoniczne nie używają pojęcia „misje parafialne", to jednak na podstawie słów polecających proboszczom (zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego) organizowanie takiego przepowiadania można nazywać „misjami parafialnymi" (ludowymi). Misje parafialne zwane są ludowymi, ponieważ ich adresatem jest wierzący (ochrzczony) lud danej miejscowości, wzięty jako całość, a zatem nie tylko jakaś wyodrębniona jego grupa czy stan. Poszczególne grupy stanowe, zawodowe, uwzględnia się jedynie w ramach tej całości. Dookreślenie „ludowe" (misje) akcentuje także uniwersalizm zbawienia, zawarty w prawdzie, że zbawcza miłość Boga odnosi się bez wyjątku do każdego człowieka. Przepis KPK/1983, kan. 770 implikuje „ludowość" misji

kanonicznego w kan. 770 stanowi: „Proboszczowie zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego powinni w pewnych okresach organizować to przepowiadanie, które nazywa się rekolekcjami i świętymi misjami, lub inne formy przepowiadania dostosowane do miejscowych potrzeb". Jak zauważa Jerzy Adamczyk prawodawca odsyłając do przepisów biskupa diecezjalnego, nie chce pozostawiać kwestii rekolekcji i misji swobodnemu uznaniu proboszczów, lecz pragnie to intensywne głoszenie słowa Bożego, w regularnych odstępach czasu, zapewnić całej diecezji[194].

W aspekcie kanonicznym misje parafialne są organizowaną przez proboszczów w pewnych okresach, zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego, nadzwyczajną (przejściową) działalnością ewangelizacyjną, która trwa przez określony czas i polega na głoszeniu słowa Bożego, sprawowaniu sakramentów i celebracjach misyjnych (pobożnych ćwiczeniach), prowadzoną przez uprawniony zespół misyjny przybywający spoza parafii, których celem jest gruntowna odnowa i ożywienie życia chrześcijańskiego wiernych[195].

Natomiast rekolekcje parafialne są organizowaną przez proboszczów w pewnych okresach, zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego, nadzwyczajną (przejściową) działalnością ewangelizacyjną, trwającą przez określony czas, na którą składa się zespół praktyk, takich jak: medytacje, słuchanie słowa Bożego, modlitwa, rachunek sumienia, przeznaczone dla ogółu dorosłych parafian lub dla poszczególnych stanów, czy też dla specjalnych kategorii uczestników rekrutujących się z miejscowych parafian albo z gości przybywających z innych parafii, prowadzona przez uprawnionych szafarzy przybywających spoza parafii, których celem jest pogłębienie życia chrześcijańskiego wiernych[196].

---

parafialnych. Zob. J. ADAMCZYK, *Misje ludowe jako nadzwyczajna forma przepowiadania słowa Bożego w parafii. Aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Annales Canonici" 10 (2014), s. 85.

[194] Zob. J. ADAMCZYK, *Rekolekcje parafialne w aspekcie kanonicznym*, „Annales Canonici" 11 (2015), s. 18.

[195] Zob. J. ADAMCZYK, *Wybrane formy przepowiadania słowa Bożego w parafii (kan. 770 KPK)*, „Analecta Cracoviensia" 50 (2018), s. 242.

[196] Zob. TAMŻE, s. 243. Prawodawca przewiduje również inne formy przepowiadana, które są dostosowane do miejscowych potrzeb, a które naturalnie mogą się odnosić do działalności biskupa. I tak mogą to być kazania tematyczne (głoszone na nabożeństwach stanowych, majowych, czerwcowych, październikowych), kazania katechizmowe lub tzw.

W Dyrektorium *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, znajdziemy wyliczone egzemplarycznie „inne formy przepowiadania" w parafii, w kontekście specjalnych okazji do nauczania biskupiego: „niech Biskup nie pominie żadnej nadarzającej się okazji przemawiania do wiernych, prowadząc rozmowę lub wykład na tematy religijne. Chodzi zwłaszcza o pewne grupy osób, jak np. nauczycieli, pisarzy i dziennikarzy, piastujących władzę, związanych z środkami masowego przekazu; jednym słowem idzie o wszystkich, którzy są w jakiś sposób związani z wychowaniem, informacją i rozpowszechnianiem wiadomości (opinii)"[197].

5.1.4. Biskup diecezjalny a środki społecznej komunikacji

Nie sposób nie zauważyć, że współcześnie żyjemy w epoce mediów (które otaczają nas ze niemal z każdej strony)[198] i rewolucji cyfrowej. Jest ona tak rozwinięta, że można wprost powiedzieć, że współczesnym światem coraz bardziej rządzi sztuczna inteligencja[199]. Dlatego obok zwyczajnych form przepowiadania, szczególnie skutecznym środkiem dotarcia do wielu ludzi

przepowiadanie seryjne (np. na Gorzkich Żalach), czy kazania w czasie Nowenny do Matki Bożej Nieustającej Pomocy lub na innych nowennach. Zob. J. DYDUCH, *Misja przepowiadania w powszechnym prawodawstwie kościelnym*, w: *Sługa Słowa*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 1997, s. 31.

[197] SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum *Ecclesiae imago*, 22.02.1973 [dalej: EI], w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945-2328, n. 61. Tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów „Ecclesiae imago"*, 22.02.1973, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, zebr. i przetł. E. SZTAFROWSKI, t. 6, z. 1, Warszawa 1975, nr 10370-11035, n. 61.

[198] „Dzisiaj środowisko medialne jest tak wszechobecne, że nie sposób je niemal odróżnić od sfery życia codziennego. Sieć jest bogactwem naszych czasów. Jest źródłem wiedzy i relacji niegdyś niewyobrażalnych". FRANCISZEK, *Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich"*, 24.01.2019, „L'Osservatore Romano" 2 (2019), s. 49. Tekst oryginalny: TENŻE, In celebratione LIII Diei Internationalis Communicationum Socialium. *„Siamo membra gli uni degli altri" (Ef 4,25) Dalle social network communities alla comunità umana*, 24.01.2019, AAS 111 (2019) 2, s. 162.

[199] Papież Franciszek zauważa: „Postęp w informatyce i rozwój technologii cyfrowych, w minionych dekadach, już zaczęły powodować głębokie przemiany w globalnym społeczeństwie i jego dynamice. Nowe narzędzia cyfrowe zmieniają oblicze komunikacji, administracji publicznej, edukacji, konsumpcji, interakcji osobistych i niezliczonych innych aspektów codziennego życia". FRANCISZEK, *Orędzie papieża Franciszka na 57. Światowy Dzień Pokoju – 1 stycznia 2024*, 08.12.2023, „L'Oservatore Romano" 1 (2024), s. 4-5.

(dziś w zasadzie już niezależnie od wieku)[200], są środki społecznej komunikacji[201].

Nowoczesne technologie, a wśród nich rozwijający się w zawrotnym tempie Internet[202] (truizmem jest powiedzieć, że wielu ludzi przeniosło swoje życie w świat wirtualny), niezwykle popularne portale społecznościowe (które wydają się być dziś pilnym wyzwaniem)[203], a zarazem warunkiem *sine qua non*

[200] Na przykład w 2014 r. przez Gemius Polska opublikowany został raport na temat korzystania ze stron internetowych w polskim internecie w pierwszym półroczu 2014 r. Z analizy wynika, że ze stron religijnych korzystało 11% użytkowników (czyli około 2,33 milionów internautów). Kobiety stanowiły 53% spośród nich, przeważały osoby młode – wśród osób w wieku 15-24 lata ze stron religijnych korzystało 25% internautów, spośród osób w wieku 25-34 lata – 24%. Wśród użytkowników w wieku 35-44 lata zainteresowanych było 19%, wśród osób z przedziału 45-54 lata – 13%, wśród osób w wieku 55 i więcej lat – 12%. R. SIEROCKI, *Praktykowanie religii w nowych mediach. Katolicka przestrzeń Facebooka*, Toruń 2018, s. 127.

[201] „W środkach przekazu Kościół znajduje cenne wsparcie dla szerzenia Ewangelii i wartości religii, dla krzewienia dialogu i współpracy ekumenicznej i międzyreligijnej, jak również dla obrony tych trwałych zasad, które są niezbędne do budowy społeczeństwa szanującego godność osoby ludzkiej i wyczulonego na wspólne dobro. Kościół korzysta z nich chętnie w celu dostarczania informacji o sobie samym i poszerzenia granic ewangelizacji, katechezy i formacji, i uważa posługiwanie się nimi za odpowiedź na przykazanie Pana: «Idźcie na cały świat i głoście Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!» (Mk 16,15)". JAN PAWEŁ II, *List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu „Il rapido sviluppo"*, 24.01.2005, „L'Osservatore Romano" 7-8 (2005), s. 35-39, n 7. Tekst oryginalny: TENŻE, Epistula apostolica de celeri progressione mediorum communicationis socialis *Il rapido sviluppo*, 24.01.2005, AAS 97 (2005) 3, s. 265-274, n. 7.

[202] To, że Kościół interesuje się Internetem, jest szczególnym wyrazem jego zainteresowania środkami komunikacji społecznej. Postrzegając media jako wynik historycznego procesu naukowego, poprzez który ludzkość „postępuje wciąż naprzód w odsłanianiu ukrytych w całym stworzeniu zasobów i wartości", Kościół często oznajmiał swe przekonanie, że są one – według słów Soboru Watykańskiego II – „wspaniałymi wynalazkami technicznymi", które już teraz wiele czynią dla sprostania potrzebom ludzkim, a mogą uczynić jeszcze więcej. Zob. PAPIESKA RADA DS. ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU, *Kościół a internet. Dokument Papieskiej Rady ds. Środków Społ. Przekazu odnośnie wykorzystania Internetu w Kościele, jego możliwości i zagrożeń*, 22.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html, dostęp: 24.09.2025. Na temat zainteresowania Kościoła światem Interentu zob.: J. KLOCH, *Wypłynąć na głębię: stosowanie technologii informatycznych i Internetu w Kościele w myśli Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie" 7 (2006), s. 241. „Do korzyści, które Internet niesie z sobą w wymiarze religijnym, należy zaliczyć: dostęp do wiadomości, tj. do ważnych zasobów religijnych i duchowych, bibliotek, muzeów, miejsc kultu, dokumentów i nauczania Magisterium, pism Ojców i Doktorów Kościoła. Generalizując, należy stwierdzić, że pierwszym dobrodziejstwem Internetu jest prawie nieograniczony dostęp do informacji. A przynajmniej tych, które znajdują się sieci". A. DOMASZK, *Internet dobrodziejstwem i zagrożeniem: formacyjne wyzwania dla seminariów duchownych*, „Seminare. Poszukiwania naukowe" 33 (2013), s. 64.

[203] „Wyzwaniem, przed którym muszą stanąć sieci społecznościowe, jest to, aby były one rzeczywiście powszechne: wspomagać je będzie wówczas pełny udział wierzących, którzy pragną dzielić się orędziem Jezusa i wartościami godności ludzkiej, które krzewi Jego nauczanie. Wierzący dostrzegają bowiem coraz bardziej, że jeśli Dobrej Nowiny nie będzie można poznać także w świecie cyfrowym, to może być ona nieobecna w doświadczeniu wielu osób, dla których ta przestrzeń egzystencjalna jest ważna. Świat

w kontekście dotarcia z orędziem Ewangelii, telefonia cyfrowa oraz elektroniczne środki społecznej komunikacji takie jak radio i telewizja satelitarna, nazywane niejednokrotnie współczesnym „areopagiem”[204], oferują niespotykane dotąd możliwości komunikowania[205]. Dlatego mówiąc o przepowiadaniu i głoszeniu Ewangelii nie sposób nie wspomnieć środków społecznego przekazu, które pełnią we współczesnym świecie bardzo ważne zadanie. Ich rola widoczna jest szczególnie w procesie komunikowania się między ludźmi, w wyrażaniu i wymianie poglądów, a także w nauczaniu oraz w pozyskiwaniu informacji i ich przekazywaniu. Pierwszym zadaniem Kościoła w stosunku do mediów jest zatem korzystanie z nich w celu szerzenia Ewangelii[206].

I w tym szczególnym dla naszych czasów kontekście należy zauważyć, że zasadniczym obowiązkiem biskupa diecezjalnego jest to, aby posługiwał się środkami społecznego przekazu oraz za ich pośrednictwem głosił Ewangelię[207]. Z tej też przyczyny biskup powinien pogłębiać swoją wiedzę na temat nowych narzędzi komunikacji oraz rozwijać umiejętność posługiwania się nimi. Jego kompetencją jest również pouczanie i kierowanie wiernymi, aby przy pomocy środków społecznego przekazu zmierzali do doskonałości własnej oraz swych bliskich. Do zadań biskupa diecezjalnego należy także

cyfrowy nie jest światem paralelnym ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi, zwłaszcza najmłodszych, stanowi część codziennej rzeczywistości. Sieci społecznościowe są owocem ludzkiej interakcji, ale same z kolei nadają nowe kształty dynamice komunikacji, tworzącej relacje: uważne zrozumienie tego środowiska jest zatem warunkiem wstępnym znaczącej w nim obecności”. BENEDYKT XVI, *Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji”*, 24.01.2013, w: *Bramy prawdy i wiary. Benedykt XVI o mediach* (Colloquium z Teologii Mediów im. ks. prof. Andrzeja Baczyńskiego 1), Kraków 2016, s. 172. Tekst oryginalny: TENŻE, Occasione XLVII Mundialis Diei Communicationis Socialis *Reti sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione*, 24.01.2013, AAS 105 (2013) 2, s. 182-183.

[204] PAPIESKA RADA DS. ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU, *Kościół a internet*, dz. cyt., nr 4.

[205] Zob. R. KAMIŃSKI, *Teologiczne i prawne podstawy korzystania z nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w realizacji Munus Docendi Kościoła*, Warszawa 2019, s. 12.

[206] Zob. J.K. PRZYBYŁOWSKI, *Komunikacja w nowej kulturze i w Kościele*, „Studia Włocławskie” 20 (2018), s. 372.

[207] Zob. S.L. GŁÓDŹ, *Nadzór biskupa diecezjalnego nad środkami społecznego przekazu*, w: *Biskup pasterz diecezji*…, dz. cyt., s. 28.

uwrażliwianie na obowiązek podjęcia współpracy w budowaniu Kościoła, wykorzystując w tym celu nowe narzędzia komunikacji[208].

W kontekście wypełniania zadania czuwania nad czystością prawd wiary i dobrych obyczajów biskup diecezjalny jest kompetentny do: wyrażania zgody na to, aby podlegające mu środki społecznego przekazu w swojej nazwie używały określenia „katolicki"; ustanawiania asystentów kościelnych mediów katolickich; powoływania cenzorów do oceny publikacji i programów religijnych; udzielania zezwoleń na wydawanie dzieł w zakresie wiary i moralności; wyrażania zgody na podjęcie przez duchownych i zakonników stałej lub tymczasowej współpracy z rozgłośnią radiową lub stacją telewizyjną oraz publikowanie w dziennikach, czasopismach lub periodykach, które wyraźnie atakują religię lub dobre obyczaje[209]. Do kompetencji biskupa diecezjalnego należy także troska o katolickie środki społecznego przekazu. Jest on uprawniony do powoływania i rozwiązywania katolickich mediów; zatwierdzania i dokonywania zmian statutów, którymi się one kierują; ustanawiania i odwoływania podmiotów odpowiedzialnych za katolickie środki społecznego przekazu; oraz troski o finanse mediów katolickich[210].

---

[208] Zob. P. LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu*…, dz. cyt., s. 109-110.

[209] „Na podjęcie przez duchownego, osobę konsekrowaną lub członka stowarzyszenia życia apostolskiego współpracy z redakcją prasową, rozgłośnią radiową, stacją telewizyjną lub portalem internetowym oraz na powtarzające się wystąpienia w mediach, wymagana jest zgoda własnego ordynariusza lub własnego wyższego przełożonego, analogicznie do tego, co stanowią kan. 831 § 2 i 832 KPK". KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie występowania duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostolskiego oraz niektórych wiernych świeckich w mediach*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski" 32 (2023), s. 143.

[210] Zob. P. LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu*…, dz. cyt., s. 110-111. Dyrektorium o pasterskim posługiwaniu biskupów *Apostolorum Successores* w siedemnastu punktach określa prawa i obowiązki pasterzy Kościoła w odniesieniu do środków społecznego przekazu. W sześciu z nich, tj. w numerach 30, 100a, 139, 140, 141 i 142 została przeprowadzona recepcja Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II. Kongregacja ds. Biskupów odwołała się, dwa razy do kan. 747 § 1, raz do kan. 772 § 2, raz do kan. 822 § 1, raz do kan. 822 § 2, trzy razy do kan. 823, raz do kan. 823 § 1, raz do kan. 824, raz do kan. 825, dwa razy do kan. 826-827, raz do kan. 830 oraz dwa razy do kan. 831 § 2. Kongregacja w kontekście uprawnień biskupów zwróciła uwagę na znaczącą rolę regulacji kodeksowych w posoborowym prawodawstwie Kościoła na temat mediów oraz wskazała, w jaki sposób można je interpretować. Zob. G. DELMANOWICZ, *Recepcja przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. dotyczących kompetencji pasterzy Kościoła w zakresie środków społecznego przekazu w Dyrektorium o pasterskim posługiwaniu biskupów „Apostolorum Successoress"*, „Kościół i Prawo" 1[14] (2012), s. 65.

Należy jednak zauważyć, że choć środki społecznego przekazu pełnią niezwykle doniosłą rolę, to i tak nie zastąpią osobistego przepowiadania słowa Bożego[211].

5.2. Biskup diecezjalny a katechizacja

Już w pierwszym zdaniu adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae*, Jan Paweł II podkreślił, że „dziełu katechizacji Kościół zawsze poświęcał wiele wysiłków jako jednemu ze swych najważniejszych zadań" (*uni e praecipuis muneribus*)[212].

Należy wyraźnie zaznaczyć, że każdy ochrzczony ma prawo otrzymać od Kościoła naukę i wychowanie w celu ułatwienia wierzącym prowadzenia życia autentycznie chrześcijańskiego. W myśl kan. 773 KPK/1983 katechizacją winien być objęty cały lud chrześcijański[213]. Postanowienie to jest wyraźnym nawiązaniem do nauczania Soboru Watykańskiego II, który przypomniał biskupom o ich obowiązku czuwania, aby dzieci, młodzież i starszych otoczyć formacją katechetyczną[214]. Również papież Jan Paweł II podkreślił, że wszyscy

---

[211] *Per analogiam* można odnieść się do Piusa XII, papieża epoki rozwoju mediów elektronicznych i autora pierwszej encykliki im poświęconej, *Miranda prorsus*. We wspomnianym dokumencie papież zauważył, że choć obowiązkiem Kościoła jest zachęcać do udziału we Mszy św. transmitowanej (zwłaszcza tych, którzy nie mają fizycznej możliwości uczestnictwa), to jednak takie uczestnictwo nie jest tożsame z osobistym w niej udziałem (*non idem esse ac Divino Sacrificio coram adesse*). Zob. PIUS XII, Litterae Encyclicae de re cinematographica, radiophonica ac televisifica *Miranda prorsus*, 8.09.1857, AAS 49 (1957), s. 800. W tym kontekście papież polecił biskupom: „In singulis Nationibus Episcoporum erit de televisificarum rei religiosae transmissionum opportunitate iudicare, easdemque constituto Officio efficiendas concredere, quod quidem, ut in rebus similibus, vigilem navabit operam ad notitias propagandas, ad auditorum animos educandos et ad omnia ordinanda et componenda, modo quidem christianis moribus consentaneo". TAMŻE.

[212] IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica de catechesi nostro tempore tradenda *Catechesi tradendae*, 16.10.1979 [dalej: CT], AAS 71 (1979), s. 1277-1340, n. 1. Tekst polski: TENŻE, *Catechesi tradendae – Przekazywanie katechezy: adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, konsult. i koment.. M. ZIĘBA, Warszawa 2008, s. 9.

[213] „This initial canon makes it crystal clear that pastoral leaders, the bishop in the diocese and the pastor (or others to whom the care of local churches is entrusted) in the parish, have a grave duty to provide catechetical formation for their people". J.A. CORIDEN, *The ministry of the Divine Word (cc. 756-780)*, w: *New Commentary*…, dz. cyt., s. 933.

[214] „Invigilent ut catechetica institutio, quae eo tendit ut in hominibus fides, per doctrinam illustrata, viva fiat atque explicita et operosa, tum pueris et adolescentibus, tum iuvenibus, tum etiam adultis sedula cura tradatur" (CD, n. 14). Co ciekawe, chociaż Sobór Watykański II nie poświęca katechezie w sposób bezpośredni żadnego dokumentu, to jednak został nazwany przez Pawła VI „wielkim katechizmem naszych czasów". Stanowi on dla niej

potrzebują katechizacji na różnych etapach swojego życia, a więc dzieci najmłodsze, dzieci starsze, dorastający, młodzi, młodzi w środowisku niereligijnym, upośledzeni, a także dorośli[215]. Analogicznie Kodeks prawa kanonicznego mówiąc o obowiązkach w dziedzinie katechizacji, rozróżnia adresatów tej formacji: dorosłych, młodzież i dzieci (zob. KPK/1983, kan. 776). Kodeks przypomina również o obowiązku katechizowania osób upośledzonych fizycznie i umysłowo (zob. KPK/1983, kan. 777, n. 4).

Kodeks Prawa Kanonicznego dużo miejsca poświęca nauczaniu katechetycznemu i w gruncie rzeczy bierze pod uwagę formę katechezy systematycznej i zorganizowanej. Nie można jednak sądzić, iż nie dopuszcza innego rodzaju katechizacji. Wręcz przeciwnie, pozostawia wiele miejsca inicjatywie oddolnej zwłaszcza odnośnie do wyboru różnych form i w kontekście katechizacji młodzieży i dorosłych[216]. Dyspozycja kan. 779 stanowi, że nauczanie katechetyczne winno opierać się na wszelkich środkach pomocy dydaktycznych, a także środkach społecznego przekazu. Prawodawca zaznacza, że dobór tych środków ma być dokonywany według kryteriów skuteczności, tj. aby w oparciu o nie wierni mogli głębiej poznać naukę katolicką i lepiej układali według niej swoje życie[217].

istotny punkt odniesienia z całym kompleksem swoich dokumentów, które prezentują w pogłębiony, odnowiony i dostosowany do sytuacji współczesnego człowieka sposób przekazywania treści wiary chrześcijańskiej. Dopiero po soborze pojawiły się liczne dokumenty poświęcone katechezie, jak chociażby np. *Directorium Catechisticum Generale*, wydane przez Kongregację ds. Duchowieństwa w 1971 r. czy *Catechesi Tradendae* Jana Pawła II z 1979 r. Zob. M. CISOWSKI, *Biskup jako głosiciel Ewangelii, nauczyciel wiary i pierwszy katecheta w diecezji w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 2 (2003), s. 326.

[215] CT, n. 36, 37, 38, 39, 41, 42, 53.

[216] Zob. J. SYRYJCZYK, *Nauczanie katechetyczne w świetle przepisów prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 30 (1987) nr 1-2, s. 189.

[217] „Institutio catechetica tradatur omnibus adhibitis auxiliis, subsidiis didacticis et communicationis socialis instrumentis, quae efficaciora videantur ut fideles, ratione eorum indoli facultatibus et aetati necnon vitae condicionibus aptata, plenius catholicam doctrinam ediscere eamque aptius in praxim deducere valeant" (KPK/1983, kan. 779). Jerzy Syryjczyk zaznaczył, że przepis kan. 779 jest nowością w stosunku do postanowień Kodeksu z 1917 r. w kwestii nauczania katechetycznego. Zob. J. SYRYJCZYK, *Nauczanie katechetyczne*…, dz. cyt., s. 192.

5.2.1. Biskup pierwszym katechetą i organizatorem katechezy w diecezji

Papieska Rada ds. Nowej Ewangelizacji w *Dyrektorium o katechizacji* przypomina, że to biskup jest pierwszym głosicielem Ewangelii słowem i świadectwem własnego życia. Biskup jest po prostu – pierwszym katechetą w diecezji[218]. Ponieważ to na nim spoczywa pierwsza odpowiedzialność za katechizację w diecezji, dlatego obok przepowiadania, ma naczelne zadanie promowania katechizacji i przygotowania rozmaitych, potrzebnych wiernym, form katechezy, według zasad i norm opracowanych przez Stolicę Apostolską[219]. Żadna organizacja w Kościele nie może domagać się wyłączności do katechezy, w związku z tym to na biskupie ciąży odpowiedzialność za kształtowanie katechezy diecezjalnej.

Obowiązek biskupa dotyczący troski o nauczanie katechetyczne, zgodnie z kan. 773, należy zakwalifikować jako obowiązek ze sprawiedliwości (*ex iustitia*), gdyż wypełniając swoją pasterską posługę, winien on się troszczyć o wszystkich wiernych powierzonych jego pieczy. Zgodnie z normą kan. 774 § 1 troska o katechezę, pod przewodnictwem prawowitej władzy kościelnej, należy do wszystkich członków Kościoła, naturalnie we właściwej każdemu części. A zatem także biskup diecezjalny jest odpowiedzialny za katechizację w diecezji (*sub moderamine legitimae ecclesiasticae auctoritatis*). *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* stanowi: „Na biskupie ciąży odpowiedzialność za kształtowanie katechezy diecezjalnej, według norm i zasad wydanych przez Stolicę Apostolską,

---

[218] Zob. PAPIESKA RADA DS. KRZEWIENIA NOWEJ EWANGELIZACJI, *Dyrektorium o katechizacji*, 23.03.2020 [dalej: DoK], Kielce 2020, n. 114. Ten zaszczytny, ale i wymagający tytuł „pierwszy katecheta" pojawia się także w adhortacji *Catechesi tradendae* (CT, n. 63), a także w *Dyrektorium Ogólnym o Katechizacji* z 1997 r. (KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 15.08.1997, Poznań 1998, n. 222).

[219] DoK, n. 114. Już papież Benedykt XIV (zm. 1758) w konstytucji *Etsi minime* przypomniał, że szczególnym zadaniem biskupów jest przedstawianie w sposób jasny i metodyczny doktryny chrześcijańskiej. Powinni oni poświęcić się tej pracy – szczególnie ważnej – z całą troską i pilnością. Będą oni spełniać to zadanie także poza czasem wizytacji pasterskiej, przekazując zdrową doktrynę wiernym, dokonując tego poprzez pytanie chłopców i dziewcząt o rzeczy wysłuchane oraz będą ilustrować swoimi słowami tajemnice wiary. Zob. J. ADAMCZYK, *Diecezjalny urząd katechetyczny*, „Studia Prawnicze KUL" 1 (2017), s. 10. A Święta Kongregacja Soboru zaznaczyła, że „Primo, igitur, Episcopi, pro iure et officio gravissimo sibi commisso, ad curam et diligentiam quam antehac in rem catecheticam". SACRA CONGREGATIO CONCILII, Decretum de Catechetica Institutione Impensius Curanda et Provehenda *Provido Sane Concilio*, 12.01.1935, AAS 27 (1935), s. 148.

z uwzględnieniem różnych sposobów katechizacji odpowiadających potrzebom wiernych”[220]. A zatem biskup diecezjalny jawi się jako główny organizator katechizacji w powierzonym mu Kościele partykularnym. Jego staranie o dobrą organizację katechizacji winno go prowadzić do „zapewnienia w swoim Kościele faktycznego pierwszeństwa czynnej i skutecznej katechezy, która obejmie ludzi, pomoce i urządzenia, a także konieczne fundusze[221].

Zgodnie z kan. 386 § 1 ma czuwać, aby pilnie wypełniano przepisy kanonów, dotyczące posługi słowa i nauczania katechetycznego, tak żeby wszystkim była przekazywana cała nauka chrześcijańska. Prawodawca kościelny zaznacza, że troska o rozwój żywej i owocnej katechezy nie może ustępować żadnej innej trosce, jakakolwiek by ona była, dlatego też, „jeżeli katechizacja będzie w diecezjach dobrze prowadzona, wszystko inne łatwiej pójdzie”[222].

Zdaniem Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, troska biskupa o działalność katechetyczną skłania go do:

1. Wyrażania troski o katechizację poprzez bezpośrednie zajmowanie się przekazem Ewangelii i czuwanie nad integralnością depozytu wiary.

2. Zapewniania inkulturacji wiary na swoim terenie, stawiając na pierwszym miejscu skuteczną katechizację.

3. Opracowania całościowego programu katechizacji, służącego potrzebom ludu Bożego i zgodnego z planami duszpasterskimi opracowanymi na poziomie diecezji oraz konferencji biskupów.

4. Wzbudzania i podtrzymywania «szczerego zapału katechetycznego: chodzi o zapał wszczepiony w odpowiednie i skuteczne struktury, obejmujące i wspomagające ludzi, pomoce i urządzenia a także konieczne środki finansowe.

---

[220] AS, n. 128

[221] Zob. J. ADAMCZYK, *Organizacja katechezy w diecezji*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2 (2015), s. 10.

[222] CT, n. 63.

5. Troski o stosowne przygotowanie katechetów do ich zadań, tak żeby mieli dokładną znajomość nauki Kościoła oraz zasad psychologii, a wiedzę pedagogiczną, aby opanowali teoretycznie i praktycznie.

6. Uważnego czuwania nad jakością tekstów i narzędzi katechizacji. Nadto biskup winien odczuwać potrzebę, gromadzić w katedrze i katechizować lud Boży, zwłaszcza w najważniejszych okresach roku liturgicznego, a szczególnie w czasie Wielkiego Postu[223].

5.2.2. Biskup diecezjalny a ustawodawstwo katechetyczne

Obowiązkiem biskupa diecezjalnego w jego trosce o organizację katechizacji jest wydawanie norm odnośnie do katechezy, przy zachowaniu przepisów wydanych przez Stolicę Apostolską. W szczególny sposób winien wydawać normy dotyczące katechizacji parafialnej. Biskup ma także czuwać nad jakością tekstów i pomocy, które mają być wykorzystywane w katechezie oraz, aby dostarczane pomoce katechetycznych były odpowiednie, czyli które wydają się bardziej skuteczne do tego, aby wierni, w sposób dostosowany do ich charakteru, możliwości, wieku oraz warunków życia, mogli głębiej poznać naukę katolicką, tak by później według niej układać życie. Chodzi tu o katechizmy oficjalne, czyli takie, które biskup lub konferencja biskupów uznaje za własne oraz inne narzędzia robocze do celów katechetycznych.

Odnośnie do narzędzi katechetycznych, to zaliczamy do nich: instrukcje konferencji biskupich, programy, katechizmy, teksty dydaktyczne, podręczniki dla katechetów, nauczanie programowane[224]. Natomiast w kontekście czasów, w których przyszło nam żyć, szczególnie ważnym narzędziem w katechizacji wydają się być nowoczesne narzędzia cyfrowe[225].

---

[223] Zob. DoK, n. 114.

[224] Zob. J. ADAMCZYK, *Organizacja katechezy*…, dz. cyt., s. 11-12.

[225] Uwzględnienie rzeczywistości cyfrowej w nauczaniu religii można uznać za jeden ze sposobów realizacji zasady wierności Bogu i człowiekowi dziś. Treści przekazywane z zastosowaniem narzędzi cyfrowych pozostają niezmienne – ich źródłem jest Bóg, z kolei one same dotyczą działania Boga na rzecz człowieka. Równocześnie nowoczesne sposoby przekazu stanowią wyraz wierności człowiekowi, a to dlatego, że dzisiejszy odbiorca jest „cyfrowym tubylcem", tzn. pozostaje mocno zakorzeniony w rzeczywistości wirtualnej. Zob. A. RAYZACHER-MAJEWSKA, *Nauczyciele religii wobec rzeczywistości cyfrowej*, „Studia Katechetyczne" 16 (2020), s. 95. Dlatego też „Uczenie umiejętności obcowania ze światem mass mediów wydaje się […] zarówno koniecznością intelektualną, jak i doniosłym zadaniem wychowawczym". G. ŁĘCICKI, *Edukacja medialna w służbie katechezy*, „Kultura –

Do szczególnych obowiązków biskupa w dziedzinie katechizacji zalicza się wydawanie norm w następujących sprawach[226]: odpowiednie przygotowanie dzieci do sakramentu pokuty, bierzmowania oraz pierwszej Komunii św.; dalsza katechizacja tych dzieci, które przyjęły już pierwszą Komunię św.; umożliwienie odpowiedniej katechizacji osobom dorosłym.

Zadaniem biskupa jest również troska o odpowiednie przygotowanie katechetów do ich zadań, tak żeby obok dobrej znajomość nauki Kościoła znali również zasady psychologii, z uwzględnieniem wiedzy pedagogicznej. Do biskupa należy także ustalenie w diecezji całościowego, szczegółowego i spójnego programu katechetycznego, który by odpowiadał na prawdziwe potrzeby wiernych i który byłby odpowiednio usytuowany w diecezjalnych planach duszpasterskich. Realizacja takiego programu może być skoordynowana z planami konferencji biskupów.

Konkretny i spójny diecezjalny program katechetyczny stanowi całościową ofertą katechetyczną Kościoła partykularnego, który w sposób systematyczny, spójny i skoordynowany integruje różne procesy katechetyczne proponowane przez diecezję dla adresatów będących w różnym wieku. Gdy zajdzie taka potrzeba, biskup diecezjalny powinien się postarać o przygotowanie i aprobowanie katechizmu, jak również tekstów katechetycznych dostosowanych do różnego wieku i warunków kulturowych, oraz zarządzić, aby były one wykorzystywane w katechezie urzędowej w diecezji. Trzeba dodać, że chodzi tu o katechizmy oficjalne, to znaczy takie, które biskup diecezjalny uznaje za własne[227].

Media – Teologia" 4 (2011), s. 74. Edukacja cyfrowa stanowi realizację postulatu zawartego w katolickiej doktrynie medialnej, a jednocześnie postulatu nowoczesnego nauczania, który odpowiada realiom i wymogom początku XXI wieku. Kościół stał się prekursorem nowej aktywności pedagogicznej, a mianowicie edukacji cyfrowej. Edukacja cyfrowa swoim zasięgiem powinna obejmować przygotowanie katechetów i katechizowanych do selektywnego, aktywnego i kreatywnego ich wykorzystania. Nadto należy podjąć wszelakie inicjatywy w opracowaniu nowych programów katechetycznych, upowszechnianych przez technologie cyfrowe. Zob. M. PISAREK, *Rola edukacji cyfrowej w dydaktyce nauczania religii*, w: *XXV lat nauczania w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością*, red. M. ZAJĄC, Lublin 2015, s. 300.

[226] W. GÓRALSKI, *Projekt księgi III*…, dz. cyt., s. 227.

[227] Zob. J. ADAMCZYK, *Organizacja katechezy*…, dz. cyt., s. 12-13.

5.2.3. Biskup diecezjalny a organy wspomagającego w dziele katechizacji

Poza cenną współpracą z kurią diecezjalną, biskup w diecezjalnym dziele katechizacji może korzystać z pomocy ekspertów w zakresie teologii, katechetyki i nauk humanistycznych, a także z ośrodków formacji i badań katechetycznych.

Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce podkreśla, że biskup swoje zadania dotyczące katechezy sprawuje poprzez Referat (Wydział) Katechetyczny kurii biskupiej. Referat Katechetyczny działa zgodnie ze statutem nadanym przez biskupa diecezjalnego.

Do zadań referatu należy:

- nadzór nad katechetami;
- sprawy personalne i organizacyjne dotyczące katechezy;
- koordynacja nauczania religii w szkole z katechezą sakramentalną w parafii;
- nadzór nad realizacją diecezjalnego planu katechetycznego w parafiach;
- nadzór nad organizacją rekolekcji dla dzieci i młodzieży;
- inspirowanie działań o charakterze duszpasterskim i katechetycznym w diecezji;
- organizacja formacji katechetów;
- wykonywanie innych zadań zleconych przez biskupa[228].

Dyrektorium mówi też o Diecezjalnej Radzie Katechetycznej jako organie doradczym biskupa w zakresie posługi katechetycznej. Może ona być częścią Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej. W skład rady wchodzi dyrektor Referatu Katechetycznego oraz inne osoby mianowane przez biskupa spośród kapłanów, osób konsekrowanych i katechetów świeckich.

Do zadań rady należy:

- przygotowywanie i ocena programów katechetycznych;
- koordynacja formacji katechetów;
- współpraca z osobami odpowiedzialnymi za katechetyczną formację kapłanów;

[228] Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001, n. 137.

- wspieranie inicjatyw katechetycznych;
- wypełnianie innych zadań nałożonych przez ustawy diecezjalne bądź zleconych przez biskupa[229].

5.3. Biskup diecezjalny koordynatorem *munus docendi*

Jest rzeczą oczywistą, że biskup, który jest zarządcą całej diecezji, a te są niejednokrotnie bardzo rozległe powierzchniowo lub mają dużą liczbę wiernych, sam fizycznie nie da rady nauczać wszystkich wiernych. Ma współpracowników, zwłaszcza wspominanych prezbiterów, którzy jak przypominają dokumentu soborowe, są najważniejszymi współpracownikami biskupa w nauczaniu i ogólnie w duszpasterstwie[230]. Dlatego też biskup diecezjalny jest zobligowany nie tylko do osobistego głoszenia słowa Bożego, ale spoczywa na nim także obowiązek koordynowania realizacji zadania *munus docendi* w powierzonym mu Kościele partykularnym, nad którym sprawuje pieczę[231]. Biskup diecezjalny winien dbać o to, aby zachowana była jedność i spójność głoszonego słowa Bożego. Zadaniem biskupa jest nie tylko sprawowanie kontroli nad głoszeniem słowa, ale jest on przede wszystkim

[229] Zob. TAMŻE, n.138, s. 102-103.

[230] Zob. LG, n 28; CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis*, 7.12.1965 [dalej: PO], AAS 58 (1966), s. 991-1024, n. 4. Tekst polski: TENŻE, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis"*, 7.12.1965, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 478-508, n. 4. Dekret *Presbyterorum ordinis* stanowi wprost: „Presbyteri, utpote Episcoporum cooperatores, primum habent officium Evangelium Dei omnibus evangelizandi" (PO, n. 4). W Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele w świecie współczensym czytamy: „Episcopi vero, quibus munus moderandi Ecclesiam Dei commissum est, cum presbyteris suis nuntium Christi ita praedicent, ut omnes fidelium terrestres activitates Evangelii luce perfundantur" (KDK, n. 43).

[231] „It is useful to distinguish the teaching that bishops do personally from the much broader range of teaching opportunities in the diocese that they oversee and coordinate. Bishops do a lot of teaching personally. They preach every day, write a weekly column for the diocesan newspaper and give talks frequently to many groups on all sorts of occasions. Still, considering the vast scope of teaching and faith formation that takes place every day throughout the diocese, it is clear that what the bishop does personally is but a tiny fraction of the whole. An overwhelming proportion of the actual teaching throughout the diocese is accomplished by others, hundreds of others, from volunteers in parish religious education programs to university professors. These many persons, within whom the Holy Spirit dwells, lay persons, women and men religious, priests and deacons, are also the teachers of the faith in the diocesan church". J.A. CORIDEN, *The Teaching Ministry of the Diocesan Bishop and its Collaborative Exercise*, „The Jurist" 68 (2008) nr 2, s. 398.

odpowiedzialny za wszelką inicjatywę szerzenia Ewangelii[232]. Kodeks Jana Pawła II w kan. 772 § 1 wskazuje, że wszyscy współpracownicy biskupa diecezjalnego zobowiązani są do przestrzegania norm prawa, promulgowanych przez ich pasterza. A zatem biskup diecezjalny dzięki władzy, którą posiada w swojej diecezji, staje się moderatorem wszelkich zadań dotyczących posługi słowa Bożego[233].

Odpowiedzialność biskupa za koordynowanie relacji zadań związanych z *munus docendi* i troska o to, aby jego współpracownicy jak najlepiej przepowiadali słowo Boże, wiąże się z jeszcze jednym obowiązkiem i zadaniem biskupa. Otóż, jak zauważył kard. Zenon Grocholewski niezwykle ważną powinnością każdego biskupa diecezjalnego jest zagwarantowanie odpowiedniego przygotowania doktrynalnego kapłanów. Oprócz seminariów duchownych należy tu mieć na uwadze również wydziały teologiczne. Ich głównym zadaniem bowiem jest zapewnienie przygotowania doktrynalnego kapłanów[234].

Na koniec powyższego punktu dodajmy, że zadanie nauczania biskupi mogą wykonywać nie tylko pojedynczo (zawsze w łączności z Biskupem Rzymu) ale też kolegialnie, w ramach m.in. konferencji biskupów, która jest jednym z przejawów realizacji przez biskupów kolegialności afektywnej[235].

6. *Munus sanctificandi* biskupa diecezjalnego

Kolejnym niezwykle istotnym i wręcz fundamentalnym obowiązkiem biskupa jest posługa uświęcania (*munus sanctificandi*). Jest ona nierozerwalnie powiązana z omówionymi wcześniej posługami nauczania i pasterzowania (rządzenia). Biskup nauczając i pasterzując, uświęca siebie i innych. Nie

[232] AS, n. 123, 125.

[233] Zob. K. KRAUZ, *Munus docendi biskupa diecezjalnego*…, dz. cyt., s. 143,

[234] Zob. Z. GROCHOLEWSKI, *Munus docendi i formacja kapłanów. Przemówienie podczas X zgromadzenia zwyczajnego Synodu Biskupów*, „L'Osservatore Romano" 1 (2002), s. 10.

[235] Zob. M. LEWICKA, *Kompetencje legislacyjne konferencji biskupów dotyczące munus docendi*, „Kościół i Prawo" 1[14] (2012), s. 82.

można spełniać zadań uświęcających bez nauczania i pasterzowania. Jednak posługa uświęcania wyznacza biskupom szczególne zadania, które spełniają *in persona Christi capitis* czyli Najwyższego i Przedwiecznego Kapłana. Te zadania stanowią szczyt i źródło życia chrześcijańskiego[236].

W obowiązującym Kodeksie prawa kanonicznego, prawne aspekty kościelnej misji uświęcania, zostały zawarte w księdze IV zatytułowanej „Uświęcające zadanie Kościoła" (*De Ecclesiae munere sanctificandi*, kan. 834-1253). Tytuł księgi jawi się jako nowy, ponieważ w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. nie było odrębnej księgi traktującej o tym zagadnieniu. Związane jest to z inną koncepcją ustawodawcy, który zastosował odmienne kryterium podziału wewnętrznego niż w poprzednim Kodeksie.

W prawodawstwie z 1917 r. materiał paralelny zawarty był w III księdze o tytule „*De rebus*" (o rzeczach), czyli w prawie rzeczowym.

Ustawodawca kościelny zawarł w księdze IV normy prawne dotyczące zagadnień związanych z uświęcającym zadaniem Kościoła i ujął je aż w 420 kanonach (co niewątpliwie świadczy o tym, jak obszerna to dziedzina), z czego pierwsze sześć to tzw. kanony wstępne, natomiast pozostałe normy podzielone zostały na trzy części.

Kan. 834-839 KPK/1983, a więc kanony wstępne, to normy ogólne regulujące niezbędne zasady i wyjaśnienia, których źródło znajduje się w teologicznych przesłankach zaczerpniętych z inspiracji i doświadczeń wspominanego już wielokrotnie *Vaticanum secundum*. Można wnioskować, że ustawodawca w księdze IV przedstawił wskazania dotyczące warunków wymaganych do godziwości oraz ważności funkcji i aktów, potrzebnych przy realizacji kultu Bożego; do określenia materii i formy w sprawowaniu sakramentów i sakramentaliów oraz koniecznych zasad moralno-prawnych odnoszących się do szafarzy, celem właściwego ich sprawowania oraz

[236] Zob. J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze uświęcającej w świetle dyrektorium „Apostolorum Successores"*, „Annales Canonici" 3 (2007), s. 90. Zob. także: M. PAPUZIŃSKI, *Biskup jako pasterz w tekstach liturgii słowa w obrzędach święceń biskupich*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars" 22 (2016) nr 1, s. 90.

szafowania w odniesieniu do posługi uświęcania[237]. Obok Kodeksu Jana Pawła II, niezwykle ważnym dokumentem, dotyczącym analizowanej materii, jest wydane za pontyfikatu wspomnianego papieża cytowane już wielokrotnie Dyrektorium *Apostolorum Successores*[238].

6.1. Biskup diecezjalny moderatorem liturgii

Konstytucja o Liturgii przypomina, że „Liturgia jednak jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc”[239]. Właściwie można powiedzieć, że nie ma Kościoła bez liturgii. Tymczasem biskup jest sługą uświęcania, które dokonuje się w życiu Kościoła, w szczególności właśnie przez świętą liturgię.

W Kościele partykularnym biskup kieruje życiem liturgicznym[240] i jako szafarz odpowiedzialny za kult Boży w powierzonym mu Kościele powinien regulować, promować i strzec całe życie liturgiczne diecezji. Wypełniając to zadanie, powinien dbać o to, aby normy dotyczące kultu liturgicznego były wiernie przestrzegane oraz by funkcje liturgiczne pełniły osoby do tego prawnie upoważnione, a świeccy pełnili tylko te funkcje, które im przysługują[241].

---

[237] Zob. K. KAMIŃSKI, *Uświęcające zadanie Kościoła w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane aspekty*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 16 (2021) nr 18[1], s. 113-114.

[238] Józef Wroceński zauważa, że „Kościół zawsze w sposób szczególny troszczył się o przepisy i rozporządzenia dyscyplinarne dotyczące wypełniania funkcji uświęcającej, aby środki, jakimi dysponuje, były rozumiane i interpretowane zgodnie z wiarą, a także by sprawowane i przyjmowane wspólnotowo przynosiły pożądane owoce, wzmacniały i dynamizowały życie religijne oraz powodowały wzrost świętości wiernych zgodnie z ich powołaniem”. J. WROCEŃSKI, *Obowiązki pasterskie*…, dz. cyt., s. 136.

[239] Zob. CONCILIUM VATICANUM II, Constistutio *Sacrasanctum Concilium* de sacra liturgia, 4.12.1963 [dalej: KL], AAS 56 (1964), s. 97-138, n. 10. Tekst polski: TENŻE, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, 4.12.1963, w: TENŻE, *Konstytucje – Dekrety*…, dz. cyt., s. 48-78, n. 10. „Quare omnes vitam liturgicam dioeceseos circa Episcopum” (KL, n. 41).

[240] „Zachęcam więc moich braci biskupów, nauczycieli wiary i uczestników najwyższego kapłaństwa Chrystusowego, by dołożyli wszelkich starań w celu autentycznego promowania liturgii” (PG, n. 35). Wspominana już instrukcja *Inter oecumenici* przypomina: „Do biskupa należy kierowanie liturgią w obrębie jego diecezji”. ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja o należytym wykonywaniu*…, dz. cyt., n. 22. Tekst oryginalny: TENŻE, Instructio *Inter oecumenici*, dz. cyt., n. 22.

[241] Zob. J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze uświęcającej*…, dz. cyt., s. 93-94.

Biskup diecezjalny nie może dopuszczać do nadużyć w sprawowaniu funkcji liturgicznych, a gdyby takowe zaistniały, powinien podjąć kroki do ich wyeliminowania. Nie może także dopuszczać do żadnych dowolnych zmian w obrzędach poszczególnych sakramentów i w sprawowaniu liturgii, o czym zresztą przypomina dyspozycja kan. 846 § 1 KPK: „Przy sprawowaniu sakramentów należy wiernie stosować się do ksiąg liturgicznych zatwierdzonych przez kompetentną władzę. Z tej racji nikomu nie wolno własną powagą czegokolwiek do nich dodawać, w nich pomijać lub zmieniać".

Zadania organizacyjno-kierownicze biskupa w posłudze uświęcania winny być poparte własnym jego przykładem dlatego Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów podkreśla, że biskup będąc ze swoim ludem, który został mu powierzony, powinien często przewodniczyć celebracjom liturgicznym (o ile to możliwe zwłaszcza w kościele katedralnym) oraz pamiętać o tym, że obrzędy sprawowane pod jego przewodnictwem mają być przykładem dla wszystkich innych. Zaleca się także, aby biskup sprawował liturgię w kościołach diecezji, w czasie pełnienia w nich posługi pasterskiej, a szczególnie podczas wizytacji kanonicznych. Powinien do tego celu wykorzystywać także spotkania wiernych, gdyż w ten sposób umacnia i pogłębia komunię całego Ludu Bożego, bowiem liturgia sprawowana przez biskupa wraz z jego duchowieństwem i wiernymi jest wyrazem troski o zjednoczenie Kościoła lokalnego[242].

Liturgia pod przewodnictwem biskupa, winna odznaczać się pożądanym pięknem, starannym przygotowaniem i oprawą. Ma moderować życie liturgiczne w diecezji i przyczyniać się do czynnego uczestnictwa wiernych. Obecność biskupa we wspólnotach parafialnych i tam sprawowanie liturgii ma podkreślać łączność z całą diecezją[243].

---

[242] Zob. TAMŻE, s. 95-96.

[243] Zob. A. PIECKENHAGEN, *Liturgia stacyjna wyrazem jedności Kościoła lokalnego. Studium na podstawie wybranych celebracji w Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 2020, s. 128. Konstytucja o liturgii przypomina, że każda czynność liturgiczna jest obrzędem sprawowanym przez Kościół i zawsze ma charakter publiczny, nawet jeśli odbywa się bez udziału wiernych. Jednakże dla zachowania natury każdego obrzędu należy sprawować go raczej wspólnotowo niż indywidualnie. Zob. KL, n. 26-27.

Biskup diecezjalny jako ten, który uczestniczy we władzy prawodawczej, może też wydawać stosowne normy dotyczące liturgii, które obowiązują wszystkich w diecezji, zawsze jednak z uwzględnieniem tego, co postanowił prawodawca wyższy[244]. Ponieważ liturgia stanowi wspólnotowy i publiczny kult Kościoła, tj. hierarchicznie uporządkowanego Mistycznego Ciała Chrystusa, dlatego biskup ma czuwać, aby była sprawowana z należytą godnością i porządkiem, by wyświęceni szafarze, czy obdarzeni posługą lektora i akolity zachowywali się z należytą godnością.

6.2. Biskup diecezjalny głównym szafarzem sakramentów

Biskup – jako że posiada najwyższy stopień święceń – może sprawować wszystkie sakramenty, ale niektóre z nich, w sytuacjach zwyczajnych, są tylko jemu zarezerwowane, np. sakrament bierzmowania i święceń. Jest on zwyczajnym szafarzem bierzmowania i sam, o ile to możliwe, powinien go udzielać w sposób uroczysty wobec zgromadzonego Kościoła[245]. Analogicznie udzielając diakonatu, prezbiteratu i sakry biskupiej powinien pamiętać, że w sposób szczególny wypełnia posługę głowy i sługi wspólnoty wiernych[246]. Z kolei przewodnicząc Eucharystii pomaga budować

[244] „Do biskupa diecezjalnego w Kościele mu powierzonym należy, w ramach przysługującej mu kompetencji, wydawanie w sprawach liturgicznych norm, które obowiązują wszystkich" (KPK/1983, kan. 838 § 4). Przypomnienie wspomnianego obowiązku biskupa diecezjalnego znajdziemy w artykule: J. ADAMCZYK, *Kompetencje legislacyjne biskupa diecezjalnego w zakresie munus sanctificandi*, „Roczniki Nauk Prawnych" 20 (2010) nr 1, s. 188-189.

[245] Jak zauważa Marian Pastuszko, zaleca się, aby biskup udzielał bierzmowania, bowiem przyjęcie tego sakramentu przez posługę biskupa wyraźniej podkreśla więź, która łączy bierzmowanego z Kościołem, a także wskazuje na otrzymane podczas obrzędu bierzmowania polecenie świadczenia o Chrystusie wśród ludzi. Zob. M. PASTUSZKO, S*zafarz sakramentu bierzmowania według nowego Obrzędu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 19 (1976), nr 1-2, s. 83-84. A także: TENŻE, *Uprawnienie i obowiązek biskupa oraz prezbitera co do udzielania sakramentu bierzmowania (kanony 882, 888)*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 3 (2004), s. 416.

[246] W dekrecie Kongregacji Kultu Bożego zatwierdzającym obrzęd święceń diakonatu, prezbiteratu i sakry biskupiej z 1968 r. podkreślono, że powinny się one odbywać w niedzielę lub święto przy możliwie najliczniejszym udziale wiernych. Ponadto święceń należy udzielać w katedrze biskupiej, a miejsce święceń powinno być tak dobrane, aby przyjmujący je byli widoczni, zaś wierni bez przeszkód mogli śledzić przebieg całej liturgii. Z kolei neoprezbiterzy powinni koncelebrować z biskupem Mszę świętą, w czasie której otrzymują święcenia. Zob. J. DREWNIAK, *Soborowa odnowa liturgii święceń prezbiterów*, „Studia Włocławskie" 5 (2002), s. 68.

Kościół[247]. Eucharystia jest bowiem istotną zasadą życia nie tylko pojedynczych wiernych, ale całej ich wspólnoty Kościoła[248].

Biskup jest również odpowiedzialny za inicjację chrześcijańską. Winien także być przykładnym szafarzem sakramentu pokuty i zachęcać swoich kapłanów, aby mieli szacunek dla posługi pojednania, dodając im odwagi, by sprawowali ją szczodrze i z poczuciem nadprzyrodzoności. Odpowiedzialność biskupa obejmuje także czuwanie, aby zastosowanie absolucji generalnej miało miejsce z zachowaniem przepisów prawa. Do niego należy też obowiązek regulowania w odpowiedni sposób dyscypliny odprawiania egzorcyzmów i modlitw o uzdrowienie. Biskup powinien być przykładem nie tylko w sprawowaniu sakramentów, ale też ich przyjmowaniu, bowiem potrzebuje ich tak samo, jak każdy członek Kościoła[249].

Ponieważ biskup jest powołany do wstawiania się u Boga za powierzony sobie lud, powinien temuż ludowi sprawować Najświętszą Ofiarę Mszy św. Jest ścisłe zobowiązany ofiarować ją w intencji wiernych (*pro populo*) w niedzielę i święta nakazane[250].

---

[247] Dodajmy, że oczywistym jest, co przypomina dyspozycja kan. 910 § 1 KPK/1983, że biskup jest także zwyczajnym szafarzem Komunii świętej (podobnie jak prezbiter i diakon). Biskup i prezbiter mają władzę sprawowania Mszy świętej, a to jest coś więcej niż udzielanie Komunii świętej. Zob. M. PASTUSZKO, *Szafarz Eucharystii*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 30 (1987) nr 3-4, s. 40.

[248] „Kościół ujawnia się przede wszystkim w pełnym i czynnym uczestnictwie całego ludu Bożego w liturgii, a zwłaszcza w Eucharystii. W uczestnictwie wiernych we Mszy św. osiąga się w sposób najpełniejszy urzeczywistnienie Kościoła jako społeczności zbawienia. Wierni, uczestnicząc we Mszy św., przyczyniają się do wzrostu Kościoła jako społeczności, budują go, a także przyczyniają się do wzrostu i dojrzewania życia chrześcijańskiego w sobie" (KL, n. 41; zob. CD, n. 15). Zob. T. PAWLUK, *Czynny udział wiernych we Mszy św. w świetle soborowej odnowy liturgicznej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 10 (1967) nr 3-4, s. 225.

[249] Zob. J. WROCEŃSKI, *Obowiązki pasterskie*…, dz. cyt., s. 140-141.

[250] „Episcopus dioecesanus, post captam dioecesis possessionem, debet singulis diebus dominicis aliisque diebus festis de praecepto in sua regione Missam pro populo sibi commisso applicare" (KPK/1983, kan. 388 § 1). Obowiązek ten, analogicznie jak w CIC/1917, jest jednocześnie personalny i realny. Personalny w tym sensie, że biskup diecezjalny jest zobowiązany do odprawienia za lud tyle Mszy św., ile jest niedziel i świąt nakazanych, a gdyby je opuścił nawet bez własnej winy, jest zobowiązany wypełnić ten obowiązek w inne dni. Zob. M. SITARZ, *Obowiązek odprawiania mszy świętej 'pro populo'*, w: *Eucharistia fons vitae – współczesne problemy prawne. Materiały sesji naukowej zorganizowanej 26 kwietnia 2006 r. w Kazimierzu Dolnym*, red. S. TYMOSZ, Lublin 2006, s. 109.

6.3. Inne zadania biskupa diecezjalnego w posłudze uświęcania

Poza troską o kult liturgiczny do zadań biskupa należy czuwanie nad wieloma sprawami obejmującymi posługę uświęcania. Do niego należy troska o kościoły i inne miejsca święte. Biskup diecezjalny powinien je osobiście uroczyście poświęcić (*dedicatio*)[251] lub przynajmniej pobłogosławić (*benedictio*)[252]. Wyjątkowo może w tym wyręczyć się innym biskupem lub kapłanem[253]. Pośród wszystkich świątyń diecezji szczególne miejsce zajmuje kościół katedralny, będący znakiem jedności Kościoła partykularnego. Katedra jest dla biskupa centralnym miejscem sprawowania posługi uświęcania, dlatego powinien zadbać o to, aby spełniane w niej celebracje liturgiczne miały godny i uroczysty charakter. Katedra zwana matką kościołów diecezji (*veluti ecclesia mater*), winna gromadzić przedstawicieli wiernych całej diecezji, a w uroczyste celebracje powinna być zaangażowana kapituła kanoników katedralnych[254].

---

[251] „The connection between the local Christian community and the universal Church plays an important role in the dedication of a church". S. HEROLD, *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo Dedicationis Ecclesiae et Altaris*, Washington 2016, s. 372. Wydaje się czymś naturalnym, że biskup jawi się jako główny celebrans Mszy św., podczas której ma miejsce dedykacja kościoła. Zaraz po nim, a właściwie razem z nim celebrują liturgię prezbiterzy i całe zgromadzenie wiernych. Zob. K. KONECKI, *Symbolika obrzędów dedykcji kościoła*, „Studia Włocławskie" 3 (2000), s. 139.

[252] W tym kontekście prawodawca przypomina, iż jest wskazane, aby budowle święte, czyli kościoły, przeznaczone na sposób stały do sprawowania w nich Bożych tajemnic, były przekazywane Bogu przez zastosowanie obrzędu dedykacji (konsekracji) kościoła, który odznacza się wymową obrzędów i symboliki. Z kolei kaplice prywatne, kapliczki, ewentualnie budowle sakralne (świątynie), które z racji szczególnych okoliczności jedynie czasowo mają być przeznaczone dla sprawowania w nich kultu Bożego, wypada poświęcić, stosując przy tym odpowiedni obrzęd. Zob. E. SZTAFROWSKI, *Modyfikacje przepisów kodeksowych o kościołach i ołtarzach w prawie posoborowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 23 (1980) nr 1-2, s. 218.

[253] „Ad Episcopum, cui Ecclesiae particularis cura commissa est, novas ecclesias in sua dioecesi aedificatas spectat Deo dicare. Si vero ipse ritui praeesse nequit, munus committet alii Episcopo, praesertim ei quem socium vel adiutorem habet in cura pastorali fidelium pro quibus nova ecclesia est aedificata; in adiunctis omnino peculiaribus, presbytero, cui speciale dabit mandatum". SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS ET CULTU DIVINO, *Pontificale Romanum: Ordo dedicationis ecclesiae at altaris*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1977, n. 6.

[254] J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze uświęcającej*…, dz. cyt., s. 96. „Dla biskupa, chociaż spełnia swoją posługę uświęcania w całej diecezji, głównym punktem odniesienia jest kościół katedralny, który jest jakby kościołem matką i centrum Kościoła partykularnego. Kościół katedralny jest bowiem miejscem, w którym biskup ma swą katedrę, z której naucza i przyczynia się do wzrastania ludu poprzez głoszenie słowa, przewodzi głównym celebracjom roku liturgicznego i udziela sakramentów. Właśnie z wysokości swojej katedry biskup jawi się wobec zgromadzenia wiernych jako ten, który przewodniczy *in*

Wśród świątyń, które również odgrywają znaczącą rolę, są sanktuaria. Kodeks stanowi: „Przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego – za aprobatą ordynariusza miejscowego – pielgrzymują liczni wierni z powodu szczególnej pobożności" (KPK/1983, kan. 1230)[255]. Ordynariuszem miejsca, który udziela aprobaty dla sanktuarium będzie zazwyczaj biskup diecezjalny[256]. Do niego należy również zatwierdzenie statutów sanktuarium oraz czuwanie nad celebrowanymi tam nabożeństwami, zarówno liturgicznymi, jak i wypływającymi z pobożności ludowej. Biskup powinien rozwijać i popierać różne formy pobożności kierowane do Matki Bożej i innych świętych, a także ustalać zasady regulujące tę pobożność. W sposób szczególny winien zająć się kultem Eucharystii poza Mszą św., tj. adoracjami Najświętszego Sakramentu, procesjami eucharystycznymi i kongresami eucharystycznymi. Ma także zajmować się kultem Najświętszego Serca Pana Jezusa, nabożeństwami do Matki Bożej, modlitwami i pieśniami religijnymi. Biskup winien również

loco Dei Patris. Dlatego według pradawnej tradycji zarówno Wschodu, jak i Zachodu, jedynie biskup może obejmować katedrę biskupią. To właśnie obecność tej katedry czyni z kościoła katedralnego przestrzenne i duchowe centrum jedności i komunii dla prezbiterium diecezjalnego i dla całego świętego Ludu Bożego" (PG, n. 34).

[255] Obowiązujące prawo, biorąc pod uwagę charakter i status prawny sanktuariów jako szczególnego typu placówek duszpasterskich, nakłada na te placówki specjalne powinności duszpasterskie. Powinny być w nich bardziej udostępnione wiernym środki zbawienia, takie jak: częstsze głoszenie słowa Bożego, głębsze i pełniejsze życie liturgiczne, zwłaszcza przez krzewienie i popieranie celebracji eucharystycznej, łatwiejsza możliwość skorzystania z sakramentu pokuty, wreszcie innego rodzaju, aprobowane przez Kościół, formy religijnego kultu właściwe dla danego regionu kościelnego. Prawo nie pomija też kwestii właściwej dla tego rodzaju placówek duszpasterskich, mianowicie potrzeby zbierania dokumentacji, zabezpieczania wotów itp. Nakazuje, aby wota (zwłaszcza artystyczne, nie wyłączając sztuki ludowej) oraz dokumenty pobożności (prośby i podziękowania) były nie tylko skrzętnie zbierane i gromadzone, ale także eksponowane w miejscach przyległych do sanktuarium i udostępniane wiernym oraz pilnie strzeżone i zabezpieczone (muzea, skarbce, sale wystawowe itp.). Zob. F. PASTERNAK, *Status prawny sanktuariów w nowym prawie kanonicznym*, Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 28 (1985) nr 1-2, s. 222.

[256] Biskup jest odpowiedzialny, motywując się roztropnością i troską duszpasterską, za zbadanie faktów, które uzasadniają pielgrzymki, oraz ich właściwą ocenę. Winien także wyrazić swoją opinię o ich zgodności z wiarą i z obyczajami. Biskup, aprobując pielgrzymki wiernych do określonego miejsca, w ten sposób pośrednio wyraża także sąd o zgodności motywu pobożności z wiarą i obyczajami, który powoduje wspomniane pielgrzymki. Aprobata biskupa rodzi podwójny skutek: otóż z jednej strony przyznaje autentyczność kościelną pobożności pielgrzymów we wszystkich aspektach, od ortodoksji do szacunku dla dyscypliny kościelnej, a z drugiej, podporządkowuje miejsce kultu dyspozycjom kodeksowym i pozakodeksowym dedykowanym sanktuariom. Zob. J. ADAMCZYK, *Wokół prawnej definicji sanktuarium*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 57 (2014) nr 3, s. 80.

strzec niektórych pobożnych praktyk duchowych, stanowiących cenne dziedzictwo religijne, takich jak: Różaniec święty, Droga Krzyżowa, modlitwa Anioł Pański i różne nowenny[257].

Przedmiotem pasterskiej troski biskupa są również czasy święte, zarówno święta i uroczystości w Roku Liturgicznym, jak i dni pokuty oraz święta lokalne i patronalne. Wśród troski o dni świąteczne na pierwszym miejscu trzeba postawić świętowanie niedzieli. Biskup winien zabiegać o to, aby wierni święcili niedzielę i obchodzili ją jako Dzień Pański (*dies domini*)[258] poprzez uczestniczenie w ofierze Mszy św., spełnianie uczynków miłości oraz niezbędny odpoczynek od pracy. Natomiast specjalnym zadaniem biskupa jest wydobywanie na światło dzienne świadectwa świętości. Ma on zbierać i ujawniać znaki heroicznej świętości. W przypadkach, w których jawi się heroiczność cnót, takich czy innych osób, również świeckich, w szczególności małżonków chrześcijańskich, należy roztropnie otwierać procesy beatyfikacyjne lub kanonizacyjne, a przy przeprowadzaniu ich, trzeba dostosować się do procedury kanonicznej, zgodnie z przepisami kościelnymi zawartymi w dokumentach dotyczących tychże postępowań, a także korzystając z opracowań autorów[259].

6.4. Współpracownicy biskupa diecezjalnego w dziele uświęcania i dążenie wszystkich wiernych do świętości

Współpracownikami biskupa są przede wszystkim, poprzez uczestnictwo w jednym kapłaństwie Jezusa Chrystusa, prezbiterzy i diakoni. Jednak w wypełnianiu posługi uświęcania mają swój udział również wierni świeccy.

---

[257] J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze uświęcającej*…, dz. cyt., s. 98. Biskup diecezjalny powinien zadbać o to, aby różnego rodzaju nabożeństwa, religijne obchody nie zawierały elementów obcych prawdzie chrześcijańskiej czy też duchowi Kościoła. Gdyby takowe miały jeszcze miejsce, należy je zastąpić nowymi formami nabożeństw. Zob. J. STEFAŃSKI, *Pobożność ludowa w świetle dokumentów liturgicznych*, „Studia Theologica Varsaviensia" 18 (1980) nr 2, s. 259-260.

[258] Zob. IOANNES PAULUS II, Epistula apostolica de diei dominicae sanctificatione *Dies Domini*, 31.05.1998, AAS 90 (1998), s. 714-766, n. 48. Tekst polski: TENŻE, *List apostolski „Dies Domini" do biskupów, kapłanów i wiernych o świętowaniu niedzieli*, 31.05.1998, w: TENŻE, *Christifideles laici. Katolicy świeccy: adhortacja apostolska. Dies Domini. Dzień Pański: list apostolski*, Warszawa 2008, s. 151-228, n. 48.

[259] J. DYDUCH, *Udział biskupów w posłudze uświęcającej*…, dz. cyt., s. 98.

Szczególnie w tej posłudze uczestniczą rodzice prowadząc w duchu chrześcijańskim życie małżeńskie i podejmując chrześcijańskie wychowanie dzieci. Dlatego też biskup powinien czuwać, aby normy ustalone przez kompetentną władzę były wiernie przestrzegane i aby każdy, czy to duchowny, czy świecki, pełnił tylko tę funkcję, która mu przysługuje, a nie inną, bez wprowadzania jakichkolwiek zmian w obrzędach sakramentów lub sprawowaniu liturgii, które odzwierciedlałyby osobistą wrażliwość lub preferencje[260].

Wszyscy wierni, niezależnie od stanu i tego czym się zajmują, są w Kościele powołani są do pełni życia chrześcijańskiego i do doskonałej miłości. Wpatrując się w postawę Chrystusa z całej duszy winni być gotowi do poświęcenia się dla chwały Bożej i służbie bliźnim. Dzięki temu świętość Ludu Bożego wyda właściwe owoce. Poprzez dążenie do świętości podnosi się godność ludzkiego życia[261]. Biskupi powinni przede wszystkim na wzór Najwyższego Kapłana[262], pobożnie i ochoczo, z pokorą i męstwem, pełnić swoją służbę, która tak wypełniana będzie także dla nich wzniosłym środkiem uświęcenia. Będąc dla swojej trzody wzorem, powinni prowadzić Kościół swoim przykładem ku większej świętości i doskonałości. Stąd też prawodawca nakłada na biskupa diecezjalnego obowiązek dawania przykładu świętości poprzez miłość, pokorę i prostotę życia w trosce o wzrost świętości wiernych.

W Kodeksie prawa kanonicznego w kan. 387 czytamy: „Pamiętając o tym, że ma obowiązek dawać przykład świętości poprzez miłość, pokorę i prostotę życia, biskup diecezjalny winien zabiegać wszystkimi środkami

---

260 Zob. J. WROCEŃSKI, *Obowiązki pasterskie*…, dz. cyt., s. 136.

261 Dlatego Jan Paweł II tak usilnie wołał w Starym Sączu: „Nie lękajcie się być świętymi! Uczyńcie kończący się wiek i nowe tysiąclecie erą ludzi świętych!". JAN PAWEŁ II, *Homilia podczas mszy św. i kanonizacji bł. Kingi (Stary Sącz)*, 16.06.1999, w: TENŻE, *Dzieła zebrane*, t. 9: *Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, cz. 1: *Polska*, Kraków 2006, s. 876.

262 W *Pastores gregis* Jan Paweł II zaznaczył, że biskup musi być przede wszystkim „człowiekiem Bożym" (zob. PG, n. 13). Jan Paweł II przypomniał także, że same święcenia biskupie nie wystarczają do osiągnięcia świętości: „Święcenia biskupie nie wpajają doskonałości cnót, biskup musi przebyć własną drogę uświęcenia, dając z siebie wszystko, aby upodobnić się do Chrystusa, doskonałego Człowieka" (PG, n. 13). Droga świętości biskupa oznacza „stopniowe wchodzenie w coraz głębszą dojrzałość duchową i apostolską, naznaczoną prymatem miłości pasterskiej" (PG, n. 13). Innymi słowy: „Biskup powinien zastanowić się, jak ma przeświecać przez niego osoba samego Chrystusa" (PG, n. 13). Na temat środków służących do uświęcania biskupa, które podaje Jan Paweł II, zob. M. SKIERKOWSKI, *Refleksie o posłudze*…, dz. cyt., s. 435-436.

o wzrost świętości wiernych, zgodnie z własnym powołaniem każdego. Ponieważ zaś jest głównym szafarzem Bożych tajemnic, ma zabiegać ustawicznie o to, by wierni powierzeni jego pieczy, przez uczestnictwo w sakramentach wzrastali w łasce, a także poznawali paschalną tajemnicę i nią żyli".

Powołanie biskupa do świętości jest nieodłączną częścią wydarzenia sakramentalnego leżącego u podstaw jego posługi, czyli święceń biskupich[263].

Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza dokumentów dotyczących zadań i obowiązków biskupa diecezjalnego prowadzi do następujących wniosków:

1. Ewolucja urzędu biskupa diecezjalnego jest bardzo długa, stara jak Kościół katolicki, sięga już bowiem czasów apostolskich.

a) W pierwszych wiekach Kościoła wytworzyła się praktyka polegająca na wyborze kandydata na biskupa przez duchownych i wiernych świeckich danej gminy chrześcijańskiej. Wybór wymagał potwierdzenia przez głównego biskupa prowincji lub sąsiednich biskupów. Należy dodać, że od początku była silna świadomość tego, że biskupi są następcami apostołów.

b) W myśl postanowień Kodeksu z 1917 r., urząd biskupa diecezjalnego, który był także nazywany biskupem rezydencjalnym, miał bardziej jurydyczny, aniżeli pasterski charakter. Równocześnie Kodeks Pio-Benedyktyński wyraźnie stanowił, że biskupi są następcami apostołów (*Apostolorum Successores*) i z ustanowienia Bożego (*ex divina institutione*) są przełożonymi poszczególnych Kościołów, którymi rządzą z władzą zwyczajną (*potestate ordinaria regunt*).

c) Rozumienie urzędu biskupa w dużym stopniu zmieniło się przez doktrynę Soboru Watykańskiego II (którego nauczanie zostało przetransponowane na nowy Kodeks prawa kanonicznego), gdzie Kościół

[263] Zob. J. WROCEŃSKI, *Obowiązki pasterskie*…, dz. cyt., s. 137.

został nazwany Ludem Bożym, którego częścią jest diecezja. Wyraźnie podkreślono pasterski charakter urzędu biskupa. Tym samym od Soboru Watykańskiego II biskupstwo jest w swej najgłębszej istocie pojmowane jako służba sprawowana wewnątrz Kościoła, której celem jest udostępnianie zbawczej tajemnicy Chrystusa.

2. Urząd biskupa diecezjalnego wiążę się ze sprawowaniem władzy, a ta jak się okazuje jest bardzo duża i szeroka, co nie oznacza, że absolutna.

Określając naturę władzy biskupa diecezjalnego, ustawodawca kodeksowy (idąc za nauczaniem Soboru watykańskiego II) stwierdza, że jest ona:

– zwyczajna tzn. że jest sprawowana przez biskupa na mocy powierzonego mu urzędu pasterskiego i przysługuje mu habitualnie na sposób stały względem powierzonej jego trosce wspólnoty wiernych (zob. LG, n. 27b); a zatem nie jest to władza delegowana przez papieża.

– władzą własną, a więc nie jest to władza zastępcza, tzn. że ma być przez niego sprawowana we własnym imieniu, a nie w imieniu jakiegokolwiek innego organu ludzkiego. Biskup diecezjalny nie jest zatem wikariuszem Papieża (LG, n. 27a), lecz na mocy prawa Bożego jest „wikariuszem i delegatem Chrystusa".

– władzą bezpośrednią, tzn. że biskup może ją sprawować bez koniecznych pośredników. Niemniej jednak nie stanowi to przeszkody, aby biskup posługiwał się współpracownikami, ani też nie sprzeciwia się podziałowi diecezji na parafie.

– władzą osobistą, a to oznacza, że władza jaką biskup otrzymuje od Chrystusa w momencie konsekracji jest zakotwiczona w jego osobie (zob. CD, n. 8; LG, n. 27). Sprawowanie władzy, która biskupowi diecezjalnemu przysługuje na mocy urzędu, jest jego osobistym obowiązkiem i uprawnieniem do dobrego rządzenia. Autorytet jest służbą, a służba polega na ścisłym wypełnianiu władzy rządzenia.

3. Władza rządzenia (*munus regendi*) przysługująca biskupowi jest potrójna, tzn. obejmuje władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (zob. KPK/1983, kan. 391 § 1). Należy pamiętać, że w Kościele z ustanowienia Bożego obowiązuje zasada jedności władzy. Dlatego nie

narusza tej zasady wyróżnienie trzech rodzajów władzy w tym samym podmiocie:

a) Zgodnie z dyspozycją kan. 391 § 2 KPK/1983 władzę ustawodawczą biskup diecezjalny sprawuje osobiście, tzn. nie dzieli się nią z innymi organami władzy (zob. kan. 135 § 2). Niemniej jednak na etapie przygotowania aktów normatywnych biskup może korzystać z pomocy tak duchownych, jak i wiernych świeckich, czego szczególnym przykładem jest synod diecezjalny.

b) Władzę wykonawczą, czyli administracyjną (zob. KPK 1983, kan. 391 § 2), biskup może sprawować osobiście bądź za pośrednictwem organów pomocniczych: wikariusza generalnego bądź biskupiego, których zakres kompetencji jest określony przez prawo. Warto podkreślić, że władza wykonawcza biskupa diecezjalnego nie wyczerpuje się w stanowieniu aktów administracyjnych, ale obejmuje również podejmowanie różnorodnych inicjatyw o charakterze organizacyjnym oraz koordynowanie współpracy wszystkich podległych mu organów władzy kościelnej.

c) Biskup diecezjalny ma nie tylko prawo, ale także obowiązek, wynikający z prawa Bożego, sądzenia swoich wiernych. Z tego też względu biskup diecezjalny jest nazywany *iudex natus* we własnej diecezji, a to oznacza, że nie może nigdy zrzec się odpowiedzialności za prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości we własnej diecezji, ponieważ jest w niej sędzią na mocy prawa Bożego. Władzę sądowniczą biskup diecezjalny wykonuje osobiście, bądź przez wikariusza sądowego i sędziów, których zakres kompetencji określony jest przez prawo (zob. KPK/1983, kan. 391 § 2, 1420 § 1-2, 1421 § 1).

4. Dokumenty soborowe nazywają biskupa nauczycielem w Kościele i zwiastunem wiary, mającym obowiązek troski o szerzenie Ewangelii. Z tego też najważniejszym obowiązkiem biskupa diecezjalnego, który jest pasterzem powierzonej mu cząstki Ludu Bożego, jest posługa nauczania (*munus docendi*). Co więcej, głoszenie Ewangelii wyróżnia się wśród głównych obowiązków biskupów, którzy są zwiastunami wiary oraz autentycznymi, czyli upoważnionymi przez Chrystusa nauczycielami, którzy powierzonemu sobie ludowi głoszą prawdy wiary, aby w nie wierzył i

w życiu je stosował. Cała działalność biskupa musi sprowadzać się do głoszenia Ewangelii, ukierunkowanego na pomoc Ludowi Bożemu w osiągnięciu posłuszeństwa w wierze słowu Bożemu i na przyjęcie w pełni nauczania Chrystusa.

5. Do istotnych istotnch obowiązków biskupa należy posługa uświęcania (*munus sanctificandi*). Jest ona nierozerwalnie powiązana z posługami nauczania i pasterzowania (rządzenia). Biskup nauczając i pasterzując, uświęca siebie i innych. Nie można spełniać zadań uświęcających bez nauczania i pasterzowania. Jednak posługa uświęcania wyznacza biskupom szczególne zadania, które spełniają *in persona Christi capitis* czyli Najwyższego i Przedwiecznego Kapłana. Te zadania stanowią szczyt i źródło życia chrześcijańskiego.

ROZDZIAŁ II

Munus docendi i *munus regendi* biskupa w statutach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (z uwzględnieniem troski o powołania kapłańskie i odniesieniem do dóbr doczesnych Kościoła)

Munus docendi biskupa diecezjalnego dokonuje się przede wszystkim na terenie powierzonego mu Kościoła partykularnego. Kościół ten jest wspólnotą podtrzymywaną przez głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów oraz wzajemne umacnianie się w wierze i miłości przez wszystkich jej członków. Biskup, który tej wspólnocie przewodniczy, poprzez swoje nauczanie i przykład życia, jeszcze ściślej się z nią jednoczy oraz ukazuje bogactwo depozytu wiary powierzonego zarówno jemu jak i jego wiernym[1]

1. Biskup a kaznodziejstwo

Statuty synodalne, promulgowane przez prawodawcę diecezjalnego, rozpoczynają się właśnie od tematu dotyczącego obowiązków i uprawnień biskupa w odniesieniu do *munus docendi*. Nie ma tym nic dziwnego, bowiem biskup Ablewicz przywiązywał ogromną wagę do głoszenia słowa Bożego.

[1] AS, n. 118.

Rozumiał, że to podstawowe zadanie Kościoła. Nadto był świetnym kaznodzieją i oratorem, dlatego też w tej dziedzinie wymagał wiele od innych. Pierwszy rozdział synodu został poświęcony kaznodziejstwu[2]. Warto zacytować jego pierwszy statut, który – podobnie jak wiele pozostałych statutów synodu – jest mocno osadzony w nauczaniu *Vaticanum secundum*, a który brzmi: „Kaznodziejstwo jest jedną z form posługi słowa Bożego, która z woli Chrystusa stanowi fundamentalne i pierwszorzędne zadanie Kościoła"[3]. Z kolei paragraf drugi cytowanego statutu przypomina, że celem kaznodziejstwa jest wiara i życie z wiary, a dzięki temu uwielbienie Boga w Kościele, jak i również zbawienie ludzi[4].

Rozdział dotyczący kaznodziejstwa dotyczy czterech zagadnień: „Głosiciele słowa Bożego" (stat. 2-4), „Słuchacze słowa Bożego" (stat. 5-6), „Formy kaznodziejstwa" (stat.7-11), „Troska o kaznodziejstwo" (stat. 12-15).

Prawodawca diecezjalny przypomniał, że w pierwszej kolejności to na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek kaznodziejstwa w Kościele[5].

---

[2] Janusz Pasierb zaznacza, że wpływ kaznodziejstwa na kształtowanie polskiej religijności i kultury narodowej był na pewno większy niż wpływ książek. Książki czytali ludzie wykształceni, a przynajmniej umiejący czytać, oraz ci, których było stać na ich kupno. Kazań natomiast mógł słuchać każdy. Również ludzie prości i niewykształceni. Zob. J.S. PASIERB, *Kaznodziejstwo w religijnej i narodowej strukturze polskiego Tysiąclecia*, „Collectanea Theologica" 38 (1968) nr 2, s. 105. Trzeba przyznać wprost, że taki stan rzeczy można było jeszcze gdzieniegdzie spotkać nawet w II poł. XX w., również na ziemiach diecezji tarnowskiej. Nic zatem dziwnego, że biskup Ablewicz przywiązywał wielką wagę do kaznodziejstwa. Dodajmy także, że termin „kaznodziejstwo" jest już dziś rzadko spotykany. Słowo „kaznodziejstwo" (ani nawet „kazanie) ani razu nie pojawia się w Kodeksie z 1983 r. W zamian używa się określenia „homilia".

[3] IV SDT, stat. 1 § 1. Dokumenty soborowe wskazują wyraźnie na to, że dzięki głoszonej Ewangelii tworzy się wspólnota wierzących – Kościół, który poprzez słowo rozwija się i wzrasta. Czytamy w magisterium soborowym: „[…] Jezus bowiem zapoczątkował Kościół swój głosząc radosną nowinę, a mianowicie nadejście Królestwa Bożego […]" (LG 5). „Przez zbawcze […] słowo rodzi się wiara w sercach niewierzących, a w sercach wierzących rozwija; dzięki niej powstaje i wzrasta wspólnota wiernych, według słów apostoła: „Wiara ze słuchania, a słuchanie przez słowo Chrystusowe (Rz 10,17)" (PO 4). Chrystus nakazał apostołom głoszenie Ewangelii, aby wzbudzali wiarę w Niego i „zgromadzali Kościół" (DV, n. 17).

[4] Zob. IV SDT, stat. 1 § 2. Kaznodziejstwo budzące wiarę i konstytuujące Kościół stanowi prawdziwy środek zbawienia, czyli zjednoczenia człowieka z Bogiem. A zatem nie tylko siedem sakramentów, co podkreślała teologia potrydencka, ale także przepowiadanie słowa Bożego, jak nauczał Sobór Watykański II, posiada rzeczywistą moc zbawczą, analogiczną do skuteczności zbawczej sakramentów. Zob. A. LEWEK, *Kaznodziejstwo jako środek zbawienia*, „Studia Theologica Varsaviensia" 13 (1975) nr 1, s. 101.

[5] Były prefekt kongregacji nauki wiary kard. Gerhard Ludwig Müller przypomina: „Der wesentliche Auftrag des Apostels besteht darin, Lehrer im Glauben und in der Wahrheit zu sein". G.L. MÜLLER, *Das Kerygma in der Kirche: der Bischof – Verkünder des Wortes Gottes*, „Studia Katechetyczne" 8 (2012), s. 19. Bernhard Sven Anuth słusznie konstatuje: „Der Diözesanbischof ist «durch sein Wort und durch das Zeugnis seines Lebens der erste

Wynika to z Chrystusowego mandatu i jest wykonywana na mocy święceń. Po biskupie takowe zobowiązanie mają także prezbiterzy i diakoni, których synod nazywa współpracownikami biskupa[6]. Do przepowiadania w kościele mogli też zostać dopuszczeni świeccy, zgodnie z kan. 766 KPK/1983, jednak homilia jako część samej liturgii, mogła być zarezerwowana tylko duchownym[7].

Świętość przepowiadanego słowa, wymagała od kaznodziei świętości osobistej, znajomości orędzia zbawczego, a także rozeznania w sytuacji egzystencjalnej człowieka. Dlatego też kaznodzieja winien przez życie modlitewne i studium osobiście pogłębiać wiedzę o Bogu i człowieku. Kazanie powinno być dobrze przygotowane. Obowiązkiem kaznodziei było posiadanie w prywatnej bibliotece działu homiletycznego, stanowiącego codzienny warsztat pracy. Co ciekawe, prezbiterzy do piątego roku kapłaństwa mieli obowiązek pisania pełnych tekstów homilii i kazań, a wszyscy pozostali przynajmniej konspektów[8].

Jako skuteczny sposób przepowiadania słowa Bożego należało stosować wypróbowane już w Kościele formy kaznodziejstwa, mianowicie homilie, kazania i konferencje. Synod, idąc za dyspozycją kan. 767 § 1 KPK/1983 podkreśla, że homilia zajmuje miejsce szczególne, gdyż czerpie swe treści z liturgicznych teksów świętych[9]. Analogicznie do prawodawcy kodeksowego prawodawca diecezjalny nakazywał głoszenie słowa Bożego we wszystkie niedziele i święta nakazane (zob. KPK/1983, kan. 767 § 2).

Verkünder des Evangeliums» und tritt den Gläubigen seiner Teilkirche als autoritativer Lehrer gegenüber. Sein Lehramt ist Bestandteil der mit dem Amt des Diözesanbischofs gegebenen Jurisdiktionsgewalt. Als Lehrer seiner Teilkirche schulden ihm die Gläubigen rechtlich Lehrgehorsam (c. 212 § 1) im Sinne eines religiös motivierten Verstandes- und Willensgehorsams. Dabei steht die Lehrautorität des Diözesanbischofs unter dem Vorbehalt der Erfüllung seiner eigenen Gehorsamspflicht gegenüber Lehren des Papstes oder des Bischofskollegiums. Sie hat er zu verbreiten und zu vermitteln. Persönliche Akzente in der Lehre kann er nur innerhalb des durch die universalkirchlichen Glaubens- und Sittenlehren vorgegebenen Rahmens setzen". B.S. ANUTH, *Die Lehraufgabe des Diözesanbischofs*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 158-159.

6 Zob. IV SDT, stat. 2 § 1.

7 Zob. IV SDT, stat. 2 § 3. Zob. J.A. CORIDEN, *The Teaching Office of the Church. The preaching of the word of God (cc. 762-772)*, w: J.A. CORIDEN, T.J. GREEN, D.E. HEINTSCHEL, *The Code of Canon Law: a text and commentary*, New York 1985, s. 553.

8 Zob. IV SDT, stat. 3-4.

9 Zob. IV SDT, stat. 7 § 1-2.

Nadto należało głosić słowo podczas sprawowania sakramentów, pogrzebów oraz uroczystych poświęceń. Zalecano głoszenie słowa podczas Mszy św. w dni powszednie z udziałem większej liczby wiernych, zwłaszcza w Adwencie i Wielkim Poście. Zwrócono uwagę, że należy podtrzymać tradycję głoszenia kazań na Gorzkich Żalach, w pierwsze piątki miesiąca i podczas nowenny do MB Nieustającej Pomocy[10].

Zgodnie z zaleceniem Kodeksu (kan. 770) proboszczowie byli zobligowani do corocznego organizowania rekolekcji parafialnych, a także misji parafialnych, które miały się odbywać nie rzadziej niż co 10 lat, zgodnie z przyjętym w diecezji zwyczajem[11].

Kaznodzieje winni przemawiać z prawdziwym szacunkiem i miłością względem słuchaczy, w sposób jasny, przejrzysty, zwięzły i z pamięci. Używać współczesnej, poprawnej polszczyzny, dostosowanej do powagi treści i miejsca przepowiadania[12]. Homilie niedzielne powinny trwać ok. 15-20 minut, kazania okolicznościowe mogły być odpowiednio dłuższe[13]. Jeżeli słowo Boże miało być przepowiadane w formie listu pasterskiego[14], obowiązkiem czytającego było wcześniejsze zapoznanie się z tekstem, tak by mógł być poprawnie i zrozumiale przeczytany[15].

Dobro duchowe wiernych obligowało duchownych (zarówno młodych stażem wikariuszy jak i starszych duchownych) do tego, aby doskonalili się

---

[10] Zob. IV SDT, stat. 9 § 1-3.

[11] Zob. IV SDT, stat. 10 § 1-3.

[12] Zob. IV SDT, stat. 8. Jest to o tylko ciekawe, że w tamtych czasach zwłaszcza na wsiach, głównie na terenach górskich (ale nie tylko), wielu ludzi mówiło gwarą. Również niektórzy księża mieli takie „przyzwyczajenia".

[13] Jak wielka zmiana nastąpił w tej dziedzinie na przestrzeni lat. Dziś zaleca się, aby homilie były krótkie. Papież Franciszek wprost polecił, że homilia „powinna być krótka i powinna unikać sprawiania wrażenia, że jest jakąś konferencją lub lekcją". FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium"*…, dz. cyt., n. 138. Tekst oryginalny: TENŻE, Adhortatio *Evangelii gaudium*, dz. cyt., n. 138. Zob. także: KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium homiletyczne*, 29.06.2014, Poznań 2015, n. 6.

[14] W posłudze biskupiej Jerzego Ablewicza list pasterski zajmował ważne miejsce. Mając w pełni świadomość nadprzyrodzonej mocy głoszenia słowa Bożego i jego wpływu na duszę ludzką, prowadził wytężoną posługę nauczania, której list pasterski stanowił integralną całość. Zob. M. TRAGARZ, *Listy pasterskie w posłudze słowa biskupa Jerzego Ablewicza*, „Polonia Sacra" 20 (2016) nr 3[44], s. 142.

[15] Zob. IV SDT, stat. 11. Dziś może to budzić zdziwienie, ale blisko 40 lat temu, gdzie rzeczywistość medialna była zupełnie inna, a środki komunikacji i możliwości dotarcia do wiernych bardzo ograniczone, listy *per se* zajmowały miejsce szczególne. Nic zatem dziwnego, że prawodawca synodalny tak mocno podkreślał tę kwestię.

w przepowiadaniu słowa Bożego. Ci którzy prowadzili misje bądź rekolekcje parafialne mieli obowiązek udziału w organizowanych specjalnie dla niech spotkaniach. Troska o odpowiedni poziom kaznodziejstwa w diecezji należała do Diecezjalnej Komisji Kaznodziejskiej, jako organu Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego[16].

Niewątpliwie biskup Ablewicz wydał niejedno dobre wskazanie w zakresie posługi słowa głoszonego na ambonie. Szkoda tylko, że ich realizacja była różna. Nie w każdej bowiem parafii misje odbywały się co 10 lat, w wielu parafiach nie głoszono słowa podczas nowenny do MB. A czy każdy kapłan prowadził biblioteczkę homiletyczna? Nie zmienia to jednak faktu, że sam pasterz wykazał się troską we wspomnianym zakresie, poprzez jasno sformułowane statuty synodalne.

2. Biskup a katecheza

Katecheza to warunek sine *qua non* życia Kościoła. Temat ten jest żywy i ważny nie tylko w samych Kościele, ale również (o czym dowiadujemy się co jakiś czas z mediów), w środowiskach będących *de facto* poza Kościołem, wręcz wrogich Kościołowi. Świadomość katechetycznego zadania Kościoła była dynamicznie widoczna również ok. 40 lat temu w Diecezji Tarnowskiej. O tym jak ważną częścią nauczycielskiego zadania Kościoła (również tego na poziomie partykularnym) jest katecheza, świadczy chociażby to, że prawodawca diecezjalny poświecił jej sporo miejsca, tj. 36 statutów (Rozdział II, „Katechizacja", stat. 16-51). Całość zagadnienia została podzielona na 3 części: „Katecheci", „Katechizowani" oraz „Troska o katechezę".

Na samym początku ustawodawca diecezjalny przypomniał, że katecheza jest systematycznym i uporządkowanym wprowadzeniem człowieka w ciągu całego jego życia w Objawienie Boże oraz prowadzi ludzi ochrzczonych do dojrzałej wiary, wychowując ich z pomocą łaski na

[16] Zob. IV SDT, stat. 12-15.

prawdziwych uczniów Chrystusa. Można to osiągnąć poprzez głoszenie słowa i wychowanie do uczestnictwa w życiu Kościoła[17].

W odniesieniu do uprawnień i obowiązków biskupa diecezjalnego, które w kontekście gł. tematu naszej pracy, są przez nas omawiane *sensu largo oraz indirecte*, należy wspomnieć, że synod wyraźnie podkreślił, że właśnie biskup diecezjalny czuwa nad wiernym przekazywaniem słowa Bożego i jest odpowiedzialny za katechizację całej diecezji[18]. Jest to oczywiste nawiązanie do kan. 773 KPK/1983 czy też n. 63 CT. Z kolei kapłani współpracujący z biskupem, na mocy przyjętego sakramentu święceń, mają obowiązek i prawo do katechizowania[19]. Również zakonnicy byli zobligowani do katechizacji w parafiach, które zostały im przydzielone przez biskupa diecezjalnego, z tym że konkretną osobę wyznaczają przełożeni zakonni. Analogicznie siostry zakonne mogły zostać upoważnione do nauczania przez biskupa, natomiast ich zatrudnienie spoczywało na proboszczu[20]. Naturalnie katechetami mogli być też świeccy. Co ciekawe, nie ma wzmianki o tym, że winni mieć upoważnienie biskupa, ale wydaje się to być oczywiste[21].

Zgodnie z Ogólną instrukcją katechetyczną z 1971 r., wszyscy katecheci (duchowni, zakonni i świeccy), powinni odznaczać się dobrym

---

[17] Zob. IV SDT, stat. 16. Jak zauważa Marian Zając, według biskupa Ablewicza katechizacja to wszelkie przekazywanie i nauczanie wiary świętej wśród różnych grup wiernych. Zob. M. ZAJĄC, *Katechizacja w Diecezji Tarnowskiej w okresie posługi biskupiej Jerzego Ablewicza (1962-1989)*, Tarnów 2000, s. 68.

[18] Zob. IV SDT, stat. 19. Zob. także: J. STALA, *Posługa katechetyczna Kościoła w świetle Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 16 (1998), s. 126. Szeroko o obowiązkach biskupa w tym względzie zob. J. ADAMCZYK, *Organizacja katechezy*…, dz. cyt., s. 8-13.

[19] Zob. IV SDT, stat. 20 § 1. Jan Paweł II w n. 64 CT zaznaczył, że katecheza jest tą dziedziną, w której prezbiterzy są najbliższymi współpracownikami swoich biskupów. A Sobór Watykański II nazwał ich: „wychowawcami w wierze" (*in fide educatores*). Zob. PO, n. 6. A biskup Ablewicz w roku promulgacji statutów synodalnych mówił: „My sobie uprzytomnijmy naszą odpowiedzialność za katechezę, gdy wkraczamy w trzeci wiek bytu diecezji. Jest to odpowiedzialność nasza wspólna, biskupów, starszych księży, ale w szczególności młodych księży, dlatego że są młodzi i mają dużo sił, których mogą użyć dla katechezy". J. ABLEWICZ, *Dziękczynienie i odpowiedzialność za diecezjalną katechezę* (Przemówienie podczas kongregacji katechetycznej, Tarnów), 27.08.1986, w: TENŻE, *Kazania i przemówienia do kapłanów*, dz. cyt., s. 422.

[20] Zob. IV SDT, stat. 21 § 1-2. Jest to logiczna konsekwencja kan. 778 KPK, który stanowi: „Przełożeni zakonów i stowarzyszeń życia apostolskiego winni zatroszczyć się o to, ażeby w ich kościołach, szkołach lub w innych zakładach, w jakikolwiek sposób im powierzonych, pilnie prowadzono katechizację".

[21] Zob. IV SDT, stat. 22 § 1-2.

przygotowaniem ascetycznym i intelektualnym potrzebnym do wykonywania tej funkcji[22]. Wskazania Dyrektorium zostały zawarte w stat. 20 § 1, 21 § 1, 22 § 1 Synodu.

Synod zobligował wszystkich katechetów do chętnego i sumiennego korzystania z wszelkich form dokształcania teologiczno-katechetycznego, np. z kursów, dni katechetycznych, katechez ćwiczebnych, czy literatury katechetycznej[23]. Niewątpliwie był to słuszny kierunek, bowiem nie można mówić o prawdziwej odnowie Kościoła bez pogłębionej formacji katechetycznej i to na wszystkich jej szczeblach. Dlatego też dowartościowano w formacji katechetyczno-duszpasterskiej alumnów, jako przyszłych katechetów, siostry zakonne i osoby świeckie[24]. Zdaniem Mariana Zająca, kontynuacja formacji w obecnym stylu na terenie diecezji potwierdza słuszność przyjętych wówczas założeń[25].

2.1. Biskup a katechizowani

W stat. 28 zostało wskazane, że wszyscy potrzebują katechezy oraz powinni z niej korzystać w różny sposób i w różnym zakresie, zależnie od wieku, stanu i zawodu[26]. Synod podkreślił ogromne znaczenie rodziny w procesie religijnego wychowania dzieci, nazywając ją – wzorem SV – kościołem domowym[27].

---

[22] SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Directorium catechisticum generale*, 11.04.1971, AAS 64 (1972), s. 97-176, n. 112, 114. Tekst polski: TENŻE, *Ogólna instrukcja katechetyczna*, 11.04.1971, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, cz. I, red. W. KUBIK, Warszawa 1985, s. 91-192, n. 112, 114.

[23] Zob. IV SDT, stat. 24 p. 6

[24] Zob. IV SDT, stat. 464 § 1-2; stat. 495; stat. 22 § 1-2.

[25] M. ZAJĄC, *Aktualność przesłania IV Synodu*…, s. 321.

[26] Niewątpliwie mamy tu do czynienia za wskazaniami kan. 773 KPK oraz 776 KPK, a także *Catechesi tradendae* (n. 36, 37, 38, 39, 41, 42, 53).

[27] LG, n. 11. Słynne określenie rodziny mianem Kościoła domowego wywodzi się od św. Jana Chryzostoma, który wyjaśniając tekst z Dziejów Apostolskich, nazwał rodzinę *ecclesiola* – czyli małym Kościołem, i wskazywał na przynależne jej zadania. Znany ojciec Kościoła nauczał: „modlitwa i nauczanie w Kościele nie wystarczą. Modlitwa i nauczanie muszą wam towarzyszyć w domu, ponieważ dom jest małym Kościołem". IOANNES CHRYSOSTOMUS, *In Epesios homilia* 20, 6, w: *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, wyd. J.P. MIGNE, t. 62, Paris 1860, kol. 143. Zob. H. WÓJTOWICZ, *Zadania rodziny chrześcijańskiej w nauczaniu św. Jana Chryzostoma*, „Vox Patrum" 5 (1985) nr 8-9, s. 211-214. Zob. także: S.M. KAŁDON, *Rodzina „kościołem domowym" przez wzajemną miłość i wspólnotę życia*, „Studia nad Rodziną" 9 (2005) nr 1[16], s. 21-24.

Pierwsze pouczenia i doświadczenia religijne z domu rodzinnego stanowią fundament dla dalszego życia religijnego. Dzieci winny otrzymywać w tym środowisku swoje pierwsze doświadczenia religijne. Niezależnie od tego synod obligował do katechizowania dzieci sześcioletnich i zachęcał do katechizowania młodszych[28].

Z kolei uczniowie szkół podstawowych mieli obowiązek uczestnictwa w dwóch godzinach katechezy tygodniowo, a zmniejszenie tego wymiary godzin mogło się odbyć jedynie za zgodą biskupa[29].

Ogólnie: należało wspomagać wszystkich w nawiązaniu kontaktu z Bogiem i stwarzać im możliwości pierwszych doświadczeń religijnych w rodzinie.

I tak na poziomie szkoły podstawowej wychowanie powinno zmierzać do inicjacji chrześcijańskiej, a szczególnie do przygotowania do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii św., wprowadzenia do czynnego udziału w liturgii i do apostolstwa świeckich[30]. Z kolei cele wskazane dla katechizacji młodzieży, to ukazywanie sensu życia prawdziwie chrześcijańskiego i pomoc w odkrywaniu autentycznych wartości życia ludzkiego[31].

Synod dokonał wiele w kontekście katechezy specjalnej, co też jak na tamte czasy było swego rodzaju nowatorstwem. W nurcie synodalnej odnowy znalazły się zagadnienia edukacji głuchoniemych, ludzi z niepełnosprawnościami fizycznymi i umysłowymi. Niezwykle cenne okazało się uwzględnienie w planowaniu katechetycznym takich form, jak katecheza młodzieży niepełnosprawnej, nieprzystosowanej społecznie, młodzieży pracującej, mieszkającej w hotelach robotniczych, młodzieży wiejskiej, uwięzionej i mieszkającej w domach poprawczych oraz tej z tzw. marginesu społecznego. Zwrócono uwagę na liczne zagrożenia i patologie, którym podlegała młodzież. Owocem odnowionej wizji było podjęcie działań zmierzających do pozyskania takich osób dla Kościoła. Tym, co łączyło tę część refleksji, było oparcie na przeświadczeniu, że w dziele odnowy

[28] Zob. IV SDT, stat. 29, 30.

[29] Zob. IV SDT, stat. 31§ 1.

[30] Zob. IV SDT, stat. 28-33.

[31] Zob. IV SDT, stat. 34.

duszpasterstwa diecezjalnego, podejmowanego w sposób całościowy nikt nie powinien być pozbawiony duszpasterskiej troski[32]. Szczególnym staraniem otoczono młodzież z grup apostolskich, z którą też wiązano nadzieje na przyszłość.

Odnowiona refleksja nad celem katechezy wprowadziła ostatecznie obowiązek katechezy dorosłych. Synod nakazywał, aby każda wspólnota parafialna prowadziła obowiązek prowadzenia katechezy dla dorosłych. Co ciekawe, zobligowanie każdej parafii do takiego działania było zupełnie nową inicjatywą. Celem takiego przedsięwzięcia miało być ciągłe pogłębianie wiary oraz udzielanie odpowiedzi na pytania, które dorosłym nasuwa ich życie, a także uczenie oceny rzeczywistości ziemskiej w kontekście wiary[33].

2.2. Źródła katechezy

Jak zauważa Marian Zając, istotnym osiągnięciem synodalnym było stworzenie kodeksu postępowania katechetycznego, który był pierwszym tego typu w historii diecezji. Niestety, pomimo wielu sukcesów w dziedzinie katechezy, które były w przeszłości, programowanie i organizacja pracy katechetycznej posiadały wielki zakres dowolności. Stale brakowało jednolitej myśli katechetycznej ujętej w sposób prawniczy i dostosowanej do warunków diecezjalnych. Statuty synodalne w sposób klarowny definiowały teren praktyki i refleksji katechetycznej, ale i otwierały możliwość inwencji twórczej, bez której prawdziwa odnowa jest w praktyce niemożliwa. Na każdym etapie procesu legislacyjnego Synod przyniósł znaczne ożywienie religijne, a propozycje reform przesłane do parafii posłużyły nie tylko do lektury, ale również stały się bazą dla refleksji nad aktualnym stanem życia religijnego wierzących. Dzięki temu odnowiła się samoświadomość Kościoła tarnowskiego oraz dokonał proces odnowy życia wewnętrznego[34].

---

[32] Zob. M. ZAJĄC, *Aktualność przesłania IV Synodu*…, dz. cyt., s. 319.

[33] Zob. IV SDT, stat. 38.

[34] M. ZAJĄC, *Aktualność przesłania IV Synodu*…, dz. cyt., s. 318. Pasterz diecezji podkreślił: „Zasada, że wszyscy w Kościele powinni katechizować, łączy się z inną, że należy katechizować nie tylko dzieci i młodzież, lecz również dorosłych, posługując się w tym względzie odpowiednimi formami katechezy". *Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji*…, dz. cyt., s. 13.

Na wszystkich stopniach katechezy, również dla dorosłych, obowiązywał ramowy program, który został zatwierdzony przez konferencję Episkopatu Polski[35] i jego szczegółowe opracowania zatwierdzone przez Komisje Katechetyczną Episkopatu. Synod zastrzegł jednak, że dostosowanie programu szczegółowego do potrzeb diecezji zatwierdza jego rządca[36].

Skuteczność duszpasterstwa i katechizacji uzależniono od wiernego przekazywania całego depozytu wiary, świadectwa dawanego przez katechetę, całą wspólnotę kościelną, współpracy katechetów z rodzicami i w dostosowaniu orędzia katechetycznego do możliwości percepcyjnych osób katechizowanych[37].

Synodalna odnowa katechetyczna mogła osiągnąć znaczący postęp także poprzez wskazanie i poszerzenie źródeł, z których katecheza czerpie swoją moc. Spośród tych, z których miało wypływać bogactwo przekazu katechetycznego, na pierwszym miejscu znalazła się Biblia i Tradycja Kościoła. Następnie były to dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i liturgia. W sposób nowatorski wskazano również na diecezjalne tradycje katechetyczne, ustawiając je w kręgu materiałów źródłowych, którymi powinna ubogacać się katecheza tarnowska[38].

---

[35] Mobilizacją do prac nad nowym programem były uchwały II Soboru Watykańskiego, bowiem istniejące już programy nauczania religii musiały zostać przepracowane według wskazań ojców soborowych. W katechezie należało uwypuklić liturgię i historię Kościoła, a także słowo Boże zawarte w Piśmie Świętym. Reforma edukacyjna w Polsce wydłużyła nauczanie w podstawowym cyklu edukacyjnym o jeden rok i to był kolejny ważny powód powstania nowych opracowań. Po dziesięciu latach pracy, w dniu 1 kwietnia 1971 r., Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła *Ramowy program katechizacji*, który określał podstawę programową dla szkoły podstawowej w nowym wymiarze ośmiu klas, a także dla czteroletniej szkoły średniej. Program został podzielony na trzy cykle. Dwa pierwsze dotyczyły szkoły podstawowej: cykl pierwszy – eucharystyczny; cykl drugi – dojrzałość chrześcijańska (bierzmowanie); cykl trzecia natomiast adresowany był do uczniów szkoły średniej – chrześcijanin w świecie współczesnym. Ramowy program katechizacji odzwierciedlał posoborowe kierunki katechetyczne (kerygmatyczny i antropologiczny). Był również echem nauczania *Vaticanum II*, szczególnie Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei Verbum i* Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. Zob. A. WOŁKIEWICZ, *Główne idee polskich programów katechetycznych*, Kraków 2018, s. 197-198. Warto dodać, że program katechizacji z 1971 r. był pierwszym polskim dokumentem katechetycznym, wyznaczającym na prawie trzydzieści lat kształt polskiej katechezy. Zob. R. CZEKALSKI, *Polskie dokumenty katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, „Studia Theologica Varsaviensia" 40 (2002) nr 2, s. 28.

[36] Zob. IV SDT, stat. 41.

[37] Zob. M. ZAJĄC, *Aktualność przesłania IV Synodu*…, dz. cyt., s. 319-320.

[38] Zob. TAMŻE, s. 320.

3. Biskup a środki społecznego przekazu

W realizowaniu *munus docendi* prawodawca diecezjalny nie mógł pominąć środków społecznej komunikacji, do czego również wzywa powszechny prawodawca kościelny w kan. 822 § 1 KPK/1983. Wprawdzie, jak to już zostało wcześniej zaznaczone, ok. 40 lat temu nie były one rozwinięte tak jak obecnie (właściwie można mówić o technologicznej przepaści), ale niewątpliwie rozwijały się już coraz bardziej, a ich znaczenie rosło.

Obok statutu wprowadzającego, prawodawca diecezjalny podzielił ten temat na 3 punkty:

1. „Prasa i książka katolicka" (stat. 53-56);
2. „Środki i pomoce audiowizualne" (stat. 57-63);
3. „Wychowanie do korzystania ze środków społecznego przekazu" (stat. 64-70).

W pierwszym statucie dotyczącym tego zagadnienia synod tarnowski stanowi: „Środki społecznego przekazu, takie jak prasa, książka, radio, telewizja, pomoce audiowizualne i inne, Kościół przyjmuje jako dary Bożej dobroci, służące ubogaceniu ducha oraz szerzeniu i umacnianiu Królestwa Bożego"[39].

Mimo że synod, w przeciwieństwie do promulgowanego zaledwie 3 lata wcześniej Kodeksu prawa kanonicznego, wymienia więcej środków komunikacji, to i tak podkreśla, że spośród wszystkich „zwyczajną" i „konieczną" pomocą w pracy duszpasterskiej jest książka i prasa katolicka. Dlatego też duszpasterze powinni o takich środkach informować wiernych oraz umożliwić im ich nabywanie, a nawet zachęcać do tego, żeby przy

[39] Zob. IV SDT, stat. 52 § 1. Zauważmy, że między promulgacją przez Jana Pawła II obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. a wejściem w życie postanowień synodu tarnowskiego minęły zaledwie 3 lata. Mimo to w synodzie zostało wymienionych o wiele więcej środków komunikacji. Kodeks bowiem – co bardzo dziwne – zwrócił uwagę jedynie na książki, dzienniki, czasopisma lub periodyki. Tymczasem statutowe dopowiedzenie „inne" wskazuje, że już wtedy było poczucie, jak bardzo świat medialno-technologiczny się rozwija. Zresztą Jan Paweł II pisał: „Dziennik, książka, płyta, film, radio, zwłaszcza telewizja, a obecnie magnetowid, aż po coraz bardziej wymyślny komputer, stanowią dziś ważne, jeśli nie jedyne źródło, poprzez które młody człowiek styka się z zewnętrzną rzeczywistością i przeżywa własną codzienność". JAN PAWEŁ II, *Środki społecznego przekazu w służbie chrześcijańskiej promocji młodzieży. Orędzie na 19. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, 15.04.1985, „L'Osservatore Romano" 4-5 (1985), s. 9.

różnych okazjach obdarowywali się nimi. Z kolei proboszczowie powinni organizować biblioteki parafialne i zaopatrywać je na bieżąco w pozycje wydawnictw katolickich[40]. Ważnym postanowieniem synodu, odpowiadającemu duchowi tamtego czasu było zwrócenie uwagi na potrzebę wznowienia wydawnictwa diecezjalnego i tygodnika dla rodzin katolickich[41].

Jak łatwo zauważyć są to normy bardzo praktyczne, które odpowiadały realiom ówczesnych czasów, stąd też dla dzisiejszej młodzieży mogą być niezrozumiałe i archaiczne. Trzeba jednak te i inne normy IV Synodu Diecezji Tarnowskiej postrzegać poprzez realia i mentalność czasu, kiedy powstawały.

3.1. Środki i pomoce audiowizualne

Prawodawca diecezjalny przypomniał, że nic nie zastąpi żywego słowa, niemniej jednak jego skutecznemu odziaływaniu pomagają środki audiowizualne. Z tego też względu proboszczowie winni dbać o to, aby parafia posiadała odpowiednie sprzęty[42]. Zachęcano do tego, aby w parafiach, w których istnieją do tego warunki organizowano teatr religijny, w miarę możliwości wyświetlano filmy, inscenizowano sztuki teatralne, organizowano występy chórów i zespołów muzycznych, koncerty muzyki religijnej czy godziny pieśni i poezji religijnej. Przy każdym kościele winna być gablota, w której m.in. polecono zamieszczać wybrane artykuły z prasy katolickiej oraz recenzje książek i filmów[43].

---

[40] Zob. IV SDT, stat. 53-55. Rzeczywiście w wielu parafiach diecezji tarnowskiej powstały biblioteki parafialne, w niejednej z nich dyżury pełnili ochotnicy spośród wiernych parafii. Niestety trzeba stwierdzić, że z czasem biblioteki parafialne przestały praktycznie funkcjonować.

[41] Zob. IV SDT, stat. 56.

[42] W statutach synodu została wymieniona cała gama owych odpowiednich sprzętów, np. urządzenia nagłaśniające, rzutniki czy ekrany filmowe, ale i będące dziś „prehistorią" adaptery, epidiaskopy, magnetowidy oraz takie pomoce audiowizualne, jak np. przeźrocza. Zob. IV SDT, stat. 58.

[43] Zob. IV SDT, stat. 60-63. Niewątpliwie był to kolejny ważny postulat. O Internecie nikt wtedy nawet nie myślał (w Polsce pojawił się dopiero 17 stycznia 1991 r.). Telewizja, radio czy choćby lokalna prasa nie były tak powszechne (nieraz nie było ich wcale), dlatego gabloty były cennym źródłem informacji. Dziś, mimo iż wiele parafii prowadzi strony internetowe (niektóre bardzo rozbudowane), gabloty parafialne nadal pozostają popularne. Wiele osób zatrzymuje się przed nimi i sprawdza ich zawartość. Owszem, są to głównie ludzie starsi, którzy czynią to niejako z przyzwyczajenia, ale nie brak wśród nich również młodszych.

3.2. Biskup a wychowanie do korzystania ze środków społecznego przekazu

Jak już to zostało wyrażone, między środkami społecznej komunikacji z połowy lat 80-tych, a tymi aktualnie używanymi jest prawdziwa przepaść technologiczna, o ilości samych mediów, bardzo szerokiej dostępności do nich, czy liczbie użytkowników już nie wspominając. A mimo to prawodawca diecezjalny bardzo słusznie zwrócił uwagę na właściwe korzystanie ze środków społecznego przykazu. Z jednej strony bowiem sprzyjają one intelektualnej, molarnej i religijnej formacji wiernych, a z drugiej mogą stanowić wiele duchowych zagrożeń[44]. W tym kontekście zasadne było zwrócenie uwagi m.in. na umiar i konieczną dyscyplinę, by nie poświęcać im zbyt wiele czasu; ważną sprawą była także umiejętność ich oceny w świetle zasad katolickich[45], czy uświadamiania sobie zamierzonej manipulacji informacjami[46]. Szczególnej dyscypliny wymagano w tym zakresie – co w pełni zrozumiałe – od kapłanów, sióstr zakonnych, ale także alumnów[47].

Duszpasterze winni wykorzystywać wszystkie możliwe okazje do zachęcania wiernych, aby dobrze korzystali ze środków społecznego przekazu, służyły temu: kazania, homilie, nauki rekolekcyjne i stanowe, katechezy i wywiadówki, spotkania w grupach młodzieżowych, katechezy przedmałżeńskie, kolęda, konfesjonał[48]. Sprawami dotyczącymi korzystani ze środków społecznego przekazu i posługiwania się pomocami audiowizualnymi zajmował się Referat Środków Społecznego Przekazu[49].

---

[44] Zob. IV SDT, stat. 64.

[45] Dziesięć lat przed zakończeniem analizowanego synodu papież Paweł VI pisał: „Od korzystających ze środków przekazu domagamy się, aby wyrabiali sobie czujny zmysł krytyczny". PAWEŁ VI, *„Środki społecznego przekazu wobec podstawowych praw i obowiązków człowieka". Orędzie na 10. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, https://www.paulus.org.pl/257,10-sdssp-pawel-vi-1976, dostęp: 24.09.2025.

[46] Zob. IV SDT, 65. § 1. Widzimy zatem, że już wtedy świat i Kościół zmagali się z analogicznymi problemami. To, co synod nazwał „zamierzoną manipulacją", dziś jest bardzo popularnie, choć dość eufemistycznie nazywane „fake newsem".

[47] Zob. IV SDT, stat. 65. § 2.

[48] Zob. IV SDT, stat. 66. § 1-2.

[49] Zob. IV SDT, stat. 69. § 1-2.

4. Biskup a działalność misyjna Kościoła

W zadanie Kościoła w odniesieniu do *munus doecendi*, wpisuje się także jego misyjna działalność. Kościół bowiem, jak naucza *Vaticanum secundum*, jest ze swej natury (*natura sua*) misyjny[50]. Dlatego biorąc pod uwagę sformułowanie dekretu „Ad gentes divinitus", a także dostrzegając w dziele ewangelizacji fundamentalne zadanie Ludu Bożego, powszechny prawodawca kościelny w kan. 781 KPK/1983 stanowi, iż wszyscy wierni, świadomi swej odpowiedzialności, obowiązani są uczestniczyć w dziele misyjnym Kościoła[51].

Ponieważ Kościół partykularny jest zobowiązany jak najbardziej doskonale reprezentować Kościół powszechny, dlatego też diecezja nie może pominąć tej działalności[52]. Oczywiście doniosła rola w tym względzie należy do biskupa diecezjalnego, do którego jako kierownika (*rector*) i ośrodka jedności (*centri unitatis*) w apostolstwie diecezjalnym należy popieranie i koordynowanie działalności misyjnej, oraz kierowanie nią w taki jednak sposób, aby była zachowywana i rozwijana dobrowolna działalność tych, którzy w tym dziele uczestniczą[53].

---

[50] „Ecclesia peregrinans natura sua missionaria est, cum ipsa ex missione Filii missioneque Spiritus Sancti originem ducat secundum Propositum Dei Patris" (AG, n. 2).

[51] Jak zauważa Wojciech Góralski, kanon ten proklamuje fundamentalną zasadą o misyjnym posłannictwie Kościoła. Doniosłe jest to, iż mają w nim uczestniczyć wszyscy należący do Ludu Bożego. Misyjne powołanie Kościoła implikuje pełną świadomość społeczności stanowiącej Lud Boży. Natomiast teologiczna podstawa współpracy całego Ludu Bożego z dziełem misyjnym związana jest z samym faktem życia chrześcijańskiego. Zob. W. GÓRALSKI, *Działalność misyjna Kościoła w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 3-4, s. 34.

[52] „Cum Ecclesia particularis universalem Ecclesiam quam perfectissime repraesentare teneatur" (AG, n. 20). W odniesieniu do Kościołów partykularnych – w ramach ich aktywnego udziału we współpracy misyjnej przewiduje się szereg konkretnych zadań na rzecz działalności misyjnej. W pierwszym rzędzie poleca się zwracać uwagę na powołania misjonarskie (kan. 791, 1 KPK/1983). Dalej, w każdej diecezji powinien być wyznaczony kapłan dla skutecznego wspierania przedsięwzięć misyjnych, a szczególnie w odniesieniu do prowadzenia Papieskich Dzieł Misyjnych (kan. 791, 2 KPK/1983). Każdego roku winno się obchodzić w diecezjach dzień misyjny (kan. 791, 3 KPK/1983). Wreszcie należy corocznie przeznaczać odpowiednią kolektę na potrzeby misji i przesyłać ją do Stolicy Apostolskiej (kan. 791, 4 KPK/1983). Wyszczególnione w kanonie obowiązki stają się konkretnymi, a przy tym doniosłymi przejawami misyjnej współpracy Kościołów partykularnych.

[53] „Episcopi est, uti rectoris et centri unitatis in apostolatu dioecesano, activitatem missionalem promovere, moderari et coordinare, ita tamen ut spontanea navitas eorum qui in opere partem habent, servetur et foveatur" (AG, n. 30). Zob. A. PARDELA, *Analiza natury obowiązku i prawa do ewangelizacji (kan. 747 § 1 KPK 1983)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 34 (2001), s. 237. Na płaszczyźnie normatywnej prawodawca stwierdził, iż działalność misyjna, we właściwym tego słowa znaczeniu, ma na celu zaszczepienie

Nic zatem dziwnego, że w IV Synodzie misje zajmują szczególne miejsce. Co więcej, wynika to także z ducha tarnowskiej ziemi, gdzie było (i wciąż jest) wiele powołań misyjnych. Działalność biskupa Ablewicza, również na tym szczególnym poziomie ustawodawczym, tylko sprzyjała temu istotnemu dziełu Kościoła.

Prawodawca diecezjalny poświęcił misjom 15 statutów, zawartych w następujących punktach:

1. „Struktura współpracy misyjnej w Diecezji" (72-74);

2. „Papieskie dzieła misyjne" (75-80);

3. „Diecezjalne działo misyjne" (81-85).

Ogólnie należy powiedzieć analizując ten fragment synodu tarnowskiego, że w 9 statutach jest odniesienie do biskupa diecezjalnego w aspekcie jego działalności misyjnej. To tylko podkreśla jak ważne miejsce w sercu pasterza diecezji zajmowała troska o „Kościół Misyjny", a także jak wielka jest odpowiedzialność biskupa za dzieło *ad gentes*. Dlatego też w statucie wprowadzającym do tego tematu wykazano, że „Kościół Tarnowski pragnie być wiernym obrazem Kościoła powszechnego[54], który ze swej natury jest misyjny, przez otwieranie się na sprawy misji we wszystkich dziedzinach duszpasterstwa, wysyłanie misjonarzy[55] i współpracę z nimi"[56].

Kościoła w narodach i wspólnotach, w których jeszcze Kościół się nie zakorzenił. Kodeksowe „zaszczepienie" Kościoła na terenach misyjnych jest więc niczym innym, jak skierowaniem danej wspólnoty czy narodu ku Chrystusowi. Powyższe zadanie jest ponadczasowe i uniwersalne dla całego Kościoła. Poszczególni biskupi, jako rękojmia Kościoła powszechnego oraz Kościołów partykularnych, są zobowiązani do jego szczególnego realizowania. Prawodawca ustanawia taki obowiązek w kan. 782 § 2 KPK/1983, wzywając biskupów do troski o dzieło misyjne, zwłaszcza poprzez poczynania misyjne podejmowane, rozwijane i podtrzymywane we własnym Kościele partykularnym. Z treści wspomnianego kanonu należy zatem wyprowadzić słuszny wniosek, że głównym zadaniem misyjnym Kościoła partykularnego jest troska o dzieło misyjne, realizowana poprzez różne formy aktywności pod kierownictwem biskupa diecezjalnego. K. NITKIEWICZ, *Zadania i formy działalności misyjnej Kościoła na szczeblu diecezji i parafii*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. A. PASTWA, J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2015, s. 72.

54 Już w liście zapowiadającym synod pasterze diecezji pisał: „W Diecezji, jakby w zwierciadle, odbija się Kościół powszechny, który Chrystus ustanowił dla całego świata, dla wszystkich ludzi wszystkich czasów". J. ABLEWICZ, ABLEWICZ, *List Biskupa Tarnowskiego zapowiadający czwarty Synod*…, dz. cyt., s. 98.

55 „Diecezja tarnowska przez ofiarną pracę swoich misjonarzy w Afryce i Ameryce Południowej, działa na «obraz Kościoła Powszechnego». Jestem wdzięczny naszym misjonarzom za to, że z tak wielkim poświęceniem dzielą ze mną odpowiedzialność za Kościół Powszechny". *Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji*…, dz. cyt., s. 12.

Jak to pięknie sformułowano w stat. 72: „Biskup diecezjalny, będący z ustanowienia Bożego rękojmią powszechnego Kościoła", został powołany do głoszenia Ewangelii na całym świecie[57], a jako Pasterz powierzonej sobie części ludu Bożego czuwa nad rozwojem Papieskich Dzieł Misyjnych[58] oraz wszystkich innych poczynień misyjnych w diecezji[59]. Biskup powołał także diecezjalną Radę Misyjną, której celem jest zwiększenie jedności i skuteczności duszpasterstwa misyjnego a także podejmowanie konkretnych inicjatyw misyjnych w diecezji[60].

Troskę o rozwój Papieskich Dzieł Misyjnych biskup powierzył diecezjalnemu dyrektorowi, mianowanemu na okres pięcioletni. Sprawami misyjnymi w diecezji miał zajmować się Referat Misyjny, którym kierował referent[61]. Z kolei na terenie dekanatu wszystkie dekanalne inicjatywy misyjne koordynował referent do spraw misji, mianowany przez biskupa diecezjalnego po konsultacji z dziekanem dekanatu[62].

Kolejnym potwierdzeniem tego, jak ważną dziedziną pasterskiej posługi biskupiej Jerzego Ablewicza i przedmiotem jego osobistego zaangażowania były sprawy związane z misjami, jest statut, który stanowi następująco: „Przedmiotem szczególnej troski Biskupa diecezjalnego, z uwagi na wzrastającą liczbę kapłanów diecezjalnych pracujących na misjach, jest Diecezjalne Działo Misyjne"[63]. Tym samym pasterz diecezji po raz kolejny, również na gruncie prawa, gwarantował swoje osobiste wsparcie dziełu *ad gentes*. Każdy misjonarz mógł na niego liczyć[64]. Z kolei każdy kapłan

---

56 IV SDT, stat. 71 § 1.

57 Każdy biskup diecezjalny jest zarazem biskupem Kościoła powszechnego. Zob. *Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji*…, dz. cyt., s. 12.

58 Papieskie Dzieła Misyjne są w istocie „głównym środkiem" budzenia odpowiedzialności misyjnej wśród wszystkich ochrzczonych oraz wspierania wspólnot kościelnych na terenach, gdzie Kościół jest młody. Zob. LEON XIV, *Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego Papieskich Dzieł Misyjnych*, 22.05.2025, „L'Osservatore Romano" 6 (2025), s. 41.

59 IV SDT, stat. 72.

60 Zob. IV SDT, stat. 73.

61 Zob. IV SDT, stat. 73 § 1-2.

62 Zob. IV SDT, stat. 73 § 3.

63 IV SDT, stat. 81 § 1.

64 Wyrazem tego było chociażby formalne zapewnienie, że każdy misjonarz, który w okresie urlopu przebywał w ojczyźnie miał zapewnione utrzymanie. Z kolei misjonarze, którzy

pracujący na misjach winien utrzymywać z biskupem i diecezją żywy kontakt, który jest potrzebny zarówno dla jego osobistego umocnienia, jak i również do ożywienia współpracy i ducha misyjnego w diecezji[65].

Synod słusznie w swoim magisterium podkreślił, że każde powołanie ma wymiar kościelny, dlatego bardzo dobrze, że zgodnie ze statutami również powołanie misyjne podlega osądowi Kościoła w osobie biskupa, który ocenia prawość intencji, wolność decyzji i konieczne kwalifikacje moralne[66]. Nie może być przecież tak, że osoba kierowana przez biskupa diecezjalnego w imieniu Kościoła do innego Kościoła partykularnego, poza wymienionymi elementami, jest np. wyjątkowo słabego zdrowia, czy też wręcz traktuje wyjazd na misje jako „ucieczkę" z diecezji lub z kraju. Analogicznie w przypadku osób świeckich (dostrzeżonych i docenionych w pracy na rzecz misji przez ostatni Sobór[67]), które biskup diecezjalny kierował na misje – one także musiały mieć zgodę Pasterza diecezji, wydaną po uprzednim przezeń rozeznaniu[68].

---

już wrócili na stałe do Diecezji, cieszyli się wszystkimi prawami i przywilejami księży pracujących w diecezji nieprzerwanie. Zob. IV SDT, stat. 84 § 2-3.

65 Zob. IV SDT, stat. 84 § 1.

66 Zob. IV SDT, stat. 83 § 1. Mając na względzie ten powołaniowy wymiar Kościoła, Jan Paweł II określił Kościół wprost jako *mysterium vocationis*. Zob. IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992 [dalej: PDV], AAS 84 (1992), s. 657-804, n. 34. Tekst polski: TENŻE, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis" Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, 25.03.1992, Wrocław 1992, n. 34. Wiesław Lechowicz zauważa, charakter powołaniowy Kościoła ujawnia się już w samej etymologii: łacińskie pojęcie *Ecclesia* tłumaczy się jako zgromadzenie powołanych – w domyśle: przez Jezusa Chrystusa. Zob. W. LECHOWICZ, *Duszpasterstwo powołaniowe powołaniem dzisiejszego duszpasterstwa*, „Rocznik Teologii Katolickiej" 10 (2011), s. 41.

67 Sobór Watykański II, pragnąc większej integracji na obszarze Kościoła lokalnego, a w szczególności na terenach misyjnych, zwrócił uwagę na istotną rolę, jaką odgrywają działania osób świeckich w głoszeniu słowa Bożego. Zob. AA, n. 1. Jan Dyduch zauważył, że zgodnie z nauczaniem soboru w działalności misyjnej nie może zabraknąć wiernych świeckich. Świeccy w krajach już chrześcijańskich współpracują w dziele ewangelizacji świata, pielęgnując w sobie oraz w innych znajomość wraz z umiłowaniem misji, troszcząc się przy tym o powołanie misyjne we własnej rodzinie, w zrzeszeniach katolickich i w szkołach. Niektórzy świeccy, powołani przez Boga i przyjęci przez biskupa, są bezpośrednio zaangażowani do pracy w krajach misyjnych. Świeccy na terenach misyjnych – zarówno przybysze, jak i tubylcy – mogą podjąć różne formy apostolstwa świeckich. Zob. J. DYDUCH, *Prawny aspekt misyjnej działalności Ludu Bożego*, „Analecta Cracoviensia" 19 (1987), s. 416.

68 Skierowanie osób świeckich na misje przez biskupa diecezjalnego wymagało spełnienia takich warunków, jak: 1) Ściśle określone zapotrzebowania; 2) Zapewnienie utrzymania

IV Synod Diecezji Tarnowskiej prawdopodobnie był pierwszym w Polsce synodem diecezjalnym, który w swoich pracach, a później dekretach zajął się misjami. Już samo hasło synodu „Na obraz Kościoła powszechnego" wskazuje na jego misyjny charakter. Pochodziło bowiem ze wspomnianego dekretu „Ad gentes divinitus". Chociaż statuty synodalne zostały promulgowane w 1986 roku, a więc kilkanaście lat po wyjeździe pierwszych misjonarzy z diecezji tarnowskiej, to znajdujemy w nich nie tylko program misyjnej współpracy w duchu komunii, ale również odbicie kilkunastoletniego doświadczenia diecezji w zaangażowaniu misyjnym na rzecz Kościoła powszechnego[69].

5. Biskup wobec ateizmu, laicyzacji i obojętności religijnej

Misyjne posłannictwo Kościoła partykularnego, na które tak wyraźnie wskazał prawodawca diecezjalny w statutach synodalnych, odnosi się nie tylko do „krańców ziemi", lecz również do „krańcowych postaw" wobec Ewangelii takich jak ateizm, laicyzacja, zaniechanie praktyk religijnych[70]. Pasterz diecezji słusznie zauważył, że Kościół odrzuca wszelkie formy tych postaw i przestrzega przed nimi, ale równocześnie nie chce oddalać się od ludzi niewierzących[71].

Można powiedzieć, że statuty synodalne w tym zakresie były doskonałym odczytaniem znaków czasu, do czego zresztą wzywał Sobór Watykański II w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et Spes*[72]. Diecezja tarnowska od lat należy do

---

i możliwości powrotu do kraju; 3) Odpowiednie przygotowanie; 4) Umowa potwierdzona przez biskupa. Zob. IV SDT, stat. 85.

69 Zob. K. CZERMAK, *Zaangażowanie misyjne Kościoła tarnowskiego i jego teologiczne podstawy. 25 lat posługi tarnowskich księży na misjach*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 18 (1999) nr 2, s. 286.

70 Zob. IV SDT, stat. 86.

71 Zob. IV SDT, stat. 87 § 1.

72 „Kościół zawsze ma obowiązek badać znaki czasów i wyjaśniać je w świetle Ewangelii, tak aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać ludziom na ich odwieczne pytania dotyczące sensu życia obecnego i przyszłego oraz wzajemnego ich stosunku do siebie. Należy zatem poznawać i rozumieć świat, w którym żyjemy, a także jego nieraz dramatyczne oczekiwania, dążenia i właściwości" (KDK, n. 4). W tym kontekście Paweł VI przypomniał, że: „Charakterystyczną cechą Kościoła po Soborze jest zwracanie

najbardziej religijnych i pobożnych Kościołów partykularnych Polski i Europy, a przecież w latach 80. religijność Polaków, w tym mieszkańców diecezji, była o wiele większa niż teraz. Jednak mimo to dostrzegano zgubne idee, które wpływały na religijność i praktyki religijne także wiernych diecezji tarnowskiej. Co ciekawe, pomimo diametralnie różnej ówczesnej rzeczywistości, także gospodarczo-ekonomicznej, już wtedy przestrzegano również przed „cywilizacją konsumpcyjną”[73]. Zapewne wynikało to w dużej mierze z uważnej obserwacji tego co działo się na Zachodzie[74], dokąd wyjeżdżało wielu wiernych świeckich, głównie z powodów ekonomicznych[75], czy też duchownych udających się do pracy duszpasterskiej lub na studia specjalistyczne.

Swoistym antidotum na rosnący ateizm, laicyzację i obojętność religijną, a także na czynniki je determinujące, miały być, wg prawodawcy synodalnego, m.in. następujące działania:

1. wezwanie do zachowywania tych form publicznego wyznawania wiary, które przez wieki kształtowały religijne oblicze wsi i miast diecezji[76];

2. troska o rodzinę katolicką – w tym kontekście ciekawe było zwrócenie uwagi na wyznaczanie dzieciom przez rodziców właściwej roli telewizji w domu rodzinnym[77];

3. wychowanie religijne młodego pokolenia – chociaż szkoła w czasach PRL-u miała być instytucją *stricte* świecką[78], a lekcje religii odbywały się poza nią.

---

szczególnej uwagi na rzeczywistość ludzką ujmowaną historycznie, to znaczy na fakty, wydarzenia i zjawiska naszego czasu”. PAWEŁ VI, *Odczytywanie znaków czasu. Przemówienie z dnia 16 kwietnia 1969 na audiencji ogólnej*, 16.04.1969, w: *Będziecie mi świadkami. Paweł VI przemawia do ludzi świeckich*, red. E. WERON, Poznań – Warszawa 1975, s. 196.

73 Zob. IV SDT, stat. 98 § 2.

74 Na przykład w niektórych – zwłaszcza mniejszych – parafiach diecezji jest wręcz trudno znaleźć rodzinę, która by nie miała w tamtym czasie kogoś na Zachodzie, a zwłaszcza w USA.

75 Zob. A. SKRECZKO, *Emigracja polska lat osiemdziesiątych*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża” 11 (1993), s. 269.

76 Zob. IV SDT, stat. 92. 1º-4º.

77 Zob. IV SDT, stat. 93. § 1-4.

78 *Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania z dn. 15.07.1961 r.*, Dz.U. z 1961 r., Nr 32, poz. 160. Na mocy tej ustawy szkolnictwo w Polsce miało charakter świecki, zatem katecheza nie mogła odbywać się na terenie placówek oświatowych. Tym samym organizowano ją na terenie parafii (w salkach katechetycznych, kościołach lub punktach

Ponadto synod apelował o poszanowanie uczuć religijnych zdecydowanej (wręcz przytłaczającej) większości dzieci i młodzieży oraz ich rodziców. Rodzicom przypomniał, że mają obowiązek upominania się o poszanowanie ich praw do religijnego wychowania swoich dzieci[79]. Całość wspomnianych zagadnień została zawarta w 14 statutach (86-99).

Niewątpliwie należy przyznać, że pasterz diecezji nie tylko słusznie ostrzegał przed wpływem zgubnych idei, ale też próbował im zapobiec poprzez wprowadzenie konkretnych rozwiązań. Czy to się udało? Wydaje się, że odpowiedź brzmi: i tak i nie. Niestety fala ateizacji, laicyzacji i obojętności, która od co najmniej kilkunastu lat postępuje w Polsce, dotknęła również diecezję tarnowską. Z drugiej jednak strony pozostaje ona wciąż pobożną i religijną cząstką Kościoła, czego wymiernym wyrazem (nie mówiąc o duchowym) są chociażby wskaźniki *dominicantes* i *comunicantes*[80]. Wynika to między innymi z wciąż silnej pozycji wielu rodzin diecezji (w tym rodziny generacyjnej) oraz pielęgnowania tradycji i zwyczajów, do czego tak usilnie zachęcał prawodawca synodalny.

6. Biskup a ekumenizm

Zadania, które zostały powierzone biskupowi diecezjalnemu mają także służyć jedności, i to zarówno wewnątrz jego diecezji, jak i między Kościołem partykularnym, a Kościołem powszechnym. Ta służba ma ważne znaczenie dla poszukiwania jedności wszystkich naśladowców Chrystusa. Odpowiedzialność biskupa za popieranie jedności chrześcijan została jasno określona w obowiązującym kodeksie wśród zadań jego pasterskiego urzędu:

prywatnych). Więcej na ten temat: A. MEZGLEWSKI, *Nauczenie religii w Polsce Ludowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego" 1 (2000), s. 26-31; B. SKRĘTA, *Stosunki Państwo-Kościół w Polsce w latach 1944-1988*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. ZDANIEWICZ, T. ZEMBRZUSKI, Warszawa 2000, s. 92; L. ADAMCZUK, *Nauczanie religii w Polsce 1945-1999*, w: *Kościół i religijność Polaków*…, dz. cyt., s. 241-244.

[79] Zob. IV SDT, stat. 94. § 1-3. Zob. S. PŘIBYL, *The Principle of Subsidiarity in the Code of Canon Law*, „Philosophy and Canon Law" 3 (2017), s. 245, 246.

[80] Zob. L. ORGANEK, M. JEWDOKIM, W. SADŁOŃ, *Kościół w liczbach. Annuarium statisticum Esslesiae in Polonia*, Warszawa 2024, s. 31.

„Do braci nie będących w pełnej wspólnocie z Kościołem katolickim niech się odnosi życzliwie i z miłością, popierając także ekumenizm, zgodny z myślą Kościoła”[81]. A zatem w tym zakresie biskup nie może uważać popierania ekumenizmu za kolejne z licznych zadań jego posługi, które mógłby odłożyć względem innych, pozornie ważniejszych.

Zaangażowanie ekumeniczne biskupa nie jest opcjonalnym wymiarem jego posługi, ale powinnością i zobowiązaniem[82]. W związku z tym do zadań biskupa diecezjalnego (a także konferencji biskupów w poszczególnych regionach kościelnych), należy przede wszystkim inspirowanie akcji ekumenicznej, zmierzającej do przywrócenia jedności wśród chrześcijan. Chodzi tu o wszelkie formy inicjowania i popierania ruchu ekumenicznego, stosownie do potrzeb i możliwości lokalnych. Biskupi diecezjalni mogą też wydawać odpowiednie normy praktyczne w odniesieniu do podejmowanych inicjatyw ekumenicznych[83].

---

81 KPK/1983, kan. 383 § 3. Dyspozycja cytowanego kanonu jest zbieżna z dekretem Soboru Watykańskiego II *Unitatis redintegratio*, który określa postawę Kościoła katolickiego wobec ekumenizmu. We wspomnianym dokumencie soboru powszechnego czytamy np.: „Haec Sacra Synodus cum gaudio advertit participationem fidelium catholicorum in actione oecumenica in dies augeri, eamque episcopis ubique terrarum commendat, ut eadem promoveatur sollerter, et prudenter ab ipsis dirigatur” (UR, n. 4). W kontekście cytowanego kanonu Winfried Aymans zauważa: „Der Codex Iuris Canonici hat das Thema »Ökumene« nicht in einem eigenen Ab-schnitt zusammengefaßt. Dies könnte zu dem vorschnellen Fehlurteil verleiten, das Gesetzbuch der lateinischen Kirche sei in dieser Hinsicht auf dem Stand seines Vorgängers aus dem Jahre 1917 stehengeblieben”. W. AYMANS, *Das Thema Ökumeneim neuen Codex Iuris Canonici*, „Münchener Theologische Zeitschrift” 37 (1986) nr 1, s. 20. Zdaniem Remigiusza Sobańskiego: „Szczegółowe dyspozycje Kodeksu dotyczące wprost dziedziny ekumenizmu mogą doznawać zróżnicowanej oceny, konkretne kroki mogą wydawać się małe i nie wychodzące poza stan osiągnięty przez Sobór Watykański II, niemniej jednak trudno byłoby w nim dopatrzeć się hamulców dla ekumenizmu, a dyspozycje zasadnicze – jak np. k. 11 – dowodzą, że ekumenizm przenika w myślenie prawne Kościoła”. R. SOBAŃSKI, *Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 28 (1985) nr 1-2, s. 16.

82 K. KOCH, *Przedmowa*, w: PAPIESKA RADA DS. POPIERANIA JEDNOŚCI CHRZEŚCIJAN, *Biskup i jedność chrześcijan. Vademecum ekumeniczne*, Libreria Editrice Vaticana 2022, s. I. W cytowanym dokumencie Kurii Rzymskiej zostały wspomniane swoiste trzy „nowe” zadania (*munera*) biskupa: biskup jest „widzialną zasadą jedności”; biskup „jako człowiek dialogu” (kultura spotkania); biskup jako „towarzysz podróży” (droga). Zob. S. PAWŁOWSKI, *Ekumeniczne vademecum dla biskupów. Komentarz teologiczny*, „Studia Oecumenica” 20 (2020), s. 444-445.

83 Zob. W. GÓRALSKI, *Ekumeniczny wymiar Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1-2 (1991-1992), s. 20. Zob. także: T. GAŁKOWSKI, *Eklezjologia i prawo a działalność ekumeniczna Kościoła katolickiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 51 (2008) nr 3-4, s. 72.

Choć ze względu na jednorodność diecezji tarnowskiej, która niemal w 99% była w ówczesnych czasach zamieszkiwana przez katolików, temat ekumenizmu wydawał się „egzotyczny", to jednak ze względu na to, o czym wspomniano wyżej, biskup Ablewicz w ramach zwołanego przez się synodu, nie mógł nie zająć się również tą kwestią. Właśnie ze względu na tę mniejszość stanowiącą ok. 1% (nie licząc ateistów, nieochrzczonych itp.), został także podjęty temat dotyczący ekumenizmu. Umieszczono go w VI rozdziale pt. „Ekumenizm w życiu Diecezji Tarnowskiej". Zawiera on 9 statutów. Poza statutem ogólnym zostały wyodrębnione dwa punkty:

1. „Zasady ekumenizmu" (101-102);
2. „Ekumenizm w duszpasterstwie diecezjalnym" (stat. 103-108).

W celu podejmowania konkretnych działań ekumenicznych w diecezji, biskup winien zamianować referenta do spraw ekumenizmu, który z urzędu należał do rady duszpasterskiej[84]. Z kolei proboszczowie tych parafii, na terenie których znajdowały się wspólnoty innych wyznań chrześcijańskich, zostali zobligowani przez biskupa diecezjalnego o informowaniu go o sytuacji ekumenicznej w parafii oraz szukania właściwych sposobów wprowadzania ekumenizmu w życie[85].

Prawodawca diecezjalny zastrzegł sobie także, że na urządzanie nabożeństwa słowa Bożego z czynnym udziałem przedstawicieli innych Kościołów chrześcijańskich, a także na czynny udział katolików w podobnych nabożeństwach odprawianych przez chrześcijan niekatolików, wymagane jest zezwolenie ordynariusza miejsca[86].

Po zagadnieniach dotyczących *munus docendi* biskupa diecezjalnego w IV Synodzie Diecezji Tarnowskiej, pasterz tejże diecezji Jerzy Ablewicz, zajął się bardzo obszernie tematyką związaną z munus regendi w tym kwestiami odnoszącymi się spraw bytowych i materialnych, co zresztą wpisuje się w kompetencje biskupa diecezjalnego związane z władzą rządzenia.

---

84 Zob. IV SDT, stat. 103 § 1.

85 Zob. IV SDT, stat. 103 § 2.

86 Zob. IV SDT, stat. 107 § 1. Na temat perspektywy ekumenicznej w IV Synodzie zob. J. KRÓLIKOWSKI, *Choćby milimetr*, „Gość Niedzielny. Edycja Tarnowska" 3 (2018), s. 7.

7. Obraz biskupa według synodu

Prawodawca synodalny – idąc za Soborem Watykańskim II oraz kodeksem posoborowym – przypomniał, że diecezja jako część ludu Bożego powierzona jest biskupowi[87]. Biskup jest dla niej pełnomocnym zastępcą Chrystusa, następcą apostołów, nauczycielem Bożej prawdy, szafarzem sakramentów świętych[88], ustawodawcą i pasterzem. Wprowadza on wspólnotę diecezjalną[89] w łączność z całym Kościołem powszechnym i z jego widzialną Głową – biskupem rzymskim[90]. Synod podkreślił, że w łączności z biskupem diecezjalnym, pełnią posługę pasterską w diecezji biskupi pomocniczy, którzy kierują powierzonymi odcinkami administracji i duszpasterstwa diecezjalnego[91].

---

87 Zob. IV SDT, stat. 316. Dyspozycja wspomnianego statutu jest zbieżna z KPK/1983, kan. 369.

88 „Biskup uświęca wierzących przez sakramenty, których zgodną z prawem i owocną celebracją kieruje na mocy swej władzy". KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. KOMISJA LITURGICZNA, *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów. Odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II. Wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II, dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, 19.06.2010, Katowice 2010, s. 10.

89 Św. Ignacy z Antiochii pisał: „Gdzie pojawia się biskup, tam niech też będzie wspólnota tak, jak gdzie jest Chrystus Jezus, tam i Kościół powszechny [katolicki]". IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Kościoła w Smyrnie*, VIII, 2, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór*…, dz. cyt., s. 173. Jerzy Ablewicz nauczał: „Biskup ma słuchać papieża, kolegium episkopalnego, bo wspólnie z papieżem, z tym kolegium odpowiadam za Kościół". J. ABLEWICZ, *Duch soborowej odpowiedzialności za Kościół powszechny, diecezję i parafię* (Konferencja na zakończenie rekolekcji kapłańskich, Tuchów), 6.09.1967, w: TENŻE, *Kazania i przemówienia do kapłanów*, dz. cyt., s. 257.

90 Zob. IV SDT, stat. 316. „Biskup nigdy nie jest osamotniony w swojej pasterskiej posłudze, ale jest zawsze w łączności z Trójjedynym Bogiem z jednej strony oraz ze współbraćmi w episkopacie oraz następcą św. Piotra z drugiej". M. LUKOSZEK, *Kolegium Biskupów a jedność Kościoła w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Warmińskie" 47 (2010), s. 220; E. GÓRECKI, *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie*…, dz. cyt., s. 79.

91 Zob. IV SDT, stat. 317. Niewątpliwie biskupi pomocniczy są najbliższymi współpracownikami biskupa diecezjalnego. Dobra współpraca na linii „pasterz diecezji i jego najbliższy współpracownik" ma duże znaczenie dla sprawnego zarządzania Kościołem partykularnym. Jerzy Ablewicz miał tego świadomość, dlatego gdy papież przydzielił mu biskupa pomocniczego, tak pisał: „Osobiście jestem bardzo wdzięczny i podziękowałem w specjalnym liście Ojcu Świętemu Pawłowi VI za to, że w osobie księdza Biskupa nominata przydzielił mi współpracownika, abym mógł podołać wielkim pasterskim zadaniom w rozległym Kościele tarnowskim". J. ABLEWICZ, *Odezwa zapowiadająca konsekrację biskupa pomocniczego ks. dra Piotra Bednarczyka* (Tarnów, w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny), 14.04.1968, w: TENŻE, *Kościołowi napisz*…, dz. cyt., s. 121. W analogicznym duchu odnosił się do przydzielenia mu współpracowników w osobach bp. Józefa Gucwy i Władysława Bobowskiego. Zob. TENŻE, *Odezwa zapowiadająca konsekrację biskupa pomocniczego ks. mgr. Józefa Gucwy (Tarnów, w uroczystość Imienia Jezus)*, 5.01.1969, w: *Kościołowi napisz*…, dz. cyt., s. 134-135; TENŻE,

Synod przypomina i stanowi, że kapłani, którzy z biskupem stanowią jedno prezbiterium, są dla niego pomocą i narzędziem w służeniu ludowi Bożemu, powinni zawsze uznawać biskupa za swego ojca i ze czcią okazywać mu posłuszeństwo[92]. Z kolei biskup, świadomy tego, jaką rolę pełnią kapłani i że są jego nieodzownymi pomocnikami i doradcami w prowadzeniu ludu do Boga, otacza ich szczególną miłością jako swych synów i przyjaciół[93].

Również w odniesieniu do wiernych synod przypomniał, że powinni okazywać swemu biskupowi szczególne uszanowanie, oparte na motywach nadprzyrodzonych[94]. Wierni zostali wezwani do tego, aby podporządkować się chętnie duchowemu kierownictwu swojego biskupa, popierać jego inicjatywy i zarządzenia zmierzające do duchowego rozwoju diecezji, ze zrozumieniem dzielić jego współodpowiedzialność także za Kościół powszechny i modlić się w jego intencji[95].

Odezwa zapowiadająca konsekrację biskupa pomocniczego ks. dra Władysława Bobowskiego (Tarnów), 14.01.1975, w: *Kościołowi napisz*…, dz. cyt., s. 242.

92 Przemawiając do kapłanów, Jerzy Ablewicz powiedział: „Mam słuchać biskupa dlatego, że z nim odpowiadam za Kościół". J. ABLEWICZ, *Duch soborowej odpowiedzialności za Kościół*…, dz. cyt., s. 257.

93 Zob. IV SDT, stat. 318 § 1-2.

94 Zob. IV SDT, stat. 319 § 1. W tym kontekście warto przypomnieć, że w momencie przyjęcia chrztu człowiek wierzący przez włączenie się do konkretnej wspólnoty parafialnej i konkretnego Kościoła partykularnego podlega jakby podwójnemu zwierzchnictwu duchowemu, tj. władzy papieża i swojego biskupa. Ostatecznie jednak nie ma tu sytuacji dwuwładzy. Bezpośrednim przełożonym każdego wiernego jest jego biskup diecezjalny lub zwierzchnik wspólnoty zrównanej w prawie z diecezją według kan. 368. Zob. B. KUCAŁA, *Prawo wizytacji wiernych i obowiązek posłuszeństwa w świetle kan. 199,7°*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 37 (1994) nr 1-2, s. 37.

95 Zob. IV SDT, stat. 319 § 1. Można powiedzieć, że prawodawca diecezjalny wezwał wiernych do posłuszeństwa swojemu pasterzowi (który na mocy sakry biskupiej jest następcą apostołów), w odniesieniu do spraw związanych z wiarą. Jak wykazywał Klaus Mörsdorf w kontekście nauczania, apostołowie dostrzegali prawny charakter wymagań stawianych przez słowo Boże, którego stali się przekazicielami, gdyż zostali do tego bezpośrednio wezwani przez Jezusa i występują jako wyznaczeni przedstawiciele, mający pełnię władzy. W konsekwencji również słowo kierowane przez biskupów domaga się posłuszeństwa i ma charakter prawny, gdyż głoszone jest w imię Pana. „In der gleichen Mächtigkeit, mit welcher der Herr das Wort verkündet hat, lebt dieses fort in der Kirche. Der Herr schuf hierzu die Voraussetzung, indem er sich durch rechtliche Bevollmächtigung die Apostel zu seinen Stellvertretern erwählte. Der Apostel ist Stellvertreter des Herrn, nicht bloß im Zeugnisgeben, sondern allgemein im verbindlichen Handeln für den Herrn. In allem, was der Apostel im Namen des Herrn fordert, hat er, weil er die Person des Herrn vertritt, Anspruch auf den Gehorsam, der dem Herrn selbst geschuldet ist". K. MÖRSDORF, *Grundfragen einer Reform des kanonischen Rechtes*, „Münchener Theologische Zeitschrift" 15 (1964) nr 1, s. 332-333. Henryk Seweryniak wskazał: „Jeśli mamy sukcesję apostolską i wierzymy, że biskupi są następcami apostołów w *missio* prowadzenia Kościoła, to musi się to wiązać z szacunkiem, pewną czcią i posłuszeństwem, jakie tym biskupom okazujemy". M. BIAŁKOWSKA, H. SEWERYNIAK, *Kościół*

Biskup świadomy swej odpowiedzialności przed Bogiem za powierzonych mu wiernych, ma obowiązek troszczyć się o nich we wszelkim swoim działaniu: w modlitwie, w nauczaniu i uczynkach miłości, brać ich w opiekę i obronę, wysłuchiwać zachęt do pilnego współdziałania z sobą. Nadto powinien troszczy się również o tych, którzy nie są jeszcze w jednej owczarni, a których uważa za powierzonych sobie w Panu[96].

Warto podkreślić także, że prawodawca diecezjalny nie zapomniał o wiernych obrządku grecko-katolickiego będących na terenie diecezji. W synodzie zostało zawarte zapewnienie, że biskup diecezjalny pragnie stworzyć im odpowiednie warunki do sprawowania kultu Bożego i duszpasterstwa[97]. Wierni obydwóch obrządków zostali wezwani do tego, aby postawą wzajemnej życzliwości, miłości i współpracy pomagali biskupowi w budowaniu katolickiej jedności w diecezji[98].

Doniosłym i bogatym w działanie Ducha Świętego spotkaniem biskupa diecezjalnego z wiernymi jest wizytacja kanoniczna[99], którą przeprowadza bądź osobiście, bądź przez biskupa pomocniczego, a do której każda parafia winna się

jest apostolski, „Przewodnik Katolicki" 23 (2021), s. 27. W kontekście posłuszeństwa należnego biskupowi Mirosław Sitarz zauważa: „According to the legislator, obedience in the Catholic Church, which is constituted and ordered as a community in this world must be shown to the Bishop of Rome and bishops in communion with him […] The obligation of Catholics to show respect and obedience to their bishop has sacramental and ecclesial foundation". M. SITARZ, *The obligation of the faithful to remain in obedience to the Roman Pontiff and the bishops in communion with him (cann. 204 & 205). An outline*, „TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 6 (2013), *s.* 145. Austriacki kanonista Martin Krutzler OCist., rozwijając myśl Rahnera (a ten z kolei odwołuje się do kard. Newmana) zaznacza, że: „Die Gehorsamspflicht des Gläubigen gegenüber der Kirche und ihrem Lehramt, ist vor allem als Hinweis auf den kirchlichen Charakter des Glaubens zu begreifen, welcher Ausdruck der objektiven Dimension des Gewissens ist". M. KRUTZLER, *Der Gewissenstäter im kanonischen Recht: Das kirchliche Sanktionsrecht im Lichte der Glaubens- und Gewissensfreiheit* („Kanonistische Studien und Texte" 70), Berlin 2020, s. 19. Alois Müller bardzo trafnie konstatuje: „Wenn eine Bistumskirche «leben» soll und wenn eine Struktur eigen ist, der das Bischofsamtgehört, dann ist klar, daß vieles von diesem Leben auf Anordnungen des Bischofs und auf «Gehorsam» der Bistumsangehörigen beruht". A. MÜLLER, *Der Gehorsam gegen den Bischof*, „Concilium: Internationale Zeitschrift für Theologie" 8 (1972) nr 1, s. 37.

96 Zob. IV SDT, stat. 319 § 2.

97 Zob. IV SDT, stat. 319 § 3.

98 Tamże.

99 Zob. B. KUCAŁA, *Prawo wizytacji*…, dz. cyt., s. 23-24. Zob. także: S. KARAMBAI, *Ministers and Ministries in the Local Church. A Comprehensive Guide to Ecclesiastical Norms*, Mumbai 2005, s. 27.

przygotować przez misje lub rekolekcje[100]. Niestety, w praktyce niejedna parafia nie organizowała misji bądź rekolekcji przed wspomnianą wizytacją.

8. Biskup a synod

W zbiorze uchwał analizowanego synodu nie mogło zabraknąć także norm na temat roli i znaczenia synodu diecezjalnego. Prawodawca synodalny zaznaczył, że synod diecezjalny jest szczególną formą pomocy biskupowi diecezjalnemu ze strony zarówno duchowieństwa, jak i świeckich[101], w pełnieniu jego zadań pasterskich[102].

Synod diecezjalny zwołuje biskup diecezjalny po wysłuchaniu Rady Kapłańskiej, ilekroć przemawia za tym dobro duchowe wiernych[103]. Jego zadaniem jest wszechstronna odnowa wiary, moralności i dyscypliny kościelnej, którą osiąga się przez dogłębne przeżywanie synodu jako doniosłego wydarzenia religijnego i duszpasterskiego oraz konsekwentne realizowanie jego uchwał[104]. Również w odniesieniu do instytucji synodu,

[100] Zob. IV SDT, stat. 320. Więcej w kwestii obowiązku wizytacji biskupa diecezjalnego zob. J.L. GUTIERREZ, *Komentarz do kan. 396*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła Katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego (Ediciones Universidad de Navarra)*, red. P. MAJER, wyd. 2. Kraków 2023, s. 290-291. Na temat wizytacji kanonicznych przeprowadzonych przez biskupa Jerzego Ablewicza zob. P. LEWANDOWSKI, *Dekrety reformatorskie z wizytacji kanonicznych przeprowadzonych przez Biskupa Tarnowskiego Jerzego Ablewicza*, Lublin 2022, s. 22-25.

[101] „Doktryna soborowa wzmocniła pozycję biskupa w Kościele, lecz zarazem ukazała funkcję eklezjalną osób świeckich, wynikającą z kapłaństwa wspólnego, dowartościowując ich zmysł wiary i własne charyzmaty. Synody tę naukę soborową wprowadzały w życie Kościołów lokalnych. Dzięki temu świeccy stawali się bardziej świadomi i gotowi do ponoszenia odpowiedzialności za Kościół, lecz także uprawnieni do wniesienia własnego wkładu i pomocy w formułowanie sądów doktrynalnych i rozstrzygnięć normatywnych, jakie podejmuje biskup diecezjalny". J. GRĘŹLIKOWSKI, *Instytucja synodu diecezjalnego*…, dz. cyt., s. 121-122.

[102] Zob. IV SDT, stat. 321 §1.

[103] Zob. R. KANTOR, *Stanowisko prawne biskupa diecezjalnego na synodzie diecezjalnym*, „Studia Catholica Podoliae" 3 (2004), s. 492; CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, Instructio *De Synodis dioecesanis agendis*, 19.03.1997, AAS 89 (1997), s. 713, pars III, n. 1. Tekst polski: TENŻE, *Instrukcja De synodis dioecesanis agendis (Instrukcja o synodach diecezjalnych)*, 19.03.1997, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór*…, t. 2, dz. cyt., s. 521.

[104] Zob. IV SDT, stat. 321 § 2-3. Dodajmy, że to biskup diecezjalny przewodniczy osobiście synodowi, jednak na poszczególnych sesjach może go zastąpić wikariusz generalny lub

widzimy w prawie diecezjalnym wpływ Kodeksu prawa kanonicznego[105]. Synod diecezjalny jest jedną z tych instytucji, która w Kodeksie Jana Pawła II otrzymała, dzięki Soborowi Watykańskiemu II, silne wzmocnienie, tak o charakterze doktrynalnym, jak i formalnym[106].

9. Biskup a kuria diecezjalna

W stat. 322 synodu tarnowskiego z 1986 r. wskazano, że kuria diecezjalna jest stałym i zwyczajnym organem, składającym się z tych instytucji i osób, które pomagają biskupowi w zarządzaniu całą diecezją, zwłaszcza w kierowaniu działalnością pasterską, w administrowaniu diecezją i w wykonywaniu władzy sądowniczej[107]. Ażeby kuria diecezjalna mogła swoje zadania spełniać efektywnie, powinna być zespołem ludzi i organów należycie zorganizowanym.

Prawodawca diecezjalny podał także skład kurii, którą stanowią:

– urzędy wikariuszów generalnych;

---

wikariusz biskupi. W tym celu biskup powinien wystawić wikariuszowi delegację specjalną – odrębną na każdą sesję synodalną. Prawodawca nie ustalił ilości sesji, którym może przewodniczyć osoba delegowana. Zob. M. SITARZ, *Synod diecezjalny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 24 (2014) nr 27, s. 97.

[105] Tomasz Rozkrut słusznie zauważył, że synod diecezjalny ukazany jest w KPK/1983 jako wydarzenie eklezjalne i wspólnotowe. Zob. T. ROZKRUT, *Synod diecezjalny w aktualnym ustawodawstwie Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teleologiczne" 17 (1998), s. 89.

[106] TAMŻE, s. 89-90. Można ogólnie powiedzieć, że: „Die Diözesansynode war früher eine reine Klerikerversammlung zur Beratung des Bischofs in Fragen der Diözesangesetzgebung, im geltenden CIC ist sie grundlegend neu strukturiert: Ihre Aufgabe ist die Unterstützung; diese besteht allein in Beratung". W. MADER, *Synodale Strukturen in der römisch-katholischen Kirche Ein kirchenrechtlicher Überblick*, w: *Synodale Prozesse in der katholischen Kirche*, red. W. REES, L. MÜLLER, Innsbruck 2016, s. 162.

[107] Statut ten jest wręcz kopią kan. 469 KPK/1983. „An ihrer Spitze steht der Diözesanbischof, in dessen Person die Einheit der drei nach c. 135 § 1 CIC/1983 unterschiedenen Gewalten – Legislative, Exekutive und Judikative – «nach Maßgabe des Rechts» entsprechend c. 391 § 1 kulminiert". M. MATTNER, *Amtschefs und Verwaltungsdirektoren. Vergleich neuerer Diözesangesetze zur Kurienorganisation in Hinblick auf Compliance und Gewaltenteilung*, „Zeitschrift für Kanonisches Recht" 2 (2023), s. 21. W tym miejscu warto zacytować symptomatyczną wypowiedź papieża Leona XIV: „Papieże przemijają, a Kuria pozostaje. Dotyczy to każdego Kościoła partykularnego, również kurii biskupich. I odnosi się także do Kurii Biskupa Rzymu. Kuria to instytucja, która strzeże i przekazuje pamięć historyczną danego Kościoła, pamięć posługi jego Biskupów. To jest bardzo ważne". LEON XIV, *Przemówienie do urzędników Kurii Rzymskiej, pracowników Stolicy Apostolskiej, gubernatoratu Państwa Watykańskiego i Wikariatu Rzymu*, 24.05.2025, „L'Osservatore Romano" 6 (2025), s. 43-44.

– urząd wikariusza sądowego;
– kancelaria[108];
– Wydział Duszpasterstwa Ogólnego;
– Wydział Administracji oraz Archiwum[109].

Do biskupa diecezjalnego należało mianowanie tych, którzy sprawują urzędy w kurii diecezjalnej[110].

W statutach synodalnych zwrócono także uwagę na nowy urząd w Kodeksie prawa kanonicznego, który biskup diecezjalny został zobligowany ustanowić, a mianowicie moderatora kurii[111]. Biskup diecezjalny mianował moderatora Kurii Diecezjalnej spośród wikariuszy generalnych. Jego zadaniem było koordynowanie pod władzą biskupa załatwianych w kurii spraw administracyjnych, jak i czuwanie nad tym, by pozostali pracownicy kurii właściwie wypełniali powierzone sobie funkcje[112]. Moderatora kurii we wspomnianych sprawach zastępował kanclerz[113].

---

[108] Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. stanowi: „W każdej kurii należy ustanowić kanclerza […]" (kan. 482 § 1). A zatem zgodnie z wspomnianą dyspozycją kanclerz jest urzędem obligatoryjnym. Biskup diecezjalny jest zobowiązany do jego ustanowienia w swojej kurii. Podstawowym zadaniem kanclerza jest troska o sporządzanie i wysyłanie akt kurialnych oraz strzeżenie ich w archiwum kurii (kan. 482 § 1; kan. 486-491). Zob. M. SITARZ, *Wymogi na urząd kanclerza kurii diecezjalnej*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 27 (2017) nr 30, s. 103-104. Zob. także: R. KASZAK, *Kompetencje kanclerza kurii diecezjalnej dotyczące archiwum według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i Prawo" 4[17] (2015) nr 2, s. 58; TENŻE, *Powierzenie urzędu kanclerza kurii diecezjalnej*, „Kościół i Prawo" 3[16] (2014) nr 2, s. 53-54.

[109] Zob. IV SDT, stat. 323 § 1. Wytyczne w kwestii przyznanej biskupowi diecezjalnemu władzy organizowania kurii w sposób, który uzna za najbardziej odpowiedni, zawiera Dyrektorium Kongregacji ds. Biskupów o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum Successores*. Zob. AS, n. 177-178.

[110] Zob. IV SDT, stat. 324. Oczywiście biskup ma swobodę w mianowaniu nie tylko pracowników kurii, ale i wszystkich, którzy partycypują w jego władzy. „The auxiliary bodies of administrative authority that the diocesan bishop is to appoint in every particular Church are: vicar general (can. 475), finance officer (can. 494), chancellor of the curia (can. 482), pastor (can. 515), finance council (can. 492), presbyteral council (can. 495), college of consultors (can. 502, § 1), or cathedral chapter (can. 502, § 3), and a team of pastors consultants (can. 1742)". M. SITARZ, *Competences of Collegial Organs in a Particular Church in the Exercise of Executive Power According to the Code of Canon Law of 1983*, Lublin 2013, s. 52. Zob. także: D. WALENCIAK, *Kuria diecezjalna uczestnikiem powszechnego obrotu prawnego?*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 62 (2019) nr 1, s. 29.

[111] J. ADAMCZYK, *Urząd moderatora kurii diecezjalnej*, „Analecta Cracoviensia" 52 (2020), s. 218.

[112] Zob. IV SDT, stat. 325 § 1.

[113] TAMŻE.

W Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r. mocno podkreślono rolę ekonoma, jednak ta funkcja nie znalazła należytego miejsca w ustawodawstwie analizowanego synodu[114].

10. Biskup a Sąd Biskupi

Ponieważ biskup diecezjalny sprawuje władzę sądowniczą w kościele partykularnym (co mocno podkreślono w pierwszym rozdziale niniejszej pracy), dlatego też nie mogło zabraknąć w synodzie odniesienia do Sądu Biskupiego.

Sąd Biskupi w Tarnowie jest trybunałem pierwszej instancji, który w imieniu biskupa diecezjalnego, zgodnie z normami zawartymi w Kodeksie prawa kanonicznego rozpatruje sprawy nieważności i niedopełnienia małżeństwa, sprawy separacji, inne sprawy sporne oraz sprawy karne[115]. Stat. 327. § 1. stanowi, że sądem biskupim, kieruje powołany przez biskupa diecezjalnego wikariusz sądowy, którego wspomagają[116]: wikariusz sądowy pomocniczy, audytor[117], notariusz[118], zespół sędziów, promotor sprawiedliwości[119] i obrońca węzła małżeńskiego[120].

---

[114] Zob. R. KANTOR, *Administration of Ecclesiastical Temporal Goods in the Light of the Instructions of the Polish Episcopal Conference of 2015*, „The Person and the Challenges" 7 (2017) nr 1, s. 220.

[115] Zob. IV SDT, stat. 326.

[116] Ponieważ o urzędzie oficjała, wiceoficjała i sędziego zostało więcej nakreślone w rozdziale I pracy, o pozostałych członkach trybunału biskupiego krótko teraz.

[117] Zob. R. SZTYCHMILER, *Przesłuchania i rewizje sądowe*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 8 (2009), s. 182.

[118] Urząd notariusza w sądach biskupich należy do tych, które mimo zmieniających się przepisów istnieją od początku samej instytucji. Chociaż notariusz pełni funkcję podrzędną wobec sędziego, jego obecność była zawsze wymagana. Zakres zadań notariusza podlegał niewielkim zmianom, ale jego zasadnicze zadanie, tj. uwierzytelnianie i piecza nad aktami procesu, pozostało niezmienne. Zob. A. CZERNIA, *Notariusz w procesach Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1983-2015*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie*…, dz. cyt., s. 75.

[119] Promotor sprawiedliwości jest urzędnikiem stojącym na straży dobra publicznego. Bierze udział w każdej sprawie karnej, a w sprawach spornych tylko w przypadkach wskazanych przez prawodawcę kodeksowego, jak również w sprawach kanonizacyjnych w postępowaniu diecezjalnym oraz w procesie małżeńskim. Zob. J. GRĘŹLIKOWSKI, *Urząd*

11. Biskup a diecezjalna rada kapłańska, kapituła katedralna, kolegium konsultorów i rada duszpasterska

W celu usprawnienia kierowania Ludem Bożym w Kościele partykularnym, powszechny prawodawca kościelny w Kodeksie z 1983 r. nakazał biskupowi diecezjalnemu powołanie niektórych organów kolegialnych:

- kolegium konsultorów;
- rady kapłańskiej;
- rady duszpasterskiej;
- rady ds. ekonomicznych.

Zadaniem każdego z tych gremiów jest wspieranie biskupa w jego posłudze Ludowi Bożemu w przypadkach określonych przez prawo[121].

Prawodawca diecezjalny w czwartym synodzie tarnowskim ustosunkował się do niektórych norm kodeksowych dotyczących struktur kolegialnych i wprowadził odpowiednie normy statutowe.

Nie ulega wątpliwości, że w Kościele, który jest znakiem jedności[122], również na poziomie partykularnym, jedność kapłanów jest niezbędna i wręcz konieczna[123]. Ta jedność w ramach wspólnoty prezbiterium

---

promotora sprawiedliwości w obowiązujących przepisach prawa kanonicznego, „Studia Włocławskie" 10 (2007), s. 316.

[120] Do obowiązków obrońcy węzła małżeńskiego należy przedstawienie tego wszystkiego, co przemawia przeciw orzeczeniu nieważności małżeństwa lub przeciw rozwiązaniu węzła małżeńskiego, jednakże zawsze z uwzględnieniem zasady poszanowania prawdy. Zob. A. CZAJA, *Prawne aspekty urzędu obrońcy węzła w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 36 (2017) nr 2, s. 113. Analogicznie jak w przypadku wszystkich urzędów związanych z Sądem Biskupim, obrońcę węzła mianuje biskup i może być nim zarówno osoba świecka, jak i duchowna. Zob. R. BIERNAT, *Obrońca węzła małżeńskiego w procesach I Instancji Sądu diecezjalnego w Tarnowie*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie*…, dz. cyt., s. 56.

[121] Zob. M. SITARZ, *Konsultacyjna funkcja kolegium konsultorów w sytuacji sede plena*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 9 (1999) nr 12, s. 41. Prawo zobowiązuje biskupa diecezjalnego do zwrócenia się do organów konsultacyjnych o udzielenie mu odpowiedzi na pytania w określonych sprawach w celu ustalenia przesłanek przemawiających za wydaniem aktu administracyjnego. Zob. J. KRUKOWSKI, *Kolegialne organy konsultacyjne w kościołach partykularnych*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*…, dz. cyt., s. 30. Zob. także: J. KRZYWDA, *Struktury kolegialne w Kościołach partykularnych na szczeblu diecezjalnym i parafialnym*, w: *II Polski Synod Plenarny*…, dz. cyt., s. 193.

[122] Remigiusz Sobański pisał, że „Jedność stanowi zadanie Kościoła". R. SOBAŃSKI, *Kościół – Prawo – Zbawienie*, Katowice 1979, s. 384.

[123] Zob. W. WENZ, *Kodeksowe wspólne prawa i obowiązki duchownych w Kościele katolickim*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 8 (2000) nr 1, s. 208. Nie można mówić też o jedności

diecezjalnego winna być czymś żywym, dynamicznym, a także prowadzić do zorganizowanego działania. Strukturalnie dynamizm ten wyraża się w radzie kapłańskiej, będącej logicznym, teologicznie uzasadnionym i praktycznym wnioskiem soborowej nauki o prezbiterium i jego roli w diecezji[124]. Teologiczna odnowa prezbiterium i jego reprezentatywne odbicie w radzie kapłańskiej zmierza do tego, ażeby wszystkie dziedziny życia w diecezji objąć wspólną odpowiedzialnością i uwolnić w ten sposób biskupa z izolacji, w jakiej może się znaleźć[125].

W związku z powyższym, członkowie synodu nie mogli nie zająć się kolejną sprawą odnoszącą się wprost do biskupa diecezjalnego, tj. radą kapłańską. Synod, wypowiadając się w duchu *Vaticanum secundum*[126], a także mając na uwadze Kodeks prawa kanonicznego (w szczególności kan. 495 § 1) stwierdza, że diecezjalna rada kapłańska jest jakby senatem biskupa (*senatus Episcopi*)[127], czyli zespołem kapłanów reprezentujących całe duchowieństwo

duchownych bez odniesienia do biskupa diecezjalnego, dlatego Józef Wroceński zauważa, że wszyscy prezbiterzy wraz z biskupami uczestniczą w jednym i tym samym kapłaństwie i posłudze Chrystusa. Ta jedność konsekracji i misji domaga się hierarchicznej łączności ze stanem biskupim. Biskupi z racji udzielonego prezbiterom w święceniach kapłańskich daru Ducha Świętego powinni widzieć w nich niezbędnych pomocników, a także doradców w posłudze i obowiązku nauczania oraz kierowania Ludem Bożym. Prezbiter jako doradca i pomocnik biskupa jest zdolny czynić to, co on czyni w służbie Kościołowi, stąd też prezbiterzy są w jakiejś bliżej nieokreślonej wspólnocie z Kolegium Biskupów. Zob. J. WROCEŃSKI, *Rada Kapłańska według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 1-2, s. 20. Józef Wroceński zauważa także, że prezbiterium jest rozumiane jako grono, wspólnota kapłanów lub w sensie przenośnym „kolegium kapłanów Kościoła partykularnego", którzy na podstawie udziału w jednym i tym samym kapłaństwie wraz ze swym biskupem, jako głową i ojcem, pełnią w tym Kościele jedną posługę zbawczą. Choć oczywiście prezbiterium nie stanowi kolegium *sensu stricte* na wzór Kolegium Biskupów. Zob. TENŻE, *Pozycja prezbiterium w kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie*…, dz. cyt., s. 103.

[124] Zob. T. PIERONEK, *Rada Kapłańska wyrazem soborowej odnowy*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 12 (1969) nr 3-4, s. 16-17.

[125] Zob. M. FĄKA, *Rada Kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 21 (1978) nr 3-4, s. 42.

[126] PO, n. 7.

[127] W poprzednim Kodeksie senatem biskupa diecezjalnego nazywano Kapitułę Katedralną (can. 391 CIC/1917). To ona była dotychczasowym organem doradczym biskupa. Zob. J. DYDUCH, *Kapituła Katedralna i Rada Kapłańska*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 25 (1982) nr 3-4, s. 79. Analiza przepisów prawnych zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. oraz sformułowań soborowego dekretu *Presbyterorum ordinis*, a także aktualnego Kodeksu sugeruje stwierdzenie, że rada kapłańska – w myśl wskazań soborowych – stała się nowym senatem biskupa diecezjalnego, zastępując kapitułę katedralną, dla której w zasadzie pozostawiono tylko funkcję liturgiczną w kościele katedralnym. Wiele spraw, które należały do kompetencji kapituły katedralnej,

diecezji, świeckie i zakonne. Jej zadaniem jest wspieranie biskupa w kierowaniu diecezją, aby możliwie najbardziej pomnażało się dobro pasterskie powierzonej mu części ludu Bożego[128]. W ważniejszych sprawach dotyczących całokształtu życia religijno-moralnego, administracji i pasterskiego kierowania diecezją, biskup diecezjalny zasięga opinii rady kapłańskiej. W przypadkach wymienionych w kanonach 461 § 1, 515 § 2, 531, 536 § 1, 1215 § 2, 1222 § 2, i 1263, biskup wprost jest zobligowany do wysłuchania jej rady. Jednak jej zgody potrzebuje jedynie w wypadkach wyraźnie w prawie określonych[129].

Synod zauważył i wskazał, że w wyborach do rady kapłańskiej duchowieństwo powinno kierować się głębokim poczuciem odpowiedzialności. Podkreślono, że członkowie rady kapłańskiej przedkładają biskupowi propozycje dotyczące życia diecezjalnego. Winni czynić to z poczuciem odpowiedzialności za dobro wiary i rozwój życia nadprzyrodzonego wiernych[130].

W stat. 333 synod stanowi wprost: „Spośród członków Rady Kapłańskiej Biskup diecezjalny powołuje zgodnie z kan. 502 KPK członków Kolegium Konsultorów na okres pięciu lat”[131].

---

zarezerwowanych zostało dla rady kapłańskiej, a kapituła katedralna straciła miano senatu biskupa. Sprawy, które stanowią właściwość rady kapłańskiej, mają w pierwszej kolejności charakter duszpasterski, a nie administracyjny czy ściśle prawny. Zatem funkcja rady kapłańskiej jest zdecydowanie doradcza, choć przez swoje rady może *de facto* udzielać skutecznej pomocy i wywierać realny wpływ na rządzenie diecezją. J. BORUCKI, *Kapituła katedralna i rada kapłańska – stary i nowy senat biskupa diecezjalnego: podstawy historyczno-prawne*, „Studia Włocławskie” 9 (2006), s. 256. Marian Fąka pisał, że propozycje i postulaty wysuwane w związku z radą kapłańską są znakiem odnowy zapoczątkowanej przez *Vaticanum II* i świadczą o powstawaniu nowej doktryny teologicznej o zarządzie diecezjalnym, pogłębianej nieustannie przez Urząd Nauczycielski Kościoła i dekrety wykonawcze. Zob. M. FĄKA, *Rada Kapłańska*…, dz. cyt., s. 68.

[128] Zob. IV SDT, stat. 330 § 1. Zob. także: E. GÓRECKI, *Rada kapłańska*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*…, dz. cyt., s. 91.

[129] Zob. IV SDT, stat. 330 § 2. Więcej na temat obowiązków biskupa diecezjalnego w odniesieniu do rady kapłańskiej zob.: M. SITARZ, *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie*…, dz. cyt., s. 129-130.

[130] Zob. IV SDT, stat. 332 § 1-2.

[131] KPK/1983 zobowiązuje biskupa diecezjalnego do zasięgnięcia opinii kolegium konsultorów w trzech wypadkach: 1) przed ustanowieniem ekonoma diecezjalnego (kan. 494 § 1); 2) przed usunięciem go z piastowanego urzędu (kan. 494 § 2); 3) przed podjęciem aktów zarządzania o większym znaczeniu ze względu na materialny stan diecezji (kan. 1277). Z kolei w kan. 502 § 1 prawodawca postanawia, że kolegium konsultorów spełnia „zadania określone przez prawo”, o których Kodeks wspomina w różnych miejscach. Na zadania te składają się obowiązki prawne o charakterze

W dalszej kolejności synod bardzo krótko zajął się kapitułą katedralną, poświęcając jej zaledwie jeden statut – 334 § 1-2[132]. Prawodawca diecezjalny postanowił ogólnie, że Tarnowska Kapituła katedralna dostosowuje się do roli, jaką wyznacza jej Kodeks prawa kanonicznego i Konferencja Episkopatu oraz że uwzględniając zaistniałe zmiany powinna przepracować swój statut[133].

Rada duszpasterska jest kolejnym organem, który wspiera biskupa diecezjalnego, przede wszystkim w sprawach dotyczących prowadzenia i posługi duszpasterstwa na terenie diecezji[134]. Zarówno podstawy

kolegialnym, a także obowiązki poszczególnych jego członków, które mają wykonać z przepisu prawa powszechnego lub zlecenia biskupa diecezjalnego. Zadania te są zróżnicowane w zależności od sytuacji, w jakiej znajduje się stolica biskupia, a mianowicie: *sede plena*, *sede impedita* i *sede vacante*. W zwyczajnych warunkach funkcjonowania stolicy biskupiej zadania kolegium konsultorów obejmują: udzielanie rady, wyrażanie zgody, zastępowanie funkcji rady kapłańskiej i asystencję przy objęciu urzędu przez biskupa koadiutora. Nadto poszczególni członkowie kolegium mogą być obowiązani do wyrażenia opinii Stolicy Apostolskiej w kwestii kandydata na urząd biskupa koadiutora. Zob. M. SITARZ, *Zadania kolegium konsultorów w sytuacji sede plena w KPK z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 9 (1999) nr 2, s. 46. Zadania, które Kodeks nakłada na kolegium konsultorów, różnicują się w zależności od sytuacji, w jakiej znajduje się stolica biskupia. Zob. M. SITARZ, *Zadania kolegium konsultorów sede impedita*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 10 (1999) nr 13, s. 51. Zob. także: J. KRUKOWSKI, *Kolegium konsultorów. Struktura i kompetencje*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*…, dz. cyt., s. 100-106. Ogólnie należy zauważyć, że prawodawca kodeksowy zobowiązuje biskupa diecezjalnego przed wydaniem określonych aktów administracyjnych do dokonania konsultacji ze wskazanymi przez prawo kolegialnymi organami konsultacyjnymi. Zob. M. SITARZ, *Wady kościelnych aktów administracyjnych wynikające z pominięcia przez biskupa diecezjalnego opinii lub zgody kolegialnych organów konsultacyjnych*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*…, dz. cyt., s. 143.

[132] Tymczasem Kodeks prawa kanonicznego stanowi nie tylko o kapitule katedralnej, a szerzej o „Kapitułach Kanoników" i poświęca temu zagadnienie osiem kanonów (kan. 495-502), z czego do kapituły katedralnej odwołuje się w czterech z nich. Dodajmy jeszcze, że początek istnienia kapituł jako takich związany jest dwiema kwestiami. Pierwszą było uczestnictwo grupy duchownych, którzy pomagali biskupowi w kierowaniu diecezją oraz wspieranie go radą i pomocą. Drugą natomiast było ich życie wspólne w mieście biskupim. Inicjatywa ta zaczęła się w IV w. Wspomniani duchowni zaczęli prowadzić życie wspólne w domu biskupim i zachowywali określoną regułę. Tę formę życia nazywano życiem kanonicznym. Tych zaś, którzy je prowadzili, zwano kanonikami. Zob. M. RÓŻAŃSKI, *Archiwum Kapituły Katedralnej i Kolegiackiej*, „Roczniki Nauk Prawnych" 29 (2019) nr 3, s. 188. Prawodawca kościelny, ograniczając kompetencje kapituł kanoników, doszedł do wniosku, że funkcje i zadania tych gremiów lepiej obecnie wypełniają rady kapłańskie. Tym samym kapituła katedralna w praktyce utraciła swoje znaczenie i posłannictwo i nie cieszy się obecnie takim autorytetem moralnym jak kiedyś. Zob. J. ADAMCZYK, *Kapituła kanoników a parafia złączona z kościołem kapitulnym*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 26 (2018) nr 2, s. 258.

[133] Zob. IV SDT, stat. 334 § 1-2.

[134] Zob. S. IWAŃCZAK, *Rady, które wspierają biskupa diecezjalnego*, „Annales Canonici" 13 (2017), s. 83. Kan. 512 § 1 KPK/1983 stanowi: „Consilium pastorale constat christifidelibus qui in plena communione sint cum Ecclesia catholica, tum clericis, tum membris institutorum vitae consecratae, tum praesertim laicis, quique designantur modo ab Episcopo dioecesano determinato". Zob. A. ROMANKO, *Współdziałanie wiernych*

doktrynalne jak i prawne rady duszpasterskiej, zostały opracowane przez Sobór Watykański II, a następnie rozwinięte przez dokumenty posoborowe[135]. Kodeks prawa kanonicznego normuje o wspomnianej radzie w kan. 511-514. W n. 16 motu proprio *Ecclesiae Sanctae* postanowiono, że rada duszpasterska posiada jedynie głos doradczy (*Consilium Pastorale, quod voce consultiva tantum gaudet*)[136]. Ten wyłącznie doradczy głos diecezjalnej rady duszpasterskiej wypływa z samej struktury Kościoła partykularnego i z natury kapłaństwa służebnego, gdzie zgodnie z najstarszą tradycją, tylko posiadający sakrament kapłaństwa w sposób legalny rządzili Kościołem[137]. Z tego też względu rada duszpasterska, nie może rozstrzygać żadnej kwestii duszpasterskiej bez zgody biskupa, bowiem w jego kompetencji leży wydawanie zarządzeń duszpasterskich. Niemniej jednak przez informację i wyrażenie swojej opinii rada może odegrać dużą rolę w działalności ustawodawczej biskupa, np. w procesie przygotowywania odpowiednich rozporządzeń duszpasterskich[138].

---

chrześcijan świeckich we władzy rządzenia w organach kolegialnych Kościoła partykularnego, „Journal of Modern Science" 3 (2017) nr 34, s. 17-19.

[135] Na przykład w dekrecie *Christus Dominus* czytamy: „Valde optandum est ut in unaquaque dioecesi peculiare instituatur Consilium pastorale, cui Episcopus dioecesanus ipse praesit et in quo clerici, religiosi et laici, specialiter delecti, partes habeant" (CD, n. 27). Prof. Tadeusz Pawluk już 40 lat temu słusznie zauważył, że choć Sobór Watykański II nie nakazał, lecz zalecił powołanie tej instytucji w diecezji, a w kan. 511 została wprowadzona łagodna klauzula: *quatenus pastoralia adiuncta id suadeant*, to jednak rada duszpasterska jest potrzebna w dzisiejszym Kościele partykularnym z wielu względów. Domaga się jej ustanowienia przede wszystkim szeroki front prac duszpasterskich, realizowanych w naszych czasach, którym to pracom można właściwie podołać tylko przy aktywnym współudziale szerszego kręgu wiernych. Zob. T. PAWLUK, *Diecezjalna rada duszpasterska w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 1-2, s. 74-75.

[136] PAULUS VI, Litterae apostolicae *De Ecclesiae sanctae*, dz. cyt., s. 765.

[137] Zob. J. DYDUCH, *Diecezjalna Rada Duszpasterska i Rada Kapłańska (wzajemne relacje)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 27 (1984) nr 3-4, s. 65.

[138] Zob. J. DYDUCH, *Diecezjalna Rada Duszpasterska*…, dz. cyt., s. 65. Autorytet Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej jest całkowicie podporządkowany autorytetowi biskupa diecezjalnego. Stąd wnioski praktyczne, które Rada przedstawia biskupowi, mają walor propozycji i sugestii. Biskup jest całkowicie wolny co do ich akceptacji, publikowania czy też nadawania im mocy zobowiązującej. Konsultacja biskupa z Radą jest także fakultatywna. W żadnym miejscu Kodeks nie mówi, że biskup musi koniecznie z nią się konsultować przed podjęciem jakiegoś aktu prawnego. Jednakże są sytuacje, w których biskup może, a nawet powinien konsultować się ze swoją radą przed powzięciem pewnych decyzji prawnych. Zob. J. WROCEŃSKI, *Diecezjalna Rada Duszpasterska w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 3-4, s. 111. Sabine Demel słusznie zaznacza: „Nur durch dieses Zusammenspiel von primärer und sekundärer Zuständigkeit ist ein Zusammenwirken von Diözesanrat

Prawodawca diecezjalny odnosząc się *stricte* do rady duszpasterskiej stwierdza jedynie, że rada duszpasterska jest organem doradczym biskupa w programowaniu duszpasterskich i apostolskich przedsięwzięć w diecezji, a jej działalność opiera się na statucie Rady Duszpasterskiej Diecezji Tarnowskiej[139].

Trudno zrozumieć, dlaczego w synodzie nie ma nic na temat rady ds. ekonomicznych. Tymczasem Kodeks posoborowy poświęcił tej radzie osobny artykuł (art.3) z rozdziału II („Kuria Diecezjalna:), tytułu III („Wewnętrzna organizacja Kościołów partykularnych") sekcji II („Kościoły partykularne oraz ich zespoły") z Księgi II („Lud Boży"), a całość zawiera 3 rozbudowane kanony. Sprawy finansów Kościoła zawsze budziły emocje, najczęściej negatywne, dlatego tym bardziej powinny być bardziej podkreślone w statutach. Szkoda, że tego zabrakło.

12. Biskup a parafia

Parafia stanowi podstawową komórkę życia religijnego. To w niej realizuje się w bezpośredniej trosce o dusze całość posłannictwa zbawienia. Ona czyni widzialnym cały Kościół na danym terenie i w danej społeczności. Nie jest jednak w pełni samodzielna, ale stanowi zasadniczą substrukcję diecezji[140]. Jak zaznaczono w pierwszym rozdziale, Kościół powszechny dzieli się i egzystuje w Kościołach partykularnych. Obejmują one zespoły ludu Bożego, który stanowi element konstytutywny – społeczność ludzi powołanych przez Boga. Biskup jako *pastor proprius* reprezentuje powierzonym mu wiernym niewidzialnego Pana. Sobór przypominał, że „biskupa należy uważać za

und Diözesanbischof möglich, bei dem einerseits die Eigenverantwortlichkeit des Diözesanrats gewahrt ist und andererseits diese Eigenverantwortlichkeit die Letztverantwortung des Diözesanbischofs nicht aushöhlt, sondern im Gegenteil auf die Zusammenarbeit mit dem Diözesanbischof als letztverantwortlichem Leiter der Diözese angelegt ist". S. DEMEL, *Der Diözesanbischof und die diözesanen Räte*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 199-200. Natomiast więcej na temat uprawnień biskupa diecezjalnego w odniesieniu do rady duszpasterskiej zob.: J. WROCEŃSKI, *Diecezjalna Rada Duszpasterska – struktura i zadania*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*…, dz. cyt., s. 121-123.

139 Zob. IV SDT, stat. 335 § 1-2.

140 Zob. W. WÓJCIK, *Pojęcie parafii w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 29 (1986) nr 3-4, s. 49.

arcykapłana jego owczarni. Od niego bowiem poniekąd wywodzi się i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych”[141]. Biskup nie może jednak „zawsze i wszędzie osobiście przewodniczyć całej owczarni w swoim Kościele”, dlatego też „koniecznie powinien utworzyć grupy wiernych”, z których najważniejsze „są parafie lokalnie zorganizowane pod przewodnictwem duszpasterza zastępującego biskupa”[142].

Parafia jest częścią diecezji, funkcjonującą pod zwierzchnictwem biskupa. Nie jest ona czymś w rodzaju korporacji, gdyż nie powstaje przez swobodną decyzję jednostek łączących się w społeczność – *ius sociativum* ale w oparciu o prawo nie pochodzące od członków Kościoła – *ius constitutivum*[143]. Parafia ma wymiar instytucjonalny[144], jest rzeczywistością widzialną, historyczną, podlega przemianom społecznym, realizuje liczne zadania[145].

Synod w ścisłej korelacji z kan. 515 § 1 KPK/1983 stanowi, że parafia jest podstawową jednostką organizacyjną i duszpasterską diecezji. Jest ona wspólnotą wiernych ustanowioną na stałe, w której duchową troskę sprawuje proboszcz, jako jej własny pasterz (*pastor proprius*)[146], ale czyni to pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego[147].

---

[141] KL, n. 42.

[142] KL, n. 42.

[143] Zob. W. WÓJCIK, *Pojęcie parafii w nowym Kodeksie*…, dz. cyt., s. 49.

[144] „In order to provide for a legal recognition in church law, a parish is recognised in church law as a juridic person. As the name suggests it is considered to be an entity in itself with legal rights and obligations in the same way as a physical person. At Church law it can own property, enter into contracts, seek remedy for damages and operate various apostolates. It can be amalgamated with another juridic person or it can be divided”. B. LUCAS, W. D'APICE, P. SLACK, *Church Administration Handbook*, Strathfield 2008, s. 66.

[145] Zob. M. WÓJCIK, *Zadania proboszcza parafii powierzonej instytutowi zakonnemu*, „Kościół i Prawo” 9 (2020) nr 2[22], s. 85

[146] Zob. KPK/1983, kan. 519. Heribert Hallermann podkreśla: „Das Verhältnis zwischen Diözesanbischof und Pfarrer ist demnach dadurch geprägt, dass beide am Dienst Christi teilhaben, unad zwar beide als pastores proprii für die ihnen anvertrauenten Gemeinschaften von Gläubigen. Beide sind auch verpflichtet, die umfassende Hirtensorge zu verwirklichen”. H. HALLERMANN, *Der Diözesanbischof und der Pfarrer*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 169.

[147] Zob. IV SDT, stat. 336 § 1. Zwierzchnictwo nad parafią jako częścią diecezji przynależy co do zasady właśnie biskupowi diecezjalnemu. Zob. P. KROCZEK, *Parafia w optyce katolickiej i00A0luterańskiej: studium teologiczno-prawne*, Kraków 2017, s. 60.

Proboszcz będąc własnym pasterzem parafii odpowiedzialny jest wobec Pana Boga za jej uświęcenie i zbawienie[148]. Prawodawca diecezjalny zaznaczył wyraźnie, że proboszcz jest również przedstawicielem biskupa diecezjalnego, któremu podlega i któremu zdaje sprawę ze swej pracy duszpasterskiej[149]. O tym jak ważnym jest urząd proboszcza świadczy fakt, że synod poświęcił temu zagadnieniu 13 statutów (338-350), a większość z poszerzonymi paragrafami. Postanowił w nich m.in., że proboszcz powinien:

- odznaczać się troskliwością i gorliwością pasterską, stawiając na pierwszym miejscu chwałę Bożą i zbawienie powierzonych sobie dusz[150];
- zapewnić parafianom pełny dostęp do słowa Bożego i sakramentów świętych, organizować kult Boży i działalność charytatywną[151];
- modlić się gorąco o uświęcenie i zbawienie swoich parafian[152];
- przestrzegać nakazanej mu rezydencji i ograniczać wyjazdy do rzeczywiście koniecznych[153];
- informować wiernych o ważniejszych wydarzeniach życia parafialnego[154];
- odbywać wizytację duszpasterską w ich domach i rodzinach, a odwiedziny te może łączyć z kolędą[155];

---

148 Zob. IV SDT, stat. 336 § 1.

149 Zob. IV SDT, stat. 336 § 1. W tym kontekście zauważmy, że podstawą władzy i funkcji proboszcza w parafii nie jest wybór, lecz misja. Parafia nie jest bowiem samodzielną społecznością, lecz częścią Kościoła i dlatego władza proboszcza i jego posłannictwo zostały mu powierzone przez Kościół, a ściślej mówiąc – właśnie przez biskupa diecezjalnego. Zob. K. GRACZYK, *Prawno-społeczna funkcja proboszcza w świetle przepisów prawa Kościoła Katolickiego*, „Studia Włocławskie"13 (2011), s. 71.

150 Zob. IV SDT, stat. 338 § 2.

151 Zob. IV SDT, stat. 339 § 1.

152 Zob. IV SDT, stat. 340.

153 Zob. IV SDT, stat. 341 § 1; KPK/1983, kan. 283 § 1; KPK/1983, kan. 533 § 1; KPK/1983, kan. 543 § 2, n. 1. Zob. także: W. AYMANS, *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn – München – Wien – Zürich 1997, s. 151; A. ROMANKO, *Violation of the Obligation of Residence According to the 1983 Code of Canon Law*, „The Person and the Challenges" 12 (2022) nr 1, s. 264-265; J. ADAMCZYK, *Rezydencja duchownych w dyspozycjach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 48 (2005) nr 3-4, s. 120-122.

154 Zob. IV SDT, stat. 342.

– sumiennie administrować majątkiem[156], oraz prowadzić kancelarię i archiwum parafialne[157].

Poza obowiązkiem informowania wiernych o ważniejszych wydarzeniach życia wspólnoty parafialnej, pozostałe *obligationes* proboszcza, które zapisano w statutach, niemalże wprost zostały zaczerpnięte z KPK/1983, kan.: 528 § 1, 529 § 1, 533 § 1, 535 § 1.

W kontekście przedstawionych uprawień biskupa diecezjalnego, synod w stat. 345 zawarł wskazanie, aby nowego proboszcza wprowadzać do parafii w sposób uroczysty, z udziałem właśnie biskupa lub jego przedstawiciela. Norma ta koresponduje z kan. 527 § 2 KPK/1983[158].

We wspomnianym stat. 345 zaznaczono także, aby biskup (lub jego przedstawiciel) był obecny przy pożegnaniu proboszcza odchodzącego na emeryturę, co było pewnym dość ambitnym *novum*, i ze względu na wielkość diecezji tarnowskiej, raczej fizycznie ciężkim do realizacji dla samego biskupa. A skoro mowa o proboszczu odchodzącym na emeryturę, to prawodawca diecezjalny postanowił, że każdy proboszcz może złożyć rezygnację[159] na ręce

---

[155] Zob. IV SDT, stat. 343 § 1. Odbywanie kolędy jest obowiązkiem proboszczów, nałożonym na nich przez KPK z 1983 r. w kan. 529 § 1. Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów przypomina, aby proboszczowie i wikariusze parafialni byli troskliwie obecni przy wiernych, szczególnie najbardziej potrzebujących. Zob. AS, n. 211. Wizyta duszpasterska jest konkretnym i właściwym wypełnianiem postanowień kodeksowych (zob. AS, n. 220-224). Stwarza bowiem nie tylko okazję do poznania parafian i nawiązania bliskich kontaktów z nimi, ale także jest dobrym środkiem ewangelizacji parafialnej. Zob. J. ADAMCZYK, *Kolędowa wizyta duszpasterska. Aspekt prawno-pastoralny*, „Studia Prawnicze KUL" 73 (2018) nr 1, s. 10.

[156] Zakres kompetencji co do reprezentowania parafii można wywnioskować z kan. 532 KPK/1983 oraz kan. 1281-1288. Dodajmy także, że odnośnie do określenia zakresu kompetencji proboszcza w reprezentowaniu parafii w stosunkach majątkowych proboszcz zobowiązany jest wziąć pod uwagę, czy podejmowana czynność prawna należy do nadzwyczajnego zarzadzania czy do alienacji. W przypadku zarządzania nadzwyczajnego proboszcz zobowiązany jest do przestrzegania ustalonych granic zawartych w statutach kościelnej osoby prawnej, a w sytuacji ich braku biskup diecezjalny zobowiązany jest ustalić te granice w odniesieniu do podległych mu osób prawnych. Zob. P. KALETA, *Zakres kompetencji proboszcza do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych w świetle KPK/1983*, „Roczniki Nauk Prawnych" 22 (2012) nr 4, s. 191. Zob. także: P. MOZYRO, *Zarząd zwyczajny i nadzwyczajny dobrami parafialnymi – funkcje i obowiązki proboszcza*, „Civitas et Lex" 40 (2023) nr 4, s. 92-93.

[157] Zob. IV SDT, stat. 344.

[158] Zob. także: J. JANICKI, *Nowo mianowany proboszcz we wspólnocie parafialnej – liturgia wprowadzenia w posługiwanie*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 2 (2003), s. 348-349.

[159] Rezygnacja zgodnie z prawem powinna być dokonana w pełni władz umysłowych. Musi być też dobrowolna i wolna od symonii ze strony rezygnującego lub przyjmującego (ewentualnie również osób trzecich na korzyść wyżej wymienionych). Ze względu na dobro ogólne rezygnacja osiąga swój skutek dopiero w momencie, gdy zostanie przyjęta

biskupa diecezjalnego i ubiegać się o emeryturę po ukończeniu 65-ciu, a powinien po upływie 75-ciu lat życia[160]. Ów przepis, został uzasadniony w taki oto sposób: „ażeby niedoskonałości związane z podeszłym wiekiem nie stały się przyczyną zaniedbań duszpasterskich i obniżenia pobożności wiernych"[161].

Ciekawym jest zwrócenie się synodu do parafian, aby świadomie przyczyniali się do budowania jedności między sobą i proboszczem, a także biskupem diecezjalnym, papieżem i Kościołem[162]. Nadto podkreślono, żeby unikali wszystkiego, co może utrudniać proboszczowi pracę i przeszkadzać w wykonywaniu poleceń biskupa[163].

Prawodawca diecezjalny wprowadził także normy na temat parafialnej Rady Duszpasterskiej oraz Parafialnej Rady Gospodarczej, które działają w oparciu o przepisy Kodeksu prawa kanonicznego i normy zatwierdzone przez biskupa[164].

Odnosząc się do tak ważnej w Kościele instytucji jaką jest parafia, również na poziomie partykularnym, prawodawca diecezjalny nie mógł nie wspomnieć o wikariuszu parafialnym (stat. 351-355), który jest współpracownikiem proboszcza w posługiwaniu i planowaniu duszpasterskim

przez nadającego urząd. A zatem rezygnacja z urzędu proboszcza powinna być złożona na ręce biskupa diecezjalnego na piśmie albo ustnie wobec dwóch świadków. Zob. J. WROCEŃSKI, *Utrata urzędu proboszcza*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 63 (2020) nr 1, s. 5. W tym miejscu dodajmy, że zgodnie z kan. 1740 KPK/1983 w sytuacji, gdy posługiwanie jakiegoś proboszcza staje się szkodliwe lub przynajmniej nieskuteczne, może on zostać usunięty przez biskupa diecezjalnego z parafii. Co więcej, w myśl wskazanej normy biskup może usunąć proboszcza z parafii nawet wtedy, gdy owa szkodliwość lub nieskuteczność posługiwania proboszcza nie wynika z jego poważnej winy, ale wystarczająco z jakiejś przyczyny. Zob. G. LESZCZYŃSKI, *Postępowanie w sprawie usunięcia proboszcza w świetle KPK z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 338. Zob. także: M. SITARZ, *Wymóg zasięgnięcia przez biskupa opinii zespołu proboszczów w sprawach dotyczących usuwania i przenoszenia proboszczów (kan. 1742)*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 13 (203) nr 16, s. 87.

160 Zob. IV SDT, stat. 347; KPK/1983, kan. 538 § 3.

161 IV SDT, stat. 347.

162 Zob. IV SDT, stat. 348 § 2.

163 TAMŻE.

164 Zob. IV SDT, stat. 349, 350. Zob. także: E. SZTAFROWSKI, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 35 (1992) nr 1-2, s. 62-63.

oraz współtowarzyszem wszystkich jego trosk parafialnych[165]. Norma statutowa koresponduje z kan. 545 § 1 KPK/1983. Zakres uprawnień i zobowiązań wikariusza parafialnego określają przepisy kodeksowe, prawo diecezjalne, specjalne zlecenia ordynariusza miejsca, a także duszpasterskie polecenia proboszcza[166], co z kolei współgra z kan. 548 – § 1. Synod nie wspomina kodeksowej normy, wg której wikariusza parafialnego swobodnie mianuje biskup diecezjalny (zob. KPK/1983, kan. 547)[167]. Z kolei norma kan. 548 § 2 w której jest odniesienie do biskupa diecezjalnego została zawarta *implicite* w stat. 354.

Synod, zgodnie z przepisem kan. 549 KPK/1983 zaznacza, że jeżeli biskup diecezjalny czego innego nie postanowi, w przypadku wakansu parafii, jak również wtedy, gdy proboszcz na skutek przeszkody nie może wypełniać pasterskiej posługi, kierowanie parafią, przed ustanowieniem administratora parafii, przejmuje tymczasowo wikariusz parafialny, a gdy jest ich kilku, najstarszy nominacją[168]. W tej sytuacji wikariusz przejmuje również wszystkie obowiązki proboszcza, z wyjątkiem obowiązku odprawiania Mszy św. za lud. W przypadku braku wikariusza, pieczę nad parafią obejmuje wyznaczony przez dziekana sąsiedni proboszcz[169].

Duszpasterz, który przejął kierowanie parafią powinien niezwłocznie powiadomić o tym kurię diecezjalną. Natomiast sam jest zobowiązany zabezpieczyć w miarę najwcześniej i najlepiej najważniejsze sprawy kościelne, parafialne oraz majątkowe, dobierając sobie do pomocy

---

[165] Zob. IV SDT, stat. 351 § 1.

[166] Zob. IV SDT, stat. 351 § 2.

[167] Edward Sztafrowski przypomina, że przełożonym uprawnionym do zamianowania wikariusza parafialnego jest „biskup diecezjalny". Tym samym zostaje wykluczony wikariusz generalny i wikariusz biskupi. Do podjęcia tego aktu byłoby konieczne specjalne zlecenie (zob. KPK/1983, kan. 134 § 3). Chociaż administrator diecezji nie jest zrównany z biskupem diecezjalnym, jednak może on mianować wikariuszów parafialnych. Wynika to z postanowienia kan. 427 § 1, który stwierdza, że administrator diecezji posiada taką samą władzę jak biskup diecezjalny, z wyjątkiem tych spraw, które na mocy samego praw a są wyjęte. Otóż Kodeks tej sprawy nie wyjmuje spod władzy administratora. Natomiast takiego uprawnienia nie posiada ten, kto kieruje diecezją tymczasowo, przed wyznaczeniem administratora. Zob. E. SZTAFROWSKI, *Wikariusze parafialni w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 1-2, s. 70. Zob. także: P. ZAJĄC, *Status Wikariusza parafialnego według IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, Lublin 2023, s. 69-70.

[168] Zob. IV SDT, stat. 356 § 1.

[169] TAMŻE.

przedstawicieli parafii, a jego rola kończy się z chwilą zamianowania przez biskupa administratora parafii[170]. Z kolei ustanowionemu przez biskupa administratorowi przekazuje parafię w zarząd dziekan, w obecności przedstawicieli parafii. Administrator jest odpowiedzialny za całokształt spraw parafialnych po myśli kan. 540 KPK/1983 i wytycznych biskupa diecezjalnego[171].

IV Synod Diecezji Tarnowskiej zaznaczył także, że biskup diecezjalny mianuje rektorów kościołów i kaplic oraz kapelanów wspólnot i zespołów wiernych. Prawodawca diecezjalny podkreślił przy tym, że sytuację prawną rektorów kościołów i kaplic oraz kapelanów[172] wspólnot i zespołów wiernych określają przepisy zawarte w kan. 556-563 i 564-572 Kodeksu Jana Pawła II[173].

13. Biskup a dekanat

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Soboru Watykańskiego II wskazuje, że „bliższymi współpracownikami biskupa są także ci kapłani, którym powierza on misję duszpasterską lub dzieła apostolstwa o charakterze ponadparafialnym”[174]. Wprawdzie nie wskazano w nim imiennie żadnego stanowiska piastowanego przez wymienionych prezbiterów, ale wyraźnie dostrzegamy w tym nawiązanie zarówno do historii, jak i do sukcesywnej rzeczywistości prawnej usankcjonowanej w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r., którym jest urząd dziekana i jednostka administracyjna diecezji, czyli dekanat[175]. Dekanat jest też

[170] Zob. IV SDT, stat. 356 § 2.

[171] Zob. IV SDT, stat. 357 § 1.

[172] Na temat uprawnień biskupa diecezjalnego w zakresie powoływania kapelanów zob. J. ADAMCZYK, *Urząd kapelana w aspekcie kanonicznym*, „Annales Canonici” 15 (2019) nr 1, s. 13-14.

[173] Zob. IV SDT, stat. 359.

[174] CD, n. 29.

[175] CD, n. 29. Dokładniej nawiązuje do urzędu dziekana motu proprio Pawła VI *Ecclesiae Sanctae*, ustanawiające przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II, m.in. do dekretu *Christus Dominus*. Papież pisze, iż „pomiędzy najbliższych współpracowników Biskupa diecezjalnego zalicza się tych kapłanów, którzy wykonują urząd duszpasterski o charakterze ponadparafialnym, wśród których należy

kolejnym dobrym przykładem, na podstawie którego możemy zobrazować i przedstawić uprawnienia biskupa diecezjalnego unormowane w analizowanym synodzie tarnowskim.

Synod poświęcił instytucji dekanatu aż 22 statuty (dla porównania w Kodeksie prawa kanonicznego słowo dekanat pojawia się tylko 4 razy, a dziekanowi poświęcono zaledwie 3 kanony, kan. 553-555) i już w pierwszym z nich znalazło się odniesienie do biskupa. Można też powiedzieć, że prawodawca diecezjalny podał swego rodzaju definicję instytucji „dekanat" stwierdzając, że „Dekanat jest jednostką organizacyjną obejmującą pewną liczbę parafii, przez którą Biskup diecezjalny łatwiej dociera z posługą pastoralną do wiernych"[176].

Jak widać w zacytowanych statucie, synod nie tylko zaakcentował pasterskie zadania biskupa diecezjalnego w odniesieniu do wiernych, ale równocześnie ukazał dekanat jako swego rodzaju narzędzie służące biskupowi do ich realizacji. Taki stan rzeczy niewątpliwie koresponduje z Kodeksem prawa kanonicznego, który w kan. 374 § 2 dopuszcza łączenie kilku sąsiednich parafii w specjalne zespoły, czyli wikariaty rejonowe (dekanaty). Tę kodeksową normę potwierdza sukcesywnie opublikowane „Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów", gdzie czytamy, iż w celu efektywniejszego sprawowania posługi duszpasterskiej poprzez wspólne działanie, kilka sąsiednich parafii może zostać połączonych w specjalne zespoły, jakimi są wikariaty rejonowe, nazywane także dekanatami albo archiprezbiteriatami lub inaczej[177]. Ustawodawca synodalny używa konsekwentnie tradycyjnej i powszechnie stosowanej nazwy dekanat.

---

wspomnieć dziekanów, których nazywa się także archiprezbiterami, a w Kościele wschodnim protoprezbiterami". PAULUS VI, Litterae apostolicae *De Ecclesiae sanctae*, dz. cyt., s. 768. Cyt. za: J. ADAMCZYK, *Wizytacja dziekańska w aspekcie kanoniczno-duszpasterskim*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 60 (2017) nr 3, s. 74.

176 IV SDT, stat. 362.

177 AS, n. 218. Odnośnie do erekcji dekanatów Kodeks postanawia: „celem wsparcia pasterzowania przez wspólne działanie, kilka sąsiednich parafii może być łączonych w specjalne zespoły, jakimi są wikariaty okręgowe" (KPK/1983, kan. 374 § 2). Znaczy to, że według obecnie obowiązującej dyscypliny biskup diecezjalny nie ma obowiązku (który nakładał poprzedni Kodeks) dzielić diecezji na dekanaty. Tworzenie dekanatów wskazuje się tutaj jako jedną z możliwości. Biskup może wybrać inne rozwiązania, uwzględniając dobro duchowe własnej diecezji. Instrukcja *Ecclesiae imago* stanowi: „biskup uważa za bardzo pożyteczne ustanowienie tych okręgów administracyjnych (dekanatów

Synod diecezjalny podkreślił, że na czele dekanatu stoi dziekan[178], który dzieli z biskupem współodpowiedzialność za religijne i pastoralne dobro powierzonego sobie okręgu[179]. Dziekana mianował biskup diecezjalny na okres pięciu lat. Po ich upływie, biorąc pod uwagę opinię księży dekanalnych, mógł go ponownie zatwierdzić na drugie pięciolecie[180]. Wprowadzona przez biskupa Ablewicza 5-letnia kadencja była możliwa dzięki postanowieniu kan. 554 – § 2, który *de facto* pozostawiał swobodę pasterzowi danego Kościoła partykularnego w odniesieniu do długości kadencji wikariusza rejonowego. Na wypadek wakansu stolicy biskupiej ojciec synodu postanowił, że „kadencja dziekana trwa poza pięciolecie, aż do objęcia Diecezji przez nowego Biskupa, lub też do rozpoczęcia drugiego roku rządów przez administratora diecezji" (IV SDT, stat. 363 § 3).

Wśród obowiązków dziekana biskup Ablewicz zaliczył troskę o:

– prawidłową organizację pracy duszpasterskiej w dekanacie;

terytorialnych czy personalnych), jak również ich prawidłową i skuteczną działalność, ponieważ przyczyniają się w znacznym stopniu do zespolonej działalności duszpasterskiej i stanowią konieczne środki do realizowania zasady pomocniczości i właściwie uporządkowanego posługiwania w diecezji" (EI, n. 184).

[178] Bogata i ciekawa historia instytucji dziekana świadczy, iż jest to urząd zgoła starożytny i ogromnie doniosły. Charakterem swoim, wynikającym z treści przysługujących mu uprawnień i ciążących na nim obowiązków, odpowiednio zmodyfikowanych zależnie od epoki rozwoju Kościoła, sięga dziejów pierwotnego chrześcijaństwa. Zob. M. PRZYBYŁKO, *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 5 (1962) nr 1-2, s. 137. Zob. także: TENŻE, *Urząd dziekana w polskim ustawodawstwie synodalnym XVIII w.*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 9 (1966) nr 1-2, s. 113; TENŻE, *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, „Prawo Kanoniczne Kwartalnik prawno-historyczny" 3 (1960) nr 3-4, s. 195-196; R. KANTOR, *The Office and Tasks of the Dean in the First Synod of the Diocese of Tarnów*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 16 (2023) nr 1, s. 114-117.

[179] Zob. IV SDT, stat. 363. §1. W kontekście podkreślenia przez synod pastoralnego dobra powierzonego dziekanowi przez biskupa okręgu warto wspomnieć, iż – jak zauważył Edward Sztafrowski – zwrócenie bacznej uwagi przez ostatni Sobór na duszpasterstwo Kościoła sprawiło, że odnowione prawo kodeksowe, mówiąc o obowiązkach dziekanów, na pierwszym miejscu wylicza „popieranie i koordynowanie wspólnej działalności pasterskiej". Czyni to jednak w formie raczej ogólnej i dlatego osiągnięcie skutków zamierzenia prawodawcy zależy w znacznym stopniu od duszpasterskiej pomysłowości i gorliwości samego dziekana, jak również od biskupa diecezjalnego, który powinien dobrać odpowiedniego kandydata na to ważne stanowisko duszpasterskie, a także od ułożenia odpowiedniego programu działalności pasterskiej w danej diecezji. Zob. E. SZTAFROWSKI, *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 35 (1992) nr 3-4, s. 55. Dziekan jest w pewnym stopniu także rzecznikiem wobec biskupa odnośnie do potrzeb duszpasterskich rejonu. Zob. J. ADAMCZYK, *Dziekan a duchowieństwo dekanalne. Aspekt prawno-duszpasterski*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 2 (2017), s. 10.

[180] Zob. IV SDT, stat. 363 § 2.

– dyscyplinę duchownych;
– należyte funkcjonowanie życia liturgicznego;
– sprawne zarządzanie majątkiem kościelnym;
– prawidłowe prowadzenie kancelarii parafialnych[181].

Powyższe zadania są zbieżne z kan. 555 – § 1.

Wobec poważniejszych uchybień lub zaniedbań kapłanów w dekanacie, dziekan miał obowiązek zajęcia stanowczej postawy, z ewangelicznym upomnieniem włącznie, a w wypadku konieczności winien przekazać sprawę zarządcy diecezji[182].

Wspomniany obowiązek dziekana był typowo synodalną normą, udzieloną mu przez prawodawcę diecezjalnego, nie ma jej bowiem w obowiązującym kodeksie (przynajmniej wyrażonej *eksplicite, directe*). Analogicznie jest z kolejną powinnością zarządcy dekanatu, którą był obowiązek powiadamiania biskupa o ważniejszych wydarzeniach odnoszących się do religijno-moralnego życia wiernych oraz pracy duszpasterskiej i dyscypliny duchowieństwa dekanatu[183].

Istotną kompetencją dziekana była organizacja wizytacji kanonicznej w dekanacie i towarzyszenie biskupowi podczas jej odbywania[184]. Natomiast każdego roku, z wyjątkiem roku wizytacji kanonicznej biskupa diecezjalnego, dziekan miał obowiązek osobiście przeprowadzić wizytację wszystkich parafii[185], jak i również samodzielnych placówek duszpasterskich dekanatu, według kwestionariusza otrzymanego z Kurii Diecezjalnej[186]. W wyjątkowych

[181] Zob. IV SDT, stat. 365 § 1.

[182] Zob. IV SDT, stat. 366.

[183] Zob. IV SDT, stat. 367.

[184] Zob. IV SDT, stat. 368. Wizyta pasterska biskupa jest jedną z najstarszych instytucji, sięgającą czasów apostolskich, poprzez którą pasterz diecezji utrzymuje bezpośredni kontakt zarówno z duchowieństwem, jak i innymi członkami Ludu Bożego. Zob. J. KRUKOWSKI, *Część I: Hierarchiczny ustrój Kościoła. Tytuł I: Kościoły partykularne i władze w nich ustanowione*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II*…, dz. cyt., s. 257.

[185] Zob. J. ADAMCZYK, *Wizytacja dziekańska w aspekcie*…, dz. cyt., s. 95.

[186] Zob. IV SDT, stat. 369. § 1. Przedmiotem zainteresowania dziekana podczas wizytacji są: kościół, kaplice, sale katechetyczne, poradnia rodzinna, cmentarz przykościelny i grzebalny, budynki kościelne, kancelaria, księga intencji mszalnych, archiwum parafialne, beneficjum (o ile istnieje), administracja majątku kościelnego, stowarzyszenia i grupy nieformalne, realizacja obowiązującego w diecezji programu duszpasterskiego. Zob. stat. IV SDT, stat. 370 § 2.

wypadkach dziekan mógł za zgodą Kurii Diecezjalnej zlecić przeprowadzenie wizytacji wicedziekanowi lub notariuszowi dekanalnemu[187]. Z kolei parafię, w której proboszczem jest dziekan, wizytował diecezjalny wizytator dziekanów, którym zazwyczaj był biskup pomocniczy. Natomiast biskup diecezjalny zawsze mógł przeprowadzić nadzwyczajną, to jest niezapowiedzianą wizytację parafii dziekańskiej[188].

Do obowiązków i uprawnień dziekana należało także uczestnictwo w zwoływanych przez biskupa diecezjalnego konferencjach dziekańskich, w których brali również udział wicedziekani i notariusze; oraz organizowanie pogrzebów kapłanów kondekanalnych, a w przypadku nieobecności biskupa, przewodniczenie uroczystościom żałobnym[189].

14. Biskup a wicedziekan i notariusz dekanalny

Z funkcją dziekana ściśle związany jest urząd wicedziekana. O ile pierwszy z tych urzędów jest obowiązkowy w przypadku, gdy Kościół partykularny zostanie podzielony na wikariaty okręgowe, tak urząd wicedziekana, nawet gdy diecezja została podzielona na dekanaty, jawi się jako fakultatywny. Kodeks Jana Pawła II (podobnie jak poprzedni) nie przewiduje urzędu wicedziekana. Staje się on obowiązkowy na danym terytorium, gdy nakazuje go prawo diecezjalne[190]. W przypadku diecezji tarnowskiej tak właśnie było. Ustawodawca diecezjalny uznał urząd wicedziekana za obowiązkowy, czemu dał wyraz w postanowieniach IV Synodu, poświęcając wicedziekanowi 3 statuty, w tym 2 dość obszerne (stat. 377-379).

Biskup diecezjalny jest zobowiązany do mianowania wicedziekanem jednego spośród wybranych i przedstawionych mu kandydatów[191]. Pasterz diecezji powinien także mianować notariusza dekanalnego, o którym

[187] Zob. IV SDT, stat. 369 § 1.

[188] Zob. IV SDT, stat. 373 § 1-2

[189] Zob. IV SDT, stat. 375. 1. 7.

[190] Zob. J. ADAMCZYK, *Urząd wicedziekana*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 26 (2017) nr 4, s. 24.

[191] Zob. IV SDT, stat. 378 § 2.

stanowią stat. 380-383, na okres pięciu lat, a do jego zwyczajnych praw i obowiązków należało sporządzanie protokołów z kongregacji, wyborów lub innych wspólnotowych działań dekanatu, a także, co do zasady, pełnienie obowiązków dekanalnego duszpasterza rodzin[192].

Wszyscy trzej wspomniani: dziekan, wicedziekan i notariusz, przed objęciem urzędu składali przysięgę. Dziekan przed biskupem diecezjalnym lub jego delegatem, pozostali wobec dziekana[193].

Jak zatem widać – co warto w tym miejscu podkreślić – analizowane statuty synodalne są dokładne i obejmują wszystkie konieczne aspekty regulowanych rzeczywistości.

15. Biskup a duchowieństwo diecezjalne

Po rozdziale dotyczącym hierarchicznej struktury Kościoła Tarnowskiego, prawodawca diecezjalny zajął się tematem dotyczącym duchownych, co wyraził w rozdziale zatytułowanym „Duchowieństwo Diecezjalne". Obejmuje on 51 statutów (384-534), zawierających tematy: „Świętość kapłańska i duch ofiary" (385-398), „Pogłębienie wiedzy teologiczno-pastoralnej" (399-407), „Budowanie jedności ludu Bożego" (408-421), „Sprawy bytowe kapłanów" (422-434).

Pasterz diecezji przypomniał swoim duchownym, że Chrystus przez sakrament kapłaństwa daje powołanym i wybranym udział w swoim jedynym i wiecznym kapłaństwie, by prowadzili nadal Jego zbawcze dzieło przez głoszenie słowa Bożego, sprawowanie sakramentów świętych i kierowanie ludem Bożym[194]. Kapłan[195] działający na mocy święceń

[192] Zob. IV SDT, stat. 380-381. Zob. J. ADAMCZYK, *Dekanat i urzędy dekanalne*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 61 (2018) nr 1, s. 48.

[193] Zob. IV SDT, stat. 383.

[194] Zob. IV SDT, stat. 384 § 2. Zob. S. KOSOWSKI, *Kapłani współpracownicy biskupa w świetle soborowych uchwał*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 14 (1971) nr 1-2, s. 78.

[195] Słowo „kapłan" odnosi się w synodzie do „prezbitera", czyli drugiego stopnia święceń. Prawodawca diecezjalny używa w kilku fragmentach słowa „prezbiterium", ale w odniesieniu do jednostki słowo „prezbiter" się nie pojawia. Tymczasem we współczesnej literaturze – szczególnie w tekstach liturgicznych – słowo „prezbiter"

kapłańskich „w osobie Chrystusa" powinien naśladować Go w całkowitym oddaniu się Ojcu dla uświęcenia i zbawienia dusz ludzkich[196].

Kościół w swej wielowiekowej historii wypracował wiele form ascezy kapłańskiej. Słusznie zauważono, że diecezja tarnowska w ciągu swej historii wytworzyła swoisty styl świętości kapłańskiej, który kapłani powinni z pietyzmem zachowywać i rozwijać[197]. Wskazano na różnego rodzaju praktyki duchowe, także na wezwanie do wcielania w życie rad ewangelicznych. Ośrodkiem życia duchowego i źródłem uświęcenia na co dzień miało być dla kapłanów godne i pobożne sprawowanie Najświętszej Ofiary, pilne odmawianie brewiarza[198], rozmyślanie, nawiedzanie Najświętszego Sakramentu, lektura Pisma św. i dzieł ascetycznych, modlitwa różańcowa i rachunek sumienia[199]. Tym, czym szczególnie winni odznaczać się kapłani diecezji tarnowskiej, to pogłębiona pobożność maryjna[200].

Prawodawca diecezjalny zauważył, że kapłan, wpatrzony w Jezusa Chrystusa posłusznego woli Ojca, powinien być zawsze posłuszny papieżowi i swojemu biskupowi[201]. Posłuszeństwo kapłańskie ma wyrażać się

---

pojawia się często (gr. *presbyteros* – „starszy") jako termin zastępujący tradycyjne określenie „kapłan" (łac. *sacerdos*). Tym samym próbuje się przez to oddać ducha pism Nowego Testamentu oraz powrócić do tego, co w Kościele było pierwotne. Jednak pomijając względy kulturowe (wierni są po prostu przyzwyczajeni do używania słowa „kapłan"), to – jak zauważają niektórzy (np. Tomasz Nawracała) – cały proces powrotu może mieć także i negatywne skutki. Zmiana podyktowana wyłącznie pragnieniem wierności tradycji biblijnej może być dopuszczona, ale pod warunkiem, że zacznie się faktycznie i gorliwie czynić to, co robili starsi w pierwotnym Kościele, czyli przepowiadać słowo Boże i żyć nim w codzienności. Zob. T. NAWRACAŁA, *Między prezbiterem a kapłanem. Kilka uwag o zmianie słownictwa w teologii kapłaństwa*, „Studia Gdańskie" 39 (2016), s. 46.

196 Zob. IV SDT, stat. 385 § 2.

197 Zob. IV SDT, stat. 386.

198 Pasterz diecezji przemawiał do swoich kapłanów: „Przyszliśmy odnowić nasze ślubowanie modlitwy. Tej nieustannej, brewiarzowej, codziennej". J. ABLEWICZ, *Kapłańskie śluby czystości i Liturgii Godzin aktem uwielbienia Boga* (Tarnów), 23.03.1978, w: TENŻE, *Kazania związane z rokiem liturgicznym*, red. A. KOKOSZKA, Tarnów, 2022, s. 175. Zob. także: KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Słowo biskupów do kapłanów z okazji wprowadzenia liturgii godzin w języku polskim (1982)*, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1993)*, red. C. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 267.

199 Zob. IV SDT, stat. 387.

200 Zob. IV SDT, stat. 388.

201 Zob. IV SDT, stat. 392 § 1. Janusz Gręźlikowski stwierdza, że fundamentem posłuszeństwa duchownych jest pochodzenie oraz autorytet władzy kościelnej, wynikający z hierarchicznej struktury Kościoła. Autorytet przełożonych jest jednak nie tyle prawem rozkazywania, ile obowiązkiem przekazywania poleceń otrzymanych od Boga. Tak więc

w szczerym szacunku i ochotnym wypełnianiu poleceń władzy diecezjalnej, co oczywiście w pierwszym rzędzie odnosiło się do jej pasterza, a także taktownym i kulturalnym odniesieniem się do przełożonych[202]. Ciekawym było zwrócenie uwagi na to, że szacunek i zrozumienie dla pasterskich poczynań hierarchii domaga się od kapłanów ostrożnego i roztropnego wypowiadania swoich sądów, „zwłaszcza w dzisiejszej skomplikowanej rzeczywistości"[203].

Od kilku lat w różnych środowiskach, również kościelnych, tak wiele mówi się o trudnych czasach, w których przyszło nam żyć. Trudnych czasach także dla Kościoła, również tego hierarchicznego: biskupów, księży. Można powiedzieć, że Kościół (również jako instytucja) zawsze był i jest znakiem sprzeciwu[204]. Dlatego potrzeba ostrożności i szacunku, a trzeba zacząć od samych siebie. Ustawodawca diecezjalny jak widać doskonale to wyczuwał i rozumiał[205].

Pasterz diecezji zawarł w statutach synodalnych wezwanie kapłanów do tego, aby dawali świadectwo Chrystusowi ubogiemu, co w praktyce miało się wyrażać m.in. nieprzywiązywaniem się do dóbr materialnych, skromnym i prostym urządzaniu mieszkania, nabywaniu przedmiotów codziennego użytku, kupnie samochodu. Na posiadanie

duchowny, który wypełnia obowiązek posłuszeństwa, powinien traktować papieża i własnego ordynariusza jako pośredników i w ich urzędach widzieć wolę Boga, a także przyjmować ją ze zrozumieniem i akceptacją. Zob. J. GRĘŹLIKOWSKI, *Obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa papieżowi i własnemu ordynariuszowi przez duchownych*, „Studia Włocławskie" 23 (2021), s. 347. Duchowny, który jest posłuszny biskupowi tudzież innej kompetentnej władzy kościelnej, przyczynia się do zwiększania wzajemnej miłości, ale i jedności kapłańskiej. Zob. S. BRINDA, *Posłuszeństwo ordynariuszowi według kanonu 273 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i Prawo" 7[20] (2018) nr 1, s. 102.

[202] Zob. IV SDT, stat. 392 § 2.

[203] Zob. IV SDT, stat. 392 § 2.

[204] J 15,18-21.

[205] Nie zapominajmy, że choć Kościół w Polsce w latach osiemdziesiątych w wymiarze instytucjonalnym był w rozkwicie, to jednak – jak wspomnieliśmy w punkcie *Biskup wobec ateizmu, laicyzacji i obojętności religijnej* – nie brakowało różnych zagrożeń, które do niego docierały, a na które synod zwracał uwagę. Nadto Polską wciąż rządzili komuniści, przedstawiciele systemu bardzo wrogo nastawionego do religii, a zwłaszcza Kościoła katolickiego. Rok po zakończeniu synodu ówczesny przewodniczący Rady Państwa gen. Wojciech Jaruzelski wypowiedział m.in. takie słowa: „Towarzysze, nasza partia musi dźwigać garb nie tylko kryzysu ekonomicznego, ale i religijności". Zob. Archiwum Akt Nowych, KC PZPR, sygn. VII/83, *Posiedzenie Sekretariatu Komitetu Centralnego PZPR 4 IV 1987 r.* Zob. także: T. KACZMAREK, *Systemy totalitarne dwudziestego stulecia jako prześladowca Kościoła*, „Studia Włocławskie" 19 (2017), s. 443-444.

i używanie pierwszego samochodu należało uzyskać pisemne zezwolenie kurii diecezjalnej[206]. Synod przypomniał, że dobra materialne, pozostawione do osobistej dyspozycji kapłanów jako wynagrodzenie za ich posługiwanie, stanowią dobro całego Kościoła[207]. Stąd wezwanie do chętnego dzielenia się z potrzebującymi. Słusznie zauważono także, że świętość kapłańska i duch wyrzeczenia domagają się, zwłaszcza w aktualnej sytuacji społecznego zagrożenia alkoholizmem (problem jak widać wydaje się być ponadczasowym), szczególnego zrozumienia dla trzeźwości. Kapłani mieli być dla wiernych przykładem, podtrzymując istniejący w diecezji zwyczaj niepodawania żadnych napojów alkoholowych na uroczystościach i spotkaniach kapłańskich[208].

Kapłanom polecono podtrzymywanie zwyczaju noszenia sutanny, która – jak podkreślono w stat. 396 § 1 – „w Diecezji tarnowskiej spotyka się z pełnym szacunkiem wiernych". Obowiązek jej noszenia miał miejsce:

1. podczas pełnienia wszystkich czynności liturgicznych;

2. w kancelarii, na katechezie, podczas uroczystych akademii oraz wszelkich uroczystości religijnych;

3. podczas urzędowych wizyt[209].

W trosce o pogłębienie duchowości kapłanów diecezjalnych prawodawca widział potrzebę dalszego prowadzenia i rozwijania działalności diecezjalnego ojca duchownego, a także dekanalnych ojców

[206] Zob. IV SDT, stat. 393. §1-2.

[207] Zob. IV SDT, stat. 393 § 3. Zob. także: P. LEWANDOWSKI, *Wezwanie duchownych do prostoty życia według ustawodawstwa powszechnego i partykularnego w Polsce*, w: *Materiały z konferencji i uroczystości wręczenia Księgi Jubileuszowej Księdzu Profesorowi Mirosławowi Sitarzowi*, red. A. ROMANKO, P. LEWANDOWSKI, Lublin 2022, s. 34.

[208] Zob. IV SDT, stat. 394. Troska Pasterza diecezji o trzeźwość w jakimś stopniu wpisała się w inicjatywy całego Episkopatu Polski w tej dziedzinie. W 1968 r. prymas Wyszyński mówił: „Na obradach Episkopatu zawsze występuje sprawa trzeźwości. Nie jest ona na marginesie pracy Episkopatu, ale stanowi jeden z głównych nurtów, jedną z głównych trosk Episkopatu. Dlatego my, biskupi, życzymy owocnej i dynamicznej pracy dla całego duchowieństwa, bo idzie o rzeczywistą, wielką klęskę społeczną, która wybija się na czoło, która stanowi wielkie zagrożenie biologiczne i duchowe narodu i wobec innych narodów wyrabia nam opinię niesławną". Cyt. za: J. KRASIŃSKI, *Działalność Kościoła Katolickiego w Polsce w dziedzinie trzeźwości*, „Studia Theologica Varsaviensia" 36 (1998) nr 2, s. 148.

[209] Zob. IV SDT, stat. 396 § 2.

duchownych. Diecezjalny ojciec duchowny mianowany był jest przez biskupa diecezjalnego, który określał kompetencje i program jego pracy[210].

Biskup diecezjalny w stat. 400 zobligował wszystkich kapłanów diecezjalnych i zakonnych pracujących w duszpasterstwie na terenie diecezji, do stałej formacji i dokształcania teologiczno-pastoralnego oraz do udziału w kursach duszpasterskich, katechetycznych, kongregacjach rejonowych i dekanalnych[211]. Nie poprzestając jednak na formach dokształcania podanych w statutach, kapłani powinni także prywatnie pogłębiać swoją wiedzę teologiczno-pastoralną. Ci natomiast, który otrzymali zgodę biskupa, mogli odbywać specjalistyczne studia na uczelniach i wydziałach katolickich[212].

Pasterz diecezji podkreślił, że wszyscy kapłani powinni budować jedność Kościoła zarówno modlitwą jak i świadomym działaniem w parafii, dekanacie i diecezji. Braterska życzliwość i współpraca powinny łączyć kapłanów diecezjalnych i zakonnych[213]. Symptomatyczny jest stat. 409, który stanowi, że: „Budowanie wspólnoty Kościoła bierze początek w utrzymywaniu więzi braterskiej wśród duchowieństwa w jedności z Biskupem. Fundamentem tej więzi jest braterstwo sakramentalne wynikające ze święceń”[214]. W tym kontekście synod zwrócił uwagę, że budowaniu i umacnianiu wspólnoty kapłańskiej służy:

1. przeżywanie w łączności z biskupem diecezjalnym odnowienia przyrzeczeń kapłańskich w Wielki Czwartek[215];

2. wspólnotowe przeżywanie rocznic święceń;

---

[210] Zob. IV SDT, stat. 397 § 1-2.

[211] „Stała formacja kapłanów, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych, jest naturalną i absolutnie niezbędną kontynuacją kształtowania osobowości kapłańskiej, rozpoczętego i prowadzonego w seminarium lub w domu zakonnym w ramach formacji przygotowującej do przyjęcia święceń” (PDV, n. 71). Zob. H. MUSZYŃSKI, *Kapłaństwo jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem: Stała formacja kapłanów*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 25-26 (1992-1993), s. 8-9.

[212] Zob. IV SDT, stat. 404 § 1-2.

[213] Zob. IV SDT, stat. 408 § 2.

[214] Zob. M. PODGÓRSKI, *Troska o świadectwo życia kapłańskiego w dokumentach synodów diecezji tarnowskiej*, w: *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. ŻUREK, J. SOPRYCH, Kraków 2017, s. 148-149.

[215] Zob. M. PASTUSZKO, *Koncelebracja Eucharystii*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 27 (1984) nr 1-2, s. 85.

3. organizowanie kongregacji dekanalnych, połączonych z modlitwą i pogłębianiem wiedzy teologicznej[216];

4. cotygodniowe spotkania duszpasterskiego zespołu parafialnego;

5. przynależność do Unii Kapłańskiej i kapłańskich grup modlitewnych;

6. wspólne odmawianie Liturgii Godzin[217];

7. spotkania kapłańskie z okazji odpustów, imienin, wigilii, opłatków, kolędy i innych[218].

W stat. 411 § 1 zauważono, że wyrazem więzi braterskiej wśród duchowieństwa jest także należyty sposób odnoszenia się kapłanów do starszych współbraci. Z kolei przejście na emeryturę, zwłaszcza proboszcza, powinno się łączyć z publicznym pożegnaniem go przez parafian i kapłanów dekanatu[219]. Pożegnanie takie miał organizować dziekan w porozumieniu

---

[216] Więcej na temat kongregacji dekanalnych w IV SDT zob.: W. LECHOWICZ, *Kanoniczna organizacja stałej formacji duchowieństwa w diecezji tarnowskiej w latach 1917-2000. Studium porównawcze kościelnego prawa powszechnego, ogólnopolskiego i tarnowskiego – diecezjalnego*, Tarnów 2003, s. 134-137. W tym miejscu dodajmy, że instytucja kongregacji dekanalnej została unormowana przez ustawodawcę powszechnego w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. bezpośrednio w kan. 131, należącym do tytułu trzeciego *De obligationibus clericorum*, sekcji pierwszej *De clericis in genere*, części pierwszej *De clericis*, księgi drugiej *De personis*. Pośrednio zaś w kan. 448 oraz w kan. 2377. Zob. P. LEWANDOWSKI, *Kongregacje dekanalne w diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, w: R. KANTOR (red.), *Dziedzictwo kulturowe i religijne diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, t. 1: *Wybrane instytucje i struktury diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, red. R. KANTOR, Tarnów 2020, s. 94-95. Więcej na temat kongregacji dekanalnych w aktualnym KPK zob.: J. KODZIA, *Kongregacje dekanalne w świetle Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. i 1983 r. oraz I Synodu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie" 7 (2002), s. 274-276.

[217] Prawodawca w kan. 1174 § 1 KPK/1983 przypomina, że obowiązkiem sprawowania liturgii godzin są związani duchowni, zgodnie z przepisem kan. 276 § 2, n. 3 KPK. „Kościół powołał biskupów, kapłanów i diakonów do sprawowania Liturgii Godzin. Powinni więc oni codziennie wypełnić w całości ten obowiązek, przestrzegając, o ile to możliwe, odmawiania poszczególnych Godzin w odpowiedniej porze dnia". *Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin*, n. 29. „Słudzy Boży razem z Biskupami złączeni są w posłudze wstawiennictwa za lud Boży im powierzony". KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Odpowiedzi na pytania dotyczące obowiązku odmawiania Liturgii Godzin*, 15.11.2000, „Ruch Biblijny i Liturgiczny" 56 (2003) nr 4, s. 286.

[218] Zob. IV SDT, stat. 420. Do wymienionych wyżej elementów wpływających na budowanie jedności kapłańskiej dodajmy także wymienienie imienia biskupa w kanonie Mszy św. Jak zauważa dawny dziekan WT UŚ, prof. Andrzej Żądło: „The idea of unity also began to characterize the liturgy celebrated under the leadership of Bishops, especially the Eucharist". A. ŻĄDŁO, *The Idea of Unity and Catholicity of the Church in the Custom of Mentioning the Bishop's Name in the Eucharistic Prayer*, „Collectanea Theologica" 92 (2022) nr 2, s. 150.

[219] Zob. Ł. SZTOLF, *Sposoby utraty urzędu proboszcza według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 30 (2020) nr 33, s. 210-211.

z biskupem[220]. Księża emeryci mieli w Radzie Kapłańskiej swego przedstawiciela, którego mianował biskup diecezjalny[221].

Z kolei troska o pielęgnowanie świętości kapłańskiej, a także o rozwój wzajemnej uczynności spoczywa na „Caritas sacerdotalis". Podstawowym jej zadaniem było zapewnienie pomocy każdemu kapłanowi w jego doczesnej lub duchowej potrzebie, aby w jakimkolwiek ciężkim położeniu był otoczony troską i modlitwą wspólnoty kapłańskiej[222].

Ustawodawca diecezjalny zwrócił także uwagę na to, że kapłani powinni wystrzegać się w swoim postępowaniu i swoich wypowiedziach wszystkiego, co mogłoby prowadzić do rozdwojenia we wspólnocie wiernych. Podkreślił, że świadome działanie dla podburzenia, zjednywania sobie wiernych przeciwko władzy kościelnej lub na szkodę Kościoła jest krzywdą wyrządzoną Mistycznemu Ciału Chrystusa i podlega karom kościelnym[223]. To już kolejny raz, gdy ze statutów synodalnych możemy wyczytać wielką troskę prawodawcy diecezjalnego o jedność i dobre imię Kościoła, a także jedność kapłanów.

Biskup, powołując się na kan. 278 § 3 KPK/1983 podkreślił, że duchowni powinni się powstrzymać od zakładania lub przynależności do stowarzyszeń, których cel albo działalność nie jest do pogodzenia z obowiązkami właściwymi stanowi duchownemu lub mogłyby przeszkadzać w sumiennym wypełnianiu zadania zleconego im przez kompetentną władzę kościelną[224]. Duchowni nie mogli też, zgodnie z kan. 287 § 2 KPK/1983, brać czynnego udziału w partiach politycznych ani w kierowaniu związkami zawodowymi, chyba że zdaniem kompetentnej władzy kościelnej będzie wymagała tego obrona praw Kościoła lub rozwój dobra wspólnego[225].

---

[220] Zob. IV SDT, stat. 411 § 2.

[221] Zob. IV SDT, stat. 412 § 2.

[222] Zob. IV SDT, stat. 414 § 1.

[223] Zob. IV SDT, stat. 417 § 1-2.

[224] Zob. IV SDT, stat. 418 § 2.

[225] Zob. P. WRÓBEL, *Tożsame obowiązki i ograniczenia zakonników i duchownych*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 29 (2019) nr 32, s. 245-246; M. *Prawne aspekty działalności publicznej duchownych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego" 21 (2018), s. 66-67; W. WENZ, *Kodeksowe wspólne prawa*…, dz. cyt., s. 215.

Pasterz diecezji zabronił także współpracy jawnej lub ukrytej z przeciwnikami Kościoła[226].

16. Biskup a sprawy bytowe kapłanów

Prawodawca diecezjalny sporo miejsca poświęcił sprawom bytowym kapłanów. Słusznie zauważył, że Lud Boży diecezji tarnowskiej zawsze troszczył się o godne warunki życia i pracy swoich kapłanów, uważając to za swoją religijną powinność[227]. Jednocześnie postanowił, że system materialnego utrzymania duchowieństwa będzie się nadal opierał na dobrowolnych świadczeniach wiernych. Były i są nimi dobrowolne ofiary z racji posług duszpasterskich: chrzty, zapowiedzi, śluby, pogrzeby, ofiary mszalne[228], wypominki[229], ofiary z racji wizytacji duszpasterskiej, pracy katechetycznej i inne. Pewna ilość parafii posiadała większe lub mniejsze gospodarstwa, które też mogły być dodatkowym źródłem utrzymania duchowieństwa diecezji tarnowskiej. Ponadto synod ustalił konkretne zasady podziału dochodów[230].

Synod słusznie zwrócił uwagę na to, że rzeczywistość, która otacza Kościół tarnowski, w tym warunki życia, podlegają ciągłym zmianom, w związku z tym Rada Kapłańska miała na bieżąco rozpatrywać i proponować biskupowi inne konkretne i aktualne rozwiązania[231].

---

[226] Zob. IV SDT, stat. 418 § 3-5.

[227] Zob. IV SDT, stat. 422.

[228] Paweł Lewandowski zauważa, że chociaż ofiara mszalna w sensie ścisłym nie stanowi wynagrodzenia w zamian za intencję sprawowanej Eucharystii, to jednak kapłan, gdy otrzymuje i przyjmuje stypendium, zobowiązuje się tym samym do odprawienia Mszy św. zgodnie z wolą ofiarodawcy. Zasada ta odnosi się do każdej przyjętej osobno ofiary, niezależnie od jej wysokości (zob. KPK/1983, kan. 948). Zob. P. LEWANDOWSKI, *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, „Roczniki Nauk Prawnych" 25 (2015) nr 1, s. 97. Zob. także: TENŻE, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 27 (2017) nr 2, s. 154-155.

[229] Zob. E. SZTAFROWSKI, *Wikariusze parafialni*…, dz. cyt., s. 81; P. MOZYRO, *Ofiary za sakramenty i sakramentalia na przykładzie Diecezji Ełckiej*, „Civitas et Lex" 41 (2024) nr 1, s. 73.

[230] Zob. IV SDT, stat. 423.

[231] Zob. IV SDT, stat. 426.

Odnośnie do emerytury kapłańskiej postanowiono, że każdy kapłan miał możliwość wyboru zamieszkania na czas emerytury bądź to w parafii, w której pracował, bądź w diecezjalnym Domu Księży Emerytów, bądź też w innym miejscu. Biskup diecezjalny mógł jednak z uzasadnionych powodów polecić kapłanowi zamieszkanie w domu emerytów[232].

Prawodawca diecezjalny zobligował także każdego kapłana, począwszy od pierwszego roku kapłaństwa, do sporządzenia testamentu w formie pisemnej, zgodnie z wymogami prawa cywilnego. Testament powinien odpowiadać stanowi faktycznemu[233].

Na synodzie podkreślono, że wyrazem troski o należyty poziom duchowy, intelektualny i pastoralny kapłanów diecezjalnych są różnorodne formy działalności duszpasterstwa duszpasterzy. Duszpasterstwem duszpasterzy kierował biskup diecezjalny przy pomocy biskupów pomocniczych i diecezjalnego ojca duchownego[234].

W ostatnim statucie, tj. 434., dotyczącym tej jakże ważnej dla Kościoła dziedziny, jaką jest współpraca na linii biskup-kapłan zaznaczono, że „Na drodze ciągłej odnowy we wspólnocie kapłańskiej powinna przewodniczyć Rada Kapłańska z Biskupem diecezjalnym na czele. Jest ona znakiem wspólnoty kapłańskiej, świadectwem współodpowiedzialności miejscem, w którym powinny się skupiać sprawy i troski prezbiterium diecezjalnego".

17. Biskup a przygotowanie do kapłaństwa

Trudno sobie wyobrazić Kościół bez kapłanów, których obowiązkiem jest sprawowanie czynności kultowych, pastoralnych oraz posługa słowa. Powaga czynności kapłańskich domaga się, aby były one wykonywane jak najlepiej. Tego też oczekują i wręcz wymagają (co nie powinno dziwić), wierni świeccy. Dlatego potrzeba, aby ci, którzy mają zostać kapłanami, zostali dobrze

[232] Zob. IV SDT, stat. 430 § 2.

[233] Zob. IV SDT, stat. 432 § 1; KPK/1983, kan. 1299 § 1. Zob. także: P. KALETA, *Wymagania prawne dotyczące pobożnych rozporządzeń woli według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 28 (2018) nr 3, s. 219-220.

[234] Zob. IV SDT, stat. 433 § 1.

uformowani i przygotowani. Jest to jeden z najważniejszych obowiązków biskupa. Biskup Ablewicz świetnie to rozumiał i zdawał sobie z tego sprawę. Tym bardziej, że w czasach bpa Ablewicza diecezja tarnowska cieszyła bardzo dużą liczbą powołań. Dlatego sprawa właściwego przygotowania kandydatów do kapłaństwa, była jednym z jego priorytetów. Zostało to wyrażone również na poziomie ustawodawstwa diecezjalnego.

Pasterz diecezji poświęcił temu zagadnieniu 38 statutów zawartych w rozdziale „Przygotowanie do kapłaństwa", a podzielonych na części:

- „Przełożeni, profesorowie i alumni" (436-447);
- „Formacja duchowa" (448-455);
- „Formacja intelektualna" (456-462);
- „Formacja pastoralna" (463-468);
- „Utrzymanie Seminarium Duchownego" (469-472).

Statut wprowadzający 435 § 1 stanowi wprost: „Przygotowanie przyszłych kapłanów stanowi przedmiot szczególnej troski biskupa"[235]. Nadto winni się troszczyć o nie kapłani i wierni całej diecezji. Owo przygotowanie dokonuje się w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie[236]. Dlatego wszyscy powinni uważać seminarium za serce diecezji i chętnie służyć mu swoją pomocą[237]. W realizowaniu swoich zadań seminarium kierowało się kościelnym prawodawstwem powszechnym, aktualnymi postanowieniami

[235] KPK/1983, kan. 233 § 1 przypomina, że na biskupach diecezjalnych w najwyższym stopniu spoczywa troska o rozbudzanie powołań. Z kolei kan. 233 § 2 stanowi: „Zwłaszcza biskupi diecezjalni powinni troszczyć się również o to, by mężczyźni w bardziej dojrzałym wieku, przekonani o powołaniu do świętej posługi, otrzymali roztropną pomoc ujawnioną słowem i czynem oraz zostali właściwie przygotowani".

[236] W Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius* wskazano, iż wyższe seminaria duchowne są konieczne dla formacji kapłańskiej. Ma ona przebiegać jako formacja ludzka, duchowa, intelektualna i duszpasterska. Zob. CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de institutione sacerdotali *Optatam totius*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 713-27, n. 4. Początki seminarium sięgają II w., kiedy domostwa biskupów stanowiły pierwsze środowiska przysposabiania przyszłych kapłanów. W tym samym wieku powstały szkoły katechetyczne w Cezarei Palestyńskiej, Antiochiii, Aleksandrii i Rzymie. Później powołano specjalny urząd archidiakona dla wychowywania nowych duchownych. Przygotowaniu kapłanów służyły specjalne kolegia, ustanawiane przy uniwersytetach. Sobór Trydencki postanowił, aby seminaria duchowne były prowadzone w całym Kościele. Zob. K. PAWLINA, *Kandydaci do kapłaństwa trzeciego tysiąclecia*, Warszawa 2002, s. 17-18.

[237] Zob. IV SDT, stat. 435 § 1; KPK/1983, kan. 237 § 1.

„Ratio Institutionis Sacerdotalis pro Polonia", a także własnym regulaminem zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego[238].

17.1. Biskup a przełożeni, profesorowie i alumni seminarium duchownego

Synod w stat. 436 § 1 uwypuklił istotne zadanie Pasterza diecezji stwierdzając, że „nad prawidłowym przebiegiem wychowania i kształcenia w seminarium czuwa Biskup diecezjalny"[239]. Codziennym życiem seminarium kieruje rektor[240] we współpracy z przełożonymi i profesorami. Naturalnie, rektora, przełożonych oraz wszystkich profesorów wykładających w seminarium, mianował sam biskup[241].

Prawodawca diecezjalny zaznaczył, że cała działalność wychowawcza i formacyjna przełożonych powinna zmierzać do tego, by wychowankowie

---

[238] Zob. IV SDT, stat. 433 § 2; KPK/1983, kan. 233 § 1-2. Zob. także: L. ŚWITO, *Prawo kanoniczne w formacji do kapłaństwa. Między „tradycją formacyjną" a wyzwaniami współczesności w świetle „Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis" z 6 grudnia 2016 roku*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 60 (2017) nr 4, s. 68.

[239] „Pierwszym odpowiedzialnym za przyjęcie do seminarium i formację do kapłaństwa jest biskup". KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 8.12.2016, Watykan 2016, n. 128. Tekst oryginalny: TENŻE, *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 8.12.2016, Città del Vaticano 2016. Zob. AS, n. 88. Natomiast prawodawca kodeksowy w kan. 259 § 2 zobligował biskupa diecezjalnego do częstego wizytowania seminarium i osobistego czuwania nad formacją swoich alumnów oraz nad dokonywanym w nim kształceniem filozoficznym i teologicznym, a także do poznawania spraw związanych z powołaniem alumnów/kleryków.

[240] Najważniejszym zadaniem rektora jest troska o to, aby formacja alumnów przebiegała zgodnie z wymaganiami stawianymi przez Kościół (zob. KPK/1983, kan. 260, 261 § 1 i § 2). Wszystkie inne działania wynikają z tej powinności lub ją dopełniają. Zob. P. RABCZYŃSKI, *Funkcja rektora wyższego seminarium duchownego w świetle wyzwań współczesności i pryncypiów formacyjnych w „Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia" (2021)*, „Studia Warmińskie" 59 (2022), s. 194. Rektor wobec wspólnoty seminaryjnej reprezentuje biskupa. Jest pierwszym odpowiedzialnym za funkcjonowanie seminarium, jak również występuje w imieniu seminarium wobec władzy kościelnej i państwowej. Do jego kompetencji należy troska o właściwe ukierunkowanie kształcenia i jego zharmonizowanie z postanowieniami biskupa i Kościoła, przekładanymi na codzienną praktykę (w czym pomagać mają mu także jego współpracownicy). Zob. J. ADAMCZYK, *Kwalifikacje rektora Wyższego Seminarium Duchownego*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 1 (2017), s. 24.

[241] Zob. IV SDT, stat. 436 § 2. Zob. także: KPK/1983, kan. 239 § 1; KPK/1983 kan. 259 § 1. Seminarium realizuje się – wedle obecnej kodyfikacji – jako wspólnota wiernych przez wszystkie osoby, które tę wspólnotę tworzą, tj. zarówno przez zarząd seminarium i ciało profesorskie, jak i przez harmonijną współpracę wszystkich tych osób. W optyce Kodeksu seminarium duchowne ukazuje się jako wspólnota formacyjna, którą wspólnym wysiłkiem tworzą moderatorzy i profesorowie oraz sami alumni na zasadzie partycypacji i wynikającej z niej odpowiedzialności. Zob. S. BISTA, *Kodeksowa koncepcja formacji kandydatów do kapłaństwa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 14 (1981), s. 168.

wewnętrznie akceptowali przedkładane im postawy i środki wiodące do ich osiągnięcia[242].

Wśród obowiązków przełożonych biskup wskazał:

1. kierowanie wychowankami, w razie potrzeby zwracanie im uwagi ze stanowczością i konsekwencją;

2. poszanowanie godności osobistej wychowanków i okazywanie im zaufania;

3. uformowanie sobie rzeczowej oceny co do postępu w powołaniu i w ogólnej dojrzałości poszczególnych wychowanków;

4. ocena skuteczności stosowanych metod wychowawczych oraz ich ciągle doskonalenie[243].

Pasterz diecezji podkreślił w statutach synodalnych, że wszyscy kapłani, a zwłaszcza proboszczowie, którzy pełnią rolę bezpośrednich przełożonych wobec alumnów na wakacjach albo podczas praktyki duszpasterskiej, powinni czuć się odpowiedzialni za ich formację, a swoją postawą dawać klerykom wzór godny naśladowania[244].

Ustawodawca diecezjalny nie mógł nie wspomnieć, że wyjątkowo ważną i odpowiedzialną rolę w formowaniu przyszłych kapłanów pełnią profesorowie seminarium. Należyte spełnianie ich zadań wymagało, aby byli oni starannie przygotowani przez gruntowne wykształcenie, doświadczenie pasterskie i pedagogiczne, a także odznaczali się odpowiednimi walorami duchowymi[245]. Profesorowie powinni posiadać stopień akademicki doktora, a w wyjątkowych wypadkach przynajmniej licencjata. Powinni pogłębiać swoje studia i w miarę możliwości zdobywać stopień doktora habilitowanego[246]. Wg biskupa

---

[242] Zob. IV SDT, stat. 437 § 1.

[243] Zob. IV SDT, stat. 438.

[244] Zob. IV SDT, stat. 439 § 3.

[245] Zob. IV SDT, stat. 440 § 1. W tym miejscu zauważmy, że Kodeks prawa kanonicznego uwypukla mocno doniosłość formacji intelektualnej kandydatów do kapłaństwa. W kan. 248 prawodawca przypomina, że w kształceniu naukowym przekazywanym alumnom chodzi o to, by studenci wraz z ogólną kulturą, odpowiadającą potrzebom miejsca i czasu, otrzymali obszerną i solidną znajomość nauk świętych, tak by opierając się na nich i karmiąc nimi swoją wiarę, mogli głosić naukę Ewangelii współczesnym sobie ludziom w sposób odpowiedni i przystosowany. Dlatego tak ważne zadanie stoi przed wykładowcami seminarium, na co słusznie zwrócił uwagę Jerzy Ablewicz.

[246] Zob. IV SDT, stat. 440 § 2. Koresponduje to z kan. 253 § 1 KPK/1983, który stanowi: „Na stanowisko wykładowców przedmiotów filozoficznych, teologicznych i prawnych biskup lub

profesorowie seminarium są nie tylko nauczycielami, ale i wychowawcami. Dlatego przekazywanie wiedzy alumnom winni łączyć z kształtowaniem w nich postawy kapłańskiej. Z kolei przełożeni powinni przyjmować uwagi i sugestie profesorów dotyczące całości wychowania w seminarium[247]. Przejście na emeryturę profesorów seminarium duchownego następowało po ukończeniu 70 roku życia[248].

Pasterz diecezji słusznie zaznaczył, że do seminarium duchownego mogą być przyjęci tylko ci kandydaci, którzy są przekonani o swoim powołaniu i których przymioty fizyczne, intelektualne i duchowo-moralne pozwalają spodziewać się, że w przyszłości będą godnie pełnić posługę kapłańską[249]. Okres pobytu w seminarium jest czasem wytężonej pracy nad sobą i dojrzewania osobowości każdego z kandydatów, a przygotowanie do kapłaństwa odbywa się w ścisłym powiazaniu z następującymi stopniami przewidzianymi przez Kościół[250]:

1. pod koniec roku drugiego alumni otrzymują sutannę, która powinna być dla nich świadomym i czytelnym znakiem wyboru Boga i Jego spraw;

---

zainteresowani biskupi powinni mianować tylko tych, którzy odznaczając się cnotą, uzyskali doktorat lub licencjat na uniwersytecie albo wydziale uznanym przez Stolicę Apostolską".

[247] Zob. IV SDT, stat. 441. W tym kontekście zob. także: J. ADAMCZYK, *Urząd wykładowcy wyższego seminarium duchownego*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 28 (2019) nr 3, s. 33.

[248] Zob. IV SDT, stat. 443.

[249] Zob. IV SDT, stat. 444 § 1. Kodek prawa kanonicznego stanowi, że biskup diecezjalny powinien przyjmować do wyższego seminarium jedynie tych, którzy, biorąc pod uwagę ich przymioty ludzkie i moralne, duchowe i intelektualne, ich zdrowie fizyczne i psychiczne, jak również szczerą wolę, wydają się być zdolni do oddania się na stałe świętym posługom (zob. KPK/1983, kan. 241 § l).

[250] Zob. IV SDT, stat. 445. Posoborowa reforma święceń wprowadziła w miejsce święceń niższych i święcenia subdiakonatu obowiązkowo dwie posługi: lektoratu i akolitatu. Zob. PAULUS VI, Motu proprio *Ministeria quaedam*, 15.09.1972, AAS 64 (1972), s. 532-533. Dodajmy jeszcze, że „Akt kanoniczny, poprzez który biskup diecezjalny lub inny ordynariusz mający władzę, dopuszczają swojego wiernego do święceń, należy bez wątpienia do jednej z najbardziej delikatnych odpowiedzialności. Odpowiedzialność ta – z zachowaniem właściwych proporcji – dotyczy nie tylko dopuszczenia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu, ale także obrzędu ustanowienia lektoratu i akolitatu". KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Pismo okólne do biskupów diecezjalnych i innych ordynariuszy mających władzę do dopuszczania do święceń*, 10.11.1997, Prot. N. 589/97, p. 1. O włączeniu do grona kandydatów do święceń decyduje biskup diecezjalny, jeśli osiągnie pewność moralną odnośnie do ich zdatności, opierając się na osobistym rozpoznaniu bądź też na informacjach otrzymanych od wychowawców. Zob. T. JAKUBIAK, *Procedury do przyjęcia święceń diakonatu i prezbiteratu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 56 (2013) nr 3, s. 13.

2. na roku trzecim przez kandydaturę alumni wyrażają publicznie swoją wolę służenia Bogu i ludziom w kapłaństwie;

3. na roku czwartym alumni otrzymują posługę lektoratu uprawniającą do czytania słowa Bożego podczas zgromadzenia liturgicznego i zobowiązującą do pełniejszego umiłowania Pisma św.;

4. na roku piątym otrzymują posługę akolitatu, dzięki której stają się nadzwyczajnymi szafarzami Komunii Św;[251]

5. przez diakonat i kapłaństwo alumni wchodzą w sakramentalne przymierze z Chrystusem Najwyższym Kapłanem, któremu nieodwołalnie ofiarują siebie w darze bezwzględnej czystości i posłuszeństwa[252].

---

[251] W odniesieniu zarówno do posługi lektoratu, jak i akolitatu wydaje się, że szafarzami posług są w pierwszej kolejności biskupi diecezjalni lub inni duchowni z nimi prawnie zrównani (np. prefekci apostolscy) oraz wyżsi przełożeni w kleryckich instytutach życia konsekrowanego. Posług mogą także udzielać inni biskupi i pozostali ordynariusze, ale w porozumieniu z rządcami diecezji. Zob. J. DYDUCH, *Posługa lektora i akolity w świetle obowiązujących przepisów kościelnych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny" 40 (1987) nr 2, s. 137. Warto dodać także, że prawo dopuszcza instytucję lektorów i akolitów stałych, do niedawana zarezerwowanej wyłącznie mężczyznom świeckim (kan. 230 § 1). Papież Franciszek na mocy motu proprio *Spiritus Domini* zezwolił na udział w tych posługach również kobietom. Zob. FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio datae *Spiritus Domini* quibus canonis 230 § 1 Codicis Iuris Canonici normae de aditu personarum feminini sexus ad institutum ministerium Lectoratus et Acolythatus mutantur, 10.01.2021, AAS 113 (2021) 2, s. 169-170. O dopuszczeniu do przyjęcia posług lektoratu i akolitatu decyduje biskup diecezji, w której kandydaci mają zamiar pełnić te posługi. Zob. J. DYDUCH, *Rola stałych lektorów, akolitów i diakonów w służbie wspólnocie Kościoła*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 59 (2016) nr 1, s. 10

[252] Marian Pastuszko zauważa, że kan. 1012 stanowi, iż biskup jest szafarzem święceń, i nie dodaje, że jest on zwyczajnym szafarzem święceń. O zwyczajnym czy nadzwyczajnym szafarzu święceń można było mówić, jak długo istniały święcenia wyższe i święcenia niższe. Odkąd w Kościele nie ma święceń niższych, pozostałych święceń (określanych kiedyś wyższymi) nie nazywa się święceniami wyższymi. Zaś szafarza święceń nie potrzeba nazywać zwyczajnym szafarzem święceń. Skoro bowiem innego szafarza święceń (dawniej – szafarza nadzwyczajnego) nie ma, to nie potrzeba robić rozróżnień między szafarzami. Co więcej, biskup wyświęcony ważnie udziela święceń w przypadku, gdy sam jest w stanie grzechu ciężkiego lub popadł w karę ekskomuniki, suspensy czy interdyktu. Kary te zakazują wykonywania posiadanych uprawnień, ale nie pozbawiają posiadanych święceń (charakter sakramentalny sprawia, że święceń się nigdy nie traci). W takich okolicznościach szafarz udzielałby święceń niegodziwie. Podobnie święciłby apostata, heretyk lub schizmatyk. Zob. M. PASTUSZKO, *Szafarz święceń (kanony 1012-1023)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 43 (2000) nr 3-4, s. 136-137. Możemy sobie wyobrazić sytuację, że wyświęcony na diakona stwierdzi, że jednak nie chce przyjmować święceń prezbiteratu, ale chce wykonywać posługę diakońską. W takiej sytuacji biskup nie może zmuszać do przyjęcia prezbiteratu. Nie może także zakazywać wykonywania przyjętego święcenia (zob. KPK/1983, kan.1038), chyba że pojawi się przeszkoda kanoniczna lub inna słuszna przyczyna. Zob. M. PASTUSZKO, *Wstępne warunki święceń (kanony:1033-1039)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 45 (2002) nr 1-2, s. 174.

Zrozumiałym jest myśl prawodawcy wyrażona w stat. 447, zgodnie z którą decyzja o odejściu z seminarium mogła być podjęta przez samego alumna, który doszedł do przekonania, że nie jest na swoim miejscu, albo przez przełożonych, o ile alumn nie odpowiadał stawianym mu wymaganiom. Gdy zachodziła konieczność usunięcia alumna z seminarium, powiadamiało się o tym jego proboszcza. W ewentualnym osunięciu alumnów, należało kierować się zawsze stanowczością, nawet gdyby zachodziła obawa zbyt małej liczby kapłanów. To tylko potwierdza, jak bardzo pasterzowi diecezji zależało na jakości powołań i na tym, ażeby kandydaci do kapłaństwa, przyszli szafarze słowa Bożego i sakramentów św., a równocześnie najbliżsi współpracownicy biskupa diecezjalnego nie byli ludźmi przypadkowymi.

17.2. Biskup a formacja duchowa

W statutach synodalnych ważnym było podkreślenie, że w całokształcie formacji seminaryjnej podstawową rolę pełni formacja duchowa, której celem jest przygotowanie alumnów do godnego posługiwania w kapłaństwie. Ta formacja dokonuje się przez kształtowanie w alumnach umiejętności trwania w zażyłej i nieustannej łączności z Bogiem. To dzięki tej formacji alumni powinni stać się dojrzałymi ludźmi, prawdziwymi chrześcijanami i gorliwymi kapłanami[253].

W odniesieniu do tego jakże ważnego elementu, jakim na drodze przygotowania do kapłaństwa jest formacja duchowa, pasterz diecezji wskazał kilka elementów będących niejako warunkiem *sine qua non* codziennego życia alumnów.

I tak centralnym wydarzeniem każdego dnia w seminarium powinna być ofiara Mszy św. Nadto alumni winni przyjmować Komunię św., praktykować wspólne adoracje i prywatne codzienne nawiedzenia Najświętszego Sakramentu[254]. Przygotowaniem do godnego uczestnictwa w Eucharystii, a zarazem nieodzownym środkiem postępu wewnętrznego był

[253] Zob. IV SDT, stat. 448. Z kolei kan. 245 § 2 KPK/1983 stanowi: „Alumnów tak należy formować, ażeby, przepojeni umiłowaniem Kościoła Chrystusowego […] przylgnęli do własnego biskupa jako wierni współpracownicy (*proprio Episcopo tamquam fidi cooperatores adhaereant*)".

[254] Zob. IV SDT, stat. 449 § 2.

sakrament pokuty. Dlatego też klerycy zostali zobligowani do częstej spowiedzi, przynajmniej raz na dwa tygodnie[255].

Nadto, obowiązkiem alumnów była praktyka codziennego rozmyślania, częsta modlitwa Liturgii Godzin, nabożeństwo do Męki Pańskiej i Najświętszego Serca Pana Jezusa, codzienny różaniec i inne nabożeństwa do Matki Najświętszej, stała lektura Pisma św., a także literatury ascetycznej. Sprawdzianem duchowego życia alumnów było także milczenie religijne[256].

Przygotowujący się do kapłaństwa zostali także wezwani do praktykowania rad ewangelicznych, do zachowania których wezwani są wszyscy chrześcijanie. W szczególny sposób powinni pracować nad oddaniem Bogu serca niepodzielnego w całkowitej czystości, aby dobrze przygotować się do podjęcia obowiązania celibatu w chwili święceń[257].

---

[255] Zob. IV SDT, stat. 450. Według kan. 960 KPK/1983 indywidualne i integralne wyznanie grzechów jest jedynym zwyczajnym sposobem, dzięki któremu wierny, świadomy popełnienia grzechu ciężkiego, zostaje pojednany z Bogiem i Kościołem; tylko niemożliwość fizyczna lub moralna uwalnia od takiej spowiedzi i w takim przypadku można innymi sposobami pojednać się z Bogiem. Zob. M. PASTUSZKO, *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem (kan. 960)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (1999) nr 1-2, s. 4.

[256] Zob. IV SDT, stat. 451 § 1-3. Zob. także: KPK/1983, kan. 246 § 1-5. Milczenie jest fenomenem znanym i szeroko rozpowszechnionym w religiach, w kultach prywatnych, jak i społecznych. Jest ono równocześnie wielkością złożoną i bogatą. Zob. B. NADOLSKI, *Sacrum silentium*, „Studia Theologica Varsaviensia" 31 (1993) nr 2, s. 197.

[257] Zob. IV SDT, stat. 452 § 1-2. Zob. także: KPK/1983, kan. 247 § 1-2. Celibat w prawie kanonicznym to wymóg, jaki podejmują kandydaci do święceń wyższych w Kościele katolickim. Już przy święceniach diakonatu kandydaci do jego przyjęcia przyrzekają biskupowi, który reprezentuje Kościół, że będą zachowywać celibat. Zob. S. KASPRZAK, *Celibat wymogiem do święceń według obowiązującego prawa kościelnego*, „Roczniki Nauk Prawnych" 13 (2003) nr 2, s. 225; H. STAWNIAK, *Celibat diakonów i prezbiterów w dyscyplinie Kościoła łacińskiego*, „Seminare. Poszukiwania naukowe" 29 (2011), s. 58. „Der Zölibat soll als eine freiwillige Verpflichtung verstanden werden, welche noch vor der Diakonweihe durch einen öffentlichen Ritus bekannt gemacht werden muss (vgl. CIC can. 1037)". G. KRIECHBAUM, *Die Zölibatsverpflichtung in der römisch-katholischen Kirche nach dem II. Vatikanum*, Graz 2020, s. 35. Jan Paweł II zachęcał, aby problematykę wychowania do życia w celibacie ukazywać, mając zawsze na uwadze aktualną sytuację społeczno-kulturową: „Biskupi wraz z rektorami i ojcami duchownymi seminariów niech ustalą zasady, przedstawią kryteria i wskażą metody rozeznania w tej materii. W formacji do czystości w celibacie ogromnie ważna jest troska biskupa o braterskie współżycie kapłanów" (PDV, n. 50). Bożena Szewczul, komentując kan. 599 KPK/1983, poświęcony ewangelicznej radzie czystości, zauważa, że z treści kanonu wynika, iż za istotne dla tej rady uznano trzy podstawowe elementy: jedynym motywem podjęcia tejże rady jest wzgląd na królestwo niebieskie; konsekwencją właściwie realizowanej rady czystości jest fakt stawania się znakiem przyszłego świata i źródłem obfitej płodności w niepodzielnym sercu; jej istota polega głównie na zachowaniu doskonałej wstrzemięźliwości w celibacie. Zob. B. SZEWCZUL*, Ewangeliczna rada czystości podejmowana ze względu na królestwo niebieskie (kan. 599 KPK/1983)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 1-2, s. 121. W kontekście trwającej od wieków, a w ostatnich latach nasilonej

Przygotowaniem do posłuszeństwa Kościołowi w osobach Biskupa, proboszcza i innych przełożonych w późniejszym życiu kapłańskim powinna być wewnętrzna akceptacja regulaminu seminarium oraz wymagań przełożonych i profesorów[258].

Biskup diecezjalny zaznaczył, że wobec wzrastającego zagrożenia i upowszechniania się nałogu alkoholizmu i nikotynizmu w społeczeństwie, alumni powinni pilnie przestrzegać zobowiązań całkowitego wstrzymania się od przyjmowania jakichkolwiek napojów alkoholowych i od palenia papierosów[259]. Jest to niewątpliwie symptomatyczny zapis. W dodatku takie odniesienie pojawiaja się w statutach synodalnych po raz kolejny. To tylko świadczy, jak bardzo pasterz diecezji był zdeterminowany do walki z nałogami, które niszczyły wiernych. Dlatego też tak mocno troskę o ducha trzeźwości w diecezji wszczepiał w tych, którzy mieli kiedyś być duszpasterzami i pouczać wiernych, także w sprawach moralności i obyczajów.

A skoro jesteśmy wciąć przy temacie formacji duchowej przyszłych kapłanów – najbliższych współpracowników biskupa diecezjalnego – to w statutach synodalnych nie mogło zabraknąć zapisu przypominającego, że za formację duchową alumnów odpowiedzialni są przede wszystkim ojcowie

---

dyskusji na temat zasadności celibatu wśród duchownych wspomnijmy tylko, że aktualna dyscyplina dotycząca celibatu nie pochodzi z prawa Bożego i może zostać zmieniona. Kościół mógłby udzielać święceń żonatym mężczyznom, ale ci po ich otrzymaniu musieliby żyć we wstrzemięźliwości, bowiem jako reguła kościelna pochodzi ona z tradycji apostolskiej, co potwierdzali kapłani i biskupi z III i IV wieku. Zob. J. BUJAK, *Historyczne i duchowe aspekty celibatu w Kościele*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 31 (2012) nr 2, s. 33. Zob. także: T. O'LOUGHLIN, *The Catholic Church and Celibacy: An Approach from Historical Theology*, „The Japan Mission Journal" 63 (2013) nr 3, s. 202-203. Mówiąc o celibacie, który naturalnie odnosi się także do biskupów diecezjalnych, warto zanotować i taką myśl: „So hängt das Sakrament der Weihe offensichtlich doch eng mit der ehelosen Lebensform zusammen. Es ist fast unmöglich, sich einen verheirateten katholischen Priester vorzustellen, ohne dass dabei auch das Priesterbild selbst deutlich verändert würde. Aus alledem lässt sich schließen: Die Ehelosigkeit des Weltpriesters gehört zum Herzblut der katholischen Kirche, sie ist eines der größten Geschenke des Herrn an sie, und keine Notlage kann so groß sein, dass man denkt, ihn aufgeben zu müssen". A. WOLLBOLD, *Der Zölibat- Schatz der Kirche*, w: *An der Bruchlinie von Kirche und Welt. Pastoral im Heute*, red. M. HASTETTER, M. HETTICH, Regensburg 2013, s. 333.

[258] Zob. IV SDT, stat. 452 § 2.

[259] Zob. IV SDT, stat. 453. Dla biskupa Ablewicza zniewolenie alkoholizmem było przeszkodą na drodze realizacji powołania chrześcijańskiego, rozwoju duchowego człowieka oraz całej ludzkości. Zob. M. KLUZ, *Chrześcijańska wizja życia moralnego w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego 1962-1990*, Tuchów 2003, s. 214.

duchowni seminarium. Ich zadaniem było pomaganie alumnom w wyraźnym odczytaniu powołania do kapłaństwa i w dążeniu do doskonałości życia odpowiadającej temu powołaniu. W dziele formacji duchowej wspierali ojców duchownych spowiednicy i rekolekcjoniści[260].

17.3. Biskup a formacja intelektualna

Na drodze przygotowania do posługi kapłańskiej warunkiem bardzo istotnym jest także formacja intelektualna. Kościół bowiem zawsze potrzebował i potrzebuje prawdziwych świadków i głosicieli Ewangelii we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Z tego względu, jak przypomniała Kongregacja ds. Duchowieństwa, wszyscy chrześcijanie, a w szczególności kapłani, powinni zdobyć poprawną i głęboką formację filozoficzno-teologiczną[261].

Formacja intelektualna kandydatów do kapłaństwa ma na celu poszerzenie ich wizji Boga, świata i człowieka. Formacja intelektualna ma swoje własne cechy, ale jest również głęboko związana i rzeczywiście może być postrzegana, jako konieczny wyraz formacji ludzkiej. Kościół przez cały czas miał i ma na uwadze konieczność nieustannego pogłębiania wiedzy teologicznej i innych nauk, które są niezbędne w pracy duszpasterskiej duchownych. Kapłan musi umieć dostosować prawdę Ewangelii do konkretnych warunków życia. To z kolei wymaga przemyślenia, trudu, studium, zwłaszcza w czasach, w których ludzie stają wobec Ewangelii razem z wieloma pytaniami i problemami, zajmując przy tym postawę krytycznego sceptycyzmu (tak było już w latach 80-tych). Dlatego też formacja intelektualna alumnów powinna być na wysokim poziomie

---

[260] Zob. IV SDT, stat. 454. Zob. także: KPK/1983, kan. 239 § 2; KPK/1983, kan. 240 § 1.

[261] CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano*, 19.03.1999, Città del Vaticano 1999. Tekst polski: TENŻE, *Kapłan – głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, 19.03.1999, Tarnów 1999, s. 16. Zob. IOANNES PAULUS II, Litterae encyclicae de necessitudinis natura inter fidem et rationem *Fides et ratio*, 14.09.1998, AAS 91 (1999), s. 5-88, n. 62. Tekst polski: TENŻE, *„Fides et ratio". Encyklika o relacjach pomiędzy wiarą a rozumem*, 14.09.1998, Wrocław 1998, n. 62.

merytorycznym[262]. A zatem, zważywszy na to co wyżej, biskup Ablewicz zatwierdzając i podpisując statuty synodalne słusznie poruszył i tę dziedzinę[263].

W stat. 456 § 1 zauważono, że formacja intelektualna alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie ma charakter studiów wyższych i dokonuje się w złączonym z Seminarium Instytucie Teologicznym[264]. Dodano także, że istniejąca umowa pomiędzy Instytutem Teologicznym w Tarnowie i Wydziałem Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie ma na celu wzajemną współpracę na odcinku dydaktycznym, naukowym i wydawniczym. Zajęcia naukowe i dydaktyczne w Instytucie Teologicznym prowadzili profesorowie, których mianował biskup diecezjalny[265].

Nadmieniono, że formacja intelektualna w seminarium powinna mieć charakter kursu podstawowego i systematycznego, dającego alumnom integralną i metodycznie uporządkowaną syntezę nauki katolickiej. Tę integralność i jedność można było osiągać przez: przestrzeganie podstawowej hierarchii przedmiotów i tematów; współpracę pomiędzy profesorami różnych dyscyplin; koordynacje i korelację tematów[266].

---

[262] Zob. W. POTOCKI, *Formacja intelektualna w seminarium duchownym*, „Kościół i Prawo" 11[24] (2022) nr 1, s. 126.

[263] Zob. A. ŻUREK, *Troska Kościoła tarnowskiego o formację intelektualną duchownych: w świetle synodów diecezji tarnowskiej*, w: *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, dz. cyt., s. 164-165.

[264] Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie UPJPII w Krakowie ma za sobą długą i bogatą historię, a jego korzenie sięgają 1822 r. Jest on bezpośrednim kontynuatorem Instytutu Teologicznego, powołanego do istnienia 1 września 1838 r., który kształcił teologów do pracy duszpasterskiej. Formalnie Wydział został erygowany 14 maja 2004 r. dekretem Kongregacji Edukacji Katolickiej w wyniku przekształcenia Instytutu Teologicznego w Tarnowie. Dokładnie Wydział Teologiczny rozpoczął swoją działalność w roku akademickim 2004/2005. Od 2009 r. Wydział jest częścią Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Zob. A. ŻUREK, *Instytut Teologiczny w Tarnowie – zapoznana uczelnia*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 42 (2023) nr 2, s. 35, 48.

[265] Zob. IV SDT, stat. 456 § 1, 3. W odniesieniu do wspomnianej relacji biskup diecezjalny a instytucja dydaktyczna w podległym mu Kościele partykularnym warto dodać: „Von der Verantwortung des Bischofs als Leiter des Bistums, in dem eine akademische Institution besteht, ist schließlich seine Verantwortung als «eigener Ordinarius» der dort Lehrenden und Studierenden zu unterscheiden. Bedeutung hat diese Verantwortung vor allem im Hinblick auf die an akademischen Institutionen tätigen Kleriker, die in seinem Bistum inkardiniert sind, und im Hinblick auf die Priesterkandidaten, die eine Inkardination in seinem Bistum anstreben". U. RHODE, *Der Diözesanbischof und die akademischen Institutionen*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 372.

[266] Zob. IV SDT, stat. 458 § 1-2.

Prawodawca diecezjalny zobligował kleryków do:

1) brania aktywnego udział w wykładach, ćwiczeniach i lektoratach oraz w obranym przez siebie seminarium naukowym (począwszy od trzeciego roku);

2) sumiennego wykorzystywania czasu przeznaczonego na studium prywatne;

3) pozytywnego złożenia wszystkich egzaminów przewidzianych regulaminem studiów oraz przedłożenia przy końcu studiów pracę dyplomową, warunkującą otrzymanie absolutorium i dopuszczenie do święceń[267].

W odniesieniu do formacji intelektualnej, w ustawodawstwie diecezjalnym znalazło się także słuszne miejsce dla biblioteki seminaryjnej, która była odpowiednio urządzona, łatwo dostępna i ciągle powiększana, a która stanowiła konieczne zaplecze pracy naukowej profesorów i alumnów[268].

17.4. Biskup a formacja pastoralna

Swego rodzaju zwieńczeniem wspomnianych wyżej dwóch formacji, duchowej i intelektualnej, jest formacja pastoralna. Prawodawca diecezjalny zaznaczył bowiem: „Całej formacji kapłańskiej w Seminarium powinien przyświecać cel duszpasterski, którym jest przygotowanie prawdziwych duszpasterzy na wzór Chrystusa Nauczyciela, Kapłana i Pasterza" (stat. 463)[269].

Systematyczną wiedzę dotyczącą przyszłych zadań duszpasterskich otrzymują alumni na wykładach zwłaszcza z teologii pastoralnej, katechetyki, homiletyki i liturgiki. Także wykładowcy innych przedmiotów powinni uwzględniać duszpasterski aspekt wykładanej dyscypliny. Oprócz wykładów z teologii pastoralnej i przedmiotów pokrewnych klerycy powinni gorliwie

[267] Zob. IV SDT, stat. 459.

[268] Zob. IV SDT, stat. 461. Choć dzieje biblioteki zbiegają się z powstaniem seminarium utworzonego w 1821 r. w Bochni (pierwsi alumni zamieszkali w Bochni rok później), a jesienią 1826 r. przeniesionego do Tarnowa, to jednak historia biblioteki nierozerwalnie złączona jest z biblioteką benedyktynów tynieckich – z niej też zaczerpnęła najcenniejsze zbiory. Zob. A. NOWAK, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Tarnowie. Zarys historyczny*, Tarnów 1967, s. 9.

[269] Zob. KPK/1983, kan. 255.

brać udział w ćwiczeniach praktycznych z homiletyki, katechetyki i liturgiki, a także włączać się w diecezjalną działalność misyjną, charytatywną i trzeźwościową[270].

Zdaniem prawodawcy synodalnego formacja pastoralna w seminarium, otwarta i wrażliwa na potrzeby całego Kościoła, powinna uwzględniać przede wszystkim sytuację diecezji tarnowskiej. Dlatego klerycy winni zapoznać się z historią, życiem i całym bogactwem tradycji religijnych i kulturalnych Diecezji[271]. Z kolei w ramach formacji pastoralnej należało również uwrażliwiać na wartości kultury chrześcijańskiej i narodowej, aby jako duszpasterze mogli wprowadzać wiernych w jej bogactwo[272].

Troska o jak najlepsze przygotowanie i uformowanie przyszłych szafarzy sakramentów i najbliższych współpracowników biskupa, zajmowała w sercu pasterza diecezji miejsce znaczące. Również na poziomie statutów synodalnych widać to zaangażowanie i pragnienie. Stąd tak mocne zaakcentowanie wspomnianej formacji duchowej, intelektualnej i pastoralnej.

17.5. Biskup a utrzymanie Seminarium Duchownego

Nie byłoby tego wielkiego duchowego dobra jakim jest dla Kościoła powszechnego i partykularnego dar nowych kapłanów, bez elementu materialnego. Jeżeli bowiem chcemy formować duchowo, intelektualnie i pastoralnie przyszłych szafarzy świętych tajemnic i zarazem najbliższych współpracowników biskupa diecezjalnego w kierowaniu diecezją, należy zapewnić im odpowiednie warunki oraz zaplecze bytowe. Stąd też pasterz diecezji zajął się na poziomie ustaw troską o utrzymanie Wyższego Seminarium w Tarnowie.

W synodzie zaznaczono, że troska o utrzymanie seminarium duchownego spoczywa na duchownych, ale i wiernych całej diecezji[273]. Celem zapewnienia seminarium właściwego funkcjonowania należało

[270] Zob. IV SDT, stat. 464 § 1-3.

[271] Zob. IV SDT, stat. 466 § 1.

[272] Zob. IV SDT, stat. 467.

[273] Zob. IV SDT, stat. 469.

utrzymać dotychczasowe sposoby gromadzenia środków materialnych, m.in. „seminaristicum”[274]. Nadto zachęcono kapłanów i wiernych do składania dobrowolnych ofiar na rzecz seminarium duchownego, jak również fundowania stypendiów dla ubogich alumnów oraz czynienia zapisów testamentalnych na rzecz seminarium. Natomiast za działalność gospodarczą seminarium odpowiedzialny był prokurator seminarium, który działał w porozumieniu z rektorem oraz delegatem biskupa do spraw gospodarczych seminarium duchownego[275].

18. Biskup a dar Bożego powołania

Ważnym zwieńczeniem pasterskiej troski – wyrażonej również na poziomie ustawodawczym – o formację przyszłych kapłanów, są statuty dotyczące powołania do kapłaństwa (stat. 473-480). Oczywiście nie żeby można było mówić o formacji do kapłaństwa, najpierw trzeba mieć kogo formować, a zatem potrzeba zabiegać i rozkrzewiać dzieło powołań.

Biskup diecezjalny z natury swego urzędu jest przewodnikiem, organizatorem i koordynatorem duszpasterstwa ogólnego, w tym także duszpasterstwa powołań. Biskup, przygotowując program duszpasterski w diecezji, nie może przeoczyć włączenia w niego problematyki powołaniowej. Sam zaś animuje w różnoraki sposób: sprawując liturgię, głosząc słowo Boże, dokonując święceń kapłańskich, powierzając rozmaite posługi, przyjmując śluby zakonne, celebrując bierzmowanie, poprzez spotkania z młodymi, z kapłanami, listy pasterskie, wizytacje, wezwania do modlitwy. Ma możność wpływania na duszpasterzy, katechetów, na rady i stowarzyszenia, aby włączyli się w duszpasterstwo powołań. Należy mocno podkreślić, iż biskup powinien popierać i troszczyć się zarówno o powołania diecezjalne, jak i zakonne[276].

---

[274] Zob. IV SDT, stat. 470. Na temat seminaristicum zob.: A. DOMASZK, *Dobra doczesne*…, dz. cyt., s. 115-117; T. GAŁKOWSKI, *Podatek „dla pokrycia potrzeb diecezjalnych”*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 28 (2019) nr 3, s. 82-83.

[275] Zob. IV SDT, stat. 471-472.

[276] Zob. H. STAWNIAK, *Duszpasterstwo powołań w Kościołach lokalnych w świetle dokumentu Stolicy Apostolskiej z dnia 6.01.1992 r. oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 36 (1993) nr 3-4, s. 165; W. GÓRALSKI, T.

Pasterz diecezji tarnowskiej zaznaczył, że powołanie kapłańskie jest Bożym wezwaniem do uobecnienia i kontynuowania zbawczej misji jednania ludzi z Bogiem i między sobą, wielkodusznie przyjętym przez człowieka i potwierdzonym przez Kościół[277]. Tak naprawdę to cały Kościół jest odpowiedzialny za powołania. Odpowiedzialność ta spoczywa na rodzinie[278], parafii i diecezji, a w szczególności na rodzicach, kapłanach, nauczycielach i wychowawcach[279].

Prawodawca diecezjalny nie omieszkał podkreślić, że to rodzina „ożywiona duchem wiary, pobożności i miłości jest pierwszym i najwłaściwszym środowiskiem dla budzenia i rozwijania daru Bożego powołania"[280]. Jakże aktualnie brzmią te słowa z dzisiejszej perspektywy, gdy obserwujemy poważny kryzys rodziny, co jest jedną z przyczyn malejącej liczby powołań.

Nadto w procesie budzenia i pielęgnowania powołań podkreślono rolę wspólnoty parafialnej, wychowującej dzieci i młodzież w szacunku do kapłaństwa[281]. Prawodawca diecezjalny zauważył także, że w dziele budzenia i rozwoju powołań ważną rolę spełnia szkoła i jej klimat wychowawczy. Jej rola była tym ważniejsza, że w diecezji nie istniało już małe seminarium[282],

---

BIAŁOBRZESKI, *Osoby i instytucje odpowiedzialne za budzenie powołań kapłańskich w świetle uchwał synodów polskich po Soborze Watykańskim II*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (1999) nr 3-4, s. 48.

277 Zob. IV SDT, stat. 473. Zob. także: A. PERZ, *Troska Episkopatu Polski o powołania kapłańskie i zakonne po Soborze Watykańskim II*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 1 (2002) nr 2, s. 295.

278 Biskupi nazwali rodzinę „kolebką powołań". Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, List Pasterski Episkopatu Polski *O powołaniach kapłańskich i zakonnych*, 15.02.1967, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 487.

279 Zob. IV SDT, stat. 474.

280 Zob. IV SDT, stat. 475 § 1.

281 Zob. IV SDT, stat. 476 § 1. W odniesieniu do parafii, odpowiedzialność za powołania spoczywa w sposób szczególny na proboszczu i jego współpracownikach. Jakże wielu kandydatów do kapłaństwa zdecydowało się wstąpić do seminarium pod wpływem swoich duszpasterzy! Dlatego – jak zaznaczyli biskupi – proboszcz i wikariusze powinni świecić przykładem godnego i pobożnego życia, dawać swoim postępowaniem zachętę do radosnego poświęcenia się Chrystusowi w kapłaństwie, modlić się o następców w swoim posługiwaniu. Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, List *O powołaniach kapłańskich i zakonnych*, dz. cyt., s. 487; TENŻE, *Wezwanie biskupów do modlitwy o powołania duchowne*, 31.03.1971, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, dz. cyt., s. 632.

282 Małe seminaria zalecał zakładać papież Pius IX w celu dawania średniego wykształcenia aspirantom do stanu kapłańskiego i odpowiedniego wychowania ascetycznego. Biskup Józef Alojzy Pukalski, widząc braki kapłanów w diecezji, podjął myśl, by takie seminarium utworzyć w Tarnowie. Fundamenty tarnowskiemu małemu seminarium dała Bursa św.

które obok starannego wykształcenia humanistycznego dawało odpowiednie warunki dla rozwoju powołania[283].

W statutach synodalnych zaznaczono, że duszpasterskimi poczynaniami, jakich wymaga dobro powołań, kieruje Diecezjalne Dzieło Powołań pod przewodnictwem biskupa z udziałem wszystkich duszpasterzy i katechetów. Celem tego dzieła było budzenie i odkrywanie powołań kapłańskich i zakonnych, tak dla potrzeb diecezji, jak i całego świata[284].

Wreszcie ustawodawca diecezjalny, w stat. 480, zawarł następujące wskazanie: „Wezwany i powołany do służby Bożej niech pamięta, że jakkolwiek cały Kościół czuje się odpowiedzialny za budzenie i rozwijanie powołań, to jednak nade wszystko on sam jest odpowiedzialny za dar powołania i powinien odpowiedzieć nań całkowitym darem z siebie samego".

19. Biskup a pracownicy parafialni i kościelni

Po bardzo obszernym zagadnieniu dotyczącym duszpasterstwa wielu grup, prawodawca diecezjalny podjął kolejną ważną kwestię dotyczącą pracowników parafialnych. Blisko 40 lat temu prawa pracowników nie były tak przestrzegane jak to ma miejsce dzisiaj. Nie było też tak wielu rozporządzeń, regulacji, ustaw. A te które były, różnie przestrzegano. Nawet w powszechnej mentalności społecznej było przekonanie, że za tzw. „komuny" przymykano oko na niektóre sprawy. Można wręcz powiedzieć, że w porównaniu do tego co jest dzisiaj w temacie prawa pracy, jak i warunków pracy była wielka różnica. Mimo to, jak się okazuje, biskup Ablewicz cechując się dalekowzrocznością, zatroszczył się o prawa pracowników, czego wyrazem są postanowienia synodalne.

Kazimierza. Biskup Ignacy Łobos polecił urządzić w niej kaplicę i nadał religijny profil wychowania. Jednak ideę małego seminarium zrealizował dopiero biskup Leon Wałęga, który w 1901 r. otworzył je w swojej rezydencji biskupiej przy Rynku. Z czasem zaczęło zgłaszać się doń coraz więcej chętnych. Zob. J. SOPRYCH, *Diecezja Tarnowska i jej struktura organizacyjna w 1933 roku, czyli w chwili objęcia rządów biskupa Franciszka Lisowskiego*, „Saeculum Christianum. Pismo historyczno-społeczne" 20 (2013), s. 214. Zob. także: KPK/1983, kan. 234 § 1.

283 Zob. IV SDT, stat. 479.

284 Zob. IV SDT, stat. 477 § 1-2.

Na początku tej części synodu pasterz diecezji zaznaczył, że po kapłanach najbliższymi współpracownikami proboszcza w pracy duszpasterskiej i administracyjnej są osoby pełniące różne funkcje w parafii. Wspomagając proboszcza i innych duszpasterzy w pracy dla dobra duchowego parafii, powinni traktować swe obowiązki jako wkład w życie i realizację zadań wspólnoty parafialnej. Do pracowników parafialnych należą: katecheci, pracownicy kancelarii, gospodynie plebańskie, organiści, kościelni, grabarze, sprzątaczki i inni[285].

Ustawodawca diecezjalny polecił, aby na pracowników kościelnych powoływać ludzi odpowiednich, czyli takich, którzy z jednej strony posiadają potrzebne kwalifikacje zawodowe, a z drugiej są autentycznie religijni, uczciwi, posiadający zamiłowanie do pracy i porządku, zdrowi psychicznie, pozostający poza podejrzeniem o uleganie skłonności do nadużywania alkoholu[286].

W statutach synodalnych słusznie podkreślono, że do przyjmowania i zwalniania pracowników kościelnych uprawniony jest wyłącznie proboszcz, który jednak powinien zapytać o zdanie w tej sprawie Parafialną Radę Gospodarczą. On też zawiera umowę o pracę, w której należy jasno określić obowiązki i wynagrodzenie zatrudnionego. Umowa o pracę wymaga do swej ważności zatwierdzenia przez kurię diecezjalną, dlatego powinna być sporządzona i przesłana do zatwierdzenia w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach[287].

W kontekście praw pracowników te wskazania były bardzo cenne. Jednakże w praktyce nieczęsto realizowane. Ilu bowiem proboszczów konsultowało kwestie zatrudnienia pracowników kościelnych z Parafialną Radę Gospodarczą? A ilu prosiło o zatwierdzenie ich przez kurię?

W stosunku do zatrudnionych proboszcz powinien kierować się wyrozumiałością i odnosić się do nich z pełną życzliwością i uprzejmością. Winien postarać się, aby każdy zatrudniony przy parafii lub na probostwie miał ubezpieczenie społeczne. Do jego obowiązków należało terminowe wypłacanie uzgodnionych wynagrodzeń i stawianie ich na pierwszym miejscu

[285] Zob. IV SDT, stat. 713 § 1-2.

[286] Zob. IV SDT, stat. 714 § 1.

[287] Zob. IV SDT, stat. 714 § 2-3.

wśród koniecznych wydatków. Równocześnie proboszcz powinien domagać się od zatrudnionego sumienności i rzetelności, a także punktualności w wypełnianiu obowiązków. Gdyby okazało się, że zatrudniony nadużywa alkoholu, zwłaszcza w czasie pracy, proboszcz powinien go surowo upomnieć i zagrozić zwolnieniem, a gdy się to powtórzy raz jeszcze na przestrzeni roku, należało dotyczącego bezwzględnie zwolnić z pracy, bez oczekiwania okresu wypowiedzenia. Powyższe zastrzeżenie powinno być umieszczone w umowie o pracę[288].

Z kolei zatrudnieni przy parafii pracownicy kościelni powinni odnosić się do proboszcza i innych kapłanów z należnym szacunkiem, zachowując postawę lojalnej współpracy i życzliwości. Wszelkie pretensje dotyczące wynagrodzenia za pracę lub traktowania w czasie pracy należało zgłaszać proboszczowi albo jego zastępcy. W synodzie zwrócono także uwagę, że stwarzanie klimatu opozycji przez rozgłaszanie swoich pretensji i różnych żalów do osób postronnych stanowiło poważne naruszenie lojalności służbowej i mogło być powodem do rozwiązania umowy o pracę[289]. Natomiast zgodnie z poleceniem biskupa, organami właściwymi do przyjmowania skarg i zażaleń ze strony pracowników kościelnych byli: dziekan jako pierwsza instancja, Rada Organistowska – jako druga instancja dla organistów[290] i Kuria Diecezjalna – jako instancja ostateczna dla wszystkich[291].

---

[288] Zob. IV SDT, stat. 715 § 1-2.

[289] Zob. IV SDT, stat. 715 § 3.

[290] „Organista jest pracownikiem kościelnym od chwili podpisania umowy o pracę z pracodawcą. Podlega władzy kościelnej, reprezentowanej w pierwszej instancji przez proboszcza danej parafii, w drugiej przez Diecezjalną Komisję Muzyki Kościelnej, a w trybie nadzwyczajnym przez Biskupa Tarnowskiego". Zob. DIECEZJALNA KOMISJA MUZYKI KOŚCIELNEJ W TARNOWIE, *Regulamin Organistów Diecezji Tarnowskiej*, Tarnów 2006, art. 1 § 2.

[291] Zob. IV SDT, stat. 715 § 4. Załatwianie spraw, które dotyczą organistów, należało do wspomnianej Rady Organistowskiej, działającej przy Referacie Muzyki Sakralnej. Dla pozostałych grup pracowników kościelnych Biskup mianował osobnego referenta, jednego dla wszystkich, do którego kompetencji należała troska zarówno o ich sprawy bytowe, jak i o realizację ich zadań w służbie Kościoła. Zob. IV SDT, stat. 715 § 1-2. Zob. także: S. GARNCZARSKI, *Muzyka w statutach synodów diecezji tarnowskiej*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 37 (2018) nr 1-2, s. 136-137. Na temat form zatrudnienia muzyków kościelnych w świetle prawa partykularnego Kościoła zob.: A. NIECZAROWSKA, *Teologiczne i kanoniczno-prawne aspekty pracy muzyka kościelnego*, Kraków 2020, s. 172-176.

W synodzie zauważono, że do kręgu pracowników parafialnych należy również zaliczyć osoby obsługujące plebanie i wikarówki, a dzięki ich cichej i ofiarnej pracy, podejmowanej także z motywów nadprzyrodzonych, kapłani mają zapewnione zaspokojenie potrzeb bytowych. Należy się im za to nie tylko pełne uznanie i wdzięczność oraz godne traktowanie na co dzień, ale także zapewnienie opieki w chorobie i na starość, a po śmierci pamięć w modlitwie[292].

Ponieważ już w tamtych czasach pojawiały się trudności w znalezieniu kandydatek do pełnienia tych funkcji, należało podjąć szeroki program działań zmierzających do zasadniczej zmiany na tym odcinku życia kościelnego.

W szczególności należało:

1. unaocznić wiernym, że korzystając z posługi duszpasterskiej kapłana w kościele, powinni mu zapewnić elementarne warunki bytowe, jakimi są przygotowanie posiłków, prowadzenie domu i inne;

2. powierzyć referentowi do spraw pracowników parafialnych przy Kurii Diecezjalnej koordynowanie wysiłków podejmowanych dla rozwiązania tej sprawy[293].

20. Biskup a dobra doczesne

Ostatnim zagadaniem, które z woli biskupa Ablewicza znalazło swoje miejsce w statutach synodalnych są dobra doczesne[294]. Poświęcono im dokładnie 30 statutów (stat. 720-749), niektóre z nich są obszerne.

---

[292] Zob. IV SDT, stat. 718.

[293] Zob. IV SDT, stat. 719.

[294] „In his diocese, the diocesan Bishop is the person who is primarily responsible to observe the best practice of administration of the temporal goods of the Church. The diocesan Bishop's responsibility takes so great importance especially in the necessary of accountability and credibility of the administration of temporal goods". M. SUMA, *Diocesan Bishop and Temporal Goods of the Church*, „Jurnal Teologi" 7 (2018) nr 2, s. 146. Dodajmy także, że już od IV w. sobory mianowały zarządcami majątku kościelnego biskupów, którzy od początku zajmowali się zarządem i podziałem dochodów kościelnych. Panowała ogólna zasada: „Iudicio et potestate episcopi res ecclesiasticae gubernentur". Zob. S. SOŁTYSZEWSKI, *Zarząd majątkiem kościelnym w kanonicznym ustawodawstwie powszechnym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 3 (1960) nr 3-4, s. 337.

Na początku przypomniano, że „Cel Kościoła jest nadprzyrodzony i polega na prowadzeniu ludzi do zbawienia. Jego działalność jednak i posłannictwo dokonują się na ziemi. Kościołowi zatem niezbędne są dobra doczesne, aby mógł pełnić swoją zbawczą misję, a władza kościelna powinna troszczyć się o prawidłowe gospodarowanie posiadanymi dobrami materialnymi”[295].

Wszelki obrót majątkiem kościelnym zgodnie z kan. 1254 i 1260 KPK/1983, powinien mieścić się w granicach celów właściwych Kościołowi, tj. służyć przede wszystkim rozwojowi jego zbawczej misji, gdyż tylko wtedy będzie uczestniczył we właściwy sposób w tajemnicy Kościoła[296].

W statutach synodalnych zaznaczono, że biskup winien mianować na pięcioletnią kadencję Diecezjalną Radę Gospodarczą, złożoną przynajmniej z trzech kompetentnych członków, tak aby przy jej pomocy planował i kontrolował sprawy finansowo-gospodarcze Kurii Diecezji. Na czele Rady stał sam biskup lub jego delegat[297].

---

[295] IV SDT, stat. 720.

[296] W kontekście kolejnej ważnej dziedziny, za którą odpowiada biskup diecezjalny – dóbr doczesnych – warto zaznaczyć, że już od samego początku obecności wiary chrześcijańskiej w świecie i rozwijającego się systematycznie Kościoła wierni składali ofiary, które były przeznaczone na bieżące potrzeby wspólnoty chrześcijańskiej, zwłaszcza na dzieła braterskiej miłości względem potrzebujących (zob. Dz 4,34-37). Były to w głównej mierze dobra ruchome, przekazywane z pobudek pobożności i miłości. Dobra te jednak nie stanowiły formalnie własności Kościoła, gdyż ten nie był uznawany przez ówczesny, państwowy porządek prawny i w konsekwencji nie posiadał osobowości prawnej. Kościół, traktowany jako *collegium illicitum*, faktycznie jednak posiadał dobra, odwołując się do form własności przewidzianych rzymskim prawem, takich jak: kolegia ludzi ubogich (*collegia tenuiorum*) czy bractwa pogrzebowe (*collegia fossorum*). Wraz z uzyskaniem przez religię chrześcijańską wolności i swobody wyznania cesarz Konstantyn przekazał Kościołowi dobra dotychczas przezeń faktycznie otrzymywane i posiadane oraz uznał jego prawo do nabywania i posiadania dóbr materialnych, które istniały jako *patrimonium pauperum, egentium substantia, hereditas pauperum.* Zob. T. GAŁKOWSKI, *Pobożny zapis i pobożna fundacja*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 52 (2009) nr 3-4, s. 317-318.

[297] Zob. IV SDT, stat. 721. Obowiązujący Kodeks stanowi: „In singulis dioecesibus constituatur consilium a rebus oeconomicis, cui praesidet ipse Episcopus dioecesanus eiusve delegatus, et quod constat tribus saltem christifidelibus, in re oeconomica necnon in iure civili vere peritis et integritate praestantibus, ab Episcopo nominatis” (KPK/1983, kan. 492 § 1). Więcej na temat zadań Diecezjalnej Rady Ekonomicznej i jej relacji do biskupa diecezjalnego zob.: R. KANTOR, *Opiniodawczy charakter rady do spraw ekonomicznych w kodeksie Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża” 28 (2010), s. 293-297.

20.1. Majątek kościelny i udział wiernych w zarządzaniu sprawami gospodarczymi parafii

Ustawodawca diecezjalny podkreślił, że jedynym i prawnym dysponentem majątku kościelnego w parafii jest proboszcz lub administrator parafialny, który powinien troszczyć się o to, by dobra parafii były administrowane zgodnie z przepisami prawa kanonicznego oraz ze starannością dobrego gospodarza. Do pomocy w administrowaniu dobrami kościelnymi proboszcz powinien powołać Parafialną Radę Gospodarcza, która funkcjonowała w oparciu o przepisy Kodeksu prawa kanonicznego oraz normy wydane przez biskupa diecezjalnego. Taka rada miała być powołana w każdej parafii[298].

W statutach synodalnych zaznaczono, że za wszelkie rozliczenia finansowe parafii odpowiada proboszcz lub jej administrator tak przed władzami kościelnymi, jak i państwowymi (m.in. podatki). On też jest jedynym dysponentem pieniędzy parafialnych i na nim spoczywa obowiązek prowadzenia dokumentacji finansowo-materiałowej. W związku z tym było rzeczą niedopuszczalną dysponowanie finansami parafii przez komitety budowy lub inne ugrupowania poza proboszczem, to jest bez jego wiedzy i zgody. A ze względu na odpowiedzialność proboszcza za dobra materialne parafii, polecono dokładne prowadzenie dokumentacji wszystkich przychodów i rozchodów[299].

Książki rachunkowe powinny być objęte programem wizytacji dziekańskiej i biskupiej. Ponadto, na polecenie biskupa mogły być badane przez Kurię Diecezjalną w każdym czasie[300]. Na poziomie statutów synodalnych słusznie postanowiono, że zarządzający majątkiem kościelnym nie powinni wszczynać sprawy ani prowadzić procesu w sądzie państwowym, dopóki nie uzyskają na to pisemnego zezwolenia własnego ordynariusza[301].

---

[298] Zob. IV SDT, stat. 722-723 §1; KPK/1983, kan. 537. Zob. także: J. WROCEŃSKI, *Udział wiernych świeckich w wykonywaniu władzy rządzenia w Kościele partykularnym*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 8 (2009), s. 227.

[299] Zob. IV SDT, stat. 724 §1-2.

[300] Zob. IV SDT, stat. 724 § 5.

[301] Zob. IV SDT, stat. 726.

20.2. Składki i ofiary

Biskup Ablewicz zauważył, że do stworzenia podstaw materialnych diecezji zobowiązani są przyczyniać się wierni i duchowieństwo diecezjalne przez składki i ofiary dobrowolne; mogą także czynić pobożne zapisy[302]. Kapłani zostali zobligowani do pouczania wiernych o ciążącym na nich obowiązku świadczenia na rzecz Kościoła oraz wychowywania ich w poczuciu odpowiedzialności za potrzeby Kościoła powszechnego, diecezji i parafii. Czynić to powinien przede wszystkim proboszcz, zwłaszcza z okazji zapowiadanych składek oraz przedkładanego rocznego sprawozdania, a także biskup z okazji wizytacji kanonicznej lub innej uroczystości parafialnej[303].

Następnie w statutach diecezjalnych znalazło się dokładne wyszczególnienie na co dokładnie przekazywane są składki zbierane na przestrzeni roku kalendarzowego. A są to cele:

- ogólnokościelne (np. świętopietrze);
- Katolicki Uniwersytet Lubelski;
- ogólnodiecezjalne (np. na budowę nowych kościołów i kaplic);
- Seminarium Duchowne;
- cele parafialne[304].

Słusznie podkreślono, że wszelkie składki i ofiary, tak w gotówce, jak i w naturze, powinny być wpisane do książki rachunkowej. Składki i ofiary przeznaczone na cele pozaparafialne należy odprowadzić w całości najpóźniej w ciągu miesiąca od ich zebrania lub otrzymania[305].

---

[302] Zob. P. KALETA, *The Bishop's rights to tax clerics*, „Studia Prawnicze KUL" 1 (85) 2021, s. 132.

[303] Zob. IV SDT, stat. 727 § 2-4, 5. Zob. także: S. ŁUPIŃSKI, *Taca w uchwałach synodów polskich w latach 1967-2005*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 49 (2006) nr 1-2, s. 229.

[304] Zob. IV SDT, stat. 728 § 1-6.

[305] Zob. IV SDT, stat. 729 § 1.

20.3. Gospodarstwo i inwentarz probostwa

Pasterz diecezji polecił, aby dążyć do tego, żeby wszystkie parafie, przede wszystkim wiejskie, ale także osiedlowe i miejskie, posiadały w miarę możności zaplecze gospodarcze, które mogłoby stanowić zabezpieczenie utrzymania dla duszpasterzy pracujących w tych parafiach[306]. Jasno postanowiono, iż nie jest wskazane całkowite wyzbywanie się ziemi, bowiem jej „trwała i ponadczasowa wartość jest bezsporna i stale się weryfikuje, a ponadto stanowi czcigodne dziedzictwo historii" (stat. 730 § 3). Jednak, co podkreślono, już w tamtej zmieniającej się powoli sytuacji społeczno-gospodarczej, nie nadawały się do podtrzymania, tak ze względów duszpasterskich, jak i ekonomicznych, gospodarstwa rolne o dużym areale gruntu[307].

W statutach synodalnych słusznie zauważono, że między III a IV Synodem ilość parafii w Diecezji Tarnowskiej uległa prawie podwojeniu i większość z nich nie posiada żadnego zaopatrzenia materialnego. Dlatego postanowiono podjąć starania, aby w przyszłości – na drodze stosownych zarządzeń *stricte* diecezjalnych, regulujących stan posiadania poszczególnych parafii – wszystkie parafie zostały wyposażone w niewielkie zaplecze gospodarcze. Natomiast na parafiach macierzystych ciążył obowiązek dzielenia się ziemią z posiadanego beneficjum z nowo powstałymi parafiami[308].

W stat. 731-732 uregulowano pewne kwestie związane z lasami plebańskimi oraz ziemią uprawianą przez parafie[309]. A w stat. 733 zaznaczono także, że każdy proboszcz jest obowiązany prowadzić gospodarstwo domowe

[306] Zob. IV SDT, stat. 730 § 1. „Przez zaplecze gospodarcze należy rozumieć niewielką ilość gruntu oraz zabudowania, umożliwiające prowadzenie gospodarstwa w zakresie domowym" (IV SDT, stat. 730 § 2).

[307] Zob. IV SDT, stat. 730 § 3.

[308] Zob. IV SDT, stat. 730 § 4-5.

[309] W stat. 732 § 4 postanowiono, że na wycięcie każdego drzewa, także na cmentarzu grzebalnym lub przykościelnym, potrzebna była pisemna zgoda Kurii Diecezjalnej. Ten – wydawałoby się – drobny szczegół pokazuje, jak bardzo przenikliwy i przewidujący był biskup Jerzy Ablewicz. Z perspektywy tamtego czasu taki przepis mógł wydawać się nazbyt ingerujący lub wręcz absurdalny. Dziś, w kontekście restrykcyjnych przepisów państwowych w tej dziedzinie, będących również następstwem dyrektyw Unii Europejskiej, taki stan rzeczy nikogo nie dziwi.

oraz posiadać inwentarz proporcjonalny do wielkości gospodarstwa i ilości księży.

20.4. Zabezpieczenie i przekazywanie majątku parafialnego

Pasterz diecezji postanowił, że zabezpieczenie majątku kościelnego, w przypadku zmiany na stanowisku proboszcza, jest jednym z podstawowych obowiązków dziekana. Obowiązek ten ciążył na nim osobiście. Jeżeli z powodu przeszkody sam nie mógł tego wykonać, powinien zawiadomić o tym kurię diecezjalną, która wyznaczy delegata do tej sprawy. Sposób zabezpieczenia i przekazywania podaje „Instrukcja o zabezpieczeniu majątku parafialnego przy zmianie na stanowisku proboszcza”[310]. Obejmujący probostwo został zobowiązany troszczyć się o przejęte mienie ze starannością dobrego gospodarza, a także poczuwać się również do wdzięczności względem swego poprzednika i pamiętać o nim we Mszach św., zwłaszcza jeśli ten już nie żył[311].

20.5. Zmiany w majątku parafialnym

Synod zwołany przez bp. Ablewicza zajął się także sprawą zmian w majątku parafialnym. I tutaj stanowczo podkreślono, że bez odpowiedniego zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej, zgodnie z przepisami kan. 1290-1298 KPK/1983, nie wolno przeprowadzać żadnych zmian w prawie własności oraz w swobodnym posiadaniu lub użytkowaniu dobra kościelnego. Zabroniona została również wszelka istotna zmiana gospodarki, jeśli powodowała pogorszenie lub szkodę kościoła lub gospodarstwa. Z kolei dla dokonania alienacji rzeczy nieprzedstawiającej większej wartości lub nie dającej się zachować nie potrzeba było zezwolenia[312]. Zabraniano natomiast wyzbywania

---

[310] Zob. IV SDT, stat. 734. W związku z powyższym ustalono, że przy zmianie na stanowisku proboszcza ustępujący proboszcz obowiązany był zostawić poszerzony inwentarz, utworzony według zasad podanych w *Instrukcji*. Jeśli jednak zmarły proboszcz nie zostawił testamentu lub brak było spisu inwentarza, komisja przekazująca w składzie: dziekan, administrator i co najmniej dwóch członków Parafialnej Rady Gospodarczej ustalała, co należy do inwentarza, a co należy do spadkobierców.

[311] Zob. IV SDT, stat. 740 § 1-2.

[312] Zob. IV SDT, stat. 741 § 1-3. W tym miejscu warto zaznaczyć, że Kodeks określa warunki ważnej i godziwej – czyli dozwolonej – alienacji oraz zobowiązuje biskupa diecezjalnego,

się rzeczy zabytkowych, choćby zniszczonych czy wręcz nieużytecznych w kościele. Takowe należało przekazywać do Muzeum Diecezjalnego, chyba że istniało muzeum parafialne[313]. Proboszcz nie mógł także likwidować budynków należących do majątku kościelnego, do gospodarstwa lub do fundacji ubogich bez zgody Kurii Diecezjalnej. Zabroniono również proboszczowi stawiania na gruntach kościelnych własnych budynków, jak również pozwalać na budowę na tych gruntach domów lub i budynków dla krewnych, służby lub innych osób[314].

Na dokonanie sprzedaży gruntu lub budynku kościelnego potrzebne było pisemne zezwolenie Kurii Diecezjalnej. Podanie o zezwolenie na sprzedaż, wnoszone do Kurii Diecezjalnej musiało być zaopiniowane przez dziekana ze wskazaniem przyczyny sprzedaży, a także celu, na jaki miały być przeznaczone pieniądze uzyskane ze sprzedaży[315]. Również na każdą dzierżawę gruntu, budynku lub jego części, wymagana była pisemna zgoda Kurii Diecezjalnej, a podanie wnoszone w tej sprawie do Kurii miało być zaopiniowane przez dziekana. W statutach zaznaczono, że wszelkie umowy najmu lub dzierżawy wymagają zatwierdzenia przez Kurię Diecezjalną[316].

20.6. Fundacje i pobożne zapisy

Ostatnim tematem, którym zajęto się w ramach zwołanego przez bp. Ablewicza IV Synodu Diecezji Tarnowskiej były fundacje i pobożne zapisy, rozumiane, zgodnie z kan. 1303 § 1° 2, jako dobra doczesne, które w jakikolwiek sposób zostały przekazane kościelnej osobie prawnej z długotrwałym obowiązkiem odprawiania, z rocznych dochodów, Mszy

aby przed podjęciem aktów dotyczących zarządu o większym znaczeniu ze względu na materialny stan diecezji, a także przed wydaniem zezwolenia na akt alienacji wysłuchał zdania organów konsultacyjnych: rady do spraw ekonomicznych (kan. 492-493), rady kapłańskiej (kan. 495-501) i kolegium konsultorów (kan. 502). Zob. M. SITARZ, *Warunki alienacji majątku kościelnego według KPK/1983*, „Roczniki Nauk Prawnych" 10 (2000) nr 2, s. 97. Więcej na temat obowiązków biskupa diecezjalnego w kontekście alienacji majątku kościelnego, a także czynności przysparzających majątek kościelny zob.: L. ŚWITO, *Akty zarządu dobrami kościelnymi*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 58 (2015) nr 3, s. 108-110.

313 Zob. IV SDT, stat. 741 § 1-4.

314 Zob. IV SDT, stat. 742 § 1-2.

315 Zob. IV SDT, stat. 743 § 1-2.

316 Zob. IV SDT, stat. 744 § 1-2.

świętych, sprawowania innych czynności liturgicznych, zgodnie z kan. 148 § 2 KPK/1983, z obowiązkiem służenia dziełom pobożności, apostolatu i miłości.

Do ważnego przyjęcia fundacji przez kościelną osobę prawną wymagane było pisemne zezwolenie ordynariusza, który nie powinien go udzielić, dopóki nie stwierdzi, że osoba prawna jest w stanie zarówno wypełnić podejmowane zobowiązanie, jak i zadośćuczynić wcześniej już podjętym[317].

W statutach wprost zapisano, że do ordynariusza należy czuwać nad tym, by dochody odpowiadały w pełni dołączonym zobowiązaniom zgodnie ze zwyczajem miejsca i czasu[318]. On także, co również wyraźnie zapisano w statutach, był wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń, dokonanych zarówno testamentem, jak i aktem między żyjącymi, i z tego względu powinien czuwać, głównie przy okazji wizytacji, czy pobożne zapisy i pobożne fundacje były wypełniane[319].

W ostatnim statucie synodalnym ustawodawca diecezjalny słusznie polecił, aby z uwagi na zmiany, jakie zaszły w życiu gospodarczym po ostatniej wojnie, a także w związku ze zniesieniem fundacji przez państwo i przejęciem ich majątku oraz w wielu wypadkach zniszczeniem akt parafialnych na skutek działań wojennych, uporządkować sprawy fundacyjne parafii wraz z ewentualnym odtworzeniem dawnych akt[320].

Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza statutów synodalnych dotyczących *munus docendi* biskupa diecezjalnego prowadzi do następujących wniosków:

---

317 Zob. IV SDT, stat. 746 § 1-2. W tym kontekście zob.: T. GAŁKOWSKI, *Pobożny zapis*…, dz. cyt., s. 325-327.

318 Zob. IV SDT, stat. 746 § 3.

319 Zob. IV SDT, stat. 747 § 4.

320 Zob. IV SDT, stat. 749 § 1.

1. Statuty synodalne, promulgowane przez prawodawcę diecezjalnego, rozpoczynają się od tematu dotyczącego obowiązków i uprawnień biskupa w odniesieniu do *munus docendi*. Poza elementem subiektywnym (bp Jerzy Ablewicz był wytrawnym kaznodzieją i przywiązywał do głoszenia słowa Bożego wielką wagę), taki stan rzeczy potwierdza nauczanie Soboru Watykańskiego II oraz zamysł prawodawcy powszechnego, wedle których przepowiadanie Ewangelii jest pierwszym i podstawowym obowiązkiem biskupa.

a) Pierwszą formą przepowiadania słowa Bożego jest kaznodziejstwo. Prawodawca diecezjalny przypomniał, że w pierwszej kolejności to na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek kaznodziejstwa w Kościele. Po biskupie takowe zobowiązanie mają także prezbiterzy i diakoni, których synod nazywa współpracownikami biskupa. Do przepowiadania w Kościele mogli też zostać dopuszczeni świeccy, zgodnie z kan. 766 KPK/1983, jednak homilia jako część samej liturgii była zarezerwowana tylko duchownym. Świętość przepowiadanego słowa, wymagała od kaznodziei świętości osobistej, znajomości orędzia zbawczego, a także rozeznania w sytuacji egzystencjalnej człowieka. Dlatego też kaznodzieja winien przez życie modlitewne i studium osobiście pogłębiać wiedzę o Bogu i człowieku. Kazanie powinno być dobrze przygotowane. Język i treść dostosowana do wiedzy i poziomu słuchających. Należało je głosić w każdą niedzielę i święta nakazane, a także podczas udzielania sakramentów i przy innych okazjach czy okolicznościach.

b) Ponieważ katecheza to warunek sine *qua non* życia Kościoła, dlatego w synodzie wyraźnie podkreślono, iż biskup diecezjalny jako odpowiedzialny za przekaz słowa Bożego, zobligowany jest również do czuwania nad katechizacją w diecezji. Kapłani – najbliżsi współpracownicy biskupa – ale także siostry zakonne czy wierni świeccy mogli katechizować w miejscach, gdzie biskup diecezjalny wyraził na to zgodę, zgodnie z programem przezeń zatwierdzonym, a dostosowanym do wieku i możliwości intelektualnych katechizowanych. Na synodzie zaznaczono, że wszyscy potrzebują katechezy oraz powinni z niej korzystać w różny sposób i w różnym zakresie, zależnie od wieku, stanu i zawodu.

c) W realizowaniu *munus docendi* prawodawca diecezjalny nie mógł pominąć środków społecznej komunikacji, do czego również wzywa powszechny prawodawca kościelny w kan. 822 § 1 KPK/1983. Zobligował proboszczów do dbania o to, aby parafia posiadała odpowiednie sprzęty służące przekazowi Ewangelii wiernym wszystkich grup wiekowych. Ustawodawca synodalny słusznie zwrócił uwagę na właściwe korzystanie ze środków społecznego przykazu.

d) Ponieważ biskup diecezjalny, będący z ustanowienia Bożego rękojmią powszechnego Kościoła, został powołany do głoszenia Ewangelii na całym świecie (IV SDT, stat. 72), a jako Pasterz powierzonej sobie części Ludu Bożego czuwa nad rozwojem Papieskich Dzieł Misyjnych oraz wszystkich innych poczynień misyjnych w diecezji. Szczególną troską otoczył kapłanów wyjeżdżających na misje. Biskup powołał także diecezjalną Radę Misyjną, której celem jest zwiększenie jedności i skuteczności duszpasterstwa misyjnego a także podejmowanie konkretnych inicjatyw misyjnych w diecezji.

e) Misyjne posłannictwo Kościoła partykularnego, na które tak wyraźnie wskazał prawodawca diecezjalny w statutach synodalnych, odnosi się nie tylko do „krańców ziemi", lecz również do „krańcowych postaw" wobec Ewangelii takich jak ateizm, laicyzacja, zaniechanie praktyk religijnych. Pasterz diecezji słusznie zauważył, że Kościół odrzuca wszelkie formy tych postaw i przestrzega przed nimi, ale równocześnie nie chce oddalać się od ludzi niewierzących.

f) W *munus docendi* biskupa diecezjalnego wpisuje się także troska o ekumenizm. Choć diecezja tarnowska w czasie analizowanego synodu była jednorodna wyznaniowo, to jednak biskup Jerzy Ablewicz zajął się pokrótce i tą kwestią.

2. W odniesieniu do *munus regendi* biskup Jerzy Ablewicz, idąc za nauczaniem Soboru Watykańskiego II oraz kodeksem posoborowym przypomniał w statutach synodalnych, że diecezja jako część ludu Bożego powierzona jest biskupowi. Biskup jest dla niej pełnomocnym zastępcą Chrystusa, następcą apostołów, nauczycielem Bożej prawdy, szafarzem sakramentów świętych, ustawodawcą i pasterzem. Wprowadza on wspólnotę

diecezjalną w łączność z całym Kościołem powszechnym i z jego widzialną Głową – papieżem. Zarówno duchowni, jak i wierni świeccy powinni okazywać swemu biskupowi szczególne uszanowanie, oparte na motywach nadprzyrodzonych. Biskup świadomy swej odpowiedzialności przed Bogiem za powierzonych mu wiernych, ma obowiązek troszczyć się o nich we wszelkim swoim działaniu.

a) Pasterz diecezji wskazał, że szczególną formą pomocy biskupowi diecezjalnemu ze strony zarówno duchowieństwa, jak i wiernych świeckich, w pełnieniu jego zadań pasterskich, jest synod diecezjalny. Zwołuje go biskup diecezjalny po wysłuchaniu Rady Kapłańskiej, ilekroć przemawia za tym dobro duchowe wiernych.

b) Kuria diecezjalna jest zwyczajnym i stałym organem, składającym się z tych instytucji i osób, które pomagają biskupowi w zarządzaniu całą diecezją, zwłaszcza w kierowaniu przezeń działalnością pasterską, w administrowaniu diecezją oraz w wykonywaniu władzy sądowniczej (stat. 322).

c) Biskup diecezjalny sprawuje również władzę sądowniczą w kościele partykularnym. Sąd Biskupi w Tarnowie jest trybunałem pierwszej instancji, który w imieniu biskupa diecezjalnego, zgodnie z normami zawartymi w Kodeksie prawa kanonicznego rozpatruje sprawy nieważności i niedopełnienia małżeństwa, sprawy separacji, inne sprawy sporne oraz sprawy karne (stat. 326).

d) W celu usprawnienia kierowania Ludem Bożym w Kościele partykularnym, powszechny prawodawca kościelny w Kodeksie z 1983 r. nakazał biskupowi diecezjalnemu powołanie niektórych organów kolegialnych: kolegium konsultorów; rady kapłańskiej; rady duszpasterskiej; rady ds. ekonomicznych – wszystkie zostały przez biskupa Ablewicza powołane.

e) Sobór Watykański II przypominał, że „biskupa należy uważać za arcykapłana jego owczarni. Od niego bowiem poniekąd wywodzi się i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych". Biskup nie może jednak „zawsze i wszędzie osobiście przewodniczyć całej owczarni w swoim Kościele" (KL, n. 42), dlatego też „koniecznie powinien utworzyć grupy wiernych", z których

najważniejsze „są parafie lokalnie zorganizowane pod przewodnictwem duszpasterza zastępującego biskupa" (KL, n. 42). Parafia jest częścią diecezji, funkcjonującą pod zwierzchnictwem biskupa. Proboszcz będąc własnym pasterzem parafii odpowiedzialny jest wobec Pana Boga za jej uświęcenie i zbawienie. Prawodawca diecezjalny zaznaczył wyraźnie, że proboszcz jest również przedstawicielem biskupa diecezjalnego, któremu podlega i któremu zdaje sprawę ze swej pracy duszpasterskiej.

f) Z kolei dekanat jest jednostką organizacyjną obejmującą pewną liczbę parafii, przez którą biskup diecezjalny łatwiej dociera z posługą pastoralną do wiernych. Synod diecezjalny podkreślił, że na czele dekanatu stoi dziekan, który dzieli z biskupem współodpowiedzialność za religijne i pastoralne dobro powierzonego sobie okręgu. Dziekana mianował biskup diecezjalny na okres pięciu lat. Ponadto biskup diecezjalny jest zobowiązany do mianowania wicedziekanem jednego spośród wybranych i przedstawionych mu kandydatów. Pasterz diecezji powinien także mianować notariusza dekanalnego, o którym stanowią stat. 380-383, na okres pięciu lat, a do jego zwyczajnych praw i obowiązków należało sporządzanie protokołów z kongregacji, wyborów lub innych wspólnotowych działań dekanatu, a także, co do zasady, pełnienie obowiązków dekanalnego duszpasterza rodzin.

g) W dziele *munus regendi* wspierają biskupa diecezjalnego kapłani, którzy na mocy przyjętego sakramentu święceń należą do jego najbliższych współpracowników. Prawodawca diecezjalny zauważył, że kapłan, wpatrzony w Jezusa Chrystusa posłusznego woli Ojca, powinien być zawsze posłuszny papieżowi i swojemu biskupowi. Biskup diecezjalny w stat. 400 zobligował wszystkich kapłanów diecezjalnych i zakonnych pracujących w duszpasterstwie na terenie diecezji, do stałej formacji i dokształcania teologiczno-pastoralnego. Pasterz diecezji wskazał, że wszyscy kapłani powinni budować jedność Kościoła zarówno modlitwą jak i świadomym działaniem w parafii, dekanacie i diecezji.

h) Ustawodawca diecezjalny polecił, aby na pracowników kościelnych powoływać ludzi odpowiednich, czyli takich, którzy z jednej strony posiadają potrzebne kwalifikacje zawodowe, a z drugiej są autentycznie religijni, uczciwi,

posiadający zamiłowanie do pracy i porządku, zdrowi psychicznie, pozostający poza podejrzeniem o uleganie skłonności do nadużywania alkoholu.

3. Prawodawca diecezjalny wskazał, że wszelki obrót majątkiem kościelnym, zgodnie z kan. 1254 i 1260 KPK/1983, powinien mieścić się w granicach celów właściwych Kościołowi, tj. służyć przede wszystkim rozwojowi jego zbawczej misji, gdyż tylko wtedy będzie uczestniczył we właściwy sposób w tajemnicy Kościoła.

a) Biskup Ablewicz zauważył, że do stworzenia podstaw materialnych diecezji zobowiązani są przyczyniać się wierni i duchowieństwo diecezjalne przez składki i ofiary dobrowolne; mogą także czynić pobożne zapisy.

b) Pasterz diecezji polecił, aby dążyć do tego, żeby wszystkie parafie, przede wszystkim wiejskie, ale także osiedlowe i miejskie, posiadały w miarę możności zaplecze gospodarcze, które mogłoby stanowić zabezpieczenie utrzymania dla duszpasterzy pracujących w tych parafiach.

c) Na poziomie ustaw bp Ablewicz wyraźnie zaznaczył, że bez odpowiedniego zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej, zgodnie z przepisami kan. 1290-1298 KPK/1983, nie wolno było przeprowadzać żadnych zmian w prawie własności oraz w swobodnym posiadaniu lub użytkowaniu dobra kościelnego. Zabroniona została również wszelka istotna zmiana gospodarki, jeśli powodowała pogorszenie lub szkodę gospodarstwa kościelnego.

d) Do ważnego przyjęcia fundacji przez kościelną osobę prawną wymagane było pisemne zezwolenie biskupa, który nie powinien go udzielić, dopóki nie stwierdzi, że osoba prawna jest w stanie zarówno wypełnić podejmowane zobowiązanie, jak i zadośćuczynić wcześniej już podjętym.

4. Prawodawca diecezjalny zauważył, że Lud Boży diecezji tarnowskiej zawsze troszczył się o godne warunki życia i pracy swoich kapłanów, uważając to za swoją religijną powinność. Jednocześnie postanowił, że system materialnego utrzymania duchowieństwa będzie się nadal opierał na dobrowolnych świadczeniach wiernych, a były nimi dobrowolne ofiary z racji posług duszpasterskich: chrzty, zapowiedzi, śluby, pogrzeby, ofiary mszalne, wypominki, ofiary z racji wizytacji duszpasterskiej, pracy katechetycznej i inne. Pewna ilość parafii posiadała większe lub mniejsze gospodarstwa,

które też mogły być dodatkowym źródłem utrzymania duchowieństwa diecezji tarnowskiej. Ponadto synod ustalił konkretne zasady podziału dochodów.

5. Ponieważ jednym z najważniejszych obowiązków biskupa diecezjalnego jest troska o powołania kapłańskie, a w czasach bpa Ablewicza diecezja tarnowska cieszyła bardzo dużą liczbą powołań, dlatego sprawa właściwego przygotowania kandydatów do kapłaństwa, była jednym z jego priorytetów. Zostało to wyrażone również na poziomie ustawodawstwa diecezjalnego.

a) Ustawodawca diecezjalny wskazał, że codziennym życiem seminarium kieruje rektor we współpracy z przełożonymi i profesorami, których mianował sam biskup. Biskup Ablewicz zaznaczył, że cała działalność wychowawcza i formacyjna przełożonych powinna zmierzać do tego, by wychowankowie wewnętrznie akceptowali przedkładane im postawy i środki wiodące do ich osiągnięcia.

b) Ważnym podkreśleniem w statutach synodalnych było to, iż w całokształcie formacji seminaryjnej podstawową rolę pełni formacja duchowa, której celem jest przygotowanie alumnów do godnego posługiwania w kapłaństwie. Ta formacja dokonuje się przez kształtowanie w alumnach umiejętności trwania w zażyłej i nieustannej łączności z Bogiem. To dzięki tej formacji alumni powinni stać się dojrzałymi ludźmi, prawdziwymi chrześcijanami i gorliwymi kapłanami.

c) Biskup Jerzy Ablewicz wskazał, że wszyscy chrześcijanie, a w szczególności kapłani, powinni zdobyć poprawną i głęboką formację filozoficzno-teologiczną. Formacja intelektualna alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie miała charakter studiów wyższych i dokonywała się w złączonym z Seminarium Instytucie Teologicznym.

d) Prawodawca diecezjalny zaznaczył, że: „Całej formacji kapłańskiej w Seminarium powinien przyświecać cel duszpasterski, którym jest przygotowanie prawdziwych duszpasterzy na wzór Chrystusa Nauczyciela, Kapłana i Pasterza” (stat. 463). Oprócz wykładów z teologii pastoralnej i przedmiotów pokrewnych klerycy powinni gorliwie brać udział w ćwiczeniach praktycznych z homiletyki, katechetyki i liturgiki, a także

włączać się w diecezjalną działalność misyjną, charytatywną i trzeźwościową. Zdaniem ustawodawcy synodalnego formacja pastoralna w seminarium, otwarta i wrażliwa na potrzeby całego Kościoła, powinna uwzględniać przede wszystkim sytuację diecezji tarnowskiej.

e) Każdy biskup diecezjalny przygotowując program duszpasterski w diecezji nie może nie uwzględnić w nim problematyki powołaniowej. Pasterz diecezji tarnowskiej zaznaczył, że powołanie kapłańskie jest Bożym wezwaniem do uobecnienia i kontynuowania zbawczej misji jednania ludzi z Bogiem i między sobą, wielkodusznie przyjętym przez człowieka i potwierdzonym przez Kościół. Tak naprawdę to cały Kościół jest odpowiedzialny za powołania. Odpowiedzialność ta spoczywa na rodzinie, parafii i diecezji, a w szczególności na rodzicach, kapłanach, nauczycielach i wychowawcach.

ROZDZIAŁ III

Biskup i jego *munus sanctificandi* oraz pozostałe obszary jego troski pasterskiej w statutach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej

W soborowej konstytucji o Kościele *Lumen gentium* zostało podkreślone, że biskup „naznaczony pełnią sakramentu kapłaństwa jest szafarzem łaski najwyższego kapłaństwa" (LG, n. 26). Biskupi przez posługę słowa udzielają wiernym mocy Pańskiej ku zbawieniu, a przez sakramenty, których należytym i owocnym rozdawnictwem autorytatywnie kierują, uświęcają wiernych[1]. Wspomniane treści stały się źródła norm prawnych zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego, zgodnie z którymi zadanie uświęcania wykonują najpierw biskupi, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderatorami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym im Kościele (zob. KPK/1983, kan. 835 § 1). Z tego względu do biskupa diecezjalnego, w ramach przysługującej mu kompetencji, należy wydawanie w sprawach liturgicznych norm, które obowiązują wszystkich w Kościele mu powierzonym (zob. KPK/1983, kan. 838 § 4)[2].

Wprawdzie kompetencje biskupa diecezjalnego są ograniczone poprzez *ius divinum*, a następnie powszechnym prawem Kościoła i odnoszą

---

1 LG, n. 26.

2 W tym kontekście zob. B. MARGAŃSKI, *Biskup liturgiem w Kościele partykularnym*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 31 (2012) zeszyt okolicznościowy, s. 132-133.

się do diecezji, w której sprawuje on rzeczywistą władzę, to jednak działalność legislacyjna biskupa diecezjalnego w sprawach liturgicznych i sakramentalnych wydaje się być bardzo szeroka. Pamiętając, że w swojej działalności ustawodawczej ma on obowiązek respektować prawo boskie czy powszechne prawo kościelne, jednak należy wskazać, że posiada on szerokie kompetencje do ustalania norm, polegających na uszczegółowieniu prawa powszechnego, które dają możliwość samodzielnego regulowania określonych obszarów odnoszących się do liturgicznej i sakramentalnej posługi we własnej diecezji. Stanowione przez niego przepisy stają się zatem prawem obowiązującym i dotyczą wszystkich, którzy podlegają jego pasterskiej pieczy[3].

Jak zaznaczono w pierwszym rozdziale niniejszej pracy, biskup diecezjalny jest odpowiedzialny za kierowanie liturgią w swojej diecezji (zob. KPK/1983, kan. 838 § 1). Na takie uprawnienia wskazała najpierw soborowa konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium* (zob. KL, n. 22 § 1), w której biskup został nazwany arcykapłanem swojej owczarni i odpowiedzialnym za chrześcijańskie życie powierzonych mu wiernych (zob. KL, n. 41), a następnie instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów *Inter oecumenici* z 26 września 1964 roku[4]. Biskup jest pasterzem własnym wobec powierzonych mu wiernych (zob. KPK/1983, kan. 381 § 1) i głównym szafarzem Bożych tajemnic (zob. KPK/1983, kan. 387). Dlatego też normy prawa liturgicznego wydane przez niego, w ramach przysługujących mu kompetencji, obowiązują wszystkich jego podwładnych (zob. KPK/1983, kan. 838 § 4).

Sobór Watykański II zadbał o to, aby biskupi diecezjalni pamiętali o swoich uprawnieniach w zakresie liturgii i usilnie ich zachęca do dbałości o przestrzeganie i zachowywanie norm prawa liturgicznego. Jako potwierdzenie można powołać się na sukcesywną instrukcję *Tres abhinc annos* o należytym wykonywaniu zapisów zawartych w *Sacrosanctum Concilium*, która została wydana przez Świętą Kongregację Obrzędów dnia 4 maja 1967 roku. Kongregacja – odwołując się do autorytetu samego

[3] Zob. M. KOŁODZIEJ, *Adaptacje i akomodacje prawa liturgicznego według kan. 838 KPK*, Warszawa 2021, s. 46.

[4] SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio *Inter oecumenici*, dz. cyt., n. 22. Tekst polski: TENŻE, *Instrukcja o należytym wykonywaniu*…, dz. cyt., n. 22.

Chrystusa – pouczyła w niej biskupów, aby pilnie czuwali nad ścisłym przestrzeganiem przepisów prawnych odnoszących się do liturgii[5]. Zachęty kierowane do biskupów diecezjalnych nie są oderwane od norm prawnych. Przeciwnie, one do nich odwołują i nie tylko przypominają o uprawnieniach świętych pasterzy, ale także ciążących na nich obowiązkach. Szczególnie istotny w tej materii i wymagający podkreślenia jest kan. 392 § 2 KPK/1983, w którym prawodawca zaznaczył, że biskup ma czuwać, aby do dyscypliny kościelnej nie wkradły się nadużycia, zwłaszcza w zakresie posługi słowa, sprawowania sakramentów i sakramentaliów, kultu Boga i świętych, jak również zarządzania dobrami[6].

Biorąc pod uwagę powyższe, pasterz Kościoła tarnowskiego nie mógł w ramach zwołanego IV Synodu nie odnieść się w sformułowanych, podpisanych i promulgowanych ustawach, do kwestii związanych z właściwym realizowaniem *munus sanctificandii* w powierzonej mu diecezji. Czynił to zgodnie ze wskazaniami Soboru, a także literą oraz równocześnie duchem prawa powszechnego, zwłaszcza tego zawartego w Kodeksie prawa kanonicznego[7].

Zagadnienia dotyczycące *munus sanctificandii* zostały zawarte w synodalnej Księdze Drugiej zatytułowanej „Uświęcanie". Zawiera 205

---

[5] SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio altera ad exsecutionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam *Tres abhinc annos*, 04.05.1967, AAS 59 (1967), s. 442-443.

[6] Zob. M. KOŁODZIEJ, *Adaptacje i akomodacje*…, dz. cyt., s. 47. Prócz analizy odnoszącej się do ogólnych kompetencji biskupa w materii liturgicznej i sakramentalnej wskazane jest, aby w formie przykładowej przywołać wybrane aktywności, w których realizuje się jego *munus sanctificandi* w diecezji. Pomocą może być katalog, który zaprezentował Tomás Rincón Pérez. Według niego działalność biskupa diecezjalnego w przedmiotowej materii może dotyczyć: 1) zasad przygotowania do sakramentów (zob. KPK/1983, kan. 843 § 2); 2) określenia miejsca celebracji chrztu (zob. KPK/1983, kan. 860 § 1-2); 3) określenia okoliczności odłożenia chrztu dzieci (zob. KPK/1983, kan. 868 § 1 nr 2); 4) ustalenia wieku do bierzmowania, gdy taka możliwość wynika ze wskazań udzielonych przez konferencję biskupów (zob. KPK/1983, kan. 891); 5) wydawania norm odnośnie do binacji i trynacji (zob. KPK/1983, kan. 905 § 2); 6) wskazań co do posługi nadzwyczajnych szafarzy Komunii Świętej (zob. KPK/1983, kan. 943); 7) określenia warunków dopuszczenia do stosowania absolucji jednocześnie wielu penitentów po uzgodnieniu stosownych kryteriów w ramach konferencji biskupów (zob. KPK/1983, kan. 961 § 2); 8) określenia przepisów co do wspólnego sprawowania namaszczenia chorych (zob. KPK/1983, kan. 1002); 9) dyscypliny związanej z ofiarami i stypendiami mszalnymi (zob. KPK/1983, kan. 848, 951). Zob. M. KOŁODZIEJ, *Adaptacje i akomodacje*…, dz. cyt., s. 48.

[7] Warto wspomnieć, że ogólnie w swojej działalności pasterskiej biskup Jerzy Ablewicz poświęcił wiele troski wychowaniu kapłanów i wiernych do zrozumienia doniosłości sakramentów dla życia chrześcijańskiego. Zob. A. ŚLUSARZ, *Kapłan w nauczaniu arcybiskupa Jerzego Ablewicza*, Tarnów 2005, s. 89.

statutów i została podzielona na następujące rozdziały: Sakramenty Święte (stat.109-209); Rok Liturgiczny (stat. 210-228); Modlitwa Kościoła (stat. 229-236); Pogrzeb Chrześcijański (stat. 237-241); Liturgiczna Służba Ołtarza (stat. 242-259); Śpiew i Muzyka Sakralna (stat. 260-280); Miejsca kultu i sztuka sakralna (stat. 281-301); Sanktuaria (stat. 302-314).

1. Biskup a chrzest

Chrzest jest pierwszym i najważniejszym sakramentem. Jako brama sakramentów (*iauna sacramentorum*) jest konieczny do zbawienia przez rzeczywiste lub zamierzone przyjęcie. Należy wyraźnie podkreślić, że chrzest pociąga za sobą nie tylko konkretne skutki teologiczne i duchowe, ale również prawne[8]. Pasterz diecezji słusznie zauważył, że sakrament chrztu, który czyni człowieka dzieckiem Bożym i członkiem wspólnoty Kościoła, powinien być przedmiotem szczególnej troski nie tylko duszpasterzy, lecz także wiernych[9].

1.1. Rodzice

Prawodawca diecezjalny w duchu kan. 868 § 1 podkreślił, że chrztu udziela się dziecku wtedy, gdy przynajmniej jedno z rodziców wyraża zgodę na chrzest i istnieje uzasadniona nadzieja, że będzie ono wychowane po katolicku. Przypomniał także, że rodzice mają obowiązek zatroszczyć się, aby ich dzieci zostały ochrzczone i to najlepiej w pierwszych tygodniach po urodzeniu. Zgłoszenia dziecka do chrztu, dokonują rodzice u swego proboszcza, możliwie najwcześniej po urodzeniu dziecka. Pasterz diecezji zalecił także, aby rodzice wybierali swoim dzieciom imiona chrześcijańskie, które zobowiązują do szczególnej czci świętego patrona i naśladowania jego

[8] K. KIEŁPIŃSKI, *Chrzest i jego skutki w świetle prawa kościelnego*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie" 4 (2016), s. 37-40; Z. JANCZEWSKI, *Przyjęcie sakramentu chrztu. Skutki teologiczno-prawne*, w: *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, B. PIERON, Lublin 2014, s. 60-62;

[9] Zob. IV SDT, stat. 109. Statut wprowadzający do chrztu koresponduje z KPK/1983, kan. 849.

drogi świętości[10]. Z kolei chrzestni, których wybór należy do rodziców dziecka, powinni spełniać warunki określone w prawie kanonicznym, kan. 874 KPK/1983. Jeżeli natomiast chrzestny mieszkał w innej parafii, winien okazać odpowiednie świadectwo wydane mu przez jego proboszcza[11]. Rodzice i chrzestni dziecka powinni brać udział w obrzędzie sakramentalnym, natomiast ich świadome i godne uczestnictwo w tym obrzędzie wymaga odnowienia duchowego przez sakrament pokuty i Eucharystii[12].

1.2. Duszpasterze

Ustawodawca diecezjalny polecił, aby duszpasterze doceniając znaczenie i godność chrztu, zatroszczyli się o należyte przeżywanie tego sakramentu zwłaszcza ze strony rodziców i chrzestnych. M.in. z tego względu w każdej parafii powinna być prowadzona katecheza przedchrzcielna, a obligatoryjnie winni brać w niej udział rodzice i chrzestni. Szczególną troską duszpasterze powinni otoczyć rodziców niepraktykujących i obojętnych religijnie[13].

Pasterz diecezji podkreślił, że dla pełniejszego ukazania związku chrztu z Paschą Chrystusa, należy udzielać tego tego sakramentu podczas niedzielnej Mszy św., przy udziale wspólnoty wiernych. Jednak w wypadku choroby dziecka lub innych uzasadnionych przypadkach, można udzielić chrztu również w dzień powszedni[14]. Ważne było postanowienie, wg którego poza wypadkiem konieczności, nie wolno nikomu bez odpowiedniego zezwolenia udzielać chrztu na obcym terytorium, nawet swoim podwładnym[15]. Dobrze, że duszpasterze i katecheci mieli obowiązek nauczyć udzielania chrztu młodzież, a także tych, którzy przygotowują się do

---

10 Zob. IV SDT, stat. 110-112. Zob. także: KPK/1983, kan. 867 § 1.

11 Zob. IV SDT, stat. 113 § 1-2. Zob. także: KPK/1983, kan. 872; Z. JANCZEWSKI, *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 56 (2013) nr 2, s. 57.

12 Zob. IV SDT, stat. 114.

13 Zob. IV SDT, stat. 116, 118.

14 Zob. IV SDT, stat. 119 § 1-2.

15 Zob. IV SDT, stat. 119 § 3.

małżeństwa oraz osoby opiekujące się dziećmi i pracowników służby zdrowia[16].

W statutach synodalnych zwrócono uwagę także na to, że w razie zaistnienia potrzeby, duszpasterz winien zadbać o należyte przygotowanie dorosłych do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Jednakże chrzest dorosłych, przynajmniej tych, którzy ukończyli 14 rok życia, powinien być zgłoszony biskupowi diecezjalnemu, ażeby, jeżeli uzna to za wskazane, sam udzielił chrztu[17].

Zgodnie ze stat. 123 § 1-2, proboszcz miejsca udzielania chrztu, miał obowiązek zapisać w księdze ochrzczonych imię i nazwisko ochrzczonego, dane personalne rodziców, imiona i nazwiska chrzestnych i szafarza. Księgi ochrzczonych należało starannie przechowywać w kancelarii parafialnej, a odpisy sporządzonych akt przesłać do Kurii Diecezjalnej. Takie postanowienie ustawodawcy synodalnego korespondowało z postanowieniem prawodawcy kodeksowego, zawartym w kan. 877 § 1-2 KPK/1983.

W odniesieniu do pierwszego i najważniejszego sakramentu jakim jest chrzest, biskup diecezjalny Jerzy Ablewicz w statutach synodalnych dużo miejsca i uwagi poświecił rodzicom dziecka, które przyjmuje chrzest. Tym samym zaznaczył, jak bardzo zależy mu na rodzinie, tej podstawowej komórce społecznej. Zresztą, jak zobaczymy później, bp Ablewicz wielokrotnie będzie się odnosił do rodziny na poziomie ustaw. Jednakże w kontekście chrztu dzieci, zabrakło odniesienia do opiekunów prawnych. A tymczasem nieraz przecież zdarza się, że rodzice dzieci umierają, albo te są porzucane przez swoich rodziców, czy wręcz ze względu różne patologie dzieci są wychowywane przez kogoś innego. Z tego też względu na rolę opiekunów prawnych zwrócił uwagę Kodeks prawa kanonicznego w kan. 868 § 1. Szkoda, że zabrakło tego w analizowanym synodzie diecezjalnym.

---

16 Zob. IV SDT, stat. 121.

17 Zob. IV SDT, stat. 122. Zob. także: KPK/1983, kan. 865 § 1.

2. Biskup a bierzmowanie

Bierzmowanie, będące jednym z sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego jest nadprzyrodzonym środkiem udoskonalenia człowieka ochrzczonego, gdyż nadprzyrodzone odrodzenie człowieka będące skutkiem łaski chrztu powinno być utwierdzone, odrodzony zaś człowiek, otrzymawszy za pośrednictwem Kościoła dar wiary, powinien umocnić się do jej wyznawania, efektownego wprowadzania w życie i mężnego świadczenia o niej. Wierni przez sakrament bierzmowania jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronienia jej. Ze względu na wymienione korzyści duchowe Kościół poleca, aby wierni zadbali o przyjęcie we właściwym czasie tego sakramentu[18].

Na poziomie prawodawstwa synodalnego pasterz diecezji zaznaczył wprost, że wierni mają obowiązek przyjąć sakrament bierzmowania, by potem słowem i czynem świadczyć o Chrystusie. Oczywiście ów sakrament należy przyjąć po odpowiednim przygotowaniu[19].

2.1. Kandydaci

W statutach synodalnych znalazło się postanowienie, na mocy którego sakramentu bierzmowania udzielało się młodzieży w siódmej klasie szkoły podstawowej[20]. W przygotowaniu młodzieży do sakramentu bierzmowania należało pamiętać o włączaniu jej w parafialne dzieła apostolskie, zwłaszcza w apostolat trzeźwości przez odpowiedzialne odnowienie przyrzeczeń abstynenckich[21]. Natomiast przed udzielaniem sakramentu bierzmowania

---

[18] T. PAWLUK, *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne" 20 (1977) nr 1-2, s. 177.

[19] Zob. IV SDT, stat. 126.

[20] Zob. IV SDT, stat. 127. Z kolei kandydaci, którzy z różnych przyczyn nie przyjęli sakramentu bierzmowania w okresie szkoły podstawowej, zostali zachęceni, żeby przyjąć go później, po gruntownym przygotowaniu. Odpowiedzialność za to przygotowanie spoczywała na miejscowym duszpasterzu. Zob. IV SDT, stat. 130. Dodajmy, że prawodawca kodeksowy nie wskazuje konkretnego wieku kandydatów do przyjęcia bierzmowania. Zob. KPK/1983, kan. 889 § 1 i kan. 890.

[21] Zob. IV SDT, stat. 128.

delegat biskupi miał obowiązek sprawdzić wiadomości religijne kandydatów i ocenić ich formację religijno-moralną[22].

2.2. Wspólnota parafialna

Ciekawym było postanowienie prawodawcy diecezjalnego, aby bierzmowanie poprzedzić specjalnym przygotowaniem również całej wspólnoty parafialnej. Dokonywało się ono przez okolicznościowe kazania, modlitwę w intencji przystępujących do tego sakramentu, spotkania z rodzicami i świadkami[23]. Rodzice mieli wziąć udział w przynajmniej trzech katechezach, specjalnie dla nich zorganizowanych, celem pogłębienia świadomości własnego bierzmowania, omówienia problemów wychowawczych i dalszej współpracy nad rozwojem życia religijno-moralnego młodzieży. Z kolei świadkowie, których zadaniem jest pomagać bierzmowanym w prowadzeniu chrześcijańskiego życia, powinni spełniać warunki określone w kan. 893 § 1 KPK/1983. Ze względu na związek między chrztem i bierzmowaniem wypada, aby świadkiem bierzmowania był chrzestny co z kolei korespondowało z normą kanonu 893 § 2 KPK/1983[24].

2.3. Duszpasterze

W czasie synodu postanowiono, że sakramentu bierzmowania udziela się w czasie wizytacji kanonicznej parafii, a także poza wizytacją według ustalonego rocznego terminarza dla całej diecezji[25]. Przypomniano również, że każdy kapłan może udzielić sakramentu bierzmowania dzieciom i dorosłym, którzy znaleźli się w niebezpieczeństwie śmierci, a tego sakramentu jeszcze nie przyjęli. Natomiast kapłan, który otrzymał pozwolenie biskupa na udzielenie chrztu dorosłemu lub dopuszczenie osoby

[22] Zob. IV SDT, stat. 129.

[23] Zob. IV SDT, stat. 131.

[24] Zob. IV SDT, stat. 132-133.

[25] Zob. IV SDT, stat. 136.

ochrzczonej do pełnej wspólnoty z Kościołem, został równocześnie upoważniony do udzielenia sakramentu bierzmowania[26].

Ustawodawca diecezjalny idąc za przepisem kan. 895 postanowił, że o udzielonym bierzmowaniu należy uczynić adnotację w księdze ochrzczonych. Do parafialnej księgi bierzmowanych należało wpisać imię i nazwisko szafarza, bierzmowanego, jego rodziców, świadka, a także datę i miejsce bierzmowania[27]. Duszpasterze mieli otoczyć bierzmowanych duchową opieką i powierzać im zadania apostolskie we wspólnocie parafialnej[28].

Można powiedzieć, że pasterz diecezji swoimi postanowieniami w odniesieniu do sakramentu bierzmowania na poziomie ustawodawstwa synodalnego uczynił zadość przepisowi prawa powszechnego: „Biskup diecezjalny jest obowiązany troszczyć się, aby sakrament bierzmowania był udzielony podwładnym, którzy o to proszą należycie i rozumnie" (KPK/1983, kan. 885 § 1).

---

[26] Zob. IV SDT, stat. 137 § 1-2. Jak zaznaczono w pierwszym rozdziale pracy, zwyczajnym szafarzem bierzmowania jest biskup (*confirmationis minister ordinarius est Episcopus*). Zob. KPK/1983, kan. 882. Zob. także: W. BARTOCHA, *Szafarz sakramentu bierzmowania w świetle Pontyfikału i Rytuału rzymskiego oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 27 (2018) nr 1, s. 196-197. Można by zapytać: Co to znaczy, że biskupi są zwyczajnymi szafarzami sakramentu bierzmowania? Z tradycji, a szczególnie z ksiąg liturgicznych Kościoła wschodniego i zachodniego wiadomo, że przez włożenie rąk i słowa święceń udzielana jest biskupom łaska Ducha Świętego i wyciskane na nich święte znamię, tak że w szczególny sposób przejmują oni rolę samego Chrystusa – Mistrza, Pasterza i Kapłana – i działają w Jego zastępstwie (*in persona Christi*, zob. LG, n. 21). Włożenie przez biskupów rąk na ochrzczonych, by im udzielić daru Ducha Świętego – praktykowane już od czasów apostolskich – z czasem zostało nazwane bierzmowaniem. Sakrament ten – udzielany przez biskupów – jest zawsze ważny. Co więcej, biskupów nie można pozbawić uprawnienia do bierzmowania nawet w przypadku, gdyby prowadzili życie na sposób wiernych świeckich czy też popadli w jakieś kary kościelne. Uprawnienie do udzielania bierzmowania przysługujące biskupom nie jest również ograniczone do terenów, na których są oni pasterzami. Taka sytuacja w przypadku bierzmowania ma w Kościele miejsce jedynie w odniesieniu do biskupów. Dlatego też tylko ich nazywamy zwyczajnymi szafarzami sakramentu bierzmowania. Zob. M. PASTUSZKO, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 33 (1990) nr 1-2, s. 102.

[27] Zob. IV SDT, stat. 136.

[28] Zob. IV SDT, stat. 139 § 1. W statutach synodalnych została zawarta swego rodzaju „podpowiedź", że opieka duchowa nad bierzmowanymi może obejmować: tworzenie grup apostolskich, obchód rocznic bierzmowania, pielgrzymki do sanktuariów, duszpasterstwo wakacyjne czy katechezy nawiązujące do sakramentu bierzmowania.

3. Biskup a Eucharystia

We wspominanej przez nas soborowej konstytucji o Kościele *Lumen gentium* zostało zaznaczone, że biskup jest „szafarzem łaski najwyższego kapłaństwa", szczególnie co do Eucharystii, którą sam ofiaruje albo o której ofiarowanie się troszczy, a którą ustawicznie żywi się i wzrasta Kościół. Każdym należytym sprawowaniem Eucharystii kieruje biskup, któremu powierzony jest obowiązek oddawania Majestatowi Bożemu kultu religii chrześcijańskiej i kierowania tym kultem zgodnie z przykazaniami Pańskimi i prawami Kościoła, określonymi bardziej szczegółowo dla diecezji według jego własnego osądu[29].

Prawodawca diecezjalny wprost nawiązując do nauczania *Vaticanum secundum*, a także kan. 897 w statucie wprowadzającym stwierdził, że Najświętsza Eucharystia, stanowi szczyt i źródło całego kultu, a także sprawia i oznacza jedność Ludu Bożego, jest ośrodkiem całego życia chrześcijańskiego[30].

3.1. Sprawowanie

W synodzie słusznie podkreślono, że Msza św., zwłaszcza sprawowana w niedziele i święta z udziałem wspólnoty parafialnej, zajmuje miejsce uprzywilejowane; urzeczywistnia bowiem Kościół lokalny i przedstawia Kościół powszechny w określonym czasie i miejscu. W związku z tym cały miejscowy zespół duszpasterski pod kierunkiem proboszcza miał troszczyć się o odpowiednie przygotowanie każdej Mszy św., zwłaszcza niedzielnej

[29] LG, n. 26.

[30] Zob. IV SDT, stat. 141 § 1; LG, n. 11; KL, n. 41; UR, n. 2, 5, 6, 15. „*Quare ipsum Sacrificium eucharisticum totius cultus Ecclesiae totiusque vitae christianae fons et culmen est* [Dlatego sama eucharystyczna Ofiara jest szczytem i źródłem całego kultu Kościoła i całego życia chrześcijańskiego]". SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio de cultu mysterii eucharistici *Eucharisticum mysterium*, 25.05.1967, AAS 59 (1967), s. 539-573, n. 3e. Tekst polski: TENŻE, *Instrukcja o tajemnicy kultu eucharystycznego „Eucharisticum mysterium"*, 25.05.1967, w: *To czyńcie na Moją Pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, red. J. MIAZEK, Warszawa 1987, s. 154-190, nr 3e. Biskup Ablewicz zauważył, że Eucharystia znalazła się w centrum odnowy soborowej, a statuty IV Synodu Diecezji Tarnowskiej mają służyć odzwierciedleniu tej odnowy. Zob. *Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie II zwyczajnej sesji plenarnej IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie*, 19.12.1983, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, dz. cyt., s. 19-20.

i świątecznej[31]. Dobrze, że pasterz diecezji postanowił, aby w celu godnego uczestnictwa w nabożeństwach, Msze św. w niedziele i święta nakazane celebrować nie częściej niż co 75, 90 minut[32].

W duchu przepisów Kodeksu Jana Pawła prawodawca diecezji zezwolił, aby dla dobra duchowego wiernych, duszpasterze celebrowali Mszę Św. poza miejscem świętym dla małych grup apostolskich, dla grup rekolekcyjnych i parafialnych oraz dla chorych. Z tej też racji mogli binować w dzień powszedni i trinować w niedzielę czy święto nakazane[33]. W statutach synodalnych przypomniano, że Msza św. jest zawsze dla kapłana najważniejszą czynnością dnia, do której winien się dobrze przygotować oraz sprawować ją zgodnie z rubrykami, starannie, punktualnie, bez pośpiechu i z namaszczeniem[34].

Ustawodawca diecezjalny stanowczo podkreślił, że z wyjątkiem wypadków przewidzianych wyraźnie przez prawo, kapłanom nie wolno celebrować lub koncelebrować Mszy św. w tym samym dniu więcej niż jeden raz. W niedziele i święta nakazane, na terenie Diecezji tarnowskiej kapłani mogli dla słusznej przyczyny binować, a gdy domagała się konieczność duszpasterska także trinować. W dni powszednie niedozwolona była trynacja, a w niedzielę i święta kwadrynacja. Zaistniałym potrzebom należało zaradzić w inny sposób, zgodny z przepisami prawa[35].

---

31 Zob. IV SDT, stat. 142 § 1-2. Zob. także: KPK/1983, kan. 899 § 1; T. PAWLUK, *Sprawowanie Eucharystii według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 30 (1987) nr 3-4, s. 4.

32 Zob. IV SDT, stat. 142 § 4.

33 Zob. IV SDT, stat. 143 § 1. Zob. także: KPK/1983, kan. 932 § 1-2; Z. JANCZEWSKI, *Sprawowanie Eucharystii poza miejscem świętym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 298-299.

34 Zob. IV SDT, stat. 144 § 1-2.

35 Zob. IV SDT, stat. 145 § 1-3. Zob. także: KPK/1983, kan. 905 § 1. W kontekście binacji *Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego* stanowi: „Kto na synodzie, podczas wizytacji pasterskiej lub na zjeździe kapłanów koncelebruje z biskupem lub jego delegatem, może powtórnie w tym dniu celebrować Mszę dla dobra wiernych". KONGREGACJA DS. OBRZĘDÓW, *Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego*, Poznań 2004, n. 204. Zob. także: SACRA CONGRAGATIO PRO CULTU DIVINO, *Declaratio In celebratione Missae de concelebratione*, 7.08.1972, AAS 64 (1972), s. 562; J. KODZIA, *Obowiązek sprawowania Mszy świętej oraz jej częstotliwość (kan. 904-905 KPK/1983)*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 2 (2013), s. 157-159; P. MAJER, *„Non licet sacerdoti plus semel in die celebrare" – znaczenie normy kan. 905 § 1 KPK o jednokrotnym sprawowaniu Eucharystii w ciągu dnia*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (199) nr 1-2, s. 177.

Należało także podtrzymać w całej diecezji zwyczaj przyjmowania dobrowolnych ofiar z okazji celebrowania Mszy św., a jeśli zaistniała potrzeba, kapłan powinien celebrować Mszę św. również nie otrzymawszy ofiary, zwłaszcza gdy proszą o to ubodzy[36].

W statutach synodalnych zapisano, że kapłan celebrujący więcej razy w ciągu jednego dnia, oprócz uroczystości Bożego Narodzenia, może zatrzymać dla siebie jedną tylko ofiarę, pozostałe zaś powinien przekazać na cele oznaczone przez ordynariusza miejsca. A ten, który w danym dniu odprawiając drugą Mszę św. koncelebruje, nie może przyjąć za nią ofiary[37]. Wspomniano także, że kapłanowi nie wolno przyjąć do osobistego odprawiania tylu ofiar mszalnych, którym sam nie może zadośćuczynić w ciągu jednego roku. Nadmiar intencji mszalnych wolno przekazać innemu kapłanowi, z zachowaniem przepisów zawartych w kanonach 954 i 955 § 1 KPK/1983[38].

3.2. Uczestnictwo

Prawodawca diecezjalny przypomniał, że w sprawowaniu Eucharystii bierze udział cały Lud Boży pod przewodnictwem biskupa lub kapłana, działającego w osobie Chrystusa. Wszyscy powinni uczestniczyć we Mszy św., każdy na własny sposób, odpowiedni do święceń i zadań liturgicznych[39].

---

[36] Zob. IV SDT, stat. 147.

[37] Zob. IV SDT, stat. 148 § 1-2.

[38] Zob. IV SDT, stat. 149 § 1-2. Marian Pastuszko przypomniał, że na mocy motu proprio *Firma in Traditione* biskupi diecezjalni otrzymali przysługujące im stałe, ściśle określone uprawnienia odnośnie do ofiar mszalnych, mianowicie: 1) prawo zezwalania kapłanom binującym lub trynującym na przyjmowanie ofiar mszalnych z okazji tych Mszy świętych; 2) prawo redukowania – ze względu na uszczuplenie dochodów – obowiązku obciążającego kapituły katedralne i kolegiackie, to jest codziennego aplikowania owoców Mszy świętej; 3) prawo zmiany – jeśli zachodzi odpowiednia przyczyna – ustalonych w fundacjach dni, kościołów oraz ołtarzy sprawowania i aplikowania owoców Mszy świętej. To motu proprio *Firma in Traditione* umożliwiło biskupom zaradzenie różnym trudnościom ze sprawowaniem Mszy zgodnie z intencją ofiarodawców oraz innym potrzebom Kościoła. Obecny Kodeks, podobnie jak czynił to poprzedni, powołuje się w kan. 945 § 1 na przyjęty i zaaprobowany przez Kościół obyczaj, by wskazać, że jakikolwiek kapłan celebrujący lub koncelebrujący godziwie przyjmuje złożoną mu ofiarę mszalną, aby aplikował owoce Mszy świętej w przedstawionej intencji. Zob. M. PASTUSZKO, *Ofiary mszalne*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 29 (1986) nr 3-4, s. 116. Zob. także: Z. JANCZEWSKI, *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego*, „Roczniki Nauk Prawnych" 16 (2006) nr 1, s. 289-292.

[39] Zob. IV SDT, stat. 151. Dobrze jeżeli cała parafia – względnie duża jej część – schodzi się na zgromadzenie eucharystyczne pod przewodnictwem kapłana lub też część diecezji zbiera

Kapłani zostali zobligowani do częstego pouczania wiernych o wartości i owocach Mszy św. i zachęcania ich do uczestniczenia w niej także w święta nienakazane, lecz tradycyjnie obchodzone, a także w dni powszednie szczególnie w Adwencie i w Wielkim Poście. Duszpasterze winni także w miarę możności gromadzić dzieci i młodzież na Mszy św. również w dni powszednie w ciągu roku szkolnego, a nawet w ciągu wakacji i ferii[40].

Ustawodawca diecezjalny zaznaczył, że godną pochwały praktyką jest uczestnictwo we Mszy św. z okazji takich uroczystości i rocznic jak: chrzest, I Komunia św., bierzmowanie, sakrament małżeństwa, jubileusze, imieniny, pogrzeb, rocznica śmierci[41]. Natomiast w duchu kan. 920 § 1-2 KPK/1983 zapiano w statutach, że każdy wierny po przyjęciu Najświętszej Eucharystii po raz pierwszy, ma obowiązek przyjmować ją odtąd przynajmniej raz w roku, w okresie wielkanocnym. Dla słusznej przyczyny obowiązek ten można wypełnić w innym czasie w ciągu roku[42].

Zgodnie z kan. kan. 917 oraz kan. 921 § 2 wierni mogą po raz drugi przystąpić do Komunii św. w ciągu tego samego dnia, lecz jedynie podczas sprawowania Eucharystii, w której uczestniczą. Natomiast wiernym, którzy w danym dniu przystąpili już do Komunii św., a później znaleźli się w niebezpieczeństwie śmierci, bardzo się zaleca przyjąć ją ponownie, na sposób Wiatyku. Gdyby zaś niebezpieczeństwo śmierci trwało dłużej, Kościół zaleca, aby Komunia św. jako Wiatyk, była udzielana przez szereg dni[43].

Prawodawca diecezjalny przypomniał, że pierwsza Komunia św. jest dopełnieniem chrześcijańskiego wtajemniczenia oraz wprowadzeniem w pełne uczestnictwo w Eucharystii. Z tego względu słuszne jest ubogacenie tego doniosłego momentu w życiu dziecka także zewnętrznymi elementami, które podkreślają uroczysty i radosny charakter dnia. Należy jednak stanowczo przeciwstawiać się temu wszystkiemu, co zmierza do laicyzacji,

się pod przewodnictwem biskupa. Do biskupa lub kapłana dołączają klerycy, diakon, akolita lub też świeccy posługujący i uczestniczący na swój sposób w zgromadzeniu liturgicznym. Zob. R. RAK*, Eucharystia w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego: spojrzenie pastoralno-teologiczne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 16 (1983), s. 142-143.

40 Zob. IV SDT, stat. 154 § 1-2.

41 Zob. IV SDT, stat. 155 § 2.

42 Zob. IV SDT, stat. 155 § 3.

43 Zob. IV SDT, stat. 156 § 1-2.

a nawet do profanacji uroczystości domowych związanych z I Komunią św. Widzimy zatem, że już prawie 40 lat temu na terenie diecezji tarnowskiej musiały pojawiać się przypadki nieodpowiedzialnego podchodzenia do I Komunii, czy też czynienia z uroczystości komunijnej „fajnej imprezy", jak to niestety ma coraz częściej miejsce dzisiaj. Biskup Ablewicz jednak po raz kolejny okazał się przenikliwy i próbujący zaradzić niepokojącym zjawiskom[44].

Ustawodawca diecezji posłuszny prawu powszechnemu przypomniał, że zabronione jest dopuszczanie do Komunii św. osób będących w karach kościelnych oraz trwających z uporem w jawnym grzechu ciężkim. Godnym uznania i odnotowania był zapis, że „W każdym wypadku należy zachować takt i poszanowanie dla ludzkiej godności"[45].

3.3. Kult

Poprzez prawo diecezjalne biskup Ablewicz przypomniał także, że Eucharystię, którą słusznie nazwał „naszym największym dobrem", należy z najwyższą czcią i pilnością przechowywać nie tylko w kościele parafialnym, lecz również w kościele lub głównej kaplicy złączonej z domem instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostolskiego. Na przechowywanie Eucharystii w innych kościołach i kaplicach wymagane było zezwolenie miejscowego ordynariusza[46].

---

[44] Zob. IV SDT, stat. 158 § 1-2.

[45] Zob. IV SDT, stat. 160. Zob. także: KPK/1983, kan. 915. Odnosząc się do wspomnianego statutu i kanonu kodeksowego, w kontekście omawianych przez nas uprawnień biskupa diecezjalnego w ostatnim czasie coraz częściej pojawia się pytanie, czy odmowa Komunii świętej niektórym katolikom uczestniczącym aktywnie w życiu politycznym jest konieczna ze względu na ich publiczne poparcie dla aborcji na żądanie. Biorąc pod uwagę szeroki zakres okoliczności związanych z wydaniem ostrożnego osądu w tak poważnej sprawie, kard. Raymond Leo Burke stwierdza: „We recognize that such decisions rest with the individual bishop in accord with the established canonical and pastoral principles. Bishops can legitimately make different judgments on the most prudent course of pastoral action". R.L. BURKE, *Canon 915: The discipline regarding the denial of Holy Communion to those obstinately persevering in manifest grave sin*, „Periodica de Re Canonica" 96 (2007), s. 3-4.

[46] Zob. IV SDT, stat. 162 § 1-2. Zob. także: KPK/1983, kan. 934 § 1-2. „The Ordinary of the place has the right to grant permission to store the Most Holy Sacrament of the Eucharist in other Catholic churches within his diocese. The Eucharist can also be stored in the chapel of the bishop". M. CZAJA, A *selection of issues concerning the sacrament of The Holy*

Podejmując pasterską troskę o Najświętszą Eucharystię, także na analizowanym w niniejszej pracy poziomie legislacyjnym, pasterz diecezji nie mógł nie nawiązać do kan. 938 § 1-3 KPK/1983 i postanowić, że Eucharystię należy przechowywać tylko w jednym tabernakulum tak skonstruowanym, aby wykluczyć niebezpieczeństwo profanacji. Z tej też racji powinno być ono nieusuwalne, pancerne i ogniotrwałe[47].

Pasterz diecezji zadbał również, aby w statutach synodalnych zapiano, iż zgodnie z tradycją diecezji tarnowskiej, poleca się kapłanom urządzanie uroczystego wystawienia i adoracji Najświętszego Sakramentu:

- w pierwsze niedziele miesiąca po każdej Mszy św.;
- w pierwsze piątki miesiąca po Mszach św. wotywnych;
- w pierwsze czwartki miesiąca;
- w godzinę święta o ile warunki miejscowe na to pozwalają[48].

Z kolei w okresie poprzedzającym Środę Popielcową należało urządzić tzw. Czterdziestogodzinne Nabożeństwo. Przez trzy niedziele po południu, albo w czwartek poprzedzający Środę Popielcową, albo w ostatnią niedzielę, poniedziałek i wtorek, należało urządzić uroczyste wystawienie Najświętszego Sakramentu oraz przeprowadzić adorację dla poszczególnych stanów i grup. Natomiast w okresie Wielkiego Postu należało urządzać uroczyste wystawienie Najświętszego Sakramentu podczas nabożeństwa Gorzkich Żali i przy Grobie Pańskim[49].

Choć proces stanowienia prawa partykularnego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej przypadał na okres stanu wojennego, biskup Ablewicz zachęcił, aby tam, gdzie jest to możliwe, odbywały się procesje po drogach publicznych w uroczystość Bożego Ciała, a wierni powinni zaznaczać w niej swój aktywny

Eucharist in the valid canonical legislation, „Review of European and Comparative Laws" 26-27 (2016), s. 94.

47 Zob. IV SDT, stat. 162 § 3. Już w *Instrukcji Świętej Kongregacji Sakramentów o troskliwym przechowywaniu Najświętszej Eucharystii „Nullu Unqam Tempore"* wspomniano, że tabernakulum ma być nieruchome i szczelnie zamknięte, a od tego nakazu, samego w sobie poważnego, Biskup nie może dyspensować. „Ab hoc praecepto per se gravi nec Episcopus valet dispensare". SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Sanctissima Eucharistia Sedulo Custodienda *Nullo unquam tempore*, 26.05.1938, AAS 30 (1938), s. 199.

48 Zob. IV SDT, stat. 164 § 1.

49 Zob. IV SDT, stat. 164 § 1-3. Więcej na temat adoracji Najświętszego Sakramentu o której traktuje Jerzy Ablewicz, zob.: W. BROŻEK, *„Abyśmy byli ludźmi świętymi…" Świętość chrześcijanina w nauczaniu Arcybiskupa Ablewicza*, Tarnów 2019, s. 175.

udział między innymi przez budowanie ołtarzy. Również w oktawę Bożego Ciała należało urządzać tradycyjnie uroczyste procesje z Najświętszym Sakramentem[50].

Ustawodawstwo odnoszące się do niezwykle ważnej dla Kościoła dziedziny, jaką jest kult Najświętszego Sakramentu, Jerzy Ablewicz zakończył przypomnieniem zawartym w stat. 168, iż „Powołaniem i obowiązkiem kapłanów jest rozbudzać i umacniać kult Eucharystii, zachęcając wiernych, nade wszystko własnym przykładem, do różnych form tego kultu".

Można powiedzieć, że względu na to, iż to właśnie biskup kieruje powierzonym mu Kościołem partykularnym, jego obowiązkiem jest korygowanie, pobudzanie, a czasem nawet karcenie, ponieważ piastuje urząd, jaki przyjął przez święcenia biskupie. Do niego więc należy, zgodnie z przepisami prawa, nadzór nad dyscypliną celebracji Eucharystii we wszystkich kościołach i kaplicach jego diecezji. Powinien on zabiegać, aby prezbiterzy zdobywali coraz pełniejsze zrozumienie głębokiego sensu obrzędów liturgicznych, będąc prowadzeni do czynnego i owocnego udziału w sprawowaniu Mszy św. Z tego też względu musi czuwać nad tym, aby takie celebracje odbywały się coraz godniej.

Ze swej strony biskup powinien także postępować zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. Lud chrześcijański ma bowiem prawo oczekiwać, że będzie on strzegł tego, by w dyscyplinę kościelną nie wkradały się nadużycia, zwłaszcza gdy chodzi o sprawowanie sakramentów. Stojąc więc na straży zapewnienia tego uprawnienia swojej owczarni, ma niezwykle odpowiedzialny obowiązek zapewnienia prawidłowego sposobu celebrowania liturgii Mszy św. i korygowania występujących w niej nieprawidłowości, prowadzących do niegodziwego sprawowania Eucharystii[51]. Jerzy Ablewicz z pewnością sprostał tym zadaniom.

---

[50] Zob. IV SDT, stat. 166 § 1-2. Zob. także: P. ZAJĄC, *Ad imaginem Ecclesiae universalis. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)*, Warszawa 2024, s. 230-232.

[51] Zob. Z. JANCZEWSKI, *Binacja i trynacja Mszy Świętej*…, dz. cyt., s. 298.

4. Biskup a pokuta

W myśl kan. 134 § 1 ordynariuszami miejscowymi są także biskupi diecezjalni. Mają oni władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią, ale tylko w powierzonej im diecezji i pod zwierzchnictwem papieża (kan. 381 § 1). Te szerokie uprawnienia potrzebne są biskupom, ponieważ Kościół obejmuje w swoim łonie także grzeszników. Jest święty, ale zarazem ciągle potrzebuje oczyszczenia, podejmuje ustawicznie pokutę i odnowienie. W sakramencie pokuty wierni otrzymują przebaczenie grzechów i równocześnie dostępują pojednania z Kościołem[52]. Zgodnie z myślą prawodawcy powszechnego Biskupi diecezjalni są głównymi szafarzami tajemnic Bożych (kan. 387), a jak przypomniał *Vaticanum secundum*, są także kierownikami karności pokutnej (*moderatores disciplinae poenitentialis*)[53]. Kościół sprawuje sakrament pokuty przez biskupów, którzy głosząc słowo Boże wzywają wiernych do nawrócenia oraz ogłaszają i udzielają im odpuszczenia grzechów w imieniu Chrystusa i mocą Ducha Świętego. Wreszcie biskupi diecezjalni troszczą się o zapewnienie wiernym posługi pojednania posyłając do wszystkich parafii, a nawet do poszczególnych grup wiernych, prezbiterów z uprawnieniem do spowiadania. Prezbiterzy ci działają we wspólnocie ze swoim biskupem, w którego posłudze uczestniczą[54].

---

[52] LG, n. 11.

[53] LG, n. 26.

[54] Zob. M. PASTUSZKO, *Uprawnienie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (kanony 966-975 i kan. 144 §§ 1-2)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 37 (1994) nr 3-4, s. 204. W kontekście poruszanych przez nas uprawnień biskupa dodajmy także, że na podstawie kan. 873 § 1 KPK z 1917 r. ordynariusze miejscowi, nawet jeśli nie byli biskupami, posiadali zwyczajną jurysdykcję do spowiadania na własnym terytorium, natomiast biskupi tytularni nie otrzymywali mocą samego prawa jurysdykcji do słuchania spowiedzi. Dopiero papież Paweł VI w motu proprio *Pastorale munus* z 30 listopada 1963 r. postanowił, że wszyscy biskupi – tak rezydencjalni, jak tytularni – od chwili autentycznego powiadomienia ich o prowizji kanonicznej mają przywilej słuchania spowiedzi wiernych – w tym także zakonnic – wszędzie, chyba że ordynariusz miejsca wyraźnie zabronił spowiadać któremuś biskupowi. Obecnie (to jest od promulgowania Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku) mamy do czynienia już nie z przywilejem, ale prawem, gdyż na mocy kan. 967 § 1 wszyscy biskupi – w tym również tytularni – mogą ważnie spowiadać wszędzie (czyli w całym Kościele), jak sam papież czy kardynałowie. Jednak godziwie mogą spowiadać wszyscy biskupi – także tytularni – tylko w tej diecezji, w której biskup diecezjalny nie zabronił im tego dekretem partykularnym; ordynariusz miejscowy natomiast niebędący biskupem diecezjalnym nie może biskupom (także tytularnym) zakazać spowiadania w swojej jednostce administracyjnej, gdyż kan. 967 przyznaje takie uprawnienie tylko biskupom diecezjalnym. Zob. M. PASTUSZKO, *Uprawnienie do spowiadania wynikające z prawa (kan. 967)*, „Prawo Kanoniczne.

Odnosząc się do sakramentu pokuty i pojednania ustawodawca diecezjalny słusznie zauważył, że sakrament pokuty powinien w praktyce duszpasterskiej wyraźnie ukazywać swój indywidualny i wspólnotowy wymiar, a następnie przypomniał, że wierni winni przystępować do niego:

1. obowiązkowo przynajmniej raz w roku zgodnie z kan. 989;

2. zawsze ilekroć mają świadomość ciężkiej winy;

3. w trosce o pogłębienie życia chrześcijańskiego w okresie Wielkanocy i Bożego Narodzenia, a także częściej i systematycznie[55].

4.1. Wychowanie do Pokuty

Ataki na Kościół katolicki w naszej ojczyźnie, które wypływają gł. z kręgów lewicowo-liberalnych i antyklerykalnych stały się swego rodzaju modą, z ich perspektywy wręcz czymś wskazanym. Niektóre z nich są groteskowe. Jednakże w ostatnim czasie słyszymy wyjątkowo absurdalne głosy, dotyczące wprowadzenia zakazu spowiedzi małoletnich. Biskup Ablewicz jako pasterz diecezji bardzo dobrze postulował na poziomie prawa partykularnego, aby wychowanie do pełnego przeżywania nawrócenia w sakramencie pokuty rozpoczynać od najwcześniejszych lat. Z tego też względu ważna rola przypada rodzicom, którzy powinni:

1. uczyć dzieci zastanawiania się nad swoimi czynami, uczyć je przebaczania drugim i zwracania się o przebaczenie;

2. formować u dzieci postawę gotowości czynienia dobra i naprawiania po pełnionego zła;

3. dawać przykład częstego przystępowania do sakramentu pokuty[56].

Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 3-4, s. 119. Warto także zaznaczyć, że prawodawca powszechny w kan. 1355 § 1 KPK/1983 przyznał każdemu biskupowi uprawnienie do uwolnienia penitenta w sakramencie pokuty od zaciągniętej kary *latae sententiae*, ustanowionej ustawą powszechną bądź partykularną, jeśli nie została zdeklarowana, a także gdy nie jest zarezerwowana Stolicy Apostolskiej. Biskup, niezależnie od urzędu czy funkcji pełnionej w Kościele, otrzymuje takie uprawnienie z chwilą konsekracji biskupiej. Jest ono zatem uprawnieniem personalnym, przyznanym przez prawo i wpisanym w prerogatywy władzy święceń biskupich, którego nie można delegować. Tym samym nie posiadają go ci prezbiterzy bez sakry biskupiej, którzy w prawie są zrównani z biskupem diecezjalnym (kan. 381 § 2 KPK/1983). Zob. M. STOKŁOSA, *Uwolnienie z kar kościelnych w sakramencie pokuty*, „Studia Redemptorystowskie" 9 (2011), s. 339.

[55] Zob. IV SDT, stat. 169 § 1-2.

Nie ulega wątpliwości, że obowiązek formowania sumień wiernych spoczywa przede wszystkim na duszpasterzach i katechetach. Z tego też względu, zdaniem Jerzego Ablewicza, duszpasterze i katecheci powinni:

1. ukazywać związek sakramentu pokuty z całokształtem życia chrześcijańskiego w przepowiadaniu słowa Bożego i w katechizacji;

2. przedstawiać pokutę nie tylko negatywnie jako oczyszczanie się z grzechów, ale przede wszystkim pozytywnie jako ustawiczną przemianę i pełniejsze zwrócenie się do Boga;

3. położyć szczególny nacisk na żal za grzechy, mocne postanowienie poprawy, zadośćuczynienie, które usposabiają i prowadzą do prawdziwego nawrócenia;

4. zachęcać wiernych do praktyki wieczornego rachunku sumienia;

6. starać się, aby każdy wierny umiał obudzić w sobie pragnienie żalu doskonałego[57].

4.2. Sprawowanie Sakramentu Pokuty

Pasterz diecezji również na poziomie prawodawstwa zawarł w statutach polecenie, aby kapłani codziennie służyli wiernym w konfesjonale czekając na penitentów, a także chętnie podejmowali się stałego kierownictwa duchowego[58]. Z kolei w gablotce parafialnej należało zamieszczać informacje o czasie, w którym wierni mogli skorzystać z sakramentu pokuty[59]. Zalecono urządzanie spowiedzi w soboty i w dni przedświąteczne. Należało też zadbać, aby w niedziele zwłaszcza przed mszami spowiednicy byli w konfesjonałach. Słusznym było także zwrócenie się do duszpasterzy, aby pouczali wiernych, by w miarę możności korzystali z sakramentu pokuty poza Mszą św.[60] Zresztą wiernym powinno się stworzyć możliwości skorzystania z sakramentu pokuty z okazji Mszy obrzędowych, zwłaszcza z okazji chrztów,

[56] Zob. IV SDT, stat. 170 § 1-2.

[57] Zob. IV SDT, stat. 171 § 1-2.

[58] Zob. IV SDT, stat. 174 § 1.

[59] Zob. IV SDT, stat. 174 § 3.

[60] Zob. IV SDT, stat. 175 § 1-2.

ślubów i pogrzebów[61]. Dobrze, że zachęcono do tego, by w większych parafiach miejskich, ale nie tylko, w dni większego udziału wiernych, urządzać całodzienne lub kilkugodzinne dyżury w konfesjonałach. Dyżury te powinni podejmować także kapłani okolicznych parafii[62].

W statutach synodalnych szczególnie wezwano duszpasterzy do podtrzymywania praktyki spowiedzi pierwszopiątkowej, zwłaszcza dzieci i młodzieży[63]. Proboszczowie powinni zorganizować spowiedź parafialną, zwłaszcza w Adwencie i w Wielkim Poście, zapraszając odpowiednią ilość spowiedników. Z kolei katecheci powinni zatroszczyć się o przygotowanie dzieci i młodzieży do spowiedzi na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego, w Adwencie i w Wielkim Poście, a także przed pierwszym piątkiem miesiąca. Jako jedną z form przygotowania zalecono nabożeństwo pokutne[64].

Prawodawca diecezjalny, idąc za wskazaniem prawodawcy kodeksowego, przypomniał, że miejscem właściwym sprawowania sakramentu pokuty jest kościół lub kaplica. W każdym kościele powinno być przynajmniej tyle stałych konfesjonałów, ilu kapłanów spełnia posługę duszpasterską w parafii. Konfesjonały powinny być tak zbudowane i umieszczone, aby zapewniały dyskrecję oraz swobodę korzystania z sakramentu pokuty. Godnym uznania było polecenie pasterza diecezji, aby zadbać o odpowiedni konfesjonał oraz miejsce dla penitentów niepełnosprawnych[65]. Ostatnim wskazaniem zawartym w statutach diecezjalnych było zaznaczenie, że właściwym strojem liturgicznym szafarza sakramentu pokuty jest komża i stuła koloru fioletowego[66].

Zabrakło jednak w synodzie ważnego wskazania duszpasterskiego zawartego w prawie powszechnym, w kan. 964 § 3, że spowiedzi nie należy przyjmować poza konfesjonałem, z wyjątkiem uzasadnionej przyczyny.

---

61 Zob. IV SDT, stat. 176.

62 Zob. IV SDT, stat. 177.

63 Zob. IV SDT, stat. 178. To, że praktyka pierwszych piątków miesiąca jest tak popularna i żywa do dziś w diecezji, którą kierował biskup Jerzy Ablewicz, to z pewnością jeden z owoców jego biskupiej troski, również na poziomie ustawodawczym.

64 Zob. IV SDT, stat. 179 § 1-2.

65 Zob. IV SDT, stat. 181 § 1-2. Zob. także: KPK/1983, kan. 964 § 1-2.

66 Zob. IV SDT, stat. 182.

Należało to zaznaczyć w prawie diecezjalnym bowiem dochodziło do nadużyć w tym względzie.

5. Biskup a namaszczenie chorych

Przedstawiając prawne działania biskupa Jerzego Ablewicza w odniesieniu do sakramentu namaszczenia, warto wpierw zauważyć normy wydane przez prawodawcę powszechnego, który w kanonach 999-1003 koncentruje się na roli Kościoła w sprawowaniu namaszczenia chorych. Mają one na uwadze przede wszystkim osobę biskupa a także prezbitera, kładąc w ten sposób nacisk na funkcję szafarza tego sakramentu. Ważne jest zwrócenie uwagi również na gest sakramentalny, a więc odpowiednie użycie materii i formy. Pierwsza kwestia to osoba biskupa, który dokonuje poświęcenia oleju używanego podczas sprawowania sakramentu chorych. Biskup jest tutaj postacią pierwszoplanową ze względu na udział w jedynym Kapłaństwie Chrystusa i posiadanie najwyższego stopnia święceń, a więc korzystanie z pełni władzy nauczania, uświęcania i kierowania, przekazanej przez Jezusa apostołom, a przez nich ich następcom. Do grona najbliższym pomocników biskupów należą prezbiterzy, którzy mają także udział w kapłańskiej misji Jezusa Chrystusa i potrójnej władzy proporcjonalnie wypływającej z przyjętych święceń. Stąd też kodeks, wskazując na szafarza sakramentu chorych, mówi, że ważnie udziela go każdy kapłan i tylko kapłan, a więc biskup lub prezbiter[67].

Na początku biskup Ablewicz zwrócił się z pasterską zachętą, aby wszyscy wierni znajdujący się w niebezpieczeństwie śmierci z powodu choroby lub starości z wiarą przyjmowali sakrament namaszczenia chorych, który gładzi grzechy jeszcze nie odpuszczone w sakramencie pokuty, daje cierpliwość w znoszeniu choroby, umacnia w walce z pokusami, i przywraca zdrowie duszy, a niejednokrotnie również zdrowie ciała[68].

---

[67] Zob. R. PTAK, *Sakrament namaszczenia chorych – teologiczno-prawne aspekty kanonów 998-1007 KPK/1983*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 305-306; B.W. ZUBERT, *Sakrament namaszczenia chorych: próba wykładni obowiązujących przepisów kodeksowych*, „Kościół i Prawo" 13 (1998), s. 238-239.

[68] Zob. IV SDT, stat. 183.

Pasterz diecezji polecił, aby w okresie Adwentu i Wielkiego Postu i w Tygodniu Miłosierdzia, zorganizować w parafii dzień chorych. W kościele powinno się urządzić nabożeństwo dla ludzi w podeszłym wieku i chorych, i ułatwić im wzięcie udziału w tym nabożeństwie. Tym, którzy nie mogli przybyć do kościoła, należało zapewnić możliwość przyjęcia sakramentów świętych w domu[69]. Duszpasterze powinni często odwiedzać chorych w domach i szpitalach, aby przez osobiste spotkanie dopomóc im w przezwyciężaniu ewentualnych uprzedzeń i obaw przed przyjęciem sakramentu namaszczenia. Nadto duszpasterze i katecheci winni pouczać wiernych o warunkach godnego przyjęcia sakramentu namaszczenia chorych i o jego skutkach[70].

Ustawodawca diecezjalny zaznaczył, że obowiązek udzielania sakramentu chorych spoczywa na wszystkich duszpasterzach, jednak w razie potrzeby również inni kapłani powinni pospieszyć z posługą tego sakramentu[71]. Następnie biskup diecezjalny korzystając ze swoich kodeksowych uprawnień wynikających z kan. 1002 KPK/1983 polecił, aby wspólnotowe sprawowanie sakramentu chorych poprzedzała odpowiednia katecheza i spowiedź sakramentalna[72]. Jerzy Ablewicz, mając na uwadze pasterską troskę o powierzonych sobie wiernych, idąc za wskazaniem kan. 1005, polecił, aby w wątpliwości, czy chory osiągnął używanie rozumu, czy poważnie choruje albo czy rzeczywiście już umarł, udzielić sakramentu namaszczenia[73].

Pasterz diecezji zezwolił także na to, by każdy kapłan nosił ze sobą olej poświęcony, aby w razie konieczności mógł udzielić sakramentu namaszczenia chorych[74]. Trzeba przyznać, że choć owo wskazanie było

---

69 Zob. IV SDT, stat. 184.

70 Zob. IV SDT, stat. 185-186.

71 Zob. IV SDT, stat. 187 § 1.

72 Zob. IV SDT, stat. 187 § 2. Wspomniany wyżej kan. 1002 KPK/1983 wprost odnosi się do biskupa diecezjalnego i stanowi, że wspólne sprawowanie sakramentu namaszczenia dla wielu równocześnie chorych może być dokonywane według przepisów biskupa diecezjalnego (*iuxta Episcopi dioecesani praescripta*).

73 Zob. IV SDT, stat. 187 § 3.

74 Zob. IV SDT, stat. 187 § 4.

zbieżne z Kodeksem prawa kanonicznego[75], to jednak był to odważny zapis ustawodawczy (zwłaszcza jak na tamte czasy). Do dziś niejeden teolog np. dogmatycy czy liturgiści, są zdania, iż święte oleje powinny być godnie przechowywane, a nie żeby sobie je tak po prostu nosić, czy wozić w samochodzie. Z drugiej jednak strony ustawodawca diecezjalny polecił, aby kapłan udający się do chorego z Najświętszym Sakramentem, nie prowadził sam pojazdu, poza wypadkami konieczności[76].

W statutach synodalnych znalazło się także polecenie, aby fakt udzielania sakramentów świętych był odnotowany w parafialnej księdze odwiedzin i zaopatrzenia chorych[77].

Bardzo dobrze, że na poziomie jurydycznym kierujący diecezją zwrócił się wprost z typowo duszpasterskim poleceniem, stanowiącym, że to najbliższe otoczenie chorego: rodzina, sąsiedzi, służba zdrowia, są odpowiedzialni za wezwanie w odpowiednim czasie kapłana z posługą sakramentu namaszczenia[78]. Domownicy i najbliższe otoczenie powinni również zadbać o odpowiednie przygotowanie zarówno chorego jak i tego wszystkiego, co służy godnemu sprawowaniu sakramentu namaszczenia[79]. Wszyscy wierni zostali wezwani do tego, aby starać się nosić przy sobie jakiś znak zewnętrzny przynależności do Kościoła: medalik, krzyżyk, różaniec, obrazek, który w razie wypadku oznacza pośrednio pragnienie przyjęcia sakramentu namaszczenia[80].

Biorąc pod uwagę kontekst historyczny i polityczny w jakim przeprowadzano synod, nie dziwi zapis ustawodawcy stanowiący, że w przypadku lekceważenia duchowych potrzeb ludzi chorych, utrudniania kapłanowi dostępu do chorych w domach prywatnych, w szpitalach, zakładach lecznictwa zamkniętego i w jakichkolwiek innych sytuacjach, katolicy świeccy

---

75 Zob. KPK/1983 kan. 1003 § 3. Zob. F.R. MCMANUS, *The Minister of the Anointing of the Sick (c. 1003)*, w: J.A. CORIDEN, T.J. GREEN, D.E. HEINTSCHEL, *The Code of Canon Law*…, dz. cyt., s. 707-708.

76 Zob. IV SDT, stat. 188.

77 Zob. IV SDT, stat. 189.

78 Zob. IV SDT, stat. 190.

79 Zob. IV SDT, stat. 191 § 1.

80 Zob. IV SDT, stat. 193 § 2.

winni uważać za swój apostolski obowiązek umożliwienie choremu przyjęcia tego sakramentu[81].

6. Biskup a kapłaństwo

Spośród wszystkich sakramentów, najmniej miejsca na poziomie ustawodawstwa synodalnego, bp Jerzy Ablewicz poświęcił sakramentowi święceń.

Pasterz diecezji polecił, aby duszpasterze i wierni gorąco modlili się o powołania kapłańskie oraz za tych, którzy w seminarium duchownym przygotowują się do kapłaństwa[82]. Idąc za dyspozycją kan. 1043 KPK/1983, ważne zadanie przedłożono proboszczom, którzy ogłaszając z ambony nazwiska kandydatów do święceń winni nie tylko przypominać o obowiązku zgłoszenia przeszkód, ale także polecać ich modlitwie wiernych[83].

Ze względu na to, że również w czasach, gdy bp Jerzy Ablewicz był zarządcą diecezji, Kościół Tarnowski cieszył się licznymi powołaniami, stąd też w statuach synodalnych znalazło się odniesienie do prymicji, które były organizowane w wielu parafiach. Otóż prymicje kapłańskie, jako ważne wydarzenie religijne w życiu parafii, należało wykorzystać dla przybliżenia wiernym tajemnicy kapłaństwa Jezusa Chrystusa i przypomnienia roli

---

81 Zob. IV SDT, stat. 194.

82 Zob. IV SDT, stat. 196 § 1.

83 Zob. IV SDT, stat. 196 § 2. O przeszkodzie do święceń należy powiadomić biskupa – szafarza święceń, bo to od niego zależy niedopuszczenie do święceń tego, który jest obciążony przeszkodą lub nieprawidłowością. Gdyby powiadomienie ordynariusza stwarzało trudności dla wiernego, może on powiadomić proboszcza tej parafii, na terenie której przebywa przyjmujący święcenia, i ten powiadomi swojego ordynariusza – szafarza święceń. Marian Pastuszko podkreślił, że obowiązek powiadomienia o przeszkodzie do święceń jest poważny, ponieważ chodzi o bardzo ważne sprawy, np. gdyby na skutek braku powiadomienia o pijaństwie przyjmującego święcenia udzielono święceń pijakowi, konsekwencje tego będą wielkie – wspólnota kościelna poniesie wielką szkodę. Dlatego takie powiadomienie uznaje się za większy obowiązek niż powiadomienie o istnieniu przeszkody małżeńskiej między zamierzającymi zawrzeć małżeństwo, ponieważ w tym drugim przypadku szkoda zwykle będzie miała mniejsze rozmiary. Zob. M. PASTUSZKO, *Nieprawidłowości i przeszkody do święceń (kanony 1040-1049)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 50 (2007) nr 3-4, s. 187. Zob. także: M. ZABOROWSKI, *Przeszkody do przyjęcia i wykonywania święceń w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Annales Canonici" 7 (2011), s. 290.

kapłana we wspólnocie Kościoła. Całą uroczystość prymicyjną powinna cechować godność, prostota i umiar. Wykluczono więc z niej elementy zabaw świeckich, alkohol i tańce, a nowo wyświęceni kapłani, zarówno diecezjalni jak i zakonni, mieli obowiązek szczegółowo uzgodnić z miejscowym proboszczem przebieg uroczystości prymicyjnych w kościele i poza kościołem[84].

Zachęcono również kapłanów do tego, aby często powracali w modlitwie do momentu święceń, obchodząc ich rocznice i jubileusze, a także trwali w dziękczynieniu za łaskę swojego powołania. Natomiast świadomi odpowiedzialności za dar kapłaństwa winni nieustannie wypraszać sobie łaskę wytrwania. Z kolei wierni powinni pamiętać o wdzięczności Bogu za kapłanów, która winna wyrażać się w poszanowaniu stanu kapłańskiego i w modlitwie za żyjących oraz zmarłych duszpasterzy[85].

7. Biskup a małżeństwo

Na początku prawodawstwa związanego z sakramentem małżeństwa ustawodawca diecezjalny, nawiązując ewidentnie do normy kan. 1055 KPK/1983 zaznaczył, że „Małżeństwo jest przymierzem, poprzez które mężczyzna i kobieta tworzą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa" (stat. 199 § 1). Następnie podkreślił, że przez sakrament małżeństwa chrześcijanie uczestniczą w tajemnicy jedności i miłości Chrystusa i Kościoła, dlatego winni pamiętać, że ich wspólnota życia i miłości jest drogą i środkiem wzajemnego i osobistego uświęcenia[86].

[84] Zob. IV SDT, stat. 197 § 1-3.

[85] Zob. IV SDT, stat. 198 § 1-2.

[86] Zob. IV SDT, stat. 199 § 2.

7.1. Przygotowanie

Ustawodawca synodalny słusznie podkreślił, że wielkość i godność sakramentu małżeństwa domaga się, aby narzeczeni byli wprowadzeni w katolicką naukę o małżeństwie i rodzinie, a także należycie przygotowani do zawarcia tego sakramentu[87]. Narzeczeni zostali zobowiązani do uczestnictwa w katechizacji przedmałżeńskiej, w katechezie przedślubnej i w dniu skupienia. Zgodnie z ustaloną praktyką powinni przystąpić do sakramentu pokuty, pierwszy raz po zgłoszeniu się na zapowiedzi, drugi raz przed ślubem. Z kolei ci, którzy jeszcze nie przyjęli sakramentu bierzmowania, powinni go przyjąć przed zawarciem sakramentu małżeństwa[88]. Synodalne postanowienie o potrzebie przystąpienia nupturientów do sakramentu pokuty i pojednania oraz bierzmowania ściśle koresponduje z kan. 1065 § 1-2 KPK/1983.

Bardzo ważnym przepisem prawa Kościoła tarnowskiego, skądinąd zbieżnym z normą ustawodawcy Kościoła powszechnego zwartą w kan. 1066, było podkreślenie istotnego obowiązku proboszcza, tj. przeprowadzenia badania kanonicznego narzeczonych, celem stwierdzenia braku przeszkód do zawarcia małżeństwa w sposób ważny i godziwy[89].

Ustawodawca synodalny zwrócił się ze *stricte* duszpasterskim, choć wielce symptomatycznym wskazaniem, aby zawarcie sakramentu małżeństwa przeżywać jako ważne wydarzenie o charakterze religijnym, nie tylko przez samych nowożeńców i ich rodziny, ale także, szczególnie w mniejszych środowiskach, przez całą wspólnotę parafialną. Dlatego też zapowiedzi przedślubne, oprócz spełnienia wymagań prawa, powinny zachęcić wiernych do modlitwy w intencji narzeczonych i do uczestnictwa

---

87 Zob. IV SDT, stat. 200. Synodalny postulat możliwie najlepszego przygotowania do zawarcia małżeństwa współgra ze wskazaniem *Vaticanum secundum*. Jak wspomina Wojciech Góralski, zwraca na to uwagę wielu przedstawicieli doktryny, którzy podkreślają, iż przede wszystkim od czasu Soboru Watykańskiego II należy okazywać większą troskę duszpasterską w procesie przygotowania do małżeństwa. Zob. W. GÓRALSKI, *Przygotowanie do małżeństwa oraz towarzyszenie młodym małżonkom poprzez budzenie wiary potrzebą chwili. Na kanwie przemówienia Franciszka do Roty Rzymskiej z 21 stycznia 2017 roku*, „Ius Matrimoniale" 28 (2017) nr 3, s. 28.

88 Zob. IV SDT, stat. 201 § 1-3.

89 Zob. IV SDT, stat. 202.

w samej liturgii sakramentu małżeństwa[90]. Z dzisiejszej perspektywy, gdzie ludzie cenią sobie prywatność i są coraz bardziej zdystansowani, ów przepis wydaje się być niemożliwy do realizacji. Z drugiej jednak strony świadczy on o tym, że pasterz diecezji rozumiał wspólnotę parafialną jaką prawdziwą rodzinę, w której każdy winien czuć się nie tylko dobrze, ale także winien brać współodpowiedzialność za drugiego człowieka.

7.2. Sprawowanie

Prawodawca diecezjalny zadbał o to, aby w synodzie znalazł się także zapis z którego jasno wynika, że małżeństwo katolickie co do zasady powinno być zawierane podczas Mszy św[91]. W tym względzie pasterz diecezji postanowił więcej niż ustawodawca powszechny, gdyż w Kodeksie prawa kanonicznego nie ma mowy o Eucharystii w odniesieniu do zawarcia sakramentu małżeństwa. Jest tylko wzmianka, że poza zwykłymi warunkami, co do zasady powinno to się odbywać w kościele parafialnym (kan. 1115, 1118 § 1-2)[92].

Ponieważ w okresie, w którym trwał synod, w Kościele tarnowskim zawierano bardzo dużo ślubów, pasterz diecezji wychodząc naprzeciw pewnym trudnościom zaznaczył, że w parafiach, w których większa liczba ślubów przypada na ten sam dzień, a nie ma możliwości celebrowania Mszy św. dla każdej pary oddzielnie, należy dążyć do wspólnotowego sprawowania liturgii małżeństwa. Należało starannie przygotować uroczystą ceremonię z udziałem lektora, psalmisty, scholii, z procesją z darami ofiarnymi, z Komunią św. pod dwoma postaciami i odpowiednie pouczeniem duszpasterza o społecznym charakterze tego sakramentu[93].

Dobrze że w ustawodawstwie synodalnym znalazło się także praktyczne duszpasterskie wskazanie zgodnie z którym ze szczególną starannością należało przygotować i wygłosić homilię ślubną, pamiętając, że wśród uczestników mogą znajdować się ludzie obojętni religijnie, a nawet

---

90 Zob. IV SDT, stat. 203 § 1-2.

91 Zob. IV SDT, stat. 204 § 1.

92 Zob. T.P. DOYLE, *The Place of Celebration*, w: J.A. CORIDEN, T.J. GREEN, D.E. HEINTSCHEL, *The Code of Canon Law*…, dz. cyt., s. 797-798.

93 Zob. IV SDT, stat. 204 § 2.

niewierzący[94]. W takiej sytuacji uroczystość zaślubin stanowiła dobrą okazję duszpasterską do tego, aby także i do tej grupy ludzi dotrzeć.

Godną polecenia była praktyka poświęcenia się nowożeńców Najświętszemu Sercu Pana Jezusa i ofiarowanie się Matce Bożej. Poświęcenie to można było przeprowadzać również w domu nowożeńców w wybrany przez nich dzień, jeśli to możliwe przy udziale kapłana. Z okazji zawarcia katolickiego małżeństwa wskazane było obdarowywanie nowożeńców również upominkami o treści religijnej[95].

W statutach synodalnych zaznaczono także, że duszpasterze powinni z całą gorliwością zachęcać narzeczonych i ich rodziców do urządzania wesel bezalkoholowych, a dla nowożeńców urządzających przyjęcie weselne bez alkoholu postarać się o specjalne błogosławieństwo biskupa diecezjalnego[96]. To ważne świadectwo tego, jak bardzo pasterzowi diecezji leżała na sercu kwestia trzeźwości podległych mu wiernych. Na poziomie ustaw partykularnych wspominał o tym wielokrotnie.

Na końcu ustawodawstwa dotyczącego sakramentu małżeństwa znalazło się podkreślenie, że okazją do odnowienia łaski sakramentu małżeństwa są rocznice ślubu przeżywane po katolicku przez małżonków i ich dzieci. Z tego też względu należało uroczyście i z zachowaniem przewidzianego rytu obchodzić jubileusze 25-lecia i 50-lecia małżeństwa, a z okazji złotego jubileuszu duszpasterz winien postara się dla jubilatów o specjalne błogosławieństwo biskupa[97].

8. Biskup a Rok Liturgiczny

Zagadnieniom dotyczącym roku liturgicznego bp Jerzy Ablewicz poświęcił rozdział II Księgi Drugiej „Uświęcanie", zawierając je w stat. 210-228.

Pasterz diecezji na początku podjął temat okresu wielkanocnego podkreślając, że „Szczytem roku liturgicznego jest święte Triduum Paschalne,

94 Zob. IV SDT, stat. 205.

95 Zob. IV SDT, stat. 207 § 2.

96 Zob. IV SDT, stat. 208 § 1.

97 Zob. IV SDT, stat. 209 § 1, 3.

obejmujące Wielki Czwartek od Mszy św. Wieczerzy Pańskiej, Wielki Piątek, Wielką Sobotę i Wielką Niedzielę do Nieszporów" (stat. 211). W liturgii tych dni powinna uczestniczyć cała miejscowa wspólnota[98].

W Wielki Czwartek w kościołach i kaplicach należało przygotować tzw. „ciemnicę", do której po Mszy św. Wieczerzy Pańskiej przenosiło się Najświętszy Sakrament, którego adoracja miała trwać do czasu najbardziej stosownego dla danej wspólnoty. Z kolei w Wielki Piątek po obrzędach liturgicznych, adoracja Najświętszego Sakramentu rozpoczynała się w kaplicy „Grobu Pańskiego". Pasterz diecezji polecił, aby podtrzymywać miejscowe zwyczaje związane z tą adoracją, stanowiące swoistą katechezę dla wiernych. Zachęcił także do spisywania, zachowania i pielęgnowania śpiewanych przy Grobie Pańskim tradycyjnych pieśni[99].

W szczególny jednak sposób należało przypominać wiernym ważność obchodu wielkosobotniej liturgii Wigilii Paschalnej, której dopełnieniem jest procesja rezurekcyjna, która powinna mieć wyjątkowo uroczysty charakter[100].

Ustawodawca diecezjalny zauważył, że do pełnego i owocnego przeżycia Triduum Paschalnego Kościół przygotowuje się przez okres Wielkiego Postu[101]. W niedziele tego okresu należało odprawiać nabożeństwa Gorzkich Żali z kazaniami pasyjnymi. Z kolei w piątki Wielkiego Postu powinno odprawiać się nabożeństwa Drogi Krzyżowej[102]. Pasterz diecezji zalecił także, aby w okresie Wielkiego Postu odprawiać nabożeństwa pokutne, zwłaszcza w czasie rekolekcji[103].

W odniesieniu do Okresu Wielkanocnego biskup Ablewicz wspomniał jedynie, że kończy się on wraz z uroczystością Zesłania Ducha Świętego, do której wierni winni przygotowywać się przez nowennę. Pasterz diecezji

98 Zob. IV SDT, stat. 211.

99 Zob. IV SDT, stat. 212 § 1-2.

100 Zob. IV SDT, stat. 212 § 3.

101 Zob. IV SDT, stat. 213 § 1. Zob. J.T. MARTIN DE AGAR, *Komentarz do kan. 1250*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*…, dz. cyt., s. 749.

102 Zob. IV SDT, stat. 213 § 2-3.

103 Zob. IV SDT, stat. 213 § 4.

dodał jeszcze, aby zachęcać do rozpoczynania tej uroczystości poprzez starannie przygotowaną liturgię wigilii Pięćdziesiątnicy[104].

Z kolei w Okresie Adwentu należało zachować staropolski zwyczaj sprawowania Mszy św. roratniej w dni powszednie z czytaniami adwentowymi. Natomiast przed uroczystością Bożego Narodzenia powinno się odprawiać tradycyjną nowennę do Dzieciątka Jezus[105]. Pasterz diecezji zachęcił, aby w Wigilię Bożego Narodzenia członkowie rodziny gromadzili się przy wspólnym stole na tradycyjną wieczerzę wigilijną, połączoną z czytaniem Pisma św., wspólną modlitwą, dzieleniem się opłatkiem i ze śpiewem kolęd[106].

Pasterz diecezji podkreślił, że poza okresem Wielkanocnym i Bożego Narodzenia, Kościół przeżywa tajemnice Chrystusa także w okresie zwykłym w ciągu roku, a treść tego okresu skupia się wokół liturgii niedzielnej. Dlatego też duszpasterze powinni rozbudzać świadomość wiernych, że każda niedziela jest pamiątką Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Z kolei wierni winni pamiętać, że niedziela, jest dla chrześcijan głównym dniem świątecznym, z którym wiąże się obowiązek uczestniczenia we Mszy św. i powstrzymania się od pracy[107]. Ustawodawca diecezjalny zaznaczył, że świąteczny charakter niedzieli powinien wyrażać się w umacnianiu więzi rodzinnej, pełnieniu uczynków miłosierdzia oraz pogłębianiu życia religijnego przez modlitwę, czytanie Pisma św., książek i czasopism religijnych[108].

Ustawodawca diecezjalny wskazał, że Kościół idąc za starożytną tradycją poświęca pewne dni czci Najświętszej Maryi Panny. Zajmują one ważne miejsce w formowaniu pobożności wiernych. Jest to o tyle ważne, gdyż kult Najświętszej Maryi Panny, głównej patronki diecezji, jest wśród wiernych głęboko zakorzeniony, również przez liczne formy pozaliturgicznej pobożności. Z tego względu biskup Ablewicz polecił, aby duszpasterze i wierni strzegli i rozwijali

---

[104] Zob. IV SDT, stat. 214.

[105] Zob. IV SDT, stat. 215 § 2-3.

[106] Zob. IV SDT, stat. 216.

[107] Zob. IV SDT, stat. 219 § 1-2. Zob. J. ADAMCZYK, *Niedzielne celebracje w przypadku niemożności uczestniczenia w Eucharystii (kan. 1248 § 2)*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars" 20 (2014) nr 1, s. 26.

[108] Zob. IV SDT, stat. 219 § 3.

różnorodność przejawów pobożności Maryjnej, stanowiącej cenne dziedzictwo Diecezji. Należało także zachęcać wiernych do liczniejszego udziału w nabożeństwach majowych, różańcowych, pierwszosobotnich, w nowennach do Matki Bożej Nieustającej Pomocy, a także w śpiewaniu Godzinek, zwłaszcza przed prymarią, oraz w odmawianiu różańca przed sumą[109].

Należało także rozwijać liturgiczny i pozaliturgiczny kult świętych, zwłaszcza tych, którzy pochodzeniem lub działalnością byli związani z Diecezją Tarnowską, jak: św. Stanisław ze Szczepanowa, św. Świerad, św. Kinga, św. Szymon z Lipnicy, św. Urszula i bł. Maria Teresa Ledóchowskie oraz bł. Karolina Kózkówna[110].

Jerzy Ablewicz polecił, aby we wszystkich parafiach urządzać okresowe dni modlitw błagalnych, dawne okresowe suche dni i dni krzyżowe, według następujących intencji:

- o chrześcijańskie życie rodzin;
- o ducha pokuty – od środy popielcowej do I niedzieli Wielkiego Postu;
- o powołania do służby Bożej w Kościele – w IV tygodniu okresu wielkanocnego;
- za dzieci, młodzież i wychowawców w III tygodniu września;
- o urodzaje – od VI niedzieli wielkanocnej do środy przed uroczystością Wniebowstąpienia Pańskiego[111].

W synodzie zachęcono duszpasterzy do wprowadzania także nowszych form nabożeństw takich jak godziny biblijne, nabożeństwa słowa Bożego i nabożeństwa pokutne[112].

W uznaniu ważnej roli tradycji, należało podtrzymywać i rozwijać nabożeństwa, które uświęcają ludzką pracę i rozmaite okoliczności życia człowieka takiej jak: święta patronalne zawodów, dożynki, święcenie płodów ziemi, poświęcenie pól, poświęcenie wianków, poświęcenie pojazdów. Z kolei duszpasterze winni starać się, aby te poświęcenia i błogosławieństwa były

[109] Zob. IV SDT, stat. 221 § 1-3. Zob. także: J. ADAMCZYK, *Praktyki pobożności ludowej ku czci Najświętszej Maryi Panny w sanktuariach maryjnych w Polsce: aspekt kanoniczny*, „Salvatoris Mater" 17 (2015) nr 1-4, s. 221-222.

[110] Zob. IV SDT, stat. 222.

[111] Zob. IV SDT, stat. 224.

[112] Zob. IV SDT, stat. 225.

sprawowane według zatwierdzonych tekstów liturgicznych, przy udziale wspólnoty, w miejscu godnym, w atmosferze powagi, skupienia i modlitwy. Sam obrzęd poświęcenia wypadało poprzedzić stosowną katechezą[113].

9. Biskup a modlitwa Kościoła

Ponieważ jednym z obowiązków biskupa diecezjalnego jest troska o to, by modlitwy i nabożeństwa, szczególnie będące w używaniu publicznym przez wiernych, odpowiadały w pełni przepisom Kościoła, bp Jerzy Ablewicz nie mógł nie zająć się tematem modlitwy[114].

Pasterz diecezji wskazał, że publiczną modlitwą Kościoła jest Liturgia Godzin, której celem jest uświęcenie całego dnia i całej działalności ludzkiej. Kapłani mają obowiązek codziennie z pobożnością celebrować Liturgię Godzin przestrzegając, o ile to możliwe, odmawiania poszczególnych godzin w odpowiedniej porze dnia. Zachęcono kapłanów, zwłaszcza prowadzących życie wspólne, a także przygodnie zgromadzonych, aby razem odmawiali przynajmniej jakąś część brewiarza[115].

W niedziele i święta kapłani odprawiali Nieszpory z udziałem ludu, zgodnie z obowiązującymi przepisami liturgicznymi. Ożywieniu Nieszporów z udziałem ludu miało służy staranne przygotowanie celebry, podanie aktualnych intencji, głoszenie homilii, a niekiedy także łączenie Nieszporów ze Mszą św. Po Nieszporach można było urządzić krótką adorację Najświętszego Sakramentu zakończoną błogosławieństwem eucharystycznym[116].

W nawiązaniu do dawnej tradycji biskup Jerzy Ablewicz zachęcił kapłanów i wiernych do śpiewania w ramach liturgii pogrzebowej Jutrzni lub

[113] Zob. IV SDT, stat. 226 § 1-2.

[114] Zob. W. GÓRALSKI, *Projekt reformy prawa na temat miejsc i czasów świętych oraz kultu Bożego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 22 (1979) nr 1-2, s. 149.

[115] Zob. IV SDT, stat. 230.

[116] Zob. IV SDT, stat. 231 § 1-3.

Nieszporów. Godziny te można było łączyć ze Mszą św. pogrzebową[117]. W praktyce jednak ten zwyczaj zaniknął.

Ustawodawca diecezjalny gorąco zachęcił duszpasterzy do podtrzymywania i otaczania opieką tradycyjnych grup modlitewnych, takich jak:

- Trzeci Zakon;
- Apostolstwo Modlitwy;
- Żywy Różaniec;
- Sodalicja Mariańska;
- Krucjata Eucharystyczna;
- Straż Honorowa;
- Rycerstwo Niepokalanej.

Polecono także tworzenie nowych grup modlitewnych[118].

Duszpasterze winni zachęcać rodziny do wspólnego odmawiania pacierza, zwłaszcza wieczornego, różańca, litanii, śpiewania pieśni religijnych, czytania i rozważania Pisma św., modlitwy przed i po jedzeniu[119].

Ważnym wskazaniem ustawodawcy synodalnego było, aby w życiu duchowym chrześcijanina modlitwa wspólna łączyła się z modlitwą osobistą. Należało więc przypominać o praktykowaniu uświęconych chrześcijańską tradycją modlitw takich jak: pacierz poranny i wieczorny, modlitwa, przed posiłkiem, przed i po pracy, znak krzyża św. przy wyjściu z domu i na początku podróży, pozdrowienie chrześcijańskie, akty strzeliste i nawiedzenie Najświętszego Sakramentu[120].

10. Biskup a pogrzeb chrześcijański

Kolejnym zagadnieniem poruszonym na zwołanym przez biskupa Jerzego Ablewicza synodzie diecezjalnym był pogrzeb chrześcijański. Już we wstępie prawodawca diecezjalny podkreślił, że jeżeli liturgia pogrzebu

[117] Zob. IV SDT, stat. 232.

[118] Zob. IV SDT, stat. 233 § 1-2.

[119] Zob. IV SDT, stat. 234.

[120] Zob. IV SDT, stat. 235 § 1.

chrześcijańskiego będzie starannie przygotowana i z powagą odprawiona, stanowi katechezę o rzeczach ostatecznych, której człowiek dzisiejszy bardzo potrzebuje. Sprawowanie tej liturgii w domu, w kościele i na cmentarzu winno uwydatniać prawdę, że wierny wszczepiony przez chrzest w tajemnicę Chrystusa umarłego i zmartwychwstałego, wraz z Nim, jako swym Panem, przez śmierć przechodzi do życia wiecznego[121].

10.1. Obrzędy pogrzebowe

Obrzędy pogrzebowe są odprawiane przez biskupów, kapłanów i diakonów. Jednak w razie potrzeby stację w domu zmarłego i na cmentarzu mogą odprawiać świeccy. Mogą oni także przewodniczyć wigilii przy zmarłym[122]. Z kolei kapłani, którzy chcieli uczestniczyć w obrzędach pogrzebu, powinni uzgodnić swój udział z miejscowym proboszczem. A duchowni uczestniczący w pogrzebie powinni być ubrani w komżę[123].

Ustawodawca diecezjalny zaznaczył także, że nabożeństwo pogrzebowe z reguły powinno być odprawiane w kościele parafialnym zmarłego. Każdy jednak wierny, albo ci, do których należy troska o urządzenie pogrzebu, mogli wybrać inny kościół pogrzebu za zgodą administratora tego kościoła i po zawiadomieniu proboszcza osoby zmarłej. Nabożeństwo pogrzebowe mogło być także odprawione, zgodnie z kan. 1177 § 3 KPK/1983, w parafii, gdzie nastąpiła śmierć[124]. Symptomatycznym poleceniem, świadczącym zarazem o głębokiej wrażliwości duszpasterskiej biskupa Ablewicza było to, aby urządzanie pogrzebu ubogich i opuszczonych uważać za szczególny obowiązek chrześcijańskiej miłości duszpasterza[125].

Po pogrzebie należało sporządzić akt zgonu w księdze zmarłych. Ustalono, że ów wpis powinien być dokonany w parafii pogrzebu. Zalecono także, aby powiadomić o śmierci parafię stałego zamieszkania osoby

[121] Zob. IV SDT, stat. 237.

[122] Zob. IV SDT, stat. 238 § 1.

[123] Zob. IV SDT, stat. 238 § 2-3.

[124] Zob. IV SDT, stat. 239 § 1.

[125] Zob. IV SDT, stat. 239 § 2.

zmarłej[126]. Duszpasterze winni pouczać wiernych, aby nekrologi i napisy nagrobne wyrażały treści chrześcijańskie i aby przyjęciom z okazji pogrzebu towarzyszyła religijna atmosfera[127].

Pasterz diecezji podjął również w ramach zwołanego przez się synodu niezwykle wrażliwy temat jakim jest odmowa pogrzebu. Otóż, wg ustawodawcy odmowa katolickiego pogrzebu ma charakter wychowawczy. Stosuje się ją wówczas, gdy wierny przed śmiercią nie okazał jakichkolwiek oznak żalu, którymi mogą być: prośba o kapłana, wzbudzenie aktu żalu, ucałowanie krzyża. Duszpasterze mieli postępować tu bardzo roztropnie ograniczając odmowę do wypadków koniecznych, wyliczonych w kan. 1184 § 1 KPK/1983. W pewnych okolicznościach winni wybierać skromniejszy rodzaj pogrzebu, licząc się ze zdrową opinią wiernych. W wypadkach wątpliwych należało się odnieść do Kurii Diecezjalnej[128].

Ciekawym spostrzeżeniem pasterza diecezji było to, że załatwianie formalności pogrzebowych miało być dla kapłanów okazją zbliżenia do Boga i Kościoła ludzi o różnych przekonaniach i postawach życiowych. Stanowczo podkreślono, że spotkaniom takim zawsze powinny towarzyszyć takt i delikatność[129].

10.2. Cmentarz

Prawodawca diecezjalny zajął się także tematem cmentarza. Wyjaśnił przy tym, że cmentarz jako miejsce wiecznego spoczynku zmarłych posiada charakter sakralny i powinien być otoczony religijną czcią i szacunkiem. Ponieważ stan, w jakim się znajduje, jest świadectwem poziomu wiary i kultury miejscowej ludności, dlatego winien być przedmiotem szczególnej troski i opieki ze strony duszpasterzy i wiernych[130]. Biskup wspomniał w statutach, że o ile tylko jest to możliwe, parafia powinna mieć własny

[126] Zob. IV SDT, stat. 239 § 3. Zob. także: KPK/1983, kan. 1182.

[127] Zob. IV SDT, stat. 239 § 4.

[128] Zob. IV SDT, stat. 240 § 1. Zob. także: J. DYDUCH, *Pogrzeb kościelny wyrazem wiary chrześcijańskiej. Aktualny stan prawny*, „Prawo Kanoniczne" 60 (2017) nr 4, s. 93-94.

[129] Zob. IV SDT, stat. 240 § 2.

[130] Zob. IV SDT, stat. 241 § 1.

cmentarz wyznaniowy, a na założenie nowego lub poszerzenie istniejącego cmentarza parafialnego, wymagane było, obok zezwolenia władz państwowych, także zezwolenie władzy diecezjalnej[131]. Natomiast, zgodnie z zapisem synodalnym, zarządcą cmentarza parafialnego był proboszcz, który sprawował jego administrację przy współudziale Parafialnej Rady Gospodarczej[132].

11. Biskup a liturgiczna służba ołtarza

Kolejnym ważnym, a zarazem szczegółowym zagadnieniem, którym zajął się biskup Jerzy Ablewicz w statutach synodalnych, a który odnosi się do zadań związanych z *munus sanctificandi*, był temat liturgicznej służby ołtarza.

Na początku ustawodawca diecezjalny przypomniał, że „Godne sprawowanie liturgii, jako istotnej funkcji Kościoła, wymaga udziału służby liturgicznej. Dlatego przy każdym kościele parafialnym i rektoralnym powinny istnieć zespoły ministrantów i lektorów" (IV SDT, stat. 242)

11.1. Ministranci

Zgodnie z postanowieniem zapisanym w synodzie, ministrantem mógł zostać każdy chłopiec, który przystąpił do I Komunii św., który wykazywał szczerą chęć służenia do Mszy św., a swoim zachowaniem dawał dobry przykład innym. Istotne było także to, aby jego rodzice wyrazili zgodę[133]. Przyjęcie do służby ministranckiej należało poprzedzić odpowiednim okresem kandydatury i odbywało się ono podczas Mszy św[134].

Pasterz diecezji zalecił, szczególnie w parafiach o rozbudowanym duszpasterstwie służby liturgicznej, stosowanie w pracy wychowawczej nad ministrantami systemu stopni szkoleniowych i wychowawczych. Żywotność

131 Zob. IV SDT, stat. 241 § 2-3.

132 Zob. IV SDT, stat. 241 § 4.

133 Zob. IV SDT, stat. 243.

134 Zob. IV SDT, stat. 244 § 4.

duszpasterstwa ministrantów zwłaszcza w większych parafiach, powinna wyrażać się w tygodniowej godzinie ministranckiej. Spotkania te miały być czasem modlitwy, ciągłej formacji liturgicznej i godziwej rozrywki[135]. W pracy wychowawczej nad ministrantami potrzebna jest współpraca duszpasterza z rodzicami. Zalecono, aby przy każdym zespole ministrantów istniał patronat rodziców o charakterze doradczym i opiekuńczym[136].

11.2. Lektorzy

Obok ministrantów Liturgiczną Służbę Ołtarza tworzą lektorzy. Odnosząc się do nich, ustawodawca diecezjalny postanowił, że do funkcji lektora mogą być dopuszczeni chłopcy po ukończeniu kursu przygotowawczego, a organizowaniem szkolenia lektorów zajmował się diecezjalny duszpasterz służby liturgicznej[137]. W kursie przygotowawczym mogli brać udział zasadniczo ministranci z klasy VIII. Wyjątkowo można było dopuścić z klasy VII tych, którzy wyróżniali się odpowiednim zachowaniem, gorliwością i posiadali dobre warunki głosowe. W kursie takim mogli brać udział również chłopcy i mężczyźni, którzy nie byli ministrantami[138].

Systematyczna praca wychowawcza z lektorami powinna być prowadzona w ramach tygodniowych spotkań w parafialnych zespołach lektorów. Należało dążyć do tego, aby każdy lektor uczestniczył w rekolekcjach wakacyjnych organizowanych przez diecezjalnego duszpasterza służby liturgicznej, a koszty z tym związane pokrywała parafia[139]. W statutach synodalnych zapisano także, że lektor, który angażował się w pracę parafialną i odznaczał się dobrym wpływem na młodszych, mógł za zgodą duszpasterza zostać animatorem, a bezpośrednia formacja animatorów odbywała się na specjalnym kursie, organizowanym przez diecezjalnego duszpasterza służby liturgicznej[140].

---

135 Zob. IV SDT, stat. 245-246.

136 Zob. IV SDT, stat. 248.

137 Zob. IV SDT, stat. 249 § 1-2.

138 Zob. IV SDT, stat. 249 § 3.

139 Zob. IV SDT, stat. 250-251.

140 Zob. IV SDT, stat. 252 § 1-2.

11.3. Duszpasterze

Pasterz diecezji odnoszącą się do spraw związanych z ministrantami i lektorami podkreślił rolę duszpasterzy w tym względzie. Otóż, zadaniem duszpasterzy służby liturgicznej była troska o dobre przygotowanie liturgii, zwłaszcza niedzielnej i świątecznej, a także praca wychowawcza zmierzająca do pogłębienia życia wewnętrznego i apostolskiego oraz budzenie i pielęgnowanie powołań kapłańskich[141].

Zachowaniu ciągłości pracy nad ministrantami i lektorami wg ustawodawcy synodalnego miały służyć:

a) prowadzenie szczegółowej dokumentacji działalności przez każdorazowego opiekuna i przekazywanie jej następcom;

b) nawiązywanie do istniejącej tradycji i osiągnięć poprzedników;

c) stały patronat miejscowego proboszcza[142].

Z kolei umocnieniu braterskiej więzi we wspólnotach miały służyć różnego rodzaju spotkania formacyjne, godziny ministranckie, odprawy służby liturgicznej, wspólnie wykonywane zadania apostolskie a także wycieczki, gry i zabawy. Należało również dążyć do tego, aby w każdej parafii była specjalna sala służby liturgicznej, odpowiednio urządzona i wyposażona[143].

Na koniec ustawodawstwa poświęconego Liturgicznej Służbie Ołtarza, prawodawca diecezjalny zaznaczył, że diecezjalnym duszpasterstwem ministrantów i lektorów kieruje Referat Liturgicznej Służby Ołtarza, a na jego czele stoi referent mianowany przez biskupa. Z kolei w każdym dekanacie działał referent dekanalnej służby liturgicznej, wybierany przez dziekana po konsultacji z diecezjalnym referentem służby liturgicznej[144].

---

141 Zob. IV SDT, stat. 254.

142 Zob. IV SDT, stat. 255.

143 Zob. IV SDT, stat. 256 § 1, 3.

144 Zob. IV SDT, stat. 259 § 1-2.

12. Biskup a śpiew i muzyka sakralna

Jak ważną rolę odgrywa muzyka w życiu człowieka, w całych społecznościach i kulturach – o tym fakcie nie trzeba nikogo przekonywać. Jest ona też czymś bardzo ważnym w liturgii. Świadczy o tym chociażby to, że na poziom ustawodawstwa synodalnego, bp Jerzy Ablewicz poświęcił muzyce 21 statutów (stat. 260-280), czyli stosunkowo dużo. Zajmiemy się tylko niektórymi z nich.

Niestety wiele osób, również uważających się za głęboko wierzące uważa, że muzyka jest jedynie dodatkiem do liturgii. Tymczasem, nie jest to żadnej dodatek, ale jak słusznie zauważył bp Jerzy Ablewicz idąc za nauczaniem Soboru (zob. KL, n. 112), „Muzyka jest integralną częścią liturgii" (IV SDT, stat. 260 § 1). Dalej wyjaśnił, za liturgiczną uważa się taką muzykę, która powstała dla oddawania czci Bogu, odznacza się świętością i doskonałością formy, oraz posiada aprobatę władzy kościelnej. Dlatego też godne i pobożne sprawowanie liturgii śpiewanej wymaga starannego przygotowania[145].

Pasterz diecezji wspomniał, że Msze św. z udziałem wiernych, zwłaszcza w niedziele i święta, powinny być sprawowane ze śpiewem. Nie było jednak obowiązku śpiewania wszystkich tekstów przeznaczonych do śpiewu[146]. Ponieważ śpiew gregoriański zajmuje w liturgii rzymskiej pierwsze miejsce wśród wszystkich rodzajów śpiewu (zob. KL, n. 116), dlatego ustawodawca synodalny zachęcił, aby od czasu do czasu, zwłaszcza w parafiach miejskich, celebrowana była Msza św. ze śpiewem kapłana i ludu w języku łacińskim[147].

W ramach liturgii mszalnej zabroniono wykonywania piosenek religijnych, których teksty często nie są sakralne, a rytmika i melodia posiadają z reguły charakter rozrywkowy i świecki. Wszystkie bowiem śpiewy przeznaczone do użytku liturgicznego powinny posiadać aprobatę władzy kościelnej[148]. Prawodawca synodu zwrócił się także z symptomatycznym

[145] Zob. IV SDT, stat. 260 § 2-3.

[146] Zob. IV SDT, stat. 261.

[147] Zob. IV SDT, stat. 264.

[148] Zob. IV SDT, stat. 267 § 1-2.

poleceniem, aby pieśni kościelne, które choć już nie należą obecnie do liturgii mszalnej, wykonywać podczas innych nabożeństw, aby nie uległy zapomnieniu[149].

Należało pilnie czuwać, aby do sprawowania liturgii, zwłaszcza sakramentu małżeństwa, nie wprowadzać niczego, co byłoby niezgodne z powagą Bożego kultu. Dopuszcza się jednak, przed lub po zakończeniu obrzędów, wykonywanie solowej muzyki wokalnej czy instrumentalnej, byleby odpowiadała duchowi muzyki kościelnej[150]. Szczególną troską należało otoczyć te nabożeństwa, które tradycyjnie wykonywane są śpiewem: Nieszpory, Gorzkie Żale, Godzinki, Nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe i inne. Należało strzec i podtrzymywać istnienie dawnych wartościowych melodii tych nabożeństw, zarówno w poszczególnych parafiach jak i regionach diecezji[151]. W czasie sprawowania czynności liturgicznych zabroniono zastępowania śpiewu zgromadzonych lub gry na instrumentach muzyką odtwarzaną za pomocą magnetofonu, adapteru lub radia. Dopuszczono, ale sporadycznie, odtwarzanie w kościele arcydzieł muzyki religijnej z płyt i taśm, lecz tylko poza liturgią[152].

12.1. Religijna kultura muzyczna

Prawodawca synodalny zauważył, że duszpasterze świadomi odpowiedzialności za śpiew i muzykę liturgiczną winni poszerzać wykształcenie muzyczne wyniesione z seminarium. Dlatego na spotkaniach i kursach duszpasterskich należało, w miarę możliwości, dokształcać muzycznie całe duchowieństwo tak pod względem teoretycznym jak i praktycznym[153].

W statutach synodalnych wyraźnie podkreślono, że każdy organista powinien posiadać dyplom wykształcenia zawodowego, a proboszczowie nie powinni zatrudniać na stanowiskach organistowskich ludzi do tego zawodu

[149] Zob. IV SDT, stat. 267 § 3.

[150] Zob. IV SDT, stat. 268.

[151] Zob. IV SDT, stat. 269.

[152] Zob. IV SDT, stat. 270

[153] Zob. IV SDT, stat. 271 § 1-2.

nieprzygotowanych. W związku z tym wychowaniem i wykształceniem organistów zajmowało się Diecezjalne Studium Organistowskie, a opracowanie i realizacja programu studium należała do Referatu Muzyki Sakralnej[154].

W trosce o poprawny i w pełni angażujący śpiew wiernych, polecono duszpasterzom, katechetom, organistom, dyrygentom i innym osobom odpowiedzialnym za stan muzyki kościelnej, aby z całą gorliwością, systematycznie, uczyli tradycyjnych i nowszych śpiewów, zwłaszcza tych, które służą liturgii. Nauka śpiewu mogła odbywać się przed mszami św. i przed nabożeństwami, a także w ramach katechizacji dzieci i młodzieży szkolnej[155].

12.2. Instrumenty muzyczne

Ustawodawca diecezjalny przypomniał (zgodnie z n. 120 konstytucji *Sacrosanctum Concilium*), że tradycyjnym instrumentem liturgicznym są organy piszczałkowe, które powinien posiadać każdy kościół parafialny. W wyjątkowych wypadkach organy można było zastąpić fisharmoniom. Natomiast tzw. organy elektronowe dopuszczano do udziału w liturgii jedynie jako instrument tymczasowy[156].

W statutach synodalnych zaznaczono także, że organy kościelne, jako nieodzowny instrument do wykonywania muzyki w czasie liturgii, są również dobrem kulturowym o wielkiej wartości. Dlatego powinny być pielęgnowane z najwyższą starannością i prawidłowo użytkowane.

[154] Zob. IV SDT, stat. 272 § 1-2. Robert Tyrała słusznie podkreślił: „Wydaje się, że w obecnej sytuacji Kościoła w Polsce, w kontekście wszystkich przemian polityczno-społecznych, kolejnych mijających lat od zakończenia *aggiornamento*, jakim był Sobór Watykański II, oraz kiedy obserwujemy spadek *dominicantes*, chyba jest najwyższa pora, by zająć się formacją wewnętrzną tych, którzy współtworzą liturgię w naszych kościołach. Taka formacja jest dziś potrzebą chwili! To jest nasze pastoralne zadanie, do którego jesteśmy zobowiązani na mocy święceń jako prezbiterzy czy biskupi". R. TYRAŁA, *Duszpasterski wymiar muzyki liturgicznej w świetle adhortacji „Sacramentum caritatis"*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 17 (2008), s. 402.

[155] Zob. IV SDT, stat. 274 § 1-3.

[156] Zob. IV SDT, stat. 278. Poza organami wolno w liturgii wykonywać muzykę na innych instrumentach. Zgodnie jednak z tradycją Kościoła, wyłącza się z użytku liturgicznego instrumenty zbyt hałaśliwe lub wprost przeznaczone do wykonywania muzyki rozrywkowej: fortepian, akordeon, mandolinę, gitarę elektryczną, perkusję, wibrafon i inne. Zob. IV SDT, stat. 279.

Wszelkie jednak prace przy organach, jak budowa, przebudowa, remont, czy konserwacja, powinny być wcześniej zgłoszone i uzgodnione, a także protokolarnie odebrane przez Referat Muzyki Sakralnej[157]. Do obowiązków proboszcza należało poddawanie organów parafialnych co kilka lat przeglądowi, a przynajmniej raz na dziesięć lat remontowi generalnemu. Niemniej jednak to organista był bezpośrednio odpowiedzialny za aktualny stan i sprawność użytkowanego przez siebie instrumentu[158].

Na koniec ustawodawstwa poświęconego muzyce sakralnej pasterz diecezji zachęcił, aby orkiestry dęte i inne zespoły instrumentalne działające przy kościołach nadal przechowywały i rozwijały religijną kulturę muzyczną. Ich rola, zwłaszcza w procesjach i nabożeństwach odprawianych poza kościołem, była cenna i potrzebna. Włączone w wyjątkowych wypadkach w liturgię, miały ściśle przestrzegać jej przepisów, a swoją grą nie zagłuszać i nie wyłączać wiernych ze śpiewu[159].

13. Biskup a budownictwo sakralne oraz ochrona zabytków kościelnych

Do sprawowania kultu Bożego i do urzeczywistniania pobożności wiernych przeznacza Kościół szczególnym poświęceniem czy błogosławieństwem niektóre miejsca, które nazywa świętymi, a są to kościoły i kaplice. Zgodnie z nauczaniem *Vaticanum secundum*, mają one być przystosowane do sprawowania liturgii oraz ułatwiać wiernym czynny w niej udział[160].

W ustawodawstwie synodalnym zapisano, że „decyzje dotyczące potrzeby i lokalizacji nowego kościoła czy kaplicy podejmuje biskup diecezjalny po wysłuchaniu opinii Rady Kapłańskiej, rządców sąsiednich

[157] Zob. IV SDT, stat. 278 § 1-2.

[158] Zob. IV SDT, stat. 278 § 3-4.

[159] Zob. IV SDT, stat. 280.

[160] Zob. KL, n. 124, 128. Zob. także: J. DYDUCH, *Rola Kodeksu Prawa Kanonicznego 1983 w realizowaniu misji Kościoła*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 57 (2014) nr 1, s. 36.

kościołów i przedstawicieli danej parafii lub miejscowości" (stat. 282). Wspomniana norma statutowa wyraźnie koresponduje z postanowieniem prawodawcy kodeksowego zawartym w kan. 1215 § 1-3[161]. Przy projektowaniu nowych kościołów i kaplic, należało zadbać o ich charakter sakralny, funkcjonalność i odpowiedni poziom artystyczny[162].

Kościoły i kaplice miały być pomieszczeniem w zasadzie jednoprzestrzennym, z możliwością wyeksponowania ołtarza, tabernakulum, chrzcielnicy, miejsca przewodniczenia liturgii i miejsca głoszenia słowa Bożego. Należało także zaplanować odpowiednie miejsca dla konfesjonałów, jedną lub więcej kaplic dla małych grup, chór muzyczny oraz odpowiednie zaplecze zakrystyjne i gospodarcze[163]. Natomiast wszelkie prace związane z urządzeniem i wyposażeniem wnętrza oraz otoczenia kościelnego wymagały ustalenia programu działania, sporządzenia projektu tych prac przez artystę, pozytywnego zaopiniowania przez Komisję Sztuki Kościelnej i zatwierdzenia przez biskupa. Analogiczne zatwierdzenie wymagane było w przy remontach, adaptacjach i wszelkich zmianach wystroju wnętrz kościelnych. Z kolei w przypadku budowli zabytkowych wymagane było dodatkowo zezwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków[164].

Pasterz diecezji wyraźnie zaznaczył, że administratorzy kościołów i kaplic mieli obowiązek dbać o należyte zabezpieczenie powierzonych im budowli przed pożarem i włamaniem, a także o odpowiednie ubezpieczenie na wypadek pożaru i kradzieży[165].

W ustawodawstwie synodalnym zapisano, że w sprawach dotyczących projektowania oraz realizacji budów sakralnych i kościelnych, urządzania ich wnętrz i otoczenia, a także remontów i ochrony zabytków służyły pomocą duszpasterzom oraz parafiom następujące urzędy Kurii Diecezjalnej:

---

[161] „Nulla ecclesia aedificetur sine expresso Episcopi dioecesani consensu scriptis dato" (KPK/1983, kan. 1215 § 1). Zob. S. BISTA, *Przepisy prawa kanonicznego w zakresie budownictwa kościelnego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny" 37 (1984), s. 220; M. SAJ, *Poświęcanie i błogosławienie miejsc świętych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 55 (2012) nr 2, s. 90.

[162] Zob. IV SDT, stat. 283.

[163] Zob. IV SDT, stat. 284 § 1-2.

[164] Zob. IV SDT, stat. 286 § 3; stat. 287.

[165] Zob. IV SDT, stat. 288.

1. Referat Budownictwa Kościelnego,
2. Diecezjalny Konserwator Zabytków,
3. Dyrektor Archiwum Diecezjalnego,
4. Komisja Sztuki Kościelnej[166].

Biskup Jerzy Ablewicz w ramach zwołanego synodu diecezjalnego zajął się także kwestią ochrony zabytków kościelnych. Na początku wyjaśniono, że zabytkiem kościelnym jest każdy przedmiot służący kultowi religijnemu, zarówno ruchomy jak i nieruchomy, posiadający wartość artystyczną, historyczną i archeologiczną[167]. Żeby jednak uniknąć ewentualnych niejasności i zamieszania, w statutach znalazło się postanowienie, iż charakter zabytkowy przedmiotów określał diecezjalny konserwator zabytków oraz dyrektor archiwum diecezjalnego, każdy w zakresie swych kompetencji. Równocześnie zapisano, że przedmioty uznane za zabytki przez wojewódzkiego konserwatora zabytków były zabytkami także w znaczeniu kanonicznym[168]. Oczywiście zabytki wymagają opieki, a ta – jak wskazał pasterz diecezji – polegała na ciągłej trosce o ich całość, fachowym naprawianiu zniszczeń, ochronie przed pożarem i kradzieżą oraz budzeniu świadomości społecznej o ich niepowtarzalnej wartości, jako dóbr kultury religijnej i narodowej. To m.in. z tego też względu, administratorom kościołów i kaplic nie wolno było, bez zezwolenia Kurii Diecezjalnej, sprzedawać, darować, pożyczać, przenosić do innych kościołów, ani zabierać ze sobą na inną placówkę powierzonych im zabytków i dzieł sztuki[169].

Jak ważną była sprawa ochrony zabytków dla bp. Jerzego Ablewicza, może świadczyć chociażby to, że nazwał ją w statutach Synod „poważnym obowiązkiem" zarówno całej Diecezji jak i każdej parafii, wszystkich duchownych i świeckich[170]. Natomiast z urzędu opiekę tę mieli sprawować:

1. Dyrektor Muzeum Diecezjalnego,
2. Diecezjalny Konserwator Zabytków,

166 Zob. IV SDT, stat. 292.

167 Zob. IV SDT, stat. 294 § 1.

168 Zob. IV SDT, stat. 295.

169 Zob. IV SDT, stat. 296 § 1-2.

170 Zob. IV SDT, stat. 297 § 1.

3. Dyrektor Archiwum Diecezjalnego, w zakresie zbiorów archiwalnych i bibliotecznych,

4. Proboszczowie i inni rządcy kościołów i kaplic na podległym sobie terenie[171].

Ustawodawca diecezjalny polecił, aby szczególnie cenne przedmioty kościelne przechowywać w specjalnych pomieszczeniach pancernych i ogniotrwałych, a ponieważ do podstawowych wymogów ochrony zabytków należy ich fachowa inwentaryzacja, biskup polecił także przeprowadzenie jej na terenie całej diecezji, według wskazówek, które miały być podane przez diecezjalnego konserwatora zabytków[172].

Na koniec ustawodawstwa dotyczącego ochrony zabytków bp Jerzy Ablewicz nakazał, aby wszelkie zagrożenia i straty dotyczące zabytków kościelnych natychmiast zgłaszać Kurii Diecezjalnej i wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, a w wypadku kradzieży także odpowiednim organom władzy państwowej[173].

14. Biskup a sanktuaria

Ostatnim zagadnieniem poruszonym na synodzie w ramach *munus sanctificandi* były sanktuaria. Nie ma w tym nic dziwnego, ponieważ jak wynika ze statutu wprowadzającego, w okresie sprawowania urzędu biskupa diecezjalnego przez Jerzego Ablewicza w Diecezji tarnowskiej było aż kilkadziesiąt sanktuariów: Pana Jezusa, Matki Najświętszej, Świętych i Błogosławionych. Większość posiadała zasięg regionalny, a wśród nich poczesne miejsca zajmowały sanktuaria maryjne z obrazami lub figurami zdobnymi w papieskie korony[174]. W statutach synodalnych wyraźnie podkreślono, zresztą zgodnie z Kodeksem prawa kanonicznego, że „Urzędową nazwę „sanktuarium" nadaje Ordynariusz miejscowy, określa jego

[171] Zob. IV SDT, stat. 297 § 2.

[172] Zob. IV SDT, stat. 298; stat. 299 § 3.

[173] Zob. IV SDT, stat. 301.

[174] Zob. IV SDT, stat. 302 § 2.

rangę i zatwierdza statuty. Może też wyznaczyć danemu sanktuarium specjalne zadania”[175].

Prawodawca diecezjalny polecił, żeby przy większych sanktuariach starać się o wybudowanie lub przystosowanie odpowiednich pomieszczeń, dających pielgrzymom możliwość chwilowego wypoczynku, posiłku, a czasem także noclegu. W obrębie sanktuarium należało stworzyć warunki do oddziaływania duszpasterskiego poprzez środki audiowizualne: religijne filmy, słuchowiska, misteria, inscenizacje i inne. Przy sanktuarium powinno się także umożliwić pielgrzymom nabywanie obrazów i obrazków otaczanego czcią wizerunku, różańców, śpiewników i pamiątek o treści religijnej[176].

Ustawodawca synodalny słusznie zaznaczył, że sanktuaria pełnią w diecezji ważne zadanie religijne i duszpasterskie. Z tego też względu powinny być wzorowymi ośrodkami życia religijnego, promieniującymi na okolicę lub nawet na całą diecezję[177]. Pieczę nad danym sanktuarium sprawował miejscowy duszpasterz, któremu przysługiwał tytuł kustosza, a kustosze większych sanktuariów powinni corocznie ułożyć plan pracy sanktuaryjnej[178]. Z duszpasterzami sanktuarium, w miarę potrzeby, powinni współpracować kapłani i wierni z sąsiednich parafii. Współpraca kapłanów powinna się wyrażać w gotowości świadczenia pomocy duszpasterskiej, zwłaszcza w konfesjonale oraz w przygotowywaniu swoich parafian do udziału w pielgrzymce[179].

Pasterz diecezji wezwał powierzonych mu wiernych do chętnego korzystania z dóbr duchownych, jakie daje pielgrzymowanie do miejsc świętych. A wierni powinni też pamiętać, że pielgrzymki mają zawsze charakter religijny[180].

---

175 Zob. IV SDT, stat. 302 § 2. Zob. także: KPK/1983, kan. 1232 § 1-2.

176 Zob. IV SDT, stat. 304 § 2-4.

177 Zob. IV SDT, stat. 305.

178 Zob. IV SDT, stat. 306 § 1-2.

179 Zob. IV SDT, stat. 311 § 1-2.

180 Zob. IV SDT, stat. 312 § 1-2.

Na koniec prawodawstwa poświęconego sanktuariom bp Jerzy Ablewicz zaznaczył, że opiekę ogólną nad wszystkimi sanktuariami w diecezji sprawuje Referat Sanktuariów[181].

15. Biskup a Instytuty Życia Konsekrowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego

Biskupi i wyżsi przełożeni winni dołożyć wszelkich starań, by właściwie rozeznać możliwość zaangażowania danego instytutu w apostolat Kościoła partykularnego, mając na uwadze specyfikę danego instytutu zakonnego, jego charyzmat. Z drugiej strony, osoby konsekrowane zobowiązane są do czynnego uczestnictwa w podejmowanych inicjatywach Kościoła diecezjalnego. Trzeba zatem, by między biskupem a przełożonymi zakonnymi panował twórczy dialog dotyczący aktualnych wyzwań i odpowiedzi na nie[182].

Dlatego też kolejnym ważnym tematem, którym zajął się pasterz diecezji w ramach zwołanego synodu, była kwestia dotycząca Instytutów życia konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w diecezji. Postanowienia stat. 481-512 podzielono na 3 części: „Działalność apostolska" – stat. 482-498; „Więź z Diecezją" – stat. 499-507 i „Troska o powołania" – stat. 508-512.

W statucie wprowadzającym pasterz diecezji podkreślił: „Osoby poświęcone Bogu przez ślubowanie rad ewangelicznych są szczególnym znakiem Boga w świecie. Poświęcenie to, sięgające głęboko korzeniami konsekracji chrztu, ściślej zespala je z Kościołem. Ich życie w sposób pełniejszy należy do wewnętrznej tajemnicy Kościoła i do jego świętości" (stat. 481 § 1). Biskup Jerzy Ablewicz dodał także, że Kościół tarnowski jest wdzięczny za dar życia zakonnego w postaci licznych rodzin zakonnych męskich i żeńskich, ubogacających diecezję swoją obecnością i pracą[183].

---

[181] Zob. IV SDT, stat. 314 § 1.

[182] Zob. J. KICIŃSKI, *Życie konsekrowane w Kościele partykularnym*, w: *Życie konsekrowane znakiem wiarygodności*…, dz. cyt., s. 37.

[183] Zob. IV SDT, stat. 481 § 2.

15.1. Działalność apostolska

Najwięcej statutów dotyczących zakonów odnosi się do ich działalności apostolskiej[184]. Prawodawca diecezjalny zachęcił wpierw, aby wszystkie rodziny zakonne żyły własnym, otrzymanym charyzmatem i tę swoją odrębność umiały wykorzystać dla dobra Kościoła, w którego życie i działalność włączyła je Opatrzność[185]. Szczególną uwagę zwrócono na klasztory kontemplacyjne. Zdaniem ustawodawcy klasztory kontemplacyjne powinny interesować się życiem Kościoła diecezjalnego, otrzymać informacje o jego potrzebach i pracach, aby mogły swoje życie modlitewne i dzieła pokutne ofiarować Bogu w intencji pasterzy i Ludu Bożego diecezji[186]. Doceniając ich rolę w życiu Kościoła i diecezji, Kościół tarnowski winien otoczyć te klasztory szczególnie troskliwą opieką. Zachęcał też wiernych, by swoją ofiarnością pomagali zabezpieczyć potrzeby materialne obecnych w diecezji klasztorów kontemplacyjnych, tj. Sióstr Klarysek w Starym Sączu i Sióstr Franciszkanek Bernardynek w Zakliczynie[187].

Biskup wezwał wszystkie domy zakonne w diecezji do promieniowania na otoczenie atmosferą skupienia, modlitwy, umiarkowanego korzystania z dóbr doczesnych, chrześcijańskiej dobroczynności, braterstwa i życzliwości względem wszystkich ludzi, aby dzięki temu stawały się dla wiernych Kościoła tarnowskiego coraz pełniej znakiem tej rzeczywistości, której cały Kościół służy i którą pragnie urzeczywistniać już tu na ziemi przez swoją posługę apostolską[188]. Członkowie instytutów zakonnych, tak męskich jak i żeńskich, mieli dołożyć starań, by zapoznać się z życiem i potrzebami Kościoła

[184] Dodajmy, że zakonnicy, także wyjęci spod jurysdykcji biskupów, są zobowiązani do posłuszeństwa i czci należnej następcom apostołów. Ta zaś uległość i szacunek wyrażą się w stałej gotowości do wszelkich prac apostolskich na wezwanie biskupa. Zob. P. KOSIAK, *Problem współpracy między duchowieństwem diecezjalnym i zakonnym*, „Częstochowskie Studia Teologiczne" 8 (1980), s. 245.

[185] Zob. IV SDT, stat. 482. Zob. także: M. MARSZAŁEK, *Rola biskupa diecezjalnego w rozeznawaniu nowego charyzmatu instytutu życia zakonnego*, „Kościół i Prawo" 6[19] (2017) nr 1, s. 78.

[186] Zob. IV SDT, stat. 483 § 2.

[187] Zob. IV SDT, stat. 483 § 3.

[188] Zob. IV SDT, stat. 484.

tarnowskiego zarówno w dziedzinie apostolstwa, jak i dobroczynności i winny przystosować formy oraz charakter prowadzonych przez siebie prac do istniejących w diecezji norm i praktyk. W celu lepszego poznania ustawodawstwa, zwyczajów i praktyk diecezjalnych powinni brać udział w dekanalnych i ogólnodiecezjalnych zebraniach duszpasterskich. Odnosi się to przede wszystkim do proboszczów i wikariuszy zakonnych, a także do innych kapłanów rodzin zakonnych, zajmujących się na terenie diecezji różnymi pracami apostolskimi[189].

Synod nie mógł nie zaznaczyć, że zakonnicy pracujący w duszpasterstwie diecezjalnym podlegają w wykonywaniu zewnętrznego apostolatu zarówno władzy biskupa, jak i własnego przełożonego. Dlatego w zakresie zlecania dzieł apostolskich biskup diecezjalny i przełożony zakonny powinni działać we wzajemnym porozumieniu[190]. Obowiązkiem

---

[189] Zob. IV SDT, stat. 485 § 1-2. Początkowo zakony nie angażowały się duszpastersko. Życie mnisze wydawało się nie do pogodzenia z taką działalnością. Mnisi byli laikami, jeżeli już przyjmowali święcenia kapłańskie, to tytułem posługi kapłańskiej w klasztorze. Jednakże coraz częstsze przyjmowanie przez zakonników święceń kapłańskich i sakry biskupiej, a także rozwój święceń bezwzględnych, uniezależniających od służby oznaczonemu Kościołowi, pozwalały angażować zakonników w posługę duszpasterską. Zob. R. SOBAŃSKI, *Powierzanie parafii zakonnikowi*…, dz. cyt., s. 61.

[190] Zob. IV SDT, stat. 487. Norma statutu korspodnuje z kan. 678 § 1 KPK/1983, który powtarza i precyzuje normy zawarte w soborowym Dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów. Wspomniany kanon stanowi: „Religiosi subsunt potestati Episcoporum, quos devoto obsequio ac reverentia prosequi tenentur, in iis quae curam animarum, exercitium publicum cultus divini et alia apostolatus opera respiciunt". Dotyczy to szczególnie sytuacji, gdy biskup diecezjalny powierza parafię instytutowi zakonnemu. To powierzenie dokonuje się na podstawie umowy w formie pisemnej między diecezją a instytutem zakonnym, reprezentowanymi odpowiednio przez biskupa diecezjalnego i kompetentnego przełożonego instytutu zakonnego. Proboszcz zakonny jest wyznaczany do nominacji biskupowi diecezjalnemu przez właściwego przełożonego zakonnego. Warto wskazać, że istnieje swoboda w jego odwołaniu (*ad nutum*) – tak ze strony biskupa diecezjalnego, jak i właściwego przełożonego zakonnego (zob. KPK/1983, kan. 682). Zob. P. SKONIECZNY, *Kim jest proboszcz zakonny? O relacji między przełożonym zakonnym a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu*, „Annales Canonici" 10 (2014), s. 63-64. Więcej ta temat relacji „biskup diecezjalny – przełożony wyższy instytutu zakonnego", w której chodzi nade wszystko o wzajemną współpracę dla dobra, a także jedności Kościoła, zob.: M. ŻUROWSKI, *Biskup diecezjalny a wyższy przełożony instytutu życia konsekrowanego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 27 (1984) nr 3-4, s. 34-36. Instytuty życia konsekrowanego oraz ich działalność apostolska poddane zostały władzy biskupów – jako pierwotnych i najbardziej autorytatywnych inspiratorów i koordynatorów tejże działalności na podległym sobie terytorium kościelnym. Zob. F. PASTERNAK, *Ordynariusz miejsca a wspólnoty zakonne w nowym prawie kanonicznym*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. SYRYJCZYK, Warszawa 1985, s. 96; J. WROCEŃSKI, *Kościół partykularny a Instytuty Życia Konsekrowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 44 (2001) nr 1-2, s. 50.

zakonników jest wierne przestrzeganie zarówno norm prawodawstwa diecezjalnego, dotyczących działalności apostolskiej, jak i poleceń własnego przełożonego oraz dyscypliny instytutu[191]. Z kolei kościoły parafialne i rektoralne, obsługiwane przez instytuty zakonne zostały zobowiązane do tych samych świadczeń finansowych, które świadczyły parafie diecezjalne, chyba że na podstawie umowy podpisanej przez biskupa z wyższym przełożonym, instytut zwolniony został z niektórych świadczeń[192].

Słusznie podkreślono, że żadne dzieło apostolskie nie powinno stanowić okazji do odchodzenia od własnego powołania. Dlatego powierzając zakonnikom lub zakonnicom jakieś obowiązki, wymagające pobytu poza własnym domem, choćby tylko na kilka godzin w ciągu każdego dnia, przełożony kościelny miał zatroszczyć się o to, by tego rodzaju zajęcia nie uniemożliwiały zakonnikom lub zakonnicom dochowania wierności konstytucjom, udziału w życiu wspólnym instytutu i we wspólnych modlitwach[193]. Ciekawym było zarządzenie, żeby pracodawca diecezjalny wraz z przełożonym zakonnym dołożyli starań, aby siostry, pracujące w parafiach lub instytucjach diecezjalnych nie były nadmiernie przeciążone pracą i z powodu niemożności uczestniczenia w życiu wspólnoty nie wyobcowały się z własnego instytutu[194].

Tak wiele wspominaliśmy, chociażby w kontekście *munus docendi* biskupa o katechizacji, na którą biskup diecezjalny musi mieć baczna uwagę. Wyrazem tego jest też wiele statutów synodu na temat katechizacji. Warto

---

191 Zob. IV SDT, stat. 487.

192 Zob. IV SDT, stat. 488.

193 Zob. IV SDT, stat. 490 § 1. Należy pamiętać, aby mimo różnych zajęć i obowiązków zewnętrznych instytuty życia konsekrowanego zachowały swoją tożsamość, do czego zachęca kan. 578 KPK/1983. W dokumencie *Mutuae Relationes* czytamy: „Do zadań biskupów jako autentycznych nauczycieli i przewodników wszystkich członków diecezji na drodze doskonałości (zob. CD, n. 12, 15, 35,2; LG n. 25 i 45) należy również strzeżenie wierności powołaniu zakonnemu w duchu każdego Instytutu". KONGREGACJA DS. ZAKONÓW I INSTYTUTÓW ŚWIECKICH, *Mutuae Relationes. Wytyczne dotyczące wzajemnych relacji biskupów i zakonników w Kościele*, 14.05.1979, w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła od Vaticanum II do „Ripartire da Cristo"*, red. B. HYLLA, Kraków 2003, s. 157-192, n. 28. Zob. także: M. SAJ, *Troska Kościoła o tożsamość instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*, „Studia Redemptorystowskie" 13 (2015), s. 377-378; F. PASTERNAK, *Wzajemne relacje między biskupami i zakonnikami w Kościele posoborowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 22 (1979) nr 3-4, s. 104.

194 Zob. IV SDT, stat. 490 § 2.

również wskazać, że temat katechizacji pojawia się też w kontekście statutów na temat instytutów życia konsekrowanego.

Mianowicie, ustawodawca diecezjalny zauważył, że doniosłe zadanie mają do spełnienia siostry zakonne zatrudnione w katechizacji. Jednak ta ważna forma apostołowania, do której parafie chętnie angażowały siostry zakonne, wymagała od kierowanych do tej pracy koniecznych predyspozycji osobistych, jak i odpowiedniego wykształcenia. W związku z tym przełożone zakonne powinny chętnie kierować siostry na odpowiednie studium, które umożliwi im potem podjęcie owocnej pracy dydaktycznej i wychowawczej wśród dzieci i młodzieży[195].

Nadto dobrze, żeby siostry czynnie włączały się w organizowanie na terenie poszczególnych parafii lub przy własnych domach zakonnych spotkań apostolskich i modlitewnych, „Wakacji z Bogiem", oaz oraz pielgrzymek i innych form duszpasterstwa specjalistycznego, zawsze jednak w łączności z własnymi przełożonymi i pod kierownictwem miejscowych duszpasterzy.

Niezwykle ważnym było zwrócenie uwagi na to, ażeby wobec rosnącej wciąż ilości rodzin rozbitych, dotkniętych alkoholizmem lub narkomanią, albo zagrożonych nędzą, wzrastała potrzeba szerszego jeszcze niż dotąd włączania się sióstr w różne formy duszpasterstwa rodzin, w szczególności zaś w opiekę nad samotnymi matkami, oraz opiekę nad dziećmi w świetlicach, przystaniach dziecięcych lub innych ośrodkach opiekuńczych[196].

Siostry uczestniczące w katechizacji oraz współpracujące w duszpasterstwie powinny być objęte stałą formacją katechetyczno-duszpasterską, uczestniczyć w kursach i dniach katechetycznych, tak dekanalnych jak i rejonowych oraz w spotkaniach parafialnego zespołu duszpasterskiego[197].

Żeńskie instytuty zakonne zostały ponadto zachęcone, do wykorzystywania możliwości podjęcia z powrotem pracy w szpitalach,

[195] Zob. IV SDT, stat. 491 §1-2.

[196] Zob. IV SDT, stat. 492-493.

[197] Zob. IV SDT, stat. 495.

domach opieki, zakładach wychowawczych, przedszkolach. Zauważono, że coraz większa liczba parafii pragnie, aby siostry zakonne włączały się również w inne rodzaje służby, głównie w takich dziedzinach, jak: prowadzenie kancelarii, funkcje zakrystianki, organistki, opiekunki kościoła lub kaplicy, pomocy przy różnych akcji liturgicznych i dobroczynnych w parafii. Z kolei tam, gdzie wymagała tego konieczność, siostry mogły podejmować się w miarę swych możliwości prowadzenia gospodarstwa domowego proboszcza, pracy w kuchni lub przynajmniej prowadzenia stołówki dla księży pracujących w parafii[198]. Prawodawca diecezjalny zastrzegł wyraźnie, że siostry zakonne, pełniące różnorakie posługi w parafiach i w instytucjach kościelnych, za swą ofiarną i trudną pracę mają pełne prawo do uznania, szacunku i wdzięczności oraz do sprawiedliwego wynagrodzenia ze strony duchowieństwa i wiernych[199].

15.2. Zakony a więź z diecezją

Pasterz diecezji wezwał duchowieństwo diecezjalne i zakonne do tworzenia jednej rodziny, złączonej Osobą Chrystusa i wspólnym powołaniem apostolskim. Należało dokładać starań, by ta jedność umacniała się i pogłębiała, obejmując także kontakty towarzyskie, chrześcijańską przyjaźń i braterstwo. Zachęcono duchowieństwo diecezjalne do korzystania z doświadczeń instytutów zakonnych, przede wszystkim w dziedzinie pracy zespołowej, wspólnej modlitwy oraz różnych form życia we wspólnocie. Zaś instytuty zakonne winny czerpać z doświadczeń duszpasterskich duchowieństwa diecezjalnego[200].

Według biskupa diecezjalnego współpraca zakonników i sióstr z duchowieństwem diecezjalnym zakłada obustronną dojrzałość, której przejawem są:

---

198 Zob. IV SDT, stat. 496-497.

199 Zob. IV SDT, stat. 498 § 1.

200 Zob. IV SDT, stat. 499 § 1-2. O potrzebie jedności między zakonnikami a duchowieństwem diecezjalnym wspomina chociażby dokument *Christus Dominus* (zob. CD, n. 35,5). Dlatego w kontekście poruszanych przez nas obowiązków biskupa diecezjalnego Stephan Haering OSB podkreśla: „Eine wichtige Funktion des bischöflichen Dienstes besteht darin, die Einheit der Teilkirche zu fördern, und folglich hat der Bischof auf eine gute Eingliederung der Ordensgemeinschaften in seine Diözese zu achten". S. HAERING, *Der Diözesanbischof und die Orden*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 281.

1. wzajemny szacunek dla kapłaństwa i życia zakonnego;
2. odpowiedzialne traktowanie własnych obowiązków;
3. respektowanie wzajemnych kompetencji;
4. wspólne podejmowanie akcji, które wymagają planów zajęć;
5. dotrzymywanie zobowiązań wynikających z umów lub wspólnych ustaleń;
6. rozwiązywanie zaistniałych konfliktów w duchu Ewangelii[201].

Domy i kościoły instytutów zakonnych winny być oparciem dla różnych grup wiernych, szukających tam pogłębionej formacji religijnej i głębszej pobożności. Powinny także być otwarte dla różnych diecezjalnych akcji apostolskich. W domach zakonnych instytutów męskich zawsze powinno znajdować się miejsce dla kapłanów diecezjalnych, pragnących odprawić tam indywidualne swoje rekolekcje lub odbyć spowiedź, a także dla świeckich, o ile mają takie pragnienie[202]. Szczególnej trosce duszpasterzy polecono placówki zakonne, znajdujące się na terenie ich parafii. Duszpasterze zostali zobligowani do chętnego podejmowania obowiązków spowiednika i kierownika duchowego sióstr[203].

W statutach synodalnych zawarto postanowienie, że dla ułatwienia współpracy i owocnego rozwoju wzajemnych stosunków między diecezją a pracującymi w niej zakonnikami i siostrami, biskup diecezjalny powinien się spotykać przynajmniej raz w roku z reprezentacją rodzin zakonnych, wybraną przez samych zakonników, by omówić sprawy związane z apostolatem lub inne ważne zagadnienia[204].

W kontekście omawianych przez nas uprawnień biskupa diecezjalnego i ich praktycznego przełożenia na codzienne życie poprzez ustawy synodalne, mówiąc o instytutach życia konsekrowanego trzeba wspomnieć, że bardzo ważnym postanowieniem było ustanowienie dla instytutów zakonnych męskich i żeńskich urzędu wikariusza biskupiego dla

[201] Zob. IV SDT, stat. 500.

[202] Zob. IV SDT, stat. 502 §1-2.

[203] Zob. IV SDT, stat. 504 §1.

[204] Zob. IV SDT, stat. 505.

spraw zakonnych, którego mianował biskup diecezjalny; on też określał jego funkcje oraz zakres kompetencji[205].

Stałymi współpracownikami i doradcami wikariusza biskupiego do spraw zakonnych winien być wybrany przez instytuty zakonne zespół złożony z dwóch przedstawicieli rodzin zakonnych męskich oraz dwóch przedstawicielek sióstr[206].

Prawodawca diecezjalny zdecydował, że reprezentanci kapłanów zakonnych, pracujących w diecezji powinni należeć do rady kapłańskiej. Ponadto członkowie instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego powinni mieć proporcjonalną reprezentację w radzie duszpasterskiej[207].

15.3. Biskup a troska o powołania zakonne

Kolejnym ważnym zagadnieniem poruszonym w ramach zwołanego przez biskupa Ablewicza IV Synodu Diecezji Tarnowskiej była kwestia powołań zakonnych.

Synod świadom tego, że różnorodność powołań wzbogaca diecezję nowymi skarbami ducha i potęguje w niej apostolską żywotność, zalecał wszystkim kapłanom diecezjalnym jak i osobom zakonnym, by w dziele duszpasterstwa powołań współpracowali w budującej zgodzie, próbując prawidłowo odczytać, do jakiego rodzaju życia wezwana jest osoba powołanego[208].

Stat. 509 § 1 stanowi, że „Organizatorem i koordynatorem duszpasterstwa powołań jest na terenie Diecezji Biskup, który za pośrednictwem Diecezjalnego Ośrodka Powołań podtrzymuje, kieruje i uzgadnia współpracę pomiędzy duchowieństwem diecezjalnymi a osobami zakonnymi w tej dziedzinie.

---

[205] Zob. IV SDT, stat. 506 §1. O kodeksowych uprawnieniach biskupa diecezjalnego w stosunku do zakonów, z którymi może podzielić się ze swoim wikariuszem biskupim ds. zakonnych, zob.: R. KANTOR, *Pomocnicza funkcja wikariusza biskupiego*…, dz. cyt., s. 206-208.

[206] Zob. IV SDT, stat. 506 § 2.

[207] Zob. IV SDT, stat. 507 § 1-2.

[208] Zob. IV SDT, stat. 508.

Kapłani diecezjalni zostali wezwani do tego, aby w katechizacji, kaznodziejstwie, czy w konfesjonale odpowiednio ukazywać godność i zadania życia zakonnego oraz z poczuciem odpowiedzialności pielęgnować rodzące się powołania. Z kolei zakonnicy w swoich staraniach o powołania powinni mieć na uwadze nie tylko własny instytut, ale i seminarium diecezjalne[209].

Ustawodawca diecezjalny postanowił, że instytuty zakonne współpracujące z duchowieństwem diecezjalnym w służbie wszystkich powołań mają prawo i obowiązek szerzyć znajomość własnego charyzmatu i poszukiwać powołań w parafiach także dla siebie, zawsze jednak za wiedzą miejscowego proboszcza. Natomiast szczególną uwagę należało zwrócić na te wspólnoty zakonne żeńskie, tak kontemplacyjne, jak i czynne, które miały mniejsze możliwości apostolatu zewnętrznego[210].

Ostatnie postanowienie synodu w dziedzinie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego dotyczy tego, że wobec rosnącego w diecezji zapotrzebowania na pracę sióstr, przy równoczesnym zmniejszaniu się ilości powołań żeńskich, duszpasterze parafialni powinni zaznajamiać systematycznie wiernych z życiem zakonnym i działalnością sióstr przez odpowiednie informacje, konferencje, kazania. Powinni też ułatwiać siostrom prowadzenie tego rodzaju akcji[211].

16. Biskup a uczestnictwo świeckich w zbawczej misji Kościoła

Po zagadnieniach dotyczących duchowieństwa, troski o powołania, a także instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego, biskup diecezjalny w analizowanym synodzie zajął się innym szerokim tematem, tj. wiernymi świeckimi. Wspomniana kwestia została omówiona w stat. 513-569. Jest to o tyle istotne, że w tamtym okresie, mimo nauczania *Vaticanum secundum*, rola wiernych świeckich w Kościele w Polsce jeszcze nie była aż

[209] Zob. IV SDT, stat. 510 § 1-2.

[210] Zob. IV SDT, stat. 511 § 1-2.

[211] Zob. IV SDT, stat. 511 § 3.

tak eksponowana, jak obecnie, tym bardziej, że mówimy o diecezji cieszącej się w czasach bpa Ablewicza dużą liczbą kapłanów i wręcz ogromną liczbą powołań kapłańskich.

W statucie wprowadzającym prawodawca diecezjalny zwrócił uwagę na to, że „do widzialnej struktury Kościoła, tak powszechnego, jak i partykularnego, należą katolicy świeccy. Wraz z duchowieństwem oraz osobami konsekrowanymi przez profesję rad ewangelicznych stanowią oni lud Boży diecezji" (stat. 513).

Z racji przyjętego chrztu i bierzmowania oraz więzi hierarchicznej z Głową Kościoła i pasterzami, katolicy świeccy uczestniczą w kapłańskiej, prorockiej oraz królewskiej godności Chrystusa. Stąd płynie ich powołanie do apostolstwa, które jest odpowiedzialnym uczestnictwem w zbawczej misji Kościoła[212].

16.1. Biskup a świeccy w diecezji

W synodzie wskazano, że powołaniem świeckich w Kościele jest różnorodne działanie, zarówno na sposób indywidualny jak i zrzeszony, służące szerzeniu zbawczego orędzia i nadawaniu ewangelicznego znamienia doczesnemu porządkowi życia. Odpowiedzialność świeckich za Kościół obejmuje także obowiązek materialnego wspomagania jego zbawczych zadań. Słusznie zauważono także, że świeccy diecezji tarnowskiej mają bogaty dorobek historyczny w tworzeniu i przynależności do różnych kościelnych stowarzyszeń, organizacji, arcybractw, bractw i innych, które były wyrazem potrzeb danej chwili oraz odpowiadały warunkom czasu. Dlatego powinni ten dorobek podtrzymywać i rozwijać[213].

Odwołując się wprost do obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego, ustawodawca diecezjalny zaznaczył, że dla należytego

---

[212] Zob. IV SDT, stat. 514 § 1. „Laici, quippe qui uti omnes christifideles ad apostolatum a Deo per baptismum et confirmationem deputentur" (CIC/1983 can. 225 § 1). Zob. LG, n. 31; J. DYDUCH, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 59; TENŻE, *Pozycja wiernych świeckich w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie*…, dz. cyt., s. 63; TENŻE, *Wierni świeccy w nowym prawodawstwie Kościołów Wschodnich*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 35 (1992) nr 3-4, s. 177-179.

[213] Zob. IV SDT, stat. 515 § 1-2.

wypełniania swego chrześcijańskiego powołania wierni świeccy mają prawo zrzeszać się w różne stowarzyszenia religijne, zarówno między sobą, jak też w łączności z osobami duchownymi. Biskup wprost zachęcił wszystkich wiernych świeckich podległej mu diecezji, aby w miarę swoich możliwości, chętnie zrzeszali się w różne ugrupowania religijno-kościelne, celem ożywienia swojego życia religijnego oraz ewangelizacji[214]. Zauważył także, że do skutecznego apostolstwa potrzebne jest świeckim odpowiednie przygotowanie polegające na stałym pogłębianiu wiedzy religijnej oraz katolickiej nauki społecznej. Podkreślił też, że katolicy świeccy osiągają swe cele religijne także w ramach różnego rodzaju grup nieformalnych, których inicjatorami są najczęściej duszpasterze, którzy potrafią zainteresować wiernych różnymi problemami Kościoła[215].

W kontekście, o którym mowa wyżej, ważne było zwrócenie uwagi na to, że wierni świeccy mają swoich przedstawicieli w Diecezjalnej Radzie Duszpasterskiej, a także wchodzą w skład Parafialnych Rad Gospodarczych[216].

16.2. Biskup a świeccy w parafii

Ponieważ zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, Eucharystia jest szczytem i źródłem Kościoła[217], dlatego też prawodawca diecezjalny słusznie

---

[214] Zob. IV SDT, stat. 516 § 1, 3. W ówczesnych czasach w diecezji tarnowskiej rozwijały apostolską działalność następujące grupy nieformalne: Liturgiczna Służba Ołtarza; Dzieło Wewnętrznego Postępu Młodzieży; Dziewczęca Służba Maryjna; Zespoły Charytatywne; Koła Misyjne; Ruch Maryjny; Koła Trzeźwościowe św. Stanisława; Ruch Oazowy Rodzin i Młodzieży „Wakacje z Bogiem"; Schole; Chóry Parafialne; Zespoły Teatru Religijnego; Ruch w Obronie Życia; Ogniska Rodzin Katolickich; Różaniec Rodzinny; Zespoły Instruktorek, Prelegentek i Doradczyń Duszpasterstwa Rodzin. Zob. IV SDT, stat. 520 § 2. W kontekście prawa wiernych do zrzeszania przypomnijmy normę kan. 305 § 2 KPK/1983: „nadzorowi ordynariusza miejsca podlegają stowarzyszenia diecezjalne, a także inne stowarzyszenia, działające w diecezji". Jak zauważa Rüdiger Althaus, obowiązki i prawa biskupa diecezjalnego we wspominanym temacie dotyczą jego szczególnej troski o zachowanie integralności wiary i obyczajów, a także nadzorowanie dyscypliny kościelnej, aby nie doszło do nadużyć. Zob. R. ALTHAUS, *Der Diözesanbischof und die kirchliche Vereine*, w: *Zwischen Vollmacht*…, dz. cyt., s. 307.

[215] Zob. IV SDT, stat. 518 § 1; stat. 520 § 1.

[216] Zob. IV SDT, stat. 521.

[217] LG, n. 11. IOANNES PAULUS II, Litterae encyclicae de Eucharistia eiusque necessitudine cum Ecclesia *Ecclesia de Eucharistia*, 17.04.2003, AAS 95 (2003) 7, s. 433-475, n. 31. Tekst polski: TENŻE, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia" o Eucharystii w życiu Kościoła*, Poznań

zauważył, że wierni świeccy najpełniej przeżywają i ujawniają zbawczą rzeczywistość Kościoła, gdy uczestniczą w zgromadzeniu eucharystycznym. Pełny udział we Mszy św., przez ożywianie wiary i miłości prowadzi do apostolstwa, a mocą Eucharystii, będącej źródłem wszelkiego apostolatu, ludzie świeccy uobecniają zbawcze działanie Kościoła w takich okolicznościach i miejscach, w których jedynie przy ich pomocy, Kościół może oddziaływać na innych[218].

Według prawodawcy diecezjalnego, w miejscu zamieszkania i w swoim środowisku, katolicy świeccy spełniają misję apostolską:

1. tworząc, odnawiając i pogłębiając więzi międzyludzkie;
2. dając przykład postawy otwartej na potrzeby drugiego człowieka;
3. reagując zdecydowanie na krzywdę ludzką i łamanie praw człowieka;
4. okazując cierpliwość i spokojnie znosząc krzywdy[219].

Pasterz diecezji słusznie zauważył na poziomie ustawodawstwa synodalnego, że świeccy katolicy powinni pamiętać, że nie wolno zamykać się w kręgu własnych spraw oraz problemów i odsuwać się od ludzi potrzebujących pomocy. Dlatego też należy zwrócić uwagę chociażby na ludzi chorych i nieść im konkretną pomoc. W związku z tym powinno się tworzyć w parafiach zespoły ludzi, którzy ułatwialiby chorym uczestnictwo w nabożeństwach i uroczystościach religijnych, a także grupy chętnych i specjalistów, którzy nieśliby im doraźną pomoc i wykonywali prace usługowe, jak np.: usuwanie różnych usterek technicznych, pielęgnowanie chorych i niedołężnych, dawanie zastrzyków, wychodzenie na spacer z niepełnosprawnymi, czytanie im książek, pisanie listów, załatwianie spraw administracyjnych[220].

Bardzo ciekawym i potrzebnym zarazem było podkreślenie przez ustawodawcę diecezjalnego, że we wspólnocie parafialnej nie tylko

---

2003, n. 31. Zob. E. GÓRECKI, *Kościelny porządek prawny w służbie Eucharystii: refleksje teologiczno-prawne*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 5 (1997) nr 1, s. 74.

[218] Zob. IV SDT, stat. 522 § 1-2. Zob. także: J. DYDUCH, *Świeccy w służbie Kościołowi w świetle adhortacji „Christifideles laici"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 33 (1990) nr 3-4, s. 64.

[219] Zob. IV SDT, stat. 523.

[220] Zob. IV SDT, stat. 525, 528.

duszpasterze są odpowiedzialni za świeckich, ale i świeccy nie są wolni od odpowiedzialności za swych duszpasterzy.

Apostolstwo świeckich wobec kapłanów może dokonywać się przez:

1. życie z wiary i postawę pełną gorliwości;

2. modlitwę o dobre powołania, o wytrwanie dla tych, którzy przyjęli sakrament kapłaństwa oraz za zmarłych kapłanów;

3. tworzenie atmosfery domowej i środowiskowej ułatwiającej wzrost powołań oraz utwierdzającej powołanych w przekonaniu o słuszności obranej drogi;

4. szacunek dla trudu kapłanów, ich poświęcenia;

5. współpracę z nimi we wzajemnym uświęcaniu się oraz w pogłębianiu wiedzy i kultury;

6. dyskrecję, gdy obdarzą ich zaufaniem

7. szanowanie ich odmienności i wewnętrznej tajemnicy, jako osób poświęconych Bogu;

8. niezajmowanie im zbyt wiele czasu, gdyż nawet najbardziej otwarty, pogodny i radosny kapłan, powinien być sam, aby mieć czas na modlitwę, rozmyślanie, skupienie, lekturę;

9. pomaganie w pracy duszpasterskiej, odciążanie, zwłaszcza w sprawach materialnych, aby mogli się skupić na sprawach duchowych[221].

16.3. Biskup a świeccy w rodzinie

Jako ludzie żyjący w latach 20-stych XXI w., możemy poszczycić się (w wymiarze ogólnym) wieloma osiągnięciami, gł. w dziedzinie nowoczesnych technologii i cyfryzacji. Rozwój techniki wciąż trwa, przebiega wręcz w zawrotnym tempie. Równocześnie przyszło nam żyć w czasach coraz większego zaniku kultury, dewaluacji podstawowych pojęć i wartości (zwłaszcza chrześcijańskich). Przykładem tego jest systematyczny atak

[221] Zob. IV SDT, stat. 530 § 1-2. W tym kontekście wsparcia duszpasterzy przez wiernych świeckich zob. W. WENZ, *„Różnorodność posługiwania" wiernych świeckich w posłannictwie kościoła partykularnego w myśl Instrukcji Stolicy Apostolskiej z 15 VIII 1997 r.*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 7 (1999) nr 1, s. 182; G. LESZCZYŃSKI, *Uczestnictwo wiernych świeckich w posłudze zarządzania, nauczania i uświęcania Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 9 (2000), s. 335-336.

niektórych środowisk na takie wartości jak rodzina i małżeństwo, które mają na celu zniszczenie tych podstawowych komórek życia i funkcjonowania społeczeństwa, a także ich redefinicję. Jakże aktualne w tym kontekście są postanowienia pasterza diecezji, które zostały zawarte w stat. 531: „Podstawowym polem dla apostolskiej pracy laikatu jest małżeństwo i rodzina. Szczególnie w naszych polskich warunkach rodzina jest również naturalnym środowiskiem rozwoju i przekazu wartości kulturalno-narodowych".

W synodzie słusznie zauważono, że owocność apostolstwa świeckich w rodzinie i poprzez rodzinę powinna oprać się na życiu sakramentalnym. Stąd czymś nieodzownym jest częsty udział w Eucharystii, która jest fundamentem każdej wspólnoty chrześcijańskiej, a zwłaszcza rodziny, a także sakrament pokuty i pojednania[222].

Jednym z charakterystycznych poczynań części środowisk w naszej ojczyźnie w ówczesnych i dzisiejszych czasach (gł. postkomunistycznych i neoliberalnych) jest podważanie obecności katechezy w szkole. Odpowiedzią na to zjawisko jest m.in. podkreślanie roli katechezy w rodzinie. Tymczasem już ok. 40 lat temu, bp Ablewicz na poziomie ustawodawstwa synodalnego w jednym ze statutów podkreślił: „Wspólnota rodzinna może stać się promieniującym środowiskiem apostolskim, gdy jest budowana w oparciu o katechezę rodzinną"[223].

Zawarte zostały w synodzie konkretne wskazania, które mogą przybierać różnorodne formy: od krzyża zrobionego na główce dziecka, poprzez własną postawę, kształtowanie języka religijnego, zwyczajów chrześcijańskich i systematyczne przekazywanie prawd wiary.

Pasterz diecezji zalecił także:

1. wspólne odmawianie pacierza;

2. urządzanie domowych nabożeństw majowych, czerwcowych, różańcowych;

3. śpiewanie pieśni religijnych, zwłaszcza kolęd i godzinek;

---

[222] Zob. IV SDT, stat. 531 § 1-3.

[223] Zob. IV SDT, stat. 533 § 1. Zob. M. Zając, *Wyzwania współczesnej rodziny*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 23 (2014) nr 3, s. 77.

4. wspólne uczestnictwo we Mszy św. i w innych nabożeństwach[224].

W wychowaniu w rodzinie sprawą niezwykle ważną jest także:

1. chrześcijańskie ustawienie hierarchii wartości;

2 uczenie ofiarności i pracy nad sobą;

3. łagodzenie konfliktu pokoleń, szacunek dla starszych, zwłaszcza rodziców i pamięć o zmarłych;

4. uczenie szacunku do pracy i ukazywanie jej sensu;

5. pielęgnowanie kultury słowa i kształtowanie języka religijnego;

6. przyzwyczajanie do czytania książek i czasopism religijnych;

7. kultywowanie obyczajów religijnych: pozdrowienie chrześcijańskie, pielgrzymki, imieniny, rocznice i inne;

8. uczenie chrześcijańskiego wykorzystania czasu wolnego i wypoczynku: odwiedzanie krewnych i znajomych, pogłębianie wiedzy religijnej, wspólne wyjazdy, spacery, rozrywki[225].

Zauważmy, że normy synodalne o których mowa wyżej, nie odnoszą się tylko do wymiaru *stricte* religijnego, ale przenikają dalej i głębiej, mają bowiem również wymiar ogólnoludzki, humanistyczny, a także pedagogiczny. To tylko wzmacnia ich wartość. Zresztą w stat. 536. czytamy: „W wychowaniu należy zwracać uwagę na zaszczepienie w wychowankach ideałów i wartości trwałych, niezbywalnych oraz niezależnych od zmiennych ideologii. Należy w szczególności wyrabiać szacunek dla tradycji i przeszłości oraz dbać o ukształtowanie religijne i moralne".

Wydaje się być oczywistym, że rodzina chrześcijańska winna czuć się związana z parafią i włączać się w życie tej wspólnoty. Z kolei jej członkowie powinni też chętnie łączyć się w ogniska rodzin, które pomagają w pogłębieniu świadomości i wiedzy religijnej, a także w skutecznym apostołowaniu poprzez przykład życia i zaangażowania w sprawy społeczne i kościelne[226].

---

[224] Zob. IV SDT, stat. 533 § 1-2. Zob. także: H. STAWNIAK, *Udział małżonków-rodziców w kościelnej posłudze uświęcania*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 3-4, s. 126.

[225] Zob. IV SDT, stat. 534 § 2.

[226] Zob. IV SDT, stat. 539.

O tym jak ważna dla biskupa Jerzego Ablewicza była rodzina, świadczy również chociażby i to, że powołał osobny Referat Duszpasterstwa Rodzin[227].

16.4. Biskup a świeccy w środowisku zawodowym

Znaczącym miejscem, w którym wierni świeccy mogą apostołować jest środowisko ich pracy zawodowej. Synod słusznie wskazał, że choć praca należy do podstawowych zadań w życiu człowieka, to jednak nie jest ona celem w sobie, lecz jedynie środkiem do realizacji chrześcijańskiego powołania[228]. Ponieważ praca, a także związane z nią nadużycia podlegają osądowi sumienia chrześcijańskiego, dlatego też świeccy powinni w miarę możliwości zwracać uwagę na wszystkie przejawy wyzysku i sprzeciwiać się pracom nieetycznym, pozornym, godzącym w prawa osoby ludzkiej. Bowiem zagubienie sensu wykonywanej pracy oraz brak kontroli nad nią, prowadzi do zniechęcenia, obojętności, lenistwa, kradzieży i alkoholizmu[229].

Ustawodawca diecezjalny podkreślił, że wspólnie wykonywana praca zawodowa może stać się doskonałą okazją do budowania solidarności wśród ludzi, zwłaszcza gdy mają świadomość, że pracują dla dobra narodu i dobra osobistego. Chrześcijanie powinni pogłębiać braterstwo w zakładzie pracy i w sposób szczególny przezwyciężać walkę przeciwieństw oraz to wszystko, co ona ze sobą niesie, a więc nieufność, wrogość, podejrzliwość, nienawiść. Zauważono też, że w miejscu pracy ważną rolę odgrywa osobisty przykład postawy chrześcijańskiej, bowiem może to pomóc innym w wyznawaniu wiary i w praktykowaniu obyczaju chrześcijańskiego[230]. Ciekawym, zwłaszcza w ówczesnym położeniu społeczno-politycznym, było zwrócenie uwagi przez prawodawcę diecezjalnego, aby chrześcijanie zabiegali o respektowanie prawa do wolnych związków zawodowych[231]. A ze względów religijnych, ekonomicznych i narodowych należało popierać prawo

[227] IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Duszpasterstwo Małżeństw i Rodzin*, Tarnów 1986, s. 6.

[228] Zob. IV SDT, stat. 540.

[229] Zob. IV SDT, stat. 541 § 1-2.

[230] Zob. IV SDT, stat. 542 § 1-3.

[231] Zob. IV SDT, stat. 542 § 5.

do osobistego posiadania oraz prawo do prywatnej własności ziemi i rzemiosła[232].

W statutach synodalnych słusznie zauważono, że z niektórymi zawodami i środowiskami łączy się szczególna powinność apostołowania. Dotyczy to zwłaszcza wychowawców i nauczycieli, a także służby zdrowia i urzędników państwowych[233]. Ponieważ wielkie znaczenie w kształtowaniu osobowości odgrywają w życiu człowieka lata szkolne, dlatego nauczyciele, z racji swego zawodu, powołani są do uwrażliwiania wychowanków na najwyższe wartości. Mogą to czynić chociażby słowem i przykładem dawanym swoim wychowankom. Ważne w ich zadaniu jest także to, aby przekazywali prawdę. Ma to szczególne znaczenie w nauczaniu przedmiotów humanistycznych[234].

Synod diecezjalny zwrócił też uwagę na młodzież „nieprzystosowaną społecznie", która potrzebuje szczególnej troski i zabiegów wychowawczych. Słusznie postanowiono i wskazano, że każda taka osoba wymaga indywidualnego traktowania i wytrwałej pracy, która powinna być prowadzona przy ścisłym współdziałaniu rodziny, szkoły, katechety, a czasem i kuratora[235].

Biskup Ablewicz odniósł się również w statutach synodalnych do pracy w służbie zdrowia. Trafnie zaznaczył, że praca w służbie zdrowia umożliwia kontakt z dużą ilością ludzi znajdujących się w szczególnym stanie psychofizycznym. Opiekując się ludźmi chorymi, pracownicy służby zdrowia mają wielki wpływ na ich zdrowie i postawę duchową[236].

Analizowany synod wskazuje, że podstawową zasadą działania każdego pracownika służby zdrowia powinno być poszanowanie życia,

---

[232] Zob. IV SDT, stat. 546. Zdaniem papieża Leona XIII prawo własności jest naturalnym prawem człowieka. Zob. LEO XIII, Litterae encyclicae de conditione opificium *Rerum novarum*, 15.05.1891, ASS 23 (1890/91), s. 643. Tekst polski: TENŻE, *Encyklika „Rerum novarum" w kwestji socjalnej o położeniu robotników*, 15.05.1891, Kraków 1931, s. 9-10. Zob. M. JAKIMOWICZ, *Prawo natury jako źródło prawa kanonicznego w Kodeksie Jana Pawła II*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 29 (1996), s. 115-116.

[233] Zob. IV SDT, stat. 548.

[234] Zob. IV SDT, stat. 549 § 1-3.

[235] Zob. IV SDT, stat. 553 § 1, 3.

[236] Zob. IV SDT, stat. 555.

a pracownicy służby zdrowia winni sumiennie, starannie i z najgłębszym poczuciem odpowiedzialności wykonywać swoje obowiązki w stosunku do każdego chorego, niezależnie od jego wieku, poziomu umysłowego i wykształcenia, zajmowanego stanowiska, sytuacji materialnej, przekonań politycznych, wyznania lub innych względów[237].

Co jakiś czas słyszymy, jak niektóre środowiska próbują podważyć szczególną regulację prawną jaką jest klauzulę sumienia. W tym kontekście symptomatyczny jest stat. 559, który stanowi, że „Pracownicy służby zdrowia powinni odmówić wykonania czynności, które według ich przekonania i sumienia są nieetyczne"[238].

16.5. Biskup a świeccy w życiu narodowym

Obecnie jesteśmy świadkami wielkiego ataku na Kościół katolicki w Polsce. Postkomuniści oraz neoliberałowie wspomagani przez niektóre media (a te jak wspomnieliśmy mają dużą siłę oddziaływania), nie tylko permanentnie uderzają w Kościół (m.in. poprzez wytykanie upadków i błędów ludzi Kościoła, a niezauważaniu ogromu dobra), ale wręcz próbują go wymazać z pamięci i kart historii naszego narodu. W czasach bpa Ablewicza, gdy Polską rządzili komuniści było podobnie, choć ze względu na to, że media nie były tak rozwinięte, społeczeństwo nie było aż tak bardzo „karmione" „newsami" i „fake newsami", jak to ma miejsce teraz. W tym kontekście niezwykle istotny jest zapis stat. 562 § 1, który warto teraz przywoływać: „Naród polski ze swoją kulturą, językiem i historią związał się trwale z Kościołem katolickim. Bez niego nie można zrozumieć naszej przeszłości ani teraźniejszości"[239]. Dlatego też synod tarnowski postanowił, że wszyscy

[237] Zob. IV SDT, stat. 556 § 1; stat. 557.

[238] Pasterz Tarnowski podkreślał, że nauczanie Kościoła zawsze stanowi wielką pomoc w odpowiedzialnym i osobistym formowaniu sumienia prawego, ukazując pewne nieprzekraczalne granice, sugerując pewne kierunki poszukiwań i rozwiązań zgodnych z Bożym prawem, a także korygując propozycje, które są niewłaściwe, a nawet wręcz błędne. Zob. M. KLUZ, *Sumienie wykładnią moralności człowieka w nauczaniu biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza (1962-1990)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 32 (2013) nr1, s. 57.

[239] Zob. J. ABLEWICZ, *Tysiącletni dar. List pasterski na Wielkanoc Tysiąclecia Chrztu Polski* (Tarnów), 1.04.1966, w: TENŻE, *Kościołowi napisz*…, dz. cyt., s. 81

katolicy powinni zabiegać usilnie o prawdziwe dobro narodu i odznaczać się miłością Ojczyzny[240].

Ustawodawca diecezjalny wskazał ponadto, że wszyscy powinni mieć poczucie obowiązku pracy dla narodu, który trwa niezależnie od wszelkich przemian społeczno-politycznych. Należy zachować wierność ideałom religijno-narodowym[241]. Realizacja celów narodowych i społecznych jest możliwa zwłaszcza we współpracy z Kościołem, który zawsze służył prawdzie i dobru człowieka. Dlatego katolicy świeccy powinni mieć zaufanie do działań Episkopatu Polski, a w konkretnej realizacji dobra narodu współpracować z diecezją i parafią[242]. Jednak działając w służbie narodu i realizując narodowe zadania, nie można pomijać wartości ponadnarodowych, tzn. nie wolno dopuścić, aby patriotyzm przerodził się w nacjonalizm i szowinizm[243]. To ostatnie wezwanie synodalne było także cenną uwagą pasterza diecezji.

17. Biskup a duszpasterstwo małżeństw i rodzin

Szczególną troską biskupa Ablewicza była instytucja rodziny i małżeństwa. Dlatego też odnosząc się do obowiązków biskupa względem wiernych świeckich ustawodawca diecezjalny nie mógł nie zawrzeć statutów odnoszących się do duszpasterstwa rodzin i małżeństw. Jest ich aż 37 (570-607), niektóre z nich są mocno rozbudowane, co tylko potwierdza powagę zagadnienia. To zagadnienie podzielono na:

– „Przygotowanie do małżeństwa" (571-578);
– „Duszpasterstwo młodych małżeństw" (579-581);
– „Duszpasterstwo starszych małżeństw" (582-585);
– „Duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach" (586-592);
– „Odpowiedzialne rodzicielstwo i poradnictwo rodzinne" (593-600);

[240] Zob. IV SDT, stat. 562 § 2.

[241] Zob. IV SDT, stat. 563 § 1-2.

[242] Zob. IV SDT, stat. 565.

[243] Zob. IV SDT, stat. 569.

– „Wychowanie w rodzinie" (601-603);

– „Struktura duszpasterska rodzin" (604-607).

Ze względu na rozległość zagadnienia zwrócimy uwagę tylko na niektóre kwestie, którymi zajął się pasterz diecezji i które wprost dotyczą obowiązków biskupa diecezjalnego.

17.1. Biskup a przygotowanie do małżeństwa

Kodeks prawa kanonicznego w kan. 1064 stanowi, że obowiązkiem ordynariusza miejsca jest troska o właściwe przygotowanie do małżeństwa podległych mu wiernych. Biskup Ablewicz to postanowienie wziął sobie głęboko do serca.

Prawodawca diecezjalny zauważył, że Kościół troszcząc się o szczęście naturalne i nadprzyrodzone osoby i społeczności ludzkiej oraz mając na względzie obecną sytuację młodzieży i rodzin, pragnie realizować takie programy przygotowania do małżeństwa, które stwarzałyby sprzyjające warunki do powstawania i dojrzewania szczęśliwych małżeństw[244]. Zasadnym było podkreślenie, że za przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie odpowiedzialni są sami kandydaci do małżeństwa, rodzina jako domowy Kościół, parafia, ale i diecezja[245].

Pasterz diecezji zawarł w statuach synodalnych praktyczne wskazania dotyczące organizacji katechezy przedmałżeńskiej. I tak przygotowanie bliższe do małżeństwa, które powinno objąć młodzież po 17 roku życia, dokonywało się poprzez katechizację przedmałżeńską, czyli tak zwane kursy przedmałżeńskie. W parafiach do trzech tysięcy wiernych katechizacja przedmałżeńska powinna być zorganizowana przynajmniej co dwa lata. W parafiach powyżej trzech tysięcy co roku, a w parafiach wielkich miast kilka razy w roku. Natomiast w wyznaczonych ośrodkach miejskich powinna odbywać się permanentna katechizacja przedmałżeńska, dla ułatwienia młodzieży przygotowania się do małżeństwa. Należało dołożyć starań, aby

[244] Zob. IV SDT, stat. 571 § 1; KPK/1983, kan. 1063. Zob. także: K. DULLAK, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa w ujęciu pokodeksowego ustawodawstwa synodalnego w Polsce do 2001 roku*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 47 (2004) nr 1-2, s. 62.

[245] Zob. IV SDT, stat. 571 § 2.

katechizacja przedmałżeńska odbywała się w mniejszych grupach, w których możliwy jest bardziej bezpośredni kontakt i dialog[246].

Ustawodawca diecezjalny słusznie zwrócił uwagę w stat. 574 § 4 na to, że „ukończenie katechizacji w szkole średniej nie zwalnia narzeczonych z obowiązku katechizacji przedmałżeńskiej". Niestety, trzeba powiedzieć wprost, ten zapis prawny nie był przestrzegany przez wszystkich duszpasterzy. Niejeden z nich dopuszczał takich nupturientów do zawarcia małżeńska, co potwierdziła niejedna rozmowa. Widać to także chociażby na przykładzie osób, których wspólnota małżeńska się rozpadła, a którzy wnieśli sprawę o stwierdzenie nieważności swojego małżeństwa do Sądu Diecezjalnego w Tarnowie. Często byli to ludzie, którzy zawierali związek małżeński tuż po zakończeniu szkoły średniej, istotnie bez odpowiedniego i należytego przygotowania.

Katechizacja przedmałżeńska miała być, podobnie jak katechizacja przed I Komunią św. i bierzmowaniem, stałym i istotnym elementem duszpasterstwa parafialnego. Każdy dekanat powinien mieć wyznaczonych i przygotowanych kapłanów do głoszenia poszczególnych konferencji. Koordynacja należy do dekanalnego duszpasterza rodzin. Z kolei niektóre tematy w ramach katechizacji przedmałżeńskiej powinna omówić osoba świecka, odpowiednio przygotowana i posiadająca upoważnienie ordynariusza miejsca[247].

Przygotowanie bezpośrednie, zwane katechezą przedślubną, powinno się zacząć trzy miesiące przed ślubem. Ma ono za cel jeszcze raz uświadomić narzeczonym godność i odpowiedzialność chrześcijańskiego małżeństwa i przygotować ich do świadomego i czynnego udziału w obrzędzie liturgicznym[248].

---

246 Zob. IV SDT, stat. 573; stat. 574 § 1-3.

247 Zob. IV SDT, stat. 575 § 1-3.

248 Zob. IV SDT, stat. 576. Zob. także: J. KRAJCZYŃSKI, *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Ząbki 2007, s. 234-235.

17.2. Biskup a duszpasterstwo młodych małżeństw

Biskup diecezjalny zaznaczył w analizowanym synodzie, że podobnie jak narzeczeni przygotowujący się do małżeństwa, tak i sami małżonkowie potrzebują pomocy ze strony Kościoła i rady w realizowaniu przyjętego w sakramencie małżeństwa posłannictwa. Duszpasterze i cała wspólnota Kościoła winni pomagać młodym małżeństwom w dostosowywaniu się do życia we dwoje, w tworzeniu wspólnoty i więzi między sobą i z pokoleniem starszych, w problemach związanych z przyjściem na świat dziecka, w trudnościach związanych z wychowaniem dzieci[249].

Następnie wymieniono szereg czynności podejmowanych przez Kościół diecezjalny, który przychodzi z pomocą duszpasterską młodym małżeństwom i rodzinom przez:

1. nabożeństwa stanowe z odpowiednią nauką dla małżonków i rodziców, które winny być urządzane we wszystkich parafiach w każdym miesiącu;

2. katechezę dla rodziców i chrzestnych, poprzedzającą chrzest dziecka, której treścią powinno być nie tylko przygotowanie do liturgii sakramentu chrztu, ale także rola rodziców wobec daru dziecka i zasady odpowiedzialnego rodzicielstwa;

3. tridua urządzane w zależności od tradycji parafii przed uroczystościami patronalnymi: dla matek przed świętem Ofiarowania Pańskiego; dla ojców w okresie Adwentu lub przed uroczystością św. Józefa albo przed uroczystością Chrystusa Króla;

4. dni skupienia dla młodych małżeństw, przynajmniej jeden raz w roku;

5. rekolekcje zamknięte dla grup ojców i matek organizowane w Domu Rekolekcyjnym w Ciężkowicach;

6. przyjmującą się praktykę dwudniowych dni skupienia, w sobotę i w niedzielę, organizowanych w ośrodkach diecezjalnych lub przy sanktuariach;

7. rekolekcje wakacyjne czyli „Rodzinne wakacje z Bogiem", kręgi rodzin w parafiach, czyli „Rodziny Rodzin";

8. materialną i duchową pomoc Świadczoną rodzinom wielodzietnym;

[249] Zob. IV SDT, stat. 579.

9. organizowanie w każdej parafii nabożeństw ekspiacyjnych, w III niedzielę Adwentu oraz w czasie rekolekcji parafialnych.

Widzimy jak wiele ustanowiono w synodzie diecezjalnym wskazań i propozycji, co tylko potwierdza zapał duszpasterski zarządcy diecezji. Wprawdzie wskazania ustawodawcy były różnie wcielane w życie w konkretnych parafiach, ale to już nie stanowi przedmiotu naszych badań. W każdym razie normy ustawodawcy diecezjalnego zostały wydane i obejmowały one wiele szczegółowych i konkretnych form duszpasterskich.

17.3. Biskup a duszpasterstwo starszych małżeństw

W myśl prawodawcy i pasterza diecezji troska duszpasterzy o starsze małżeństwa, czyli takie, których dzieci już się usamodzielniły, powinna wyrażać się:

1. w podtrzymywaniu i wzmacnianiu wspólnoty ich osób przez zachęcanie do wspólnego przeżywania liturgii, wspólnego przystępowania do sakramentów, uczestniczenia we wzajemnych zainteresowaniach, świadczenia sobie pomocy i pielęgnowania atmosfery serdeczności i dobroci;

2. w przypominaniu im, by odnosili się z szacunkiem i zrozumieniem do tej osoby, z którą ich dziecko związało życie, oraz okazywali gotowość niesienia pomocy młodym, bez niewłaściwego wtrącania się w ich osobiste życie;

3. w pouczaniu, że dziadkowie w wychowywaniu wnuków wspomagają i uzupełniają rodziców, ale ich nie zastępują[250].

Z perspektywy czasu dobrze będzie zauważyć, że duszpasterze winni doceniać znaczenie ludzi starych we wspólnocie parafialnej, zauważono bowiem, że należą oni do tych wiernych, którzy najwięcej czasu spędzają w kościele na modlitwie, zdecydowanie przeważają wśród osób codziennie uczestniczących we Mszy św.[251], nadal żywo tkwią w życiu parafii, interesują

[250] Zob. IV SDT, stat. 582.

[251] To spostrzeżenie pasterza diecezji jest dość symptomatyczne. Zauważmy, że pod tym względem niewiele się zmieniło. Mimo upływu prawie czterdziestu lat to ludzie starsi i w podeszłym wieku wciąż przeważają na nabożeństwach. A zatem mimo pesymistycznych prognoz o pustych kościołach być może obecni młodzi ludzie będą za dwadzieścia, trzydzieści lat częściej praktykować?

się jej problemami, wspierają Kościół modlitwą. Duszpasterze powinni także pamiętać o ważnym obowiązku przygotowania ludzi starszych na drogę do wieczności[252].

17.4. Biskup a duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach

Bardzo dobrze, że pasterz diecezji podkreślił, iż duszpasterze powinni zatroszczyć się także o małżeństwa i rodziny znajdujące się w trudniejszych sytuacjach życiowych. Czyli o rozwiedzionych, żyjących w separacji, bez ślubu kościelnego, jak również dotkniętych alkoholizmem, narkomanią lub innymi patologiami[253].

Biskup diecezjalny nakazał zwrócić baczną uwagę duszpasterzy parafialnych na małżeństwa rozbite, co do których jest nadzieja kościelnego uregulowania ich sytuacji życiowej. Okazją do tego była wizyta duszpasterska, spotkania w kancelarii parafialnej, odwiedziny chorych i inne. Takich małżonków należało skierować do kościelnego radcy prawnego przy Referacie Duszpasterstwa Rodzin lub do Sądu Biskupiego[254].

Zauważmy, że jest to kolejna bardzo słuszna uwaga pasterza diecezji, która została przeniesiona na poziom obowiązującego przez lata w diecezji prawa, a która, niestety, nie końca została wcielona w praktyczne zastosowanie. Iluż to ludzi pojawiało się w Sądzie Biskupim na przestrzeni lat, chcąc uregulować sobie swoje sprawy sumienia związane ze stwierdzeniem nieważności małżeństwa, a którzy na pytanie: – „dlaczego wnieśli sprawę tak późno?", odpowiedzieli – „bo nawet nie wiedzieliśmy, że jest taka możliwość!" Niewątpliwie problem takiego stanu rzeczy jest złożony, ale w niejednej sytuacji zabrakło zwyczajnej podpowiedzi i aktywności duszpasterzy w tym zakresie.

W ustawach diecezjalnych znalazło się też coś w rodzaju pasterskiego upomnienia, które choćby z psychologicznego punku widzenia nie jest łatwe i wymaga odwagi, świadczy też o bezkompromisowości autora w istotnych

[252] Zob. IV SDT, stat. 585.

[253] Zob. IV SDT, stat. 586.

[254] Zob. IV SDT, stat. 589 § 1-2.

sprawach. Otóż w stat. 590 biskup zaznaczył, że katolicy złączeni tylko związkiem cywilnym bez przeszkód do zawarcia małżeństwa sakramentalnego w sposób otwarty odrzucają prawo Boże i „są powodem zgorszenia dla wspólnoty parafialnej". W tym samym statucie zaznaczono, że duszpasterze powinni przy różnych nadarzających się okazjach wpływać na tych małżonków, aby uregulowali swoją sytuację życiową według zasad chrześcijańskich. Okazją do tego może być chociażby chrzest, pierwsza Komunia św., czy bierzmowanie dziecka.

17.5. Odpowiedzialne rodzicielstwo i poradnictwo rodzinne

Ustawodawca diecezjalny zadbał także o to, aby w zapisach synodalnych znalazło się przypomnienie o tym, iż Kościół nieustannie głosi, że życie ludzkie od momentu poczęcia, poprzez wszystkie kolejne stadia jest święte, ponieważ stworzone jest na obraz i podobieństwo Boga. Z kolei katolicy powinni pamiętać, że szczególna odpowiedzialność za poczęte życie spoczywa na nich samych, a przekazywanie życia, również w kontekście ilości dzieci w rodzinie, powinno być odpowiedzialne[255].

W synodzie zauważono, że odpowiedzialność za życie spoczywa nie tylko na rodzicach i rodzinie, lecz również na innych członkach społeczeństwa, a szczególnie na duszpasterzach, lekarzach, pracownikach służby zdrowia, nauczycielach i wychowawcach[256]. Ważne jest również i to, że na synodzie zwrócono się z odważnym apelem do władz państwowych i do wszystkich odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu o popieranie i upowszechnianie wśród społeczeństwa postawy pełnej szacunku dla życia i o jego obronę[257].

Niezwykle istotne, również ze społecznego punktu widzenia, było także to, że poza ustawami można powiedzieć teoretycznymi, synod wskazał konkretne działanie praktyczne diecezji kierowanej przez bpa Ablewicza,

[255] Zob. IV SDT, stat. 593 § 1-2; stat. 594. W kontekście obrony życia poczętego zob. G. LESZCZYŃSKI, *Aborcja i jej aspekty karne*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 10 (2001), s. 62-63.

[256] Zob. IV SDT, stat. 599 § 1.

[257] Zob. IV SDT, stat. 599 § 3.

dotyczące troski o obronę każdego poczętego życia, jakim jest prowadzony przez nią Dom Samotnej Matki w Tarnowie[258].

Znaczącą i konkretną formą pomocy Kościoła dla małżeństw są poradnie rodzinne, istniejące w licznych parafiach. Biskup polecił, że w każdym dekanacie powinno być kilka poradni dogodnie rozmieszczonych, z odpowiednią ilością dyżurów, tak by narzeczeni i małżonkowie mogli z łatwością z nich korzystać. Osoby świeckie prowadzące poradnie, winny być odpowiednio przygotowane i posiadać upoważnienie ordynariusza. Należało je otoczyć szczególną troską i opieką duszpasterską, okazywać im uznanie i wdzięczność[259].

17.6. Wychowanie w rodzinie

W niniejszej pracy już kilka razy wspominaliśmy o tym, że bp Ablewicz, również na poziomie prawnym, szczególną troską otaczał rodzinę, doceniając jej ważną rolę w życiu Kościoła, diecezji i narodu. W tym miejscu zaznaczymy tylko praktyczne zasady, na które zwrócił uwagę ustawodawca. Otóż jego zdaniem, fundamentem wychowania religijno-moralnego jest wiara, którą rodzice przekazują swoim dzieciom przez przykład i świadectwo życia, udział w przeżyciach religijnych zarówno w kościele jak i w domu, słowo pouczające oraz czytanie Pisma św., książek i czasopism religijnych.

Dlatego też rodzice powinni:

1. troszczyć się o wspólne przystępowanie do Komunii św., zwłaszcza w niedziele i święta, w pierwsze piątki miesiąca, w uroczystości i rocznice rodzinne;

2. pielęgnować zwyczaj wspólnej codziennej modlitwy wieczornej, połączonej z rachunkiem sumienia;

---

[258] Zob. IV SDT, stat. 599 § 4. Dom Samotnej Matki, znajdujący się przy ul. Mościckiego 65 w Tarnowie, powstał za rządów Jerzego Ablewicza w roku 1983. Tylko do 2019 r. znalazło w nim schronienie ok. 500 matek i ich dzieci. Zob. B. MALEC-SUWARA, W *Domu Samotnej Matki urodziło się kolejne dziecko*, https://tarnow.gosc.pl/doc/5362615.W-Domu-Samotnej-Matki-urodzilo-sie-kolejne-dziecko, dostęp: 24.09.2025.

[259] Zob. IV SDT, stat. 600 § 1-2. Dodajmy, że kodyfikacja z 1983 r. przypomina, że „odpowiednio przygotowani świeccy są zdolni, by otrzymać od świętych pasterzy te urzędy kościelne i posługi, które wolno im piastować zgodnie z przepisami prawa. Świeccy odznaczający się odpowiednią wiedzą, roztropnością i uczciwością są zdolni do tego, by jako biegli lub doradcy świadczyli pomoc pasterzom Kościoła". KPK/1983, kan. 228 § 1-2. Zob. także: J. ADAMCZYK, *Pracownicy katolickich poradni rodzinnych: aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Ius Matrimoniale" 25 (2014) nr 4, s. 99-100.

3. podtrzymywać tradycje, zwyczaje religijne i liturgię domową;

4. uczyć czci i poszanowania krzyża i obrazów religijnych, jako świętych znaków naszej wiary[260].

17.7. Struktura duszpasterstwa rodzin

Aby troska biskupa diecezji w odniesieniu do rodzin była jeszcze bardziej widoczna w praktyce, zauważono więc, że potrzeba odpowiednich struktur, które zajmą się ich realizacją. W synodzie podkreślono zatem, że duszpasterstwem rodzin w Diecezji kieruje Referat Duszpasterstwa Rodzin. Na jego czele stoi referent mający do pomocy stałe bądź też okresowo tworzone zespoły złożone z osób duchownych i świeckich.

Do zadań Referatu Duszpasterstwa Rodzin należało:

1. programowanie pracy duszpasterstwa rodzin w dekanatach i parafiach;

2. organizowanie systematycznego szkolenia przygotowującego osoby świeckie do pracy w duszpasterstwie rodzin w charakterze doradców i prelegentów;

3. przygotowanie materiałów i pomocy dla duszpasterzy i osób świeckich;

4. troska o stan i funkcjonowanie poradni rodzinnych;

5. prowadzenie dokumentacji w Referacie Duszpasterstwa Rodzin;

6. czuwanie nad całokształtem pracy duszpasterstwa rodzin w dekanatach i parafiach[261].

Z kolei na terenie dekanatu troska o duszpasterstwo rodzin spoczywała na dekanalnym duszpasterzu rodzin, którego mianował biskup na wniosek Referatu Duszpasterstwa Rodzin.

Do jego zadań należało:

1. informowanie księży o problemach i potrzebach duszpasterstwa rodzin;

2. troszczenie się o właściwe funkcjonowanie poradni rodzinnych;

---

[260] Zob. IV SDT, stat. 602 § 1-2.

[261] Zob. IV SDT, stat. 604 § 1-2.

3. organizowanie i prowadzenie dni skupienia dla narzeczonych;

4. koordynowanie innych form duszpasterstwa rodzin w dekanacie[262].

Posynodalna adhortacja apostolska „Familiaris consortio" uczy: „Pierwszą osobą odpowiedzialną za duszpasterstwo rodzin w diecezji jest biskup. Jako ojciec i pasterz winien szczególnie troszczyć się o tę dziedzinę duszpasterstwa, bez wątpienia pierwszoplanową. Musi poświęcić jej swe zainteresowanie, troskę i czas, zapewnić jej ludzi i środki; nade wszystko jednak winien okazywać osobiste poparcie rodzinom i tym wszystkim, którzy w różnych strukturach diecezjalnych pomagają mu w duszpasterstwie rodzin. Będzie szczególnie leżało mu na sercu uczynienie wszystkiego, ażeby jego diecezja stawała się coraz bardziej prawdziwą „rodziną diecezjalną", wzorem oraz źródłem nadziei dla tych wszystkich rodzin, które do niej należą"[263].

Patrząc na działalność bpa Ablewicza, również tę na płaszczyźnie prawnej, zarówno na podstawie tego co wyżej, jak i tego o czym już wcześniej pisaliśmy w odniesieniu do instytucji rodziny i małżeństwa, można śmiało powiedzieć, że pasterz diecezji tarnowskiej słowa Jana Pawła II z 1981 r. zawarte w *Familiaris consortio* uczynił swoimi i wiernie realizował w praktyce diecezjalnej.

18. Biskup a duszpasterstwo młodzieży

Choć słowo „młodzież" pojawia się w Kodeksie prawa kanonicznego zaledwie 8 razy (w tym 2 razy w kontekście zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego), to jednak, gdy popatrzymy na aktywność duszpasterską Kościoła katolickiego, zwłaszcza w Polsce, zauważymy, że to słowo jest odmieniane przez wszystkie przypadki. Kościół poprzez swoich pasterzy troszczy się o młodzież i robi wszystko co może, aby młodzi ludzie trwali przy Kościele i angażowali się w jego życie i działalność. Nie ma się co dziwić

[262] Zob. IV SDT, stat. 605 § 1-2.

[263] IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis *Familiaris consortio*, 22.11.1981, AAS 74 (1982), s. 81-191, n. 73, w: Tekst polski: TENŻE, *Familiaris consortio*, 22.11.1981, w: TENŻE, *Encykliki i Adhortacje 1979-1981*, Warszawa 1983, s. 296-297.

temu zjawisku, bowiem prawodawca kościelny, Jan Paweł II już w dniu inauguracji swego pontyfikatu podczas modlitwy na „Anioł Pański", skierował do młodych pamiętne słowa, które później przy różnych okazjach wielokrotnie powtarzał: „Wy jesteście przyszłością świata, wy jesteście nadzieją Kościoła, wy jesteście moją nadzieją"[264]. Również biskup Jerzy Ablewicz miał poczucie, że Kościół tarnowski powinien stawiać na młodzież, co też zostało wyrażone w 36 postanowieniach Synodu (stat. 608-644).

Ustawodawca diecezjalny wskazał, że młodzi ludzie w miarę dorastania i dojrzewania przejmują odpowiedzialność za siebie, za naród i Kościół. Ze względu na zróżnicowanie wieku, stopnia rozwoju i środowiska oczekują od Kościoła wielorakiej pomocy do urzeczywistniania swych talentów i wartości moralnych. Dlatego też duszpasterstwo młodych powinno uwzględniać potrzeby całej młodzieży parafialnej, zarówno uczącej się jak i pracującej, młodzieży okresowo przebywającej poza parafią a także religijnie obojętnej i wyobcowanej[265].

Według myśli ustawodawczej pasterza diecezji do najważniejszych zadań duszpasterstwa młodych należy:

1. ukształtowanie osobowości prawdziwie ludzkiej i chrześcijańskiej;

2. przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie;

3. wychowanie społeczne przez zaznajamianie z katolicką nauką społeczną, zwłaszcza z zagadnieniami pracy oraz praw i obowiązków obywatelskich;

4. wychowanie narodowo-patriotyczne pogłębiające i uzupełniające formacje, którą młodzież otrzymuje w szkole i w innych świeckich instytucjach wychowawczych.

18.1. Duszpasterstwo masowe

Według prawodawcy synodalnego duszpasterstwo młodzieży powinno znajdować swe źródło i szczyt w sprawowaniu Eucharystii. Należy zachować istniejąca już w wielu parafiach praktykę celebrowania w niedzielę i święta

[264] JAN PAWEŁ II, *Wy jesteście moją nadzieją*. *Słowa Jana Pawła II do młodzieży całego świata*, red. D. ALIMENTI, A. MICHELINI, Łódź 1983, s. 15.

[265] Zob. IV SDT, stat. 608 § 1-2.

osobnej Mszy św. dla młodzieży i wprowadzać ją w innych parafiach, o ile tylko istnieją odpowiednie warunki. Duszpasterze powinni powierzać młodzieży przygotowanie liturgii mszalnej i dopuszczać ją w jak najszerszym zakresie do spełniania różnych posług liturgicznych i porządkowych[266]. O ile wskazanie dotyczące większego angażowania młodzieży w liturgię było realizowane, zwłaszcza w ostatnich latach (np. coraz z większa liczba ceremoniarzy), o tyle osobne Msze św. dla młodzieży były i są rzadkością. Również zachęta do wprowadzenia dla młodzieży miesięcznej godziny duszpasterskiej nie była zbytnio wcielana w życie[267].

18.2. Duszpasterstwo grup społecznych i zawodowych

Ustawodawca diecezjalny wskazał, że wśród młodzieży pracującej, zwłaszcza robotniczej, specjalną troską powinni być otaczani ci, którzy często przez wiele lat mieszkają w hotelach robotniczych albo na stancjach prywatnych, nieraz bardzo daleko od domu. Dlatego parafia miała obowiązek przygotować dorastającą młodzież do życia w takich warunkach, a bezpośrednio przed wyjazdem dać skierowanie do nowej parafii. Przy wyjeździe do pracy sezonowej większej grupy parafian lub w innych podobnych wypadkach należało przeprowadzić specjalne nabożeństwo i spotkanie pożegnalne. Z kolei duszpasterze parafii, na terenie których znajdowały się hotele robotnicze, powinni nie tylko odwiedzać je w czasie kolędy, ale starać się, aby i w inny sposób nawiązać kontakt z ich mieszkańcami i ułatwić im włączenie się do nowej wspólnoty parafialnej[268].

Troski duszpasterskiej wymagali także ci, którzy okresowo lub na stałe wyjeżdżali za granicę, zwykle w celach zarobkowych. Należało ich odpowiednio pouczyć o trudnościach i niebezpieczeństwach życia poza krajem ojczystym, a także wskazać ośrodki duszpasterskie, które „pomogą im zachować wiarę i godność narodową”[269].

[266] Zob. IV SDT, stat. 611 § 1-2.

[267] Zob. IV SDT, stat. 612 § 1.

[268] Zob. IV SDT, stat. 619 § 1-3.

[269] Zob. IV SDT, stat. 620.

W każdej parafii należało, zarówno przed jesiennym, jak i wiosennym poborem do wojska organizować dla poborowych nabożeństwa i spotkania pożegnalne. Z kolei z przebywającymi w wojsku należało starać się o utrzymanie kontaktu duszpasterskiego. W tym ważnym zadaniu mogła dopomóc grupa młodzieżowa. Powracającym z wojska należało ułatwić czynne włączenie się w życie wspólnoty parafialnej[270].

Synod wskazał, aby duszpasterze zachęcali młodzież studiującą na wyższych uczelniach, aby włączała się w duszpasterstwo akademickie w swoich środowiskach, zarówno dla pogłębiania intelektualnej formacji chrześcijańskiej, jak też umocnienia żywej więzi z Kościołem. Mieli także starać się spotkać przynajmniej raz w roku z młodzieżą akademicką pochodzącą z parafii[271].

Z kolei młodzież wiejska, zwłaszcza ta, która pracowała na roli powinna być wychowywana w poczuciu odpowiedzialności za przyszłość polskiej wsi i kultury ludowej. Należało budzić u niej szacunek i przywiązanie do ziemi oraz zachęcać, aby włączała się do grup apostolskich i parafialnych wspólnot rolników. Nabożeństwa, rekolekcje, spotkania formacyjne należało urządzać przede wszystkim w okresie wolnym od intensywnych prac w gospodarstwie[272].

18.3. Duszpasterstwo grup apostolskich

Pasterz diecezji polecił także rozwijanie w każdej parafii młodzieżowych grupy apostolskich pamiętając, że posoborowa odnowa Kościoła dokonuje się w dużej mierze przez działalność wspólnot opartych na Ewangelii. Młodzieżowe grupy apostolskie miały być środowiskami, które promieniują na ogół młodzieży w parafii świadectwem wzorowego życia chrześcijańskiego. Aby to osiągnąć należało:

1. konsekwentnie realizować program formacyjny wypracowany w diecezji dla grup młodzieżowych;

---

[270] Zob. IV SDT, stat. 621 § 1.

[271] Zob. IV SDT, stat. 622 § 1.

[272] Zob. IV SDT, stat. 623.

2. umożliwić młodzieży pogłębianie swej wiary i przeżycie wspólnoty w Chrystusie, zwłaszcza przez udział w „Wakacjach z Bogiem";

3. stawiać konkretne zadania apostolskie[273].

Nad pracą poszczególnych grup parafialnych miał czuwać proboszcz lub z jego polecenia wikariusz, siostra zakonna albo dorosła osoba świecka. Opieka ta miała na celu ściślejsze związanie młodzieży z życiem wspólnoty parafialnej[274].

Zasadniczym środkiem kształtowania postawy apostolskiej u młodzieży należącej do grup parafialnych miały być ich częste i regularne spotkania. Biskup Ablewicz stanowił, że miały być prowadzone w osobnej sali, a nie w mieszkaniu duszpasterza. Należało czuwać, aby nie nabierały one charakteru zwykłych spotkań towarzyskich i nie przeciągały się do późnych godzin wieczornych[275]. Widzimy tutaj jak bardzo pasterz diecezji był przenikliwy i ostrożny, mając na względzie przede wszystkim dobro duchowe Kościoła, którym kierował.

Należało dążyć do tego, aby młodzież przynajmniej przez trzy lata należała do młodzieżowej grupy apostolskiej; w takim bowiem okresie czasu można zamknąć całość formacji apostolskiej. Choć prawodawca diecezjalny podkreślił, że nawet krótsza, przynajmniej roczna, przynależność do dobrze prowadzonej wspólnoty apostolskiej wywiera znaczny wpływ na dalsze życie młodego człowieka[276].

Synod podkreślił, że wszystkie masowe i grupowe działania duszpasterstwa pozostają w służbie duszpasterstwa indywidualnego. Realizuje się ono w sposób najbardziej powszechny w konfesjonale. Wszyscy duszpasterze młodzieży powinni doceniać także wielką wartość rozmów indywidualnych poza sakramentem pokuty. Mogą one bardzo pomóc

---

273 Zob. IV SDT, stat. 628 § 1-2.

274 Zob. IV SDT, stat. 629.

275 Zob. IV SDT, stat. 633. W tym kontekście zob. dokument opracowany przez Kurię Diecezjalną w Tarnowie i zatwierdzony przez Biskupa Tarnowskiego: KURIA DIECEZJALNA W TARNOWIE, *Ochrona małoletnich w działaniach duszpasterskich diecezji tarnowskiej – normy i zasady*, 27.06.2019, Tarnów 2019, s. 14.

276 Zob. IV SDT, stat. 634. Zob. J. PRZYBYŁOWSKI, *Duszpasterstwo młodzieży w grupach*, „Studia Włocławskie" 7 (2004), s. 171.

młodym ludziom w trudnej pracy nad kształtowaniem własnego charakteru[277].

18.4. Organizacja duszpasterstwa młodzieży

Prawodawca diecezjalny zajął się także organizacją duszpasterstwa młodzieży. W statutach podkreślono, że duszpasterstwem młodzieży w diecezji kieruje Referat Duszpasterstwa Młodzieży. Na jego czele stoi referent mający do pomocy stałe, bądź też okresowo tworzone zespoły, złożone zarówno z duchownych, jak i ze świeckich[278].

Referat Duszpasterstwa Młodzieży zajmował się w pierwszym rzędzie młodzieżą pracującą i tą, która skończyła już szkołę podstawową, a jeszcze z różnych przyczyn nie podjęła pracy zawodowej. Działał także wśród młodzieży ze szkół średnich, zawodowych i podstawowych w zakresie duszpasterstwa grupowego. Do jego zadań należało także inspirowanie i koordynowanie pracy młodzieżowych grup apostolskich przez:

1. ustalanie programu formacji i działań apostolskich, oraz opracowywanie pomocy duszpasterskich dla ośrodków parafialnych;
2. współpracę z duszpasterzami dekanalnymi, kształcenie duchownych i świeckich opiekunów oraz animatorów grup, utrzymywanie z nimi kontaktów w czasie ich działalności;
3. organizowanie „Wakacji z Bogiem", pielgrzymek i różnych centralnych spotkań dla członków grup[279].

Z kolei na terenie dekanatu pracę koordynował dekanalny duszpasterz młodzieży, mianowany przez biskupa po konsultacji z dziekanem. Pasterz diecezji zobligował proboszczów każdej większej parafii do tego, aby zlecali wikariuszowi bezpośrednią odpowiedzialność za duszpasterstwo młodzieży, o ile sam nie podejmował tej pracy. Powinni z nim współpracować wszyscy inni duszpasterze[280].

---

[277] Zob. IV SDT, stat. 636.

[278] Zob. IV SDT, stat. 638.

[279] Zob. IV SDT, stat. 637 § 1-2.

[280] Zob. IV SDT, stat. 638-640.

Proboszcz każdej większej parafii został zobligowany do zlecenia wikariuszowi bezpośrednią odpowiedzialność za duszpasterstwo młodzieży, o ile sam nie podejmował tej pracy. Powinni z nim współpracować wszyscy inni duszpasterze[281].

Ważnym była zachęta skierowana do osób świeckich, zwłaszcza posiadających odpowiednie przygotowanie teologiczne i pedagogiczne, aby podejmowały w parafiach pewne działy duszpasterstwa młodzieży. Należało też dążyć do tego, by stworzyć ludziom świeckim w ramach diecezji możliwość przygotowania się do pracy w duszpasterstwie młodzieży. W tym celu należało zorganizować studium zagadnień duszpasterstwa młodzieży[282].

19. Biskup a duszpasterstwo grup zawodowych

Pasterz diecezji podkreślił, że praca zawodowa jako część ludzkiej aktywności, zaradza potrzebom ziemskim człowieka i jest powołaniem danym przez Boga, a duszpasterstwo grup zawodowych winno zmierzać do wytworzenia w środowiskach zawodowych świadomości, że człowiek przez pracę nie tylko przemienienia rzeczy i społeczność, lecz także doskonali samego siebie; praca jest więc prawem i podstawowym obowiązkiem moralnym człowieka[283].

19.1. Chrześcijanin w pracy zawodowej

Biskup Ablewicz wskazał, aby wierni pamiętali, że w każdym środowisku pracy niezbędne jest świadectwo życia chrześcijańskiego. Nie powinni zatem ukrywać swojego światopoglądu, ale całym swoim zachowaniem, a gdy zaistnieje potrzeba także słowem świadczyć o swojej wierze[284]. Nadto ustawodawca diecezjalny podkreślił, że obowiązkiem każdego chrześcijanina

[281] Zob. IV SDT, stat. 640.

[282] Zob. IV SDT, stat. 642 § 1-2.

[283] Zob. IV SDT, stat. 645 § 1-2. Zob. K. MAJCHRZAK, *Zakres najważniejszych obowiązków pracownika w świetle przepisów Kodeksu Pracy*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 58 (2015) nr 1, s. 152-153.

[284] Zob. IV SDT, stat. 646.

jest uczciwa praca, zgodnie z dobrze uformowanym chrześcijańskim sumieniem[285].

Wszyscy, którzy stają przed wyborem zawodu lub konkretnej pracy, winni kierować się nade wszystko zamiłowaniem, uzdolnieniami oraz pragnieniem jak najlepszego służenia innym. Równocześnie nie powinni wybierać, takich zawodów lub takich stanowisk pracy, które mogłyby ich narazić na nieuniknione konflikty sumienia[286].

Ważne było podkreślenie, że praca nie powinna pochłaniać całego czasu, wysiłku i uwagi człowieka, bowiem dla należytego rozwoju człowiekowi potrzebny jest odpoczynek, czas przeznaczony na umacnianie więzi rodzinnych, spełnianie zadań społecznych, a nade wszystko na liturgiczną służbę Bogu. W związku z tym zwrócono się z apelem do wszystkich, od których to zależy, aby nie organizowali pracy społecznej i nie stosowali przymusu pracy w dni świąteczne, przeznaczone na odpoczynek i służbę Bożą[287].

19.2. Duszpasterze grup zawodowych

Zdaniem prawodawcy diecezjalnego duszpasterstwo ludzi pracy dokonuje się w ramach duszpasterstwa ogólnego przez katechezę, ambonę, konfesjonał, oraz w ramach duszpasterstwa poszczególnych grup zawodowych, takich jak: rolnicy, robotnicy, rzemieślnicy, nauczyciele i wychowawcy, pracownicy służby zdrowia i inni[288].

Oddziaływaniu duszpasterskiemu na ludzi różnych grup zawodowych służą:

1. nabożeństwa z okazji kościelnych świąt patronalnych i dni poświęconych poszczególnym zawodom;

2. dożynki, jako parafialne święto wdzięczności Bogu na zebrane plony; pielgrzymki grup zawodowych do sanktuariów w diecezji i poza nią;

3. dni skupienia i rekolekcje zamknięte;

[285] Zob. IV SDT, stat. 648.

[286] Zob. IV SDT, stat. 647.

[287] Zob. IV SDT, stat. 652 § 1-2.

[288] Zob. IV SDT, stat. 654.

5. tradycyjne opłatki;

6. spotkania połączone z prelekcjami[289].

Duszpasterstwo ludzi pracy, nie powinno ograniczać się tylko do kościoła, lecz również poza jego obrębem należy szukać skutecznych form docierania do poszczególnych grup zawodowych[290].

Zgodnie z myślą ustawodawcy diecezjalnego odpowiedzialnymi za duszpasterstwo grup zawodowych są:

1. w parafii – wszyscy duszpasterze parafialni, a zwłaszcza ten, któremu zlecono troskę o ludzi danego zakładu pracy lub danej grupy zawodowej; kapelan szpitala jest zarazem duszpasterzem służby zdrowia;

2. w dekanacie – dekanalni duszpasterze pracowników wybranych zawodów;

3. w diecezji – diecezjalni duszpasterze pracowników wybranych zawodów.

20. Biskup a duszpasterstwo dobroczynności

Odnowione ustawodawstwo kościelne podkreśla, że posługa miłosierdzia jest obowiązkiem chrześcijan i niezbędnym warunkiem osiągnięcia przez nich świętości. Wśród środków uświęcenia Kodeks prawa kanonicznego wymienia m.in. „dzieła miłości, które przyczyniają się do zaszczepienia i umocnienia Królestwa Chrystusa w duszach oraz do zbawienia świata" (kan. 839 § 1). Chrześcijanie spełniają ten obowiązek zarówno na sposób indywidualny, jak i wspólnotowy[291].

---

[289] Zob. IV SDT, stat. 655.

[290] Zob. IV SDT, stat. 657.

[291] Zob. IOANNES PAULUS II, Litterae encyclicae de Divina Misericordia *Dives in Misericordia*, 30.11.1980, AAS 72 (1980), s. 1177-1232, n. 13. Tekst polski: TENŻE, *Encyklika Ojca Świętego Jana Pawła II o Bożym miłosierdziu „Dives in misericordia". Tekst i komentarze*, red. red. S. NAGY, Lublin 1983, n. 13. Dodajmy, że posługa charytatywna Kościoła jest jedną z trzech podstawowych jego funkcji. Realizacja miłości chrześcijańskiej należy do istotnych zadań Kościoła i każdej wspólnoty religijnej. Wszyscy członkowie Ludu Bożego bez względu na wiek mają obowiązek świadczyć miłość chrześcijańską. Potwierdza to soborowy Dekret o apostolstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*: „Biskupi, proboszczowie i inni kapłani tak diecezjalni, jak i zakonni niech pamiętają, że prawo i obowiązek apostołowania są wspólne wszystkim wiernym, czy to duchownym, czy świeckim, i że w budowaniu Kościoła mają także świeccy swój własny udział. Dlatego

Na początku tej części synodu biskup Ablewicz wskazał, że „Do natury Kościoła należy pełnienie miłosierdzia, które obejmuje nie tylko potrzeby duchowe, ale i materialne" (stat. 661).

W działalności charytatywnej ważną rolę odgrywa rozpoznanie rzeczywistych potrzeb parafian, a spieszenie z pomocą materialną wymaga nie tylko roztropności, ale również taktu i delikatności. Co więcej, pomoc taką należy świadczyć ludziom rzeczywiście potrzebującym, zamieszkującym na terenie parafii, niezależnie od tego, czy utrzymują więź z parafią i czy są katolikami[292].

Pasterz diecezji podkreślił, że za całokształt pracy charytatywnej w parafii jest odpowiedzialny proboszcz, a w parafiach większych może ją zlecić wikariuszowi. Proboszcz też powinien przeznaczyć na cele charytatywne jedną składkę w ciągu roku[293]. W synodzie wprost znalazło się polecenie, odpowiadające wymogom Episkopatu Polski, aby duszpasterze organizowali Parafialne Zespoły Charytatywne, do których powinni należeć ludzie odpowiednio dobrani, przygotowani, pełni doświadczenia, również spośród młodzieży[294]. Ich zadaniem było wspomaganie duszpasterzy w rozpoznawaniu potrzeb, organizowaniu Tygodni Miłosierdzia, adwentowych i wielkopostnych

powinni po bratersku pracować razem ze świeckimi w Kościele i dla Kościoła oraz specjalną troską otaczać świeckich przy ich pracy apostolskiej" (AA, n. 25).

[292] Zob. IV SDT, stat. 663 § 1.

[293] Zob. IV SDT, stat. 664 § 1, 663 § 4. Kodeks prawa kanonicznego, omawiając obowiązki proboszcza, stanowi: „Proboszcz szczególną troską otacza biednych, cierpiących, samotnych, wygnańców oraz przeżywających szczególne trudności" (KPK/1983, kan. 529 § 2). Zob. P. STECZKOWSKI, *Posługa charytatywna proboszcza: podstawy kanoniczno-prawne*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej" 13 (2006), s. 328-330.

[294] Zob. IV SDT, stat. 664 § 2. Tak się złożyło, że w 1986 r., czyli wtedy, gdy został promulgowany IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Episkopat Polski wydał *Instrukcję o pracy charytatywnej w parafiach*, która wprost postanowiła, aby obowiązek świadczenia miłosierdzia na sposób wspólnotowy był spełniany w formie zorganizowanej na terenie parafii przez Parafialny Zespół Charytatywny. Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. KOMISJA CHARYTATYWNA, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z roku 1986 o pracy charytatywnej w parafiach*, 19.11.1986, Warszawa 1986, n. 3. We wspomnianej instrukcji czytamy m.in.: „Proboszcz jest przewodniczącym Zespołu, a więc z urzędu kieruje Zespołem i odpowiada zań przed biskupem diecezjalnym". TAMŻE, n. 5. Zob. także: H. SZELOCH, *Parafialne Zespoły Caritas – idea tworzenia i formy działania*, „Warszawskie Studia Pastoralne" 16 (2012), s. 248-249.

akcji miłosierdzia, dni chorych oraz pielgrzymek ludzi chorych do sanktuariów[295].

W synodzie zalecono, aby w każdej większej parafii zatrudnić na stałe osobę zakonną lub świecką jako siostrę miłosierdzia, która otaczałaby systematyczną troską ludzi starych, chorych i opuszczonych[296].

Troska o duszpasterstwo dobroczynności w dekanacie należała do referenta dekanalnego, którym był wicedziekan. Natomiast duszpasterstwem dobroczynności w diecezji kierował Referat Charytatywny, na którego czele stał referent diecezjalny[297].

Synod zauważył, że duże zasługi w dziedzinie pracy charytatywnej na terenie diecezji mają instytuty zakonne, zwłaszcza żeńskie. W zmienionych warunkach na miarę swoich możliwości zakony nadal dochowują wierności swojemu charyzmatowi. Synod wyraził wdzięczność i uznanie za ich pracę oraz zachęcił do dalszej gorliwości w posłudze miłosierdzia[298].

Na końcu tej części ustawodawstwa diecezjalnego synod zaapelował do wszystkich korzystających z pomocy charytatywnej, aby starali się wyrażać swą wdzięczność, świadcząc ze swej strony dobro innym i modląc się za ofiarodawców[299].

20.1. Duszpasterstwo chorych

Pasterz diecezji polecił, aby duszpasterze pamiętali, że troska o chorych jest ich bardzo ważnym obowiązkiem. Powinna wyrażać się w modlitwie za chorych, w odwiedzaniu chorych, w odprawianiu Mszy św. w mieszkaniu chorego, w zanoszeniu Komunii św. w pierwsze piątki miesiąca, nadto w urządzaniu pielgrzymek chorych do sanktuariów, parafialnych dni

[295] Zob. IV SDT, stat. 664 § 3.

[296] Zob. IV SDT, stat. 665.

[297] Zob. IV SDT, stat. 668 § 1-2. Po zmianie ustrojowej z 1989 r. 8 grudnia tego roku abp Jerzy Ablewicz reaktywował Caritas Diecezji Tarnowskiej. Dzieło zaczęło się bardzo dynamicznie rozwijać. Diecezja tarnowska była jedną z pierwszych, w której Caritas powróciła jeszcze w 1989 r. Zob. J. ABLEWICZ, *Dekret powołujący do istnienia CARITAS diecezji tarnowskiej*, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 4-6 (1990), s. 274.

[298] Zob. IV SDT, stat. 669. Zob. B. WINK, *Posługa charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1989-2015. Studium teologicznopastoralne*, Lublin 2018, s. 176-177.

[299] Zob. IV SDT, stat. 670.

chorych, udostępnianiu im lektury religijnej i świadczeniu pomocy materialnej. Nadto duszpasterze powinni uwrażliwiać otoczenie na potrzeby chorych, tworzyć grupy charytatywne, które niosłyby pomoc chorym przebywającym w domach a także w szpitalach i innych zakładach[300].

Z kolei proboszczowie tych parafii, w których są szpitale, powinni postarać się o to, aby jeden z kapłanów sprawował pieczę duszpasterską jako kapelan, a jego obowiązki i uprawnienia regulowały osobne umowy zawierane pomiędzy kapelanami i zarządem szpitali[301].

20.2. Duszpasterstwo ludzi starszych wiekiem

Pasterz diecezji podkreślił i zauważył, że ludzie starsi wiekiem stanowią w każdej parafii bardzo wartościową cząstkę przez swą aktywność religijną, wyrażającą się w częstym przystępowaniu do sakramentów świętych, w modlitwie, w codziennym uczestnictwie we Mszy św, a za swój wkład w życie religijne oraz za przekazywanie tradycji religijnych zasługują na wdzięczność całej wspólnoty parafialnej[302].

Zgodnie z poleceniem ustawodawcy diecezjalnego, duszpasterze powinni mieć rozeznanie co do sytuacji, potrzeb i możliwości osób starszych wiekiem w parafii, a także starać się wskazywać i wyznaczać ludziom starszym te odcinki pracy parafialnej, w których mogą się stać pomocni i spożytkować swoje doświadczenie, np. działalność charytatywna, opieka nad dziećmi małżeństw pracujących i inne[303].

Duszpasterze, w miarę możności, powinni znajdować czas na odwiedzanie ludzi starych w ich domach rodzinnych i w domach opieki, spiesząc ze słowem pociechy i z sakramentalną posługą[304]. Z kolei proboszcz parafii, na której terenie znajduje się dom opieki bez kapelana, miał zapewnić mieszkańcom tego domu stałą posługę duszpasterską[305].

---

[300] Zob. IV SDT, stat. 672 § 1-3.

[301] Zob. IV SDT, stat. 673 § 1.

[302] Zob. IV SDT, stat. 675.

[303] Zob. IV SDT, stat. 676 § 1-2.

[304] Zob. IV SDT, stat. 678.

[305] Zob. IV SDT, stat. 677 § 4.

20.3. Duszpasterstwo ludzi samotnych

W odniesieniu do ludzi samotnych ustawodawca diecezjalny zaznaczył, że duszpasterze powinni starać się wskazywać ludziom samotnym, możliwości ofiarnej pracy w różnych dziedzinach parafialnych, zwłaszcza w grupach apostolskich, i przez odpowiednią formację religijną uczynić ich szczególnie wartościowymi członkami wspólnoty parafialnej[306].

W synodzie zalecono także urządzanie spotkań dla osób samotnych, zarówno dla pogłębiania ich osobistego życia religijnego, jak również wskazania kierunków działalności we wspólnocie parafialnej i wśród otoczenia. Zachęcono, aby w większych parafiach, podczas rekolekcji, poświęcić osobom samotnym oddzielną konferencję[307].

20.4. Duszpasterstwo więźniów

IV Synod Diecezji Tarnowskiej zajął się również duszpasterstwem więźniów, poświęcając temu zagadnieniu dwa statuty (stat. 684-685). Na początku przypomniano, że Kościół zawsze uważał opiekę nad więźniami za swoje apostolskie posłannictwo i realizację ewangelicznego nakazu: „Byłem w więzieniu, a przyszliście do Mnie”[308].

Kapelanom zakładów karnych polecono, aby nie szczędzili sił i z gorliwością spełniali obowiązki, jakie na siebie przyjęli. Powinni dla więźniów celebrować Mszę św., sumiennie przygotowywać homilię dostosowaną do potrzeb szczególnego rodzaju słuchaczy, a w sakramencie pokuty nieść im duchową pomoc[309].

---

[306] Zob. IV SDT, stat. 681.

[307] Zob. IV SDT, stat. 682.

[308] Zob. IV SDT, stat. 684. Przyjmuje się, że najważniejszą datą dla duszpasterstwa więziennego w Polsce jest 18 września 1550 r. W tym dniu kanclerz koronny Stanisław Ocieski wydał instrukcję świadczącą o opiece moralnej nad więźniami, w której zaznaczono, aby m.in. „nauki duchowne były więźniom dawane, by nad ich obyczajami mieć baczność”. Cyt. za: W. WOŹNIAK, *Duszpasterstwo Więzienne a resocjalizacja*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża” 20 (2002), s. 226.

[309] Zob. IV SDT, stat. 685.

20.5. Duszpasterstwo głuchoniemych, niewidomych i upośledzonych umysłowo

Pasterz diecezji zajął się także kwestią ludzi głuchoniemych[310], niewidomych i upośledzonych umysłowo, podkreślając przy tym, że duszpasterstwo ludzi niepełnosprawnych pragnie nie tylko otoczyć troską samych podopiecznych, ale także uwrażliwić otoczenie na ich potrzeby[311]. W tym kontekście synod pozostaje instytucją wyróżniającą się, gdyż np. w Kodeksie prawa kanonicznego w zasadzie nie ma wzmianki nie tylko o osobach ze wspomnianymi niepełnosprawnościami, ale w ogóle o niepełnosprawnych. Natomiast w dokumentach Soboru Watykańskiego II te osoby zostały ujęte w zawężonym zakresie[312].

20.5.1. Głuchoniemi

Ważne, również z psychologicznego i pedagogicznego punku widzenia, było zaznaczenie, że rodzice, gdy zauważą, że ich dziecko jest głuche, są zobowiązani do szczególnej troski o zaspokojenie jego potrzeb materialnych i duchowych. Powinni przy tym unikać wstydliwego ukrywania dziecka, odsuwania się od niego, jak również zbytniego przeczulenia i przesadnej miłości[313].

Z kolei duszpasterze winni zachęcać rodziców głuchoniemych dzieci, aby starali się usilnie o ich religijne nauczanie i wychowanie. Powinni także

---

[310] Początki wszelkich znanych i opisanych form działalności na rzecz osób niesłyszących nierozerwalnie związane są z Kościołem. Pierwsza zachowana informacja na piśmie o działaniach na rzecz głuchoniemych pochodzi z VIII w., od św. Bedy, historyka Kościoła angielskiego, i dotyczy św. Johna (Jana) z Beverley (zm. w 721 r.), biskupa Hexham, a następnie Yorku w Anglii, który ok. 683 r. uczył osobę głuchoniemą mówienia. Pierwszy znany nam nauczyciel niesłyszących, żyjący w XVI w. Pedro Ponce de Leon, był hiszpańskim zakonnikiem, benedyktynem. Natomiast na ziemiach polskich pierwszą szkołę dla dzieci głuchych założył w 1817 r. ks. Jakub Falkowski. Historia pamięta wielu księży zasłużonych w kształceniu niesłyszących. Zob. B. SZCZEPANKOWSKI, *Historia duszpasterstwa wśród niesłyszących*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 9 (2000), s. 309.

[311] Zob. IV SDT, stat. 686 § 1.

[312] Zob. A. HAŁUCHA, *Duszpasterstwo specjalne na przykładzie duszpasterstwa niesłyszących a II Sobór Watykański*, „Polonia Sacra" 18 (2014) nr 4, s. 108, 110-111.

[313] Zob. IV SDT, stat. 687.

pamiętać o materialnych potrzebach rodziców dzieci głuchych i samych dzieci spiesząc im w razie potrzeby z odpowiednią pomocą.

Główne wysiłki zarówno rodziców, jak i kapłanów winny zmierzać do wprowadzenia dzieci głuchych w uczestnictwo we Mszy św. i sakramentach świętych. Przygotowanie, zwłaszcza do pierwszej spowiedzi, Komunii św. i bierzmowania, zazwyczaj przeprowadzali katecheci uczący dzieci głuche w zakładach specjalnych, bądź w kaplicach w pobliżu tych zakładów. Gdyby jednak udział dziecka w katechizacji nie był możliwy, należało przygotowanie do sakramentów św. przeprowadzić w parafii, indywidualnie bądź zbiorowo, albo w specjalnych grupach katechetycznych organizowanych w skali ogólnodiecezjalnej[314]. Duszpasterze powinni także starać się przygotować młodzież głuchoniemą do życia małżeńskiego i rodzinnego przez katechezę przedmałżeńską[315].

Ze względu na niepełnosprawność ludzi głuchych, należało urządzać dla nich specjalne nabożeństwa z homilią dostosowaną do ich możliwości. Na nabożeństwach tych powinno się dać im okazję do spowiedzi i Komunii św. Takie nabożeństwa należało organizować tam, gdzie istnieją większe skupiska ludzi głuchych. Ówcześnie takie nabożeństwa odbywały się w Bochni, Brzesku, Dębicy, Gorlicach, Mielcu, Nowym Sączu i Tarnowie[316].

Kapłani powinni chętnie odwiedzać rodziny głuchych zwłaszcza w Okresie Bożego Narodzenia, niosąc pokrzepienie i błogosławieństwo Kościoła, a także organizować dla głuchoniemych tradycyjne spotkania związane z rokiem kościelnym, jak św. Mikołaj, choinka, opłatek, święcone i inne[317].

Ustawodawca diecezjalny polecił kontynuowanie wypracowanych form duszpasterskich i podtrzymywanie nabożeństw specjalnych dla głuchoniemych. Proboszczowie większych parafii miejskich mieli zlecić jednemu wikariuszy duszpasterstwo wśród głuchoniemych i powiadomić o tym diecezjalnego referenta duszpasterstwa głuchych, którego zdaniem

[314] Zob. IV SDT, stat. 689.

[315] Zob. IV SDT, stat. 690.

[316] Zob. IV SDT, stat. 691.

[317] Zob. IV SDT, stat. 693.

była koordynacja wszelkich inicjatywy i działań w diecezji w zakresie duszpasterstwa głuchoniemych, organizacja specjalnych rekolekcji, pielgrzymek, kursów przedmałżeńskich, udzielanie koniecznych porad kapłanom, rodzicom i samym głuchym, a w razie potrzeby spieszenie z posługą duszpasterską tam, gdzie była potrzeba[318].

20.5.2. Niewidomi

Zdaniem ustawodawcy diecezjalnego niewidomi pod względem życia duchowego niejednokrotnie przewyższają ludzi widzących. Natomiast w praktyce życia codziennego natrafiają na duże trudności i dlatego należy się im daleko idąca pomoc środowiska[319].

Duszpasterze zostali zachęceni, aby wielkodusznie spieszyli z pomocą, pociechą religijną i duszpasterską posługą niewidomym. Wskazane było odwiedzanie niewidomych w ich domach lub zakładach specjalnych, utrzymywanie korespondencji, przekazywanie im tekstów religijnych pisanych alfabetem Braille'a, nagrań, spieszenie z pomocą materialną i duchową[320].

Pracę duszpasterską nad niewidzącymi koordynował diecezjalny referent-duszpasterz niewidomych[321].

20.5.3. Upośledzeni umysłowo

Po zaledwie kilku statutach dotyczących osób głuchoniemych i niewidomych, synod podjął temat ludzi umysłowo upośledzonych. Otóż oligofrenicy objęci byli duszpasterstwem ogólnym. Ze względu jednak na pewne ograniczenia psychiczne wymagali, w zależności od stopnia upośledzenia, specjalnego podejścia rodziny i duszpasterzy[322].

W trosce o oligofreników synod podkreślił, że ludzie z niepełnosprawnością intelektualną, nie powinni być wyłączani ze

[318] Zob. IV SDT, stat. 694-695.

[319] Zob. IV SDT, stat. 696.

[320] Zob. IV SDT, stat. 698.

[321] Zob. IV SDT, stat. 699.

[322] Zob. IV SDT, stat. 700.

wspólnoty parafialnej, z jej życia liturgicznego i sakramentalnego. Co więcej, parafia i jej duszpasterze powinni objąć swoją miłością niepełnosprawnych mieszkających zarówno w rodzinach, jak zwłaszcza w specjalnych zakładach położonych na terenie parafii. Natomiast dla oligofreników przebywających w zakładach duszpasterze powinni sprawować Msze św. połączone z głoszeniem dostosowanej homilii[323].

Katechizację osób z niepełnosprawnością intelektualna, zarówno w szkołach, jak i w zakładach specjalnych, organizował Referat Katechetyczny, który zlecał troskę o nich odpowiednio przygotowanym katechetom. Z kolei przygotowanie do sakramentów oligofreników pozostających w domach rodzinnych poza zasięgiem szkoły specjalnej było obowiązkiem miejscowych duszpasterzy[324].

20.6. Duszpasterstwo trzeźwościowe

Jak już zostało to zaznaczone, pasterz diecezji Jerzy Ablewicz kładł duży nacisk na walkę z pijaństwem., które stanowiło nie tylko poważne zagrożenie w wymiarze biologicznym, ekonomicznym czy kulturalnym, ale przede wszystkim religijno-moralnym[325]. Nic więc dziwnego, że w synodzie zostało mocne podkreślone duszpasterstwo trzeźwościowe (stat. 704-708), które w diecezji stawiało sobie za cel walkę z pijaństwem i alkoholizmem przez zmianę społecznego obyczaju i wprowadzanie racjonalnych form spożycia alkoholu, propagowanie nowych wzorów życia towarzyskiego i zalecanie napojów bezalkoholowych[326].

Wychowanie do trzeźwości było prowadzone w diecezji w ramach duszpasterstwa zwyczajnego poprzez kazania, katechezy, rekolekcje, których treścią jest całokształt nauczania Kościoła, jak i duszpasterstwa specjalnego, mającego na uwadze w pierwszym rzędzie nakaz Pisma św. zobowiązujący do

[323] Zob. IV SDT, stat. 701 § 1-2.

[324] Zob. IV SDT, stat. 702 § 1-2.

[325] Zob. J. SYRYJCZYK, *Wymiar kar „latae sententiae" w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 3-4, s. 59-60.

[326] Zob. IV SDT, stat. 705 § 1.

nienadużywania napojów alkoholowych. Do sprawdzonych praktyk upowszechniania trzeźwości należy wpisanie się do księgi trzeźwości. Należało podtrzymać praktykę przyrzeczeń całkowitej abstynencji od alkoholu i papierosów przynajmniej do 18 roku życia, składanych przy I Komunii św. odnawianych przed bierzmowaniem. Powinno się także zachować zwyczaj urządzania przyjęć bezalkoholowych z okazji I Komunii św. i prymicji, a także zachęcać również wiernych, aby przyjęcia z okazji chrztów, ślubów, pogrzebów, odpustów i innych uroczystości religijnych odbywały się bez podawania alkoholu[327].

Symptomatyczny było postanowienie stat. 708: „Ze względu na ogromne szkody społeczne i moralne, jakie niesie ze sobą pokątna produkcja i sprzedaż alkoholu, zaleca się, aby w czasie kolędy duszpasterze opuszczali rodziny, w których ma miejsce ta praktyka i odmawiali udziału w pogrzebie tych osób, które wcześniej upominane, nie odstąpiły od zgubnej praktyki pokątnej produkcji i sprzedaży alkoholu".

20.7. Duszpasterstwo turystyczne, wczasowe i zdrojowe

Ostatnim zagadnieniem poruszonym przez synod w kontekście działalności duszpasterskiej była kwestia związana z duszpasterstwem turystycznym, wczasowym i zdrojowym.

Synod podkreślił, że turystyka, która daje człowiekowi możliwość wypoczynku i prowadzi do pogłębienia więzi międzyludzkich i wartości poznawczych, niesie ze sobą także pewne niebezpieczeństwa. Dlatego duszpasterstwo turystyczne powinno:

1. wykorzystać możliwości, jakie daje turystyka dla duchowego i fizycznego odrodzenia człowieka, dla integracji psychicznej, duchowego ubogacenia, zbliżenia i zjednoczenia ludzi;

2. dążyć do opanowania zagrożeń religijno-moralnych, jakie niesie z sobą wzmożony ruch turystyczny[328].

---

[327] Zob. IV SDT, stat. 706 § 1-3.

[328] Zob. IV SDT, stat. 709.

Pasterz diecezji zaznaczył, że w diecezji tarnowskiej znajduje się wiele miejscowości uzdrowiskowych i wczasowych. Z tego też względu duszpasterze tych miejscowości powinni objąć swym wpływem wszystkich przebywających w celach wypoczynkowych na terenie parafii. W tym kontekście duszpasterze miejsc wczasowych i uzdrowiskowych powinni:

1. powitać w kościele nowo przybyłych i pamiętać o nich w intencjach modlitwy powszechnej;

2. celebrować Msze św. w czasie odpowiednim dla wczasowiczów i turystów;

3. organizować konferencje religijne, koncerty, wystawy;

4. zapewnić dyżur w konfesjonale w określonych godzinach;

5. umieścić w widocznym miejscu informację dotyczącą godzin nabożeństw i Mszy św. także w okolicznych kościołach;

6. zamieścić w gablocie zarys historii parafii i kościoła;

7. udostępnić wczasowiczom i turystom książki i prasę religijną;

8. zadbać w szczególniejszy sposób o czystość i estetykę wnętrza kościoła i całego otoczenia[329].

Wszystkim wiernym duszpasterze powinni przypominać, zwłaszcza przed wakacjami, obowiązek godnego i chrześcijańskiego zachowania się wobec przybyłych, a także przestrzec przed możliwymi niebezpieczeństwami. Należało także przygotowywać wiernych do chrześcijańskiego przeżywania wolnego czasu, spotkania z przyrodą i wykorzystywania wypoczynku dla pogłębienia życia duchowego[330].

Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza statutów synodalnych dotyczących *munus sanctificandi* biskupa diecezjalnego prowadzi do następujących wniosków:

1. Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, a także norm zawartych w prawodawstwie powszechnym, biskup diecezjalny jest

[329] Zob. IV SDT, stat. 710 § 1-2.

[330] Zob. IV SDT, stat. 711-712.

odpowiedzialny za kierowanie liturgią w swojej diecezji (zob. KPK1983, kan. 838 § 1). Z tego względu do biskupa diecezjalnego, w ramach przysługującej mu kompetencji, należy wydawanie w sprawach liturgicznych norm, które obowiązują wszystkich w Kościele mu powierzonym (zob. KPK/1983, kan. 838 § 4).

2. W związku z powyższym biskup Jerzy Ablewicz zajął się w ramach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej istotnymi zagadnieniami odnoszącymi się do spraw związanych z liturgią podając przy tym szereg postanowień prawnych, zawartych w osobnej księdze synodalnej: „Uświęcanie" (stat. 109-314).

3. Naturalnie najwięcej miejsca i uwagi, tj. niemal połowę wszystkich statutów związanych z *munus sanctificandi*, poświęcono sakramentom świętym.

a) Pasterz diecezji słusznie zauważył, że sakrament chrztu, który czyni człowieka dzieckiem Bożym i członkiem wspólnoty Kościoła, powinien być przedmiotem szczególnej troski nie tylko duszpasterzy, lecz także wiernych. Rodzice i chrzestni dziecka powinni brać udział w obrzędzie sakramentalnym, natomiast ich świadome i godne uczestnictwo w tym obrzędzie wymaga odnowienia duchowego przez sakrament pokuty i Eucharystii. Ustawodawca diecezjalny polecił, aby duszpasterze doceniając znaczenie i godność chrztu, zatroszczyli się o należyte przeżywanie tego sakramentu zwłaszcza ze strony rodziców i chrzestnych. M.in. z tego względu w każdej parafii powinna być prowadzona katecheza przedchrzcielna, a obligatoryjnie winni brać w niej udział rodzice i chrzestni.

b) Na poziomie prawodawstwa synodalnego pasterz diecezji zaznaczył wprost, że wierni mają obowiązek przyjąć sakrament bierzmowania, by potem słowem i czynem świadczyć o Chrystusie. Oczywiście ów sakrament należało przyjąć po odpowiednim przygotowaniu. W zwyczajnych okolicznościach przyjmowano go w 7 klasie szkoły podstawowej. Ze względu na związek między chrztem i bierzmowaniem wypada, aby świadkiem bierzmowania był chrzestny. Duszpasterze mieli otoczyć bierzmowanych duchową opieką i powierzać im zadania apostolskie we wspólnocie parafialnej.

c) Prawodawca diecezjalny nawiązując do nauczania *Vaticanum secundum*, a także Kodeksu prawa kanonicznego przypomniał, że Najświętsza

Eucharystia, stanowi szczyt i źródło całego kultu, a także sprawia i oznacza jedność Ludu Bożego, jest ośrodkiem całego życia chrześcijańskiego. W związku z tym cały miejscowy zespół duszpasterski pod kierunkiem proboszcza miał troszczyć się o odpowiednie przygotowanie każdej Mszy św., zwłaszcza niedzielnej i świątecznej. Ustawodawca diecezjalny stanowczo podkreślił, że z wyjątkiem wypadków przewidzianych wyraźnie przez prawo, kapłanom nie wolno celebrować lub koncelebrować Mszy św. w tym samym dniu więcej niż jeden raz. W niedziele i święta nakazane, na terenie Diecezji tarnowskiej kapłani mogli dla słusznej przyczyny binować, a gdy domagała się konieczność duszpasterska także trinować. Prawodawca diecezjalny przypomniał, że w sprawowaniu Eucharystii bierze udział cały Lud Boży pod przewodnictwem biskupa lub kapłana, działającego w osobie Chrystusa. Wszyscy powinni uczestniczyć we Mszy św., każdy na własny sposób, odpowiedni do święceń i zadań liturgicznych.

d) Odnosząc się do sakramentu pokuty i pojednania ustawodawca diecezjalny słusznie zauważył, że sakrament pokuty powinien w praktyce duszpasterskiej wyraźnie ukazywać swój indywidualny i wspólnotowy wymiar. Wychowanie do pełnego przeżywania nawrócenia w sakramencie pokuty należy rozpoczynać od najwcześniejszych lat. Pasterz diecezji zawarł w statutach polecenie, aby kapłani codziennie służyli wiernym w konfesjonale czekając na penitentów, a także chętnie podejmowali się stałego kierownictwa duchowego.

e) Biskup Ablewicz zwrócił się z pasterską zachętą, aby wszyscy wierni znajdujący się w niebezpieczeństwie śmierci z powodu choroby lub starości z wiarą przyjmowali sakrament namaszczenia chorych. Ustawodawca diecezjalny zaznaczył, że obowiązek udzielania sakramentu chorych spoczywa na wszystkich duszpasterzach, jednak w razie potrzeby również inni kapłani powinni pospieszyć z posługą tego sakramentu. Pasterz diecezji zezwolił także na to, by każdy kapłan nosił ze sobą olej poświęcony, aby w razie konieczności mógł udzielić sakramentu namaszczenia chorych.

f) Pasterz diecezji polecił, aby duszpasterze i wierni gorąco modlili się o powołania kapłańskie oraz za tych, którzy w seminarium duchownym przygotowują się do kapłaństwa. Podał konkretne wskazania dotyczące

organizowania uroczystości prymicyjnych. Zachęcił kapłanów, aby często powracali w modlitwie do momentu święceń, obchodząc ich rocznice i jubileusze, a także trwali w dziękczynieniu za łaskę swojego powołania.

g) Ustawodawca synodalny słusznie podkreślił, że wielkość i godność sakramentu małżeństwa domaga się, aby narzeczeni byli wprowadzeni w katolicką naukę o małżeństwie i rodzinie, a także należycie przygotowani do zawarcia tego sakramentu. Narzeczeni zostali zobowiązani do uczestnictwa w katechizacji przedmałżeńskiej, w katechezie przedślubnej i w dniu skupienia. Ustawodawca synodalny zwrócił się ze *stricte* duszpasterskim wezwaniem, aby zawarcie sakramentu małżeństwa przeżywać jako ważne wydarzenie o charakterze religijnym, nie tylko przez samych nowożeńców i ich rodziny, ale także, szczególnie w mniejszych środowiskach, przez całą wspólnotę parafialną.

4. Pasterz diecezji wskazał także właściwy sposób przeżywania poszczególnych okresów w ciągu roku liturgicznego, podkreślając przy tym, że szczytem roku liturgicznego jest święte Triduum Paschalne, w którym winna uczestniczyć cała miejscowa wspólnota.

5. Jednym z ważniejszych obowiązków biskupa diecezjalnego w *ramach munus sanctificandi* jest troska o to, by modlitwy i nabożeństwa, szczególnie będące w praktykowaniu publicznym przez wiernych, odpowiadały w pełni przepisom Kościoła. W związku z tym biskup Jerzy Ablewicz podjął i tę kwestię polecając m.in. tworzenie nowych grup modlitewnych i zwrócenie uwagi, aby każdy podległy mu wierny równocześnie pielęgnował modlitwę osobistą.

6. Istotnym elementem życia liturgicznego w Kościele jest pogrzeb chrześcijański. W związku z tym biskup Ablewicz wskazał, aby sprawowanie liturgii pogrzebowej w domu, w kościele i na cmentarzu zawsze odbywało się z należytym staraniem i oddaniem, zarówno ze strony duchownych, jak i wiernych świeckich, którzy np. mogli przewodniczyć stacji w domu zmarłego lub nawet na cmentarzu. Przedmiotem szczególnej troski i opieki ze strony duszpasterzy i wiernych winien być cmentarz parafialny, który jako miejsce wiecznego spoczynku zmarłych posiada charakter sakralny.

7. Ustawodawca diecezjalny przypomniał, że „Godne sprawowanie liturgii, jako istotnej funkcji Kościoła, wymaga udziału służby liturgicznej. Dlatego przy każdym kościele parafialnym i rektoralnym powinny istnieć zespoły ministrantów i lektorów" (IV SDT, stat. 242). Zgodnie z postanowieniem zapisanym w synodzie, ministrantem mógł zostać każdy chłopiec, który przystąpił do I Komunii św., natomiast lektorem zasadniczo ten, który był przynajmniej w VIII klasie szkoły podstawowej i ukończył kurs lektorski. Właściwe przygotowanie do posługi ministranta i lektora, jak i odpowiednia troska i formacja liturgicznej służby ołtarza winny być przedmiotem szczególnej troski duszpasterzy.

8. Muzyka jest integralną częścią liturgii. W związku z tym biskup Ablewicz jako odpowiedzialny za liturgię w diecezji wskazał, by w kontekście muzyki pilnie czuwać nad tym, aby do sprawowania liturgii, nie wprowadzać niczego, co byłoby niezgodne z powagą Bożego kultu. Tym samym w ramach liturgii zabroniono wykonywania piosenek religijnych, których teksty często nie są sakralne, a rytmika i melodia posiadają z reguły charakter rozrywkowy i świecki. Duszpasterze świadomi odpowiedzialności za śpiew i muzykę liturgiczną winni nie tylko czuwać, aby nie było nadużyć, ale także poszerzać wykształcenie muzyczne wyniesione z seminarium. Ustawodawca diecezjalny przypomniał (zgodnie ze wskazaniem n. 120 konstytucji *Sacrasanctum Concilium*), że tradycyjnym instrumentem liturgicznym są organy piszczałkowe, które powinien posiadać każdy kościół parafialny.

9. Do sprawowania kultu Bożego i do urzeczywistniania pobożności wiernych przeznacza Kościół szczególnym poświęceniem czy błogosławieństwem niektóre miejsca, które nazywa świętymi, a są to kościoły i kaplice.

10. Biskupi diecezjalni winni dołożyć wszelkich starań, by właściwie rozeznać możliwość zaangażowania danego instytutu w apostolat Kościoła partykularnego, mając na uwadze jego specyfikę i charyzmat. Trzeba zatem, by między biskupem a przełożonymi zakonnymi panował twórczy dialog dotyczący aktualnych wyzwań i odpowiedzi na nie.

a) Najwięcej statutów synodalnych dotyczących zakonów odnosi się do ich działalności apostolskiej. Prawodawca diecezjalny zachęcił wpierw,

aby wszystkie rodziny zakonne żyły własnym, otrzymanym charyzmatem i tę swoją odrębność umiały wykorzystać dla dobra Kościoła, w którego życie i działalność włączyła je Opatrzność. Szczególną uwagę zwrócono na klasztory kontemplacyjne, które zdaniem ustawodawcy partykularnego powinny interesować się życiem Kościoła diecezjalnego, otrzymywać informacje o jego potrzebach i pracach, aby mogły swoje życie modlitewne i dzieła pokutne ofiarować Bogu w intencji pasterzy i Ludu Bożego diecezji.

b) Pasterz diecezji wezwał duchowieństwo diecezjalne i zakonne do tworzenia jednej rodziny, złączonej Osobą Chrystusa i wspólnym powołaniem apostolskim. Należało dokładać starań, by ta jedność umacniała się i pogłębiała, obejmując także kontakty towarzyskie, chrześcijańską przyjaźń i braterstwo. Zachęcono duchowieństwo diecezjalne do korzystania z doświadczeń instytutów zakonnych, zwłaszcza w kwestii pracy zespołowej, wspólnych modlitw oraz różnych form życia we wspólnocie. Z kolei instytuty zakonne winny czerpać z doświadczeń duszpasterskich duchowieństwa diecezjalnego.

c) Biskup Jerzy Ablewicz świadom tego, że różnorodność powołań wzbogaca diecezję nowymi skarbami ducha i potęguje w niej apostolską żywotność, zalecał wszystkim kapłanom diecezjalnym jak i osobom zakonnym, by w dziele duszpasterstwa powołań współpracowali w budującej zgodzie, próbując prawidłowo odczytać, do jakiego rodzaju życia wezwana jest osoba powołanego.

11. „Do widzialnej struktury Kościoła, tak powszechnego, jak i partykularnego, należą katolicy świeccy. Wraz z duchowieństwem oraz osobami konsekrowanymi przez profesję rad ewangelicznych stanowią oni lud Boży diecezji" (stat. 513).

a) Ustawodawca diecezjalny wskazał, że powołaniem świeckich w Kościele jest różnorodne działanie, zarówno na sposób indywidualny jak i zrzeszony, służące szerzeniu zbawczego orędzia i nadawaniu ewangelicznego znamienia doczesnemu porządkowi życia.

b) Katolicy świeccy, według prawodawcy diecezjalnego, w miejscu zamieszkania i w swoim środowisku, spełniają misję apostolską: tworząc, odnawiając i pogłębiając więzi międzyludzkie; dając przykład postawy

otwartej na potrzeby drugiego człowieka; reagując zdecydowanie na krzywdę ludzką i łamanie praw człowieka; okazując cierpliwość i spokojnie znosząc krzywdy. Natomiast zgodnie ze stat. 531: „Podstawowym polem dla apostolskiej pracy laikatu jest małżeństwo i rodzina".

c) Znaczącym miejscem, w którym wierni świeccy mogą apostołować jest środowisko ich pracy zawodowej. Biskup Ablewicz słusznie wskazał, że choć praca należy do podstawowych zadań w życiu człowieka, to jednak nie jest ona celem w sobie, lecz jedynie środkiem do realizacji chrześcijańskiego powołania.

d) Wszyscy katolicy powinni zabiegać usilnie o prawdziwe dobro narodu i odznaczać się miłością Ojczyzny. Ustawodawca diecezjalny wskazał ponadto, że wszyscy powinni mieć także poczucie obowiązku pracy dla narodu, który trwa niezależnie od wszelkich przemian społeczno-politycznych. Należało również zachować wierność ideałom religijno-narodowym.

e) Pasterz diecezji zawarł w statuach synodalnych praktyczne wskazania dotyczące organizacji katechezy przedmałżeńskiej.

f) W kontekście szeroko rozumianej tematyki dotyczącej rodziny, biskup Jerzy Ablewicz zajął się także praktycznymi wskazaniami dotyczącymi takich dziedzin jak: duszpasterstwo młodych małżeństw; duszpasterstwo starszych małżeństw; duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach; odpowiedzialne rodzicielstwo i poradnictwo rodzinne; wychowanie w rodzinie.

g) Według myśli ustawodawczej pasterza diecezji do najważniejszych zadań duszpasterstwa młodych należało: ukształtowanie osobowości prawdziwie ludzkiej i chrześcijańskiej; przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie; wychowanie społeczne przez zaznajamianie z katolicką nauką społeczną, zwłaszcza z zagadnieniami pracy oraz praw i obowiązków obywatelskich; wychowanie narodowo-patriotyczne pogłębiające i uzupełniające formacje, którą młodzież otrzymuje w szkole i w innych świeckich instytucjach wychowawczych.

h) Zdaniem prawodawcy diecezjalnego duszpasterstwo ludzi pracy dokonuje się w ramach duszpasterstwa ogólnego przez katechezę, ambonę,

konfesjonał oraz w ramach duszpasterstwa poszczególnych grup zawodowych, takich jak: rolnicy, robotnicy, rzemieślnicy, nauczyciele i wychowawcy, pracownicy służby zdrowia i inni.

i) Biskup Ablewicz wskazał, że „Do natury Kościoła należy pełnienie miłosierdzia, które obejmuje nie tylko potrzeby duchowe, ale i materialne" (stat. 661). W działalności charytatywnej ważną rolę odgrywa rozpoznanie rzeczywistych potrzeb parafian, a spieszenie z pomocą materialną wymaga nie tylko roztropności, ale również taktu i delikatności. Co więcej, pomoc taką należy świadczyć ludziom rzeczywiście potrzebującym, zamieszkującym na terenie parafii, niezależnie od tego, czy utrzymują więź z parafią i czy są katolikami.

W to jakże ważne działanie duszpasterskie wpisuje się także duszpasterstwo chorych, duszpasterstwo ludzi starszych wiekiem, duszpasterstwo ludzi samotnych, duszpasterstwo więźniów, duszpasterstwo głuchoniemych, niewidomych i upośledzonych umysłowo oraz duszpasterstwo trzeźwościowe.

j) Pasterz diecezji zaznaczył także, że w diecezji tarnowskiej znajduje się wiele miejscowości uzdrowiskowych i wczasowych. Z tego też względu miejscowi duszpasterze powinni objąć swym wpływem duszpasterskim wszystkich przebywających w celach wypoczynkowych czy też rehabilitacyjnych.

ZAKOŃCZENIE

Papież Leon XIV w czasie Audiencji Generalnej na Palcu św. Piotra w Rzymie dnia 25 marca 2026 r. wskazał: „Kościół katolicki odnajduje swój fundament w Apostołach, wybranych przez Chrystusa jako żywe filary Jego Mistycznego Ciała, i posiada on wymiar hierarchiczny, który służy jedności, misji i uświęceniu wszystkich członków (…). Ponieważ Apostołowie są powołani do wiernego strzeżenia zbawczej nauki Mistrza (por. 2 Tm 1,13-14), przekazują oni swoją posługę ludziom, którzy – aż do powrotu Chrystusa – nieustannie uświęcają, prowadzą i nauczają Kościół „dzięki tym, którzy są ich następcami w misji pasterskiej" (KKK, nr 857)"[1].

Głowa Kościoła, jego najwyższy ustawodawca i zarazem Głowa Kolegium Biskupów w przywołanym nauczaniu zwrócił uwagę na podstawowe prawdy eklezjologiczne. Źródłem Kościoła są Apostołowie i trwa on dzięki ich następcom – biskupom – którzy stale w nim dokonują dzieła uświęcania, nauczania i rządzenia. W sposób szczególny to zadanie odnosi się do biskupów diecezjalnych. Należy wyraźnie podkreślić, że nauczanie papieża w przywołanym aspekcie wskazuje także na ponadczasowość, a w wymiarze bezpośrednim na ciągłą aktualność poruszanego tematu, który należy ciągle analizować i zgłębiać. W tym nurcie pozostaje także niniejsza dysertacja, w której zostało przedstawione zagadnienie urzędu biskupa diecezjalnego wraz z jego podstawowymi obowiązkami: *munus regendii*, *munus docendi* i *munus sanctificandi* poprzez analizę ustawodawstwa partykularnego.

---

[1] LEON XIV, *Audiencja generalna (Plac Świętego Piotra, Środa, 25 marca 2026 r.)*, https://www.vatican.va/content/leo-xiv/pl/audiences/2026/documents/20260325-udienza-generale.html, dostęp: 1.09.2026.

Gdy – choćby nawet pobieżnie – popatrzymy na życie i działalność Kościoła w ostatnich latach, to z pewnością zauważymy, że sprawą, która budzi jego szczególną uwagę – zwłaszcza w wymiarze duszpasterskim czy teologicznym, ale również i prawnym – jest zagadnienie synodalności, które *nota bene* jest związane z urzędem biskupa diecezjalnego. To też stało się inspiracją, aby kwestie dotyczące wspomnianego urzędu, a przede wszystkim obowiązki i prawa biskupa diecezjalnego zostały przedstawione na przykładzie ustawodawstwa synodu. Synod diecezjalny jest bowiem tą instytucją Kościoła, w której prawa i obowiązki biskupa diecezjalnego manifestują się w sposób bardzo wyraźny i jednoznaczny. Ponieważ w tym roku mija dokładnie 40 lat od zakończenia IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, to właśnie uchwały tego synodu, zwołanego przez biskupa Jerzego Ablewicza, stały się przedmiotem analizy w kontekście kwestii praw i obowiązków biskupa diecezjalnego. Niemniej jednak, poza elementem symbolicznym i kurtuazyjnym (pragnienie zwrócenia uwagi na to doniosłe wydarzenie) wspomniany synod był przede wszystkim ważnym wydarzeniem eklezjologicznym, przeprowadzonym w sposób jak najbardziej wzorowy.

Analiza wyodrębnionych zagadnień, zawartych w trzech obszernych rozdziałach dysertacji, doprowadziła do następujących wniosków, które wynikają tak z analizy ustawodawstwa partykularnego, jak i z analizy samej doktryny na temat urzędu biskupa diecezjalnego.

Przede wszystkim należy zauważyć, że urząd biskupa diecezjalnego sięga swoimi korzeniami już czasów apostolskich, co oznacza, że jego kształtowanie się było procesem długim i złożonym. Niewątpliwie urząd biskupa diecezjalnego wiążę się ze sprawowaniem władzy, a ta – jak wykazano w niniejszej dysertacji – jest bardzo duża i szeroka. Jej zasadniczymi przymiotami jest to, że w odniesieniu do każdego biskupa diecezjalnego indywidualnie jego władza jest zwyczajna, własna i bezpośrednia.

Biskupowi diecezjalnemu przysługuje władza rządzenia (*munus regendi*), która ma potrójny wymiar, tj. obejmuje władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, co jasno zostało zapisane w prawie kodeksowym (zob. KPK/1983, kan. 391 § 1).

Władzę wykonawczą, czyli administracyjną (zob. KPK/1983, kan. 391 § 2), biskup wykonuje indywidualnie lub za pośrednictwem organów pomocniczych. Z kolei władzę sądowniczą może sprawować osobiście bądź przez wikariusza sądowego oraz sędziów, których zakres kompetencji został określony przez prawo. Jednakże w odniesieniu do władzy ustawodawczej – co też jest wielce znamienne w kontekście podjętych badań – władzę tę biskup diecezjalny ma sprawować osobiście. Nie może się nią z nikim dzielić. Szczególnym i zarazem uroczystym wyrazem władzy ustawodawczej biskupa jest instytucja synodu diecezjalnego, co też w niniejszej dysertacji zostało mocno podkreślone.

Analiza wybranych dokumentów Soboru Watykańskiego II wskazuje, że biskup, który jest nazywany w Kościele nauczycielem i zwiastunem wiary, powinien szczególnie troszczyć się o szerzenie Ewangelii, a co za tym idzie – jego najważniejszym obowiązkiem jest posługa nauczania (*munus docendi*). Ponadto głoszenie Ewangelii wyróżnia się wśród głównych obowiązków biskupów, którzy są upoważnionymi przez Chrystusa nauczycielami, głoszącymi powierzonemu sobie ludowi prawdy wiary, aby w nie wierzył i w życiu je stosował. Należy podkreślić, iż ogół działalności biskupa diecezjalnego winien sprowadzać się do głoszenia Ewangelii.

Sukcesywnie w toku przeprowadzonych badań zwrócono uwagę na to, że do podstawowych obowiązków biskupa należy posługa uświęcania (*munus sanctificandi*). Właściwie jest ona nierozłącznie powiązana z posługami nauczania i pasterzowania. Biskup, gdy naucza i pasterzuje, uświęca siebie i innych. Działa *in persona Christi capitis*, czyli w osobie Najwyższego i Przedwiecznego Kapłana. To zadanie stanowi szczyt i źródło życia chrześcijańskiego, zwłaszcza w relacji do powierzonego biskupowi Ludu Bożego.

W odniesieniu do *munus docendi* i *muns regendi* biskupa w statutach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej prawodawca diecezjalny przypomniał, że podstawową formą przepowiadania słowa Bożego jest kaznodziejstwo i to w pierwszej kolejności na biskupie diecezjalnym spoczywa obowiązek głoszenia słowa Bożego w Kościele. Po biskupie takowe zobowiązanie mają także prezbiterzy i diakoni, których analizowany synod nazywał

współpracownikami biskupa. Do przepowiadania w Kościele mogą też zostać dopuszczeni świeccy, zgodnie z kan. 766 KPK/1983, jednak homilia jako część samej liturgii była zarezerwowana tylko duchownym. Należy zatem słowo Boże głosić w każdą niedzielę i święta nakazane, a także podczas udzielania sakramentów i przy innych okazjach czy okolicznościach, uznanych przez ustawodawcę za właściwe do realizowania tego zadania.

Ponieważ Kościół nie może funkcjonować bez katechezy, dlatego prawodawca diecezjalny w synodzie wyraźnie podkreślił, iż biskup diecezjalny zobligowany jest również do czuwania nad katechizacją w diecezji, a jego najbliżsi współpracownicy, prezbiterzy, ale także siostry zakonne czy wierni świeccy, mogą katechizować w miejscach, gdzie biskup diecezjalny wyrazi na to zgodę, zgodnie z programem przez siebie zatwierdzonym, a dostosowanym do wieku i możliwości intelektualnych katechizowanych.

W kontekście środków społecznej komunikacji prawodawca diecezjalny zobligował proboszczów do dbania o to, aby parafia posiadała odpowiednie urządzenia audiowizualne służące przekazowi Ewangelii oraz wskazał na właściwe korzystanie wiernych ze środków społecznego przykazu.

Biskup diecezjalny czuwa nad rozwojem Papieskich Dzieł Misyjnych oraz wszystkich innych poczynień misyjnych w diecezji, a szczególną troską otacza kapłanów wyjeżdżających na misje. Biskup powołał także diecezjalną Radę Misyjną, której celem było zwiększenie jedności i skuteczności duszpasterstwa misyjnego, a także podejmowanie konkretnych inicjatyw misyjnych w diecezji.

Pasterz diecezji słusznie zauważył także, że Kościół odrzuca wszelkie formy „krańcowych postaw wobec Ewangelii", takie jak ateizm, laicyzacja, zaniechanie praktyk religijnych, ale równocześnie nie chce oddalać się od ludzi niewierzących.

Choć diecezja tarnowska w czasie analizowanego synodu była jednorodna wyznaniowo, warto odnotować zwrócenie uwagi na potrzebę troski biskupa diecezjalnego o szeroko rozumiany ekumenizm. Jest to bowiem także ważny aspekt działalności współczesnego Kościoła.

W sprawnym zarządzaniu diecezją, a zwłaszcza w prowadzeniu działalności pasterskiej i w administrowaniu pomaga biskupowi przede wszystkim Kuria Diecezjalna. Natomiast w wykonywaniu władzy sądowniczej wspiera biskupa Sąd Biskupi w Tarnowie; zadania tychże instytucji zostały także prawnie ukazane przez analizowane ustawodawstwo synodalne.

W przeprowadzonych badaniach zauważono, że w celu usprawnienia kierowania Ludem Bożym w Kościele partykularnym biskup Jerzy Ablewicz, zgodnie ze wskazaniem posoborowego Kodeksu prawa kanonicznego, powołał następujące instytucje: kolegium konsultorów, radę kapłańską, radę duszpasterską, radę ds. ekonomicznych.

Niezwykle istotną częścią każdej diecezji – przede wszystkim z praktycznego punktu widzenia – jest parafia, funkcjonująca pod zwierzchnictwem biskupa. Jej pasterzem własnym jest proboszcz, który odpowiada przed biskupem za jej uświęcenie i zbawienie. Proboszcz jest bowiem przedstawicielem biskupa diecezjalnego, któremu podlega i któremu zdaje sprawę ze swej pracy duszpasterskiej. Z kolei dekanat jest jednostką organizacyjną obejmującą określoną liczbę parafii, przez którą biskup diecezjalny łatwiej dociera z posługą pastoralną do wiernych. Na jego czele stoi dziekan, który dzieli z biskupem współodpowiedzialność za religijne i pastoralne dobro powierzonego sobie okręgu.

W dziele *munus regendi* wspierają biskupa diecezjalnego kapłani, którzy na mocy przyjętego sakramentu święceń należą do jego najbliższych współpracowników.

W odniesieniu do kwestii materialnych, idąc za myślą prawodawcy powszechnego, ustawodawca diecezjalny wskazał, że wszelki obrót majątkiem kościelnym powinien mieścić się w granicach celów właściwych Kościołowi, tj. służyć przede wszystkim rozwojowi jego zbawczej misji. Bp Ablewicz zauważył, że do tworzenia podstaw materialnych diecezji zobowiązani są przyczyniać się wierni i duchowieństwo diecezjalne przez składki i ofiary dobrowolne; mogą także czynić pobożne zapisy.

Ponieważ jednym z najważniejszych obowiązków biskupa diecezjalnego jest troska o powołania kapłańskie, a w czasach bpa Ablewicza diecezja tarnowska cieszyła się bardzo dużą liczbą powołań, sprawa

właściwego przygotowania kandydatów do kapłaństwa była jednym z jego priorytetów. Zostało to wyrażone również na poziomie ustawodawstwa diecezjalnego.

Jak wyraźnie wskazano w dysertacji biskup Jerzy Ablewicz zajął się w ramach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej także istotnymi zagadnieniami odnoszącymi się do spraw związanych z liturgią, podając przy tym szereg postanowień prawnych, zawartych w osobnej księdze synodalnej: „Uświęcanie" (stat. 109-314).

Naturalnie najwięcej miejsca i uwagi, tj. niemal połowę wszystkich statutów związanych z *munus sanctificandi*, poświęcono sakramentom świętym. Pasterz diecezji odniósł się także do właściwego sposobu przeżywania poszczególnych okresów w ciągu roku liturgicznego. Zadbał także o to, ażeby modlitwy i nabożeństwa, szczególnie będące w praktykowaniu publicznym przez wiernych, odpowiadały w pełni przepisom Kościoła.

Biskup Ablewicz wskazał, aby sprawowanie liturgii pogrzebowej w domu, w kościele i na cmentarzu zawsze odbywało się z należytym staraniem i oddaniem zarówno ze strony duchownych, jak i wiernych świeckich, a przedmiotem szczególnej troski i opieki ze strony duszpasterzy i wiernych winien być cmentarz parafialny.

Przy każdym kościele parafialnym i rektoralnym powinny istnieć zespoły ministrantów i lektorów.

Biskup Ablewicz jako odpowiedzialny za liturgię w diecezji polecił, by w kontekście muzyki pilnie czuwać nad tym, aby do sprawowania liturgii nie wprowadzać niczego, co byłoby niezgodne z powagą Bożego kultu.

W kwestii dotyczącej Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego najwięcej statutów synodalnych odniesiono do ich działalności apostolskiej. Szczególną uwagę zwrócono na klasztory kontemplacyjne, które zdaniem ustawodawcy partykularnego powinny interesować się życiem Kościoła diecezjalnego, otrzymywać informacje o jego potrzebach i pracach, aby mogły swoje życie modlitewne i dzieła pokutne ofiarować Bogu w intencji pasterzy i Ludu Bożego diecezji. Pasterz diecezji wezwał duchowieństwo diecezjalne i zakonne do tworzenia

jednej rodziny, złączonej Osobą Chrystusa i wspólnym powołaniem apostolskim.

Przedmiotem dysertacji stała się także troska biskupa Ablewicza o świeckich oraz ich uświęcenie. Ustawodawca diecezjalny wskazał, że ich powołaniem w Kościele jest różnorodne działanie zarówno na sposób indywidualny, jak i zrzeszony.

Katolicy świeccy, według prawodawcy diecezjalnego, w miejscu zamieszkania i w swoim środowisku spełniają misję apostolską: tworząc, odnawiając i pogłębiając więzi międzyludzkie; dając przykład postawy otwartej na potrzeby drugiego człowieka; reagując zdecydowanie na krzywdę ludzką i łamanie praw człowieka; okazując cierpliwość i spokojnie znosząc krzywdy. Pasterz diecezji zawarł w statutach synodalnych praktyczne wskazania dotyczące organizacji katechezy przedmałżeńskiej.

Z kolei w kontekście szeroko rozumianej tematyki dotyczącej rodziny, biskup Jerzy Ablewicz zajął się także praktycznymi wskazaniami dotyczącymi takich dziedzin jak: duszpasterstwo młodych małżeństw; duszpasterstwo starszych małżeństw; duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach; odpowiedzialne rodzicielstwo i poradnictwo rodzinne; wychowanie w rodzinie.

Nadto w dysertacji poddano analizie takie kwestie, jak: duszpasterstwo młodych, duszpasterstwo chorych, duszpasterstwo ludzi starszych wiekiem, duszpasterstwo ludzi samotnych, duszpasterstwo więźniów, duszpasterstwo głuchoniemych, niewidomych i upośledzonych umysłowo oraz duszpasterstwo trzeźwościowe.

Konkludując, należałoby stwierdzić, że wyodrębnione i wskazane szczegółowo postanowienia posoborowego partykularnego prawa kanonicznego Diecezji Tarnowskiej bardzo konkretnie wyznaczyły jej funkcjonowanie w perspektywie rozwiązań doktrynalnych i prawnych wskazanych tak przez Magisterium Soboru Watykańskiego II, jak i przez Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. w przedmiocie praw i obowiązków biskupa diecezjalnego.

BIBLIOGRAFIA

1. ŹRÓDŁA

1.1. Biblijne

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2002.

1.2. Dokumenty Ojców Kościoła

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Filadelfian*, w: *Liturgia Godzin*, t. IV: *Okres Zwykły. Tygodnie XVIII-XXXIV*, Poznań 1988, s. 280.

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Kościoła w Efezie*, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, tłum. A. Świderkówna, wst. i oprac. M. STAROWIEYSKI, Sandomierz – Kraków 1988, s. 132-143.

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Kościoła w Filadelfii*, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, tłum. A. Świderkówna, wst. i oprac. M. STAROWIEYSKI, Sandomierz – Kraków 1988, s. 162-169.

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Kościoła w Magnezji*, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, tłum. A. Świderkówna, wst. i oprac. M. STAROWIEYSKI, Sandomierz – Kraków 1988, s. 143-149.

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Kościoła w Smyrnie*, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, tłum. A. Świderkówna, wst. i oprac. M. STAROWIEYSKI, Sandomierz – Kraków 1988, s. 169-176.

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Kościoła w Tralleis*, w: *Pierwsi świadkowie. Wybór najstarszych pism chrześcijańskich*, tłum. A. Świderkówna, wst. i oprac. M. STAROWIEYSKI, Sandomierz – Kraków 1988, s. 150-155.

IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *List do Trallan*, w: *Liturgia Godzin*, t. IV: *Okres Zwykły. Tygodnie XVIII-XXXIV*, Poznań 1988, s. 273.

IOANNES CHRYSOSTOMUS, *In Epesios homilia* 20, 6, w: *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, wyd. J.P. MIGNE, t. 62, Paris 1860, kol. 143.

1.3. Kodeksy prawa kanonicznego

Code of Canon Law. Latin-English edition. Translation prepared under the auspices of the Canon Law Society of America, Washington 1995.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045-1364. Tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, 18.10.1990, Lublin 2002.

Codex des kanonischen Rechts. Lateinisch-deutsche Ausgabe. Mit Sachverzeichnis. Herausgegeben im Auftrag der Deutschen und der Berliner Bischofskonferenz, der Österreichischen Bischofskonferenz, der Schweizer Bischofskonferenz. Sowie der Bischöfe von Bozen – Brixen, von Luxemburg, von Lüttich, von Metz und von Straßburg, Vatican City 1983.

Codex Iuris Canonici Auctoritate Ioannis Pauli PP. II Promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 5-348. Tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego z przekładem polskim zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski. Stan prawny na dzień 14 marca 2022 r.*, 25.01.1983, Poznań 2022.

Codex Iuris Canonici: Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus / praefatione emi Petrii Gaspari et indice analytico-alphabetico auctus, Typis Polyglottis Vaticanis 1929.

1.4. Dokumenty papieskie

BENEDICTUS XVI, Constitutio apostolica qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis conduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt *Anglicanorum Coetibus*, 4.11.2009, AAS 101 (2009) 12, s. 985-990. Tekst polski: BENEDYKT XVI, *Konstytucja apostolska „Anglicanorum coetibus" o ustanowieniu Ordynariatów Personalnych dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem Katolickim*, 4.11.2009, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, t. 2, red. M. SITARZ, A. ROMANKO, U. WASILEWICZ, P. ZAJĄC, Lublin 2013, s. 62-73.

BENEDICTUS XVI, Occasione XLVII Mundialis Diei Communicationis Socialis *Reti sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione*, 24.01.2013, AAS 105 (2013) 2, s. 181-185. Tekst polski: BENEDYKT XVI,

Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji", 24.01.2013, w: *Bramy prawdy i wiary. Benedykt XVI o mediach* (Colloquium z Teologii Mediów im. ks. prof. Andrzeja Baczyńskiego 1), Kraków 2016, s. 171-175.

FRANCISCUS, *Sancta Missa in Ordinatione Episcoporum*, 17.11.2021, AAS 113 (2021) 11, s. 1104-1106. Tekst polski: FRANCISZEK, *Bliskość biskupa wobec Boga, współbraci, kapłanów i ludu Bożego. Homilia podczas Mszy św. ze święceniami biskupimi*, 17.11.2021, „L'Osservatore Romano" 11 (2021), s. 16.

FRANCISCUS, Adhortatio apostolica de Evangelio Nuntiando nostra aetate *Evangelii gaudium*, 24.11.2013, AAS 105 (2013) 12, s. 1019-1137. Tekst polski: FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium". O głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, 24.11.2013, Częstochowa 2014.

FRANCISCUS, In celebratione LIII Diei Internationalis Communicationum Socialium. *„Siamo membra gli uni degli altri" (Ef 4,25) Dalle social network communities alla comunità umana*, 24.01.2019, AAS 111 (2019) 2, s. 162-165. Tekst polski: FRANCISZEK, *Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu „Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich"*, 24.01.2019, „L'Osservatore Romano" 2 (2019), s. 49.

FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio datae *Mitis Iudex Dominus Iesus* quibus canones Codicis Iuris Canonici de causis ad matrimonii nullitatem declarandam reformatur, 15.08.2015, AAS 107 (2015) 9, s. 958-967. Tekst polski: FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus" reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, 15.08.2015, Tarnów 2015.

FRANCISCUS, Litterae apostolicae motu proprio datae *Spiritus Domini* quibus canonis 230 § 1 Codicis Iuris Canonici normae de aditu personarum feminini sexus ad institutum ministerium Lectoratus et Acolythatus mutantur, 10.01.2021, AAS 113 (2021) 2, s. 169-170.

FRANCISZEK, *Orędzie papieża Franciszka na 57. Światowy Dzień Pokoju – 1 stycznia 2024*, 08.12.2023, „L'Oservatore Romano" 1 (2024), s. 4-9.

FRANCISZEK, *Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz*, „Gość Niedzielny" 93 (2016), nr 13, s. 5.

IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica de catechesi nostro tempore tradenda *Catechesi tradendae*, 16.10.1979, AAS 71 (1979), s. 1277-1340. Tekst

polski: JAN PAWEŁ II, *Catechesi tradendae – Przekazywanie katechezy: adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*, konsult. i koment. M. ZIĘBA, Warszawa 2008.

IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis *Familiaris consortio*, 22.11.1981, AAS 74 (1982), s. 81-191. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Familiaris consortio*, 22.11.1981, w: JAN PAWEŁ II, *Encykliki i Adhortacje 1979-1981*, Warszawa 1983, s. 223-313.

IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis de episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis*, 16.10.2003, AAS 96 (2004) 12, s. 825-924. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis" o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, 16.10.2003, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. KACPRZAK, M. SITARZ, Lublin 2006, s. 310-400.

IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis de sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, AAS 84 (1992), s. 657-804. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores dabo vobis" Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, 25.03.1992, Wrocław 1992.

IOANNES PAULUS II, Constitutio apostolica qua nova canonica ordinatio pro spírituali militum curae datur *Spirituali militum curae*, 21.04.1986, AAS 78 (1986), s. 481-486. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Konstytucja apostolska „Spirituali militum curae"*, 21.04.1986, „L'Osservatore Romano" 4 (1986), s. 32.

IOANNES PAULUS II, Epistula apostolica de celeri progressione mediorum communicationis socialis *Il rapido sviluppo*, 24.01.2005, AAS 97 (2005) 3, s. 265-274. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *List apostolski do odpowiedzialnych za środki społecznego przekazu „Il rapido sviluppo"*, 24.01.2005, „L'Osservatore Romano" 7-8 (2005), s. 35-39.

IOANNES PAULUS II, Epistula apostolica de diei dominicae sanctificatione *Dies Domini*, 31.05.1998, AAS 90 (1998), s. 714-766. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *List apostolski „Dies Domini" do biskupów, kapłanów i wiernych o świętowaniu niedzieli*, 31.05.1998, w: JAN PAWEŁ II, *Christifideles laici. Katolicy świeccy: adhortacja apostolska. Dies Domini. Dzień Pański: list apostolski*, Warszawa 2008, s. 151-228.

IOANNES PAULUS II, *Homilia ob initium ministerii Summi catholicae Ecclesiae Pastoris habita*, 22.10.1978, AAS 70 [1978], s. 944-953. Tekst polski za: Z *homilii świętego Jana Pawła II, papieża, wygłoszonej w dniu inauguracji pontyfikatu (22 października 1978 r.)*, w: *Liturgia Godzin. Teksty własne o świętych – Dodatek*, t. IV, Poznań 2022, s. 418-420.

IOANNES PAULUS II, Litterae encyclicae de Divina Misericordia *Dives in Misericordia*, 30.11.1980, AAS 72 (1980), s. 1177-1232. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Encyklika Ojca Świętego Jana Pawła II o Bożym miłosierdziu „Dives in misericordia". Tekst i komentarze*, red. red. S. NAGY, Lublin 1983.

IOANNES PAULUS II, Litterae encyclicae de necessitudinis natura inter fidem et rationem *Fides et ratio*, 14.09.1998, AAS 91 (1999), s. 5-88. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *„Fides et ratio". Encyklika o relacjach pomiędzy wiarą a rozumem*, 14.09.1998, Wrocław 1998.

IOANNES PAULUS II, Litterae encyclicae de Eucharistia eiusque necessitudine cum Ecclesia *Ecclesia de Eucharistia*, 17.04.2003, AAS 95 (2003) 7, s. 433-475. Tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia" o Eucharystii w życiu Kościoła*, Poznań 2003.

JAN PAWEŁ II, *Homilia podczas mszy św. i kanonizacji bł. Kingi (Stary Sącz)*, 16.06.1999, w: JAN PAWEŁ II, *Dzieła zebrane*, t. 9: *Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, cz. 1: *Polska*, Kraków 2006, s. 874-877.

JAN PAWEŁ II, *Środki społecznego przekazu w służbie chrześcijańskiej promocji młodzieży. Orędzie na 19. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, 15.04.1985, „L'Osservatore Romano" 4-5 (1985), s. 9.

JAN PAWEŁ II, *Wy jesteście moją nadzieją*. *Słowa Jana Pawła II do młodzieży całego świata*, red. D. ALIMENTI, A. MICHELINI, Łódź 1983.

LEO XIII, Litterae encyclicae de conditione opificium *Rerum novarum*, 15.05.1891, ASS 23 (1890/91), s. 641-670. Tekst polski: LEON XIII, *Encyklika „Rerum novarum" w kwestji socjalnej o położeniu robotników*, 15.05.1891, Kraków 1931.

LEON XIV, *Audiencja generalna (Plac Świętego Piotra, Środa, 25 marca 2026 r.)*, https://www.vatican.va/content/leo-xiv/pl/audiences/2026/documents/20260325-udienza-generale.html, dostęp: 1.09.2026.

LEON XIV, *Przemówienie do urzędników Kurii Rzymskiej, pracowników Stolicy Apostolskiej, gubernatoratu Państwa Watykańskiego i Wikariatu Rzymu*, 24.05.2025, „L'Osservatore Romano" 6 (2025), s. 43-44.

LEON XIV, *Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego Papieskich Dzieł Misyjnych*, 22.05.2025, „L'Osservatore Romano" 6 (2025), s. 41.

LEON XIV, *Przemówienie z okazji Jubileuszu Biskupów*, 25.06.2025, „L'Osservatore Romano" 7-8 (2025), s. 43.

PAULUS VI, Adhortatio apostolica de evangelizatione in mundo huius temporis *Evangelii nuntiandi*, 8.12.1975, AAS 68 (1976), s. 5-76. Tekst polski: PAWEŁ VI, *Evangelii nuntiandi. Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym*, 8.12.1975, Wrocław 2001.

PAULUS VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Apostolica sollicitudo* Synodus Episcoporum pro universa Ecclesia constituitur, 15.09.1965, AAS 57 (1965), s. 775-780.

PAULUS VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *De Ecclesiae sanctae*, 6.08.1966, AAS 58 (1966), s. 757-787. Tekst polski za: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, zebr. i przetł. E. SZTAFROWSKI, t. 1, z. 1, Warszawa 1968, s. 31-77.

PAULUS VI, Motu proprio *De Episcoporum muneribus*, 15.06.1966, AAS 58 (1966), s. 467-472.

PAULUS VI, Motu proprio *Ministeria quaedam*, 15.09.1972, AAS 64 (1972), s. 532-533.

PAULUS VI, Motu proprio *Pastorale munus*, 30.11.1963, AAS 56 (1964), s. 5-12.

PAWEŁ VI, *Odczytywanie znaków czasu. Przemówienie z dnia 16 kwietnia 1969 na audiencji ogólnej*, 16.04.1969, w: *Będziecie mi świadkami. Paweł VI przemawia do ludzi świeckich*, red. E. WERON, Poznań – Warszawa 1975, s. 196-200.

PIUS XII, Litterae Encyclicae de re cinematographica, radiophonica ac televisifica *Miranda prorsus*, 8.09.1857, AAS 49 (1957), s. 765-805.

1.5. Dokumenty soborowe i synodalne

CONCILIUM VATICANUM II, Constistutio *Sacrasanctum Concilium* de sacra liturgia, 4.12.1963, AAS 56 (1964), s. 97-138. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium"*, 4.12.1963, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 48-78.

CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Divina Revelatione *Dei Verbum*, 18.09.1965, AAS 58 (1966), s. 817-835. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei*

Verbum", 18.09.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 350-363.

CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 5-67. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium"*, 21.11.1964, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104-166.

CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius tempori *Gaudium et spes*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025-1120. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes"*, 7.12.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 526-606.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 947-990. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes divinitus"*, 7.12.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 433-471.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 837-864. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o apostolstwie świeckich „Apostolicam actuositatem"*, 18.11.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 377-401.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de ecclesiis orientalibus catholicis *Orientalium Ecclesiarum*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 76-89. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum"*, 21.11.1964, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 177-186.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de institutione sacerdotali *Optatam totius*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 713-27.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de oecumenismo *Unitatis redintegratio*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 90-112. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio"*, 21.11.1964, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 193-208.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de pastorali Episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 673-701.

Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, 28.10.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 236-258.

CONCILIUM VATICANUM II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 991-1024. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dekret o posłudze i życiu kapłanów „Presbyterorum ordinis”*, 7.12.1965, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 478-508.

ECCLESIA CATHOLICA. SYNODUS EPISCOPORUM. COETUS GENERALIS ORDINARIUS, *Episcopus minister Evangelii Iesu Christi propter spem mundi. Instrumentum laboris*, Romae 2001. Tekst polski: SEKRETARIAT GENERALNY SYNODU BISKUPÓW, *Słowo Boże w życiu i misji Kościoła: instrumentum laboris*, Watykan 2008.

SOBÓR NICEJSKI I, kan. XV, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 1: *(325-787) Nicea, Konstantynopol, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II. Tekst grecki, łaciński, polski*, oprac. A. BARON, H. PIETRAS, Kraków 2002, s. 24-61.

SYNOD BISKUPÓW. X ZWYCZAJNE ZGROMADZENIE GENERALNE, *Biskup sługą Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*. *ZARYS*, Watykan 1998.

1.6. Dokumenty Kurii Rzymskiej

CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litterae ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio *Communionis notio (koinonia)*, 28.05.1992, AAS 85 (1993), s. 838-850.

CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Instructio de quibusdam observandis et vitandis circa sanctissimam Eucharistiam *Redemptionis sacramentum*, 25.03.2024, AAS 96 (2004) 9, s. 549-601. Tekst polski: KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Instrukcja „Redemptionis sacramentum”. O zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii*, Kraków 2004.

CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Instructio de matrimoniis mixtis *Matrimonii sacramentum*, 18.03.1966, AAS 58 (1966), s. 235-239.

CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, Instructio *De Synodis dioecesanis agendis*, 19.03.1997, AAS 89 (1997), s. 706-727. Tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW I KONGREGACJA EWANGELIZOWANIA NARODÓW, *Instrukcja De synodis dioecesanis agendis*

(Instrukcja o synodach diecezjalnych), 19.03.1997, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, t. 2, red. M. SITARZ, A. ROMANKO, U. WASILEWICZ, P. ZAJĄC, Lublin 2013, s. 516-557.

CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum de administratione apostolica personali „Sancti Ioannis Mariae Vianney" condenda*, 18.01.2002, AAS 94 (2002), s. 305-308. Tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Dyrektorium o ustanowieniu Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya*, 18.01.2002, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, t. 2, red. M. SITARZ, A. ROMANKO, U. WASILEWICZ, P. ZAJĄC, Lublin 2013, s. 558-563.

CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi *Apostolorum Successores*, 22.02.2004, Città del Vaticano 2004. Tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Dyrektorium „Apostolorum Successores" o pasterskiej posłudze biskupów*, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. W. KACPRZYK, M. SITARZ, Lublin 2006, s. 517-711.

CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano*, 19.03.1999, Città del Vaticano 1999. Tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Kapłan – głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, 19.03.1999, Tarnów 1999.

CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 8.12.2016, Città del Vaticano 2016. Tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 8.12.2016, Watykan 2016.

KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 15.08.1997, Poznań 1998.

KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Dyrektorium homiletyczne*, 29.06.2014, Poznań 2015.

KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Pismo okólne do biskupów diecezjalnych i innych ordynariuszy mających władzę do dopuszczania do święceń*, 10.11.1997, Prot. N. 589/97

KONGREGACJA DS. OBRZĘDÓW, *Ogólne wprowadzenie do mszału rzymskiego*, Poznań 2004.

KONGREGACJA DS. ZAKONÓW I INSTYTUTÓW ŚWIECKICH, *Mutuae Relationes. Wytyczne dotyczące wzajemnych relacji biskupów i zakonników w Kościele*, 14.05.1979, w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła od*

Vaticanum II do „Ripartire da Cristo”, red. B. HYLLA, Kraków 2003, s. 157-192.

KONGREGACJA KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Odpowiedzi na pytania dotyczące obowiązku odmawiania Liturgii Godzin*, 15.11.2000, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 56 (2003) nr 4, s. 285-288.

PAPIESKA RADA DS. KRZEWIENIA NOWEJ EWANGELIZACJI, *Dyrektorium o katechizacji*, 23.03.2020, Kielce 2020.

PAPIESKA RADA DS. ŚRODKÓW SPOŁECZNEGO PRZEKAZU, *Kościół a internet. Dokument Papieskiej Rady ds. Środków Społ. Przekazu odnośnie wykorzystania Internetu w Kościele, jego możliwości i zagrożeń*, 22.02.2002, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/rady_pontyfikalne/r_komunik_spol/kosciol_internet_22022002.html, dostęp: 24.09.2025.

PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii *Dignitas connubii*, 25.01.2005, „Communicationes” 37 (2005), s. 11-92.

SACRA CONGRAGATIO PRO CULTU DIVINO, *Declaratio In celebratione Missae de concelebratione*, 7.08.1972, AAS 64 (1972), s. 561-563.

SACRA CONGREGATIO CONCILII, Decretum de Catechetica Institutione Impensius Curanda et Provehenda *Provido Sane Concilio*, 12.01.1935, AAS 27 (1935), s. 145-152.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Circa Proponendos ad episcopale ministerium pro dioecesibus ritus latini in Polonia*, 20.08.1921, AAS 13 (1921), s. 430-432.

SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Sanctissima Eucharistia Sedulo Custodienda *Nullo unquam tempore*, 26.05.1938, AAS 30 (1938), s. 198-207.

SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Directorium catechisticum generale*, 11.04.1971, AAS 64 (1972), s. 97-176. Tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Ogólna instrukcja katechetyczna*, 11.04.1971, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, cz. I, red. W. KUBIK, Warszawa 1985, s. 91-192.

SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum *Ecclesiae imago*, 22.02.1973, w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945-2328. Tekst polski: KONGREGACJA DS. BISKUPÓW, *Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów „Ecclesiae imago”*, 22.02.1973, w: *Posoborowe*

prawodawstwo kościelne, zebr. i przetł. E. SZTAFROWSKI, t. 6, z. 1, Warszawa 1975, n. 10370-11035.

SACRA CONGREGATIO PRO EXECUTIONE ET INTERPRETATIONE CONCILI TRIDENTI, *Toletana et Alliarum. Missae pro populo*, 19.07.1930, AAS 22 (1930), s. 521-523.

SACRA CONGREGATIO PRO SACRAMENTIS ET CULTU DIVINO, *Pontificale Romanum: Ordo dedicationis ecclesiae at altaris*, editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio ad exsecutionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam *Inter oecumenici*, 26.09.1964, AAS 56 (1964), s. 877-900. Tekst polski: ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja o należytym wykonywaniu Konstytucji o liturgii świętej „Inter oecumenici"*, 26.09.1964, w: *Prawo sakramentów*. *Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, red. E. SZCZOT, D. KWIATKOWSKI, W. LECH, Lublin 2019, s. 50-68.

SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio altera ad exsecutionem Constitutionis de sacra Liturgia recte ordinandam *Tres abhinc annos*, 04.05.1967, AAS 59 (1967), s. 442-448.

SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instructio de cultu mysterii eucharistici *Eucharisticum mysterium*, 25.05.1967, AAS 59 (1967), s. 539-573. Tekst polski: ŚWIĘTA KONGREGACJA OBRZĘDÓW, *Instrukcja o tajemnicy kultu eucharystycznego „Eucharisticum mysterium"*, 25.05.1967, w: *To czyńcie na Moją Pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, red. J. MIAZEK, Warszawa 1987, s. 154-190.

1.7. Dokumenty prawa partykularnego w Polsce

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie występowania duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostolskiego oraz niektórych wiernych świeckich w mediach*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski" 32 (2023), s. 142-144.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, List Pasterski Episkopatu Polski *O powołaniach kapłańskich i zakonnych*, 15.02.1967, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 485-489.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Słowo biskupów do kapłanów z okazji wprowadzenia liturgii godzin w języku polskim (1982)*, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1993)*, red. C. KRAKOWIAK, L. ADAMOWICZ, Lublin 1994, s. 265-271.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Wezwanie biskupów do modlitwy o powołania duchowne*, 31.03.1971, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975, s. 629-633.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. KOMISJA CHARYTATYWNA, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z roku 1986 o pracy charytatywnej w parafiach*, 19.11.1986, Warszawa 1986.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. KOMISJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1996.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. KOMISJA LITURGICZNA, *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów. Odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II. Wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II, dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, 19.06.2010, Katowice 2010.

1.8. Dokumenty bpa J. Ablewicza i diecezji tarnowskiej

ABLEWICZ J., *„Lavare pedes". List pasterski na dzień do katedry tarnowskiej*, Tarnów, 27.05.1962, w: J. ABLEWICZ, *Kościołowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1989*, red. A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Katowice 1991, s. 12-15.

ABLEWICZ J., *Dekret o zamknięciu IV Synodu Diecezja Tarnowskiej i zatwierdzeniu jego uchwał*, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, red. P. GAJDA, A. KMIECIK, A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Tarnów 1990, s. 39.

ABLEWICZ J., *Dekret powołujący do istnienia CARITAS diecezji tarnowskiej*, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 4-6 (1990), s. 274.

ABLEWICZ J., *Duch soborowej odpowiedzialności za Kościół powszechny, diecezję i parafię* (Konferencja na zakończenie rekolekcji kapłańskich, Tuchów), 6.09.1967, w: J. ABLEWICZ, *Kazania i przemówienia do kapłanów*, red. A. KOKOSZKA, Tarnów 2023, s. 250-261.

ABLEWICZ J., *Dziękczynienie i odpowiedzialność za diecezjalną katechezę* (Przemówienie podczas kongregacji katechetycznej, Tarnów), 27.08.1986, w: J. ABLEWICZ, *Kazania i przemówienia do kapłanów*, red. A. KOKOSZKA, Tarnów 2023, s. 418-422.

ABLEWICZ J., *Kapłańskie śluby czystości i Liturgii Godzin aktem uwielbienia Boga* (Tarnów), 23.03.1978, w: J. ABLEWICZ, *Kazania związane z rokiem liturgicznym*, red. A. KOKOSZKA, Tarnów, 2022, s. 167-175.

ABLEWICZ J., *List Biskupa Tarnowskiego zapowiadający czwarty Synod Diecezji Tarnowskiej*, 11.02.1982, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 5-8 (1982), s. 98-101.

ABLEWICZ J., *Odezwa zapowiadająca konsekrację biskupa pomocniczego ks. dra Piotra Bednarczyka* (Tarnów, w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny), 14.04.1968, w: J. ABLEWICZ, *Kościołowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1989*, red. A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Katowice 1991, s. 120-121.

ABLEWICZ J., *Odezwa zapowiadająca konsekrację biskupa pomocniczego ks. mgr. Józefa Gucwy (Tarnów, w uroczystość Imienia Jezus)*, 5.01.1969, w: *Kościołowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1989*, red. A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Katowice 1991, s. 134-135.

ABLEWICZ J., *Odezwa zapowiadająca konsekrację biskupa pomocniczego ks. dra Władysława Bobowskiego (Tarnów)*, 14.01.1975, w: *Kościołowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1989*, red. A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Katowice 1991, s. 242.

ABLEWICZ J., *Tysiącletni dar. List pasterski na Wielkanoc Tysiąclecia Chrztu Polski* (Tarnów), 1.04.1966, w: J. ABLEWICZ, *Kościołowi napisz. Listy, odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1989*, red. A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Katowice 1991, s. 80-83.

DIECEZJALNA KOMISJA MUZYKI KOŚCIELNEJ W TARNOWIE, *Regulamin Organistów Diecezji Tarnowskiej*, Tarnów 2006.

I Synod Diecezji Tarnowskiej. 1928, Tarnów 1928.

III Synod Diecezji Tarnowskiej. 1948, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 6-7 (1957), s. 328-408.

IV SYNOD DIECEZJI TARNOWSKIEJ, *Duszpasterstwo Małżeństw i Rodzin*, Tarnów 1986.

Kongregacja Rejonowa poświęcona Synodowi, odbywana w Nowym Sączu 2 czerwca 1982, ADT, SDT/VIII, teczka II/2, s. 2-3.

KURIA DIECEZJALNA W TARNOWIE, *Ochrona małoletnich w działaniach duszpasterskich diecezji tarnowskiej – normy i zasady*, 27.06.2019, Tarnów 2019.

Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie I zwyczajnej sesji plenarnej IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie, 14.06.1983, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, red. P. GAJDA, A. KMIECIK, A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Tarnów 1990, s. 11-16.

Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na rozpoczęcie II zwyczajnej sesji plenarnej IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie, 19.12.1983, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, red. P. GAJDA, A. KMIECIK, A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Tarnów 1990, s. 17-20.

Przemówienie biskupa Jerzego Ablewicza na zakończenie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w bazylice katedralnej w Tarnowie, 13.03.1986, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, red. P. GAJDA, A. KMIECIK, A. KOKOSZKA, A. PACIOREK, Tarnów 1990, s. 35-38.

Sprawozdanie nr 3 z dnia 2 czerwca 1980, ADT, SDT/XVII, teczka III/5, s. 1.

1.9. Dokumenty prawa polskiego

Dekret z dn. 31.12.1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz.U. 1957 nr 1, poz. 6.

Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzecząpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dnia 10 lutego 1925 r. (ratyfikowany zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1925 r.), Dz.U. 1925 nr 72, poz. 501.

Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania z dn. 15.07.1961 r., Dz.U. z 1961 r., Nr 32, poz. 160.

1.10. Inne dokumenty

Archiwum Akt Nowych, KC PZPR, sygn. VII/83, *Posiedzenie Sekretariatu Komitetu Centralnego PZPR 4 IV 1987 r.*

2. LITERATURA

ADAMCZUK L., *Nauczanie religii w Polsce 1945-1999*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. ZDANIEWICZ, T. ZEMBRZUSKI, Warszawa 2000, s. 223-251.

ADAMCZYK J., *Biskup diecezjalny a sakrament i rodzina w „Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum Successores"*, „Ateneum Kapłańskie" 148 (2007) nr 1, s. 108-119.

ADAMCZYK J., *Biskup diecezjalny jako ustawodawca*, „Annales Canonici" 4 (2008), s. 113-127.

ADAMCZYK J., *Dekanat i urzędy dekanalne*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 61 (2018) nr 1, s. 33-51.

ADAMCZYK J., *Diecezjalny urząd katechetyczny*, „Studia Prawnicze KUL" 1 (2017), s. 7-26.

ADAMCZYK J., *Dziekan a duchowieństwo dekanalne. Aspekt prawno-duszpasterski*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 2 (2017), s. 7-32.

ADAMCZYK J., *Kapituła kanoników a parafia złączona z kościołem kapitulnym*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 26 (2018) nr 2, s. 257-272.

ADAMCZYK J., *Kolędowa wizyta duszpasterska. Aspekt prawno-pastoralny*, „Studia Prawnicze KUL" 73 (2018) nr 1, s. 7-36.

ADAMCZYK J., *Kompetencje legislacyjne biskupa diecezjalnego w zakresie munus sanctificandi*, „Roczniki Nauk Prawnych" 20 (2010) nr 1, s. 187-208.

ADAMCZYK J., *Kwalifikacje rektora Wyższego Seminarium Duchownego*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 1 (2017), s. 21-34.

ADAMCZYK J., *Misje ludowe jako nadzwyczajna forma przepowiadania słowa Bożego w parafii. Aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Annales Canonici" 10 (2014), s. 81-103.

ADAMCZYK J., *Niedzielne celebracje w przypadku niemożności uczestniczenia w Eucharystii (kan. 1248 § 2)*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars" 20 (2014) nr 1, s. 25-41.

ADAMCZYK J., *Organizacja katechezy w diecezji*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 2 (2015), s. 7-28.

ADAMCZYK J., *Organizacja katechezy w diecezji*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 2 (2015), s. 7-28.

ADAMCZYK J., *Pracownicy katolickich poradni rodzinnych: aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Ius Matrimoniale" 25 (2014) nr 4, s. 77-101.

ADAMCZYK J., *Praktyki pobożności ludowej ku czci Najświętszej Maryi Panny w sanktuariach maryjnych w Polsce: aspekt kanoniczny*, „Salvatoris Mater" 17 (2015) nr 1-4, s. 219-237.

ADAMCZYK J., *Rekolekcje parafialne w aspekcie kanonicznym*, „Annales Canonici" 11 (2015), s. 9-29.

ADAMCZYK J., *Rezydencja duchownych w dyspozycjach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 48 (2005) nr 3-4, s. 111-133.

ADAMCZYK J., *Urząd kapelana w aspekcie kanonicznym*, „Annales Canonici" 15 (2019) nr 1, s. 7-33.

ADAMCZYK J., *Urząd moderatora kurii diecezjalnej*, „Analecta Cracoviensia" 52 (2020), s. 215-236.

ADAMCZYK J., *Urząd wicedziekana*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 26 (2017) nr 4, s. 23-37.

ADAMCZYK J., *Urząd wykładowcy wyższego seminarium duchownego*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 28 (2019) nr 3, s. 19-36.

ADAMCZYK J., *Wizytacja dziekańska w aspekcie kanoniczno-duszpasterskim*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 60 (2017) nr 3, s. 73-105.

ADAMCZYK J., *Wokół prawnej definicji sanktuarium*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 57 (2014) nr 3, s. 65-82.

ADAMCZYK J., *Wybrane formy przepowiadania słowa Bożego w parafii (kan. 770 KPK)*, „Analecta Cracoviensia" 50 (2018), s. 239-254.

ADAMOWICZ L., *Władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego*, w: *Biskup – pasterz diecezji. Materiały z sympozjum Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostolstwo wiernych zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. MAJER, Kraków 2003, s. 121-140.

ALTHAUS R., *Der Diözesanbischof und die kirchliche Vereine*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 295-319.

ANUTH B.S., *Die Lehraufgabe des Diözesanbischofs*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE Freiburg 2015, s. 130-160.

AYMANS W., *Das Thema Ökumeneim neuen Codex Iuris Canonici*, „Münchener Theologische Zeitschrift" 37 (1986) nr 1, s. 20-31.

AYMANS W., *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn – München – Wien – Zürich 1997.

BARRETT R.J., *The Bishop as Ordinary Teacher of the Faith*, „Monitor Ecclesiasticus" 117 (1992), s. 231-281.

BARTOCHA W., *Szafarz sakramentu bierzmowania w świetle Pontyfikału i Rytuału rzymskiego oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 27 (2018) nr 1, s. 189-208.

BAUSENHART G., *Das Bischofsamt. Intentionen, Impulse und Weichenstellungen des Konzils*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 90-109.

BĄCZKOWICZ F., BARON J., STAWINOGA W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957.

BEAL J.P., *The Apostolic Visitation of a Diocese: A Canonico-Historical Investigation*, „The Jurist" 49 (1989) nr 2, s. 347-398.

BIAŁKOWSKA M., SEWERYNIAK H., *Kościół jest apostolski*, „Przewodnik Katolicki" 23 (2021), s. 26-27.

BIEBERSTEIN S., *Weder „Bischof" noch „Vollmacht": Episkopen in Neuen Testament*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 20-41.

BIER G., *Die Sorge des Diözesanbischofs für die Universalkirches*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 320-340.

BIERNAT R., *Obrońca węzła małżeńskiego w procesach I Instancji Sądu diecezjalnego w Tarnowie*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1983-2015*, red. R. KANTOR, Kraków 2016, s. 55-74.

BISTA S., *Kodeksowa koncepcja formacji kandydatów do kapłaństwa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 14 (1981), s. 165-173.

BISTA S., *Przepisy prawa kanonicznego w zakresie budownictwa kościelnego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny" 37 (1984), s. 217-225.

BOREK D., *Uprawnienia i obowiązki ordynariusza w początkowej fazie wymiaru kar (kann. 1341-1342)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 50 (2007) nr 3-4, s. 255-290.

BORUCKI J., *Kapituła katedralna i rada kapłańska – stary i nowy senat biskupa diecezjalnego: podstawy historyczno-prawne*, „Studia Włocławskie" 9 (2006), s. 244-257.

BORUCKI J., *Synod biskupów wyrazem kolegialnej troski o Kościół*, „Studia Włocławskie" 24 (2022), s. 429-453.

BÖRNER M.T., *Die ad limina-Berichte der Bischöfe des Königreiches Bayern. Untersuchung und kritische Betrachtung der Quellengattung*, München 2009.

BRINDA S., *Posłuszeństwo ordynariuszowi według kanonu 273 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i Prawo" 7[20] (2018) nr 1, s. 93-107.

BROGLIO T.P., *The bishop as legislator*, „Proceedings of the Eightieth Annual Convention. Canon Law Society of America" 80 (2018), s. 70-81.

BROŻEK W., *„Abyśmy byli ludźmi świętymi…" Świętość chrześcijanina w nauczaniu Arcybiskupa Ablewicza*, Tarnów 2019.

BUJAK J., *Historyczne i duchowe aspekty celibatu w Kościele*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 31 (2012) nr 2, s. 27-38.

BURCZAK K., *Zasada jedności władzy w Kościele*, „Teologiczne Studia Siedleckie" 8 (2011), s. 55-63.

BURKE R.L., *Canon 915: The discipline regarding the denial of Holy Communion to those obstinately persevering in manifest grave sin*, „Periodica de Re Canonica" 96 (2007), s. 3-59.

BURKE R.L., *Il Vescovo come moderatore del tribunale*, „Ius Ecclesiae" 23 (2001), s. 13-31.

BURKE R.L., *The Service of the Apostolic Signatura in the Church and the Ministry of Justice of the Diocesan Bishop*, „The Jurist" 74 (2014), s. 5-29.

CENALMOR D., J. MIRAS, *Prawo kanoniczne*, Warszawa 2022.

CISOWSKI M., *Biskup jako głosiciel Ewangelii, nauczyciel wiary i pierwszy katecheta w diecezji w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 2 (2003), s. 319-331.

CORIDEN J.A., *The ministry of the Divine Word (cc. 756-780)*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. BEAL, J.A. CORDIEN, T.J. GREEN, New York 2000, s. 911-933.

CORIDEN J.A., *The Teaching Ministry of the Diocesan Bishop and its Collaborative Exercise*, „The Jurist" 68 (2008) nr 2, s. 382-407.

CORIDEN J.A., *The Teaching Office of the Church. The preaching of the word of God (cc. 762-772)*, w: J.A. CORIDEN, T.J. GREEN, D.E. HEINTSCHEL, *The Code of Canon Law: a text and commentary*, New York 1985, s. 551-555.

CUSACK B.A., *The internal ordering of particular churches (cc. 460-572)*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. BEAL, J.A. CORDIEN, T.J. GREEN, New York 2000, s. 610-666.

CZAJA A., *Prawne aspekty urzędu obrońcy węzła w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 36 (2017) nr 2, s. 107-122.

CZAJA A., *Sędzia w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństw*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1983-2015*, red. R. KANTOR, Kraków 2016, s. 29-40.

CZAJA M., A *selection of issues concerning the sacrament of The Holy Eucharist in the valid canonical legislation*, „Review of European and Comparative Laws" 26-27 (2016), s. 89-106.

CZEKALSKI R., *Polskie dokumenty katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, „Studia Theologica Varsaviensia" 40 (2002) nr 2, s. 27-45.

CZERMAK K., *Zaangażowanie misyjne Kościoła tarnowskiego i jego teologiczne podstawy. 25 lat posługi tarnowskich księży na misjach*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 18 (1999) nr 2, s. 285-300.

CZERNIA A., *Notariusz w procesach Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1983-2015*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1983-2015*, red. R. KANTOR, Kraków 2016, s. 75-101.

DANA A., *Istota podziału i równowagi władz w polskim konstytucjonalizmie*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne" 6 (2009), s. 53-71.

DE MEY P., *The Bishop's Participation in the Threefold Munera: Comparing the Appeal to the Pattern of the Tria Munera at Vatican II and in the Ecumenical Dialogues*, „The Jurist" 69 (2009), s. 31-58.

DELMANOWICZ G., *Recepcja przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. dotyczących kompetencji pasterzy Kościoła w zakresie środków społecznego przekazu w Dyrektorium o pasterskim posługiwaniu biskupów „Apostolorum Successores"*, „Kościół i Prawo" 1[14] (2012), s. 47-66.

DEMEL S., *Der Diözesanbischof und die diözesanen Räte*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 182-207.

DENNEMARCK B., *Der Diözesanbischof als „milder Richter"? Anmerkungen zum Motu Proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, „Kirchen- und Staatskirchenrecht" 23 (2016), s. 273-285.

DŁUGOSZ T., *Biskupia „visitatio liminum": instrukcje kongregacji odnośnie do relacyj biskupich: (dokończenie)*, „Collectanea Theologica" 14 (1933) nr 3-4, s. 273-388.

DOMASZK A., *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016.

DOMASZK A., *Internet dobrodziejstwem i zagrożeniem: formacyjne wyzwania dla seminariów duchownych*, „Seminare. Poszukiwania naukowe" 33 (2013), s. 63-79.

DOMASZK A., *Zdolność wiernych świeckich do przepowiadania Słowa Bożego*, „Seminare. Poszukiwania naukowe" 20 (2004), s. 111-133.

DOYLE T.P., *The Place of Celebration*, w: J.A. CORIDEN, T.J. GREEN, D.E. HEINTSCHEL, *The Code of Canon Law: a text and commentary*, New York 1985, s. 797-798.

DREWNIAK J., *Soborowa odnowa liturgii święceń prezbiterów*, „Studia Włocławskie" 5 (2002), s. 65-67.

DREWS K., *Posługa biskupa we współczesnym świecie*, „Studia Gdańskie" 25 (2009), s. 35-49.

DRYJA D., *Urząd i władza biskupa diecezjalnego*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 29 (2019) nr 32, s. 31-48.

DUDZIAK J., *Pasterska posługa biskupów tarnowskich w synodach diecezjalnych. Z dziejów Tarnowskich synodów*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 10 (1986), s. 40-90.

DUDZIAK J., *Synod diecezjalny (organizacja i zadania)*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. 33-60.

DUDZIAK J., *Synod diecezjalny i jego rola w Kościele partykularnym*, „Currenda. Pismo urzędowe Diecezji Tarnowskiej" 5-8 (1982), s. 105-118.

DULLAK K., *Najwyższa władza w Kościele a organy wspomagające*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie" 16 (2011), s. 49-59.

DULLAK K., *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa w ujęciu pokodeksowego ustawodawstwa synodalnego w Polsce do 2001 roku*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 47 (2004) nr 1-2, s. 61-76.

DYDUCH J., *Diecezjalna Rada Duszpasterska i Rada Kapłańska (wzajemne relacje)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 27 (1984) nr 3-4, s. 53-76.

DYDUCH J., *Duszpasterski i kanoniczny wymiar wizytacji parafii*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 44 (2001) nr 1-2, s. 21-30.

DYDUCH J., *Kapituła Katedralna i Rada Kapłańska*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 25 (1982) nr 3-4, s. 79-99.

DYDUCH J., *Misja przepowiadania w powszechnym prawodawstwie kościelnym*, w: *Sługa Słowa*, red. W. PRZYCZYNA, Kraków 1997, s. 23-35.

DYDUCH J., *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985.

DYDUCH J., *Pogrzeb kościelny wyrazem wiary chrześcijańskiej. Aktualny stan prawny*, „Prawo Kanoniczne" 60 (2017) nr 4, s. 87-99.

DYDUCH J., *Posługa lektora i akolity w świetle obowiązujących przepisów kościelnych*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny" 40 (1987) nr 2, s. 133-141.

DYDUCH J., *Pozycja wiernych świeckich w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWASKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 61-76.

DYDUCH J., *Prawny aspekt misyjnej działalności Ludu Bożego*, „Analecta Cracoviensia" 19 (1987), s. 409-425.

DYDUCH J., *Rola Kodeksu Prawa Kanonicznego 1983 w realizowaniu misji Kościoła*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 57 (2014) nr 1, s. 23-37.

DYDUCH J., *Rola stałych lektorów, akolitów i diakonów w służbie wspólnocie Kościoła*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 59 (2016) nr 1, s. 3-17.

DYDUCH J., *Synod Biskupów wyrazem troski o Kościół powszechny*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 3-4, s. 107-118.

DYDUCH J., *Synod diecezjalny – narzędziem odnowy Kościoła partykularnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 40 (1997) nr 3-4, s. 23-36.

DYDUCH J., *Świeccy w służbie Kościołowi w świetle adhortacji „Christifideles laici"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 33 (1990) nr 3-4, s. 61-79.

DYDUCH J., *Udział biskupów w posłudze pasterskiej w świetle Instrukcji „Apostolorum Successores"*, „Annales Canonici" 4 (2008), s. 99-111.

DYDUCH J., *Udział biskupów w posłudze uświęcającej w świetle dyrektorium „Apostolorum Successores"*, „Annales Canonici" 3 (2007), s. 89-99.

DYDUCH J., *Wierni świeccy w nowym prawodawstwie Kościołów Wschodnich*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 35 (1992) nr 3-4, s. 177-196.

DZIĘGA A., *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Warszawa 1994.

FĄKA M., *Rada Kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 21 (1978) nr 3-4, s. 41-69.

GAJDA P., *Troska arcybiskupa Jerzego Ablewicza o zorganizowanie i przeprowadzenie IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)*, w: *Świadek Wierny*, red. J. STALA, Tarnów 2000, s. 219-246.

GAŁKOWSKI T., *Eklezjologia i prawo a działalność ekumeniczna Kościoła katolickiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 3-4, s. 29-77.

GAŁKOWSKI T., *Pobożny zapis i pobożna fundacja*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 317-335.

GAŁKOWSKI T., *Podatek „dla pokrycia potrzeb diecezjalnych"*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 28 (2019) nr 3, s. 73-88.

GARNCZARSKI S., *Muzyka w statutach synodów diecezji tarnowskiej*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 37 (2018) nr 1-2, s. 129-140.

GŁÓDŹ S.L., *Nadzór biskupa diecezjalnego nad środkami społecznego przekazu*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostolstwo wiernych" zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. MAJER, Kraków 2003, s. 23-46.

GÓRALSKI W., BIAŁOBRZESKI T., *Osoby i instytucje odpowiedzialne za budzenie powołań kapłańskich w świetle uchwał synodów polskich po Soborze Watykańskim II*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (1999) nr 3-4, s. 39-62.

GÓRALSKI W., *Biskup tytularny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. GRYGLEWICZ, R. ŁUKASZYK, Z. SUŁKOWSKI, Lublin 1985, kol. 614-615.

GÓRALSKI W., *Działalność misyjna Kościoła w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 3-4, s. 33-39.

GÓRALSKI W., *Ekumeniczny wymiar Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II*, „Roczniki Nauk Prawnych" 1-2 (1991-1992), s. 17-28.

GÓRALSKI W., *Inicjatywa papieża Jana XXIII dotycząca reformy prawa kanonicznego na tle Soboru Watykańskiego II*, w: *Sobór Watykański II: inspiracje i wpływ na Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, red. K. BURCZAK, Lublin 2006, s. 21-36.

GÓRALSKI W., *Instytucja synodu w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 31 (1988) nr 3-4, s. 35-44.

GÓRALSKI W., *Projekt księgi III „De Ecclesiae munere docendi" nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Kościół i Prawo" 1 (1981), s. 219-241.

GÓRALSKI W., *Projekt reformy prawa na temat miejsc i czasów świętych oraz kultu Bożego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 22 (1979) nr 1-2, s. 131-155.

GÓRALSKI W., *Przygotowanie do małżeństwa oraz towarzyszenie młodym małżonkom poprzez budzenie wiary potrzebą chwili. Na kanwie przemówienia Franciszka do Roty Rzymskiej z 21 stycznia 2017 roku*, „Ius Matrimoniale" 28 (2017) nr 3, s. 17-33.

GÓRALSKI W., *Struktury kolegialne w Kościele*, „Studia Teologii Dogmatycznej" 5 (2019), s. 19-40.

GÓRALSKI W., *Wprowadzenie do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Lublin 1991.

GÓRECKI E., *Kościelny porządek prawny w służbie Eucharystii: refleksje teologiczno-prawne*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 5 (1997) nr 1, s. 71-84.

GÓRECKI E., *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWASKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 77-89.

GÓRECKI E., *Rada kapłańska*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. 81-93.

GRABOWSKI M., *Prawne aspekty działalności publicznej duchownych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego" 21 (2018), s. 51-74.

GRACZYK K., *Prawno-społeczna funkcja proboszcza w świetle przepisów prawa Kościoła Katolickiego*, „Studia Włocławskie"13 (2011), s. 71-80.

GRANAT W., *Konstytucja dogmatyczna: „Lumen gentium" Soboru Watykańskiego II*, „Collectanea Theologica" 36 (1966), s. 47-73.

GREEN T.J., *Contemporary Challenges to Episcopal Governance: Reflections on the 2004 Directory on the Ministry of Bishops and Other Pertinent Texts*, „The Jurist" 68 (2008) nr 2, s. 418-459.

GREEN T.J., *The Pastoral Governance Role of the Diocesan Bishop: Foundations, Scope and Limitations*, „The Jurist" 49 (1989) nr 2, s. 472-506.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Czym był dla Kościoła Sobór Trydencki (1545-1563)? (refleksje w 440-tą rocznicę od zakończenia obrad)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 46 (2003) nr 3-4, s. 171-226.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Dziekani w ustawodawstwie synodalnym diecezji włocławskiej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 1-2, s. 255-319.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Instytucja synodu diecezjalnego w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II*, „Studia Włocławskie" 4 (2001), s. 107-126.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa papieżowi i własnemu ordynariuszowi przez duchownych*, „Studia Włocławskie" 23 (2021), s. 323-350.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Odnowa prawa kanonicznego w perspektywie aggiornamento*, w: *Sobór Watykański II: inspiracje i wpływ na Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, red. K. BURCZAK, Lublin 2006, s. 37-60.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Sądownictwo diecezji włocławskiej: historia i teraźniejszość: na tle rozwoju sądownictwa kościelnego w Polsce*, „Ius Matrimoniale" 9 (2004) nr 15, s. 151-184.

GRĘŹLIKOWSKI J., *Urząd promotora sprawiedliwości w obowiązujących przepisach prawa kanonicznego*, „Studia Włocławskie" 10 (2007), s. 303-319.

GRICEWICZ P., *Zadania sędziego kościelnego w sprawach o nieważność małżeństwa*, „Roczniki Nauk Prawnych" 8 (1998), s. 161-173.

GROCHOLEWSKI Z., *Munus docendi i formacja kapłanów. Przemówienie podczas X zgromadzenia zwyczajnego Synodu Biskupów*, „L'Osservatore Romano" 1 (2002), s. 10.

GUTIERREZ J.L., *Komentarz do kan. 396*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła Katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego (Ediciones Universidad de Navarra)*, red. P. MAJER, wyd. 2, Kraków 2023, s. 290-291.

HAERING S., *Der Diözesanbischof und die Orden*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 277-294.

HALLERMANN H., *Der Diözesanbischof und der Pfarrer*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 161-181.

HAŁUCHA A., *Duszpasterstwo specjalne na przykładzie duszpasterstwa niesłyszących a II Sobór Watykański*, „Polonia Sacra" 18 (2014) nr 4, s. 101-114.

HANSEN F., *Papal Legates and the Jurisdiction of Diocesan Bishops*, „The Jurist. Studies in Church Law and Ministry" 78 (2022), s. 477-499.

HARTMANN G., *Der Bischof. Seine Wahl und Ernennung. Geschichte und Aktualität*, Graz 1990.

HECKE S., *Kanonisches Recht. Zur Rechtsbildung und Rechtsstruktur des römisch-katholischen Kirchenrechts*, Bielefeld 2017.

HEROLD S., *Christ and the Triumphant Victims: Relics and the Altar in the Ordo Dedicationis Ecclesiae et Altaris*, Washington 2016.

IHLI S., *Der Diözesanbischof als Gesetzgeber*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 256-276.

IWAŃCZAK S., *Rady, które wspierają biskupa diecezjalnego*, „Annales Canonici" 13 (2017), s. 73-90.

JAKIMOWICZ M., *Prawo natury jako źródło prawa kanonicznego w Kodeksie Jana Pawła II*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 29 (1996), s. 97-124.

JAKUBIAK T., *Procedury do przyjęcia święceń diakonatu i prezbiteratu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 56 (2013) nr 3, s. 3-34.

JANCZEWSKI Z., *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego*, „Roczniki Nauk Prawnych" 16 (2006) nr 1, s. 285-300.

JANCZEWSKI Z., *Przyjęcie sakramentu chrztu. Skutki teologiczno-prawne*, w: *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, B. PIERON, Lublin 2014, s. 57-75.

JANCZEWSKI Z., *Sprawowanie Eucharystii poza miejscem świętym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 285-302.

JANCZEWSKI Z., *Wiara jako zasadniczy warunek przyjęcia sakramentu chrztu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 56 (2013) nr 2, s. 41-61.

JANCZEWSKI Z., DOHNALIK J., KILANOWSKI I. (red.), *Kodeks Pio-Benedyktyński. Między tradycją a rozwojem*, Warszawa 2017.

JANICKI J., *Nowo mianowany proboszcz we wspólnocie parafialnej – liturgia wprowadzenia w posługiwanie*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 2 (2003), s. 343-356.

JARRELL L., *The Roles of the Religious Institute and the Diocesan Bishop When the Institute is Facing the Reality of Decline*, „Proceedings of the Eightieth Annual Convention. Canon Law Society of America" 80 (2018), s. 174-194.

JONE H., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici. Tomus tertius*, Paderborn 1955.

KACZMAREK T., *Systemy totalitarne dwudziestego stulecia jako prześladowca Kościoła*, „Studia Włocławskie" 19 (2017), s. 439-454.

KALETA P., *The Bishop's rights to tax clerics*, „Studia Prawnicze KUL" 1 (85) 2021, s. 127-142.

KALETA P., *Wymagania prawne dotyczące pobożnych rozporządzeń woli według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 28 (2018) nr 3, s. 209-228.

KALETA P., *Zakres kompetencji proboszcza do reprezentowania parafii w stosunkach majątkowych w świetle KPK/1983*, „Roczniki Nauk Prawnych" 22 (2012) nr 4, s. 185-202.

KAŁDON S.M., *Rodzina „kościołem domowym" przez wzajemną miłość i wspólnotę życia*, „Studia nad Rodziną" 9 (2005) nr 1[16], s. 21-33.

KAŁOWSKI J., *Biskup diecezjalny a autonomia instytutów życia konsekrowanego*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostolstwo wiernych" zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. MAJER, Kraków 2003, s. 69-102.

KAMIŃSKI K., *Uświęcające zadanie Kościoła w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane aspekty*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego" 16 (2021) nr 18[1], s. 113-123.

KAMIŃSKI K., *Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-prawne*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 33 (2020), s. 91-112.

KAMIŃSKI R., *Teologiczne i prawne podstawy korzystania z nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w realizacji Munus Docendi Kościoła*, Warszawa 2019.

KANTOR R., *Administration of Ecclesiastical Temporal Goods in the Light of the Instructions of the Polish Episcopal Conference of 2015*, „The Person and the Challenges" 7 (2017) nr 1, s. 209-221.

KANTOR R., *Biskup jako inspirator i koordynator poczynań duszpasterskich w diecezji. Wybrane wskazania pastoralne biskupa tarnowskiego w latach 1998-2011*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne" 12 (2013) nr 1[22], s. 65-81.

KANTOR R., *Opiniodawczy charakter rady do spraw ekonomicznych w kodeksie Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 28 (2010), s. 287-303.

KANTOR R., *Pomocnicza funkcja wikariusza biskupiego do spraw instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego w pasterskiej posłudze biskupa*, w: *Życie konsekrowane znakiem wiarygodności Kościoła*, red. A. DUDEK, R. KANTOR, Kraków 2016, s. 192-211.

KANTOR R., *Rola sądów kościelnych w realizacji sprawiedliwości*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1983-2015*, red. R. KANTOR, Kraków 2016, s. 9-28.

KANTOR R., *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym: kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. KANTOR, Kraków 2015, s. 78-93.

KANTOR R., *Stanowisko prawne biskupa diecezjalnego na synodzie diecezjalnym*, „Studia Catholica Podoliae" 3 (2004), s. 489-498.

KANTOR R., *Synod w przededniu wojny. II Synod Diecezji tarnowskiej – historia i rekonstrukcja statutów*, Tarnów 2016.

KANTOR R., *The Importance of the Diocesan Synod to the Particular Church*, „The Person and the Challenges" 9 (2019) nr 2, s. 231-244.

KANTOR R., *The Office and Tasks of the Dean in the First Synod of the Diocese of Tarnów*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 16 (2023) nr 1, s. 113-124.

KANTOR R., *The Synod of Bishop Leon Wałęga. Preparation and Proceedings*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 13 (2020) nr 2, s. 311-319.

KANTOR R., *The Synods of the Diocese of Tarnów as a tool for the renewal of the particular Church*, „The Person and the Challenges" 7 (2017) nr 2, s. 181-195.

KANTOR R., *Zapomniany Synod z 1938 roku. Przebieg i treść statutów II Synodu Diecezji Tarnowskiej*, „Roczniki Nauk Prawnych" 27 (2017) nr 2, s. 129-150.

KANTOR R., *Zasada sprawiedliwości w posłudze sędziego kościelnego*, „Studia Socialia Cracoviensia" 7 (2012) nr 2, s. 63-72.

KANTOR R. (red.), *Dziedzictwo kulturowe i religijne diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, t. 2: *Synody diecezji tarnowskiej w dwudziestoleciu międzywojennym*, Tarnów 2021.

KARAMBAI S., *Ministers and Ministries in the Local Church. A Comprehensive Guide to Ecclesiastical Norms*, Mumbai 2005.

KASPRZAK S., *Celibat wymogiem do święceń według obowiązującego prawa kościelnego*, „Roczniki Nauk Prawnych" 13 (2003) nr 2, s. 207-240.

KASZAK R., *Kompetencje kanclerza kurii diecezjalnej dotyczące archiwum według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i Prawo" 4[17] (2015) nr 2, s. 55-68.

KASZAK R., *Powierzenie urzędu kanclerza kurii diecezjalnej*, „Kościół i Prawo" 3[16] (2014) nr 2, s. 53-66.

KICIŃSKI J., *Życie konsekrowane w Kościele partykularnym*, w: *Życie konsekrowane znakiem wiarygodności Kościoła*, red. A. DUDEK, R. KANTOR, Kraków 2016, s. 35-46.

KIEŁPIŃSKI K., *Chrzest i jego skutki w świetle prawa kościelnego*, „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie" 4 (2016), s. 32-44.

KLAPPERT S., *Das Verhältnis des Papstes zu den Diözesanbischöfen nach dem Codex Iuris Canonici von 1983* (Kanonistische Studien und Texte 63), Berlin 2014.

KLOCH J., *Wypłynąć na głębię: stosowanie technologii informatycznych i Internetu w Kościele w myśli Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie" 7 (2006), s. 239-245.

KLUZ M., *Chrześcijańska wizja życia moralnego w nauczaniu Jerzego Ablewicza Biskupa tarnowskiego 1962-1990*, Tuchów 2003.

KLUZ M., *Sumienie wykładnią moralności człowieka w nauczaniu biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza (1962-1990)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 32 (2013) nr1, s. 47-59.

KOCH K., *Przedmowa*, w: PAPIESKA RADA DS. POPIERANIA JEDNOŚCI CHRZEŚCIJAN, *Biskup i jedność chrześcijan. Vademecum ekumeniczne*, Libreria Editrice Vaticana 2022, s. i-ii.

KODZIA J., *Kongregacje dekanalne w świetle Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r. i 1983 r. oraz I Synodu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie" 7 (2002), s. 267-282.

KODZIA J., *Obowiązek sprawowania Mszy świętej oraz jej częstotliwość (kan. 904-905 KPK/1983)*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 2 (2013), s. 147-164.

KOŁODZIEJ M., *Adaptacje i akomodacje prawa liturgicznego według kan. 838 KPK*, Warszawa 2021.

KOŁODZIEJ M., *Kolegialne działanie biskupów w aspekcie efektywnym i afektywnym*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 31 (2021) nr 34, s. 93-110.

KONECKI K., *Symbolika obrzędów dedykcji kościoła*, „Studia Włocławskie" 3 (2000), s. 133-147.

KOSIAK P., *Problem współpracy między duchowieństwem diecezjalnym i zakonnym*, „Częstochowskie Studia Teologiczne" 8 (1980), s. 243-262.

KOSOWSKI S., *Kapłani współpracownicy biskupa w świetle soborowych uchwał*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 14 (1971) nr 1-2, s. 75-86.

KRAJCZYŃSKI J., *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Ząbki 2007.

KRASIŃSKI J., *Działalność Kościoła Katolickiego w Polsce w dziedzinie trzeźwości*, „Studia Theologica Varsaviensia" 36 (1998) nr 2, s. 145-167.

KRAUZ K., *Munus docendi biskupa diecezjalnego w prawodawstwie posoborowym*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej" 27 (2020), s. 135-150.

KRÄMER P., *Die Vollmachten des Diözesanbischofs nach dem CIC/1983*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 112-129.

KRIECHBAUM G., *Die Zölibatsverpflichtung in der römisch-katholischen Kirche nach dem II. Vatikanum*, Graz 2020.

KROCZEK P., *Czy prawo kanoniczne integruje wiernych?*, „Studia Socialia Cracoviensia" 6 (2014) nr 1, s. 99-108.

KROCZEK P., *Modele stanowienia prawa w Kościele i ich konsekwencje dla wykładni prawa*, w*: Servabo legem tuam in toto corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. A. ZAKRĘTA, A. SOSNOWSKI, Kraków 2013, s. 307-316.

KROCZEK P., *Parafia w optyce katolickiej i luterańskiej: studium teologiczno-prawne*, Kraków 2017.

KROCZEK P., *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2017.

KRÓLIKOWSKI J., *Choćby milimetr*, „Gość Niedzielny. Edycja Tarnowska" 3 (2018), s. 7.

KRUKOWSKI J., *Biskup*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. SITARZ, Lublin 2019, s. 293-294.

KRUKOWSKI J., *Biskupi*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga I. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. KRUKOWSKI, Poznań 2005, s. 229-272.

KRUKOWSKI J., *Część I: Hierarchiczny ustrój Kościoła. Tytuł I: Kościoły partykularne i władze w nich ustanowione*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. DYDUCH, W. GÓRALSKI, E. GÓRECKI, J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Poznań 2005, s. 216-222.

KRUKOWSKI J., *Kolegialne organy konsultacyjne w kościołach partykularnych*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. 21-31.

KRUKOWSKI J., *Kolegium konsultorów. Struktura i kompetencje*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*. *Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. 95-107.

KRUKOWSKI J., *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 17-59.

KRUKOWSKI J., *Kuria Diecezjalna*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II: Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. DYDUCH, W. GÓRALSKI, E. GÓRECKI, J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Poznań 2005, s. 355.

KRUKOWSKI J., *Prawo administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011.

KRUTZLER M., *Der Gewissenstäter im kanonischen Recht: Das kirchliche Sanktionsrecht im Lichte der Glaubens- und Gewissensfreiheit* („Kanonistische Studien und Texte" 70), Berlin 2020.

KRZYWDA J., *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, Kraków 2008.

KRZYWDA J., *Struktury kolegialne w Kościołach partykularnych na szczeblu diecezjalnym i parafialnym*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. A. PASTWA, J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2015, s. 191-197.

KRZYWDA J., *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostolstwo wiernych" zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. MAJER, Kraków 2003, s. 7-22.

KUCAŁA B., *Prawo wizytacji wiernych i obowiązek posłuszeństwa w świetle kan. 199,7°*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 37 (1994) nr 1-2, s. 19-46.

KUKULSKI A., *Przyczyny rezygnacji z urzędu biskupa diecezjalnego*, „Kościół i Prawo" 5[18] (2016) nr 2, s. 79-89.

KUMOR B., *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*, Kraków 1985.

LANDERSDORFER A., *Die Bestellung der Bischöfe in der Geschichte der katholischen Kirche*, „Münchener Theologische Zeitschrift" 41 (1990) nr 3, s. 271-290.

LECHOWICZ W., *Duszpasterstwo powołaniowe powołaniem dzisiejszego duszpasterstwa*, „Rocznik Teologii Katolickiej" 10 (2011), s. 41-47.

LECHOWICZ W., *Kanoniczna organizacja stałej formacji duchowieństwa w diecezji tarnowskiej w latach 1917-2000. Studium porównawcze kościelnego prawa powszechnego, ogólnopolskiego i tarnowskiego – diecezjalnego*, Tarnów 2003.

LESZCZYŃSKI G., *Aborcja i jej aspekty karne*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 10 (2001), s. 57-65.

LESZCZYŃSKI G., *Postępowanie w sprawie usunięcia proboszcza w świetle KPK z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 337-354.

LESZCZYŃSKI G., *Reforma procesu małżeńskiego w świetle motu proprio Ojca Świętego Franciszka „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26 (2017) nr 4, s. 137-145.

LESZCZYŃSKI G., *Uczestnictwo wiernych świeckich w posłudze zarządzania, nauczania i uświęcania Kościoła*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 9 (2000), s. 325-336.

LEWANDOWSKI P., *Dekrety reformatorskie z wizytacji kanonicznych przeprowadzonych przez Biskupa Tarnowskiego Jerzego Ablewicza*, Lublin 2022.

LEWANDOWSKI P., *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*, Lublin 2019.

LEWANDOWSKI P., *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące sądownictwa kościelnego w przedmiocie procesów małżeńskich według kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku i instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. KANTOR, Kraków 2015, s. 109-125.

LEWANDOWSKI P., *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym*, Tarnów 2015.

LEWANDOWSKI P., *Kongregacje dekanalne w diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, w: KANTOR R. (red.), *Dziedzictwo kulturowe i religijne diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, t. 1: *Wybrane instytucje i struktury diecezji tarnowskiej w latach 1918-1939*, red. R. KANTOR, Tarnów 2020, s. 93-109.

LEWANDOWSKI P., *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 25 (2015) nr 1, s. 95-108.

LEWANDOWSKI P., *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 27 (2017) nr 2, s. 151-169.

LEWANDOWSKI P., *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, „Kościół i Prawo” 5[18] (2016) nr 1, s. 53-76.

LEWANDOWSKI P., *Wezwanie duchownych do prostoty życia według ustawodawstwa powszechnego i partykularnego w Polsce*, w: *Materiały z konferencji i uroczystości wręczenia Księgi Jubileuszowej Księdzu Profesorowi Mirosławowi Sitarzowi*, red. A. ROMANKO, P. LEWANDOWSKI, Lublin 2022, s. 27-36.

LEWEK A., *Kaznodziejstwo jako środek zbawienia*, „Studia Theologica Varsaviensia" 13 (1975) nr 1, s. 77-110.

LEWICKA M., *Kompetencje legislacyjne konferencji biskupów dotyczące munus docendi*, „Kościół i Prawo" 1[14] (2012), s. 67-83.

LUCAS B., D'APICE W., SLACK P., *Church Administration Handbook*, Strathfield 2008.

LÜDICKE K., *Der Bischof und das neue Strafrecht*, „Zeitschrift für Kanonisches Recht" 1 (2022), s. 1-18.

LUKOSZEK M., *Kolegium Biskupów a jedność Kościoła w nauczaniu Jana Pawła II*, „Studia Warmińskie" 47 (2010), s. 215-227.

ŁĘCICKI G., *Edukacja medialna w służbie katechezy*, „Kultura – Media – Teologia" 4 (2011), s. 72-81.

ŁUPIŃSKI S., *Taca w uchwałach synodów polskich w latach 1967-2005*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 49 (2006) nr 1-2, s. 227-234.

MACLELLAN B., *The Role of the Diocesan Bishop as Religious Institutes Come to Completion*, Quebec City 2019.

MADER W., *Synodale Strukturen in der römisch-katholischen Kirche Ein kirchenrechtlicher Überblick*, w: *Synodale Prozesse in der katholischen Kirche*, red. W. REES, L. MÜLLER, Innsbruck 2016, s. 157-167.

MAJCHRZAK K., *Zakres najważniejszych obowiązków pracownika w świetle przepisów Kodeksu Pracy*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 58 (2015) nr 1, s. 151-167.

MAJER P., *„Non licet sacerdoti plus semel in die celebrare" – znaczenie normy kan. 905 § 1 KPK o jednokrotnym sprawowaniu Eucharystii w ciągu dnia*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (199) nr 1-2, s. 157-178.

MAJER P., *Czy biskup diecezjalny może wpływać na decyzje swego sądu? Refleksje na kanwie wypowiedzi papieża Franciszka do Trybunału Roty Rzymskiej z 29 stycznia 2021 r.*, „Roczniki Nauk Prawnych" 31 (2021) nr 2, s. 167-197.

MAJER P., *Kanoniczna odpowiedzialność biskupa w związku z czynami podległych mu duchownych. Przestępstwa seksualne wobec małoletnich*, Kraków 2023.

MAJER P., *The bishop's responsibility for his presbyterate in the context of sexual offences committed by priests*, „The Person and the Challenges. The

Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II" 12 (2022) nr 1, s. 269-288.

MALEC-SUWARA B., W *Domu Samotnej Matki urodziło się kolejne dziecko*, https://tarnow.gosc.pl/doc/5362615.W-Domu-Samotnej-Matki-urodzilo-sie-kolejne-dziecko, dostęp: 24.09.2025.

MALECHA P., *Odpowiedzialność biskupa diecezjalnego w procesie sądowym małżeńskim po ogłoszeniu motu proprio „Mitis Iudex" papieża Franciszka*, „Ius Matrimoniale" 27 (2016) nr 3, s. 5-31.

MARGAŃSKI B., *Biskup liturgiem w Kościele partykularnym*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 31 (2012) zeszyt okolicznościowy, s. 129-142.

MARSZAŁEK M., *Rola biskupa diecezjalnego w rozeznawaniu nowego charyzmatu instytutu życia zakonnego*, „Kościół i Prawo" 6[19] (2017) nr 1, s. 75-89.

MARTIN DE AGAR J.T., *Komentarz do kan. 1250*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła Katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego (Ediciones Universidad de Navarra)*, red. P. MAJER, wyd. 2, Kraków 2023, s. 749.

MATTNER M., *Amtschefs und Verwaltungsdirektoren. Vergleich neuerer Diözesangesetze zur Kurienorganisation in Hinblick auf Compliance und Gewaltenteilung*, „Zeitschrift für Kanonisches Recht" 2 (2023), s. 1-38.

MCMANUS F.R., *The Minister of the Anointing of the Sick (c. 1003)*, w: J.A. CORIDEN, T.J. GREEN, D.E. HEINTSCHEL, *The Code of Canon Law: a text and commentary*, New York 1985, s. 706-708.

MEZGLEWSKI A., *Nauczenie religii w Polsce Ludowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego" 1 (2000), s. 21-36.

MIGLIORE C., *Rola Kościoła partykularnego w procedurze mianowania biskupów przez papieża*, „Annales Canonici" 8 (2012), s. 23-33.

MIZIŃSKI A., *Wpływ nauki Soboru Watykańskiego II na przepisy kościelnego prawa karnego w KPK z 1983 r.*, w: *Sobór Watykański II: inspiracje i wpływ na Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, red. K. BURCZAK, Lublin 2006, s. 61-92.

MOZYRO P., *Ofiary za sakramenty i sakramentalia na przykładzie Diecezji Ełckiej*, „Civitas et Lex" 41 (2024) nr 1, s. 65-77.

MOZYRO P., *Zarząd zwyczajny i nadzwyczajny dobrami parafialnymi – funkcje i obowiązki proboszcza*, „Civitas et Lex" 40 (2023) nr 4, s. 83-93.

MÖRSDORF K., *Grundfragen einer Reform des kanonischen Rechtes*, „Münchener Theologische Zeitschrift" 15 (1964) nr 1, s. 1-16.

MÖRSDORF K., *Zur Grundlegung des Rechtes der Kirche*, „Münchener Theologische Zeitschrift" 3 (1952) nr 4, s. 229-348.

MUSZYŃSKI H., *Kapłaństwo jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem: Stała formacja kapłanów*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 25-26 (1992-1993), s. 5-18.

MÜLLER A., *Der Gehorsam gegen den Bischof*, „Concilium: Internationale Zeitschrift für Theologie" 8 (1972) nr 1, s. 35-39.

MÜLLER G.L., *Das Kerygma in der Kirche: der Bischof – Verkünder des Wortes Gottes*, „Studia Katechetyczne" 8 (2012), s. 11-20.

MYSZOR W., *Ad limina Apostolorum: podróże i pielgrzymki do Rzymu w starożytnym Kościele*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 16 (1983), s. 87-97.

NADOLSKI B., *Sacrum silentium*, „Studia Theologica Varsaviensia" 31 (1993) nr 2, s. 197-212.

NAGY S., *Hierarchia kościelna w ostatnim okresie życia św. Pawła*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne" 13 (1966) nr 2, s. 23-44.

NAPIERAŁA S., *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985.

NAWRACAŁA T., *Między prezbiterem a kapłanem. Kilka uwag o zmianie słownictwa w teologii kapłaństwa*, „Studia Gdańskie" 39 (2016), s. 31-47.

NIECZAROWSKA A., *Teologiczne i kanoniczno-prawne aspekty pracy muzyka kościelnego*, Kraków 2020.

NITKIEWICZ K., *Zadania i formy działalności misyjnej Kościoła na szczeblu diecezji i parafii*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. A. PASTWA, J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2015, s. 67-77.

NOWAK A., *Biblioteka Seminarium Duchownego w Tarnowie. Zarys historyczny*, Tarnów 1967.

NOWAK A., *Jerzy Karol Ablewicz (1919-1990)*, w: *Świadek Wierny*, red. J. STALA, Tarnów 2000, s. 9-11.

NOWAK J., *Seminarium duchowne – serce diecezji i źrenica biskupiego oka*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 31 (2012), s. 163-179.

NOWICKA U., *„Pro veritate et iustitia": deontologia sędziego kościelnego w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „Ius Matrimoniale" 17 (2012) nr 23, s. 85-95.

O'LOUGHLIN T., *The Catholic Church and Celibacy: An Approach from Historical Theology*, „The Japan Mission Journal" 63 (2013) nr 3, s. 201-209.

OLEJNIK B., *Analiza historyczno-prawna struktury i organizacji IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w trzydziestolecie zakończenia: Ad imaginem Ecclesiae universalis*, Tarnów 2016.

ORGANEK L., JEWDOKIM M., SADŁOŃ W., *Kościół w liczbach. Annuarium statisticum Esslesiae in Polonia*, Warszawa 2024.

OROŃ M., *Biskup głosicielem Słowa i nauczycielem wiary w myśl kan. 386 KPK/83*, „Kortowski Przegląd Prawniczy" 1 (2015), s. 65-70.

ORZESZYNA K., *Władza wikariusza biskupiego według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 12 (2002) nr 2, s. 139-150.

OZOROWSKI M., *Tożsamość i posługa biskupa w nauczaniu bł. Jana Pawła II*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 29 (2011), s. 57-69.

PAPUZIŃSKI M., *Biskup jako pasterz w tekstach liturgii słowa w obrzędach święceń biskupich*, „Liturgia Sacra. Liturgia – Musica – Ars" 22 (2016) nr 1, s. 87-103.

PARDELA A., *Analiza natury obowiązku i prawa do ewangelizacji (kan. 747 § 1 KPK 1983)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 34 (2001), s. 235-248.

PASIERB J.S., *Kaznodziejstwo w religijnej i narodowej strukturze polskiego Tysiąclecia*, „Collectanea Theologica" 38 (1968) nr 2, s. 103-114.

PASTERNAK F., *Ordynariusz miejsca a wspólnoty zakonne w nowym prawie kanonicznym*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. SYRYJCZYK, Warszawa 1985, s. 96.

PASTERNAK F., *Status prawny sanktuariów w nowym prawie kanonicznym*, Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 28 (1985) nr 1-2, s. 217-228.

PASTERNAK F., *Wzajemne relacje między biskupami i zakonnikami w Kościele posoborowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 22 (1979) nr 3-4, s. 81-105.

PASTUSZKO M., *Koncelebracja Eucharystii*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 27 (1984) nr 1-2, s. 73-98.

PASTUSZKO M., *Nieprawidłowości i przeszkody do święceń (kanony 1040-1049)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 50 (2007) nr 3-4, s. 117-227.

PASTUSZKO M., *Ofiary mszalne*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 29 (1986) nr 3-4, s. 113-136.

PASTUSZKO M., *Oficjał i wiceoficjał w procesie o nieważność małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 21 (1978) nr 1-2, s. 293-296.

PASTUSZKO M., *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem (kan. 960)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (1999) nr 1-2, s. 3-56.

PASTUSZKO M., *Szafarz Eucharystii*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 30 (1987) nr 3-4, s. 29-48.

PASTUSZKO M., *Szafarz sakramentu bierzmowania według nowego Obrzędu*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 19 (1976), nr 1-2, s. 83-91.

PASTUSZKO M., *Szafarz sakramentu bierzmowania*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 33 (1990) nr 1-2, s. 101-132.

PASTUSZKO M., *Szafarz święceń (kanony 1012-1023)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 43 (2000) nr 3-4, s. 117-251.

PASTUSZKO M., *Uprawnienie do spowiadania wynikające z prawa (kan. 967)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 3-4, s. 115-133.

PASTUSZKO M., *Uprawnienie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania (kanony 966-975 i kan. 144 §§ 1-2)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 37 (1994) nr 3-4, s. 191-245.

PASTUSZKO M., *Uprawnienie i obowiązek biskupa oraz prezbitera co do udzielania sakramentu bierzmowania (kanony 882, 888)*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 3 (2004), s. 415-445.

PASTUSZKO M., *Wstępne warunki święceń (kanony:1033-1039)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 45 (2002) nr 1-2, s. 95-192.

PAWLAK T., *Badanie przedprocesowe czyli duszpasterskie, w świetle motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus"*, „Ius Matrimoniale" 28 (2017) nr 4, s. 45-66.

PAWLINA K., *Kandydaci do kapłaństwa trzeciego tysiąclecia*, Warszawa 2002.

PAWLUK T., *Bierzmowanie w świetle postanowień Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne" 20 (1977) nr 1-2, s. 177-193.

PAWLUK T., *Czynny udział wiernych we Mszy św. w świetle soborowej odnowy liturgicznej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 10 (1967) nr 3-4, s. 225-252.

PAWLUK T., *Diecezjalna rada duszpasterska w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 1-2, s. 73-84.

PAWLUK T., *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973.

PAWLUK T., *Sprawowanie Eucharystii według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 30 (1987) nr 3-4, s. 3-28.

PAWLUK T., *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 1-2, s. 25-36.

PAWŁOWSKI S., *Ekumeniczne vademecum dla biskupów. Komentarz teologiczny*, „Studia Oecumenica" 20 (2020), s. 437–452.

PERZ A., *Troska Episkopatu Polski o powołania kapłańskie i zakonne po Soborze Watykańskim II*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 1 (2002) nr 2, s. 287-293.

PFANNKUCHE S., *Die Legaldefinition der Bischöfe und Diözesanbischöfe und deren Vollmachten sowie deren Verhältnis zur päpstlichen Vollmacht*, w: *Papst und Bischofskollegium als Träger höchster Leitungsvollmacht*, „Kirchen- und Staatskirchenrecht" 12 (2011), s. 168-172.

PIACENZA M., *Chrystus tożsamością kapłana*, tłum. W. Kapcia, Kraków 2011.

PIECKENHAGEN A., *Liturgia stacyjna wyrazem jedności Kościoła lokalnego. Studium na podstawie wybranych celebracji w Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 2020.

PIERONEK T., *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, Warszawa 1970.

PIERONEK T., *Rada Kapłańska wyrazem soborowej odnowy*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 12 (1969) nr 3-4, s. 3-28.

PIKUS S., *Sędzia kościelny w świetle zadań i uprawnień procesowych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 45 (2022) nr 3-4, s. 269-284.

PISAREK M., *Rola edukacji cyfrowej w dydaktyce nauczania religii*, w: *XXV lat nauczania w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością*, red. M. ZAJĄC, Lublin 2015, s. 291-300.

PLATEN P., *Der Diözesanbischof und das Disziplinar- und Strafrecht*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 229-255.

PODGÓRSKI M., *Troska o świadectwo życia kapłańskiego w dokumentach synodów diecezji tarnowskiej*, w: *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. ŻUREK, J. SOPRYCH, Kraków 2017, s. 141-152.

POTOCKI W., *Formacja intelektualna w seminarium duchownym*, „Kościół i Prawo" 11[24] (2022) nr 1, s. 125-144.

PŘIBYL S., *The Principle of Subsidiarity in the Code of Canon Law*, „Philosophy and Canon Law" 3 (2017), s. 241-256.

PRZYBYŁKO M., *Urząd dziekana w polskim ustawodawstwie synodalnym XVIII w.*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 9 (1966) nr 1-2, s. 113-211.

PRZYBYŁKO M., *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, „Prawo Kanoniczne Kwartalnik prawno-historyczny" 3 (1960) nr 3-4, s. 195-272.

PRZYBYŁKO M., *Urząd dziekana w rozwoju historycznym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 5 (1962) nr 1-2, s. 77-148.

PRZYBYŁOWSKI J., *Duszpasterstwo młodzieży w grupach*, „Studia Włocławskie" 7 (2004), s. 167-182.

PRZYBYŁOWSKI J.K., *Komunikacja w nowej kulturze i w Kościele*, „Studia Włocławskie" 20 (2018), s. 361-376.

PRZYBYSŁAWSKA J., *Władza biskupa diecezjalnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Kościół i Prawo" 6 (2017), s. 83-91.

PTAK R., *Sakrament namaszczenia chorych – teologiczno-prawne aspekty kanonów 998-1007 KPK/1983*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 52 (2009) nr 3-4, s. 303-316.

RABCZYŃSKI P., *Funkcja rektora wyższego seminarium duchownego w świetle wyzwań współczesności i pryncypiów formacyjnych w „Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia" (2021)*, „Studia Warmińskie" 59 (2022), s. 193-211.

RAK R., *Eucharystia w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego: spojrzenie pastoralno-teologiczne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 16 (1983), s. 129-156.

RAYZACHER-MAJEWSKA A., *Nauczyciele religii wobec rzeczywistości cyfrowej*, „Studia Katechetyczne" 16 (2020), s. 93-103.

RENKEN J.A., *Particular Churches and the Authority Established in Them: Commentary on Canons 368-430*, Ottawa 2011.

RENKEN J.A., *Particular Churches and Their Groupings (cc. 368-572)*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. BEAL, J.A. CORDIEN, T.J. GREEN, New York 2000, s. 501-740.

RHODE U., *Der Diözesanbischof und die akademischen Institutionen*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 342-372.

ROGALA K., *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w Kościele (refleksja kanoniczno-pastoralna)*, „Warszawskie Studia Pastoralne" 4 (2015) 29, s. 153-168.

ROMANKO A., *Violation of the Obligation of Residence According to the 1983 Code of Canon Law*, „The Person and the Challenges" 12 (2022) nr 1, s. 259-268.

ROMANKO A., *Współdziałanie wiernych chrześcijan świeckich we władzy rządzenia w organach kolegialnych Kościoła partykularnego*, „Journal of Modern Science" 3 (2017) nr 34, s. 11-28.

ROZKRUT T., *Biskup – Pastor i Iudex (w relacji do dynamicznych wyzwań stawianych przez papieża Franciszka)*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 37 (2018) nr 1-2, s. 247-261.

ROZKRUT T., Centralne instytucje wymiaru sprawiedliwości Kościoła według konstytucji apostolskiej papieża Franciszka „Praedicate Evangelium", „Annales Canonici" 18 (2022) nr 2, s. 57-71.

ROZKRUT T., *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów 2010.

ROZKRUT T., *Nowa Instrukcja o synodach diecezjalnych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 42 (1999) nr 1-2, s. 145-156.

ROZKRUT T., *Sądownicza funkcja Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 18 (1999) nr 2, s. 255-269.

ROZKRUT T., *Synod Biskupów instytucją promującą synodalność w wymiarze powszechnym*, „Annales Canonici" 20 (2024) nr 1, s. 95-115.

ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w aktualnym ustawodawstwie Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teleologiczne" 17 (1998), s. 79-94.

ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 16 (1998), s. 101-118.

ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w Kościele*, Tarnów 2002.

ROZKRUT T., *Synody biskupów papieża Benedykta XVI*, „Prawo Kanoniczne" 56 (2013) nr 3, s. 83-102.

ROZKRUT T., *Właściwe zastosowanie „procesu biskupiego" w orzeczeniu nieważności małżeństwa*, „Prawo Kanoniczne" 64 (2021) nr 1, s. 141-164.

ROZKRUT T., *Znaczenie instytucji Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, „Sympozjum" 42 (2022) nr 1, s. 33-54.

ROZKRUT T., *Znaczenie Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, „Roczniki Nauk Prawnych" 21 (2011) nr 1, s. 227-243.

RÓŻAŃSKI M., *Archiwum Kapituły Katedralnej i Kolegiackiej*, „Roczniki Nauk Prawnych" 29 (2019) nr 3, s. 187-199.

SAJ M., *Obowiązki i uprawnienia ordynariusza podczas dochodzenia wstępnego w procesie karnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 32 (2022) nr 35, s. 141-162.

SAJ M., *Poświęcanie i błogosławienie miejsc świętych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 55 (2012) nr 2, s. 89-104.

SAJ M., *Troska Kościoła o tożsamość instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego*, „Studia Redemptorystowskie" 13 (2015), s. 375-390.

SCHÖLLGEN G., *Zur Entstehung des Bischofsamtes und die Entwicklung seiner Vollmacht*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 42-64.

SCHÜLLER T., *Der Diözesanbischof und das Kirchenvermögen*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 208-228.

SHEWMAN R., *The diocesan bishop and the pastoral care of victims of child sexual abuse by clergy*, Washington 1995.

SIEROCKI R., *Praktykowanie religii w nowych mediach. Katolicka przestrzeń Facebooka*, Toruń 2018.

SITARZ M., *Competences of Collegial Organs in a Particular Church in the Exercise of Executive Power According to the Code of Canon Law of 1983*, Lublin 2013.

SITARZ M., *Konsultacyjna funkcja kolegium konsultorów w sytuacji sede plena*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 9 (1999) nr 12, s. 41-53.

SITARZ M., *Obowiązek odprawiania mszy świętej 'pro populo'*, w: *Eucharistia fons vitae – współczesne problemy prawne. Materiały sesji naukowej zorganizowanej 26 kwietnia 2006 r. w Kazimierzu Dolnym*, red. S. TYMOSZ, Lublin 2006, s. 109.

SITARZ M., *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 115-153.

SITARZ M., *Pozycja prawna biskupów polskich rezygnujących z urzędu*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 17 (2007) nr 20, s. 83-98.

SITARZ M., *Requirement of Preserve the Technical – Juridical Rigour in the Exercise of Legislative Power in the Church. Selected Items*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 7 (2014), s. 120-129.

SITARZ M., *Synod diecezjalny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 24 (2014) nr 27, s. 91-106.

SITARZ M., *The obligation of the faithful to remain in obedience to the Roman Pontiff and the bishops in communion with him (cann. 204 & 205). An outline*, *„TEKA Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie" 6 (2013), s. 140-151.*

SITARZ M., *Wady kościelnych aktów administracyjnych wynikające z pominięcia przez biskupa diecezjalnego opinii lub zgody kolegialnych organów konsultacyjnych*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym*. *Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. *127-144.*

SITARZ M., *Warunki alienacji majątku kościelnego według KPK/1983*, „Roczniki Nauk Prawnych" 10 (2000) nr 2, s. 95-112.

SITARZ M., *Wymogi na urząd kanclerza kurii diecezjalnej*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 27 (2017) nr 30, s. 103-116.

SITARZ M., *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 23 (2013) nr 36, s. 85-93.

SITARZ M., *Wymóg zasięgnięcia przez biskupa opinii zespołu proboszczów w sprawach dotyczących usuwania i przenoszenia proboszczów (kan. 1742)*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 13 (203) nr 16, s. 80-88.

SITARZ M., *Zadania kolegium konsultorów sede impedita*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 10 (1999) nr 13, s. 51-61.

SITARZ M., *Zadania kolegium konsultorów w sytuacji sede plena w KPK z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych" 9 (1999) nr 2, s. 45-60.

SIWECKI L., *Relationship between the Universal Church and the Local Churches*, „Roczniki Teologiczne" 65 (2018) 2, s. 101-117.

SKIERKOWSKI M., *Refleksie o posłudze biskupiej*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 29 (2011), s. 427-454.

SKONIECZNY P., *Kim jest proboszcz zakonny? O relacji między przełożonym zakonnym a proboszczem w parafii powierzonej instytutowi zakonnemu*, „Annales Canonici" 10 (2014), s. 59-80.

SKRECZKO A., *Emigracja polska lat osiemdziesiątych*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 11 (1993), s. 259-270.

SKRĘTA B., *Stosunki Państwo-Kościół w Polsce w latach 1944-1988*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. ZDANIEWICZ, T. ZEMBRZUSKI, Warszawa 2000, s. 81-99.

SOBAŃSKI R., *Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 1-2, s. 3-30.

SOBAŃSKI R., *Kościół – Prawo – Zbawienie*, Katowice 1979.

SOBAŃSKI R., *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 5 (1972), s. 255-261.

SOBAŃSKI R., *Powierzanie parafii zakonnikowi według motu proprio „Ecclesiae Sanctae"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 11 (1968) nr 1-2, s. 61-80.

SOBAŃSKI R., *Prawda jako entelechia procesu o nieważność małżeństwa w świetle przemówień Piusa XII do Roty Rzymskiej*, „Ius Matrimoniale" 13 (2008) nr 19, s. 29-41.

SOBAŃSKI R., *Prawo w prawie kościelnym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 1-2, s. 7-17.

SOBAŃSKI R., *Rezygnacja biskupa z urzędu z powodu podeszłego wieku w dyskusji soborowej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 22 (1989), s. 325-330.

SOBAŃSKI R., *Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale" 3 (1998) nr 9, s. 45-59.

SOBAŃSKI R., *Uwagi o tożsamości sędziego kościelnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 45 (2002) nr 3-4, s. 3-22.

SOBAŃSKI R., *Wprowadzenie do zagadnienia roli prawa w Kościele*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 18 (1975) nr 1-2, s. 3-24.

SOŁTYSZEWSKI S., *Synod Biskupów*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 4 (1966) nr 3-4, s. 287-300.

SOŁTYSZEWSKI S., *Uprawnienia i przywileje biskupów w świetle Motu Proprio Pawła VI „Pastorale Munus"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 8 (1965) nr 3-4, s. 153-187.

SOŁTYSZEWSKI S., *Zarząd majątkiem kościelnym w kanonicznym ustawodawstwie powszechnym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 3 (1960) nr 3-4, s. 335-346.

SOPRYCH J., *Diecezja Tarnowska i jej struktura organizacyjna w 1933 roku, czyli w chwili objęcia rządów biskupa Franciszka Lisowskiego*, „Saeculum Christianum. Pismo historyczno-społeczne" 20 (2013), s. 203-216.

STALA J., *Posługa katechetyczna Kościoła w świetle Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 16 (1998), s. 119-135.

STAROWIEYSKI M., *Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach*, Kraków 2010.

STASIAK M., *Urząd wikariusza biskupiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 21 (1978), nr 1-2, s. 99-111.

STASZAK M., *Biskup – moderator, pierwszy liturg i promotor liturgii w diecezji w świetle ksiąg liturgicznych i nauczania Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Lublin 2010.

STAWNIAK H., *Celibat diakonów i prezbiterów w dyscyplinie Kościoła łacińskiego*, „Seminare. Poszukiwania naukowe" 29 (2011), s. 47-59.

STAWNIAK H., *Duszpasterstwo powołań w Kościołach lokalnych w świetle dokumentu Stolicy Apostolskiej z dnia 6.01.1992 r. oraz Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 3-4, s. 157-170.

STAWNIAK H., *Udział małżonków-rodziców w kościelnej posłudze uświęcania*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 3-4, s. 121-136.

STECZKOWSKI P., *Posługa charytatywna proboszcza: podstawy kanoniczno-prawne*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej" 13 (2006), s. 323-334.

STEFAŃSKI J., *Pobożność ludowa w świetle dokumentów liturgicznych*, „Studia Theologica Varsaviensia" 18 (1980) nr 2, s. 253-263.

STOCKMEIER P., *Die Wahl des Bischofs durch Klerus und Volk in der frühen Kirches*, „Concilium: Internationale Zeitschrift für Theologie" 16 (1980) nr 8/9, s. 463-467.

STOKŁOSA M., *Uwolnienie z kar kościelnych w sakramencie pokuty*, „Studia Redemptorystowskie" 9 (2011), s. 335-358.

SUMA M., *Diocesan Bishop and Temporal Goods of the Church*, „Jurnal Teologi" 7 (2018) nr 2, s. 141-152.

SYRYJCZYK J., *Nauczanie katechetyczne w świetle przepisów prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 30 (1987) nr 1-2, s. 187-197.

SYRYJCZYK J., *Wymiar kar „latae sententiae" w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 3-4, s. 41-64.

SZAFRAŃSKI W., *Święcenia w prawie kanonicznym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 2 (1959) nr 3-4, s. 233-299.

SZCZEPANKOWSKI B., *Historia duszpasterstwa wśród niesłyszących*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 9 (2000), s. 309-314.

SZELOCH H., *Parafialne Zespoły Caritas – idea tworzenia i formy działania*, „Warszawskie Studia Pastoralne" 16 (2012), s. 233-249.

SZEWCZUL B., *Ewangeliczna rada czystości podejmowana ze względu na królestwo niebieskie (kan. 599 KPK/1983)*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 1-2, s. 121-138.

SZEWCZUL B., *Obowiązek przeprowadzania wizytacji kanonicznej w instytutach zakonnych*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 57 (2014) nr 3, s. 19-39.

SZMULEWICZ H., *Ks. Tomasz Rozkrut, Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym (studium historyczno-prawne), Biblos, Tarnów 2010, ss. 294*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 34 (2015) nr 2, s. 157-161.

SZTAFROWSKI E., *Biskupi koadiutorzy i pomocniczy*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 22 (1979) nr 3-4, s. 55-79.

SZTAFROWSKI E., *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1981.

SZTAFROWSKI E., *Modyfikacje przepisów kodeksowych o kościołach i ołtarzach w prawie posoborowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 23 (1980) nr 1-2, s. 201-230.

SZTAFROWSKI E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985.

SZTAFROWSKI E., *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny 35 (1992) nr 3-4, s. 25-56.

SZTAFROWSKI E., *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 35 (1992) nr 1-2, s. 62-63.

SZTAFROWSKI E., *Uprawnienia biskupów w sprawach małżeńskich w świetle Motu Proprio „Pastorale Munus" i „De Esiscoporum Muneribus" oraz Instrukcji „Matrimonii Sacramentum"*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 10 (1967) nr 3-4, s. 253-273.

SZTAFROWSKI E., *Wikariusze parafialni w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 1-2, s. 55-85.

SZTAFROWSKI E., *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977.

SZTOLF Ł., *Sposoby utraty urzędu proboszcza według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 30 (2020) nr 33, s. 209-220.

SZTYCHMILER R., *Przesłuchania i rewizje sądowe*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 8 (2009), s. 175-190.

SZTYCHMILER R., *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Olsztyn 2000.

SZULC A., *Historia języka niemieckiego*, Warszawa 1991.

ŚLUSARZ A., *Kapłan w nauczaniu arcybiskupa Jerzego Ablewicza*, Tarnów 2005.

ŚWITO L., *Akty zarządu dobrami kościelnymi*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 58 (2015) nr 3, s. 105-116.

ŚWITO L., *Prawo kanoniczne w formacji do kapłaństwa. Między „tradycją formacyjną" a wyzwaniami współczesności w świetle „Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis" z 6 grudnia 2016 roku*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 60 (2017) nr 4, s. 67-85.

TAVARD G.H., *The Task of a Bishop in His Diocese. Christus Dominus 11-21*, „The Jurist. Studies in Church Law and Ministry" 68 (2008), s. 361-381.

TRAGARZ M., *Listy pasterskie w posłudze słowa biskupa Jerzego Ablewicza*, „Polonia Sacra" 20 (2016) nr 3[44], s. 141-159.

TUROWSKI W., *Homilia ślubna głoszeniem nowego życia w Chrystusie*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 33 (2015), s. 283-298.

TYRAŁA R., *Duszpasterski wymiar muzyki liturgicznej w świetle adhortacji „Sacramentum caritatis"*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 17 (2008), s. 385-403.

UNTERBURGER K., *Die bischöfliche Vollmacht im Mittelalter und in der Neuzeit*, w: *Zwischen Vollmacht und Ohnmacht: Die Hirtengewalt des Diözesanbischofs und ihre Grenzen*, red. S. DEMEL, K. LÜDICKE, Freiburg 2015, s. 65-89.

WALENCIAK D., *Kuria diecezjalna uczestnikiem powszechnego obrotu prawnego?*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 62 (2019) nr 1, s. 25-51.

WALENCIAK D., *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne" 38 (2005) nr 2, s. 367-379.

WALKUSZ J., *Drugi sobór watykański: próba kontekstualnej interpretacji historycznej*, „Colloquia Theologica Ottoniana" 1 (2013), s. 17-39.

WĄSIK W., *Urząd i zadania wikariusza sądowego*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 8 (2009), s. 191-214.

WENZ W., *„Różnorodność posługiwania" wiernych świeckich w posłannictwie kościoła partykularnego w myśl Instrukcji Stolicy Apostolskiej z 15 VIII 1997 r.*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 7 (1999) nr 1, s. 175-187.

WENZ W., *Kodeksowe wspólne prawa i obowiązki duchownych w Kościele katolickim*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny" 8 (2000) nr 1, s. 199-217.

WIECZOREK M., *Obowiązek rezydencji biskupa diecezjalnego w aktualnym prawodawstwie Kościoła*, „Veritati et Caritati" 6 (2016), s. 107-119.

WIERZCHANOWSKI R., *Urząd oficjała w świetle norm Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego i prawa partykularnego w diecezji tarnowskiej. Studium historyczno-prawne*, w: *Struktura i działalność Sądu Diecezjalnego w Tarnowie w latach 1945-1983*, red. R. KANTOR, Kraków 2019, s. 49-72.

WIJLENS M., *For You I am a Bishop. With You I am a Christian*, „The Jurist" 56 (1996), s. 68-91.

WINK B., *Posługa charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1989-2015. Studium teologicznopastoralne*, Lublin 2018.

WIRTH P., *Gerichtsverfassung und Gerichtsordnung*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, red. J. LISTL, H. SCHMITZ, Regensburg 1999.

WISZOWATY E., *Pastoralny wymiar kanonicznych wizytacji parafii na przykładzie Archidiecezji Warmińskiej*, „Studia Elbląskie" 13 (2012), s. 185-198.

WOLLBOLD A., *Der Zölibat- Schatz der Kirche*, w: *An der Bruchlinie von Kirche und Welt. Pastoral im Heute*, red. M. HASTETTER, M. HETTICH, Regensburg 2013, s. 320-335.

WOŁKIEWICZ A., *Główne idee polskich programów katechetycznych*, Kraków 2018.

WOOD S.K., *Continuity and Development in Roman Catholic Ecclesiologys*, „Theology Faculty Research and Publications" 5 (2011), s. 1-29.

WOŹNIAK W., *Duszpasterstwo Więzienne a resocjalizacja*, „Studia Teologiczne. Białystok – Drohiczyn – Łomża" 20 (2002), s. 225-242.

WÓJCIK M., *Zadania proboszcza parafii powierzonej instytutowi zakonnemu*, „Kościół i Prawo" 9 (2020) nr 2[22], s. 83-95.

WÓJCIK W., *Biskup – w prawie kanonicznym*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, red. F. GRYGLEWICZ, R. ŁUKASZYK, Z. SUŁKOWSKI, Lublin 1976, kol. 597.

WÓJCIK W., *Pojęcie parafii w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 29 (1986) nr 3-4, s. 49-74.

WÓJCIK W., *Synod diecezjalny w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 29 (1986) nr 1-2, s. 93-131.

WÓJCIK W., *Zagadnienia organizacyjne i proceduralne podczas I sesji soboru watykańskiego II*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 5 (1962) nr 3-4, s. 47-81.

WÓJTOWICZ H., *Zadania rodziny chrześcijańskiej w nauczaniu św. Jana Chryzostoma*, „Vox Patrum" 5 (1985) nr 8-9, s. 211-214.

WROCEŃSKI J., *Aspekt prawny posługi przełożonego zakonnego i jego odpowiedzialność w prowadzeniu wspólnoty*, „Sympozjum" 22 (2018) nr 2[35], s. 223-248.

WROCEŃSKI J., *Biskupi tytularni w prawie Kościoła łacińskiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 64 (2021) nr 1, s. 83-114.

WROCEŃSKI J., *Diecezjalna Rada Duszpasterska – struktura i zadania*, w: *Struktury kolegialne w Kościele partykularnym. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Wyższe Seminarium Duchowne w Tarnowie (Tarnów 17-18 września 2002)*, red. J. KRUKOWSKI, T. ROZKRUT, Tarnów 2004, s. 109-126.

WROCEŃSKI J., *Diecezjalna Rada Duszpasterska w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 34 (1991) nr 3-4, s. 105-113.

WROCEŃSKI J., *Kościół partykularny a Instytuty Życia Konsekrowanego i Stowarzyszenia Życia Apostolskiego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 44 (2001) nr 1-2, s. 47-69.

WROCEŃSKI J., *Nominacje biskupów w świetle prawa kanonicznego i praktyki dyplomatycznej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 40 (1997) nr 1-2, s. 71-101.

WROCEŃSKI J., *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 51 (2008) nr 3-4, s. 121-124.

WROCEŃSKI J., *Pozycja prezbiterium w kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. KRUKOWSKI, M. SITARZ, Lublin 2004, s. 91-114.

WROCEŃSKI J., *Rada Kapłańska według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 36 (1993) nr 1-2, s. 19-40.

WROCEŃSKI J., *Udział wiernych świeckich w wykonywaniu władzy rządzenia w Kościele partykularnym*, „Kieleckie Studia Teologiczne" 8 (2009), s. 215-230.

WROCEŃSKI J., *Utrata urzędu proboszcza*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 63 (2020) nr 1, s. 3-31.

WRÓBEL P., *Tożsame obowiązki i ograniczenia zakonników i duchownych*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich" 29 (2019) nr 32, s. 235-253.

ZABOROWSKI M., *Przeszkody do przyjęcia i wykonywania święceń w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Annales Canonici" 7 (2011), s. 289-312.

ZAJĄC M., *Aktualność przesłania IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, w: *Zobowiązani do wiary: po dwudziestu latach na drodze wyznaczonej przez Jana Pawła II (Tarnów, 9-10 VI 1978)*, red. J. STALA, J. KRÓLIKOWSKI, Tarnów 2008, s. 315-323.

ZAJĄC M., *Katechizacja w Diecezji Tarnowskiej w okresie posługi biskupiej Jerzego Ablewicza (1962-1989)*, Tarnów 2000.

ZAJĄC M., *Wyzwania współczesnej rodziny*, „Łódzkie Studia Teologiczne" 23 (2014) nr 3, s. 75-88.

ZAJĄC P., *Ad imaginem Ecclesiae universalis. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego w uchwałach IV Synodu Diecezji Tarnowskiej (1982-1986)*, Warszawa 2024.

ZAJĄC P., *Pozycja prawna ordynariatów personalnych dla anglikanów powracających do pełnej jedności z Kościołem katolickim*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego" 8 (2013) nr 10, s. 111-137.

ZAJĄC P., *Status Wikariusza parafialnego według IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, Lublin 2023.

ZUBERT B.W., *Sakrament namaszczenia chorych: próba wykładni obowiązujących przepisów kodeksowych*, „Kościół i Prawo" 13 (1998), s. 231-259.

ŻĄDŁO A., *The Idea of Unity and Catholicity of the Church in the Custom of Mentioning the Bishop's Name in the Eucharistic Prayer*, „Collectanea Theologica" 92 (2022) nr 2, s. 149-167.

ŻUREK A., *Instytut Teologiczny w Tarnowie – zapoznana uczelnia*, „Tarnowskie Studia Teologiczne" 42 (2023) nr 2, s. 33-51.

ŻUREK A., *Troska Kościoła tarnowskiego o formację intelektualną duchownych: w świetle synodów diecezji tarnowskiej*, w: *Synody Diecezji Tarnowskiej*, t. 7, red. A. ŻUREK, J. SOPRYCH, Kraków 2017, s. 153-165.

ŻUROWSKI M., *Biskup diecezjalny a wyższy przełożony instytutu życia konsekrowanego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 27 (1984) nr 3-4, s. 31-41.

ŻUROWSKI M., *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. 1, Warszawa 1979.

ŻUROWSKI M., *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. 2, Warszawa 1979.

ŻUROWSKI M., *Podstawy władzy kościelnej z punktu widzenia teologiczno-kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 5 (1962) nr 3-4, s. 139-159.

ŻUROWSKI M., *Posoborowe pojęcie władzy zwyczajnej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 14 (1971) nr 3-4, s. 3-11.

ŻUROWSKI M., *Problem władzy i powierzenia urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984.

ŻUROWSKI M., *Problem władzy wykonawczej*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny" 28 (1985) nr 1-2, s. 41-48.

APPENDIX:

Struktura IV Synodu Diecezji Tarnowskiej

W celu skutecznego przeprowadzenia synodu, należało dokładnie opracować jego strukturę organizacyjną, w skład której weszło szereg niezbędnych organów. Schemat organizacyjny synodu, według którego odbywały się jego prace, które doprowadziły do powstania statutów, wśród których wiele odnosi się do biskupa, przedstawia się w taki oto sposób[1]:

1. Komisja główna;

1.1 Sekretariat Synodu;

2. Komisje i podkomisje problemowe;

2.1 Komisja teologiczna;

2.2 Komisja nauczania (Podkomisja przepowiadania Słowa Bożego, Podkomisja katechizacji, Podkomisja Środków Społecznego przekazu);

2.3 Komisja Kultu Bożego (Podkomisja Liturgiczna, Podkomisja Budownictwa Sakralnego, Podkomisja Muzyki i śpiewu, Podkomisja Liturgicznej Służby Ołtarza);

2.4 Komisja ds. Powołań i Seminarium Duchownego (Podkomisja Powołań, Podkomisja ds. Seminarium i Przygotowania do Kapłaństwa, Podkomisja Materialno-Gospodarcza);

2.5 Komisja Apostolstwa Świeckich;

---

[1] Zob. ADT, SDT/XVII, teczka III/5. B. OLEJNIK, *Analiza historyczno-prawna struktury i organizacji IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w trzydziestolecie zakończenia: Ad imaginem Ecclesiae universalis*, Tarnów 2016, s. 48.

2.6 Komisja ds. Duszpasterstwa (Podkomisja Młodzieży, Podkomisja Małżeństwa i Rodziny, Podkomisja Grup Zawodowych, Podkomisja Dobroczynności, Grup Specjalnych, Specjalistycznych i Trzeźwości, Podkomisja Misji i Ekumenizmu);

2.7 Komisja ds. Duchowieństwa Diecezjalnego

2.8 Komisja ds. Zakonów;

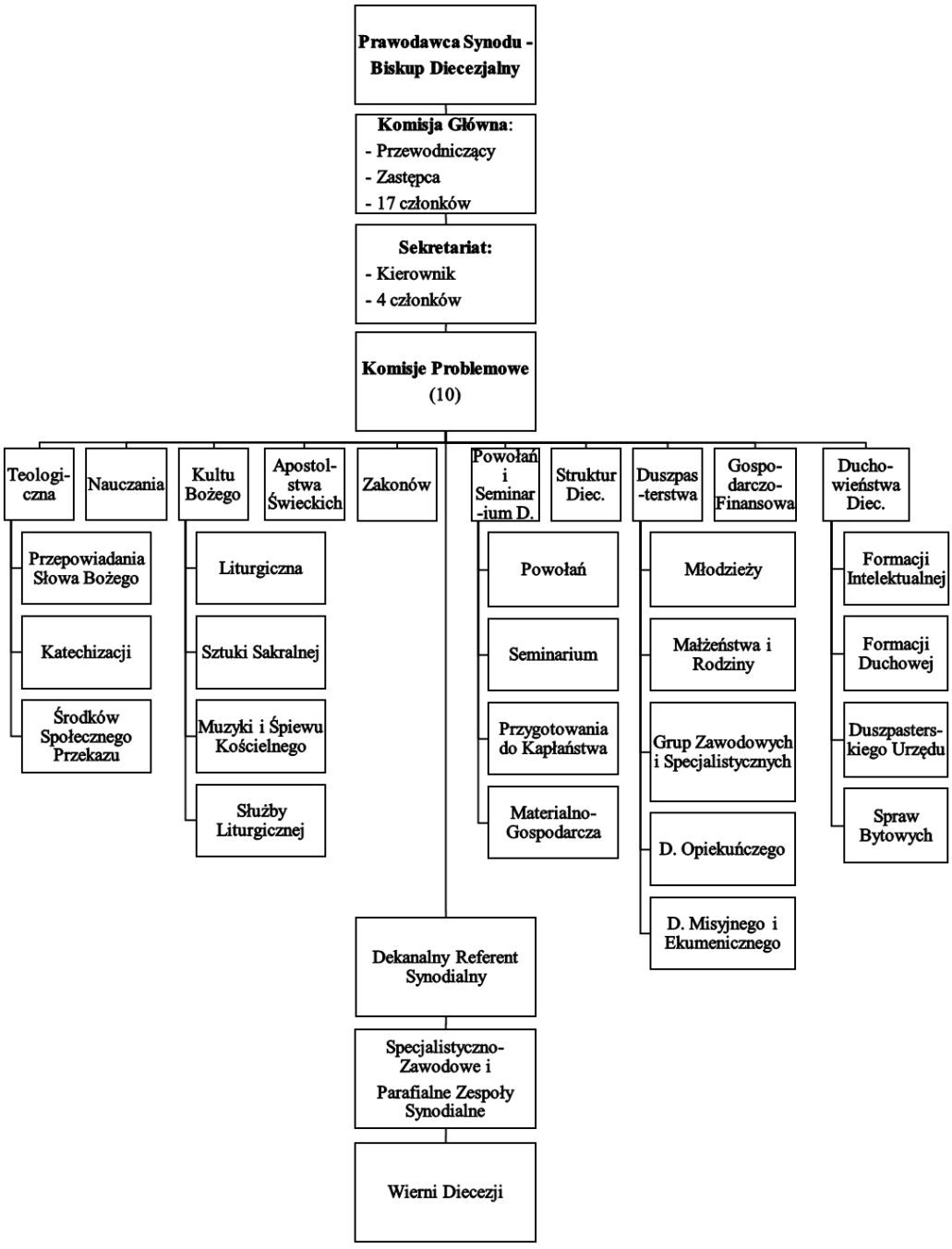
2.9 Komisja ds. Struktur Diecezjalnych;

2.10 Komisja ds. Gospodarczo-Finansowych;

2.11 Kolegium Koordynacyjno-Redakcyjne;

3. Dekanalne Zespoły Synodalne

4. Specjalistyczno-Zawodowe i parafialne Zespoły Zawodowe

Prawodawca Synodu - Biskup Diecezjalny
Komisja Główna:
- Przewodniczący
- Zastępca
- 17 członków
Sekretariat:
- Kierownik
- 4 członków
Komisje Problemowe (10)
Teologi-czna
Nauczania
Kultu Bożego
Apostol-stwa Świeckich
Zakonów
Powołań i Seminar-ium D.
Struktur Diec.
Duszpas-terstwa
Gospo-darczo-Finansowa
Ducho-wieństwa Diec.
Przepowiadania Słowa Bożego
Katechizacji
Środków Społecznego Przekazu
Liturgiczna
Sztuki Sakralnej
Muzyki i Śpiewu Kościelnego
Służby Liturgicznej
Powołań
Seminarium
Przygotowania do Kapłaństwa
Materialno-Gospodarcza
Młodzieży
Małżeństwa i Rodziny
Grup Zawodowych i Specjalistycznych
D. Opiekuńczego
D. Misyjnego i Ekumenicznego
Formacji Intelektualnej
Formacji Duchowej
Duszpasters-kiego Urzędu
Spraw Bytowych
Dekanalny Referent Synodialny
Specjalistyczno-Zawodowe i Parafialne Zespoły Synodialne
Wierni Diecezji

STRESZCZENIE

Realizacja obowiązków i praw biskupa diecezjalnego w powstawaniu uchwał IV Synodu Diecezji Tarnowskiej

Szczególną formą stanowienia przez biskupa diecezjalnego ustaw jest synod diecezjalny, zawsze niezwykle ważny moment w życiu każdego Kościoła diecezjalnego, czego bardzo dobrym obrazem jest postawa biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza i zwołany przez niego IV Synod diecezji Tarnowskiej, który z jednej strony chciał odpowiedzieć na wyzwania zakończonego prawie dwadzieścia lat wcześniej Soboru Watykańskiego II, z drugiej zaś strony był synodem diecezjalnym, który zakończył się w czasie kiedy obowiązywał już nowy Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku. Stąd też moment zwołania tego synodu diecezjalnego był szczególny i wyjątkowy, jak również związany był z koniecznością wypracowania i promulgowania nowego prawa partykularnego.

Przedmiotem niniejszej rozprawy było ukazanie szerokich obowiązków i kompetencji wynikających z urzędu biskupa diecezjalnego na przykładzie wspomnianego synodu diecezjalnego, niemniej jednak w kontekście prawa powszechnego. Dlatego też praca przedstawia zagadnienie obowiązków i uprawnień biskupa diecezjalnego, zarówno w aspekcie kanonicznego prawa powszechnego, jak i szczególnie w kontekście prawa partykularnego zawartego w postanowieniach przywołanego synodu diecezjalnego, zwłaszcza w wymiarze Diecezji Tarnowskiej i jej partykularnego obrazu eklezjalnego. W ten sposób starano się osiągnąć cel pracy doktorskiej, którym było ukazanie, jak postanowienia prawa powszechnego, wskazania soborowe i nowe normy kodeksowe, zostały praktycznie dostosowane do konkretnej rzeczywistości Kościoła

partykularnego poprzez jego prawo synodalne, które było bardzo konkretną odpowiedzią na postanowienia zakończonego Soboru Watykańskiego II oraz nowy posoborowy Kodeks prawa kanonicznego.

Wybrany temat został zrealizowany w trzech obszernych rozdziałach. Punktem wyjścia podjętych badań było ogólne ukazanie kształtowania się urzędu biskupa diecezjalnego na przestrzeni wieków, a także pokazanie jego władzy pasterskiej oraz przedstawienie szerokich obowiązków i uprawnień wynikających z wykonywania urzędu biskupa diecezjalnego. Tak zaplanowany rozdział, niewątpliwie o charakterze ogólnym, stał się merytorycznym odniesieniem i fundamentem doktrynalno-prawnym dla dwóch sukcesywnych rozdziałów, które koncentrują się na problematyce konkretnego prawa synodalnego.

W drugim rozdziale przedstawiono i przeanalizowano w jaki sposób został unormowany prawnie *munus docendi* i *munus regendii* biskupa diecezjalnego w IV Synodzie Diecezji Tarnowskiej. W kontekście *munus docendi* zostały ukazane odniesienia do kaznodziejstwa, katechezy, środków społecznego przekazu, działalności misyjnej Kościoła, ateizmu i laicyzacji, a także ekumenizmu. Z kolei w *munus regendi* wpisuje się relacja biskupa diecezjalnego z kurią diecezjalną, sądem biskupim, a także takimi instytucjami jak: diecezjalna rada kapłańska, kapituła katedralna, kolegium konsultorów i rada duszpasterska. Ponadto zostało przeanalizowane odniesienie biskupa do parafii, dekanatu oraz duchowieństwa diecezjalnego. Na koniec wspomnianego rozdziału została przedstawiona troska biskupa o powołania kapłańskie, a także kwestie związane z dobrami doczesnymi Kościoła.

Ponieważ w obowiązki i uprawnienia biskupa diecezjalnego mocno wpisuje się *munus sanctificandi*, dlatego też ten temat stał się przedmiotem trzeciego rozdziału dysertacji. Przedstawione i przeanalizowane zostały wskazania ustawodawcy diecezjalnego w zakresie sakramentów świętych, roku liturgicznego, modlitwy Kościoła, pogrzebu chrześcijańskiego, liturgicznej służby ołtarza, śpiewu i muzyki kościelnej, budownictwa sakralnego oraz sanktuariów. Nadto przeanalizowano statuty dotyczące zakonów oraz Instytutów Życia Konsekrowanego, a także odniesienie

pasterza diecezji do wiernych świeckich. Wspomniany rozdział zawiera również szereg różnorodnych form pasterskiej troski biskupa diecezjalnego. Została ona wyrażona poprzez liczne wskazania dotyczące konkretnych odniesień duszpasterstwa takich jak: duszpasterstwo małżeństw i rodzin, duszpasterstwo młodych małżeństw, duszpasterstwo starszych małżeństw, duszpasterstwo rodzin w trudniejszych sytuacjach, duszpasterstwo młodzieży, duszpasterstwo grup społecznych i zawodowych, duszpasterstwo grup apostolskich, duszpasterstwo grup zawodowych, duszpasterstwo dobroczynności.

W pisaniu pracy zastosowano głównie metodę analityczną z wykorzystaniem metody egzegetyczno-dogmatycznej. W ten sposób powstała monografia ukazująca recepcję prawa powszechnego poprzez prawo synodalne w wyodrębnionym problemie badawczym związanym z IV Synodem Diecezji Tarnowskiej.

SUMMARY

Implementation of Duties and Rights of the Diocesan Bishop in Formation of Resolutions of the Fourth Synod of the Diocese of Tarnów

The history of the Church, by divine institution (*ex divina institutione*), has always been inseparably connected with the episcopate in general, and in a particular way with the office of the diocesan bishop. The development of this office has a long and rich history, and throughout the centuries the Church has maintained a living awareness and firm conviction that the bishop is a successor of the Apostles.

As the proper pastor, the diocesan bishop is entrusted with the care of a particular Church, that is, a specific community of the faithful (*christifideles*), both clergy (*clerici*) and laity (*laici*). In order to effectively govern this community, he has been endowed with appropriate means. The diocesan bishop exercises pastoral authority over his people. This authority, known as the power of governance (*munus regendi*), by analogy to the civil legal order, is threefold: it includes legislative, executive, and judicial power (can. 391 §1 CIC/83). However, it must be emphasized that in the Church, by divine institution, the principle of the unity of power applies, and the distinction of these three forms of power within the same subject – the diocesan bishop – does not violate this principle.

A closer examination of the office of the diocesan bishop reveals that his authority, and consequently his duties and rights, are extensive and wide-ranging. They affect many areas, such as building unity within the particular Church, which has been emphasized in the magisterium of Pope Leo XIV. Since it is often not possible for the diocesan bishop to personally carry out all his tasks, he may share this authority with others who exercise it in his name, particularly with

regard to executive and judicial power. However, one area is reserved exclusively to the diocesan bishop, namely legislative power – the authority to enact laws – which he exercises in a solemn manner during a diocesan synod.

Thus, the diocesan synod constitutes a special form of law-making by the diocesan bishop and represents a significant moment in the life of every particular Church. A very good example of this is the attitude of the Bishop of Tarnów, Jerzy Ablewicz, and the Fourth Synod of the Diocese of Tarnów convened by him. On the one hand, this synod aimed to respond to the challenges posed by the Second Vatican Council, which had concluded nearly twenty years earlier; on the other hand, it took place at a time when the new Code of Canon Law of 1983 was already in force. Therefore, the convocation of this synod was both unique and significant, as it was connected with the necessity of developing and promulgating new particular law.

The subject of this dissertation was to present the broad duties and competencies arising from the office of the diocesan bishop, using the aforementioned diocesan synod as an example, but always within the context of universal law. The study addresses the duties and rights of the diocesan bishop both in the aspect of universal canon law and, in particular, in the aspect of the particular law contained in the acts of the aforementioned synod, especially within the context of the Diocese of Tarnów and its specific ecclesial character.

The aim of the dissertation was to demonstrate how the provisions of universal law, conciliar guidelines, and new codified norms have been practically adapted to the concrete reality of a particular Church through synodal law, which itself was a response to the Second Vatican Council and the post-conciliar Code of Canon Law.

The chosen topic was developed in three extensive chapters. The first chapter presents the historical development of the office of the diocesan bishop, his pastoral authority, and the wide range of duties and rights arising from the exercise of this office. This chapter, of a general nature, serves as a doctrinal and legal foundation for the subsequent chapters, which focuses on specific synodal legislation.

The second chapter presents and analyzes how *munus docendi* (the teaching function) and *munus regendi* (the governing function) of the diocesan bishop were regulated in the Fourth Synod of the Diocese of Tarnów. Within the

context of *munus docendi*, issues such as preaching, catechesis, the means of social communication, missionary activity, atheism and secularization, as well as ecumenism are discussed. In relation to *munus regendi*, the analysis includes the relationship of the bishop with the diocesan curia, the diocesan tribunal, and collegial bodies such as the presbyteral council, the cathedral chapter, the college of consultors, and the pastoral council. Furthermore, the bishop's relationship with parishes, deaneries, and diocesan clergy was examined, as well as his concern for priestly vocations and matters related to the temporal goods of the Church.

The third chapter focuses on *munus sanctificandi* (the sanctifying function), which is also an essential part of the bishop's duties and rights. It analyzes the norms established by the diocesan legislator concerning the sacraments, the liturgical year, the prayer of the Church, Christian burial, altar service, church music, sacred architecture, and shrines. Additionally, the statutes concerning religious orders and institutes of consecrated life was examined, as well as the bishop's relationship with the lay faithful. This chapter includes various forms of pastoral care exercised by the diocesan bishop, expressed through guidelines concerning specific areas such as the pastoral care of marriages and families, young and elderly couples, families in difficult situations, youth ministry, ministry to social and professional groups, apostolic groups, and charitable activity.

The dissertation was primarily employed the analytical method, supplemented by the exegetical-dogmatic method.

As a result, the dissertation constitutes an original monograph presenting the reception of universal law through synodal legislation within a clearly defined research problem related to the Fourth Synod of the Diocese of Tarnów.